فەرهەنگی زارەکی موکریان

لە سەر بنەمای

باوەڕ ـ داب ـ زاراوە ـ مەسەل

پەند ـ مەتەڵ ـ ڕێکەوەندەکان

و ...

سەلاح پایانیانی

ب

فەرهەنگی زارەکی
موکریان
سەلاح پایانیانی

ناوی کتێب : فەرهەنگی زارەکی موکریان (بەرگی دووهەم - ب)

دانەر : سەلاح پایانیانی

پیتچن : لەیلا نوورانی

ڕازاندنەوە : عەبدوڵلا شەریفی (کانی کامپیوتێر ٠٤٤١-٤٢٢٥٦١٤)

چاپی یەکەم : ١٣٨٧ی هەتاوی (٢٠٠٨)

ئەژمار : ٢٠٠٠

چاپخانەی : سلێمانی - ڕێباز

نرخ ٨٥٠٠ تمەن

شابک : ٩٤٦-٧٩٧٠-١٧-X و ٩٤٦-٧٩٧٠-١٦-١

ISBN : 946-7970-16-1 & 946-7970-17-X

selah.payanyani@yahoo.com

به سپاسێکی تایبەت لە

هاوسەری خۆشەویستم لەیلا نووورانی

پێزانین

به پێویستی دەزانم پڕ بە دڵ سپاسی ئەو دۆست و برادەرانە بکەم کە لە پێکەوەنانی ئەم بەرگەدا پێمەوە ماندوو بوون. سەرەتا سپاس بۆ هاوڕێی بەڕێز و خۆشەویستم **مەهەندیس ئیسماعیل ڕۆستەمی** کە بەشی هەرە زۆری خەرجی کارەکەی وە ئەستۆ گرت. نانی کەمێ نەخوا، هەموو شتی زۆر بێ؛ دەردوبەڵا نەبێ. هەتا بەردەم بە سەر چاوی‌دا دەکەن، چاکەیان لە چاوەدا دەمێنێ. سپاسی بێ بڕانەوە بۆ **سەیزادە مەلەکی دایکم** کە بۆ لێکدانەوەی زۆربەی بابەتەکان، چاوساغم بووە. سپاسی دڵسۆزی‌یەکانی مامۆستایان **دوکتور ئەمیر حەسەنپوور**، **دوکتور جەعفەر حەسەنپوور**، **دوکتور عەزیز فەیزی‌نژاد** و **دوکتور جەعفەر شێخەلئیسلامی** دەکەم. دۆست و هاوڕێی بەڕێزم کاکە **سەعد قازی** و کاک **میرزا مەناف شافعی** و کاک **ڕەحیم ئەمینی**، وەک هەمیشە، پاشبارێکیان دەگەڵ دامێ‌یە. هەتا ڕەگی ئەریم بە ئەستۆمیە، چاکەیان هەر دە چاوم دایە. پشتگیری‌یەکانی **مەهەندیس ئیبراهیم کەریمی** لە بیر ناکەم و منەتباری چاکەیانم. دۆستانی خۆشەویستم کاک **مستەفا ڕەسوولی**، کاک **مستەفا حەسەنزادە** و کاک **حوسێن سەعدی** گەلێکیان سەرچاوەی نوێ پێ ناساندم، هێندی دنیایان سپاس دەکەم. دەست و چاوی دۆستی بەڕێزم کاک **عەبدوڵلا شەریفی**، گرافیستی دەستوەستا. خۆش بێ کە هەر ٥٩٤ لاپەڕەی کتێبەکەی بۆ ئیفتیفە داین.

ڕیزی نیشانە و پیتە کورت کراوەکان

○ باوەڕ

⊕ پەند

⌘ پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو

ﻪ جنێو

♎ داب

✠ داووده‌رمان

⊟ دوعا

☆ ڕێکەوەندەکان

≂ ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و تامالڕستەیی

◆ زمانخەڵەتێنە

✧ سوێند

● فڕ

♋ کایە و گۆرانی

ξ لێکدانەوەی خەون

§ مەتەڵ

⌘ مەسەل

✻ نیوونرتکە

⊕ هەقایەت

/ ١- لە جیاتی «یا» هاتووە. ٢- دێڕی شیعر و بەندان لێک هەڵدەبوێری.

= سەرچاوەی بابەت یا نەقڵ و نوکتەیەکی بە دوا دا دێ.

‖ نیشانەی جوێ بوونەوەی بابەتەکان لێکتر.

▬ دژمانا

بڕ بڕوانە ...

ب

با

جوولان و بزووتنی نەرم یا توندی هەوا، کە لە سۆنگەی تێکچوونی بەرابەریی هەوای گەرم و سارد پێک‌دێ. بە دەنگی با دەڵێن هاشە/ هاشوهووش.

١(١١ – ڕێبوارێک بە تەنیشت ڕۆژ و بای‌دا هات و سڵاوی کرد. ڕۆژ بە بای گوت: حورمەتی خۆت بزانە. ئەوە سڵاوی لە من کرد. با گوتی: نەخێر ئەوڵڵا سڵاوی لە من کرد. لە سەر سڵاوەی لێیان بوو بە کێشە. گوتیان ئاوا فایدەی نیە با بچین لە خۆی بپرسین. ڕێبوار گوتی: سڵاوم لە بای کرد. ڕۆژ نێوچاوانی لێ تێک‌نا. گوتی: بزانە ئەو هاوینەی چت لێ‌دەکەم! کابرا گوتی ئەگەر ئەوەی سڵاوم لێ کردۆ (با) بێ، ئەتۆ چت پێ ناکرێ. ڕۆژ گوتی: ئەی جستانێ ڕووحی خۆت بۆ کوێ دەبەی؟ گوتی: ئەودەمیش ئەگە ئەوەی سڵاوم لێ کردۆ نەیە، چت پێ ناکرێ!

باوەڕ (١)

٢(١١ ◊ دنیا بە بای چاک بووە و بە باش خرا دەبێ.

٣(١١ ◊ زاوا و بووک هەتا سێ ڕۆژان نابێ خۆ بشۆن چونکە "بای پەری"یان لێ دەدا.

٤(١١ ◊ هەچەند جاری مردووی لەقەبر بێنەوە دەرێ و بای دنیایەی لێدا، ئەوەندەجارە گۆڕەوشار دەدرێتەوە.

داوو دەرمان (١)

٥(١) ✠ **باکێش**

پیاڵەیەکی تایبەتی‌یە لە شێوەی نیستیکان بۆ لابردنی ئێش و ئازاری هێندێ شوێنی لەش بە کار دێت.بە نیسپیرتۆ یا دەنکە شقارتەیەکی هەڵکراو هەوای ناو پیاڵەکە دەسووتێنن و خێرا دەینێن بەو شوێنەوە کە ژان دەکا. جا چونکوو خۆی هەوای تێدا نەماوە هەوای ژێر پێستی لەش هەڵدەمژێ و کەمێک لە پێست دێتە ناو پیاڵەکەوە و گەرم دادێ.

[زەبیحی : قامووس ٢٨٤]

مەتەڵ (١)

٦(١) § حولوورباپە

ڕووی دە خولاپە

- کولانە

٧(١) § خەنجەری لێنەی کون نابێ

ناوی پێدا کەی تەڕ نابێ

- با

٨(١) § دەڕوا لاقی نیە

دەفڕێ باڵی نیە

دەنگی هەیە و ڕەنگی نیە

- با

٩(١) § سێ سوار هاتن لە "قزیتەڵ" ێ

یەک لە یەکێ چاتر دەڵێ

- بەفر/ با/ باران

١٠(١) § گلۆلەی بایە

بەرەدا تا بەغدایە

- پەت

بەم جۆرەش دەگوترێ

§ گلۆلەی بایە تاڵی هەورێشم

تا بەغدا ڕای‌دەکێشم

- پەت

١١(١١ § هێلکەی ماتێ
با نابگاتێ

– پلاۆ/ خۆر

کایە (١)

١٢(١١ ☎ **ئاشی بە بای. ٤٦٩/ ئ .**

دوعا (١)

١٣(١١ ⊠ **بەری با بێ و پشتی کەندڵان**

(بۆ دووعەم کەسیش دەکار دەکرێ.)|| قەت نەحەسانەوە و لە مەترسیدا بوونی هەمیشەیی. بێدەرمان بوون.

١٤(١١ ⊠ **یا خودا با بە کۆش بێ/ بێ**

وەجاخ کوێر بوون. بڕ= a١٣٣٦.

مەسەل (١)

١٥(١١ * **ئەگەر بای هات هەموو کونان دەگرێتەوە**

مەسەلە بۆ ڕووداو یان تاڵوگۆڕێک کە شوێنی خراپی بۆ هەموو لایەک بێ.

١٦(١١ * **ئەگەر بایە و ئەگەر زریانە، بۆ کەچەڵ هەر زیانە - ٢٠٧٢/ ئ .**

١٧(١١ * **باران نیشانەی بایە، نەخۆشی نیشانەی تایە**

با بارانی بە دوادا دێ و تەب و لەرز نەخۆشی.

١٨(١١ * **بە بای و بە بارانەی/ لە عومری بەفر کەم دەبێتەوە**

بڕ= ٢٠٧٢/ ئ .

١٩(١١ * **پیاو بای دەرێیە**

(ژنانەیە.)|| پیاو کەم وە ژووری دەکەوێتەوە. زۆرتر ئەو کاتە دەکار دەکرێ کە ژنێک باسی خراپەی مێرد، هێوەر و... دەکا.

« **قەیدێ ناکا خۆشکێ گوێشت نەبزوێ، پیاو بای دەرێیە.**»

٢٠(١١) * **پیرێژنی ئەو زەمانەی خۆیان خستە بەر بایە، شەرعی من و تۆ دەکەن هی/ ئی خۆیان وە بیر نایە**

خۆشەویستی و حەز لێ‌کردوویی شتێکی ئاسایی‌یە و خەڵکیش کردوویانە.

« پەریزادە شەل چاوەکانی لێ قیچ کرد و شاتاندی: ئەبەڕۆ شەرافەت ئەوە دەڵێی چی؟ جا خۆ دایکت لە ڕێیەکی دوور نیە ئەمن گەورە کچ بووم ئەتۆش دووجار ڕەدوو کەوتبووی بەڵا لە ناقڵی ئاتەواوت دا لەخۆڕا ئەیان‌گوتووە: پیرێژنی ئەو زەمانەی خۆیان خستە بەر بایە، شەرعی من و تۆ دەکەن هی خۆیان وە بیر نایە.»

[ئەمیری : میرزا ٩٣]

٢١(١١) * **خاکت/ خۆڵت وە تڕ و تیتۆڵان، بای/ بات دەدا لە ڕندۆڵان**

هاوتای **تەواوە**. ٦٠٣/ ت. ‖ ئاواش هاتووە **سەڵا لە تیتۆلێ با دەدا لە ڕندۆلێ.**

٢٢(١١) * **خوشکە بەردی ئانیشکە، دایە لە من بەڵایە، بابە شەڕە کەڵەبابە.**

بڕ= ٧٦١/ ت.

٢٣(١١) * **دەست بە کڵاوی خۆت بگرە با نەیبا**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)‖ سڵەوقوتە نەکردن و هەل ومەرجی خۆ دە مەترسی نەهاویشتن. **« پیاوێکی شڕودڕ نەبووم دەستم بە کڵاومەوە گرتووە با نەیبا...»**
[ئەمیری : میرزا ١٠٠]

‖ هاوتای **دەست بە کڵاوی خۆ گرتن. قوون وە دەرپێی خۆ دان.**

٢٤(١١) * **کارێکی پێ کرد با بە دەواری شڕی/ پایزی نەکردبێ/ ناکا**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)‖ هاوتای **دەرد پێ کردن. ٣٥٢٤.**
دەردێکی پێ‌کرد دۆم بە ژنی خۆی ناکا.

« ... وەک ماری سوججە سوور بەگژ ئێمەدا دێ و کارێکمان پێ دەکا با بە دەواری شڕی نەکردبێ.»

[هێمن : چەپکێ گوڵ ٥٢]

« کارێ کە غەم و دەردی فیراقت بە منی کرد
سەرما بە هەتیو با بە دەواری شڕی ناکا»

[شێخ ڕەزا]

« لەشکری ئەختەر شای کەوتن،کارێکی واپان پێ کردم با بە دەواری پایزێی ناکا.»
[فتاحی‌قازی : بەهرام و گوڵندام ١٠٦]

‖ بڕ— ٣٥٢٤.

٢٥(١) * **گوتیان: قانگەلاشک بۆ کوێ دەچی؟ گوتی با دەزانێ**

(قانگەلاشک: کەنگری وشکی بابردە.■ قانگەلاش.)■ ئیختیاری خۆ دەدەست کەسێکی تر دابوون. شتێکی وەک **لە مەلایان پرسی خەڵکی کوێی؟ گوتی: یەستا ژنم نەهێناوە.**

٢٦(١) * **ماڵی بە بای بە بای دەڕوا**

پووڵ و ماڵێک کە بێ حەول و تەقەللا وەچنگ کەوتبێ هەرواش بە هاسانی لە دەست دەچێ.■ بڕ = ٣٢٣٧.

٢٧(١) * **وەک نە بای پێ داهاتبێ و نە باران/ بۆران**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)■ نەنسەهوو هیچ شتێک ڕووی نەدابێ.

« ...هاتمەوە سەر حاڵ و ملم لە گاڵتە و گەپی خۆم نایەوە، وەک نە بام پێدا هاتبێ و نە باران و هاتمەوە سەر دەلی جاران.»

[هەژار : چێشتی مجێور١٦٢]

« وەک نە بام دیبێ و نە بۆران چەپەری نێومالم پێک هادا و گوڕاندم: دەرم دەکەی؟ ئەوە دەگەڵ تۆشم نەکرد پێی وایە گورگ دەیخوا.»

[ئەمووی : میرزا ٧٥]

٢٨(١) * **هیچ دارێک نیە با نەیشەکاندبێتەوە**

زەمانە. کەم یا زۆر، دە هەموو کەسی سەرەواندووە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١)

٢٩(١) = **ئەو بایە لەو کونەوە/ کونەیەوە بێ (هیچ)**

(بە باری مەنفی‌دا دەکار دەکرێ.)■ هەتا وەزعەکە بەو بارەدا بێ و بارودۆخەکە لەم قەرارە بێ.■ ئاواش دەگوترێ **هەتا ئەو بایە لەو کونەوە/ کونەیەوە بێ (هیچ)**

٢٩أ(٢٩) – کابرا لەسەر وشتری بەتەمای قاوت خواردنێ بوو. لە پڕڕا هەڵی کردە بای. یەک لێی‌پرسی ئەوە چ دەکەی؟ گوتی: وەڵڵا هەتا ئەو بایە لەو کونەوە بێ هیچ!

٣٠(١١ ≈ **بەو بایەی دەژیم لە لای تۆوە/ نگۆرە دێ**

(نگۆ:نەنگۆ،نێوە.)‖ بۆ نیشان دانی ئەو پەڕی خۆشەویستی. « کەشکۆڵ هەڵدەگرم دەڕۆم دێ بە دێ/ بەو بایەی دەژیم گەر لە لای تۆ دێ.»

[پاپانیانی : کانی مرادان ٦٩]

٣١(١١ ≈ **پشووی بای نایە**

گەرمایە و با هەستوخوستی نیە. « ... پشووی بای نایە، بە تەواری کونی گیراوە...»

[ئەمیری : میرزا ٦٣]

‖ ≈ **سەرمایەکە سەری کەوێ دەپەڕێنێ. سەرمایەکە وەک چەقۆی سەران.**

٣٢(١١ ≈ **لە زارت دەرێ با بیبا**

بڕ= ٣٣.

٣٣(١١ ≈ **لە زارت دەرێ بای بەرێ**

(ژنانەیە.)‖ بۆ لەبەین بردنی شوێنی قسەی شووم و حراپ دەکار دەکرێ.« - ئەرێ خەبەری کەمالی؟ - جا خەبەری چی، لە خودام تەڵەب و تەممەنایە لەت و کوت بێ. - نەیەرژ خودا نەکا ، لە زارت دەرێ بای بەرێ...»

٣٤(١١ ≈ **لیچێکی/ لووتێکی بای دێنێ و یەک باران**

زۆر قەڵس بوون ، لالووت بوون. « دوێنێ شەوێ هەڵاڵە لە حەیلی مەلای لیچێکی بای دێنا و یەک باران.»

٣٥(١١ ≈ **ناوێری پێی بڵێی لە لای بای مەڕی**

دڵناسکە و زوو دەتۆرێ.‖ هاوتای **کەس ناتوانێ/ ناوێرێ بڵێ پشتی چاوت برۆیە.**

≈ **گێرەی لەسەر بکەی نالێ بۆ.گێرەی لەسەر سەری بگێڕی دەنگی ناکا. گێرەی لەسەر بکە.**

٣٦(١١ ≈ **وەک بای دێ/ دەڕوا**

خێراو بەهەشتاو.‖ هاوتای **دەڵێی شاترە.**

٣٧(١١ ≈ **هەتا ئەو دەم سەد کڵاو بە بایەکێ**

ئەو رۆژە دوورە.‖ هاوتای **هەتا ئەو دەمی یا عومر. هەتا گوێلک بە گا دەبێ، خوێنی سێحەیی بە ناو دەبێ. دووکەڵی دوورە.**

پێکهاتەکانی چاوگی (١)

٣٨(١) ⌘ **با بەدەست بوون**

دەستبەتاڵ.| هاوتای **چ بە جەرگەوە نەبوون.**

٣٩(١) ⌘ **باپەڕ بوون**

حاڵەتێکی نەخۆشی سەرما بوونە، پاش ئەوەی مرۆڤ ئارەق دەکاتەوە و هەوا لێی دەدا ئارەقەکەی سارد دەبێتەوە و لەرزی لێ دێ.

٤٠(١) ⌘ **با چوونە دە گوێی کەسێک**

خەیاڵ بڵاو کردن بە هۆی تێن دانی ئەم و ئەو. « **خەر حوکمی کردوە وڵاغان دەفرۆشم. - لێی گەڕێ کوڕە ، ئەوە تازە بای چووە دە گوێی.**»

| هاوتای **دڕوو وەبن کلکێ هەڵدران.**

٤١(١) ⌘ **با دە برینەوە نەچوون**

زۆر تووڕە بوون.| بڕ = ٣٠١/ ت، ٤١٢/ ت، ١٥٦٩/ ت، ١٥٧٧/ ت، ١٥٨٠/ ت، ١٥٩٤/ ت و ٣٦٧٣ .

٤٢(١) ⌘ **با دە خۆ کردن**

خۆ تووڕە کردن. « **... کاری خراپ دەبێ چاک بکرێ ، لێشت ناترسم ، سەد هێندە با دە خۆت کەی...**»

[ئەمیری : میرزا ١٠١]

٤٣(١) ⌘ **با دەرک لێ نەکردنەوە**

(باری مەنفی هەیە و زەممە.)| کەس لێ نەپرسین. کەس سەرانسوێ نەکردن. کەسێک کە بە هۆی لەچەری و فڕنیــی کەس هاوشۆی ناکا.|| ئەم زاراوەیە لە زۆر سەرچاوەی نووسراودا. بە هەڵە، بە بێ مزاحیم بوون و تێروپڕ بوون و بە کورتی وەکوو مەدح مانا کراوەتەوە. تەنانەت دە "میرزا"شدا سەلموقوتەی تێدا نەکراوە: « **ناهێڵم گەردت لێ بنیشێ، شەرتە نەهێڵم با دەرکت لێ بکاتەوە...**»

[ئەمیری : میرزا ١٢٠]

٤٤(١) ⌘ **بای باڵ دان**

١) بەپەلە وەڕێ کەوتن و بزوتنی توند و خێرا. « **بای باڵمان داوە لە چیادا/ ناویانگمان کرد لە دنیادا**»

[هەژار : بۆ کوردستان ١٧٧]

٢) دەست لەبەریەک بڵاو کردنەوە و خۆ لەبەریەک کێشانەوە و ماندوویی لەخۆدەرکردن.

٣) پیاسەیەکی پچووک لە شوێنێک هەوای پاکی هەبێ (دەرەوەی شار. ناو باخ و بێستان). « ئێواران تۆزێ بای باڵی خۆت بدە.»

[زەبیحی : قاموس ٣٠٥]

٤٥(١) ⌘ **بای پەردوو لە کەسێک دان**

مردنی کتوپڕی زاوا لە پەردوودا.

« ئێوچیروان مرد، دەستی نەگمییە بوکێ. بە مەسەلەی خۆمان دەڵێن بای پەردووی لێی دا و مرد.»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٢٥١]

I هاوتای **پەردووگیر بوون.**

٤٦(١) ⌘ **بە باداهێشتن**

بڕ = /٩٦٤/ ن .

٤٧(١) ⌘ **بە بایەکی ساغ و بە بایەکی نەخۆش بوون**

زوو زوو نەخۆش بوون. کەسێک کە بێتاقەتە و بەرگەی سەرما و گەرمایە ناگرێ.

٤٨(١) ⌘ **بەری/ پێشی با بەردان**

لە شوێنی خۆ هەستان. جێگا چۆڵ کردن.‖ داشقەچی زۆری دەکار دەکەن. هاوتای **خەبەر.**

٤٩(١) ⌘ **تۆز بە با بوون**

شوێنەوار بڕان. **« شاعەباس لە بنەی نەهێناوم/ تۆزی بە با بوو من هەر ماوم »**

[هەژار: بۆ کوردستان ٤٩]

٥٠(١) ⌘ **چوونەوە بادی فەنا**

لە ناو چوون.

دوعا (٥٠)

٥١(٥٠) ⌂ **یا خودا بچێتەوە بادی فەنایە**

« ئەمن ڕەببی ڕووحم نەمێنێ بچێ بە بادی فەنا و بێتەوە فانی/ بە بێ ڕێ‌وشوێن و چاو لەدەست و سەر لەبەر و بە بێ زیندەگانی»

[قاضی‌قاضی : سعید و میرسیف‌الدین‌بیگ ٢٢٠]

٥٢(١١ ⊟ **خەرمانی خۆ بە هەر/ هەموو بایەک شکاندن**

بڕ=٤٧٩/ ن .

٥٣(١١ ⊟ **عومر/حومر بە با چوون**

عومر بە فیرۆ چوون. « باوکی من زاڵم و بەدبەختە، ئەمنی لە تۆ زەوت دەکردی‌یە، عەمرەکەم بە با چوو،نامدا بە تۆ...»

[خلەمەرزی: سچومخان]

ا هاوتای **عومر بە زایە چوون.**

ڕێکەوەندەکان (١)

٥٤(١١ ☆ **ئاشی با** - ٤٦٧/ ن .

پێکهاتەکانی چاوگی (٥٤)

٥٥(٥٤١ ⌘ **ئاشی بە با بە کەسێک ئانەوە**- ٤٦٨/ ن .

٥٦(١١ ☆ **ئەسپی با و بۆران** - ١٩٠٥/ ن .

« کوتی: ئەسپی مە ئەسپی با و بۆرانە، چارت بقروچێنە، دەگەڵ ڕکێفیان لێدا وەک گێژەڵوکە بە نێو ئەو جنۆکانەدا ڕۆیشتن...»

[مەقامەتی حەسەنی زەڕینگەر: سەید ئەحمەد]

٥٧(١١ ☆ **بابڕ**

حاڵەتی دیوار یا کەلێن‌وکولێنێک کە درزی لێ بڕابێ.

ا هاوتای **کونبڕ**= ٧٠.

ڕێکەوەندەکانی تر (٥٧)

٥٨(٥٧١ ☆ **بابڕبوون**

درز لێ‌بڕان.

٥٩(٥٧) ☆ **بابڕ کردن**

دڕز لێ گرتن.

٦٠(٥٧) ☆ **سمێڵ‌بابڕ**

سمێڵی بەپشت و زەلام. **« حەوت هەشت کەسی مل ئەستوور و سمێڵ‌بابڕیش لەوێ دانیشتبوون. بە جارێک زەندەقم چوو.»**

[حەسەنزادە : گڵەپەلو ٨٩]

٦١(١) ☆ **با بردن**

حاڵی شتێک با دەگەڵە خۆی هەڵی گرتبێ. هەڵ‌گیرانی، وەکو تۆزێکی ئاسکی هەر شتێک.

پێکهاتەکانی چاوگی (٦١)

٦٢(٦١) ⌘ **تووکی سەر با بردن**

نەمانی تووکە سەر بەهۆی نەخۆشی وەک کەوتوویی و ... یان دەعبا پێوە دان. **« پاتشا ئەو تەڵتەبەردە لیکاوی زاری هەژدیهای تێدایە، ئەگە خواردباتەوە تووکی سەرت با دەی‌برد.»**
[حاجی‌غەفوور:هەقایەت]

I بڕ= بە با بوون.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٦٢)

٦٣(٦٢) ≈ **بۆگەنیوێک دەهات وەختەبوو تووکی سەرم با بیبا**

بریتی‌یە لە بۆنی زۆر ناخۆش.

I هاوتای **بۆگەنیوی سەی تۆپیو هاتن.**

پێکهاتەکانی تر (٦١)

٦٤(٦١) ⌘ **خوێنی کەسێک با بردن**

وەدی نەهاتنی بکوژی کوژراوێک. **« لاڵ بم خەر خوێنی هەر وا با بردی.»**

II هاوتای **بێ‌خوێن چوون.**

٦٥(١) ☆ **بابردوو**

ئەوەی با دەگەڵە خۆی بردبێتی. « **سۆزانی سپی لفکە با بردوو/ لە چی دەگەڕێی لە پرسان مردوو** »

[پاپڵنپانی : کلنی مرادلن ٥٠]

ڕێکەوەندەکانیتر (٦٥)

٦٦(٦٥) ☆ **با بردوو**

هەر شتێکی لەدەس چووبێ.

پێکهاتەکانی چاوگی (٦٥)

٦٧(٦٥) ⌘ **وە دوای کڵاوی با بردوو کەوتن**

وە دوای خەیاڵی خاو کەوتن. « **یا خوا کەس وەک من دڵ مردوو نەبێ/ تەمای کڵاوی بابردوو نەبێ** »

[فولکلۆر]

|| هاوتای **وەدوای کڵاوی خوار کەوتن.**

٦٨(١) ☆ **بابردەڵە**

١) هەر شتێکی سووکەڵەی با بتوانێ ڕای ڕفێنێ. « **منیش بابردەڵەی بەر گێژەڵووکەم/ دەمێک لەو تولکە، تاوێک لەو چڵووکەم** »

[مەمن]

٢) گیایەکە پنجێکی گەورە و خڕوتۆپ دەکا، لە نێو گەنم و شێوەردانەدا دەڕوێ، بەهاران دە دۆکڵیوی دەکەن و پاییزان بەدەم باوە بێز و بەوێدا دەڕوا.

ڕێکەوەندەکانی شێوە ڕستەیی (٦٥)

٦٩(١) ≈ **بابردەڵە**

↑ زۆرتر وشەی وەک و دەڵێی دە پێشدا دێ.|| ئینسانی بێتاقەت و کزەڵووکە.

٧٠(١) ☆ **بابوێر**

≠ ٥٧.

٧١(١) ☆ **باپزوو**

ئەو بەفرەیە کە با هەڵیدەگرێ و لە لاباسک و دەباسکان سوانەی پێ دەکا و درێژ دەبێتەوە.

٧٢(١) ☆ **باپەستاوتە**

بەفرێک کە با دای‌پەستاوتبێ. **« کەوتوومە سەر بەفرێکی باپەستاوتەی زۆر ئەستوور...»**
[هەوار : چێشتی مجێور ٩١]

٧٣(١) ☆ **باپەسیو**

بڕ ← ٧٤ .

٧٤(١) ☆ **باپەنا**

شوێنێک کە با نەگرێتەوە.

! هاوتای ٧٣ = ٩٢.

٧٥(١) ☆ **باپێچ**

ئەو شوێنەیە کە با لەبەر ئەوەی تووشی بەرهەڵست (کێو.شیو. دۆڵ و...) دەبێ ، لە ڕێگای خۆی لادەدا و بە لایەکی دیکەدا دەڕوا و دەبێتە گێژەڵووکە و گەردەلوول.

٧٦(١) ☆ **با خستن**

وەستانی با.« بایەکەی خست.»

٧٧(١) ☆ **بادرەوش**

کون‌وکەلێنی خانوو کە بای تێرابێ.

٧٨(١) ☆ **بادەڵێن**

کەلەبەر، درز و قەڵشتی پچکۆڵە کە لە دەرگا و پەنجەرە و دیواراندا بای پێدا بێتە ژوورەوە.

٧٩(١) ☆ **بادەوە**

بارینی بەفر بە باوە.

٨٠(١) ☆ **باڕن**

بەفرێک کە با لەبەر ڕۆژان (بەرزایی‌یان)ی هەڵدەگرێ و دە سێبەران(قوڵکان)ی دەکا.
« باڕن و ڕنوو ڕێ و بانی گرت.»

[ئەمیری : میرزا ١٤٧]

ڕێکەوەندەکانی‌تر (٨٠)

٨١(٨٠) ☆ **بارن پێ کردن**

حاڵەتی ئەو بەفرەی بارنی دەکا.

٨٢(٨٠) ☆ **بارن کردن**

پەیدا بوونی بارن.

٨٣(٨٠) ☆ **بارن لێ‌کردن**

حاڵەتی ئەو شوێنەی بارنی لێ‌کراوە. **« دەڵێ سێ چوار پیاوی سەنگینوگران و ئاقڵ و ماقووڵی هەڵبژاردن، گوتی: بزانن بارنی لێ‌کردۆ یان ڕەش بۆتەوە.»**

[ئالەشین :بولهوک]

---

a ٨٣(١١) ☆ **بارۆژ**

بایەک کە لە شوێنی ڕۆژهەڵاتڕا دێ.

٨٤(١١) ☆ **بارێژە**

بارانێک کە بە با دەباری.

پێکهاتەکانی چاوگی (٨٤)

٨٥(٨٤) ⌘ **وەک بارێژە فرمێسک هەڵوەراندن**

زۆر بەگوڕ گریان.

٨٦(١١) ☆ **بارێژە**

باوەرێن.

٨٧(١١) ☆ **باسریشک**

بەفر و بارانێک کە بە باوە دەباری.

٨٨(١١) ☆ **باسەر**

بایەک کە لە لای باشووری ڕۆژهەڵاتەوە دێ.

٨٩(١١) ☆ **باکوت**

بەفری بە با پەستاو.

٩٠(١١) ☆ **باکوت**

کڕێوە بە بای توندەوە.

۹۱(۱) ☆ **باکێش**

۱) دەلاقە یا کەلەبەرێکە لە دیواری ژوور و خانوودا بای لێ‌ڕا دێتە ناو ماڵەوە و فێنکی دەکا.

۲) بڕ = ۵.

۹۲(۱) ☆ **باگر**

= ۷۳. **« هەڵمکردۆتە بەرڕۆژێکی باگر بۆ نووستن.»**

[هێمن: چەپکێ گوڵ ۴۹]

۹۲(۱) a ☆ **باگرە**

بایەکە نێونجی شەماڵ و زریان.

[هەژار: هەنبانەبۆرینە ۴۵]

۹۳(۱) ☆ **باگیر**

بڕ = ۹۲.

۹۴(۱) ☆ **بانەگر**

« مەڕم شیوەخوار داوە و لە حەوشەی گەرم و بانەگردا ڕامگرتووە.»

[هێمن : چەپکێ گوڵ ۴۹]

= ۹۲.

۹۵(۱) ☆ **باوێژ**

بایەکی تۆز و خۆڵی دەگەڵ بێ.

پێکهاتەکانی چاوگی (۹۵)

۹۶(۹۵) ⌘ **باوێژ لە زگی خۆ دەرکردن**

تووڕە بوون و هەڕەشەوگوڕەشە کردنی بە قسە.

‖ بڕ = ۱۵۱.

۹۷(۱) ☆ **باوەرێن**

ئەو میوەی با لە دارێی وەراندبێ. ‖ بڕ = ۱۰۰.

٩٨(١١ ☆ **باوەشێن**

ئامرازێکە بە هێزی دەست یا هەر هێزێکیتر بەم لا و لای خۆیدا دەجوڵێندرێ. ئەویش هەوای دەورو پشتی خۆی دەجووڵێنێ و فێنکی دەکا.

« کەپرێکی دەکەم لە بەردی مەرمەر/ باوەشێنت کەم بە ڕیحانەی تەڕ»

[فولکلۆر]

ڕێکەوەندەکانیتر (٩٨)

٩٩(٩٨١ ☆ **بای باوەشێن**

ئەو بایەی کە باوەشێن پێکیدێنێ. **« کوڵمە ئاڵەکەت بە بای باوەشێن/ هێندە ناسکە پڕ دەبێ لە خوێن»**

[بابەشێهانی : کانی مرادان ١٣٦]

١٠٠(١١ ☆ **باوێژە**

بڕ = ٩٧.

١٠١(١١ ☆ **باهاتن**

دەست پێ کردنی با.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٠١)

١٠٢(١٠١١ ≈ **هەر وەبزانە/ وەدەزانم بای دێ**

بە هیچ زانینی قسەی کەسی. **« لێی گەڕێ با هەر قسان بکا وەبزانە بای دێ.»**

١٠٣(١١ ☆ **بای بەقەوەت**

بای توند و بەتەوژم.

باوەڕ (١٠٣)

١٠٤(١٠٣) ◊ بای بەقموەت غەزەبی پێوەیە و خۆشەویست (حەزرەتی محەممەد د.خ) لە ترسانی دەرکە و پەنجەرەی پێوەداوە.

١٠٥(١٠٣) ◊ بۆ بای بەقموەت دوعای دەنووسن و بە ناوێنی‌دادەدەن.

١٠٦(١) ☆ **بای دارناوس/ داراوس**

بڕ = ١٦٥٣/ ن.

١٠٧(١) ☆ **بای زریان**

ئەو با فێنکەی کە لە باکوورەوە دێ. « جوانێکی نارد بۆ حەمامیان/ لەشکر بێ وەک بای زریان»

[عەبدوڵلاخانی موکری/ئەحمەد لوتفی]

« شەماڵ و زریان دایم شەڕیانە / ئاغاوەت شڕن ، کرمانج قڕیانە»

[سەیفولقوزات]

ا= ١١٢.

باوەڕ (١٠٧)

١٠٨(١٠٧) ◊ زریان نی حەجەمانە. ابڕ = ١١٣.

١٠٩(١) ☆ **بای سەبوور**

بای سەبوون/ سەموون یا سەمورەمە. بایەکە گەرم و ناگراوی. « بە مەزبی دە جعێلان، هەرچی هەناسێکی لە دوو ماشووقەی خۆیان هەلکێشن/گەلێ گەلێ گەرمترە لە بایەکەی سەبووری، لە تینی دە ئاوری، ئاوطلا لە بلێسەی دە چرایە»

[پەحوی : گەنجی سەربەمۆر١٣٣]

۱۱۰(۱۱ ☆ **بای سەرسەر**

بای سارد و بەقەوەت.« ئەگریجە لەسەر گۆنا دەکا شەر/هارەی گوارەی دێ وەکوو بای سەرسەر»

[فتاحی‌القاضی : سعید و میرسیف‌الدین‌بیگ ۳۷]

۱۱۱(۱۱ ☆ **بای شان**

لە قەراری بزووتنی شان لە هەڵپەڕکێدا. « نەخشی نەخشی وانی/ لێی‌دە بە بای شانی/ دەچم نووشتەی بۆ دێنم،/ لە کن شێخی برهانی»

[قالەحسین : فولکلۆر]

۱۱۲(۱۱ ☆ **بای شەماڵ**

بایەکی گەرم و بەتەوژمە کە لە باشوورەوە دێ. « مەشکە سووریم هەواڵێ/ لە بەر بای شەماڵێ/ لەبەر گوڕمان دەناڵێ»

[پابلنهانی : کانی مرادان ۱۶۲]

« باران دەبارێ نەنم و کۆکۆ/ یا خولا بای شەماڵ بهێنێ بۆ تۆ»

[فولکلۆر]

‖ ≠ ۱۰۷.

باوەڕ (۱۱۲)

۱۱۳(۱۱۲) ٥ شەماڵ لە قوبلەی‌ڕا دێ. ‖ بڕ ← ۱۰۸ و ۳۲۲٦ .

دوعا (۱۱۲)

۱۱٤(۱۱۲) ⊠ **عەمرت/ حومرت/ عومرت بە بای شەماڵ چێ**

‖ هاوتای **تێر عەمر نەبی. حەمرت نەمێنێ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۱۱۲)

۱۱٥(۱۱۲) ≈ **مەگەر بای شەماڵ کۆشی هەڵدایتەوە**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)‖ بەناموس بوون.« دەمێ دەستم دەگەڵ تێکەڵ کەی! کوتی: ... مەگەر بای شەماڵ کۆشی هەڵدابێتەوە، من لەو ژنانە نیم.»

[فتووحی و وەیسی : شەوچرا ۱۳]

١١٦(١١٢) ≈ **وەک بای شەماڵ**

توند و خێرا.« وەک بای شەماڵ لە ژێللا هات.»

☆ ١١٧(١) **بای قوڕلە**

بڕ = ١٠٧.

☆ ١١٨(١) **بای وادە / وەعدە**

بایەکە هەژدە ڕۆژی بینێنی بۆ نەورۆز هەڵیدەکاتێ و قاتڵەسەری بەفرە.« بای وەعدە بەفری بردەوە، یەخبەندی کردەوە/خەملیوە گوڵ، وە شەرارانی جەمرە مردەوە»

[حاجی قادری کۆیی]

☆ ١١٩(١) **بۆ با بوون**

بۆنێکی تایبەتی ڕۆن و پەنیر و کاڵەک و ... کە بە هۆی سەر ئاوەڵا بوون و کار تێ کردنی هەوا تامیان دەگۆڕێ.

☆ ١٢٠(١) **بە با بارین**

بارینی بە باوە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٢٠)

١٢١(١٢٠) ≈ **بەفرە بە بای باریوە**

بڕنتی‌یە لە نیشانی جوان.« پێ لەو پردەی دامەنێ/ ئاڵووداری ڕزیوە/ کراسەکەی مانتۆی کەسکە/ لە سەر سینگی خزیوە/ مرودەنێ لە عومری خۆم!/ جوانێکی وام نەدیوە/ قەبری مردووی مۆزی من/ بەفرە بە بای باریوە»

[پاپانیانی : کانی مرادان ١٠٤]

☆ ١٢٢(١) **بە با بوون**

« لە سەری کوێستانی هەڵدەینیان سەرە مایێک و بڕێک ڕانک و چۆغە و شەدە کۆن کەوتبوون و تووکی کەلاکی بە با ببوون.»

[قالەشین : براپەڕۆک]

‌ا بڕ = ٦١.

پێکهاتەکانی چاوگی (١٢٢)

١٢٣(١٢٢) ⌘ **بە با بوون**

بڕ= ٤٦ و ٩٦٤ / ن.

١٢٤(١٢٢) ⌘ **تووکی سەر بە با بوون**

« خۆی لێ بکەمەوە بە مارێکی ڕەشی لفاو سپی‌یە/ لێی پچڕاوە دە پەڕی تانی‌یە/ بە بەری پێ‌یەوە دە تا تووکی سەری بە با دەبی‌یە»

[حەمەدی بەهتان : بەیتی شێخ‌ڕەش و شێخ‌مەند]

‖ بڕ= ٦٢.

١٢٥(١) ☆ **بە بادان**

پێکهاتەکانی چاوگی (١٢٥)

١٢٦(١٢٥) ⌘ **بە بادان**

‖ بڕ= ١٢٣.

١٢٧(١٢٥) ⌘ **غەم/خەم بە با دان**

غەم لە دڵ دەرهاویشتن. **« ...گوتی: با ڕوو دە چیای مەغلووبی داسنیان کەم و لەوێ غەمی خۆم بە با دەم....»**

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٢٧٢]

١٢٨(١) ☆ **بە با کردن**

هەڵاویشتن لە بەر با. **« چەنتم خوڵا خوڵا کرد/ کۆشێکم زێڕ بە با کرد/ تا ئەو کوڕەم پەیدا کرد»**

[پاپانیانی : کانی مرادان ٢٧]

پێکهاتەکانی چاوگی (١٢٨)

١٢٩(١٢٨) ⌘ **پەرش بە با کردن**

تووڕە بوونی لە ڕادەبەدەر.

‖ جارناى **شەمچە بە لامل هەڵبوون. كافر بوون. بێژینگ بردنە بەر مانگا. شێت بوون.** ٢٥٩٢/ ن. ١٢٦٧/ ن .

١٣٠(١٢٨) ⌘ **خەرمان بە با كردن**

لە بەر با. شەن كردنی خەرمان بۆ جوێ كردنەوەی دان و كا لە یەك.

a١٣٠(١٣٠) ــ پوور ئەستێیەك لە "قوێتەڵێ" (دێیەكی سەر بە مەهاباد) بوو ئەستێی ڕەزایان پێدەكوت. دەیزانی چ وەخت بای دێ. خەڵكی. لە بەر خەرمان هەڵاویشتنی، لە دێی دووڕرا دەهاتن و پرسیان پێدەكرد. لە قسان بەیانان ئەگە دەچوو نوێژێ بە دەنگی چۆمی دەیزانی؛ ئەگە هاشەی هاتبایە دەی‌كوت: شایەدانی بۆ بچەقێنن و دەوری خەرمانی بماڵنەوە ، ئەوڕۆ بای دێ.

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

١٣١(١٢٨) ⌘ **كای كۆن بە با كردن**

(كا ئەگەر لە دان جوێ بۆوە حەوجێ بەوەی ناكا جارێكی دی بە با بكرێتەوە.)‖

« گێرەشێوێنێ كە كای كۆنی بە بادا لە كنت/ چاكە لێی بخوڕی سەیری دەم و كارێژی نەكەی...»

[شوكری خەزلی]

« قەت لە شوێن چووان ئەچێوە چاكە/ بەس لێر و لەوێ كای كۆن بە با كا»

[مەلا خەفوور]

a١٣١(١) ☆ **پڕەبا**

بای بەقەوەت.

ڕێكەوەندەكانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (a١٣٢)

b١٣١(a١٣١) ≈ **دەڵێی پڕەبایە**

١) نیشانی توورە

٢) خێرا و ناژا.

١٣٢(١١ ☆ **پشتەوبا**

پشت دە با. « لەو سەرەی‌ڕا زۆرتر دەگەمەوە، پشتەوبایە. »

١٣٣(١١ ☆ **خوارەبا**

بایەک کە نە شەماڵ بێ و نە زریان.‖ بڕ— ١٤٠ .

پێکهاتەکانی چاوگی (١٣٣)

١٣٤(١٣٣) ⌘ **خۆ دە خوارەبایان گرتن**

خۆ دزینەوە. خۆ شاردنەوە. « پووشوپەڵاش وەک ترسەنۆک و دوورەپەرێزان خۆیان لە خوارەبایان گرت...»

[هێمن : چەپکێ گوڵ ٣١]

« ...جا کوتی سەلام و عەلێکوم لاسی ئەحمەدخان، چی دی خۆ دە خوارەبایان مەگرە...»

[وەستا برایم : لاس و خەزاڵ]

---

a١٣٤(١١ ☆ **شنۆبا**

بایەک کە لە لای باشووری ڕۆژئاوا ڕا دێ.

١٣٥(١١ ☆ **شنەبا**

سروە. « بەو گوارەی بە گوێتەوە/ وەختە سوێم بۆت بێتەوە/ سینگت بەفری کوێستانێ/ بە شنێک با دەتوێتەوە»

[فۆلکلۆر]

‖ هاوتای ١٣٦ و ١٣٧.

١٣٦(١١ ☆ **شەوبا**

سروە لە شەودا. « وەرە عازیزێ! ئەوە کوڕ دەڵێ: یا ئەڵڵا و یا زەردەی ڕۆژ ئاوایە/ لە گەرێکە زەرد و ڕووتە، لە بەر گژەی دە شەوبایە... »

[قالەمێین : ئازیزە]

١٣٧(١١ ☆ **شی‌با**

« برایم دەڵێ: هۆی خاتوون ئەتۆ سەرت بەرەوە دە دیری دە پەنجەرێ/ با ئەو کوڵمەی سپی و ناسکت لە بەر شی‌بای نەتەزێ»

[ڕەسووڵ بالەکی : برایمۆک]

‖ بڕ— ١٣٥ و ١٣٦.

١٣٨(١) ☆ **كزەبا**

سرە ، شنە. « وردە وردە دێ کزەبای شەماڵ/ جار جار دەردەخا گۆنا و خەتوخاڵ»
[فتاحی‌قاضی : سعید و میرسیف‌الدین‌بیگ ٣٧]

« چ ژین سەختم! چ دڵ سەختی گوڵی من/ کزەی دڵ وەک کزەی با دێتە بەر گوێت»
[هەژار]

مەسەل (١٣٨)

١٣٩(١٣٨) * **ڕیشەی داکوتراو بە کزەبای هەڵناقەندرێ**

٥١٣٩(١) ☆ **گژەبا**

بای توندی پایزی.

١٤٠(١) ☆ **لابا**

بڕ = ١٣٣.

١٤١(١) ☆ **لابا**

ئەو چەت و کاوکۆت و زیزانەی کە لە کاتی باڵەکەودا دەکەوێتە لای باوە.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٤١)

١٤٢(١٤١) ☆ **لابا گرتن**

گرتن و جوێ کردنەوەی پیس (چەت و کاوکۆت و زیزانە) لە سوور/ دان لە باڵەکەودا.

١٤٣(١٤١) ☆ **لابا بۆ گرتن**

گرتنی پیس بۆ ئەو کەسەی کە باڵەکەو دەکا.

١٤٤(١) ☆ **هەڵکردنە با**

دەس پێ‌کردنی با. « ئەمن دەترسم هەڵکاتە بایە شەماڵی، بڕژێنێ بەفرێ ، بارانێ ...»

[حەمەدی‌خاغای / بەندی سوار]

« بایەکی توندی هەڵکرد، لوولەی کووری بەشی سەریان ورەی دەهات.»
[هەوار : چێشتی‌مجێور ۳۹۱]

١٤٥(١) ☆ هەور و با

باوەڕ (١٤٥)

١٤٦(١٤٥) ◊ بە هەور و بایە نابێ مەڕ خوێ بدرێ.

ڕێکەوەندەکان (١٤٥)

١٤٧(١٤٥) ☆ هەور و با بردن

بڕ = ١٤٨٠.

١٤٨(١) ☆ یەک با دەرچوون/ دەرکران

(زاراوەی خەرمان هەڵاویشتن.)‖ سوورێک کە بە یەکێک لە بایەکانی شەماڵ یا زریان هەڵاویشترابێ.

B١٤٨(١٤٨) = کابرایەک لە "کێنکە"ی سەت تەغاری باڵەکەو کرد؛ لە سووری نەهاتە دەر، جۆجینەکەی سەت تەغاری کرد، دەسکی خەنجەریی دە سووری‌دا ون ببوو.

با

بایەک کە لە کونی پاشەوەی ئینسان و هێندێک لە گیانداران دەردەچێ. تڕ. تس.

مەتەڵ (١٤٩)

١٥٠(١٤٩) § بە بای شل دەبێ
بە ناوی توند دەبێ

– بەسیفوڵ

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٤٩)

١٥١(١٤٩) ⌘ **با لە زگ دەرکردن**

بڕ- ٩٦.

ڕێکەوەندەکان (١٤٩)

١٥٢(١٤٩) ☆ **باپێچ**

ژان لە زگ وەستان بەهۆی سووڕانی باوبژی ناو زگی ئادەمیزاد.

١٥٣(١٤٩) ☆ **با لێ بوونەوە**

لێ بەربوون.

a١٥٣(١٥٣) – کوێخایەک بوو زۆر دڵەپێش بوو. لە مەجلیسان نۆرە قسەی کەسی نەدەدا. جارێکی بایەکی زۆر سەیری لێ دەبێتەوە. کوێخا سووک وەدەردەکەوێ. قەدەرعەیامێکی پێوەدەچێ لێی دەپرسن: ئەری کوێخا بۆ دەماغی جارانت نیە؟ دەڵێ: ئەو بایە وای دایکی کوێخای نەگاوە ئەگە خۆشەوە بێ.

[خالەسوورە]

b١٥٣(١٥٣) – لەو کولیجەی (گوندێکە سەر بە مەهاباد) کابرایەک هاتە مزگەوتێ. گوتیان ئەوە لە کوێ؟ کوڕەکەت حەجەب بایەکی لێ بۆوە. کابرا گوتی: ئەگە کوڕی مـن بێ ئەماوە! سوێندی خوارد گوتی ئەگە چۆوە کوڕە حەیاتی لێ بڕابوو.

[سەیدوسێن ڕەسوولی]

باوەڕ (١٥٣)

١٥٤(١٥٣) ○ چاکێکە لە لای بریسوێ (دێیەکی سەردەشت). مەلا ڕەسوو کەڕی پێ دەڵێن. پیرێژنێک چۆتە کنی، بایەکی لێ بۆتەوە. بۆوەی کە پیرێژنە بە خۆیدا نەشکێتەوە. هەتا مردوە گوتوویە کەڕم!

١٥٥(١٥٣) ○ دۆکلێو ئەگە هەڵگەڕا نیشی ئەوەیە کابانەکەی بای لێ بۆتەوە.

با

ئێش و ئازارێک کە لە لەشی ئینساندا جێ گۆڕکێ دەکا و هەر جارە لە شوێنێکی سەرهەڵ دەدا.

ڕێکەوەندەکان (۱۵۶)

۱۵۷(۱۵٦) ☆ **بابڕین**

بڕ = ۱٦۲.

داوو دەرمان (۱۵۷)

۱۵۸(۱۵۷) ✠ سەیدێک شاڵی خۆی دەبڕێ، سێ چوار گرێی لێدەدا. بە دەم دوعا کردنەوە لەو جێیەی دەبەستێ ئەگە بای تێدایە.

۱۵۹(۱۵٦) ☆ **با تێ‌دان**

تووشی نەخۆشی باداری بوون.‖ بڕ = ۱٦۱ و ۱٦۳.

۱٦۰(۱۵٦) ☆ **باتێ‌دا بوون**

«لاقم بای تێ‌دایە.»

‖ بڕ = ۱۵۹ و ۱٦۱.

۱٦۱(۱۵٦) ☆ **با تێ‌وەستان**

ژان تێ‌وەستان. ئازار و ئێشی زۆری ماسوولکە.

۱٦۲(۱۵٦) ☆ **بادەر کردن**

بە دەستووری کۆنی کوردەواری چوونە لای پیاوچاک (بە عام سەید) و سەر چاک و پیران بۆ چارەکردنی نەخۆشی باداریی. **«سەرڵکان سەید وەقاس چەند بڵێند و باسەقایە/ پیرێژنان دەچنە سەری/ بایان دە لاقی دایە»**

[پاپانهەڵی : کانی مرادان : ۱۵۰]

۱٦۳(۱۵٦) ☆ **بادار**

حاڵی کەسێکی تووشی نەخۆشی ڕۆماتیزم بێ، ئەو کەسەی لەشی بای تێدایە.

‖ بڕ = ۱۵۹.

داوو دەرمان (١٦٣)

١٦٤(١٦٣) ✠ پێش مەر تێبەردانی نەوت (جوورە دەرمانێکە) لە زنی مەر دەدەن هەتا مەر و بەرخەکەی بادار نەبن.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٦٣)

١٦٥(١٦٣) ☆ **باداری**

نەخۆشی ڕۆماتیزم. نەخۆشی‌یەکە تووشی ئادەمیزاد دەبێ و لە جمگە و ماسوولکە و ئەندامەکانی دەروون (جەرگ، دڵ، ....) دەدات. چوونکە ژانی ئەم نەخۆشی‌یە لە جێ‌یەک ڕاناوەستێ و هەڵدەکشێ و دادەکشێ، پێشوونیانی کورد وایانزانیوە بایە و لە لەشی ئینساندا دەگەڕێ و ناویان ناوە باداری.

[زەبیحی : قامووس ٢٥٦]

باوەڕ (١٦٥)

١٦٦(١٦٥) ٥ پیرونس (چاکێکە بەرامبەر بە گوندی چواردیواری شاری بۆکان) باداری وەخۆ گرتووە و هەرچی بچێ چا دەبێ.

داوو دەرمان (١٦٥)

١٦٧(١٦٥) ✠ گۆشتی قشقەڵەی بۆ باداری باشە.

١٦٨(١٥٦) ☆ **زوورەبا**

بایەک کە دە دەست دەوەستێ و بۆ ماوەیەک بە تەواوی لە جووڵەی دەخا.

با

نەستوور بوون.

ڕێکەوەندەکان (١٦٩)

١٧٠(١٦٩) ☆ **با ڕێ کەوتن**

نەستوور بوون. «دەستم زۆر دێشێ بای ڕێ کەوتوو.»

١٧١(١٦٩) ☆ **با کردن**

بڕ= ١٧٠.

باپشکێو

زیپکەیەکی پچکۆڵەی نێرتکدارە لە قولینچکی چاو دێ.

داوو دەرمان (١٧٢)

١٧٣(١٧٢) ✠ **باپشکێو**

ئەگەر چاوێک ئەو زیپکەیەی لێ بێ. چاوەکەی دی بە کل دەڕێژن. ئەو چاوەی باپشکێوەکەی لێ هاتووە لە داخی ئەوەی نەیانڕشتووە چاک دەبێتەوە.

بای سوور

نەخۆشییەکە تووشی پێستی لەشی ئادەمیزاد دێت و دەیپەنمێنێ و ڕەنگی سوورێکی مەیلەوبۆر هەڵدەگرێ، ئاوساویەکەی تا توێژی بنەوەی پێست دادەخزێ. زیاتر لە دەموچاو دەدا و یەک لە یەکی دەگرێتەوە. میکرۆبی ئەم نەخۆشییە ستریپتۆکۆک (streptocoque)ە و بە زاراوەی بژیشکی نەخۆشییەکە ئیریسیپیل (Erysipele)ی ناوە.

| بای‌لوقمان، بای‌مبارەک/ مەممبارەک. «یا ڕەبی بە بای لوقمانت ڕزێتەوە پەنجەی دەستە/ ئەتۆ مەعنای ئەلف و بێ لە ....خۆ مەبەستە»

[محەممەدی نورجان : بەیتی شێخ‌فەرخ و خاتوونئەستێ]

داوو دەرمان (١٧٤)

١٧٥(١٧٤) ✠ ئەوەی کوڕی پێی چووبێ بای‌سووری لەبەرە، دەست بە نەخۆشان دادێنێ، دەڵێن مبارەکە و دەیباتەوە پاشێ.

١٧٦(١٧٤) ✠ بە تیخی تەکمیشی دەکەن، خوێنەکەی دێتە دەرێ. قەوزەی زەرد دەکەن و لێی دەنێن.

١٧٧(١٧٤) ✠ بە تیخی تەکمیشی دەکەن، یان دوای بڕبڕ کردنی کەڵەشاخی لێ‌دەگرن هەتا خوێنەکەی دێتەدەرێ.

١٧٨(١٧٤) ✠ نەخۆش لە ڕۆژی چوارشەممۆدا دەچێتە سەر چاکێ و گیسک یا کەڵەبابی لە ناو قنەکەی‌دا دەکوژێتەوە و هەندێ لە گڵی سەر چاکەکە تێکەڵ بە خوێنەکەی دەکا و دەو جێگایانەی لەشی دەدا کە بای سووری گرتووە.

[زەبیحی: قاموس ٢٤٨ و ٢٤٩]

١٧٩(١٧٤) ✠ قەوزە و گیا و شتی وایان لێک‌دەدا دەیانکردە شلتە و لێیان دەنا.

با

خوڵ سوور.

ڕێکەوەندەکان (١٨٠)

١٨١(١٨٠) ☆ **بادان**

سووڕاندن.« **کە دەستی ڕۆژگار بای‌دا سەری من/ سەری شووشەی شەراب وا چاکە بادەم** »
[مەحوی]

مەتەڵ (١٨٠)

١٨٢(١٨٠) § بای‌دەی بازرگان دەکا
هێلکەی وەک چرگان دەکا

- خەرمەک

١٨٣(١٨٠) § هەتا گوێچکەی بانەدەی زمانی دەرناهێنێ

- قفل

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٨٠)

١٨٤(١٨٠) **سەومەتیە و سەنعەت، مزگەری نێ و قوون بادان**

لە کاتی کرانی کارێک‌دا لە لایان بکەری کار یا کەسی/ کەسانی دەوروبەری دەگوترێ، و دە هەر دوو شێوەدا واتاکەی ڕازی بوونە لە چۆنیەتی کرانی کارەکە و

گەیاندنی ئەم مانایە کە کار زانستی دەوێ، هەر وەک چۆن بکەری ئەم کارە خاوەنی بوود.|| ئاواش دەگوترێ **سەوەتەیەو سەنعەت، ئاسن‌گەری نیە و قووین هەڵتەکاندن.**

پێکهاتەکانی چاوگی (١٨٠)

١٨٠(١٨٥ ⌘ **بادان**

بریتی‌یە لە بانگ‌هێشتن کران و خواردن. « ئەمڕۆ بادانە.»

١٨٠(١٨٦ ⌘ **بەنی (کەسێک) پێ با نەدران**

دەرفەت نەهاتن.

| هاوتای **دەگەڵ کەسێک دەرنەبردن. دەگەڵ کەسێک پێ‌نەکران.**|| ئاواش دەکار دەکرێ **بەنی (فلانەی) بە کەس با نادرێ. کەس بەنی (فلانەی) پێ بانادرێ.**

١٨٠(١٨٧ ⌘ **خۆ بادان**

١) سەما کردن

« دڵێم بەو قورعانەی دوێنێ لە داوەتی کاکی خۆ، لە گەڕی دیلانێ/ پشتێنم شل دەبوو لەبەرخۆ بادان و هاتوچۆیە، لە بەرویم دەخزی»

[بەهەری : گەنجی سەربەمۆر ٢٣]

٢) خۆ بادان ، بە لەنجەولار ڕۆیشتن.

١٨٠(١٨٨ ⌘ **داوێنی کەسێک بادان**

(زاراوەی ژنانە.)|| تکا لێ کردن، لەبەر پاڕانەوە.

١٨٠(١٨٩ ⌘ **تەشی بادان**

(دوایین قۆناغی تەشی ڕستن، ئەو کاتەی کە خوری ڕێسراوە، پڕبۆتەوە، هەڵکراوەتەوە، دوولۆ کراوە و بۆتە گلۆلە. تەشی ئەگەر بانەدرێ خاو دەبێتەوە و ڕێسەکە دەبێتەوە خوری.)|| بادانی خوری ڕێسراو.

باوەڕ (١٨٩)

١٨٩(١٩٠ ◊ دوای تەشی بادان نابێ تەشێکە لەسەر حەرزی دانرێ و دەبێ دەبەر پشتێنی چەقێندرێ دەنا شەیتان پێی هەڵدەمیزێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٨٩)

١٩١(١٨٩) ≃ **تەشێکی پێیە لە هەموو سەران بای‌دەدا**

(تایبەتی ژنانە.)ا کەسێک کە زمانی بە هەموو لایەکدا دەگەڕێ. نەممام.

١٩٢(١٨٠) ☆ **سمێڵ بادان**

سووڕاندنی سمێڵ بە دەوری خۆیدا.« **دەبەرت مرم لاری سەیادە/دەچیە سەفەران سمێڵت بادە»**

[پاپانیانی : کانی مرادان٥١]

١٩٣(١٨٠) ☆ **لێ بادان**

لێ‌ڕەبادان. هەڵقورینجاندن.

١٩٤(١٨٠) ☆ **بادران**

سووڕان.

 با

ئامرازی سووربوونە لەسەر شتێ. کارێ...و ئەم مانایە دەبەخشێ: بهێڵە. لێ‌بگەڕێ. بهێڵن. لێ‌بگەڕێن. با بڕۆین. با بچن. « **با سبەینێ بێتە لام ئیشەکەی بۆ جێ‌بەجێ دەکەم. جا با واشی کردبێ قەیدێ ناکا.»**

[زەبیحی : قامووس ٢٤٧]

مەسەل (١٩٥)

١٩٦(١٩٥) ✱ **با شا بێتەوە**

بڕ= ٢١٤٦/ ن .

١٩٧(١٩٥) ✱ **با شەممە لە مانگێ ببڕێ**

بڕ= ٢١٤٦/ ن .

١٩٨(١٩٥) ✱ **با نۆش بێتە سەر دەی**

قبوڵ کردنی ئەرک یا زەرەرێکی تر. « **کوڕە کوڕێ جا ئەمن ئەوە تەلیسێکم زێڕ بۆ ناردۆ ،**

وطلاهی چش، ئەوشی بۆ دەنێرم، با تۆش پێتە سەر دێ.»

[عومەر خاڵەلی : هەڵەبجە]

I حاوتای **زۆرم چل مەڕ چل مەڕی ئاوا خوراوە** (دەگەڵ ماناى ٢). ١٤٧٤.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٩٥)

١٩٩(١٩٥) ≈ **با ئەو سوێندەم لێ پکەوێ/ بکەوێ**

خاترجەم بوون لە ڕاستی‌یەک دەگەبەنی. « **وطلاهی ئەو کوڕە شتێکی بە دەمەوەیە با ئەو سوێندەم لێ پکەوێ.»** I ئاواش دەڵێن **با ئەمن ئەو سوێندەم لێ پکەوێ.**

جنێو (١٩٥)

٢٠٠(١٩٥) ⌀ **با نەتگێم**

٢٠١(١٩٥) ⌀ **با هەر بومرێ**

تسە و هەرشەوگوردشەی کەسێک بە هێند نەگرتن. « **لێی گەڕێ هەتا شل دەبێ با هەر بومرێ.»**

٢٠٢(١٩٥) ⌀ **با هەر گووان بخوا**

بڕ = ٢٠١.

با

مەیل و هەوەسی جووت بوونی نێر و مێ بە تایبەت بۆ سەگ.

جنێو (٢٠٣)

٢٠٤(٢٠٣) ⌀ **هەی پشیلە بەبا.**

ڕێکەوەندەکان (٢٠٣)

٢٠٥(٢٠٣) ☆ **باگرتن**

جووت بوونی نێر و مێی تاجی و سەگ.

۲۰٦(۲۰۳) ☆ **بەبا بوون**

بڕ = ۲۰۸.

۲۰۷(۲۰۳) ☆ **لە با چوونەوە**

بەسەر چوونی دەورەی وەبا هاتن.

۲۰۸(۲۰۳) ☆ **وەبا هاتن**

پەیدا بوونی مەیلی جووتبوونی دێڵ و مێیەی هەندێک گیانلەبەری وەک کەر و سەگ دەگەڵ نێرینەکەیان.

پێکهاتەکانی چاوگی (۲۰۸)

۲۰۹(۲۰۸) ⌘ **وەبا هاتن**

زۆرتر وەکو جنێو بۆ نافرەتی لەعیشق دەکار دەکرێ .

۲۱۰(۲۰۳) ⌘ **دێڵە بەبا**

سەگی وەبا هاتوو.

مەسەل (۲۱۰)

۲۱۱(۲۱۰) * **بۆ دێڵە بەبایە، گۆڕ دێ لە بەغدایە**

ڕەمەزیەکیان نێن دەگەڵ ۱۹۵۵.

| ئاواش دەگوترێ **دێڵ وەبا بێ، گۆڕ لە بەغدا بێ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (۲۱۰)

۲۱۲(۲۱۰) = **گۆڵی دێڵە بەبا**

برتییە لە نیشانی دڕ و زبر. « سەعید کوتی: بمناسن. ئەمن گۆڵی دێڵە بە بام/ هەچ کەسێ ڕێ بە سەعید بگرێ بە خۆی بلێ کوژراوم»

[فتاحی‌قاضی: سعید و میرسیف‌الدین‌بیگ ۲۳٤]

| ئاواش دەگوترێ **وەک گۆڵی دێڵە بە بای وایە.**

با

لووتبەرزی، غەرڕەیی و غللووری.

پێکهاتەکانی چاوگی (٢١٣)

٢١٤(٢١٣) ⌘ **با ڕە گوێی کەسێ نیشتن**

خۆ لێ‌گۆڕان و غەرڕە بوون.

٢١٥(٢١٣) ⌘ **بافیش**

ئەنجامی خۆڕانان و گۆڕەگۆڕێکی بێ‌کردەوەیی پێوە دیار بێ.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢١٥)

٢١٦(٢١٥) ☆ **بافیش کردن**

خۆ هەڵکێشانی بە درۆ، خۆ ڕانانی بێ‌جێ. **« بافیش و درۆ و دەلەسە نەکەین، ئێمە تا ئێستاش مێژووی ئەدەبی‌یەکی ئەوتۆمان نیە جێی متمانە بێ...»**

[هێمن : چەپکێ گوڵ ١٥]

باب

باوک.

باوەڕ (٢١٧)

٢١٨(٢١٧) ◊ ئەگە بۆت کرا حەفتەی جارێک، ئەگە نەکرا؛ مانگێ جارێک، ئەگە هەر نەبوو، ساڵێ جارێکی دەبێ بچێ سەر قەبری دایک و بابان.

٢١٩(٢١٧) ◊ ئەگە جنێوت بە سەیدان دا، دەبێ ناوی بابی بێنی، دەنا وەبەر خۆشەویستی دەکەوێ.

٢٢٠(٢١٧) ◊ باب بە کوڕ مردنێ جەرگی کوناودیو دەبێ.

٢٢١(٢١٧) ◊ حەولاد بۆیە بابی خۆی خۆش ناوێ چونکە حەزرەتی ئادەم بابی نەبووە.

٢٢٢(٢١٧) ◊ کچ و ژن میراتی بابی وەرناگرن چونکە بەدشوومە.

٢٢٣(٢١٧) ◊ کوڕ ئەگە ماڵە خۆی کرد باب دەتوانێ تا حەوت جارانی ماڵ لێ تێکداتەوە.

٢٢٤(٢١٧) ◊ منداڵ ئەگە پێش بوونێ. بابی بمرێ یان دایکی لەسەر وی بچێ ئەوە بەدشوومە و سەرەخۆرەیە.

٢٢٥(٢١٧) ◊ منداڵ ئەگە دە خەوی‌دا گریا ئەوە پێی دەڵێن دایک و بابت مردوون.

٢٢٦(٢١٧) ◊ منداڵ دەڵێ: خودایە دایکم و بابم شەڕیان بێ هەتا دایکم لە حەیفی بابم دە لانکەی‌دا توندم کا(منداڵ هەتا توندی ببەستی پێی خۆشترە).

مەتەڵ (٢١٧)

٢٢٧(٢١٧) § نی دایکت پەنجێکە
نی باوکت بستێکە

– پاوەستانی نوێژ

٢٢٨(٢١٧) § باب دە لانکی‌دا،
کوڕ لە بازاڕی

– هاروێ / ترێ

٢٢٩(٢١٧) § بابی پۆڵایە و دایکی سەنگی خار
عەولادیان دەبێ وەک دەنکی هەنار
فەقیر و هەژار پێی دەکەن ڕەفتار

– ئاور

٢٣٠(٢١٧) § بەری بە بەری دایکتەوە
گۆزکەی بە دەمی بابتەوە

– مەشکە

٢٣١(٢١٧) § دایکت دایدەنێ
بابت تێی‌دەنێ

– کەوش

٢٣٢(٢١٧) § دایکی خۆڵە
بابی خۆڵە
هەیانە منداڵێکی خەبەتۆڵە

– هاروێ

٢٣٣(٢١٧) § ڕامانڵ دینی بۆ دڵی دایکت
نەوی تێی دایە بە دمی باوکت
– مەشکە

٢٣٤(٢١٧) § ژن نیە و پیاویش نیە
بێ‌دایک و بابیش نیە
– کێچ

٢٣٥(٢١٧) § سووری سەربڕاوە
بۆ قوونی بابی من و تۆ دروست کراوە
– قەڕەش

٢٣٦(٢١٧) § سەری یەکە و بنی دوو
بە قوونی باب و باپیرت هەڵچوو
– پانتۆڵ

٢٣٧(٢١٧) § سێ پیاو دانیشتوون لە ماڵێک. دوویان بابن و دوویان کوڕن
– باب و کوڕ و نەوە

٢٣٨(٢١٧) § کەسی کەستان/ زاوای خاڵتان/ بێتە ماڵتان/ چی بۆ لێدەنێن
– بلب

٢٣٩(٢١٧) § لە زگی دایکی دێتە دەر
پشتی باوکی دەخورێنێ
– شەمچە

دوعا (٢١٧)

٢٤٠(٢١٧) ⊡ **خودا/ خوڵا لە بابت/ بابی خۆت بستێنێ**
ئەو دوعایەی لە منداڵی دەکەن.

٢٤١(٢١٧) ⊡ **یاخودا پرچی/ پرچۆکەی سپی لە ماڵە بابی بهۆنێتەوە**
قەت مێردی وەگیر نەکەوێ. ‖ بڕ ← ٢٣١٦.

٢٤٢(٢١٧) ⊡ **« ئەوە کیژ دەڵێ: خودا چ نەکا، چ نەسەبرێنێ/ هەتا دوعای منی قەڵەندەر و بابانوێزان پێک‌دێنێ/ ڕەبیی بابە‌ا توونی دەکەی کەڵەی پێنێ/ برینجی دەکەی داروجانی پێنێ/ گەنمی دەکەی زیزانی پێنێ/ دە بڕۆ بەشت لە دنیا و لە قیامەتان نەبێ/ دەست بەری بۆ نانی، دۆت نەبێ/ دەست بەری بۆ دۆی، نانت نەبێ/ ئەمنت داوە بە پیسێکی هەموو پیاوان/ بە ڕۆژی دە بەهارێ و بە شەوگاری دە پایزێ/ پشتی خۆم پێ دەخورێنێ/ بۆ نەتدام بە جحێڵێکی توند و تۆچاغ/ هەر بە ڕۆژی دە بەهارێ و بە شەوی دە پایزێ، خۆی لە قەدم هاڵێنێ»**
[ڕەسووڵی نادری : هەمیران]

٢٤٣(٢١٧) ⊠ « حەیرانێ وەرە لە باسکۆڵێ بە قاللۆرە/ ڕەبی لە سەری بابی کوڕە حەیرانێ بێ سەندان، لە زگی دایکی بێ ڕەقە ناسۆرە/ ئەوە خوێنی مەتی ماڵوێرانیان بۆ هێندە پێ زۆرە؟ »
[پاپانیهانی : کانی مرادان ١٨٢]

٢٤٤(٢١٧) ⊠ « حەیرانێ وەرە لە کانیلەی "مام خالٌ"/ کوڕە حەیرانێ من دێنێ ژنێ، ئەوە بابی ونی ناداتەوە ماڵێ/ ئەمن تەڵەبێ لە خوداوەندی عالەمیان دەکەم/ حەوت ساڵان لە بەندی حەجەم و ڕۆمیدا بناڵێ »
[پاپانیهانی : کانی مرادان ١٨٢]

٢٤٥(٢١٧) ⊠ « کوڕینە! کیژ دەڵێ: بابە کۆستەکەوتوو بێ، قەت کەست نەمێنێ/ ئەگە برینجی بچێنێ، داروجانی بێنێ/ ئەگە گەنمی دەچێنێ زیزانەی بێنێ/ مەمەدەوە بە پیرێکی لەوانی بێبەختیاری حەفتا ساڵە/ ئەگە دە سیباری شەویدا پشتی خۆم پێ هەڵدەکرێنێ/ ناوەڵلا بمدەنەوە بە کوڕە جحێڵەکەی چاردە ساڵەی سمێڵ سۆسەنێ/ ئەگە هەموو ئێوارە و سبەینان سوار دەبوو بە ئەزەری ڕەشەراوێ/ وەک قەدی دە فیشەکدانان بەناو کۆڵی خۆمدا بشەتێنێ »
[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٧٠]

٢٤٦(٢١٧) ⊠ « ... وەی لاڵ بم نامناسی سەر ڕاوی سەر ئەوان هەتیو حەیرانە/ ڕەبی خودایە دایک و بابم خوداگیرم بن، پێناوەدارم بن ڕۆژبازاڕی قیامەتێ/ ئەگە نەیانهێشت هەتیوە لاوەکەم ئەوشۆکانە لە سەر سینگ و مەمکۆڵەم بکەم بە میوانە »
[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٦٢]

سوێند (٢١٧)

٢٤٧(٢١٧) ⌽ **بە سەری بابم**

« بە تووڕەیی گوتی: بە سەری باوکم زمانت بگەڕێ زمانت دەبڕم. »
[ئەمیری : هاوارمیمرە ٧٤]

ǁ ئاواش دەڵێن بە سەرێکی ئەو بابەم.

٢٤٨(٢١٧) ⌽ **بە گۆڕی/ قەبری بابم**

« گوتی: مەترسە، بە گۆڕی بابم/ تۆڵەت ئەستێنم ئاسوودە نابم »
[هەژار : بۆ کوردستان ٢٥٣]

ǀ ئاواش دەگوترێ بە گۆڕێکی ئەگە بابمی/ ئەگە ئەو بابەمی چۆڵێ.

جنێو (٢١٧)

٢٤٩(٢١٧) ⌽ **ئەو قسە لە دمی بابیشت/ بابیشی زیادە**

« پێی کوت: مێردم پێ بکە. کوتی: زۆر غەڵەت دەکەی! ئەو قسە لە دەمی بابیشت زیادە، ئەمن و ئەتۆ؟! »

[سەید ئەحمەد : مەقامەتی حەسەنی زەڕینگەر]

۲۵۰ (۲۱۷) ⁂ **ئەی/ وەی بە بابەوەت/ی بە قوڕیدا بەم**

لە کاتی بیستنی قسەی درۆدا بە درۆزن دەدرێ. « ئەم پیاوە زۆر موسوڵمانە، بە قورعان قەت نوێژ و ڕۆژووی ناچێ. ئەی بە بابەوەت بە قوڕیدا بەم، شەرت بێ دە ساڵیشە نوێژم نەکردووە. »

[هەوار: چێشتی مجێور ۲۰٦]

| ئاواش دەکار دەکرێ **بە بابەوەت/ی بە قوڕیدا بەم**. « ئاخر بە بابەوەت بە قوڕیدا بەم ئەگەر ئەم گوندانە زیانیان بۆ تۆ زیاترە ئەی بۆ چی ڕاتگرتوون؟ »

[ئەمیری : هاوارمەبەرە ۱۷٦]

|| هاوتای **دە گووت/ی کوتم. دە قوڕێت/ی نێم.**

۲۵۱ (۲۱۷) ⁂ **بابانی بابت خرا بێ**

بڕ = ٤۲۰.

۲۵۲ (۲۱۷) ⁂ **بدڕێنم بە قەبری بابتدا**

(بدڕێنم: بترێنم.) || لە جنێوە سەربەکرلکەکانە. « کوتی: بدڕێنم بە قەبری بابتدا زەرقی عەییار هیچ کەس نەمابوو بۆمنی ێنی ئەو فسۆسەت هێناوە؟ »

[مەقامەت]

۲۵۳ (۲۱۷) ⁂ **بە قەبری/ گۆڕی بابتەوە/ بابێوە**

بێمنەت بوون لە کەس/ بوون و نەبوونی کارێک. « کچەی بە پەلە لە مزگەوتێ مارە کرد و کوتی: مەرەکەش بە قەبری بابێوە. »

[محەممەد نورجان : بەیتی شێخ فەرخ]

« هەرچی هەیە بە جەهەننەم، بە گۆڕی بابیەوە، هەر ئەم شەوە، خۆم دەرباز دەکەم. »

[ئەمیری : هاوارمەبەرە ۱۸٥]

| هاوتای **لە کەسێک بێمنەت بوون. چش. بە جەحەندم. بە جاروجەحەندم. بە گونم. بە سەرمسافیلم.**

۲۵٤ (۲۱۷) ⁂ **بە قەبری بابی خێوی**

« ... وە گولەی دەخەم شەپڕێوی/ دەیدەمێ دەرمان ڕێوی؛/ جا ئەگە ژیا و ئەگە نەژیا بە قەبری

بابی خێوی »

[پەپانیانی : کانی مرادان ۱۰۰]

| شێوەکە لە ۲۵۳.

٢٥٥(٢١٧) ● **به قوونی بابیەوە**

هەرتک چاوی دەری.

« ئەگەر دەزانی زۆرت دڵ بە ئەسپەکەیەوە بە قوونی بابیەوە ، بێنە ئەمن ماچێکی دەدەمێ»
[وسێنشەعلە : لاس و خەزاڵ]

« مەلا هەرایان لێ دەکا: بابم وەرنەوە، شەرعەن باش نیە وە دووی دز کەوی، بە قوونی بابیانەوە ، هەموو ڕێگایان لێ ببەستن با هەڵێن.»
[ئەمیری : هاوارمیهرە١٢٢]

‖ بر ← ٢٥٣.

٢٥٦(٢١٧) ● **بێدای و باب**

« دەزانم لەبەر ئەو هەتیوە بێ دای و بابەی ڕاوەستاوی ئەوە نیە کاغەزی بۆ ناردووی، ئەوە نیە لێت لە حاشایە.»
[ئەمیری : میرزا ١٧]

٢٥٧(٢١٧) ● **بێدینباب**

« ... نە مەنسووری هەللاجە، نە کێو بە پەرەکرانە/ ئەوە ئەمن بووم لە ماڵە گوڵێکـــی دە بێدینباب زیز دەبووم دەچوومەوە لە بۆ ماڵی دە بابانە.»

[محەممەدی عەزیزمەلا/ ئلزیزە]

٢٥٨(٢١٧) ● **تولەباب**

« تولەباب! ئاخر لە تۆم ئەپرسی بزانە شێخ خەریکی تاعەتە یان ... »
[ئەمیری : هاوارمیهرە ١٦٠]

٢٥٩(٢١٧) ● **حیزباب**

« ئەو حیزبابە هەر بەقەد پێچووە چۆلەکەیەک دەبێ.»
[ئەمیری : هاوارمیهرە ٢٤]

« حیزبابان دەڵێن هەللایە/ مەزنی زوودیان عەبدوللایە»
[حاجیسالەحەوە: هەوای عارەبان]

٢٦٠(٢١٧) ● **دایک و بابت دەگێم.**

٢٦١(٢١٧) ● **درۆزنانی لە من و لە تۆ/وی ڕووی بابی ڕەش بێ**

ناواش دەگوترێ **درۆزنانی ئەو باسکە/ کیرە/ ... ی بە قوونی. درۆزنانی ئەو باسکە/ کیرە/ ... .** ‖ بۆ ڕەت کردنەوەی درۆ و قسەی هەڵبەستراو دەکار دەکرێ.

٢٦٢(٢١٧) ● **دوودینباب**

لامەززەب. بێدین.« ئەوڕۆکانە ئەمن ئێرمیان دەبەمەوە بە گوڵێکی دە گولەی دوودینباب/ ئەگە ڕۆژێ دەکاتەوە دروێنەی دڕکـودالی/ ئێواری دێتەوە بە کەلاشێکی چلکاوی/ بە پاتێکی

تەڵشاوی، بە دم و پلێکی لیکناوی، بە ڕانکێکی نووسەنەکاوی/ شەو هەتا وەکوونێ ڕۆژ ناردقەی نێو سینگ و مەمکی تۆ ڕادەماڵی!»

[بەهری : گەنجی سەربە مۆر ١١٢]

٢٦٣(٢١٧) ⌀ دە دمی بابت/ی ڕیم

(ژنانەیە.)‖ « ... لاونک بە هەر ژنێک بلێ تۆم خۆش دەوێ و دەعوەتی بکا، نێتر پێی نالێ دە دمی بابت ڕیم.»

[هەژار : چێشتی مجێور٣٢٢]

« ماڵێکیان بە تالان بردبوو، پیرەژنێک بە شانەشات هاتە دەرکێ هەی دە دمی بابو دەڕیم چۆن تالانی هەڵدەگرن...»

[مەهاباد]

‖ بڕ = ٢٦٤.

٢٦٤(٢١٧) ⌀ دە دمی بابت/ ی میزم/ تڕم/ تسم

« خیزم خیزم خیزم/ کیژێکی نازیزم/ دە دمی بابت میزم»

[پاپانیانی : کانی مرادان ١٧١]

‖ بڕ = ٢٦٣.

٢٦٥(٢١٧) ⌀ دەمیود/ دەوییدباب

٢٦٦(٢١٧) ⌀ ڕووی بابت/ ی ڕەش بێ

« ماڵماڵ نەوەی دە گوێی من ماوێ، سەدکەس بە من دەڵێن ڕووی بابی ئەحمەدئاغای ڕەش بێ بۆ پارووە نانێکی دوو میوانی بە کوشت دان.»

[شاهرۆخ : چیرۆک و بەیتی کوردی ١٣٨]

= ٣٦٧.

٢٦٧(٢١٧) ⌀ سەگباب

« دێتە خوارێ لە لێژی/ هەر دەڵێی ناوی مەندی/ سەر کوڵمانی دەگەزێ/ سەگبابی فەندی فەندی»

[پاپانیانی : کانی مرادان ١٤٨]

« جا میران کوتی: دەری کەن ئەو سەگبابەی، دەمکوژێ»

[ڕەسوو بالەکی : بەیتی برایمۆک]

٢٦٨(٢١٧) ⌀ سەگبابخێو

« کوڕە کوتی بابم گوێت نەبزوێ، ئەمن بەدبەختی دەستی ئەو سەگباب خێوم. ئەوە مرغی سەعادەتی پێ دەڵێن، بە هەستوخوستی هەموو ماڵان دەزانێ.»

[مەهاباد]

« لێی گەڕێ لە ڕاوی کەڵان و کەڵەکێویانە/ ئەوە بە مەسەلەی پیر و پێشینیان، مەبەستیان چاک نی ئەوان سەگ‌باب خێزانە.»
[بەهری : گەنجی سەربەمۆر ٣٢٧]

٢٦٩(٢١٧) ❖ **سەگی سەگ‌باب**

a٢٦٩(٢١٧) ❖ **شەقەپەراسووی بابت دەگێم**

٢٧٠(٢١٧) ❖ **غەڵەتت کرد دەگەڵ بابت**

(بۆ سێهەم کەسیش دەکار دەکری.)‖ دەکری جێوی دیکەش لە جێی (عەڵەتت کرد) دابندری. « ... دەی دەستم دەگەڵ تێکەڵ کەی. – غەڵەت دەکەی دەگەڵ بابت.»
[فتووحی و وەیسی: شەوچرا ١٣]

٢٧١(٢١٧) ❖ **قەحبەباب**

« ئەمن بەغیلیە دەبەمەوە بە گوڵێکی قەحبەباب ئەگەر ئێواران دێتەوە سە ناوێزێ خۆی لێدا لە بەر ئووسەکە و دڕ و داڵی... ئارەقەی سینگ و مەمکی دە زەروەنەوشی لە من بە زەنگۆڵ زەنگۆلە ڕادەماڵی»
[بەهری : گەنجی سەربەمۆر ٧١]

٢٧٢(٢١٧) ❖ **قەحبەباب‌خێو**

« هاشا ! ئامەوێ گۆشتی ئەو کەڵەکێویانە/ ئەو شاخ زەلامی قەحبەباب‌خێوانە»
[سەیەحوسێن ڕەسوولی : خەج و سیامەند]

٢٧٣(٢١٧) ❖ **کەرانباب‌گاو**

« ئەستی بە کابرای کوت: کەرانباب‌گار ئەخەڵەتێنی جارێکی دی دەستم بۆ بێنی.»
[شاھرۆخ : چیرۆک و بەیتی کوردی٦٣]

٢٧٤(٢١٧) ❖ **کەرباب**

٢٧٥(٢١٧) ❖ **کەری کەرباب**

٢٧٦(٢١٧) ❖ **گووت بە گۆڕی/ دەی بابی**

ئاواش دەگوترێ **گووت/م بە گۆڕی بابی (فلان کەسەی).**

a٢٧٦(٢٧٦) – زنێک دە زستانیدا برایەکی میوان دەبێ. تفاقیان نابێ ئەگە دەبەر وڵاغەکەی کەن. کچە دەڵێ: کاکە گیان! خوشکی خۆت نەمردوە. ئالفە و گوارەکەمت بۆ دەدەم بە تفاق. کچە وەدەرکەوت، کەس نەیدایە. زۆری پێوەنەخورا وڵات ڕەش‌بۆوە. کچە کوتی: کاک بە بۆزی و کیژ بە گواران/ لێم ڕەش‌بۆوە بنی داران/ گووم بە گۆڕی بابی کادێنداران.

٢٧٧(٢١٧١ ❖ **گووخۆریاب**

« ئەی کاکی دە مە ڕۆ، ئەی برای دە مە ڕۆ/ ئەوی کاکان لێیان دەکردەوە شەقێن و شەڕەگۆ/ ئەلحان مەرگەیی دە گووخۆریاب دمیکەنە سەرجاڕ و بنجاڕ و هەرامەتی بە پەمبۆ »
[حوسێن شەتلە : بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

٢٧٨(٢١٧١ ❖ **گووم بە دمی/ ڕدێنی/ زاری بابت**

ژنانەیە.

٢٧٩(٢١٧١ ❖ **گووی منت/ منی بە دمی بابی**

(ژنانەیە.)‖ **« کوڕە ئەتۆ لە بۆ عاقڵ نابی/ گووی منیشت بە دمی بابی/ بارگێنت لێرە جێی نابی »**

[مامەطالە : شەرطەی بەرمەطلانی و بیرۆن]

٢٨٠(٢١٧١ ❖ **لە بابت بەم**

« هەی کەوی کەوی کەوی/ کرێشتان و بڵێند و نەوی/ ئەوە عرووس هاتەوە/ لە بابت بەم پەملەوی »

[پاپلەنیانی : کانی مرادان ١٥١]

٢٨١(٢١٧١ ❖ **لە بابی خێوت بەم**

(خێو: سێحەب، ساحێب.)‖ ١) بۆ نیشان: **« ئای لە بابی خێوت بەم بۆ عەولادت.»**

٢) بۆ مەڕ و ماڵات و حاجەت و ... **« ئەرێ سەشین چی لێ هات؟ - چووزانم لە بابی خێوی بەم.»**

‖ ئاواش دەکار دەکرێ **لە بابی ساحەبت/ سێحەبت بەم.**

٢٨٢(٢١٧١ ❖ **لە بابی ساحەبت/ سێحەبت بەم**

‖ هاوتای **لە بابی وەی بەم ...** (جنێوە بۆ دووەهەم کەس و سێهەم کەس.)‖ بۆ یەکەم کەس وەکوو پەیمان و بەڵێن بۆ نەکردنی کارێک دەگوترێ. هەر بەو مانایە ئاواش دەڵێن: **لە بابی وەی بەم هەر لە من ئەگە ...**

٢٨٣(٢١٧١ ❖ **لە قوزی بابت/ی بەم**

مەبەست ئەوەیە بابیشی پیاو نەبووە .

٢٨٤(٢١٧١ ❖ **لە گۆڕی بابت بەم**

« ئەگە ژیا و ئەگە نەژیا/ بە قەبری بابی خێوی/ لە گۆڕی بابی گولەی بەم/ حەپسی کردووی لە کێوی »

[پاپانیانی : کانی مرادان١٠١]

ئاواش دەڵێن **گۆڕەکەی بابت دەگێم. گۆڕی بابت وا.** « وەی گۆڕی بابت وا، هەڵمکێشەوە دڵم تۆقی.»

[برایمی ئەحمەدپوور : هەڤاپەنی سێ گوڵسان]

۲۸۵(۲۱۷) ♦ **لەعنەت/ نەعلەت لە بابت/ی**

« دە نەعلەت بێ لە بابی ئەوان کەسانە ئەگە لە سەرەوە کاکە کاکەیانە/ لە بنەوە تەماحێ دەکەنەوە دە ناموسی دە برادەری»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٤٦]

| لەعنەت لە دایک و بابت/ ی. لەعنەتێ خودای لە دایک و بابت/ ی.

۲۸۶(۲۱۷) ♦ **لە گۆڕی بابی وەی بەم ناڵەی لە گۆڕی نایە**

(لە کاتی تۆقە کردن و چاک و چۆنیدا ئەو کەسە دەکاری دەکا کە لە ئەحواڵی پرسراوە. واتا کێ چاکە؟)| گرفتار بوون.| ئاواش دەگوترێ **نەعلەت لەوەی/ خودا غەزەب لەوەی گرێ چاکە. (...) چاکە.**

۲۸۷(۲۱۷) ♦ **لە لوولاکی بابت بەم**

لوولاک: لوولاق، تێکی بەلەک.

۲۸۸(۲۱۷) ♦ **لە هەناسەی بابت/ی بەم**

۲۸۹(۲۱۷) ♦ **مارزباب**

(مارز: زاڵم.)| « وەکیل و نایب هەر دووکیان دەگوڕێنن، لێم دەدەن بە بێبەزەیی، بڵێ مارزباب دارت لە قوونێ دەبڕم.»

[ئەمیری : میرزا ١٤]

« بەر دەرکی ماڵەبابی خەزنەشۆڕێم لێ دیارە/ ... ئەگە دوێنێ تێواری خەزنەشۆڕیان بۆ گولەی مارزباب دەرازاندەوە/ شێ عەبدوڵڵای تەقیلە سپی دەنگم ناگاتێ، بۆ تۆم هاوارە»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٦٢]

۲۹۰(۲۱۷) ♦ **ماکەرباب**

(ماکەر: دێڵەکەر.)|| « ... ماکەرباب دەتکوت قۆڕخانەیان پێیە.»

[ئەمیری : میرزا ١٩٢]

۲۹۱(۲۱۷) ♦ **نەحلەت لە بابت**

« ... تای نەحلەت لە بابت بۆ کەوشی بۆت درووم.»

[هەژار : چێشتی مجێور ١٩٥]

« میرمەم دەڵێ: خوڵایە چلۆن خانم بووە وێرانە/ هەزار نەحلەت لە بابی خۆم، دوامین لە بابی هەموو پیاوانە/ ڕێی دوازدە مانگ بە بیست و چوار ڕۆژان پادشایەتی بەمەنێ بە جێ‌یێڵە، بە قسەی ژنان هەڵستە وەرە تێرەکانە»

[قالەشین : بەیتی مەم و زین]

« وەی نەحلەت بێ لە بابی ئەوان وەستایان، وەستاکاران ئەگە سێ بزماران نادەن لە گۆڕی خەنجەرێ »

[قالەشین : بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

٢٩٢(٢١٧) ◊ **لە گۆڕی بابت/ی بەم**

بڕ = ٢٩٣.

٢٩٣(٢١٧) ◊ **هەتا دەگرێ و ناگرێ لە گۆڕی بابت بەم**

تاوتوێژ پێ‌دراوی ٢٩٢.

نێوونرتکە (٢١٧)

٢٩٤(٢١٧) * **باب شاسەیوان**

(شاسەیوان: خێڵێکی تورکی کۆچەرن لە ئێران. لە موکریان بە ئینسانی پیس و ناحەز دەگوترێ.)‖ «ئای ئازیزێ، دە وەرە ئازیزە جوانێ/ سینگ سەدەفێ، مەمک فینجانێ، چاوڕەشێ برۆ قەیتانێ/ دایک حودوودی باب شاسەیوانێ»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر : ٩٩]

٢٩٥(٢١٧) * **بابەکۆرە**

(کۆرە: کوێر.)‖ « ... ئەمن نازانم ئە شینی بابەکۆرەکەم بوو، ناوەڵڵا ئە تازیەی تاقەبرای لە دایە.»

[عەوڵا گوڵناز : بەندی سوارۆ]

٢٩٦(٢١٧) * **بابەپیرۆز**

(بۆز: شینی نامالّ بۆز.)‖ « ئەوە کیژ دەڵێ: دوێنێ مەحەللی ئێوارێ سوار داوای لێ دەکردم بۆ تەقە ماچێکی/ ڕەبی کوێر بم شینی پیرۆزی بابم بوو، نەمدایێ»

[ڕەسووی نادری : بەندی سوارۆ]

٢٩٧(٢١٧) * **بابەکەشیش**

(کەشیش: کەشە.)‖ « حەوت برام هەن هەر برای لە ڕندی/ من دەزانم بچمەوە ماڵە بابە کەشیشەکەم/ هەر هەتیمچەیەکی بێ دەڵێ ئەرێ براپانی خەجێ خەجێو بە چەندی؟»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٣٦٦]

٢٩٨(٢١٧) * **بابی ڕدێنشین**

« هەزار باری دە نەحلەتانت بێ لە پیرەابکێ، لە برا گچکەڵە، لە بابی ڕدێنشینە ...»

٢٩٩(٢١٧) * **پیرەباب**

« چرای نار مالان سۆلەسۆلیەتی/ پیرەبابەکەت بۆلەبۆلیەتی»

[بابانەهانی : کانی مراەلان٤٨]

« ... دوازدە ئامۆزام هەن، هەر دوازدەیان پێنەوە شوتنی/ تەنانەتی پیرەباپێکم هەیە پێتەوە کلنکردنێ/ هەچ کەسانێکی خەبەری چووکەڵەسوارەکەم لە بۆ بێنێ/ لە مزگێنی دەیدەمێ تۆق و تەلەسم و گوارە و کرمەکی دەبەر گەردنێ»

[حوسێن شەملە : بەندی سوارۆ]

بڕ = ٤٥٨.

٣٠٠(٢١٧) * **گۆلەپیر**

(گۆلە: نێری سەگ و کەر، زلی نالەبار.)اا « ئەوە ماچێکی دەدەمێ لە نێوانی سینگ و مەمان ئەگە شین بێتەوە شینی گۆلەپیری بابم، ناوملا جووتە براکەی دە شینی لەیلایێ»

[حاجی حەمەدی ئەسمەرێ : بەندی سوارۆ]

« کیژ دەلێ: سەلا و سەت سەلای دە گەورە و گرانم لێ ڕابوو؛ شینی گۆلە پیرێ بابە بەشقی خودا و رەسوولی دە بەحەق، ئەتۆ لە هەواری زێرووت پێ کوتبام/ ئێستا پایزە وەختی خێڵ بەرەژووری»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٣٧]

پەند (٢١٧)

٣٠١(٢١٧) ⊕ **دوژمنی بابی نابێتە دۆستی کوڕی.**

٣٠٢(٢١٧) ⊕ **دۆستی خۆت بەردە، دۆستی بابت بەر مەدە.**

مەسەل (٢١٧)

٣٠٣(٢١٧) ⁎ **ئاقڵ لە دای و بابی چاترە** ـ ٥٨٠/ ن .

٣٠٤(٢١٧) ⁎ **ئاوا دەکەم بابم دەمرێ؛ ئاوا دەکەم دایکم دەمرێ** ـ ١٤٢٨/ ن .

٣٠٥(٢١٧) ⁎ **ئەگەر گیرفانی خۆم تێیدا نەبوو لە گیرفانی/ گیفانی بابم ڕیم** ـ ٢١٠٦/ ن .

٣٠٦(٢١٧) ⁎ **باب کوژراو لێدەگەڕێن پلاوخۆر لێ ناگەڕێن**

ڕەبەر یەکیان نین دەگەڵ **شەڕکەر لێک دەبوونەوە/ بوونەوە، بەڕیوانکەر دەستیان**

هەڵنەدەگرت/ دەست هەڵناگرن. شەڕکەر لێک دەبوونەوە/ بوونەوە، بەڕیوانکەر لە بەردی دەگەڕان/ دەگەڕێن.

٣٠٧(٢١٧١ ✱ **بابت چۆن مرد؟ - گرتی و کوشتی!**

(گرتن و کوشتن بەمانای کار یا ڕووداوی لە پڕ، ڕەمب چەقاندنی بێ جێ‌ڕەمب کردنەوە دەکار دەکری.) **« ئەو ژنەی لە کوێ فریو داوە؟ فریودان و شت دەگۆڕیدا نەبوو، گرتی و کوشتی.»** واتا حەز لێ‌کردوویی دەگۆڕیدا نەبووە و بێ‌ئەوەی بیناسێ خوازتوویەتی. یان دەگوترێ **گرتن و کوشتنی یەک بۆ/بووە.**

a٣٠٧(٣٠٧١ = دوو کەس پێکەوە شۆرباو گۆشتیان دەخوارد. یەکیان لە یەکیانی پرسی: ئەرێ بابت چۆن مرد؟ کابرا ملی لە ئەقلان نا، ئەگە وای کرد تاقە پارووێک مابوو. ویستی بەرسینگەی لێ‌ببڕێتەوە و هەر ئەبێ ئەو پارووی وەگیر کەوێ. کوتی: ئەدی بابی تۆ چۆن مرد؟ کابرا وەک هەڵۆی ڕۆ بۆ پارووییەی و کوتی: وەڵڵاهی گرتی و کوشتی.

٣٠٨(٢١٧١ ✱ **بۆ ڕۆژی پیری کوڕ گۆچانی دەستی بۆ بابی**

هاوتای ٣٧٤ ا بۆ زانیاری زیاتر بڕ= کوڕ(لە پیتی ک).

٣٠٩(٢١٧١ ✱ **بە ڕیش بوایە/ بایە بزن بابی هەموو کەس دەبوو — ٢٠٧٧/ د .**

٣١٠(٢١٧١ ✱ **پیاو ئەگە ناعیلاج بوو بە جوولەکەی دەڵێ: بە ڕیشی موبارەکی باوکت/ بابت قەسەم**

ا هاوتای **پیاو ئەگە ناعیلاج بوو بە حەریفی دایکی دەڵێ خاڵە. پیاو ئەگە دە ئاوێ کەوت دەست بە کلکی سەگیش/ دەست بە پنچکیش دەگرێ. ناعیلاجی هەموو شتێکت پێ‌دەکا.**

٣١١(٢١٧١ ✱ **تیرمناز تیرمناز بێ با چاوی بابی دەرێنێ**

کابرا ئەگە شیاو و بەکار بوو بابیشی بخاتە ژێرچنگی خۆی قەیدێ ناکا.اا مانای بەربلاوتر بەخۆ دەگرێ.اا مەسەل ئاواش دەگوترێ **کوڕ تیرمناز بێ با چاوی بابی دەرێنێ. تۆ تیرت باوێ لە چاومی دە.**

٣١٢(٢١٧) * **تێر نەخواردن لە باب مردنێ ناخۆشترە.**

ئاواش دەڵێن **زگ تێر نەبوون لە باب مردنێ ناخۆشترە.**

٣١٣(٢١٧) * **خزم برای بابیش /بابیشت بێ هەر چاکە**

(حاڵەتی جەفەنگ و فشەی هەیە.)‖ لە کاتی جێبەجێ بوونی کار بە دەستی خزم یا ناسیاوێک‌دا دەکار دەکرێ.

٣١٤(٢١٧) * **چۆلەکە فیتەفیتێ دەکا، شوێنی باب و باپیری ڕەچاو دەکا**

‖ هاوتای ٩٢٠/ ئ .

٣١٥(٢١٧) * **دەستەکانی بۆ من بێ، قوونی بە قەبری بابێوە**

هاوتای **کفن بە من ببڕێ، مردوو گۆڕبەگۆڕ چێ.**

٣١٦(٢١٧) * **ژن سێ ماڵان دەکا، ماڵی بابی، ماڵی مێردی، ماڵی قەبری.**

٣١٧(٢١٧) * **فاتیحات وا ڕەوانە بۆ بابی خۆتی بخوێنە**

‖ هاوتای **ئەگە لایە لایەی وا چاک دەزانی بۆ بۆخۆت خەوت لێ ناکەوێ.**

کەچەڵ ئەگە دوکتور بێ دەرمانی سەری خۆی دەکا.

٣١٨(٢١٧) * **لە هەورازی مەلێ کوتنێ، بە بایە مەکێشە/ هەڵمەبەستە تووتنێ، ماڵت نەچێتە کن ماڵە بابی ژنێ**

کوتنی هەورازێ پشووی سوار دەکا. هەڵبەستنی تووتن لە بەر بایە سەدەمەیە. بۆ زاوابەندیش بڕوانە ...

« **لە هەوراز و لێژ قەت مەلێ کوتن/ لە بەر با هەرگیز مەکێشە تووتن/ بە زاوابەندی هەتاکو مردن/ نەکەی بچێ سەر ماڵە بابی ژن**»

[مەلا غەفوور]

‖ بڕ= ٣٢١.

٣١٩(٢١٧) * **نە بابی زڕکوڕان نە ساحێبی بزنەگەلی، نە جووتبەندی دێمەکاری**

هیچیان بە کار نایەن.

a٣١٩(٣١٩) — پادشایەک بوو وەزیرێکی هەبوو کوتی: بڕۆ لە مەملەکەتی من ئەوی بابی زڕکوڕان بوو. ئەوی جوتێری دێمکێڵی بوو. ئەوی دەوڵەمەندی بزنەگەلی بوو بیگوژە! وەزیر وەدەر کەوت. ئەگە چوو لە مەزرایەکی سێ چوار کوڕ دروێنەیان دەکرد. بابەش لە بن سەماوەرێ دانیشتبوو هەر دەیکوت لە بابی منو کەوێ لێیدەن. کوڕیش کەللەیان لێ ڕووت کردبوو. لە گەنمیان دەدا چۆن. وەزیر کوتی: بابە ئەوە کوڕی خۆتن یا زڕکوڕن؟

کونی وەڵڵا زرکوڕن! کوتی: تەماشای ئەو پاتشایەی مە چەند شێتە! کابرا لەبن سەماوەری دانیشتو و کوڕیش ئەوە ئاوری دە گەنمی بەردەدن ئەگە ڕۆیشتنە کن دەوڵەمەندی بزنەگەلی چادرێکی هەڵدابوو، سەماوەری تێهاویشتبوو، بزنەگەل ئەگە هاتەوە هەمووی گوانی ڕاست و چۆپ ببوو، هەمووی دەتکوت ئاسکە.ئەگە چۆ کن جوتێری دێمکێلی. یەک جۆخینی هەڵدابۆوە گەنم دەتکوت پۆلووی سوورە! هەستا چۆوە کن پاتشای. پاتشا کوتی: چ بوو گوژتن؟ کوتی: ئاوەڵڵا. دوو سێ ساڵێکی پێ چوو پاتشا سەر لە نوێ دە وەزیری هەڵپێچاوە. وەزیر ئەگە چوو چ بچێ؟؟ بابی زرکوڕان هێندی ڕێ کەوتبوو لەسەر هیچ قووتان دانەدەنیشت. دەوڵەمەندی بزنەگەلی ڕیخەڕشەی بە بزنان وەربیبوو؛ هەر بزنەی لە جێیەکی وە حەرزێ دەکەوت. چڵمی لێ شۆڕ ببوو، وەرە سەیری. جووتێری دێمکێلیش برێکی زیزانە و نووسەنەکە و شت خڕ کردبۆوە.

[سەیدوسێن ڕەسوولی]

٣٢٠،٢١٧١ ✕ **ئەمدیبا دایکی/ دایکت دەمردم لە حەسرەت بابی/ بابت**

بڕ= ٢١١٤/ ن .

٣٢١،٢١٧١ ✕ **نە مشکی تەڕمزنێ، نە بەرخی بەر بزنێ، نە ماڵی سەر ماڵە بابی ژنێ**

مشکی تەڕەزنێ ئاوی دەچێتە پاڵ و لە ناعیلاجییان دێتەدەر و بە گوشت دەچێ . بەرخی بەربزنیش دووگەی ناگرێ و قەڵەو نابێ. چوونە سەر ماڵە بابی ژنیش سووکایەتی پێوەیە . ‖ بڕ = ٣١٨ .

٣٢٢،٢١٧١ ✕ **هاوین بابی هەتیوانە**

ئەوەندەی لێ پەیدا دەبێ پێی بژی و لە هەموو جێیانیش دەتوانێ سەربکاتەوە.

‖ بڕ = ٣٠١٥ .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢١٧)

٣٢٣،٢١٧١ ≈ **ئاواڵی کچان بابی قالۆنچان، تەندووری ورچان** ١٤٥٤/ ن .

٣٢٤،٢١٧١ ≈ **ئەو بابەی مرد**

١ بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.١‖ **« ئەو بابەیان مرد بە جاش و بەفێل/ کوردستان پیس کەن تونکەسەگ و دێل »**

[هەژار : بۆ کوردستان ١٦٣]

بڕ= ٢٢٧٧/ ن .

٣٢٥(٢١٧١) ≈ **ئەو بابەی مرد ئەگە بە تڕێ گۆزەڵەی دەشکاند**

بڕ — ٢٢٧٧/ ت .

٣٢٦(٢١٧١) ≈ **ئەوەتی/ لەوەتی لە دایک و بابی خۆت بووی...**

(بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.) **«میر دەڵێ: کاکەمەم! بەو خولاپەی کەم بێ...بێنە/ پادشایەکی بێشەریکە، هیچ شەریکی لەبۆ نینە/ لەکن ئەمن وایە ئەوەتی لە دایک و بابی خۆت بووی هیچ دۆستی بەدڵت نینە»**

[قادر فادریور: مەم و زین]

‖ هاوتای **بە حومری خۆی/ بابی.**

٣٢٧(٢١٧١) ≈ **ئەوە دایکمە و ئەوە بابمە**

لە کاتی داواکردنی خواردەمەنی و شتی وا لە منداڵ. هەرتک دەستان بۆ لای منداڵە درێژ دەکەن و ئەو ڕستەیە دەڵێن. واتا لە دایکم و بابم کێهایانت خۆشتر دەوێ پتری دە ئەویان کە .

٣٢٨(٢١٧١) ≈ **ئەوی/ ئەوەی بووتانە بە نازی دای و بابی گەورە بێ** ٢٣٨٢ / ت .

٣٢٩(٢١٧١) ≈ **ئەی بابم بێ**

بۆ هان دان و دنەدانی کەسێک دەگوترێ. **« سۆفی: ئای لە چاوی منت کەوێ، ئەی بابم بێ ... کوڕە.»**

[ئەمیری : هاولرمبەره ١٥]

‖ هاوتای **چاوی سەرم بێ.**

٣٣٠(٢١٧١) ≈ **باب دە دەست کوڕی خۆی نانێ**

بۆ ئامراز و حاجەتی چاک و بەقیمەت دەکار دەکرێ ئەویش ئەو کاتەی کە زەروری بێبگا.

‖ هاوتای **دڵت نەدەهات بیدەی بە کوڕی خۆت هەتا هۆوەی بەرێ.**

٣٣١(٢١٧١) ≈ **باب دەرحەق کوڕی خۆی ناکا**

بۆ چاکەی زۆر و بەرچاوی سێحەبچاکە دەکار دەکرێ. **« ماڵە کاک جەوادی ئاوەدان بێ وەلاحی پیاوەتێکی دەگەڵ کردم باب دەرحەق کوڕی خۆی نای کا.»**

٣٣٢(٢١٧١) ≈ **بابت لە کەر/ کەرێ دەکێشم**

هەڕەشەیە .

٣٣٣(٢١٧١) ≈ **بابم بە قوربانت**

١) شێوەڕستەی خۆشەویستی‌یە.

٢) شێوەرستەی هان دانە. ئاوازی دەگوترێ **بابی منو بە قوربان.** « ... رابرد لەبۆ دووکانی لەوان خەیاتان خەیاتباشیبان دەیگوت: بابی منو بە قوربان بێ سبەینێ لە بۆ بەیان بەردانێ، زەردە لە سەردانێ، ئەو کەراو پاتۆلانەم لە بۆ بدروون...»

[عەلی شەمسی : بەیتی لاس و خەزاڵ]

« تاجر دەڵێ: بابم بە قوربانو بێ! هەستن وڵاغان دەرکێشن.»

[فتووحی و وەیسی : شەوچرا٤١]

٣٣٤(٢١٧١ = **بابم لە/ دە بەرت مرێ**

« کورە بە خودای پیاوی وا کەمن، ئای بابم لەبەرت مرێ...»

[ئەمیری : هاوارەبەرە ٤٨]

‖ئاوازی دەگوترێ **ئای بابمت دەبەرمرێ.** بڕ= ٣٣٣ و ٣٤٧ .

٣٣٥(٢١٧١ = **بابم مردبا ئەوەندەم خەم/غەم نەدەبوو**

دەربڕینی هەستی کەسەر و پەرۆشی بۆ لەدەست دانی خۆشەویستێک. « **ئەو ڕۆژەی لەگەڵ میرزا کەماڵ و ئەوانیتر گیران، ڕۆژی ڕەش بوو، ئەت هێندە هەناسەسارد نەبووم بابم مردبا ئەوەندەم خەم نەدەبوو.**»

[ئەمیری : میرزا ٤٥]

‖ ئاوازی دەگوترێ **بابم مردبا هەر ئەوەندەم خەم دەبوو.**

٣٣٦(٢١٧١ = **بابەڕۆ**

١) شێوەرستەی شینوشەپۆر. « **ڕەی کاکی نە ڕۆ، هەی بابی نە ڕۆ/ چۆپی دەرک و دیوانانم کاکەمیر و کاکەشێخ ڕۆ**»

[حەمەدی ئاغای : بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

٢) شێوەرستەی سەیرمان. «**حەک بابەڕۆ لەو درۆیەی.**»

٣) لە کاتی لێقەومان و بیستنی خەبەری ناخۆشدا دەگوترێ (زۆرتر وشەی نەی دەپێشدا دێ): « **وەڵڵاهی بە قودرەتی خودای چاوم حیشای خودای نابینێ. وەڵڵاهی بە جەددی پێغەمبەری کوێر بووم! نەی بابەڕۆ.**»

[ڕەسووی ناری: نەقل]

‖ هاوتای **بەدبەخت نەخۆم. بابانم خرا بوو.**

٣٣٧(٢١٧١ = **بابەکەی بابم**

١) منداڵ و لە خۆ چووکەتری پێ بانگ دەکەن. پڕە لە خۆشەویستی. (دایکم دەڵێ لەبەر بابم قەتم دڵ نەهاتۆ واو پێ بڵێم.)‖ دەشکرێ لەخۆت چووکتر نەبێ و هاوتەمەن بێ. بڕ= ٣٤٠.

٢) لاواندنەوەیە. « ئەوجار دەڵێم بابەکەی بابم ئەوە بەهارە بەهەوە/ دە مەڕ و مێگەلانم کەوتووە گەرمەزەوە...»
[پاپانیانی : کانی مرادان ١٩٦]
« ئەیڕۆ ئەی ڕۆڵە بابەکەی بابم کاکە سەیدەوانم ڕۆ/ هەتا ئەوێ ڕۆژێ خودا لە من دەکاتەوە دیوانێ/ وەسەری عەبدولعەزیزم دەکردەوە خۆڵی کۆکۆ»
[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٢٤٤]

بڕ = ٣٥٠ .

٣٣٨(٢١٧) ≈ بابەڵە
حاڵەتی بانگ‌هێشتنی تێکەڵ بە خۆشەویستی‌یە بۆ باوک. بە مەجاز بۆ بانگ کردنی هەموو خۆشەویستێکیش بە تایبەتی منداڵ بەکاردێت.
[زەبیحی:قاموس٣٠١]

بڕ = ٣٣٩ , ٣٤٥

٣٣٩(٢١٧) ≈ بابەڵێ
« حاجی مەلارەحمانی شەرەفکەندی ... تەکیە کەلامی وەنەکێ بابەڵێ بوو... بابەڵێ باوەڕ بکە لەو دەمەوە ئەوا هەر خۆم دەجڕێنم و دەنەقێنم، چ بکەم بۆ بەدبەختی فەرمایشتی وەک تۆم نایە!»
[هەژار : چێشتی مجێور٣٧]

‖ ٣٣٩ , ٣٤٥

٣٤٠(٢١٧) ≈ بابی بابم
« ... بۆخۆشت دەزانی سەرقەڵەمانە ناشی پێ‌دەگەڕێ دەبڕۆ بابی بابم هەر قانوون وەرگێڕە.»
[هێمن : چەپکێ گوڵ ١٣٢]

٣٤١(٢١٧) ≈ بابی بە بابەوە بمرێ(...)
(ڕستەگەلێکی وەک: دەگەڵی ناکەم ، پێی نافرۆشم، جوابی نادەمەوە و ... بە دوادا دێ.)‖ سووربوون لەسەر نەکردنی کارێک.

٣٤٢(٢١٧) ≈ بابی خۆم
« ئەوە پایزێکم گەیوەتێ هێندەکان دەڵێن زوویە، هێندەکان دەڵێن درەنگە، ئەمن دەڵێم بابی خۆم پایزە لەمن سەربەخۆیە»
[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٤٢]

٣٤٣(٢١٧) ≈ بابی دایە
« ڕۆڵە لایە! ڕۆڵە لایە! بابی دایە/ ئەتۆ بۆچی خەوت نایە؟»
[پاپانیانی :کانی مرادان ١٩]

٣٤٤(٢١٧) ≈ **بابی فەقیر و هەژاران**

کەسێک کە بە فەقیر و هەژارانەوە هەیە و دەستیان دەگری. **« ... دێری دە دێمەکاران/ شێخجافر بابی فەقیر و هەزاران»**

[حەمەدی بەیتان: بەیتی شێخ‌ڕەش و شێخ‌ئەحمەد]

٣٤٥(٢١٧) ≈ **باوکەلێ**

٣٤٦(٢١٧) ≈ **بۆتە بابی کرمانجی**

بر = ٤٥٩.

٣٤٧(٢١٧) ≈ **بە بابەوەت دەبەر مرم**

لە خۆشی جێبەجێ بوونی کارێک و وەکو سپاس و پێزانین دەکار دەکرێ. **« ئەمجا عافرەتی، ڕووسووری، زەعیفەی، دوعای تۆم لە عەرش و قورشان قبوڵ کردووە. ئەک کوتی بە بابەوەت دەبەر مرم.»**

[ڕەسووڵی نادری : نەقڵ]

« خاڵە! بۆ لەشکرێکی گەورە و گرانت لە گەڵ خۆت نەهێناوە/ بە بابەوەت دەبەر مرما بە قوربانی تۆ بێ ئەو دووچاوە»

[ئەحمەد لوتفی : بەیتی ئەحمەدی شەنگ]

‖ بر = ٣٣٧.

٣٤٨(٢١٧) ≈ **بە بابی سەحەێرە**

نارەزایەتی لە قەول و بەڵێنی‌یەک کە زۆرتر وە قەرزی سەر خەرمانێ دەچێ. **« جا دەڵێ برایم! خاتوون پەریخانت هەر بۆ دێنم. ئەمسان با وڵات ڕەش بێتەوە. برایم کوتی: بە بابی سەحەێرە، تازە ئەوە جستانە، جا کەنگێ وڵات ڕەش دەبێتەوە.»**

[قادر قادرپوور : بەیتی برایمۆک]

٣٤٩(٢١٧) ≈ **بە خێرا بابی نیە/ نایکا**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)‖ پێداگری‌یە لەسەر بەرحەق بوون/ بێ‌منەت بوون جێبەجێ کرانی کارێک. **« چۆن نایکا خۆ بەخێرا بابی نیە.»« بە شەقانی پێ دەکەم بەخێرا بابی نایکا.»**

٣٥٠(٢١٧) ≈ **بەرخی بابم**

« بارکی تۆ پێی خوێندی وێستی بتکاتە مەلا، بەرخی بابم بۆ نەبووی؟»

[هێمن : چەپکێ گوڵ١٣٢]

‖ بر = ٣٣٧ .

٣٥١(٢١٧) ≈ **بە بابی کوڕان بێ**

(ژنانەیە. پیاو زۆرتر دەڵێن خودا کوڕت لێ نەستێنێ.)‖ دە چاک و خۆشی‌دا دەیڵێن.

٣٥٢(٢١٧) ≈ **بە دایک و باب گەورە بێ**

بڕ = ٢٣٨٢ / ن .

٣٥٣(٢١٧) ≈ **بە نازی دایک و بابان گەورە بێ**

بڕ = ٢٣٨٢ / ن .

٣٥٤(٢١٧) ≈ **بە سەری بابت/ ی**

١) شێوەرستەی سەیرمانە و بە شێوەی پرسیاری دەگوترێ. هاوتای **توخدا؟ وەڵلاهی؟ هەربەڕاستی؟ هەر بێ/ بەبێ شۆخی؟**

٢) بۆ مانای دووهەم ئەم شێوەیەشی هەیە **شادی بە سەری بابت/ی.!** ئەشەرە بۆ بە راست نەزانینی بۆچوونی کەسێک و دە هەڵەدابوونی. **« وەڵا خۆ ئەو مەرمشەلە خۆش بکوژێ هەر بیستی دەکا. – بە سەری/ شادی بە سەری بابت ! »**

٣٥٥(٢١٧) ≈ **بە عومری بابم/بابی**

« ... بڕوام پێ بکەن بە عومری بابیشی هێندە بەرز نەبووە و وا جوان دانەمەزراوە.»

[هێمن: چەپکێ گوڵ ٥]

٣٥٦(٢١٧) ≈ **خۆ برای بابم نیە**

بەس بوون و سەرگرتنی (کۆتایی پێهێنانی) چاکە دەرحەق بە کەسێک. **«ماڵتە کاخەر چاوێکت بە سەر وسوویەوە بێ.- چاوی چی خاڵەگیان؟ وەڵلاهی هەر ئەوەندەیە ماڵم دەگەڵ بەش نەکردۆ، خۆ برای بابم نیێ.»**

٣٥٧(٢١٧) ≈ **دایکت بە بابت دادەدەم**

(حاڵەتی تشە و جەفەنگی هەیە.)! متداڵی پێ دەبڕێنگێننەوە. **« ... قەرەبەپاغ بە کوردییەکی لەتوکوت دەگوڕێنێ: دایکو بە بابو دادەدەم.»**

[ئەموری: میرزا ١٦٥]

٣٥٨(٢١٧) ≈ **دایکت چاک/ چا، بابت چاک/ چا**

حاڵەتی تکای هەیە و بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە پێی چەقاندووە و مل نادا. **« ... کوڕە دایکت چا، بابت چا، وەرە دەگەڵ ئێمە دەچینەوە مەملەکەتی خۆمان، فایدەی نەبوو...»**

[سەید ئەحمەد : هەڵایەت]

« لە دەرکەی ژوورەکەی هاتمە دەر و کردیانمە ئەوڵێیەکەوە پتر لە حەفتاکەسی تێدا بوو، دایکتان چاک، بابتان چاک، نەخێر بەهرەی نەدا.»

[هەژار : چێشتی مجێور ٢٣٦]

|| هاوتای **پیاوی چاک/ چا بە. مەعز بۆ ڕەزای ئەو خودایەی.** لە حاڵەتی زۆر جیددی‌تردا: **ئەو خودایەم هێنا/هێنایە تکایە.**

٣٥٩(٢١٧) ≈ **دایکت لە بابت دەبەستم**

منداڵی پێ دەنگ دەدەن.

٣٦٠(٢١٧) ≈ **دایکم مرێ و بابم مرێ**

« دەڵێ: بابە ئەمن ساحێبی ئەو سەرمایەم دەوێ. بابی دەڵێ: کورە ڕۆڵە سەرمایە دە زگی ماسیدا دە دەریایەدایە.ئەوە دە عیلمی کێدایە؟ئەمە چووزانین ئەوە نی کێیە؟ وەرە کچی کێت دەوێ بۆت دێنم. دەڵێ: نەخێر، دایکم مرێ و بابم مرێ هەر ساحێبی ئەو سەرمایەم دەوێ.»
[سەعیدئەحمەد : هەڵاڕەت]

بڕ = ٨٧٣ / ئ .

٣٦١(٢١٧) ≈ **دایک و بابی خۆی ئەدیبا داوای پاشایەتی/ پاتشایەتیی دەکرد**

غلووری بێ ڕەسەن.

٣٦٢(٢١٧) ≈ **دەبەر بابت مرم**

١) لە کاتی بیستنی قسە/ یان خەبەری خۆشدا و بە شێوەی سەیرمان دەگوترێ. « مامم دەستێکی کەواوپانتۆڵ بۆ بە درون داوی.- دەبەر بابت مرم!»

١ هاوتای **هەر بەڕاست. بێشۆخی. لێمانگەڕێ. وەڵلاهی؟**

٣٦٣(٢١٧) ≈ **دەرکی بابت/ی بە قوڕێ گیرێ**

« پۆلێک هاتوون لە جزیرێ/ وەکو باز دەگرن نێچیرێ/ دڵ باڵی گرتووە و ناگیرێ/ مژانگیان وەک شیر و تیرێ/ دەرکی بابیان بە قوڕێ گیرێ»
[فتاحیقازی : سعید و میرسەیفالدینبیگ ٢٦٧]

٣٦٤(٢١٧) ≈ **دە لێفە و دۆشەگی بابی خۆی نەترپیوە**

١ بۆ دووهەم کەسیش دەکار دەکرێ.١١ هاوتای **تازە پێگەیشتووی خۆ لێ گۆڕاو.**

١ بەم شێوەیش دەگوترێ **دە لێفەی بابی نەترپیوە مەنعی مەکە.**

٣٦٥(٢١٧) ≈ **دەڵێی بابی کوشتووم**

بۆ دەربڕینی ناستی ناخۆشەویستی لە کەسێک دەگوترێ. ئەگەریش بخوازرێ ناستی ڕق و ناخۆشەویستی کەسێک بەرامبەر بە خۆت دەربڕی دەڵێی بابم کوشتووە. **« محقق دەتکوت بابم کوشتووە.»**

[ئەمیری: هاوارەبەرە ٢١٧]

بڕ = ٤٦٠ .

٣٦٦(٢١٧) ≈ **ڕۆڵەی بابی**

« خان دەیکوت عەبداڵبەگە ڕۆڵەی بابی/ بەمن دەکەی چاک چا دەبی...»
[حەمەدی بەهتان : بەیتی نەدەم]

٣٦٧(٢١٧) ≈ **ڕووی بابت سپی بێ**

« دوو سەریان پێنن و بەرن، ئەسپەکان گەرمدا دێن، دەڕەقن، سوارەکان لە بەین دەبەن و تۆزش دەنێری خانمەکان دێنن. - ڕووی بابت سپی بێ ئەشەدوبیللا هیچ کەس ئەگبیری وای لە پاشای خۆی نەکردووە!»

[فتووحی و وەهبی : شەوچرا ١٧]

≈ ٢٦٦.

٣٦٨(٢١٧) ≈ **زاڵم و زاڵمباب**

« دە جا دەڵێم ئەرێ بابە ئەوشۆ دە شەوێدا، ڕۆژ دە بۆڕیەدا/ باز خۆی لە کەوێدا/ خەت و خاڵی ئەوێ زاڵم و زاڵمبابێ بڵاو دەبوون پێر و بەرێدا»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٧٤]

٣٦٩(٢١٧) ≈ **زاڵمی زاڵمباب**

« خۆ من ئەوە سەرم هەڵنایە، بگرەبگرە لەسەر بەسرایە/ ڕۆ دەبەمەوە تفەنگێکی جانێزار، دەگەڵ عێل و عاشیرەت و ماڵەبابی کچەتیوێ زاڵمی زاڵمبابێ دەکەرمەوە دەعوایە»

[حەسەنی ئارەحمانی سەمەدی : پایزە]

٣٧٠(٢١٧) ≈ **ڕەحمەت لە بابت**

لە کاتی لێک حاڵی بوون و تێک گەیشتن و بە مانای پەسند کردن و قۆڵ بۆ کێشانە.

« باشە ئەمنیش سەبارەت بە چاوی سیروانی لەو پوولەی خۆش بووم. - دە ڕەحمەت لە بابت، لەو دەمێوە ئەمە دەڵێم چی؟»|| هاوتای **زارخۆش.** (یەکێک لە ماناکانی)، ٣٧١.

بە ڕاوێژێکی تایبەت و تێکەڵ بە تووڕەیی وەکوو ناڕەزایەتی لە بەرابەر قسە و بۆچوون و کارێکدا دەگوترێ. « ... کوا وایە ڕەحمەت لە بابت ...»|| هاوتای **ماڵئاوەدان.** (نەگەختی کەیەوە) **ماڵت بە قوڕێ نەگیرێ.**

٣٧١(٢١٧) ≈ **ڕەحمەت لە دایک/ دای و بابت**

لە کۆتایی گوتنیدا بە بەیتبێژ و حەیرانبێژ و شایەر و شتی وا دەگوترێ. « یارێ ئەقیر دوای ئەوەی سەعاتێکیان بلوێر پێ لێدا، حەق و شاباشی ئەوە بوو؛ یەکێک دەیگوت: ڕەحمەت لە دای و بابی...»

[ئەمیری : هاوارەهەرە ٢١]

سپاس. « مامە دوو خەتێشم بۆ پێنا هێنای. - باشە مامەگیان ڕەحمەت لە دایک و بابت..»

|| هاوتای **ماڵت ئاوەدان بێ.**

a٣٧١(٢١٧) ≈ **سەگبابی وەک خۆی/ وی نیە**

٣٧٢(٢١٧١ ≈ **شایی‌یەک دایکێتی و شایی‌یەک بابی**

(شایی: پارەی هەرەکەمی سکەی ئێران.)‖ بە نیشانی پوولەکی و پوولْخۆشەویست دەگوترێ.

‖ هاوتای **دەگەڵ تەمێکی ڕوح دەرچوون.**

٣٧٣(٢١٧١ ≈ **قوڵە و قایم باب و دایم**

بریتی‌یە لە سیرەت، چووک. ‖ هاوتای **عەبدوولەشوێ. لاقی نێوەڕاستێ.**

٣٧٤(٢١٧١ ≈ **کوڕ قەوەتی بابێتی**

‖ هاوتای ٣٠٨ .

٣٧٥(٢١٧١ ≈ **کوڕی/ کچی بابی خۆم نەبم / نیم ئەگەر...**

« عەولاسوور ئاوری کردۆتەوە، کوڕی بابی خۆم نیم ئەگە کەلاکی نەخەم.»
[ئەمیری : هاوارمەبەرە ١٦٩]

٣٧٦(٢١٧١ ≈ **کەس تاسەر بابی نامێنێ**

کوڕ دەبێ بۆخۆی بەرەی خۆی لە ناوی دەرکێشێ.‖ ئاواش دەگوترێ **باب هەتا سەر بۆکەس نامێنێ. « باوک لە بۆ کەس نامێنێ تاسەر/کوڕ ئەو کوڕەیە لە کڵ یتەدەر»**
[قانع]

٣٧٧(٢١٧١ ≈ **لە بابت کەوێ**

‖ ئاواش دەگوترێ **لە بابی منت کەوێ. « لە پاشی کاکەمیر و کاکەشێخان، هەی لە بابی منت کەوێ برایمی مێرە دیزکەرێ/ ئەگە بەری دەرکێی لە مەرگەیی‌یان دەگرت، بە تۆڵەی کاکەمیر و کاکەشێخان هەژدە ئاغای مەرگەیی‌یانی دەداوە بەر مەودای خەنجەرێ»**
[حەمەدی ئاغای : بەیتی کاکەمیر و کاکەشێخ]

« کوتیان وەرن یەکی ڕووت دەیلێ زۆر حەجایبی دەڵێ. هەچی دەهات دەی‌گوت: هەی لە بابی منت کەوێ.»

[ڕەسووی نادری : ئەڵڵ]

٣٧٨(٢١٧١ ≈ **لە سەری بابت/ کاکت/ منت کەوێ**

« لە سەری بابت کەوێ فەرەجوڵلاخانی بابی خۆم دەیناردەوە خەبەرە/ پۆست و پاکەتی بابم بۆ دەهات/ دەیکوت لە سەری بابت کەوێ زێڕ و ئەشرەفی بیەشنەوە ئەو بەرەبەرە»
[سەیدوسێن ڕەسوولی : بەیتی قەر و گوڵەزەر]

‖ بڕ = ٣٧٧ .

قالۆنێ کەوتن، وەک شەکەتێری، جرپ و مۆرێکە باب ئاگای لە کوڕێ نێ.»
[ڕەسووڵی نادری : نەقڵ]

▌ بڕ ـ ٣٩٧.

٣٩٥(٢١٧) ⌘ باب/ دایک و بابی خۆ بەراوی عالەمێ کردن

هۆ و سەبەبی جنێو پێدرانی دایک و بابی خۆ پێکهێنان. بوونە باعیسی جنێودران بە دایک و باب.

٣٩٦(٢١٧) ⌘ باب دەرهێنان

ئازاردان و تەمبێ کردن. « کوتی: کوڕە حوکمی خاتوون پەریخانێیە، هەرچی نەیداتەوە بابی دەردێنن.»

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی : بەیتی برایموک]

▌ ڕابەر یەکیان تێن دەگەڵ **دەرد پێ کردن.**

٣٩٧(٢١٧) ⌘ باب دە هانای کوڕ نەهاتن

« سوارا لە خودای دەکەم تەڵەبێ و لە پێغەمبەری ئەمەنای/ ئەگە خودا بیکا بە ڕۆژی جەنگ و جودایێ، دمێتەوە ڕۆژی هاوارێ؛ بگرێ؛ تەنگانە و ڕۆژی ڕەشێ. ئەگە باب دە هانای کوڕی نایێ»

[حەمەدی ئاغای : بەندی سوارۆ]

‖ بڕ = ٣٩٤.

٣٩٨(٢١٧) ⌘ بابی/ دایکی مردوو و زیندووان

(بەدەگمەن بۆ یەکەم کەس دەکار دەکرێ.)‖ باب یا دایکێک کە منداڵیان مردبێ و منداڵیشیان مابێ. زۆرتر باری ئەمێن مەبەستە: « ئەبارۆ جا خاتوایشێ پێی حەیب نێ بەسەری سێرە ئەو درۆیەی دەکا؟ ئەوە لە کتە خۆ دایکی مردوو و زیندوانە.»

٣٩٩(٢١٧) ⌘ بابی خێوی شتێک/ کەسێک گان

خرا/ کۆڵەوار کردن. « وەڵلا دەروێش بابی خێوی ماشێنی کارەی گا.» بە بێ (حیو)یش دەبێ. « شرانە ئەگە هاتەوە دەستی ڕێک‌خشاندن. کابرا کوتی: ئەوە دەڵێ هەمووی دەستداون، برای گەورە کوتی: کوڕە چی دەستداون، مەلا بابی گاین، وەڵلا یەک بزنی نەهێشتووە.»
[سەیدحوسێن ڕەسووڵی : ھەقایەت]

« بەو خودایەی ئەمن و تۆی داناوە/ وەک ئاودێریم ئاو لێ‌ناوە/ هەر وەک جوتێرم کێڵاوە/ بابی سەحەب باخچەم گاوە/ قەت چڵێکی تێدا نەماوە»

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی : بەیتی پیوازان]

▌ هاوتای **تەرتوتونا کردن**(بۆ حاجەت و شتی‌وا). **کۆڵەوار کردن. دەستەشکاو کردن. ماڵوێران کردن. لە ساجی عەلی دان. بەدبەخت کردن**(بۆ مانای ٢).

٤٠٠(٢١٧) ⌘ **بابی وڵات گان**

(بۆ یەکەم کەس دەکار ناکری.)‖ شێواندنی یاسا و رێسا و نەسڵ و نەساسی کار یا شوێنێک.

ا هاوتای **گوو دە وڵات کردن. وڵات بێتام کردن.**

٤٠١(٢١٧) ⌘ **بابی قسان/ هەموو قسان**

قسەی ئاخر و خاترجەمی. « قسێکت پێ دەڵێم بابی قسان بێ.» « قسێکی کرد بابی هەموو قسان بوو.»

ا شتێکی وەک **قسە هەزارە/ بیست و چوارە، یەکی بەکارە. زۆر کوتن قورعان خۆشە.**

٤٠٢(٢١٧) ⌘ **بە بابەوە ڕێ نەکەوتن**

شیاو نەبوونی مرتڵەق. « ئەوە برایم دەڵێ: سەری من دێشێ دڵی من ڕاناوەستێ لەبەر ئەوێ ژانێ/ ئەوڕۆکانە کەس بە بابێوە ڕێی ناکەوێ سەر لە سەر ڕانی من دانێ»

[شاهرۆخ : چیرۆک و بەیتی کوردی ١٢٥]

« دە بڕۆت بەمن بێنێ بە تیژەبەری سەقری/ هیچ کەسانێک ڕێی ناکەوێتەوە بە بابێوە هیچ عەیبان، هیچ عاران لە باریکەڵانی من بگری»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٨٩]

٤٠٣(٢١٧) ⌘ **بە قەبر/ گۆڕی بابی کەسێکدا ڕیاندن**

هەڕەشەیە. « کوتی: قوڕعانم ناور تێبەردابێ پێم پێمەڕێکت لێدەم بە قەبری بابتدا دەڕێنم...»
تەنبێ کردن. « دڵنیا بووم وەستاحەسەن ئاگای لە مەسەلەکە نیە و ئەگە تێبگا لایەنی من دەگرێ و قۆنتەراتچی بە گۆڕی بابیدا دەڕێنێ.»

[حەسەنزادە : گێلەپیاو ٣٥]

« دەترسم ئاغا بە گۆڕی بابمدا بڕێنێ و هەنگوینم پێ بکاتە ژەهرەمار.»

[حەسەنزادە : گێلەپیاو ١٧١]

ا هاوتای **چاو پێسپی کردن. تاڵەسێو دەخەوی کەسێک هێنان. دار دە کونگ/قوون کوتان. لە کۆڵ دان.**

٤٠٤(٢١٧) ⌘ **بێبەرتیل بابی خۆ نەناشتن**

بۆ نیشانی بەرتیلخۆر دەکار دەکرێ. « لە ئاشی حەمباڵێک بوو ئەو ئایەی بەرتە سەر بانیژەی وەسەری کا و بیماڵێتەوە. ماڵە ئەریان فێری بەرتیلی کردبوو. چووزانم وتلاهی خەلک بێبەرتیل بابیان نانێژن.»

[سەیدحوسێن ڕەسوولی]

٤٠٥(٢١٧) ⌘ **دایک و بابی کەسێک ڕەقاندنەوە**

جنێو بە دایک و بابی کەسێک دان.

٤٠٦(٢١٧) ⌘ **دەسەر باب(پیشەوە) نەچوون**

لە کەس خۆش نەبوون. زۆر قرنیس بوون.

٤٠٧(٢١٧) ⌘ **کوڕی بابی خۆ بوون**

ناکار و کردەوەی چاک/خراپی باب هەڵگرتنەوە. « منداڵێکی دوازدەساڵانە بەخێراتنی مەلامستەفای کرد. کوتی: ساغ بی زیخۆ. پاشان فەرمووی: ئاغا چت لەمن دوێ؟ ئەزیەنی تەنگا فەرمووی بیدەن کوڕی بابی خۆیەتی.»

[هەوار : چێشتی مجێور ٤٢٨]

٤٠٨(٢١٧) ⌘ **کەسێک بۆ بابی تەنبێ/ عاقڵ کردن**

« چەکێکم بەدەستەوە بێ هەرچی بڵێ تودەم بۆ بابی تەنبێ دەکەم.»

[هەوار : چێشتی مجێور٣٤٣]

« بابم دەی‌کوت: دەوڵەمەندی خەسیس و فەقیری سەخی دەبێ هەر دووکیان بۆ بابیان عاقڵ کرێن...»

[هەوار : چێشتی مجێور ٩]

‖ بڕ ← ٦٢٣/ ن .

٤٠٩(٢١٧) ⌘ **لە بابی خۆ بوون**

(زۆرتر وشەی "هەر" ی لە پێشدا دێ.)‖ بۆ کەسێک دەکار دەکرێ تەمای بوێرانەی بە کردەوە دەگرێ. « هەر هیوا لە بابی خۆی بووە.»

٤١٠(٢١٧) ⌘ **لە بابی کەسێک‌یش نەترسان**

بێ‌ترسی موتڵەق. « ئەوێ ئەو خەر خەرەو لەچێ، وەڵاهی ئەلعانی بە گوێ بگاتەوە، چ بگا بەوی لە بابیشی ناترسێم.»

٤١١(٢١٧) ⌘ **ناو/ نێوی بابی کەسێک هێنان**

« برایەکی بەناوی نەدیم ساڵح سەعدی لە مەهابانی عام بوو، هەزار جار ناوی بابی دێنا.»

[هەوار : چێشتی مجێور ٣٦٢]

« شەرێکی خەبەر بە خەڵکی گەیی مامحەمەد شەوێ نێوی بابی هەموو کەس دێنێ ، کەس وەدوا خۆ نادا. »

[ڕەسووی نادری : نەقڵ]

‖ ئاواش دەکار دەکرێ **ناو/ نێوی دایک و بابی کەسێک هێنان.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٤١١)

a٤١١(٤١١) ≈ **دەڵێی نێوی بابم دێنێ/ دێنن**

نەوپەڕی ڕق و بێزاری لە کەسێک/ کارێك/ قسەیەک/ شتێک .

« ئەگە سلاوم لێ دەکا، دەڵێی نێوی ... — ئەگە دی‌بینم دەڵێی نێوی بابم ... — ئەگە دۆلمەی دەبینم دەڵێی نێوی بابم دێنن.»

٤١٢(٢١٧) ⌘ **لە باب (ی) خۆ (ش) نەپێچانەوە**

بێ‌شەرم و بێ‌پەردە قسەکردن. شێوەی دیکەشی هەیە **لە بابی ناپێچێتەوە. « هاجەر لە بابی/ لە بابی خۆشی/ لە بابیشی ناپێچێتەوە.»**

‖ هاوتای **دەقوودۆغر دوان. ڕووبینی نەبوون.** G١٢٠٦.

٤١٣(٢١٧) ⌘ **لە دایک و باێک نەبوون**

١) وێکنەچوونی لەباری دەوچاو و باڵا و ڕەنگ و ڕووە. **« هەنی ئەو کوڕانەی کارسێنی هەر دەڵێی لە دایک و باێکیش نین.»** ≠ **دەڵێی سێوێکن لەت کراون.**

٢) وێکنەچوون لە باری ناکار و هەڵس و کەوتەوە.

a٤١٣(٢١٧) ⌘ **لەسەر ڕێیان گوێی دەکا هەتا نێوی بابی بێنن**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ لە سۆنگەی نەبوونی هونەر بۆ ناوبانگ کردن، دەستەوداوێنی کاری هیچەکە و پووچەکە دەبێ.

ڕێکەوەندەکان (٢١٧)

٤١٤(٢١٧) ☆ **باباغا**

باپیر.بابەگەورە.

٤١٥(٢١٧) ☆ **بابادەم**

ئادەم کە دەبێتە بابی ئادەم(ئیـــان). **« دنیات دانا، ئاب و هەوا/ ھاسانت لەسەر گرتەوە/ دەتخۆڵقاند بابادەم/ لەوت خەڵق کردۆ دایکەوا »**

[حوسێن ڕۆستەمی : ڕاوی بەرەھشانی]

٤١٦(٢١٧) ☆ **بابان**

ماڵە بابی نافرەت. « کێ دیویەتی لە دەورەی دە زەمانان لەسەر سێ کوڕانێرا، بووک لە ماڵی دە خەزووران پچێتەوە ماڵی دە بابان بە کیژی »

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٢٥٨]

جنێو* (٤١٦)

٤١٧(٤١٦) ☸ **بابانکلۆڵ**

٤١٨(٤١٦) ☸ **بابانوێران**

« دڵی خانەخراب ئەتۆ لە هەواری ژێروو بە منی سەرشێتی؛ قەلەندەری بابانوێرانت کوتبایە، ئەمڕۆ پایزە؛ خێڵ بەرەو خوارە»

[حەمەی خالەی : پایزە]

« دڵی خوشکی، قەلەندەری، سەرشێتی ملبەکوێن. ئەت کەس‌نەماوی بابانوێرانی/ ئەمن دەچوومەوە دیوانی کاکەمیر و کاکەشێخی، ئەوە نە لێی دێ هازەی سەماوەری، وەی براڵە نە فرەفرەی دە قەلیانی»

[حوسێن شەشە: کاکەمیر و کاکەشێخ]

٤١٩(٤١٦) ☸ **بابانوێران بوو**

٤٢٠(٤١٦) ☸ **بابانت خەرا بێ**

« خۆ من دەترسێم ئەگە سوڵتانی ئەستەمبوڵی، پادشای بیست و چوار دەوڵەتان، وەی بابانت خەرا بێ، لە سۆزی ماچێکت وەرگەڕێتە»

[حەمەدی ئاغای : هەوای ترکان]

٤٢١(٤١٦) ☸ **بابانت کوێر بێتەوە**

٤٢٢(٤١٦) ☸ **بابانت/ ی شێوێ**

ئاوەاشی دەڵێن **دەری بابانت/ی شێوێ**. « زنەیێ هەی زنەیێ/ لە زنەیێ قەلاتان/ دەری بابانت شێوێ/ نێوت کەوتە وڵاتان»

[ماملێ]

« ڕەبی باوانت شێوێ ئەتۆ چ دەکەی ئەوەندە جوانی ؟ کوتی : قسە لە کاری من مەکە، بەسەرهاتی من تووڵە.»

[سەید ئەحمەد : هەڵبەت]

٤٢٣،٤١٦ ☙ بابانی بابت خرا بێ

٤٢٤،٤١٦ ☙ بابانی دایکت/ دایکێت خەرا/ خرا بێ

« دە بڵێن برای‌نە! برادەری‌نە! بەستۆڕ لەمن بەستۆڕە/ بابانی دایکێت خەرا بێ، بەستۆر لە من بە گەوەڕە»

[قادر عەزیزی]

« حەیران دەڵێم "بیتوێن"ی رەنگین لەمن ئاورێکی بەربۆتێ/ ئەمن سەدشەکی بەر بەرانیم بیتە خێری مەولوودی پێغەمبەری/ ئەگەر ماڵێ هەتیوەحەیرانێم بەرێ ئاورێ نەسووتێ/ حەک ڕەمی ماڵە بابم قەت کەسیان نەمێنێ لە بابانێ وەسەر کەوتن بۆ سەربەنی دە کوێستانێ...»

[قادر عەزیزی]

٤٢٥،٤١٦ ☙ دەرکی بابانت دەقوڕێ نێی

٤٢٦،٤١٦ ☙ دەرکی بابانت لە کۆڵەی پشتت/ لەدەرکی قوونت بەستی

٤٢٧،٤١٦ ☙ سەر و بابانت دە قوڕێ نێی

هاوتای سەرت دە کوپەی خمی نێی.

٤٢٨،٤١٦ ☙ سەر و بابانت دە کوپەکەی خمخانێ نێی

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٤١٦)

٤٢٩،٤١٦ ≈ ئەی بابانمە

بڕ = ٢٣٩٠/ ئـ .

٤٣٠،٤١٦ ≈ ئەی بابەنۆکەمە

بڕ = ٤٢٩.

٤٣١،٤١٦ ≈ ئەی‌ڕۆ بابانێکمە

بڕ = ٤٢٩.

٤٣٢،٤١٦ ≈ بابانم خرابوو

« بایەزین دەڵێ: بەنگینە! ئەمن بابانم خەرا بوو، تیرم لە جگەری دراوە/ چەکۆش خۆی دە خمی ناوە/ بانگێکی خۆشیان لەبۆ مەم و زینان لێ‌داوە»

[قالەطون : مەم و زین]

بڕ = ٤٢٩.

پێکهاتەکانی چاوگی (٤١٦)

٤٣٣(٤١٦) ⌘ **چوونەوە ماڵی بابان بە جلی‌سوور**

بە کچی چوونەوەی بووک بۆ ماڵی باب.

٤٣٤(٢١٧) ☆ **بابئادەم**

بڕ= ١٣٤a/ ئ .

٤٣٥(٢١٧) ☆ **بابئاوارە**

منداڵێ کە بابی ئاوارە بێ.

٤٣٦(٢١٧) ☆ **باب گوژراو/ کوژراو**

ئەوی بابی کوژرابێ. **« ئەوە ئەمودەزانی برای‌ئەا ماچێکی شلومل و ناسک‌بدەمێم/ گەلێک گەلێک پێ چاترە لە پێنسەت لیرەی عوسمانی/ ئەگەر پێی دەکراوە مەسلەتی کورد و عەجەم و بابگوژراوی»**

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر٢٠١]

٤٣٧(٢١٧) ☆ **بابنۆکەر**

سەرۆکی نۆکەرانی ئاغا. **« ئاق بە ئاق سوار بوون بابنۆکەر/ چەند کوژرابوون پەڕ بەسەر»**
[حاجی سالەئەورە : کانەبی]

٤٣٨(٢١٧) ≈ **بابمردوو**

هەتیو.

ڕێکەوەندەکانی تر (٤٣٨)

٤٣٩(٤٣٨) ≈ **بابمردوو**

بەدبەخت و چارڕەش.

❙ هاوتای **بارکەوتوو.**

پێکهاتەکانی چاوگی (٤٣٨)

٤٤٠(٤٣٨) ⌘ **لە بابمردووان گەڕان**

دەگەڵ ئینانی فەقیرۆکە/ بەدبەخت. خزمایەتی/ ساتوسەودا کردن. **« ژن هێنانی ماڵە جۆلای هەر چی ئەبڕی. - جا چ ببڕێ، ئەوان هەر لە بابمردووان دەگەڕێن.»**

٤٤١(٢١٧) ☆ **باب و باپیر**

حەد. نەژداد و ئاباد.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۴۴۱)

٤٤٢(٤٤١) ≈ **باب و باپیر**

(زۆرتر بە باری مەنفیدا دەکار دەکرێ.)‖ زۆر خۆشەویست. **« لە قسان خەبات هەر دەگەڵ نرمیدی دەگمرێ. - ئاثا نرمید باب و باپیرەتی.» واتا دە ئەمر و نەهنی ویدایە و بە قسەی** ئەو هەڵدەستێ و دادەنیشێ.

پێکهاتەکانی چاوگی (۴۴۱)

٤٤٣(٤٤١) ⌘ **لە باب و باپیر زیاد بوون**

« من حازرم دەگەڵ عەسکەر بچمە بەغدا، خۆی لێ توورە کردوم، تۆ پێی بڵێ عەسکەر، ئەو کیژە لە باب و باپیریشت زیادە، بۆ نایبەیە بەغدا؟»

[هەژار : چێشتی مجێور ۳۰۹]

٤٤٤(٢١٧) ☆ **بابە**

١) وشەی بانگهێشتنە.

٢) بۆ ڕووی قسە دەگەڵ کەسێ کردن دەکار دەکرێ.

٣) نازناوێکە دەکەوێتە پێش ناوی شێخ و دەروێش و چاکوپیرانەوە .

٤٤٥(٢١٧) ☆ **بابەگەورە**

باپیر.

٤٤٦(٢١٧) ☆ **بابی باب**

باپیر، بابەگەورە.

جنێو (۴۴۶)

٤٤٧(٤٤٦) ⌀ **لە بابی بابت بەم**

(زۆرتر "وتی" و "لە"ی دە پێشدا دەگوترێ.)‖ ئاواش دەگوترێ **بابەکەی بابت دەگێم .**

لە بابەکەی بابت بەم.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (۴۴۶)

٤٤٨(٤٤٦) ≈ **بابی/ بابەکەی بابم**

لە خۆشەویستییان بە منداڵی دەڵێن.

پێکهاتەکانی چاوگی (۴۴۶)

٤٤٩(٤٤٦) ⌘ **بابەکەی باب بوون**

زۆر خۆشەویست بوون.

‖ هاوتای **بربڕەی پشت بوون.**

٤٥٠(٤٤٦) ⌘ **کەسێک/ شتێک لە بابی/ بابەکەی باب خۆشتر ویستن**

ئەوپەڕی خۆشەویستی بۆ کەس/ شتێک. **« کاوا ژنەکەی لە بابەکەی بابی خۆشتر دەوێ.»**

٤٥١(٢١٧) ☆ **بابی بابی**

منداڵێک کە خۆگری بابێتی. **« ئەو منداڵانەی من هەمووی بابی بابین.»**

٤٥٢(٢١٧) ☆ **بابێنی**

ئەوەی بە میرات لە پاش باب بەجێ‌دەمێنێ.

٤٥٣(٢١٧) ☆ **باپیر**

بابەگەورە.

ڕێکەوەندەکانی تر (۴۵۳)

٤٥٤(٤٥٣) ☆ **باپیرە**

وشەی بانگ کردنی باپیر.

٤٥٥(٢١٧) ☆ **باوان**

« خۆ ئەوە کیژ دەڵێ هەتیوە ماڵوێران/ هەتا ئەمن کیژ بووم دە ماڵی دە باوان/ ئەتۆ هیچ حەول و تەقەلات لە دوای من نەدەدا/ ئەو ساڵەکانە ئەمن حەوت ساڵە داوم کەوتۆتەوە داوێنکی دە گولەمێردان/ هەر بە ماڵی دنیایەم دڵ لێ بەرنادا»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٩٠]

مەسەل (٤٥٥)

٤٥٦(٤٥٥) ✖ **حەوتی/ سەتی بمرێ لە باوان، کلی نابڕێ لە چاوان**

ژنێک کە گوێی بە شین و موقەددەری خزم و کەسان نەبزوێ و یەکی سووروسپیاو و داوودەرمانی خۆی نەخا.

٤٥٧(٢١٧) ☆ **برای/ خوشکی لە دای و بابی**

دوو یا چەند برا/ خوشکێک کە لە دایک و بابێک بووبن. **« مەم دەڵێ: وەرە لە نۆکەری و ئاغایەتی بکەین حاشایە/ پێکەوە ببینە برای دایکی و بابی هەتا لێمان خوا دەبێ ئەو دنیایە»**
[قالمطین : بەیتی مەم و زین]

« بزانە ئەو دوو کوڕە مفرەدیانە کێن لە دیوانی میرانیڕا دێنە خوارێ بە پەلە؟/ خۆزە برایم دەیکوت: ئەوە یەکیان برای دای و بابیێ، ئەو دیکەشیان گەلێک لە برای دای و بابی هەر گۆشەجگەرە؟»

[رەسوو بالەکی : برایمۆک]

« ئەمما ئەمن چ خوشکی لە دای و بابی شک نابەم/ ئەوێ کەڵەگەتیێ، بەژنباریکێم بەماڵی دە دنیایە نادەمێ.»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٩٠]

٤٥٨(٢١٧) ☆ **پیرەباب**

بابی پیر.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٤٥٨)

٤٥٩(٤٥٨) = **ئاخری وەک پیرەبابی حەجەمان بەرمڵای دەکەن**

(مەبەست لەو پیرانەن کە دەنێردرێنە "خانەی ساڵمەندان" و لە کوردەواریدا پێیان نەباحەتە.)|| بۆ پیاوی بێدەسەلات دەکار دەکرێ. بڕ= ٣٤٦ .

٤٦٠(٢١٧) = **دوژمنی بابەکوشتە**

برتیێە لە قین و دوژمنایەتی. **« ئەگە دەبینم دەڵێی دوژمنی بابەکوشتەمە.» « بۆ ناخۆشم دەوێ خۆ دوژمنی بابەکوشتەم نیێ.»|| بڕ= ٣٦٥.**

٤٦١(٢١٧١) ≈ **زڕباب**

باوەپیارە.

مەسەل (٤٦١)

٤٦٢(٤٦١) ✶ **ئەگەر دایک بوو بە زڕ، باب دەبێ بە تڕ**

ا مەسەل ئاواش هاتووە **دایک ئەگە زڕ بوو، بابیش زڕ دەبێ.**

٤٦٣(٤٦١) ✶ **پیاو ئەگە مەجبوور بوو بە زڕبابی دەڵێ بابە**

هاوتای **ناعیلاجی هەموو شتێکت پێدەکا، ٣١٠.**

٤٦٤(٤٦١) ✶ **دڵۆپە لە مشەمشی زڕبابی ناخۆشترە**

دڵۆپە لە سەرجێیی کردنی زڕباب دەگەڵ دایک ناخۆشترە.

اا مەسەل ئاواش هاتووە **سێ شت زۆر ناخۆشن: قرەقڕی/ دەنگی قەرزداری، مشەمشی زڕبابی، تکەتکی/ چرکەی دڵۆپەی.**

بابا/ بابایعەییار

نێوی ئەعیەکۆسە بووە و دایکی. بەنۆبان پێ کوتووە. بە حەوت مانگان لە دایک بووە و نەنێرنەمێ بووە و بە شێست و پێنج هوور خۆی گۆڕیوە. بەڵجی ئەسکەندەری بووە. بۆ هەر جێیەکی بەرێی کردبا دەی کوت: پووڵم نی پایۆچەم دڕاون. ئاوا پووڵی لێ دەستاند و بەو فێڵەی پووڵێکی زۆری وەسەریەک نا. دەڵێن ئەگە ئەسکەندەر فەقیری بەسەردا هات دوو دانە سالأنی لەشکر بۆ بەخێو کرد. سەبر لە ناوی نرساوە. لەشکر دەگەڵ گەیشتوتە ناوی چۆتە سەرچاوەی و بەوی‌دا پێشاویرکەی داونەتەوە. ئەگەر جۆنکابەکیش بەرێباوە دەیکوت: خودایە ئەگە هیچم لی نیە دوو فلسان دەکەمە خێر! خێرەکەشی لەو باغەڵەی بۆوە باغەڵەی بووە.

« بابا ئەسپەکەی دە داری خست و تیسێکی لە خۆی خرتند. سەری بەقەد پشکەڵی بوو، نێرقەدی وەکوو مێرووڵەی، چاوی وەک کەشکەنەریکەی دەریەڕیبوو، ڕمێکی دووهاچەی پێبوو... بابا چوو دە جلدی پشیلەیەوە...»

[حاجی‌غەفووری جەهانگیری ـ حەقایەت]

مەسەل (٤٦٥)

٤٦٦(٤٦٥) ⁕ **بازی بازی، بە ڕیشی باباش بازی؟**

بڕ — ٢٢٨٩/ ت .

٤٦٧ بابۆڵە

نانی لوولدراو کە پێخۆر یا کێشتی تێوناخن کرابێ. « **ئاگایەکت لە منداڵەکان بێ و جوانیان بشۆ، بابۆڵە ڕۆنیان لە مست نێ...**»

[خەجێ نانەنەخۆر : هەقایەت]

فڕ (٤٦٧)

٤٦٨(٤٦٧) ● **سووڕ سووڕ هەنیری**
هەڵت دێنم بە کیری
وەک بابۆڵەی پەنیری

ڕێکەوەندەکان (٤٦٧)

٤٦٩(٤٦٧) ☆ **بابۆڵەی باسک**

ئەستوورایی قۆڵی ئینسان. «**بابۆڵەی باسک و مەچەکی هەر باسی ناکرێ.**»

[ئەمیری : میرزا١٣٤١]

٤٧٠(٤٦٧) ☆ **بابۆڵە بۆ کردن**

ساز کردنی بابۆڵە بۆ کەسێک.

٤٧١(٤٦٧) ☆ **بابۆڵەپێچ**

تیزمالکە بەرۆبەکە منداڵی ساوای پێ دەپێچنەوە.

٤٧٢(٤٦٧) ☆ **بابۆڵەپێچ کردن**

پێچانەوەی منداڵی ساوا بە شێوەی مەلۆتکە.

٤٧٣(٤٦٧) ☆ **کردنە بابۆڵە**

دانانی پێخۆر یا گۆشت لە ناو نان و پێچانەوەی. « **ئەوەندەی بکە بابۆڵە و برۆ.**»

پێکهاتەکانی چاوگی (٤٧٣)

※ کەسێک کردنە بابۆڵە ٤٧٤(٤٧٣)

پێچانەوە و زاڵبوون بە سەری‌دا. «لێت ڕاستەوە بم دەتکەمە بابۆڵە.» «لە خۆت گەڕێ، بەخودای دەتکانە بابۆڵە.»

بابی بابی

منداڵەکان دەبنە دوو دەستە و هەر دەستەیەکیان تێ‌کەوت سەر بە دیوارەوە دەنێن و دەستەیەکی تر بە پڕتاو دێن خۆ داوێنە سەرشانیان. ئەوجار هەر یەکەیان چەند پەنجەی دەستی جیا دەکاتەوە و لەوەی تێ‌کەوتووە دەپرسێ: بابی بابی! چەند بابی؟ ئەگەر هەڵی‌هێنا چەند پەنجەیە، هەڵدەستێتەوە و بەم جۆرە یاری درێژەی پێ دەدرێ.

[زەبیحی : قامووس٢٥٦]

باج

١) پارە، زێڕ، زیو یا هەر شتێکی بەقیمەت کە پاتشایەکی تێ‌شکاو لە شەڕا (بە پێی ڕێک‌کەوتن و پەیمان) دەبوو بیدا بە پاتشای سەرکەوتوو.

٢) ئەو پارەیەی لە دەوری دەرەبەگایەتی‌دا. هەر دەرەبەگێک لە ناوچەی دەسەڵاتی خۆیا لەو کاڵا و ڕێبوارانەی دەستاند کە بە مەڵبەندی حوکمڕانی ئەوا تێ‌دەپەڕین. تێبینی - لە کوردستانیش ئەم ڕەسمە هەر هەبووە و لە جەنگەی شەڕی دووەم‌دا سەر لەنوێ لە کوردستانی ئێران بووژاندرایەوە.

٣) ئەو پارەیەی دەوڵەتان لەبەر دەروازەی شاران، لەو کاڵایانەیان دەستاند کە لە دێهاتەوە بۆ شارەکان دەهات.‖ **بارانە، ڕادانە.**

٤) ئەو پارەیەی کە ئێستا دەوڵەتان لە کاسب و بازرگان و شەریکە و ... (بە پێی دەسکەوتیان) دەی‌ئەستێنن.‖ **مالیات. زەریبە.**

مەسەل (۴۷۶)

٤٧٦، ٤٧٧ « **بار بە باجی لەنگ نایێ**

شێوەیەکە لە ٤٧٨ .

٤٧٦، ٤٧٨ « **بار لە باج نانالێ**

کەسێک سەبەستێکی هەبێ. لە پێناو جێبەجێ کردنی دا نابێ گوێ بداتە چەرمەسەری و گیرە و کێشە و پارە.‖ بڕ = ٤٧٧ .

٤٧٦، ٤٧٩ « **باج لە باجێ نانالێنێ**

« ئەوەی هەیبوو دای بەو جووتە گایانە، ئەوانیش دەبێ هەڵسووڕێنێ، پێیان ڕابگا، تێریان کا، قەڵەویان کا، لەبەر خۆیەوە دەڵێ: باج لە باج نانالێنێ، دەبێ وایان لێبکەم سەریشتیان لووسلووس بێ.»

[ئەمیری : هاوارمەیەره ۱۰٦]

‖ بڕ = ٤٧٧ و ٤٧٨ .

ڕێکەوەندەکان (۴۷۶)

٤٧٦، ٤٨٠ ☆ **باج**

هەر پارەیەکی بە زۆر و ناهەق، دەسەڵاتدار لە بێدەسەڵاتی دەستێنێ.

٤٧٦، ٤٨١ ☆ **باج ئەستاندن**

باج وەرگرتن.

٤٧٦، ٤٨٢ ☆ **باجئەستێن**

« کیژێ وەرە لە کوێ لە تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕێ/ بریا دوو گراویلکەم بە دڵی خۆم گرتبان، یەکیان بەجێمابا لەسەر بانەمەڕێ/ بریا خەرجئەستێن و باجئەستێنی ماچان بام، لە کوێ؟ لەو بەروبەری ئەڵێنێ، لە بەری مێرگان، لە کۆچکەدرووی دە ناڵوەتیان لە قوندرجۆکەی هەولێریان، لە سەر بە تاسی خۆشناوان، لە مەمک قیتی کەرکووکیان، لە گەردنەدرێژی سوێسنیان، هەموو ئێوارە و سبحەینان وردە وردە، نەرم نەرم لە سەر کانیلێ هەر دە کەوێمەڕێ »

[قالعطین : حەیران]

‖ بڕ = ٤٨٤

٤٧٦، ٤٨٣ ☆ **باجدەر**

ئەوەی باجی لێ دەستێندرێ. **« باجدەر بار لەسەر لێون/ ئێ زۆر زل قوڕ دەبێون»**

[هەژار : بۆ کوردستان ۲۹۹]

٤٨٤(٤٧٦) ☆ **باج‌گر**

ئەو کەسەی بە فەرمانی دەوڵەت، دەسەڵاتی وەرگرتنی باجی هەبێ. **« ... پێی بڵێن ئەمن شەوێ دێم سەرمایە دەبەم/ لە باج‌گری ماچان ئەوەڵڵا بێزت ئەمام سەدجار لەوێ جێ‌ژوانێ/ ئەنجا سەد بڕی بە بڕی دە خودای بوایە ئەمن باج‌گر و باجنەستێنێکی ماچان بام لە گەردنی ڕەنگین و حەلیپەگی/ لە پێش کۆچی، لە دوای دە خێڵی/ ئەوەڵڵا نیوەڕۆیان لەسەر ڕێگایە دە مەمر خۆی دانێ»**

[خلەمەزی : هەمیران]

‖ هاوتای ٤٨٢ و ٤٩٠ .

٤٨٥(٤٧٦) ☆ **باج‌گرتن**

باجسەندن. **« لە ئەپاڵەشیان باج دەگرت.»**

٤٨٦(٤٧٦) ☆ **باج لێ گرتن**

باج لە شەک ئەستاندن.

٤٨٧(٤٧٦) ☆ **باج لێ وەرگرتن**

بڕ ـــ ٤٨٩ .

٤٨٨(٤٧٦) ☆ **باج و پیتاک**

خەراج.

٤٨٩(٤٧٦) ☆ **باج وەرگرتن**

باج لە کەسێک ستاندن.

٤٩٠(٤٧٦) ☆ **باجەوان**

بڕ ـــ ٤٨٤ .

٤٩١(٤٧٦) ☆ **خەرج‌وباج**

« پێتوو بزانێ هیچم پێ نالێ/ دەمدانێ جانوێک لەوێ دەرکی کاکەمیرعەزیزی/ هەر پێی دەستێنم خەرج‌وباج لەگەڵ شەکمزەکانی»

[مەولوود کولێنکی : بڕایموک]

« هاتبوو سووروسات و خەرج‌وباج و زەکاتی لە چۆزمی کەڵوێ وەردەگرت...»

[قالەشین : بەیتی بڕایموک]

ابڕ ـــ ٤٨٨ .

بادانەوە

١) سوورانەوە. لێهاڵانەوە. « کوتی بزانم نێری کێوێک، بزنە کێوێکی ناگرزم، پچیشم لە پشتاوێ لە هەواری بادەمەوە بۆ کن سەیدەوانی.»

[ئاڵەتۆین : بەیتی سەیدەوان]

٢) ڕێگا گۆڕین و بە ڕێگایەکی تر (چ ماددی چ مەعنەوی) ڕۆیشتن. « هەر سەری ئەسپەکەی بادایەوە و بەغار ڕووی کردە ماڵی کوێخا.»

٣) هەر بە ڕێگای خۆدا ڕۆیشتن بەڵام بە کەوانەیەک یا زاوییەیەک کەوتنە سەر ئیتجاهێکی پێچەوانەی پێشوو. « ساقیا وا بادەوە، وا بادەوە/ ڕوو دە لای من کە بە جامی بادەوە»

[هێمن]

مەسەل (٤٩٢)

(٤٩٣،٤٩٢) ✱ **بادانەوە لەنێو مەنگوڕان/ بڵباسان عەیب نیە**

پەشیمان بوونەوە شتێکی ڕەوا و چاوەڕوان کراوە.| ئاواش دەکار دەکرێ **بادانەوە عەیب نیە. لە موکریان بادانەوە عەیب/ حەیب نیە. لە نێو بڵباسان بادانەوە حەیب نیە.**

پێکهاتەکانی چاوگی (٤٩٢)

(٤٩٤،٤٩٢) ⌘ **سەری خودوود/ خدوود بادانەوە**

هەڵاتن لە مەیدانی شەڕ. « وەگەر سەری خودوودێ خۆی بادانەوە لەبەر هەزار و پێنسەت سواری/ ئەمن لێی حەرام دەکەم چرپەی دە مانگەشەوێ، دەگەڵ ئەوان جووتە شەمامەی دە باغەڵێ.»

[ڕەسووڵ شێرەوغ : ئاپشەکوڵ]

ڕێکەوەندەکان (٤٩٢)

(٤٩٥،٤٩٢) ☆ **بادانەوە**

پەشیمان بوونەوە. هەڵگەڕانەوە. « ئەگەر پێش زەمانی شەڕ، ڕووس و ئینگلیس حەزیان نەدەکرد حکوومەتێکی بەهێز لە ئێران بێتە سەر کار، دوای شەڕ هەردووکیان بایانداوەتەوە.»
[مەدەنی : کوردستان و ستراتژی دەوڵەتان١٣١]

(٤٩٦،٤٩٢) ☆ **بادانەوە سەر**

وازهێنان لە کار و مەسەلەیەک و چوونەوە سەر باری پێشوو. « حەمەدم دیت، دیسان بای دارەوە سەر کەبابچێتی.»

بار

١) کاڵا و کەلوپەل یا هەر شتێکی تر کە دە دەفرێکەوە پێچرابێ یا توند بەسترابێ تا وڵاغ (کەر، ئێستر، بارگین، وشتر) یا هەر هۆیەکی دیکەی ناژوگوێز (گاری، عارەبە، لۆری،....) بنەرێ و لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر (دوور یا نیزیک) بگوێزرێتەوە: بارهەتوتن، بارەدار، بارەگوێنی. **« کەرێک هات و بارێک هات/ کەر شەکرە و بار نەبات»**
[بەندی منداڵ لاواندنەوە]

٢) قورسایی شتومەکی کراێتە بار و ئەوەندە گران بێ وڵاغێکی باری هەڵیبگری.
«باری ئێستریێ گەنمان ناردۆتە شار، ئەمە هەر باری کەرێک دەبێ.»
[زەبیحی : قامووس ٢٥٧و ٢٥٨]

باوەڕ (٤٩٧)

٤٩٨(٤٩٧) ۵ ئەگەر شووژن لە بار بکەیەوە بار گران دەبێ.

٤٩٩(٤٩٧) ۵ بار ئەگە جیرەجیری لێهات ، لە ماڵێ کێشتی چاکیان لێناوە.

٥٠٠(٤٩٧) ۵ کارکردن و بارکردن و بووک سوار کردنی شەمەۆیان دروست نیە.

بڕ ← ٥١٧ .

٥٠١(٤٩٧) ۵ وڵاغی بەڵەک ناڵی دەبەر دەکەن هەتا جندۆکە باری نەکەن.

مەتەڵ (٤٩٧)

٥٠٢(٤٩٧) § زەردی زەعفەران
باری حەوت وشتران
بردیان بۆ کافران

– تووتن

٥٠٣(٤٩٧) § کەر/ کەری مردوو
بار/ باری زیندوو

– لانک

٥٠٤(٤٩٧) § گایەکم هەیە گا باری
نە گۆشتی دەخوری نە باری

– قالۆنچە

٥٠٥(٤٩٧) ؕ له خواری باری هه‌یه

له سه‌ری کاری هه‌یه

– که‌هک

٥٠٦(٤٩٧) ؕ له لوتران و له گوتران

بارم باری گالوتران

له میرگولان ده‌لوتران

– هه‌ورنی

کایه (۴۹۷)

٥٠٧(٤٩٧) ☏ **باربارنجی**

پشت به پشتی یه‌که‌وه ده‌نین و هه‌ر یه‌ک به‌نۆره کۆم ده‌بنه‌وه و ئه‌ویکه به‌پشته‌وه ده‌که‌وێته سه‌ر پشتی ئه‌وی دیکه.**|** له کایه‌ی حلوور بلووریش‌دا هاتووه: **حلوور بلوور ئه‌کامه، زه‌رد و سوور و شه‌مامه، باربارنجی، سه‌له‌مان قنجی، ئاسن‌گه‌ره دم چه‌به‌ره، پێت لابه‌ره.**

٥٠٨(٤٩٧) ☏ **باره‌خوێ/ باره‌خێو**

یه‌ک خۆ داوێته سه‌ر ده‌ست و چۆکان و دوو که‌سیش ده‌ستان پێک ده‌گرن و لاقیان داوێنه پشتی کابرای و وه‌ک خورجینیان لێ دێ. کابرا هه‌تا شل ده‌بێ دوو که‌سه‌ی دێنێ و ده‌با.

مه‌سه‌ل (۴۹۷)

٥٠٩(٤٩٧) ⁎ **ئه‌تۆ بایزه‌قیته‌ی "قۆرێته‌ڵ" ێی نه که‌ر ئی خۆته و نه بار**

٥١٠(٤٩٧) ⁎ **ئه‌گه‌ر جوانی ده‌هات به باران، ئه‌من چوویوومه داران**

| هاوتای **ئه‌گه جوانیان دا به خه‌لکی، ئه‌منیان برده بن پیترکی.** ٢١٣٠/ ئ .

a٥١٠(٤٩٧) ⁎ **بارت مس بێ و قوز نه‌بێ**

سه‌فه‌ر ده‌گه‌ڵ ژنان زۆر ناخۆش و به‌عه‌زابه.

٥١١(٤٩٧) ⁎ **بار له پشتی جیرانی بکه‌وێ، ئه‌تۆش ده زه‌حمه‌ت ده‌که‌وی.**

٥١٢(٤٩٧) ⁎ **بار له باج نانالێ**

بڕ= ٤٧٨.

٥١٣(٤٩٧) ⁎ **بار له باری گرانتره**

له خراپیش خراپتر هه‌یه.**|** هاوتای **خودا سارده‌تری نه‌کا.**

٥١٤(٤٩٧) * **بار لە ڕێوە یا لە جێوە**

(دەکرێ بار هەم لە جێ و هەم لە ڕێ بکرێدرێ.)‖ دەسکەوتەکە هەر بەکە بە هەرتک ڕێ‌دا.

٥١٥(٤٩٧) * **باری وڵاغی ئەگەر لە قەدەری نەبێ پشتی دەشکێنێ**

بڕ = ٧٠/ ن .

٥١٦(٤٩٧) * **سەی سپی زەرەری/ زەرەدی بۆ بارەڵۆکەی هەیە**

زەرەدەکەی ئەوەیە کە ئەگەر بێتو تێکەڵ بە لۆکەکەی بێ. بە هۆی سپی بوونی تووکەکەیەوە، دیاری ناکا و دواتر لۆکەکەی قەبیح و بێ بایەخ دەکا. **«دیت سەی سپی تفی لێ ڕۆکە/ زەرەری زۆرە بۆ بارەڵۆکە»**

[مەلا غەفوور]

« تووکسپی زیبانە لە پەمبۆ تۆزێک/ ئابڕووی هۆزێ دەبا ڕەشبۆزێک »

[هەژار: بۆ کوردستان ١٣٥]

‖ ڕەبەریەکیان نێن دەگەڵ ٦/ ن و ٧/ ن و ١٠/ ن .

٥١٧(٤٩٧) * **شەممە/ شەممۆ مەکە کار، شەممە مەکە بار، شەممە بووکێ مەکە سوار**

بڕ = ٥٠٠ .

٥١٨(٤٩٧) * **گوتیان: وشتر کوڕت/ کوڕێکت بوو، گوتی: ئەو بارەی لە خۆمە هەر لەخۆمە**

کەم نەکرانی کار و چارەسەرنەبوونی نەدامەتی بە پەیدا بوونی ئاڵوگۆڕ. **«وتیان بە وشتر بۆچی داماوی؟/ مژدە بێ خودا کوڕی پێ‌داوی/ وتی: کوڕ دیارە هێزی ئەژنۆمە/ بەڵام باری خۆم هەر لەسەر خۆمە»**

[مەلا غەفوور]

‖ ئاواش دەڵێن **بە وشتریان گوت کوڕت بوو، گوتی باری من هەر چڵمەنە.**

٥١٩(٤٩٧) * **کەر بارەکەی تفەنگیش بێ گورگ هەر دەی‌خوا**

کەرستە ئەقلی دەگەڵ نەبێ بە کار نایە.

a٥١٩(٥١٩) = کابرایەک لە چۆلگەیەکی وڵاغی بە بارەوە لێ دە زلێ کەوت. کابرا هەر وای کرد، دەستی دا وڵاغەکەی و لەولای دانا. گۆران ئەگە ئەومیان دی. بە ڕووح لێی تۆقین. گوتیان ئەوە چی دەگەڵ ناکرێ. کابرا لەبەر خۆیەوە گوتی: ئاخ وەک قەومتم هەیە غیرەتم نێ. گۆران دەگەڵ ئەومیان بیست بۆی داغزان و ڕووتیان کرد.

[سەیدوسێن]

« ئەگەر باری کەر تفەنگ بێ پاکی/ گورگ تووشی بێ دەیخوا بە چاکی»
[مەلا غەفوور]

٥٢٠(٤٩٧) ✱ **کەر نایەتە کن باری، دەبێ باری بەریە کن کەرێ**

ئەواش دەگوترێ **کەر ئەگە پشتی بە بارێوە نەنا، دەبێ باری بەرێ سەر پشتی.**

٥٢٠a(٤٩٧) ✱ **مەکری ژنان، باری خەران، خەر نەبەران**

بڕ = ٧١/ ئـ و ٢٤٣١/ ئـ .

٥٢١(٤٩٧) ✱ **وشتر بشتۆپێ، کەولی باری کەرێکێ**

شت یا کەسی بەنرخ و بەسوود، ئیمتیاز و سەرەتی خۆی دەگەڵ هاوتاکەی وەدەر هەر دەخا.| ئاواش دەڵێن **وشتر ئەگە بۆمرێ باری شەش کەرانە.** بڕ = ٥٥٥/ ئـ.

٥٢٢(٤٩٧) ✱ **هەتا منداڵ بوو لێم بار بوو، گەورە بوو لێم هار بوو**

| هاوتای **منداڵ هەتا چکۆلەیە گووت بۆ دەکا، ئەگە گەورەش بوو گووت پێ دەکا.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۴۹۷)

٥٢٣(٤٩٧) ≈ **باری گوێزانی لێنێی خڕڕەی نایە**

« شەرتە کەر بم بارەگوێزم لێ بنێن خڕڕەی نەێ/ با دەمێ زۆر و کەمێ وەک بێغەمێ بۆخۆم بژیم»

[فایق بێکەس]

| بڕ = ٥٣١ .

٥٢٤(٤٩٧) ≈ **قسەی وا دەکا بە نۆ بار شەکر ناخورێ**

زۆر قسەڕەق بوون.| بڕ = ٥٢٥ .

٥٢٥(٤٩٧) ≈ **قسەکانی/ قسەی بە بارێک هەنگوین ناخورێن**

بڕ = ٥٢٤ .

پێکهاتەکانی چاوگی (۴۹۷)

٥٢٦(٤٩٧) ⌘ **بار بار بوون**

= ٥٢٨ .

٥٢٧(٤٩٧) ⌘ بار بە ڕێوە بوون

نائومێد بوون.| هاوتای **کاروان بەڕێوە بوون.**

٥٢٨(٤٩٧) ⌘ بار خوار/ لار بوون

« یاخوا کەس وەک من باری لار نەبێ/ موحتاج بە ماچی کۆنەیار نەبێ»

[فۆلکلۆر]

| هاوتای **بار کەوتە.** ≠ ٥٢٦ .

٥٢٩(٤٩٧) ⌘ باری کەسێک شووشە بوون

بڕ = ٥٣٠.

٥٣٠(٤٩٧) ⌘ باری کەسێک هێلکە بوون

باری ناسەرو حەساس پێ‌بوون. | بڕ = ٥٢٩.

٥٣١(٤٩٧) ⌘ باری هێلکان نەبزاوتن

موتیع و گوێڕایەڵ بوون. **« هێزی بێگانەی لە پشت خۆی دیبوو بۆیە وای دەکرد/ باری هێلکان نابزێوێ خاینی لاساری کورد»**

[هێمن : تاریک و ڕوون ١٢٣]

« ڕەسوو لە حوجرەی بابی دانیشتووە، باری هێلکانی لێ بنێی نایبزێوێ.»

[قەمپوری : میرزا ٤٠]

« بە گۆڕێکی باباغام چۆتێ، واو لێ‌دەکەم باری هێلکان نەبزێون.»

[قەمپوری : میرزا ٨٥]

| هاوتای **پەل نەبزاوتن. لە کەوڵی خۆ جوێ نەبوونەوە.** بڕ = ٥٢٣ .

٥٣٢(٤٩٧) ⌘ دار بە سەر/ دە سەر باری کەسێک ڕاکردن

(زاراوەی ژیانی دەرەبەگی‌یە.)| تووشی نارەحەتی کردن. گرفت بۆ ساز کردن.

«کاکەمەم دەڵێ: کەس ناتوانێ دارت بەسەر بارێ ڕاکا، قسەی خراپت پێ بنوێنێ.»

[قالەمڕەین : بەیتی مەم و زین]

| بڕ = ٥٣٢a.

مەسەل (٥٣٢)

٥٣٢a(٥٣٢) ⌘ داری بە/ لە سەر باری خەڵکی ڕۆکەی، دارت بە/ لە سەر باری ڕۆ دەکەن

٥٣٣،٤٩٧١ ⌘ **سەر وەبەر باری کەسێک نەهێنان/هێنان**

بۆ کەسێک نەوی کردن و دانواندن/ نەکردن و دانەنواندن. **«خان سولەیمانخان سەری وەبەر باری ڕۆمی نەدێنا.»**

[هوسێنشەمە : لەشکری]

٥٣٤،٤٩٧١ ⌘ **گەسک/ دەست بەسەر باری کەسێکەوە نان**

١ زاراوەی ژیانی دەربەگییە.‌‖ لە ناوەدانی دەرکردن .

٥٣٥،٤٩٧١ ⌘ **لە کەری بەربار ماندووتر بوون**

« ڕۆژ و شەو لەکەری بەربار ماندووتر، تێکۆشا بووم.»

[هەژار : چێشتی مجێور٢٢٠]

‖ هاوتای **لەکەری بەهاریج ماندووتر بوون، بە قەد کەری بەهاریج ماندوو بوون.**

٥٣٦،٤٩٧١ ⌘ **ماڵ لەبەر بار بوون**

برتتییە لە ماڵی ناڵۆز و شپرێو. بڕ = ٥٣٨ .

٥٣٧،٤٩٧١ ⌘ **وشتر بە بارەوە قوت دران**

حاڵی شوێنێک کە دزیوفزی تێدا زۆرە.

٥٣٨،٤٩٧١ ⌘ **وشتر بەبارەوە دە ماڵە کەسێک/ جێیەکدا ون بوون**

بڕ = ٥٣٦ .

ڕێکەوەندەکان (٤٩٧)

٥٣٩،٤٩٧١ ☆ **باراش** – ٤٧٦/ ت هەتا a٤٧٩ / ت .

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٥٣٩)

a٥٣٩،٥٣٩١ ⌘ **کەوتنە بێباراشی**

عومری خۆکردن و لە مردن نیزیک بوونەوە .

b٥٣٩،٤٩٧١ ☆ **بارانە**

١) پارەیەکە کاروانسەرادار و خانچی لەو بارانەی دەستێنن کە بۆ ماوەی شەوێ یا زیاتر لە خانەکانیان دەخرێن. بەپێی ژمارەی بارەکان و ئەو شەوانەی دەمێننەوە زیاد و کەم دەکا.

٢) باجێکە دەرەبەگ و دەسەڵاتداران بە ژمارەی بار لەو کاڵایانەیان دەستاند کە بە مەڵبەندی دەسەڵاتیاندا تێدەپەڕی.

[زەبیحی : قامووس ٣٦٠]

٥٤٠(٤٩٧) ☆ **بار بردن**

پەیدا بوونی توانایی لە وڵاغێکدا بۆ ئەوەی باری لێ بندرێ. « **ئەم ئێسترە بار نابا (توانایی هەڵگرتنی باری نیە، یا ناکرێ لە بەر هەر هۆیەک بێ - باری لێ بندرێ).»** ‖ **بار هەڵ گرتن.**

٥٤١(٤٩٧) ☆ **باربوو کردنەوە**

پێشکێش کردنی شتومەک؛ کەلوپەلی ناو ماڵ؛ پارە؛ یا هەر شتێکی دیکە لە لایان چەند کەسێکەوە بە یەکێک بۆ هەڵسووڕاندنی کارێکی وەکوو ژنهێنان. ماڵ پێکەوە نان و خانوو دروست کردن و ...‖ **باروبوو.**

٥٤٢(٤٩٧) ☆ **باربەست کردن**

باربەستن.

پێکهاتەکانی چاوگی (٥٤٢)

٥٤٣(٥٤٢) ⌘ **باربەست کردن**

خۆ ساز کردن بۆ ئەنجامدانی کارێ.‖ شتێکی وەک **خۆ دە دەسک/ دەسکوێوک نان.**

٥٤٤(٤٩٧) ☆ **باربەستن**

سازکردن و پێچانەوەی بار بۆ ڕەوانە کردن و گواستنەوەی.

٥٤٥(٤٩٧) ☆ **باربەند**

باریکە گوریسێکە لە گوش یا لە موو دروست دەکرێ و پاش پێچانەوەی بار بەم گوریسەش دەیبەستن تا قایمتر بێ و لە ڕێگا هەڵنەوەشێ.

[زەبیحی : قامووس ٣٦١]

٥٤٦(٤٩٧) ☆ **باربەها**

بەرخوێن. « **گوڵخاتر و خونچەی نازدار/ قابیلن بە شا و بە خونکار/ لە باربەهای ئەمدەکردن**

قوتار/ نیشانەیان کەن ئەو دووانە/ ئەو کیژە گەردن‌کەشانە»
[فتاحی‌قازی : سعید و میرسیف‌الدین‌بیگ ١٦٤]

٥٤٧(٤٩٧) ☆ **بار تێک‌نان**

« سبەینێ بار و بارگەیان تێک‌نا ڕۆیین بۆ کانێ‌ڕەشی.»
[ڕەسوو بالەکی : بریەۆک]

٥٤٨(٤٩٧) ☆ **بارخانە**

کاتی پێ‌گەیشتنی هەندێ حاسڵاتی کشتوکاڵ. « بارخانەی تووتنێ، بارخانەی خوری، بارخانەی لۆکەی.»
١) موتڵەقی پێ‌گەیشتنی توتن و هاتنە بازاڕی بۆ فرۆتن. « میرزاگیان هێندێک شتومەک هەڵدەگرم بە وەعدەی بارخانەی.»
٢) لەسەریەک هەڵچنینی کۆمەڵێ بار. « تووتنەکان بارخانە بکەن. ئەو بارانە لە حۆو بەرهەیوانە لە بارخانە بدەن.»
[زەبیحی : قاموس ٣٦١]
کار و ناکامی لەسەریەک هەڵچنینی بار. « لێوی بە من بێنێ بە قەیتانێکی تاڵ، دوانی بە برینجی سەدری/ ئەگە بە بارخانەی دێنن لە ڕەشت و گێلانێ»
[بەهری : گەنجی سەربەمۆر ٨٠]

ڕێکەوەندەکانی تر (٥۴٨)

٥٤٩(٥٤٨) ☆ **بار لە بارخانە دان**

هەڵچنینی فەردە و بار (هەرچێکی بێ) لەسەر یەک؛ لە عەمبار یا هەر جێگایەکی ترا. « بار لە بارخانە دەدەن و وڵاغان دادەکێشن و شەویان لێ شووڕەیی دەبێ.»
[فتووحی و وەیسی : شەوچرا ٣]

٥٥٠(٥٤٨) ☆ **باروبارخانە**

١) کەلوپەلی پارچە و شتی تر کە بە کاروان دێ. « کوتی: بار و بارخانێکی چاکم پێیە و لە کاروانسەرایەکی چاک دەگەڕێم ئەگە باری لێ‌بخەم.»
[هەڵایەت
٢) کەفەڵی گەورەی ژن. «حەجیب باروبارخانەیەکی لەکنە.»

٥٥١(٤٩٧) ☆ **بارخستن**

١) وچان‌گرتنی کاروان. « لە کاروانسەرایەکی دەگەڕێم ئەگە باری لێ‌بخەم»
[هەڵایەت]

۲) بار لە باربەر هێنانە خوار. « بە سەوەتە و بارگێنت ترێ فرۆشێ دەکەی/ بارت نەهێنی نەیخەی حەتمەن زەردێ دەکەی.»

[ڕەسووی نادری : نەقل]

٥٥٢(٤٩٧) ☆ **باردابەستن**

زۆر توند پێچانی بار.

٥٥٣(٤٩٧) ☆ **بار داگرتن**

ساز کردنی بار.

٥٥٤(٤٩٧) ☆ **بارڕاست**

≠ بارخوار.

ڕێکەوەندەکانی تر (٥٥٤)

٥٥٥(٥٥٤) ☆ **بار بۆ کەسێک ڕاست کردنەوە**

یارمەتیدان بە کەسێک کە باری وڵاغەکەی لاسەنگ بووە.

پێکهاتەکانی چاوگی (٥٥٥)

٥٥٦(٥٥٥) ⌘ **بار بۆ کەسێک ڕاست کردنەوە**

دەستگرتنی کەسی لێقەوماو. یارمەتی دان. ئاواش دەگوترێ بار بۆ یەکتر ڕاست کردنەوە. باری یەکتر ڕاست کردنەوە. « **لەوسەردەمەدا ڕوس و ئینگلستان لایەنی هاوبەشیان زۆر بوو، باری یەکتریان ڕاست دەکردەوە.**»

[مەدمنی . کوردستان و سەنتراتیژی ناو دەوڵەتان ٣١]

٥٥٧(٥٥٤) ⌘ **لەسەر بارڕاستی ئاوەدانی/ ئاوەدانێ بوون**

« **ڕقی لە کەس نیە، چاکەی خەڵکی دەوێ، لەسەر بارڕاستی ئاوەدانیە.**»

[ئەمیری : هاوارمەمەره٥٠]

I بر = ١٦٧٣/ ئ.

٥٥٨(٥٥٤) ⌘ **لەسەر بارڕاستی خۆ بوون**

تەنیا دە بیری بەرژەوەندی خۆدابوون. کردنی کارێک بە بێ لەبەرچاوگرتنی ناکامە خراپەکانی لەسەر دەوروبەر. ‖ ئاواش دەگوترێ **لەسەر بارڕاستی کاری خۆ بوون. هەرکەسە لەسەر بارڕاستی کاری خۆیەتی.** ‖ هاوتای **لەسەر کارڕاستی خۆ بوون.** = ٥٥٧.

٥٥٩(٤٩٧) ☆ **بارسووک**

١)کەم بوونی کەلوپەلی نێوماڵ.

٢)ژنێک کە منداڵی نەبێ و بیخوازێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٥٥٩)

٥٦٠(٥٥٩) ≈ **کەرکۆڵ و بارسووک**

بێ‌ماڵ و منداڵ و بەرپرسیایەتی. « **ڕاخەری عەرزە و پێخەفی ئاسمان کەرکۆڵ و بارسووک، ڕێگا دەپێوێ.** »

[ئەمیری : هاوارمەهرە ٩]

‖ هاوتەی **خۆی و فاتیلەی گونی.**

پێکهاتەکانی چاوگی (٥٥٩)

٥٦١(٥٥٩) ⌘ **بارسووک بوون/ کردن**

ئەرک کەم بوون/ کردن. « **لەو بەرگەی بیمەوە بارم سووک دەبێ.** » « **کاک ئەحمەدی بەحری بارەکەی سووک کردووم.** »

ڕێکەوەندەکانی‌تر (٥٥٩)

٥٦٢(٥٥٩) ☆ **بارسووک کردن**

کەم کردنەوەی قورسایی باری وڵاغ یا هەر هۆیەکی‌تری گواستنەوە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٥٦٢)

٥٦٣(٥٦٢) ≈ **بۆیە لە کۆڵم ناوە هەتا کەرەکەم باری سووک بێ**

ئەرکی کەسێک وە عایدی خۆ گرتن.

٥٦٤(٤٩٧) ☆ **بارقورس**

ئەوەی نێوماڵی زۆرە. « **هێند بارقورسم بار ناکرێم.** »

٥٦٥(٤٩٧) ☆ **بارکردن**

لەسەریەک هەڵچنینی بار. **« کوڕە کوردەکەی ماڵ لە نۆ مەوار/ ماچێکم دەیە گات بۆ دەکەم بار»**

[پاپانیانی : کانی مرادان ٥٧]

باوەڕ (٥٦٥)

٥٦٦(٥٦٥) ◊ ئەگە ئێواران وڵاغ بۆڕاندی ئەوە ئەجندە/ جندۆکە باری دەکەن – ١٧٨٩/ ئـ .

٥٦٧(٤٩٧) ☆ **بارکردن**

گوێزتنەوە لە جێیەک بۆ جێیەکی تر. **« بیهێنە بیبرە لێوە کەچەکەم/ ئەوە باری کرد ئاوسێی مرووچەکەم.»**

[پاپانیانی : کانی مرادان٥٨]

باوەڕ (٥٦٧)

٥٦٨(٥٦٧) ◊ ئەگەر جێیەک مێرووی هەڵێنا دەبێ لێی بارکەی (لەو شوێنە برۆی).

مەسەل (٥٦٧)

٥٦٩(٥٦٧) ✱ **ماڵان باریان دەکرد خلە تازە کەپری دەکرد**

ئەنجامی کارێک کە لە وادەی گوزەرابێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٥٦٧)

٥٧٠(٥٦٧) ≈ **حەیا باری کردووە**

هاوتای **حەیبە نەماوە .**

پێکهاتەکانی چاوگی (٥٦٧)

٥٧١(٥٦٧) ⌘ **بارکردن**

مردن. **« تەڵێن بە کوردی ئەومیە: ئەتۆ ئەلحان لە دنیای ڕوون بارت کردۆ...»**

[ڕەسووی نادری : ئەقل]

ا هاوتای **بەڕەحمەت چوون. عەمری/ ئەمری خودای کردن.**

٥٧٢(٤٩٧) ☆ **بارکەر**

کەسێک کە کاری بارکردن ئەنجام دەدا.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٥٧٢)

٥٧٣(٥٧٢) ≈ **پشت دانوێنم بارکەرم زۆرە**

کار زۆرە و لەسەر کاری پەکم ناکەوێ.

٥٧٤(٤٩٧) ☆ **بارکەوتن**

کەوتنە خواری بار.

مەسەل (٥٧٤)

٥٧٥(٥٧٤) ¤ **بار ئەگە کەوت ساحێبیار لە هەموو کەس بەتاقەتترە/ بەهێزترە**

کەس وەک ئەو کەسەی کە لێی قەوماوە بە تەنگ دەردەکەیەوە نیە و مشووری لێ ناخوا.

پێکهاتەکانی چاوگی (٥٧٤)

٥٧٦(٥٧٤) ⌘ **بارکەوتن**

بەهاتی هاتن. نووشی بەڵا هاتن. **« ئەگە بارت کەوت کەس نیە راستەوەت کا ، بەسەرتدا دەدەن.»**

[ئەمیری : میرزا ٧٣]

ڕێکەوەندەکانی تر(٥٧٤)

٥٧٧(٥٧٤) ☆ **بارکەوتوو**

کەسێک کە باری کەوتبێ.

٥٧٨(٥٧٧) ☆ **بارکەوتوو**

لێ قەوماو.

ا هاوتای **بابەمردوو.**

٥٧٩(٥٧٤) ☆ **بارکەوتە**

بڕ = ٥٧٨.

٥٨٠(٤٩٧) ☆ **بارکێش**

باربەر.

٥٨١(٤٩٧) ☆ **بارکێشی**

ئیشی کەسی باربەر.

٥٨٢(٤٩٧) ☆ **بارگر**

دارێک کە لە نێوان بارەکانی بارخانەی دەنێن هەتا نەڕمێن.

B٥٨٢(٤٩٧) ☆ **بارگران**

باری قورس. **« دەبا لێ‌نێین بارگرانان/ خێڵ هاتە کەند و لەندان/ خێڵی قادری سێسانی/ هەڵی‌دا لە سامرەندان»**

[پاپانیانی : کانی مرادان ١٣٢]

« ئەوە چاوی بەژنی باریکەڵان و ناوقەدی بەزوواریم چەند جوانن/ کلی شارانیان لێ‌مەکەوە بە بارگرانی»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٦٥]

■ بارسووک.

باوەڕ (a٥٨٢)

b٥٨٢(a٥٨٢) ◊ ئەگەر شوژن لە بار بکەیەوە بار گران دەبێ.

مەسەل (a٥٨٢)

c٥٨٢(a٥٨٢) ✱ **ئاقڵ‌سووک باری گرانە – ٦٢٢/ ن .**

d٥٨٢(a٥٨٢) ✱ **باری گران وشتر دەیبا**

کارێک کە پیاوی خۆی (لە باری ئەزموون/ تاقەتەوە) دەوێ و لە توانای هەمووکەس دانیە. **« بدە بزانم ئەو مەڵەغانەی، با بەشی منی تێ‌کەوێ. سۆفی: کاری تۆ نیە، مام میرزا! باری گران وشتر دەیبا، کاری تۆ قەڵەمە، ئاغەزە.»**

[ئەمیری : هاوارەبەرە ١٣٨]

٥٨٣(٤٩٧) ☆ **بارگران**

١) خوێن‌تاڵ

٢) تەمبەڵ‌وتەوەزەل .

٥٨٤(٤٩٧١ ☆ **بارگران**

ازاراوەی ئاژەڵداری.اا بۆ ئاژەڵ و وڵاغی ئاوسی زۆر زگ زل دەکار دەکرێ. **«وڵاغی باری گرانە، ڕەنگە دووی پێ‌بێ.»**

٥٨٥(٤٩٧١ ☆ **بارگە**

١) خورجین و بەر و بوخچەی سەفەر.

٢) باری خواردەمەنی و ئەسپابی سەفەری پیاوی ماقووڵ.

ڕێکەوەندەکانی تر (٥٨٥)

٥٨٦(٥٨٥١ ☆ **ئەسپی‌بارگە**

ئەسپێک کە کەلوپەل و شرەوبرەی سەفەر و کۆچ و شتی ئەم بابەتەیان لێ‌ناوە.
«بەریووک سواری ئەسپی‌بارگە بوو...»

[هێمن : چەپکی‌گوڵ٢٧]

٥٨٧(٥٨٥١ ☆ **بارگە بارکردن**

بڕ = ٥٨٨.

٥٨٨(٥٨٥١ ☆ **بارگە تێک‌نان**

تێکەوەپێچانی باروبنەی سەفەر. **« کە بارگەت بۆ هەوار تێک‌نا عەزیزم/ شکا ئەستوندەکی تاوڵی مرادم»**

[هێمن]

ا بڕ = ٥٨٧.

٥٨٩(٥٨٥١ ☆ **بارگە تێکەوەپێچان**

« بارگەیان تێکەوەپێچا و بەرێ‌بوون یاران/ لە دنێ وا بەتەنێ پاشی ئەوان من چ بکەم؟»
[هێمن : چەپکی گوڵ ٦٩]

ا بڕ = ٥٨٧.

٥٩٠(٥٨٥١ ☆ **بارگەچی**

١) کەسێ کە ئابداباشی سەفەری ماقووڵانە.

٢) سەرقافڵەی کاروان.

٥٩١(٥٨٥١ ☆ **بارگەوبنە**

کەلوپەل و ئەسپابی سەفەر.ا بڕ = ٦٢٤.

٥٩٢(٥٨٥) ☆ **بانبارگه**

بەربووک یا هەر ژنێک کە لەسەر بارگەی گیازی بووکەوە سوار دەبێ و لە ماڵە بووکێڕا دەچێتە ماڵە زاوا.

٥٩٣(٤٩٧) ☆ **بارگین**

ئەسپێ یەختە کرابێ و بۆ بارهەڵ‌گرتن کەڵکی لێوەربگیرێ. بە دەنگی بارگین دەڵێن "حیلە" و "پرمە". « بارگینەکە دەحیلێنێ/ دەپرمێنێ.»

جنێو (٥٩٣)

٥٩٤(٥٩٣) ⸙ **ئای بارگینی**

(ئا: ئاغا.)‖ بڕ— ٥٩٦.

٥٩٥(٥٩٣) ⸙ **بارگین**

نەفام . بێ‌نەقڵ.

‖ هاوتای **کەر. وڵاغ. ڕەشەوڵاغ. حەیوان. گوێلک. گا. پاتاڵ.**

٥٩٦(٥٩٣) ⸙ **کاک‌بارگین**

بڕ— ٥٩٤.

مەسەل (٥٩٣)

٥٩٧(٥٩٣) ✱ **بارگینی بایزئاغای یا دەفڕێ یا دەتڕێ**

بڕ— ١٨٧١/ نـ .

٥٩٨(٥٩٣) ✱ **حەوودیان ناڵ دەکرد، گۆڵەبارگین دەیکوت: ئەمنیش**

ئینسانی بێ‌هونەر نابێ پێی وابێ ئەوەی بۆ هونەرمەند دەکرێ بۆ ئەویش بکرێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالّڕستەیی (٥٩٣)

٥٩٩(٥٩٣) ∞ **بارگینی داشقەی**

دەڵێی بارگینی داشقەیە. وەک بارگینی داشقەی وایە.

١) بە قۆرتە دەڕوا.

٢) زل و بەتاقەت.

٦٠٠(٥٩٣) ≈ **بارگینی قاچاغچیان**

دەڵێی بارگینی قاچاغچیانە. وەک بارگینی قاچاغچیان وایە. بڕ = ٥٩٩.

٦٠١(٥٩٣) ≈ **بە گونی بارگینم**

بڕ = ٦٠٤.

٦٠٢(٥٩٣) ≈ **کۆڕەی بارگینت بە یاسینت بێ**

(کۆڕە: دەنگی خوڕینی ئەسپ.)| **« هەک سوارە بەخاتری ئەوکەسەی ئەگە هەی‌دەکا و ئاو ڕادەوەستێ| کۆڕەی بارگینت بە یاسینت بێ.»**

[قالەمڕەن : حەمدی سوارێ]

٦٠٣(٥٩٣) ≈ **کۆنەبەگی بارگین تۆپیو**

« خوێنەر لەم چەند چیرۆکە کورتەدا نموونەی ژیانی دەرەبەگێکی چەکمەڕەق، کۆنەبەگێکی بارگین‌تۆپیو، شێخێکی دەستبڕ، دەروێشێکی زەرگ‌وشێن دەبینێ.»

[ئەزلجی : یەکەمینی گەدا]

٦٠٤(٥٩٣) ≈ **منەتت/ی بە گونی بارگینم**

« - بە سەوەتە و بارگینت تریێ فرۆشی دەکەی/ بارت نەهێنی و ئەی‌خەی حەتمەن زەرەدێ دەکەی... – بەهارم بەگیای شینم/ هاتووم ئەرمێ دەبینم/ سەدبریا ئەمدیبایەی ئەدەکولانەوە برینم/ ئەوە ئەمهێنا و ئەمخست، منەتت بە گونی بارگینم»

[ڕەسووی ئادری : ئەقڵ]

| لەکەسێک بێ‌منەت بوون. منەتی کەسێک هەڵنەگرتن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٥٩٣)

٦٠٥(٥٩٣) ⌘ **گونی بارگینی کەسێک بەکارێک نەچوون**

زۆرتر "چ"ی دەپێشدا دێ. وەک: جا ئەو چ مەنزووریەتی. جا ئەو چ گونی پێی دەچێ. جا ئەو چ پەکی بەوەی دەکەوێ. جا ئەو چ کیری بە گونی دەچێ. **« ئەو دەی‌زانی ئەو کارە بێ‌سەمەرە، بەڵەچەرچی چ گونی بارگینی بەو کێشەیە دەچێ، بریا ئەو کارەم نەکردبا.»**

[ئەمیری : هاوارەبەرە١٦١]

| هاوتای **گون بە کارێک نەچوون. پەک بەکارێک نەکەوتن. کیر بە گوون نەچوون.**

ڕیکەوەندەکان (٥٩٣)

٦٠٦(٥٩٣) ☆ **بارگینەکۆتەر**

بارگینێک کە سمی خڕ و بنی کلکی جغەیە. **« بەقەستی خۆی کزەڵۆک کرد، چۆ کن**

براکانی کوتی: براله وەک مەردی خولای بارگینەکۆتەریکم دەنێ ئەمنیش دێم.»
[خەمێ شان‌ئەمخۆر : هەقایەت]

٦٠٧(٥٩٣) ☆ **گۆلەبارگین**

ئەسپی ڕەشۆکی بار بردن. « ... بابەکەی بابم داخوا چ گۆلەبارگینێکی لێ ون بوە / ئەمن لەبۆ وی دەنێرم جوانوومایینێکی شێخەزالی لەوی دە گوڵ‌گوڵیە »
[عەلی شەمسی : لاس و خەزال]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (٦٠٧)

٦٠٨(٦٠٧) ▬ **حەیفە بۆ ماینی کەحلان/حدوود سواری بێ گۆلەبارگین**

(کەحلان: حدوود و ڕەسەن.) ‖ ژنی جوان و پیاوی ناحەزیان نەکوتووە. ژنی جوان لە پیاوی ناحەز خەسارە. ‖ هاوتای **برینجی سەدری ئالیکی کەرێ نێ/ نیە.**

٦٠٩(٤٩٧) ☆ **بارلێ‌نان**

بارکردن.

٦١٠(٤٩٧) ☆ **بارلێ‌دان**

بارکردن.

٦١١(٤٩٧) ☆ **بار نەبردن**

ولاغێک کە بار وەخۆ نەگرێ. « کوتم: جا عەیبداری چیە؟ باری نابا؟ کوتی: بەرێ‌وەڵلا لە باری وەک شاتری وایە.»

[ڕەسووی نادری : نەقل]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦١١)

٦١٢(٦١١) ⌘ **بار نەبردن**

بەکەڵکی کار نەهاتنی کەسێک.

٦١٣(٤٩٧) ☆ **بار نەبەر**

وڵاغی بارنەبەر و زەلامی کارنەکەر.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٦١٣)

٦١٤(٦١٣) ∞ **سەرتان نەیێشێنم/ نەهێشێنم، سەرهێشان بۆ ئێوە/ بۆنگۆ باش نیە، بۆ پیرێژنێکی شلەی قوڵەی کارنەکەری بارنەبەری پشتێند لە حەوت جێ هەڵپچڕاو باشە**

ئێوناخنی هەقایەتی دوور و درێژە و هاقایەتیێز بۆ جۆرایەتی پی‌دان دەکاری دەکا.

٦١٥(٤٩٧) ☆ **بار هەڵگر**

بارەبەر.

٦١٦(٤٩٧) ☆ **بارەبەر**

ئەوی بار بکری و باری پی‌بگوێزرێتەوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦١٦)

٦١٧(٦١٦) ⌘ **بارەبەری کەسێک سەگ بوون**

زۆر تەداربوون. «وەڵلامی بارەبەریان سەگە.»

▌ هاوتای **چوارپێی کەسێک پشیلە بوون** .

٦١٨(٦١٣) ☆ **بارەپێنەڕە**

نموندە گڵ یا قوڕەی کە پێنەڕە بە جارێک هەڵی‌دەگری. « بەفرەکەیان بە بارەپێنەڕان ئەودیوودیو دەکرد.»

٦١٩(٦١٣) ☆ **بارە/ی شایی**

نەوندە شتەی ماڵی زاوا دەیبێنە ماڵی بووک بۆ سازکردنی نان و چێشتی شایی.

٦٢٠(٦١٣) ☆ **بارەقوڕ**

باری قوڕ کە زۆرتر بە قوڕکێش هەڵگیرووەرگیر دەکرێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالْڕستەیی (٦٢٠)

٦٢١(٦٢٠) ― **بارەقوڕ**

(زۆرتر وشەی "وەک" و "دەڵێی" دە پێشدا دێ.)‖ دزێو. ناڵەبار و ناقۆڵا و ڕەزاگران.

«دەڵێی بارەقوڕە. ئای لەو بارەقوڕەی.»‖ هاوتای **دەڵێی گۆپالی گیوزێ. دەڵێی تۆپەقوڕە. دەڵێی قەلاغی ڕووخاوە.**

٦٢٢(٦١٣) ☆ **بارەکی**

گەیشتنە تەمەنی بارهەڵگرتنی بارەبەر.

٦٢٣(٦١٣) ☆ **بارەنگێو**

بەرهەڵست و داروبەردی سەر ڕێ کە باری سەر بارەبەری وێ کەوێ.

٦٢٤(٦١٣) ☆ **بارەوینە**

بڕ = ٥٩١.

٦٢٥(٦١٣) ☆ **باری غەم/ غەمان**

« ئەوە عازیزێ کەس نەبوو بپرسێ لە دڵێکە من/ چەندی لە ئێشە، چەندی لە دەردە، چەندی لە زانە/ دە بنباری غەماندا ناسرەوێ، ناسکێ، دەکاتەوە ژانێ»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٢٤ و ١٢٥]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٢٥)

٦٢٦(٦٢٥) ⌘ **سەر وەباری غەم/ غەمان کردن**

برێتی‌یە لە نووستن .

٦٢٧(٦١٣) ☆ **باری نێو تێ‌چێنان**

کەللا و مەزن. قەڵەوێو.‖ بڕ = ٣٨٨/ ن و ٦٢٨.

٦٢٨(٦١٣) ☆ **تی‌چینی تێباران**

« حەولآی ڕەزای لە بەیرەمی بوو، گوتی: لێرە نابم دەچمەوە هەمزاوایا، لەوێ باری تێو تی‌چینان بووم نەمان لێرە تی‌چینی تێو بارانم.»

[حەمەی خالەی]

‖ = ٦٢٧.

٦٢٩(٦١٣) ☆ **بن‌بار**

بەشی بنەوەی بار. « حەوت عەمبار برینج و ساوار/ هەموویان لی‌تان بە بن‌بار»

[شاهرۆخ : چیرۆک و بەیتی کوردی ٣٥]

« وەرە کیژێ لەکوێ؟ لە هۆلێ مەرزان، لە غەلی شاسواری/ ئەوە ئێستری ماڵەبابی حەیرانێم گەلێک گەلێک تۆرە/ چ یەکەمێ هەڵناگرێ بن‌باری »

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر٢١٠]

‖ = ٦٤١.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٢٩)

٦٣٠(٦٢٩) ⌘ **دەست دەبن باری کەسێک‌دا بوون**

گرفت لەلای کەسێک بوون. موحتاجی یارمەتی کەسێک بوون.

٦٣١(٦٢٩) ⌘ **دەست کەوتنە بن‌بار**

موحتاج بوون.

٦٣٢(٦٢٩) ⌘ **نەهاتنە بن‌بار**

بار وەخۆ نەکردن. « ئێستری ماڵەبابی بەژنی باریکم تۆرە، لەبۆم نایەتەوە بن‌باری/ لە خوداوەندی میری مەزن دەکەم تەڵبێ، گرلەکەی دەگرلەمێردانت بەری »

[حەیران]

٦٣٣(٦١٣) ☆ **بەر/ ژێربار**

یەکەسی سێ ساڵە. ساڵی گرتن و بارکردنی باربەر .

[هەژار : هەنبانەبۆرینە ٧٩]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٣٣)

٦٣٤(٦٣٣) ⌘ **بەربار بوون**

موتیع و گوێ‌ڕایەڵ بوون. « وە قورحانەکەی سەیدسادق سوێندم/ دەردم سەربارە و بەرباری

جرێنم»

[هەوار: بۆ کوردستان٩٨]

٦٣٥(٦١٣) ☆ **بە بار**

زۆر و شیاوی بارکردن. **« دەچمە کانیە جانداران/ بە خرمە هۆڕی گواران/ دەچمە پایزە هەواران/ ڕۆنی دەگرم بەباران»**

[پایانیانی : کانی مرادان ١٩٨]

« کایان دەسڕۆکەی لارە/ دۆی زۆر، ڕۆن بە تەغارە/ مەشکێم زێڕی نێودارە/ ڕۆنی مەشکێم بەبارە/ شۆڕەسوارم لێ دیارە»

[پایانیانی : کانی مرادان١٦٨]

٦٣٦ (٦١٣) ☆ **پاشبار**

دواباری کۆچ و کۆچبار. **I** ← ٦٣٨.

ڕێکەوەندەکانی تر (۶۳۶)

٦٣٧(٦٣٦) ☆ **پاشبار دان/ دەگەڵ دان**

هەڵگرتنی پاشەوەی بار. **«پاشبارێکمان بدە.»**

٦٣٨(٦١٣) ☆ **پێشبار**

« دەبا لێ نێین پێشباران/ خێڵ هاتن گەروو گەروو/ کیژ گەڕاوە دوای خێڵێ/ تیکەڵ بوون بازنە و مووروو»

[پایانیانی : کانی مرادان١٣٦]

II ← ٦٣٦.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۶۳۸)

٦٣٩(٦٣٨) ← **پێشباری قیامەتی بێ**

لە کاتی پرسە و سەرەخۆشیدا بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە منداڵی نابالغی مردبێ.

٦٤٠(٦١٣) ☆ **دەستبار**

هەڵگرتنی بار بە دووکەس بە چەشنێک کە هەریەکەی دەستێکیان دەخەنە بن بارەکە (زۆرتر دەستیان لێک قایم دەکەن) و دەستەکەی دیکەشیان بە پاشبارەکە دەگرن. « ... **هەتاکوو بۆخۆم دەگەڵ بەژنی‌بارێک دەگرمەوە دەستەی دە دەستباری»**
[بەهری : گەنجی سەربەمۆر ١٧٠]

٦٤١(٦١٣) ☆ **سەربار**

١) شتێک کە لەسەر باری بارەبەر دادەندرێ .

٢) **« سەرێکە من دیتم دڵێکە من چەندە لە ژانە ژانە/ بەبەنەوە شارەکەی قۆچی‌موسڵێ، دنیا لەمن بە دووکانە/ خەمی من بارکەن بۆ شاری بانە/ سەربارم گوڵە، بنبارم درووی شەلاتە...»**
[خەمی نان‌نەخۆر: حەیران]

ر. ٦٢٩.

ڕێکەوەندەکانی تر (٦٤١)

٦٤٢(٦٤١) ☆ **سەربار**

زەحمەتی زیادی. « **گرفتێکی تازەش دەبێتە سەرباری ئابووری و بازرگانی شەتووشری تێمە.»**
[حەسەنزادە : گەڵەپیاو ٨٥]

٦٤٣(٦٤١) ☆ **بوونەسەربار**

باعیسی زەحمەتی زیادی .

٦٤٤(٦٤١) ☆ **دەردی سەرباری هەموو دەردان**

دەردی هەرە گران. « **مەرد ئەگەر کاری بە نامەردانە/ دەردی سەرباری هەموو دەردانە»**
[هەژار]

٦٤٥(٦١٣) ☆ **سەقەتبار**

باری قورس وەک ئاسن و خوێ.

٦٤٦(٦١٣) ☆ **لابار**

بارەبەر بەکرێدان بە نیوەی بارەکە. « **ئەم کەرەت دەدەمێ بە لابار، ڕۆژی پێ‌بکە.»**

٢) تابار ، نیوەبار، لایەکی بار. ٣) خوار و نارێک‌وپێک .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٦٤٦)

٦٤٧(٦٤٦) ≈ **تەرغە لابارێتی**

نموبەری کەرێتی.

▌ مارتای **بژوەی دەبێ باری کەی. دەبێ بە ڕووتی باری کەی. پشتە/ وشتەی لێبکەی ڕیخی/تەرسی دەکا. جۆی لەبەرە. کەر با شا بوو. واجیبولکورتان.** ٢٥٨٩.

٦٤٨(٦٤٦) ≈ **کەری لاباران**

بڕ = کەری یێگاران و ١٦٢٥/ ند .

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٤٦)

٦٤٩(٦٤٦) ⌘ **ئاوریشم بە لابار هەڵنەگرتن.** ١٦٢٥ ند .

٦٥٠(٦٤٦) ⌘ **بە لاباران چوون / نەچوونە هەواران**

بە شەکی خەڵک چوون/ نەچوونە نێرونەوێ. بەرگ و لیباسی خەڵک دەبەرکردن/ نەکردن. « هانێ ئەو کراسەی من بۆ داوەتێ دەبەرکە. — وەڵلا ئەمن بە لاباران لاچمە هەواران. » «ئەرێ توخودا ئامین ئەو لیباسە جوانانە لە کوێ دێنێ ؟ - کچێ خۆ پوڵیان پێنادا، بە لاباران دەچێتە هەواران.»

٦٥١(٦٤٦) ⌘ **خەیاتەی باب بە لابار هەڵنەگرتن**

بڕ = ١٦٢٥/ ند .

٦٥٢(٦٤٦) ⌘ **گوڵ بە لابار هەڵگرتن**

« **هەتیوەکەش تیتوقزە، وەک کوری تەڕاڵی ئەرمنگ گوڵ بە لابار هەڵناگرێ.** »
[ئەمیری : هاوارمیمرە ١٢٩]

▌ بڕ = ٦٥١.

بار

ئامادەیی. قابیلبوون بۆ .... بەکاری... هاتن. « **ئەوەی لە باراندا هەیە دڵ و دۆشار تێکەڵ دەکا.** »

[زەبیحی : قاموس٢٥٨]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٥٣)

٦٥٤(٦٥٣) ⌘ **چ دەبارانْدا بوون/ نەبوون**

١) بێ‌ڤێڵ. « **پەرۆش مەبە، مەلای هەژار چی لە باراندا نیە. دڵت نەگۆڕێ، پیاوی وەک مەلای هەر نیە.**»

[ئەمیری : میرزا٩٨]

٢) لە تواناداربوون. لەدەست هاتن. «**ئێستە دڵم لە هەموو ئەو خوێندەوارە خاوەنناوانەی کە هیچیان دە باراندا نەبوو ڕەش ببوو.**»

[هەژار : چێشتی مجێور٥٢٠]

‖ **چ دە جانتادا بوون/ نەبوون.**

مەسەل (٦٥٣)

٦٥٥(٦٥٣) ⁕ **بازرگان بۆخۆی دەزانێ چی دە باراندایە**

تاوانبار بە تاوانی خۆی دەزانێ.‖ هاوتای **شێخ لەخۆی عەیانە.**

بار

ئەرک و قورسایی مەعنەوی کارێک.

ڕێکەوەندەکان (٦٥٦)

٦٥٧(٦٥٦) ☆ **بارگرانی**

بار و تەکلیفی زۆر خستنە سەر کەسێک. « **ئردووە نانێکە ڕۆژانە بۆی بکەن. ئەوەی دەوێ و چ داوایەکی تری نیە، بارگرانی خۆی نەخستۆتە سەرکەس.**»

[ئەمیری : میرزا٢٧]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٦٥٧)

٦٥٨(٦٥٧) ≃ **وەک گولی بارگرانی بۆ هەموو کەسە**

بڕ = ١٨٢١/ ن.

———♦♦♦———

لایەن. لا. « فەرشەکە بە باری خۆیدا ڕاخەن.»

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٥٩)

٦٦٠(٦٥٩) ⌘ **بار/ لە باری کەسێک/ شتێک/ کارێک زانین**

بڕ = ٦٦١ و ٦٦٢.

٦٦١(٦٥٩) ⌘ **بار(ی شتێک) دیتنەوە**

ئاشنا بوون دەگەڵ شێوەی کار پێ کردنی.

٦٦٢(٦٥٩) ⌘ **بار(ی کەسێک) دیتنەوە**

ناسینی خوورەوشت و حاڵاتی کەسێک.

٦٦٣(٦٥٩) ⌘ **بە بارێکدا خستنی کارێک**

لە (بلاتکلیفی) ڕزگارکردن.

ا هاوتای **بەلایەکدا خستنی کارێک. یەکلاکردنەوەی کارێک.**

٦٦٤(٦٥٩) ⌘ **چوونە سەر باری خۆ**

دروست بوون و کەوتنە سەر گەڕی کار و مەسەلەیەک .

٦٦٥(٦٥٩) ⌘ **زمان بە هەموو بارێکدا گەڕان**

بۆ نیشانی دووزمان و نەمسام دەکار دەکرێ.

٦٦٦(٦٥٩) ⌘ **کەوتنە باری بێ‌زەوادی**

لە مردن و زەوادبڕان نزیک بوونەوە.

٦٦٧(٦٥٩) ⌘ **لە بارێکەوە بردنە/ چوونە بارێکیتر**

وەرگێڕانی سەد و هەشتا دەرەجەیی کەسێک. **« ئیتر هەڵۆخان لە بارێکەوە دەیەنە بارێکی تر و ناچار مەلایاقووب و ئەحمەدخان لە زیندان دەردەخا...»**

[هەوار : مۆزووی ئەردەڵان٦٨]

ڕێکەوەندەکان (٦٥٩)

٦٦٨(٦٥٩) ☆ **بارچەوت**

حاڵی کەسێکی قسەی کەسی بەگوێدا نەچێ. کەسێکی کردەوەی پێچەوانەی بار و نەریتی کۆمەڵ بێ.

بار

تووڕێکی سپی زەردباوە، لە ئەنجامی هەندێ نەخۆشیی (لەرز و تا، قەبزیی و...) لەسەر زمان و لێو دەنیشێ.

[زەبیحی:قامووس٢٥٨]

« مەلحەمێکی دەگرمەوە لە هێلێ، لە دارچینێ، لە ئارەلی سینگ و مەمکان/ ئەوە لەباری دە لێران لە ئازێ دە شەدێ...»

[فەقێ حەمۆلای کاولانی : سوارێ]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٦٩)

٦٧٠(٦٦٩) ⌘ **لێوی کەسێک بارگرتن**

بار لەسەر لێو نیشتن لە سۆنگەی ترس یا نیگەرانی زۆر. **« هیچ مەترسە لێوت نەگرێ بار/ گوفتوگۆ هەیە لێت دەکەن پرسیار»**

[فتاحی‌قازی :سەیدومیرسیف‌الدین‌بیگ ١٣٦]

ڕێکەوەندەکان (٦٦٩)

٦٧١(٦٦٩) ☆ **لێو بەبار**

حاڵی ئەوبنداری دوورە نەوین. **« نەخۆش و دەردەدارم/ ڕەنگ‌زەرد و لێو بەبارم/ بۆیە بەرگەکەم شینە/ بۆ کچۆڵەی تازەبارم»**

[پاپانەیلی : کانی مرادان١٣٦]

« دایمە لە ئاوی لاس لێوی بەبار بوو.»

[فتاحی‌قازی : لاس و خزال٩٤]

نەزیەت، ئازار.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٧٢)

٦٧٣(٦٧٢) ⌘ **بار بە شاندا هاتن**

تووشی ئازار و نەخۆشی بوون. **« پاش چەند ساڵێک خودا بارێکی لە شانی میرانی نا و میران گول بوو.»**

[شاەرۆخ : چیرۆک و بەیتی کوردی١٠٨]

« دەڵێ: ئەوە خودا ئەو بارەی بەسەر شانی من دا هێناوە، ئەوە گوڵ بووم و دەمێ بەبا بۆ کن حەکیم و عەتاران.»

[مەولوود کولێنگی : برابەزۆک]

! « دەڵێی چی، باری خودایە و بەشانمدا هاتۆ. »

ڕێکەوەندەکان (۶۷۲)

٦٧٤(٦٧٢) ☆ **لەش بەبار**

نەخۆشیی گران پێوەنووسان. **« ترشی لەش بەباری بووم و دووساڵ و ئەوەندە شەوە لە گۆشەی خەستەخانەیەک لە دێڕێکی چیای لوبنان... چلەم کێشا.»**

[هەوار : چێشتی مجێور٨٣٦]

دوعا (۶۷۲)

٦٧٥(٦٧٢) ⊟ **لەش بەبار بی/ نەبی**

١) هەم دوعایە و هەم جنێو.

٢) ژنان دوعاکەی دە چاکوخۆشیشدا دەڵێن.

بار

بەدوای هەندێ ناوانەوە دەلکێن و دەیکاتە سفەتێک و پێشانی دەدا (موصوف) خەدلوولی ئەو ناوەی تێدایە یا هەیەتی کە (صفەت)ەکەی لێ دروست بوە. تێبینی – دوور نیە (١- بار) بێ و مەبەست ئەوەیە (موصوف) ئەو ناوەی لێ‌بار کراوە.

[زەبیحی : قامووس٢٥٨]

ڕێکەوەندەکان (۶۷۶)

٦٧٧(٦٧٦) ☆ **تازیەبار**

ڕەشپۆش. موقەدەر بەسەرهاتوو.

٦٧٨(٦٧٦) ☆ **تاوانبار**

بڕ = ٦٨٢.

٦٧٩(٦٧٦) ☆ **خەجاڵەتبار**

شەرمەزار بوون. « تالانی هێلم چوو، خەجاڵەتبارم/ تەخسیری من دەگرن وا گوناەکارم»
[حوسێن‌شەمشە : لاس و خەزاڵ]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٧٩)

٦٨٠(٦٧٩) ⌘ **خەجاڵەتباری کەسێک بوون**

شەرمەزاری کەسێک بوون. « دەزانی چت لەدەست نایە لەخۆڕا خۆت خەجاڵەتباری خەڵکی مەکە.»

٦٨١(٦٧٦) ☆ **سەغیریار**

خاوەن‌سەغیر. ئەوی سەغیری بەملەوە بووبێ. « ئای خوا، سەغیریاری چەند ناخۆشە، بە ناشکوری ناڵێم هێلانەکەمان لێ‌شێوا.»
[ئەمیوری : هاوارمەبەرە٩٠]

٦٨٢(٦٧٦) ☆ **گوناچار**

خەتاکار. تووشبوو بە کاری پێچەوانەی دین. « ئەگە سوڵتان سجەهێنێ بتبا گوناچارێکی بێنێ بلێ سەری ببڕە دەڵێی چی؟»
[هەڵەبجە]

ڕێکەوەندەکانی تر (٦٨٢)

٦٨٣(٦٨٢) ☆ **گوناچار بوون**

تووش بوون بە کاری پێچەوانەی دین.

مەتەڵ (٦٨٢)

٦٨٤(٦٨٢) § ئەمانێکم هەیە. ئەگە بیگرم کز دەبم. ئەگەر بەری‌دەم گوناچار دەبم

- بلندو

ڕێکەوەندەکانی تر (٦٨٢)

٦٨٥(٦٨٢) ☆ **گوناحباری کەسێک بوون**

باری گوناحی کەسێک کەوتنە ئەستۆ. « **کورم ئەو ڕێیەی وەیش مەکەوە، سبەینێ شتێک بێ گوناحباری منداڵەکانیشی دەبی.** »

٦٨٦(٦٨٢) ☆ **خۆ گوناحباری کەس/ خەڵک کردن**

بڕ = ٦٨٥.

٦٨٧(٦٧٦) ☆ **منداڵبارە**

حاڵی کەسی خێزاندار. « **جیرانم لادێیەکی سوەری بوو، دیار بوو زۆر منداڵبارە و هەژارە.** »
[هەژار : چێشتی مجێور١٥٣]

٦٨٨(٦٧٦) ☆ **منەتبار**

مەمنوون. سپاسگوزار. « **چاکی هەوارەبای ئەگە بە ڕێکی چاکم دەکەیەوە چاکە، دنا هەوارەمانگ بە نیو ڕەبەش منەتبارە.** »
[سەیمحوسێن ڕەسولی : نەقل]

٦٨٩(٦٧٦) ☆ **هەتیوبار**

« **سەید عەولام کە بەجێهێشت بوو منداڵێکی فەقیر و هەتیوبار بووم.** »
[هەژار : چێشتی مجێور٤٩١]

بڕ = ٦٨١.

بار

منداڵی مرۆڤ و گوانداز کە هێشتا لە زگی دایکیان دان.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٦٩٠)

٦٩١(٦٩٠) ⌘ **بارخستن**

پێچوو لەبەر چوون.

٦٩٢(٦٩٠) ⌘ **لە بار بوونەوە**

زان.‖ **لێ بوونەوە.**

٦٩٠(٦٩٣ ⌘ **لەبارچوون**

بەرھاویشتن.

٦٩٠(٦٩٤ ⌘ **لەبار چوونەوە**

لە زگ‌کردن وەستان.‖ **لەبەر چوونەوە.**

بار

جار، کەرەت، بەرابەر. **« سەبر سەبر و نەرمەنەرم ئەو سێلی دە خورمایی لەسەر کولمەی دە خاتوونێ دەبزاوتی/ دە باری قەند، گەلێک شیرنتر لە نەباتی»**

[ڕەسوو باڵەکی : بەیتی برایموک]

« هەزار باری دە نەحلەتانت بێ لە پیرەدایکێ، لە براگچکەڵە...»

[قالەشین : حەیران]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٦٩٥)

٦٩٥(٦٩٦ = **خودایە هەزار و هەزار بار شوکر**

شوکرانەی نیعمەتەکانی خودای پێدەکرێ.

لە کاتی تێپەڕبوونی مەترسی و بەڵادا دەگوترێ. **« کوڕەکوژە چۆکن خاڵی کوتی: ئەوە نان و دۆی دەخۆی؟ خاڵە کوتی: خودایە هەزار و هەزاربار شوکر ! ئەوە چۆنت زانی نان و دۆی دەخۆم. ئەوە چا بوویەوە؟»**

[ڕەسووی نادری : نەقڵ]

« ئینجا مەم و بەنگین دەڵێن: یاڕەبی خولایە هەزار و هەزاربار شوکرانە...»

[قالەشین : بەیتی مەم و زین]

‖ ئەوانی دەڵێن **هەزار و هەزاربار شوکر بۆ خودایەی.**

ڕێکەوەندەکان (٦٩٥)

٦٩٥(٦٩٧ ☆ **جارویار**

ئێوئێوە، ئێوەئێوە، تاوناتاوێک، هاندانێبیر. **« زولفت وەک ئەقرەب و مار/ وێک‌دەکەوتن جارویار»**

[فۆلکلۆر]

باڕ

بێچووە مەلی بەهارە.

مەسەل (٦٩٨)

٦٩٩(٦٩٨) ✻ **قەل/ قەلەڕەشە بە چل ساڵان باڕە**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ چاک دەمێنێ و پیرنابێ.‖ ئاواش دەکار دەکرێ **وەک قەلی بە چل ساڵان باڕە.**

‖ هاوتای **وەک ماری ساڵێ جارێک تونخێ داوێ و جحێڵ/ جەوان دەبێتەوە.**

ڕێکەوەندەکان (٦٩٨)

٧٠٠(٦٩٨) ☆ **باڕەکەو**

بێچووی کەو.

٧٠١(٦٩٨) ☆ **باڕەهەوێردە**

بێچووە هەوێردە.

٧٠٢(٦٩٨) ☆ **ڕاوە باڕ**

ڕاوە کەوی باڕی گەورە کە دەکەونە تاخرونۆخری هاوین.

٧٠٣(٦٩٨) ☆ **کەوباڕ**

بێچوە کەو .

باڕۆکە

نڕوجێکی کەوتیتە هێلکەکردن.

مەتەڵ (٧٠٤)

٧٠٥(٧٠٤) § نە مریشکە نە باڕۆکە

بەسەری خۆی دادا سێی چارۆکە

- مێکە

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٧٠٤)

٧٠٦(٧٠٤) ≈ **دڵێی بارۆکەی/ مریشکی کلک کێشراوی**

١) بۆ کچ یا ژنی کراس قوڵە دەکار دەکرێ. **« جلە کوردیێە جوانەکەی داکەند و جلی نیداری لەبەرکرد تا بچێتە بیمارستان، دایکی خەریکی هەڵوژاردنی دیوی بەردەستان بوو کە دیتی، بە پێکەنینەوە کوتی: ئیمڕۆ بەری بەو جلانەوە دڵێی بارۆکەی کلک کێشراوی!»**
[هێمن : چێشتی مجێور١٥]

٢) الە کاتی دەمەدەمە و مشتومڕدا دەگوترێ.)|| نابوتەی و بەرگەم ناگری. **« ئەتۆ چی دڵێی بارۆکەی کلک کێشراوی.»**

ڕێکەوەندەکان (٧٠٤)

٧٠٧(٧٠٤) ☆ **سەربارۆکە**

کەسێک کە بە ڕەنگ‌وڕوو لە تەمەنی خۆی لاوتر بێ. و پیری لێ دیاری نەکا.

باران

نم و شەیەکی لەحەوا کۆ بۆتەوە و بەشکڵی دڵۆپ لە ئاسمانێڕا دەرژێتە سەر زەوی.
باران دوو دەنگی هەیە: خرمە و خرمژن.

باوەڕ (٧٠٨)

٧٠٩(٧٠٨) ◊ باران فەرعانی دێنێ.

مەتەڵ (٧٠٨)

٧١٠(٧٠٨) ؟ تەیرێکە بە حەواوە
زنجیرێکی بە دوواوە
زنجیرەکە پساوە
تەیرەکە پێی ڕشاوە

– هەور و بارانە

مەسەل (٧٠٨)

٧١١(٧٠٨) ✻ ئاو بێ باران زیاد ناکا - ٨٢٢/ ئـ .

٧١٢(٧٠٨) ✻ ئەگەر هەزار ساڵی باران نەبارێ هەر ئاو هەرزانترە لە نانی.

٧١٣(٧٠٨) ✻ باران؛ نیشانەی بایە، نەخۆشی؛ نیشانەی تایە

٧١٤(٧٠٨) ✻ بارانی نەرم ڕەحمەتە

بڕ - ٧١٥.

٧١٥(٧٠٨) ✻ بارانی وردە وردە ڕەحمەتە

زۆر لەکەمی دەکەوێتەوە.|| هاوتای **لەشیر پڕیشکێ، لە ڕۆنی نیسکێ، لە خوریە تیسکێ.**

٧١٦(٧٠٨) ✻ کەپەنکی پاش بارانێ

کارێک کە لەوەختی گوزەرابێ. و بە کرانی پێشی زەرەر و زیانێکی پێ دەگیرا.|| هاوتای **قوولەی پاش گورگی.**

٧١٧(٧٠٨) ✻ گورگ ئەگەر شەرمی بە بارانەی بوایە، کەپەنکێکی بۆخۆی دەکرد

گورگ بەبەفر و بارانەی پەکی ناکەوێ و ئەوی بیکا دەیکا. نیشانی خراپ بۆ کردنی خراپە لەهیچ هەلومەرجێک ناپرینگێتەوە. **« باشە توخودا کابرا چۆن دڵی بڕوا دەدا ماڵی سەغیری بخوا؟ - جا دڵی چی و شتی چی؟ گورگ ئەگەر شەرمی...»**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٧٠٨)

٧١٨(٧٠٨) ~ بتڕۆژم بە گڵەباران، بۆ ساڵی کەمباران

(ڕەژتن: مەو ڕەنگ کردنەوە.)|| لە کاتی بەران تێبەردانەدا دەیڵێن.|| بڕ - ٢٦٦٤.

٧١٩(٧٠٨) ~ شەماڵ جێی بەفری خۆش دەکا

ئەگەر شەماڵی هات وا دەڵێن، واتە شەماڵ بارانی بە دووادا دێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٠٨)

٧٢٠(٧٠٨) ⌘ خێروبێری کەسێک وەک باران بوون

سەرچاوەی خێر بوون.

ڕێکەوەندەکان (٧٠٨)

٧٢١(٧٠٨) ☆ **ئاوریاران** – ١٥٣٥/ ن .

ڕێکەوەندەکانی تر (٧٢١)

٧٢٢(٧٠٨) ☆ **ئاوریاران کردن** – ١٥٣٦/ ن .

٧٢٣(٧٠٨) ☆ **باراناو**

١) موتڵەقی ئاوێ کە لە باران پەیدا دەبێ.

٢) ئاوی باران کە لە شوێنێکدا کۆ بووبێتەوە.

٧٢٤(٧٠٨) ☆ **باران بارین**

« باران دەبارێ دەیدا لە شانم/ خودا نەیدامێ ببم بە خانم »

[پاپانهیانی : کانی مرادان٥٥]

باوەڕ (٧٢٤)

٧٢٥(٧٢٤) ٥ ئەگە باران باریوە پێغەمبەر(د.خ) سەری ڕووت کردۆ و لەبەری ڕاوەستاوە.

٧٢٦(٧٢٤) ٥ ئەگەر پشتی دەست وەبەر باران دەی ناشکوری‌یە و یانی‌ها با چی دی نەبارێ. ئەگەر بەری دەست وەبەردا یانی‌ها با ببارێ.

٧٢٧(٧٢٤) ٥ ئەگە مەڕ سەری ڕاوەشاند باران دەبارێ.

٧٢٨(٧٢٤) ٥ بۆوەی باران ببارێ:

١)سەیدێکی دەناوی داوێن. بڕ= ٧٧٩/ ن .

٢) لەسەر چۆمی قوربانی‌یە دەکەن.

٧٢٩(٧٢٤) ٥ بەهاران ئەگە تاو بێ و باران ببارێ، ئەوە گورگ دەزێ.

٧٣٠(٧٢٤) ٥ پشیلە نێردیوانی بڕنێ باران دەبارێ.

٧٣١(٧٢٤) ٥ وەختێ بووک گوێزتنەوەی، ئەگە بەفر یا باران بباری، ئەوە دیارە بووک بەکچی بنکری زۆر خواردووە.

مەسەل (٧٢٤)

٧٣٢(٧٢٤) * ئەگەر هەزار ساڵی باران نەبارێ هەر ئاو هەرزانترە لە نانی

٧٣٣(٧٢٤) * باران بیارێ ئاشی دەگەڕێ، باران نەبارێ جووتی دەگەڕێ - ٣٨٧/ ن .

٧٣٤(٧٢٤) * بە دوعای پشیلەی ڕەش باران نابارێ

بڕ=٣٧٣/ ن .

٧٣٥(٧٢٤) * چلەی زستانێ خوێن بیارێ باران نابارێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٧٢٤)

٧٣٦(٧٢٤) = بارانێک دەباری/ دەبارێ وەک گوزەی سەرەوژێر

بارانی توند و بەخوڕەم.

٧٣٧(٧٠٨) ☆ بارانبڕان

سێهەم مانگی بەهار کە ئیدی باران نابارێ.

٧٣٨(٧٠٨) ☆ باران دادان

١) هاتنەخوارەوەی باران لە هەورانڕا.

٢) باران دەڵاندن. « کوڵەکەم بارانەی داناوا.»

٧٣٩(٧٠٨) ☆ باراندن

لە بەرزییەوە پرژاندن.

ڕیکەوەندەکانی تر (٧٣٩)

٧٤٠(٧٣٩) ☆ گریان و باراندن

« خەجێ ترخدا مەگری و مەبارێنە...»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر : ٣٢١]

« خەزاڵ وا دەگری و دەبارێنێ...»

[فتاحی‌قازی : لاس و خزال١٧٠]

« دەگری و دەبارێنێ و دڵێ... بریا دەنگم نەکردبا...»

[ئەمیری : هاوارمیمرە١٢٤]

٧٤١(٧٠٨) ☆ **بارانپرست**

گەنمی چاندراوی بەباران شینبوو.

٧٤٢(٧٠٨) ☆ **باران‌کوت**

شوێنێک کە باران کوتاویە.

٧٤٣(٧٠٨) ☆ **باران لێبارین**

باران بەسەردا بارین. « **کوتم: دایکەکەم ... کەوڵەرتوێم پێن، وڵلاهی لە نیسکی بەغدایەرا بارانم لێباریوە هەتا ئێرە...**»

[رەسووڵی نادری : نەقڵ]

٧٤٤(٧٠٨) ☆ **بارانە**

١) باران لە هەورەوە.

٢) ناوی هەوایەکی کۆنە .

٧٤٥(٧٠٨) ☆ **بارانەرۆژ**

ڕۆژی تاسەر بەباران و تەڕو تووشی. ⇐ ٧٥١.

٧٤٦(٧٠٨) ☆ **بارانی**

١) هەرچی و هەرشتێکی پێوەندی و نیسبەتی دەگەڵ باران هەبێ. « **هەواکەی بارانی‌یە/ جووت مەمکی فینجانی‌یە/ پارێکی چکۆڵەم هەیە/ حەسڵەموکریانی‌یە**»

[فۆلکلۆر]

٢) سەربەرگێکە ناو دانادا.

٧٤٧(٧٠٨) ☆ **بارانی‌پەڵێ**

بارانێک کە زەوی تەواوێک پێ تێرناو دەبێ و بە فەول نیشک و تەڕ تێکەڵ دەبێ. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە⇐ پەڵە(پیتی پ). « **ئەمن زەینی خۆم لەبۆ دەدایەوە تیلەی دەکونستانێ، سەری دێنا دەرێ لە بن کەویلکە کەویلکەی دە بەفرێ؛ پنجی سوێسنێ، هەلاڵێ، بەیبوونێ، گیابەند و خاوێ دەگەڵ پەلکی دە سوورەگوڵێ/ خۆیان ڕادەوەشاند لەبەر سەحەریەکەی بەری بەیانێ، بە حوکمی خوداوەندی میری مەزن بە سەریاندا دەڕژا بارانی دە پەڵێ**»

[بەهری : گەنجی سەربەمۆر ٣٢]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (٧٤٧)

٧٤٨(٧٤٧) ≈ **دەڵێی بارانەی پەڵەمان بۆ دەبارێنێ**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە سەرەڕای پێداگری کەس یا کەسانێک. مل بە هاتن/

مانەوەی نادا.|| ناواش دەگوترێ **دڵێی بارانەی پەڵەمان بۆ دەبارێنێ هێندەمان لەسەر بەمنەتە.**

٧٤٩(٧٠٨) ☆ **بارانی ڕەحمەت**

« چ بەهارێکی لەمن لەشەڕە/ ڕەمی خودایە نەتۆ هەورێکی بێنی لە لای تویڵەی مبارەک، لە داوێنی نەرمنگیان، ببارێنی بارانی ڕەحمەتێ/ تەبری کوڕانم بۆ پکەوە تەڕە»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر : ٢٤٢]

بڕ= ڕەحمەت (پیتی ڕ).

٧٥٠(٧٠٨) ☆ **بەختە/ بەختەڵباران**

بارانەی ناخری مانگی جۆزەردان کە گوڵە دەغڵی پێ قەڵەو دەبێ. وا هەیە لە جێیەک ببارێ و لەجێیەک نەبارێ.بۆیە تێوی بەختەبارانە. **« بزەی دەرمانی دەردی دەردەداران/ وشەی وەک بەختەبارانی بەهاران»**

[هێمن : بارگەی باران٢٢٥]

٧٥١(٧٠٨) ☆ **تاوەباران**

ڕێژنەی بارانی کەم دەوام. = ٧٤٥.

٧٥٢(٧٠٨) ☆ **ڕێژنەباران**

تاوەبارانی بەتەوژم.

« مەشکێم لەدار هەنارە/ مێرێ دەسرۆکەی لارە/ دای‌دا ڕێژنەی بارانێ/ هەوڵ مانگی بەهارە »

[پابانێهلێی : کانی مرادلێ١٧٠]

« ئەگەر شەو بەسەردا هات هەڵی‌کردە ڕێژنەی بارانێ.»

[هەقایەت]

٧٥٣(٧٠٨) ☆ **غوڕەمی بارانەی**

(غوڕەم: خۆڕڕەم، توند بارینی باران.)|| **« فرمێسکم لە غوڕەمی بارانەی بەهارێ گەلێک گەلێک لە عەرزی لەجۆشترن/ هەناسەم لە منداڵی بێ‌دایک و باب ساردترن»**

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٩٣]

٧٥٤(٧٠٨) ☆ **سەتباران**

مانگی خاکەلێوە کە ڕۆژێ سەدجاری تێدا دەبارێ.

٧٥٥(٧٠٨) ☆ **گورگی باراندیە**

بڕ=١٠٩٦/ ئ.

٧٥٦(٧٠٨) ☆ **گۆپاڵباران**

بارانی دەنک درشت و بەتەوژم. « **پاییزین بۆ کاکەمەمی نووسی: وەرە تەمەنایە بکەین لە خولای، لە ساحەیی عەرز و ئاسمانی/ کاکی من ئاشقە ڕاوە، هەلکاتە شەمالی، لێیدا لە گۆپاڵبارانی** »

[هێمن : تحفەمظفریە٣٠٦]

٧٥٧(٧٠٨) ☆ **نوێژەبارانە**

ئەو نوێژەی کە بۆ بارینی باران دەکرێ.

داب (٧٥٧)

٧٥٨(٧٥٧) Ω دوای بانگی ئێواری خەلک دەگەل مەلای مزگەوتێ دەچنە سەرچۆم/ ئاوێنک و لەوێ دەسنوێژی هەلدەگرن و دوو ڕەکعەت نوێژ دەکەن و پاشان بۆ بارانەی دەپاڕێنەوە.

٧٥٩(٧٥٧) ☆ **وردەبارانە**

« **کاکەبرایم گیانا ئاخ سەرم دێشێ دڵم دەنالێ/ ئەمما تۆخوداکەی ئەورۆ هەڵێ کە دە وردەبارانی ڕەحمەتێ، دەگەل کزەکزەی دە شەمالێ** »

[شاهرۆخ : چیرۆک و بەیتی کوردی٥٢]

I ← ٧٥٦.

٧٦٠(٧٠٨) ☆ **بارین**

هاتنەخواری بەفر، باران، تەرزە، کرێوە و شڵێوە بۆ سەر زەوی.

باوەڕ (٧٦٠)

٧٦١(٧٦٠) ◊ ئەگەر مانگ خەرمانەی دا دەبارێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٧٦٠)

٧٦٢(٧٦٠) ⇐ **ئەگەر ئەوەندە بیاریێ بزن لە سەر لاتەنیشت ئەستێرەی بخوا - ٢١٢٣/ ن .**

٧٦٣(٧٦٠١ ≈ **بەفر هێندە/ ئەوەندە بەفر باری‌بوو بزن لەسەر لاتەنیشت ئەستێرەی دەخوارد**

بڕ = ٢٠١٧/ ن و ٣٢٢٣.

٧٦٤(٧٦٠١ ≈ **بە قسەی کەرێ جۆ ناباریێ، کاروان دەڕوا و سەگ دەوەڕێ**

بڕ = ٣٧٣/ ن .

٧٦٥(٧٦٠١ ≈ **کەس لە ئاسمانێڕا بۆی نەباریوە**

وەگیرنەکەوتنی ماڵ و سامان بە بێ حەولودەول. **« خۆ ئەو عالەمە هیچی لە عاسمانێ بۆی نەباریوە/ هەرکەس بە ڕێوشوێنێک عەتای خولای دیوە»**

[فتاحی‌قاضی : سعیدومیرسیف‌الدین‌بیگ ٨٩]

! بۆکەسێک کە بەزۆر بیهەوێ بڵێ سەروەت و سامان بە حەول نیە دەڵێن. **« بەدی، ڕەنگ بێ عالەم لە ئاسمانێڕا بۆی بباریێ.»**

٧٦٦(٧٠٨١ ☆ **بارین**

هاتنە خوارەوەی هەرشتێک لە بلیندایی‌یەکی نیی‌ڕا بۆسەر شوێنێ یا کەسێ.

«قزنگرۆکێ هەر بە حوکمی جەباری/ خوێن لە ڕەمبان دەباری»

[ڕەسووی نادری : هەوای قزنگرۆکێ]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٧۶۶)

٧٦٧(٧٦٦١ ≈ **بۆ هاری هەر دەباری**

نیشانی ناڕاست بەختی ناکەوێ. **!** واش هەیە وەکو شۆخی بۆ دۆست و برادەرێک دەکار کرێ کە بەیتابەیتا شتی چاکی بۆ بێ و خەبەری خۆشی پێ بگا.

جنێو (٧۶۶)

٧٦٨(٧٦٦١ ∅ **غەزەبت لێ‌باریێ**

« دەڵێ: بایەزین، ئەتوو گەلێک ساحیبخاتری/ کاکەمەم نەهاتووە فینجان فینجانی قاوەی بەسەدەقەسەر وەرگری/ خولا غەزەبی حەوت تەبەقەی ئاسمانێ ببارێنێ لەشانی کابەکری»

[قالەمەلەمین: بەیتی مەم و زین]

٧٦٩(٧٦٦١ ∅ **قەهرت/ی لێ‌باریێ**

« هەچ کەس بەدگۆیی دوودڵانی لەبەرە، ڕووسیا بێ لە غەزەبخانەی خودای قەهری لێ‌باریێ...»

[هەمیران]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧۶۶)

٧٧٠(٧٦٦) ⌘ **ئاور لە چاو بارین** - ١٥٧١/ ز .

٧٧١(٧٦٦) ⌘ **ئاور لە کەسێک بارین** - ١٥٧٣/ ز .

٧٧٢(٧٦٦) ⌘ **بۆ (کەسێک) بارین**

هاوتای ٧٨٠.

٧٧٣(٧٦٦) ⌘ **بەرد لێبارین**

« گوڵاڵەسوورەی سەر کوڵمی یارێ/ داتگرتووم بە تیر دوێنێ ئێوارێ/ کێ ئەفرەی داوی بەردی لێبارێ»

[بابانبهانی: کانی مرادان ١١٥]

« یان لە سەرێ، یان لە خوارێ/ بۆم لێدە توخوودا بەجارێ/ شەرتە دەیڵێم تا ئێوارێ/ بەدکاران بەردیان لێبارێ»

[فۆلکلۆر]

|| بڕ- ٧٦٩.

٧٧٤(٧٦٦) ⌘ **حەتر لە لێو بارین**

قسەخۆشە بوون.

٧٧٥(٧٦٦) ⌘ **خەو بەسەردا بارین**

خەو هاتن. « ... هێند غەمناک بووم خەوم بەسەردا باری و خەوم لێکەوت. »

[رەسووی نادری : نەقڵ]

٧٧٦(٧٦٦) ⌘ **خێروبێر بەسەردا بارین**

« خولاسە لە بۆکان خێروبێرم بەسەردا دەباری و تەواو ساز بووم »

[هەژار : چێشتی مجێور ٤١]

٧٧٧(٧٦٦) ⌘ **غەزەب لە نێوچاوانی (کەسێک) بارین**

هاوتای **نێوچاوانتاڵ.I** ≠ ٧٨١.

٧٧٨(٧٦٦) ⌘ **غەم بەسەردا بارین**

غەمی زۆر هەبوون. « ئەوە خەوی لێناکەوێ و غەمی بەسەردا بارێوە.»

[قالەمشین : بەهێنی براپەڕۆک]

٧٧٩(٧٦٦) ⌘ **قەهر لێبارین**

« جا چۆن ئەتۆ ناشکوورییە بەو ماڵوحاڵەتەوە دەکەی بەخودای قەهرت لێدەبارێ.» « ئەتۆ لەبەر مەغزکێشانی ساڵدەری دوازدەیمانگی لەمن خۆت داوێشتەوە تاقی کەنارێ/ هەچ کەس

بەدگۆیی دووڕلانی لەبەرە، لە غەزەبخانەی خودای قەهری لێباریێ»
[گەنج]

هاوتای خودا غەزەب لێ گرتن.

٧٨٠(٧٦٦) ⌘ نووا نووا بەسەردا بارین

چاک بۆ هاتن و بە دەستەوە هاتنی یەک‌لەدوای‌یەک . بڕ = ٧٧٢.

٧٨١(٧٦٦) ⌘ نوور لەنێوچاوانی کەسێک بارین/ هەستان

« لە شەرمدا مامۆستایە، نێوچاوانی نووری لێدەباری.»
[ئەمووی : هاوارەبەرە٤٧]

٧٨٢(٧٦٦) ⌘ مرواری لە لێو بارین

« زێندیناغا کچێکی نارنجی هەبوو، نێوی ڕوفیە بووا مرواری لە لێو دەباری.»
[فتاحی‌قاضی : سعیدومیرسیف‌الدین‌بیگ ٦]

ڕێکەوەندەکان (٧٦٦)

٧٨٣(٧٦٦) ☆ دابارین

دارژان، داوەرینەسەر. « هێشتا من فریا نەکەوتبووم هیچ بریارێک بدەم کە کوڕەکا لادێیەکان دەستەدەستە دابارین.»
[حەسەن‌زادە : گەلەمپاو١٦٧]

« ئاخم هەڵدەکێشا و فرمێسکم دادەباری.»
[هەژار : چێشتی مجێور٢٣]

باریک

≠ ئەستوور .

باوەڕ (٧٨٤)

٧٨٥(٧٨٤) ٥ پردی سیراتێ لە مووی باریک‌ترە و لە ئەڵماسی تیژترە.- ٢٢١٩/ ن .

مەتەڵ (٧٨٤)

٧٨٦(٧٨٤) ؟ بەژنی باریک
شەوی تاریک

– تفەنگ

٧٨٧(٧٨٤) § دیونکی تاریک تاریک
تێی‌دا پیاونکی باریک
– دیەشکە

٧٨٨(٧٨٤) § کلکی باریک و دارە
دمی پانە . بەکارە
– بەمەرە

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٧٨٤)

٧٨٩(٧٨٤) ≈ **تاریک! مل باریک**

(تاریک!: تاریکی مەکە. پێش ڕووناکایی‌یەکەی بەردە.)‖ بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە سەری وبەر ڕووناکایی (چرا/ فانووس / چراتۆر و...) دەگرێ و بەقەول تاریکی دەکا.

نێوونرتکە (٧٨٤)

٧٩٠(٧٨٤) * **مل باریک**

هاوتای **ملساز.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٧٨٤)

٧٩١(٧٨٤) ⌘ **نەستۆ/ مل لە موو باریک‌تر بوون** – ١٩٦٦/ ن .

٧٩٢(٧٨٤) ⌘ **مل لە موو باریک‌تر بوون**

زۆر کزە.‖ هاوتای **دڵێی زەرروو مشتەریانە.**

٧٩٣(٧٨٤) ⌘ **دانە باریک‌ڕێسی/ ڕستن**

دانەواندن و نەوی‌کێشی کردن. « **چەخساخم لێ‌ڕاکێشا کە دەت‌کوژم، دایە باری باریک‌ڕستن و بارمان بردەوە.** »

[هەوار : چێشتی مجێور٤٠]

= ١٩٨٧/ ن .

٧٩٤(٧٨٤) ⌘ **لەباریک و بنێسی دان**

لەڕی و کزی زۆر لە سۆنگەی نەخۆشی‌یەوە. « **والی تووشی نەخۆشی جەرگ هات و ڕۆژ بە ڕۆژ لە باریک و بنێسی دا.** »

[هەوار : مێژووی ئەردەڵان٢٣٥]

ڕێکەوەندەکان (٧٨٤)

٧٩٥(٧٨٤) ☆ **بەژن‌باریک**

نێوقەدباریک. بڕ = ٧٩٩.

٧٩٦(٧٨٤) ☆ **ڕێ‌باریک**

« چاوم چاوەڕێی ئەو ڕێ‌باریکە/ کەنگێ پێی‌دا دێ ئەو قەدباریکە»

[پاپانپانی : کانی مرادلن٥٧]

‖ بڕ = ٨٠٦.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (٧٩٦)

٧٩٧(٧٩٦) ≈ **ڕێ باریک و شەو تاریک**

نامانج و ڕێبازی پڕمەترسی کە پێویستی بە پشوودرێژی هەیە.

مەتەڵ (٧٩٦)

٧٩٨(٧٩٦) § ڕێی باریکی

شەو تاریکی

بۆخۆم ناوێرم؛

تەوی دەنێرم

– تفەنگ

٧٩٩(٧٨٤) ☆ **نێوقەدباریک**

کەمەرباریک .

٨٠٠(٧٨٤) ☆ **باریکان**

بەنی‌باریک، بەنێک کە بەدانستە باریک ڕێسرابێ.

ڕێکەوەندەکان (٨٠٠)

٨٠١(٨٠٠) ☆ **باریکان ڕێستن**

بە تەشی خوری کردنە بەنێکی باریک.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٠١)

٨٠٢(٨٠١) ⌘ **باریکان ڕِشتن**

بێ‌نەبڕینەوە و زۆر لەسەر قسان ڕۆیشتن.‖ هاوتای **بەڕینگەڕینگ. درێژدادڕ بوون.**

ڕێکەوەندەکانی تر (٨٠٠)

٨٠٣(٨٠٠) ☆ **فیزباریکان**

بووزوو. « **تەشی دەرێسم فیزەباریکان/ بۆخۆم شۆی دەدەم بەگوڵ و بەرپەحان/ بۆ ڕانک و چۆغەی تاقە دەزگیران**»

[پایانبانی : کانی مرادان٧٣]

٨٠٤(٧٨٤) ☆ **باریکایی**

شوێنی هەرە باریک لەچاو شوێنەکانی دیکە کە هێندێک نەستوورتر بن.

٨٠٥(٧٨٤) ☆ **باریکە**

١) درووماني پەراوێزی جلو بەرگ. « **باریکێکی پێداوەرە بەسیەنی.**»

٢) تیزماڵک. پارچەیەکی کەمبەر لە چەرم یان کوتاڵ.

٨٠٦(٧٨٤) ☆ **باریکەڕێ**

ڕێگای باریک و تەسک.‖ هاوتای **ڕێ‌تەک. ڕێ‌چکە. کوێرەڕێ.**

٨٠٧(٧٨٤) ☆ **باریکەلانە**

بڕ = ٨٠٨.

٨٠٨(٧٨٤) ☆ **باریکەڵە**

کز و لاوازە. « **بووکە ژنێکی باریکەڵەی درێژووکە بوو.**»

[مەقایەت]

٨٠٩(٧٨٤) ☆ **باریکی**

باریک بوون. ⇐ نەستووری

مەسەل (٨٠٩)

٨١٠(٨٠٩) * **هەموو شتێک لە باریکیدا دەپچڕێ، زوڵم لە ئەستووری/ئەستوورایی‌دا. - ١٩٩٠/ ئ.**

٨١١(٧٨٤) ☆ **تۆزباریکە**

تۆزی باریک. « خزمینە لەبۆم بکەن ئەگبیرێ دەگەڵ ئەوێ ڕای/ تۆز و تۆزباریکێک دێ لە لای ڕۆژاوای»، « چوومە خانەدانێ کاکەئەمی، نە خانەدان مابوو، نە خانەدانی دەجاران/ تۆز و تۆزباریکێکی کەوتبوو لە چیغ و لە چادر و لە ئەرەرەشاڵ و لە لا دەراوان»

[حاجی ساڵە ئەورە : بەیتی کاکەمی خوازێ]

٨١٢(٧٨٤) ☆ **سوارەباریکە**

١) سواری باریک.

٢) ناوەڵناوی هەتیوحەیرانە. « سوارەباریکەی نۆکەری میران/ هەر پێنج قامکەکەت قەڵەمی تیران/ یان بە دەستت بم، یان بە دەزگیران»

[پاپانیانی : کانی مراوان٧٠]

٨١٣(٧٨٤) ☆ **کۆترەباریکە**

٢٧ سانتی‌میترە. بەدەنی باریکە. کلکی ئەختێک درێژ و مەیلەوڕەشە. پشتی شیڕەنگە و پەڕی ڕەشی تێدایە، تووکی ملی ڕەشپەڵەکە. گەروو و ملی ئەرابی‌یە. بە بارێ. خاڵی دەوری گەردن و ئەو ڕەنگە ئەرابی‌یەی نیە. لە رووتەنان. لەسەر پەرژین و دارستانی چڕدا دەبینرێ. هاوینان زۆرە.

[بەحری : فەرهەنگی باڵندە ١٢٧]

کایە و گۆرانی (٨١٣)

٨١٤(٨١٣) ☏ کچ لە دەوری یەک هەڵدەبەزن و بە چەپڵەڕێزان ئەم بەندانە دەڵێنەوە:

کۆترە باریکە هێ

دندووک نەخشینە هێ

ئەگەر کاکت دێ هێ

کۆتەکەی شینە.

A١٥(٧٨٤) ☆ **لاوه باریکه**

١)لاری باریکەڵە. ٢) ناوڵناوە بۆ هەتیوحەیران. **« لاوە باریکەی بان و بان دەکا/ دەشتە سەفەران جەرگم ژان دەکا»**

[پابانیانی : کانی مرادان٦٦]

باز

باز لە تۆرمەی هەڵۆیە. ٤٨ هەتا ٦٠ سانتی‌میتر دەبێ. مێیەی زۆر لە نێرەی گەورەترە. ئەو باڵندەیە وەک مێیە'واشەی' زۆر گەورە دەچێ. بەڵام باڵی پان و نووکتیژە. برۆی سپی‌یە. پشتی بۆری ئامال ڕەشە. بەر زگی سپی‌یە و ڕێ‌ڕێی وردی قاوەیی لێک نزیکی پێدا کشاوە. ژێر پاشەڵی سپی‌یە. بە باری پشتی کاڵترە و بەرزگی زەردی پڕ لە خاڵ و پنۆکی قاوەیی‌یە. بەتوندی بەسەر داراندا دەفڕێ و باڵندان ڕاو دەنێ. لە شوێنی پڕدار. لێرەوار چ لە دەشتان و چ لە کێوان دەژی. لەشوێنی دوورەدەستی لێڕەواران هێلانە ساز دەکا، جاری وایە کۆنە هێلانان ئاوەدان دەکاتەوە.

[بەحری : فەرهەنگی باڵندە ١٦٥]

لە ئەدەبی زارەکی‌دا چاوی گراوی بە چاوی باز شوبهێندراوە. **« ئەورۆ حەیران نادری، سەدجاران بەمن نادری/ ئەوە لە چاوانت بازی، لە برۆیان سەقری...»**

[حەیران]

« زاری دەڵێی قوتووی شیرنیاتێ، ددانی هەر دەڵێی مرواری‌نە/ چاوی دەڵێی چاوی بازێ، برۆی ماڵی کەوانی هیندی‌نە»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٨٨]

« ئەمما بەو کوڵمەی دە سوورنەهات و بە دوو چاوی دە ڕەش بازم بەخشی‌یە»

« ڕێنگاکەت دوورە و گەلێک هەورازە/ چاوێکت شەمێنە و یەکیانت بازە/ لەسەر دایکی خۆت مەکەوە نازە»

[پابانیانی : کانی مرادان١٧]

▌ باز ئەو دەنگانەی هەیە :

چریکە: **« ... هەک ئەمێنم لە بلیندی دە ڕازێ/ ئەمن لە بنی گوێیانم خۆش دێ دەنگی تۆفان؛ سەدای پۆڕێ، چەندم پێ‌خۆشە چریکەی پیرەبازێ»**

[حەیران]

« ئەگەر دەهەوێ چریکەم وەک باز بێ/ ماچێکم دەیە با کەیلم ساز بێ»

[فۆلکلۆر]

چرورە چرورێ: « بە لایەکم دا دێ کورلەکورلی شوانان/ بە نی دیکەمدا قەیترولێکی ناسکەپێریان، چرورە چرورە بازیم لە بناگوێیان خۆش دێ لەسەر دەستی دە قوشچییان هەلات هەلاتی شینکێ ماڵوێران»

[هۆمن : تحفه‌مظفریه]

مەتەڵ (٨١۶)

٨١٧(٨١٦)　§　بە دەست شێرە
بە پێ پڵینگە
بە چاو بازە

– بۆق

مەسەل (٨١۶)

٨١٨(٨١٦)　* **باز بە بەرەگە دەگیرێ**

١ بەرەگە: ڕێبازی نێچیر کە ڕاوکەر پێشی دەگرن.١‖ دەس‌کەوت بوون. هەلومەرجی تایبەت دەخوازێ.‖ ناواش دەگوترێ **باز دە بەرەگەدا دەگیرێ.**

٨١٩(٨١٦)　* **باز دەشگرێ و بەریش‌دەدا**

قازانج و زەرەر هەبوون. باری مەنفی و موسبەت هەبوون. « هەرمیش، کوردگوتەنی "بازە دەشگرێ و بەریش‌دەدا" ئەگەر دەبەخشێ وەریش دەگرێ. زۆریش تەبیعی‌یە. هەموو گەلی دنیا دەبێ ببەخشێ و وەربگرێ تا بژی و نەمرێ. »

[هێمن:پاشەرۆک –]

٨٢٠(٨١٦)　* **تیر بۆ تیرهاز، کەو بۆ کەوباز**

‖ هاوتای ٨٢٠.

٨٢١(٨١٦)　* **دار پیر دەبێ جارێک/ جارێکی باز لەسەر دەنیشێ**

بەخت بەجارە و هەمیشە بەختی نیشانی بەکار نیە.

١) بە پێشوازی بەختەوە چوون و لەکیس نەدانی دەرفەت.

٢) بۆ میوانی کەم/ قەت نەهاتوو دەکاردەکرێ. « گوێم لە زرمەی نەسپەکەی هەیە، ئەمما وەحمی تۆم نەدەکرد، دەڵێن دار پیر دەبێ جارێکی باز لەسەر دەنیشێ.»

[ئەمیری : میرزا٥٦]

مەسەل ناواش دەگوترێ **باز لەسەر داری پیر دەنیشێ.**

٨٢٢(٨١٦) * پیاوی غەریب وەک بازی چاوبەستراوە

« کێ بوو لە کاکەمەمی گوڵباوە/ بانگی دەکرد ؛ بەنگینەی بەڵەک‌چاوە/ تەخسیری من نیە، تەگبیری هەر دووکیانی لێ‌کراوە/ پیاوی غەریب وەک بازی چاوبەستراوە»

[قالەشین : بەیتی مەم و زین]

٨٢٣(٨١٦) * گۆشت هەر لایەقی بازە

بڕ = ٨٢٠.

٨٢٤(٨١٦) * لە جێی بازان، کۆللارە دەکەن ڕازان

گرتنەوەی جێگای ئینسانی بەوەج و نازا لە لایان کەسی خوێڕی و هیچەکەوە. « هەی دادوبێداد هۆی ئەهلی خێرێ/ ڕێوی ڕاو دەکا لە جیاتی شێرێ »

[پابانیهانی : کانی‌مرادان ٥٩]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٨١٦)

٨٢٥(٨١٦) ≈ وەک باز

« وەک بازێکی نۆشیروان خۆی دەهاویشتەوە بەر زگی جوانووسایینی شێ خەزاڵی گوڵ گوڵی‌یە»

[عەلی شەمسی : بەیتی لاس و خەزاڵ]

« وەک بازێکی چەنگ بەخوێن دەکەوتەوە سەرخانەی دوژمنی‌یە»

[عەلی شەمسی : بەیتی لاس و خەزاڵ]

« ئەتەر دەبوو بە داخواز/ نشێو و سەخت و هەوراز/ ئەسپی دەفڕی هەر وەک باز»

[سەیدحوسێن : بەیتی حەتەم]

« تەکانی لێدا حەوت جار بە دەوری سەری‌دا هەڵی‌سووڕاند، هێنایەوە لە عەرزی‌دا، وەک سەگەی ساحەبقران سەگەی پێ‌بەست، وەک بازی برسی لە سەر سینگی دۆش بوو.»

[فتووحی و وەیسی : شەوچرا٥٣]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨١٦)

٨٢٦(٨١٦) ⌘ باز لەسەر چنگان بوون

« هەمووی گەند و گورویان بوو/ ئەمن زۆر دەرهنگم بوو/ بازم لەسەر چنگان بوو/ شەمامەی چلڕەنگم بوو»

[پابانیهانی : کانی مرادان٣٤]

بڕ = ٨٢٧.

٨٢٧(٨١٦) ⌘ **باز لەسەر نیشتن**

« کوا خوا ئەوەی دەکا ئەو بازە لەسەر شانی منی چارەڕەش بنیشێ.»
[ئەمیری : هاولرەبەرە٩٥]

هاوتای **بەخت ڕووتێ کردن. بەخت هەستان.** ٨٣٣.

ڕێکەوەندەکان (٨١٦)

٨٢٨(٨١٦) ☆ **بازپەڕێن**

ئەو کەسەی لە ڕاوەبازدا باز بەرەو نێچیر هەڵدەفڕێنێ. **■ قوشچی.**

٨٢٩(٨١٦) ☆ **بازخانە**

شوێنی ڕاگرتن و حاواندنەوەی باز. **« زەمینێکە خۆم دەدا بازخانەی خان سولەیمانخانی شای قولیبەگیانە/ ئەوە لێی دەخوێنن پێنسەد باز و شەهێن و شمقاڕ و هەڵەتانچ و شالوور و تەڕلانە»**
[حەمەدی شاهای : بەیتی لەشکری]

٨٣٠(٨١٦) ☆ **بازەوان**

ئاگاداری بازی ڕاو.

٨٣١(٨١٦) ☆ **باز هەڵاویشتن**

دە حەوا کردن و هەڵفڕاندنی باز بە مەبەستی پشک هاویشتن لە پاشایەتی و... **«سبەینێ هەر کەسە بازی خۆی هەڵاوێ، تێ هەر کامتان لەسەریانی هەر کەسێک هەڵنیشت، کیژی ئەو ماڵەتان بۆ دێنم.»**

[خانەکی]

٨٣٢(٨١٦) ☆ **بازی دەوڵەت**

ئەو بازەی کە بەپێی بەیت و حەقایەت و باوەڕە کۆنەکانی کوردەواری. لە ناو حەشیمەتدا هەڵاویشتراوە و لەسەر هەرکەس نیشتبێ کردوویانەتە گەورەی ئەو وڵاتە. **« خاتوون دەڵێ: لاوی ئەفیرە/ پیر و ئاقڵ و هۆش و ژیرە/ حازر نین لێرە چ مبرە/ بۆت هات بازی دەوڵەتێ»**
[هۆمن : تحفەمظفریە٢٣٠]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٣٢)

٨٣٣(٨٣٢) ⌘ **بازی دەوڵەت لەسەر نیشتن**

بڕ = ٨٢٧.

٨٣٤(٨١٦) ☆ **بازی یەڤین**

« سبحەینێ کە ڕۆژ کراوە، مەجلیسی ئانیلی گیراوە/ بازی یەڤینیان هێناوە/ هەردووک چاوی بەستراوە/ هەڵیان ئاویت، ڕاوەستاوە/ لە هەوای لەنگەر بەستراوە/ سەر بەوەژێر هات گەڕاوە/ نیکلامی ئەرخی کێشاوە»

[هێمن : تحفەمظفریە]

بڕ = ٨٣٢.

٨٣٥(٨١٦) ☆ **چاوباز**

ژنی چاوجوان.

٨٣٦(٨١٦) ☆ **ڕاوەباز**

« خەزاڵ ئەگە سوار دەبووم بە بیانووی دە ڕاوی دە شکاریەیە/ ئەمن لەسەر دەستی خۆم دادەنا بازێکی پیری کارکردەی هەر لەوانەی تێنوو و برسییە/ ... لە بۆ بازێم هەڵدەستاند کەوێ، کەتێ، کۆتری، هەر دەگەڵ خاسەسییە»

[عەلی شەمسی : بەیتی لاس و خەزاڵ]

« ڕاوەباز خۆشە لەدەوری شاری/ ئەنجوومەن سواربوون دەگەڵ سەرداری/ مەمکت پایزەسێو بۆم بێ بە دیاری»

[پاپانیانی : کانی مرادان١٢٤]

« دڵێ بازان پێنە دەرێ هەر لە بازخانە/ ئەوڕۆکانە ڕاوەبازە/ تولوداکەی هێندێکان لەسەر دەستیانە باز/ هێندێک سەقر، هێندێک تەرلانە»

[حەمەدی ئاغای : بەیتی لەشکری]

« ئەلحان ئەو دەزگای کاکان ئەگەر ئەمە دەمێنێ/ ئەوڕۆکانە خەشتوخاپوورە/ ئەو بازی دە کاکان ئەماوە ئەگە دەیانگرتەوە کەو و کۆتر و کەبک و شاللوورە»

[حوسێن شەشە: کاکەمیر و کاکەشێخ]

٨٣٧(٨١٦) ☆ **شاباز**

بازی سپی .

٨٣٨(٨١٦) ☆ **شەڕەباز**

« ئاو لە نێوانی سینگ و مەمکانم زۆر پەخش و پەرێشانە/ لەبەر زەبری دە واڵەی تۆقان، ئەلەسمان، گواران، زێڕان، کرمەکان/ لێیان دەبۆوە بە شەڕەباز و دووەمەتی بە شەڕەبەرانە»! بڕ = ٢٦٧٥.

باز

ڕێگای تایبەتی کە دەستەیەک بۆ نیشێکی دیار پێیدا دەڕۆن. « ... جا چوو لە شاخی لە بازی حەیوانانی دەڕوانی.»

[شاهرۆخ : چیرۆک و بەیتی کوردی٩٤]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٣٩)

٨٤٠(٨٣٩) ⌘ **بازگۆڕین**

(زاراوەی مەڕدارییە.) ‖ گۆڕینی جێگەی لەوەڕان/ خەوتن/ ئاودانی مەڕ. « مامە عومەر بازی مەڕەکەم گۆڕیوە.»

ڕێکەوەندەکان (٨٣٩)

٨٤١(٨٣٩) ☆ **بازەبەران**

« ... فەسڵی ئەگە مەڕومالی دە دەولەمەندان دێتەوە سەر چێشتەنگاوێ/ ڕۆژ دێتەدەرێ لە بازەبەرانێ»

[سەیدحوسێن : بەیتی سەیدەوان]

٨٤٢(٨٣٩) ☆ **بازیبێریان**

« لاس کوتی: خۆ ئەمن دەخەمێ وەی نیە... نە لە خەمێ جوابدانێ/ ئەمن حەیفێک و سەد مخافەتێ دە وێ دنیایەم دەگوژن پاشی من ئەتۆ دەچێوە نێو ڕازی بازیدە بێریان، شوان و گاوان ڕێیە لە تۆ دەگرن دەڵێن لە تۆ دەستێنین بیست و چوار ڕاموسانێ»

[عەلی شەمسی : بەیتی لاس و خەزاڵ]

٨٤٣(٨٣٩) ☆ **بازی کێویان**

« سەیدەوان ڕووی کردە چیای مەغلووبێ داسنیان بۆ بازی کێویان...»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ٢٥١]

٨٤٤(٨٣٩) ☆ **بازی کەروێشک**

« کورینە ڕاوە، ڕاوم لە کوێ پێ خۆشدا لە بازی کەروێشکان، لە زەوی نارنجان...»

[حەمەدی ئاغای : بەیتی لەشکری]

باز/ پاز

هەنگاوی بلیندی بە خۆ فڕێدانەوە. « شێخی عارەبان بانگی کرد و کوتی: برالە بازی ئەسپی من مەیێوە و بڕۆوە ماڵەخۆت تازە نامگەیەی.»

[حوسێن شەشە :بەیتی لاس و خەزاڵ]

« پاش حەوت ساڵەی لە مەیدانی هێنا، بازی لە بازی ئەسپی شێخی عارەبان ڕەد بوو.»

[حوسێن شەشە : بەیتی لاس و خەزاڵ]

باوەڕ (٨۴٥)

٨٤٦(٨٤٥) ◊ هەرکەس مار پێوەی دا و مشک بەسەری‌دا باز دا حەکمەن(حەتمەن) دەمرێ. بڕ = ٨٤٧.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٨۴۶)

٨٤٧(٨٤٦) ≈ **مار بە مشکی دەڵێ؛ لەمن گاز و لە تۆ باز**

بڕ = ٨٤٧.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨۴٥)

٨٤٨(٨٤٥) ⌘ **نەهاتنە پرد و نەهاتنە باز**

بەهیچ‌بارێک‌دا نەهاتنە ڕێدا. « **ئایەموێ لەگەڵ تێـە بسازێ/ نە دێتە پردێ و نە دێتە بازێ** »
[مەلا غەفوور]

‖ ئەواش زۆر دەکار دەکرێ **یا وەرە پردێ، یا وەرە بازێ.**

ڕێکەوەندەکان (٨۴٥)

٨٤٩(٨٤٥) ☆ **ئاخرباز- ٨٧/ ت .**

٨٥٠(٨٤٥) ☆ **بازبازێن**

١) بە باز ڕۆیشتن.

٢) هەڵبەزدابەز کردن. « **ئێستا ئەو بازبازێنەت لەچیە؟** »

٨٥١(٨٤٥) ☆ **بازبازەکێ**

« **کاریلە هەڵبەزدابەز دەکەن، شەیتانن؛ شۆخن، بازبازەکێیانە.** »
[لەمیری : هەلوارەبەرە ١٩]

بڕ = ٨٥٠.

٨٥٢(٨٤٥) ☆ **بازبردن**

بڕ = ٨٥٣.

٨٥٣(٨٤٥) ☆ **بازدان**

١) گوربەستنەوە و خۆ کۆکردنەوە و خۆهەڵاویشتن و بەتاو خۆ فڕێدانە شوێنێکی دوورتر.

٢) لە بەرزاییڕا خۆ هەڵداشتنە شوێنێکی نزم.

[زەبیحی: قامووس٢٧٣]

٨٥٤(٨٤٥) ☆ **بازدبازێن**

بڕ = ٨٥٠.

٨٥٥(٨٤٥) ☆ **بازدەبەران**

دوامین حەوتەی ڕەشەمە کە خۆر هەموو ڕۆژێ شوێنی ئاوابوونی جێگۆڕکێ دەکا.

٨٥٦(٨٤٥) ☆ **بازگە**

شوێنی بازدان.

ڕێگەی هاتوچۆی حەیرانەکێوی.

٨٥٧(٨٤٥) ☆ **بازەبەر**

بەردی ناو چۆم و بوار کە بۆ پەڕینەوە باز دەدەنە سەری.

٨٥٨(٨٤٥) ☆ **بازەبەران**

بڕ = ٨٥٥.

٨٥٩(٨٤٥) ☆ **بازوبرد**

هاتوچۆی خێراخێرا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٨٥٩)

٨٦٠(٨٥٩) ⌘ **بەبازوبرد بوون**

خاوەنی بازی بڵند، چوست و چالاک بوون. « کێوی لە هەڵاتندا زۆر ئاوڕان دەداتەوە ، مەحتەل دەبێ ، دەنا زۆر بەبازوبردترە. »

[هێمن : راوەتاژی]

« بە بازوبوردە لەسەر گوڵی مافووری دەگەڕێتەوە...»

[کەمیری : هاولرمبەرمە٦١]

هاوتای بەدەستوبرد بوون. ا= کەمڕاپەڕ.

٨٦١(٨٥٩) ⌘ **بێ بازوبرد بوون**

« ڕێوی کە بێبازوبردە لەبەر تاژی دەرناچێ. »

[هێمن : راوەتاژی]

= ٨٦٠.

٨٦٢(٨٤٥) ☆ **قەلەمباز**

بازی زل.

ڕێکەوەندەکانی تر (٨٦٢)

٨٦٣(٨٦٢) ☆ **قەلەمباز دان/هاویشتن**

بەرین و خۆ هاویشتن بە شەقاوی هەراو.

٨٦٤(٨٤٥) ☆ **کەوتنەباز/ بازان**

دەست‌کردن بە باز هاویشتن. **« وشتر کوتی : دەستی منت دامێن بێ! ئەمن کردم ئەتۆ نەیکەی، کەر کەوتە بازان، گوریس‌وموریس هەمور پسا...»**

[هەڵایەت]

٨٦٥(٨٤٥) ☆ **لاباز**

بە ئەسپێک دەڵێن ڕاست بەرێگادا نەڕوا و بە لاتەنیشتاندا باز باوێ و بڕوا. **« بۆرە لابازێکی هاویشت، گوێ‌یەکانی لە مووچەوە برد.»**

[ئەمیری : هاوارمیەرە ٨]

٨٦٦(٨٤٥) ☆ **وردەباز**

= ٨٦٢.

باز

بەدوای هەندێ ناوانەوە دەلکێ و نیشان دەدا ئەو کەسەی ئەو سیفەتەی وەپاڵ دەدرێ یا ئەم ناوەی لێ‌دەنرێ، لەو ئیشەدا کە مەدلوولی ناوەکەیە ماهیر و لێ‌زانە یا خووی پێوەگرتووە.

[زەبیحی : قامووس\٣٧]

ڕێکەوەندەکان (٨٦٧)

٨٦٨(٨٦٧) ☆ **ئۆیین‌باز**

بەمەکر. فێڵ‌باز.

٨٩٠(٨٦٧) ☆ **دیلباز**

(هەر بۆ منداڵان دەکار دەکرێ.)‖ هاوتای **قسەزان. دیلبیلان. پیتۆڵ.**

٨٩١(٨٦٧) ☆ **ڕمبازی**

کەسێک کە لە ڕمب بە کار هێناندا چێیە.

٨٩٢(٨٦٧) ☆ **ڕووباز**

ڕیاکار.

٨٩٣(٨٩٢) ☆ **ڕووبازی**

ڕیاکاری.

a٨٩٣(٨٦٧) ☆ **ڕیاباز**

ڕووبین. دووڕوو. **« بەڵام شۆفار و دووزمان و ڕیاباز کە هەمیشە بوون و وا زوو بنەبڕ نابن...»**
[مهمن:چهمکی گوڵ٣٧]

٨٩٤(a٨٩٣) ☆ **ڕیابازی**

ڕووبینی. دووڕوویی.

٨٩٥(٨٦٧) ☆ **زۆرانباز**

کەسێ کە کاری زۆرەبانی کردنە.

٨٩٦(٨٩٥) ☆ **زۆرانبازی**

ملانێ.

٨٩٧(٨٦٧) ☆ **ژنباز**

پیاوی داوێنپیس.

٨٩٨(٨٩٧) ☆ **ژنبازی**

کاری ژنباز.

٨٩٩(٨٦٧) ☆ **سیحرباز**

جادووگەر.

٩٠٠(٨٩٩) ☆ **سیحربازی**

جادووگەری.

٩٠١(٨٦٧) ☆ **شۆخیباز**

کەسێک کە نشە و شۆخی دەکا. گەمەکار.‖ ڕەبەر یەکیان نین دەگەڵ: **ئۆزین/حۆزین. کونەبەزم.**

٩٠٢(٨٦٧) ☆ **شیرباز**

شارەزا لە دەکار کردن و مەشق پێ‌کردنی شیر.

٩٠٣(٩٠٢) ☆ **شیربازی**

کاری شیرباز. **« جا کوتی دەمێ بینێری بۆ شارەزووری، لەوێ فێری خوێندن و شیربازی و تیربازی و سوارێی ببێ.»**

[حوسێن شمشە : بەیتی لاس و خەزاڵ]

٩٠٤(٨٦٧) ☆ **فڕباز**

شارەزا لە فڕهاوێژیدا. بڕ= فڕ(بەرگی ف).

٩٠٥(٨٦٧) ☆ **فیشاڵباز**

خۆ هەڵکێشیی بەدرۆ.

٩٠٦(٨٦٧) ☆ **فێڵەباز**

« ماپەحەمەد خێنیکی لێ‌کرد، کوتی: خێر، خەزاڵ فێڵەبازە! زانیوێ مەڕامن چیی، خۆی بۆ گۆڕیوین.»

[وەستا برایمی کۆنەخانێ : لاس و خەزاڵ]

٩٠٧(٩٠٦) ☆ **فێڵەبازی**

٩٠٨(٨٦٧) ☆ **قومارباز**

قومارکەر. بڕ= ٩٣٦.

٩٠٩(٩٠٨) ☆ **قوماربازی**

فێڵەبازی.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٩٠٩)

٩١٠(٩٠٩) ≃ **بەقوماربازی**

بە فێڵەبازی. **« پایەزین دەڵێ: مەلەک‌ڕیحانا ئەتوو هاتووی بەقوماربازی دەگری/ ئەتوو نازانی چاک نایی، چونکە لە حەولادی بەکری»**

[قالەشین : مەم و زین]

« تاکسی بە قومارباز زۆری سووڕاندینەوە.»

[هەژار : چێشتی مجێور٢٥٦]

‖ هاوتای **بەسەگێتی.**

٩١١(٨٦٧) ☆ **قومارباز**

بڕ ← ٩٠٨.

٩١٢(٩١١) ☆ **قوماربازی**

گەمەکردن.

٩١٣(٨٦٧) ☆ **کۆترباز**

کەسێک کە کۆتر ڕاگرتنی کردۆتە پیشە.

٩١٤(٩١٣) ☆ **کۆتربازی**

ڕاگرتنی کۆتر کردن بە پیشە.

٩١٥(٨٦٧) ☆ **لووسکەباز**

٩١٦(٩١٥) ☆ **لووسکەبازی**

٩١٧(٨٦٧) ☆ **مەکرباز**

١) بە نازونووز. « تای لە پیرێژن چەند مەکربازە/ کۆنەی دەفرۆشێ بە نرخی تازە»
[پەپهانهانی : کانی مرادان١٠٨]

٢) «دەڵێ وەڵڵاهی دەزانم چ ناجسنێکی و بزچی هاتوویە، وەڵڵاهی تەنێ مەکربازی»
[عەلی شەمسی : بەیتی لاس و خەزاڵ]

٩١٨(٨٦٧) ☆ **مێباز**

≠ ٩٢٠.

٩١٩(٨٦٧) ☆ **نەقڵباز**

« لە زمزیرانێ سەروانێکی لێبوو، هەر ئەمن نەقڵێکم دەگێڕاوە ئەو یەکی دەگێڕاوە، ئەو لەمن نەقڵبازتر بوو.»

[ڕەسووی نادری : نەقڵ]

٩٢٠(٨٦٧) ☆ **نێرباز**

کوڕ یا پیاوێک کە ئیشتیای لە نێسانی نێرە.

٩٢١(٩٢٠) ☆ **نێربازی**

کاری نێرباز.

٩٢٢(٨٦٧) ☆ **هەتیوباز**

بڕ ← ٨٧٠.

٩٢٣(٨٦٧) ☆ **هەنگباز**

فێڵەزان.

باز

کراوە، نەبەستراو.

مەسەل (٩٢٤)

٩٢٥(٩٢٤) * **چاو بازە و ناگیرێ/نابەسترێ**

١) چاوڕوانین شتێکی ناساییە.

٢) چاو چاکە و خراپەی دەبینێ.

بازی

گەمە، یاری.

مەسەل (٩٢٦)

٩٢٧(٩٢٦) * **بازی بازی، بە ڕیشی باباش بازی؟**

بر= ٤٦٦.

ڕێکەوەندەکان (٩٢٦)

٩٢٨(٩٢٦) ☆ **ئاتەشبازی** - ٤٠/ ن .

مەسەل (٩٢٨)

٩٢٩(٩٢٨) * **ئاتەشبازی بە دەستی خاڵی ناکرێ** - ٤١/ ن .

هاوتای **شەڕ بە تڕان ناکرێ.**

٩٣٠(٩٢٨) * **ئاتەشبازی بە تفنگی/ کونگی خاڵی ناکرێ** - ٤١/ ن .

٩٣١(٩٢٤) ☆ **پەڕبازی کردن**

(پەڕبازی کردنی تێرەکەو، یا نی بەکەیف بوونیەتی یا نی لەشەڕ بوونی.)▌ سووڕان و

لاباڵ ڕەحمرز خشاندنی نێرەکەو بە دەوری ماکەودا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٣١)

٩٣٢(٩٣١) ✱ **پەڕبازی لە دەوری کەسێک کردن**

دەورە دان و هات و چوونی تێکەڵ بە لاتاو و تەشەر و قەڵسە لێ گێڕان. **« باو باوی نێرگس بوو، وەک کەوی شەڕانی پەڕبازی لە دەوری پەری دەکرد و دابوویە بەر هێرشی لاتاو و تەوس‌وپڵلار، پەری دەستی لەبەر نەدەکردەوە.»**

[هێمن: چەپکێ گوڵ ٥٩]

ا ڕەبەریەکیان تێن دەگەڵ **جلقە لە دەور گێڕان. جەغز لە دەور دان. پێکرلە لە دەور کردن.**

٩٣٣(٩٢٦) ☆ **چنگ‌بازی**

« لەگەڵ مەیموونی کردم چەنگ‌بازی/ یەستا مەیموونیش پێم نەبوو ڕازی»

[فولکلۆر]

٩٣٤(٩٢٦) ☆ **دەستبازی**

کایە و گەمەی بە دەست لە یەکتر دان. **« لیمۆ هەی لیمۆ لیمۆی شیرازی/ سەرپەنجەت سوور کە لیمۆ گیان بۆ شەو دەستبازی»**

[فولکلۆر]

٩٣٥(٩٢٦) ☆ **قوماریاز**

کەسێک کە لەسەر پووڵ یا شتێک کایە دەکا.

مەسەل (٩٣٥)

٩٣٦(٩٣٥) * **قوماریاز ئەگە دۆڕاندی نەڵێ بەگونم دەقەڵشێ/ ناحەسێتەوە**

جگە لە مانا حەقیقیەکەی، بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە نارەحەتی لەدەستدانی سامان/ دەرفەت و... وەسەر خۆ ناهێنێ. بە هێندی نەگرێ یان وا بنوێنێ کە بۆخۆی نەی‌ویستووە.

ڕێکەوەندەکانی تر (٩٣٥)

٩٣٧(٩٣٥) ☆ **قوماربازی**

بازی دۆڕاندن و بردنەوەی پارە.

بازاڕ

١)شوێنی کڕین و فرۆشتنی کەلوپەل و ساتوسەودا.

٢)مەیدان یا هەر جێگایەکی بەرین کە حەوتووی جارێک یا دوو جار دادەنرێ و دار، خەڵووز، ماست، ڕۆن، سەوزەگیای خواردن، ئاژەڵ و پاتاڵی لێدەفرۆشرێ. **« وڵاغێکی کەحلانی کلک و یاڵ بەژمنگاریان بۆ بازاڕی دەهێناوە/ سەعید تەماشای دەکرد دەیکوت ئەمن کڕیاری ئەو وڵاغەم، هیچ‌کەس پێی لە ئاوزەنگی وڵاغی وا نەناوە»**

[خاڵەسووره: بەیتی سەعید و میرسێوەدین]

« بازاڕ بوو، کابرایەکی دەوڵەمەند بە کابرایەکی پیری کوت وەرە بچینە بازاڕی.»

[مطایبەت]

« سینگت هەر وەک بازاڕ و شارە/ بەرووێت دەنگی دێ دڵێ تەتارە»

[فتاحی‌قاضی: سەعیدومیرسیفەدین‌بیگ ٥٨]

مەتەڵ (٩٣٨)

٩٣٩(٩٣٨) § باب دە لانکێ‌دا،

کوڕ لە بازاڕی

— هاروێ / تری

٩٤٠(٩٣٨) § لە دەشتێ کەسکە، لە بازاڕی ڕەشە، لە ماڵێ سوورە

— چا

جنێو (٩٣٨)

٩٤١(٩٣٨) ∅ **قەحبەی قەراغ بازاڕی**

مەسەل (٩٣٨)

٩٤٢(٩٣٨) ✱ **بازاڕی خودای کەسی تێ‌ناگا**

قیمەت و مەزنەی شتی هەر دەم سەرەوخوارێ دەکا. **« بازاڕی خودای کەسی تێ‌ناگا ، دەیانکوت ئۆک بێ دە بازاڕێوە هەر پوڵێ ناکا، لە ترسان بە چوارسەتمەنیم دا، ئەلحان بۆتە شەش‌سەتمەن.»!** یان **بازاڕ بازاڕی خودایە کەسی تێ‌ناگا.** بڕ= سەودا (بەرگی س).

a٩٤٢(٩٣٨) * دز بازاری شێواوی دەوێ

٩٤٣(٩٣٨) * شەڕ بە شیران بازاڕ بە دراوان

هەرکارەی کەرەسەی خۆی دەخوازێ. « بیسترومە لە زۆر پیاوانی ماقووڵ/ شەڕ بە شمشیر و مامڵە بە پووڵ»

[مەلا غەفوور]

بڕ = ٤١/ ن . حەمام بە تڕان گەرم نابێ.

٩٤٤(٩٣٨) * ماڵت ماڵ نەبێ و بازاڕت بازاڕ بێ

ئەگەر سەرچاوەی داهات هەبێ ماڵ هەر پێک‌دێ .

٩٤٥(٩٣٨) * نانی بازاڕی و گوێژی بەئەژمار - ١٨٣٦/ ن .

٩٤٦(٩٣٨) * نە بازاڕی چۆڵ نە شایی بێ دەهۆڵ .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٩٣٨)

٩٤٧(٩٣٨) = دەڵێی بازاڕی شێخەمزەیە

بڕ = ٩٥١.

٩٤٨(٩٣٨) = دەڵێی بازاڕی هەمزاغایە

بڕ = ٩٥١.

٩٤٩(٩٣٨) = دەڵێی کەبابی بازاڕێ

(بۆ سێڵ دەکار دەکرێ.)|| پاندبۆر.

٩٥٠(٩٣٨) = ڕۆژبازاڕی قیامەتێ

«... دەیکوت بیبەرە لەبۆ کورتەلاسی هەر لاسەشۆڕی دە لاس باڵەکی‌یە/ ئەمما ئەگە لەبۆ منی نەنێریە ئێرە، لەسەر پردی سیراتێ؛ لەدەشتی مەحشەرێ، ڕۆژبازاڕی قیامەتێ خوداگیر و پێتاودار بە من بیی‌یە»

[عەلی شەممسی : بەیتی لاس و خەزاڵ]

« برایم غیرەتی قبووڵی نەکرد، کوتی نایدەمێ، دەیمە مەعەتەیی ڕۆژبازاڕی قیامەتێ»

[ڕەسوو باڵەکی : برایمۆک]

٩٥١(٩٣٨) = وەک بازاڕی قەباکەندی

(قەباکەند: دێ‌یەکە لە پەنای میاندواو.)|| شوێنێ قەرەباڵغ، جێ‌یەک کە هەڵاوبگر و دەنگەدەنگی زۆر بێ. « هەرا بوو: سەودای بزن و گاجووت و چەقلەی ئەحواڵپرسی‌یەک بوو

وەک بازاڕی تەپاکەندی.»

[هەژار:چێشتی مجێور۳۲٤]

هاوتای ۹٤۷ و ۹٤۸.

۹٥۲(۹۳۸) ≈ **هەتا بازاڕێک**

(بازاڕێک:حەوتوویەک. بازاڕ کە حەوتووی جارێک بووە.)‖ « **ئەو ئاهۆپیسە هەرکەس بیگرێ، هەتا بازاڕێک بۆن ناکا.**»

[ئەمیری:هاوارمەبەرە۹۱]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۹۳۸)

۹٥۳(۹۳۸) ⌘ **کردنە بازاڕی خۆ**

دە بن جۆک نانی کوزڕ و مەجلیسێک و نیزنی قسە پێ نەدانیان. « **شەوێ دی عملی کردبوویە بازاڕی خۆی.**» « **ئیدی ئەوشۆ نەیکەیە بازاڕی خۆت.**»

ڕێکەوەندەکان (۹۳۸)

۹٥٤(۹۳۸) ☆ **بازاڕشێوان/ نەشێوان**

تێک چوون/نەچوونی باروودۆخی لەبار. « **لەشکری مەراغە و گەرمێس زۆر زۆر کلکیان دە گملۆز گرت و بەرەومال قاچاندنیان. ئیتر بازاڕ شێوا، لەشکری ئەردەلانیش ڕوویان لەدەست دا...**»

[هەژار:مێژووی ئەردەلان۱٦۸]

۲) سارد/گەرمی بازاڕ. « **مال باش ڕۆیی، بازاڕ نەشێوا، ساردوسەودا گەرم بوو.**»

[ئەمیری:هاوارمەبەرە۱۰۰]

۹٥٥(۹۳۸) ☆ **بازاڕتیژی**

سەودای زۆر لە بازاڕدا. بڕ= ۹٥۷.

۹٥٦(۹۳۸) ☆ **بازاڕخۆشی**

ئەوی سەودای چاکی بووبێ. سەوداخۆش. « **بازاڕی خۆشە.**»

هاوتای ≈ ۹٥۹.

۹٥۷(۹۳۸) ☆ **بازاڕشلی**

« **حەفتەیەکە بازاڕ زۆر شلە.**» بڕ= ۹٥٥.

۹٥۸(۹۳۸) ☆ **بازاڕکردن**

نرخ پرسین.

٩٥٩(٩٣٨) ☆ **بازاڕ کەساد**

کەمفرۆش = ٩٥٦.

٩٦٠(٩٣٨) ☆ **بازاڕ کەسادی**

بازاڕی بێ‌ڕەمین.

٩٦١(٩٣٨) ☆ **بازاڕ گەرم بوون**

« بازاڕی ئەوەندە گەرم بوو ئەی‌دەپڕژا سەری خۆی بخورێنێ.»

[ئازلەمی: پێکەنینی گەدا٧١]

بڕ = ٩٥٦.

٩٦٢(٩٣٨) ☆ **بازاڕ گەرمی**

بڕ = ٩٥٦.

٩٦٣(٩٣٨) ☆ **بازاڕی مردوو**

هاوتای = ٩٥٥.

٩٦٤(٩٣٨) ☆ **شەیتانەبازاڕ**

بەرەوژوور چوونی مەزندەی شت و کەلوپەل بە شێوەیەکی بەرچاو و بە بێ‌پێوانە و نوسوول و قاعیدەیەک.

٩٦٥(٩٣٨) ☆ **کەربازاڕی**

کەسیەکەس و تێکەولێکە، حاڵی شوێنێک کە کاروباری لە ڕووی ئەسڵ و ئەساسێکەوە نەبێ .

« ژیان هەر ئەو شەڕشەق و کەربازاڕییە کە دیومە.»

[هەژار: چێشتی مجێور١٦٢]

ا بەم شێوانەش دەکار دەکرێ **بۆتە کەربازاڕی. بوو بە کەربازاڕی. مەیکە کەربازاڕی. عەجەب کەربازاڕێکە.**

٩٦٦(٩٣٨) ☆ **منداڵبازاڕی**

١) جێیەک کە منداڵ/ لاو/ یا تازەکار لێی هەمووکارەن و گەورەکان وەلانراون.

٢) جێیەک کە کابرا هاوتەمەنی خۆی لێ‌نەبینێ وەکو ناڕەزایەتی بەوشوێنەی نیسبەت دەدا. **« ئەوە چێ ئەو منداڵبازاڕی خۆ پیاوێکی لێ نابینی.»**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٩٦٦)

٩٦٧(٩٦٦) = **بۆتە/ کردیە/ مەیکە منداڵبازاڕی**

سووک بوون/ کردنی شت/ کارێک. « **شایەری بۆتە منداڵبازاڕی، کەلکی براوە.** »

٩٦٨(٩٣٨) ☆ **ئۆردووبازاڕ** – ١٧٤٤/ ت .

٩٦٩(٩٣٨) ☆ **بازاڕچی**

بڕ = ٩٧٠.

٩٧٠(٩٣٨) ☆ **بازاڕی**

دوکاندار.

٩٧١(٩٣٨) ☆ **تاریکەبازاڕ**

بە بەشێکی تاریک و تەنگەبەری بازاڕی قەیسەری و سەرداپۆشراو دەگوترێ. « **جارێکی ماچ دەکا، لە سەری سێجاری شەقەی دەرۆیی بۆ تاریکەبازاڕی؛ وەتاغی میری و هەموو وڵاتی** »

[**مەولوود کولێتکی: بەیتی برایمۆک**]

٩٧٢(٩٣٨) ☆ **جێبازاڕ**

شوێنی بازاڕدانان. « **ماڵە حاجی وەک جێبازاڕ هەر جمەی دێ.** »

٩٧٣(٩٣٨) ☆ **چوارسوقی بازاڕ**

« **لەبەر حەمەسەعیدی بێکاروبارە/ بە نابەڵەدی بە چوارسوقی بازاڕیدا دەهاتەوە خوارە** »

[**خالەسووره : بەیتی سەعید ومیرسێوەدین**]

بڕ = ٩٧٤.

٩٧٤(٩٣٨) ☆ **ڕاستەبازاڕ**

سەفی بازاڕ. بریتییە لە لایەکی بازاڕ کە دوکانی تێدابێ .

« **ئەوە دەمەی کیژ دێ بەڕاستەی بازاڕیدا دێ لە ژێلێ، بەپێش کووچەی تاریکی حەمامی هەباساغایدا...** »

[**بەهری : گەنجی سەربەمۆر ٨٧**]

« **چوومە ڕاستەی بازاڕی قامیشلی، دوکانی حاجیم دیتەوە.** »

[**هەژار : چێشتی مجێور ٢٥٠**]

بڕ = ٩٧٣.

بازەڵێن

یارییەکی منداڵانەیە. لە کوردەواریدا زیاتر کچۆڵە دەی کەن. ئەم یارییە بە چەند کەسان دەکرێ، هەر یەکەیان سێ یا پێنج پارچە زیخی پان دێنن و پاش ئەوەی بە لێکداهێنان یا تەڕوویشک کردن دیاری دەکەن کێ لە پێش هەمواندا یاری دەکات، پارچە خیزەکانی دەدەنە دەستی و ئەویش لەسەر بەری دەستی ڕیزیان دەکا و بە تەکانێکی سووک هەڵیانداوێ و خێرا دەستی وەردەچەرخێنێ و هەوڵدەدا هەموویان بکەونە سەر پشتی دەستی و لەوانەیە هێندێکیان بکەونە سەرزەوی و هەندێکیش سەرپشتی دەستی . لەم حاڵەتەدا دەبێ بە دوو قامکی گەورە و شادەی ئەوانەی سەرعەرزی بچنێتەوە، کە ئەم کارەی تەواو کرد ئەوجار ئەوانەی سەر پشتی دەستی هەڵداوێ . ئەگەر هەمووی بە لەپی دەستی گرتنەوە ئەوا بەردێک لادەدا و سەرلەنوێ دەست پێدەکاتەوە تا تێدەکەوێ تا بەردەکانی ماون دەدا بە یەکێکی تر. لەم یارییەدا بە سێ جوور یاری کەر تێدەکەوێ: ۱) ئەگەر ئەو کاتەی بەردەکانی سەر بەری دەستی هەڵداوێ هیچیان نەکەونە سەر پشتی دەستی. ۲) ئەگەر ئەو کاتەی خەریکە بەردەکانی کەوتوونە سە زەوی دەچنێتەوە یەکێ لە بەردەکانی سەرپشتی دەستی بکەوێتە خوار. ۳) لەو کاتەیدا کە بەردەکانی سەر پشتی دەستی هەڵداوێ بۆی نەلوێ هەموان بە لەپی دەست بگرێتەوە. یاری هەر بەم جۆرە دەڕوا تا هەموو بەردەکان لە یاری دەردەچن و لای یاریکەران کز دەبنەوە و تەنیا تاقەبەردێک دەمێنێتەوە. لەسەر شێوەی یاری کردن بە تاقە بەردی دوایی. لە پێشەوە قسە دەکرێ کە هەر وەکوو ئەوانی تر یا بە شێوەی قامچی یاری پێدەکەن. کە ئەمەش تەواو بوو ئەوجار دێن حیساب دەکەن کێ هەموو بەردەکانی خۆی نەهێناێتەوە بەقەد بەردە کەمەکان سزای دەدەن. سزاکانی ئەم یارییە ئەمانەن: پلاو، ماری کونێ، قوزبڕن، ناوی باڵندەیەک و سزایەکی دیکەش. ئەوکەسەی سزا دەدا خۆی لە یاری دەکا (شەرح و شێوەی ئەم سزایانە لە شوێنی خۆیان باسیان دەکرێ). بۆ دیاری کردنی ئەوەی دۆڕاو دەبێ کام سزا وەربگرێ، بەردەکانی دۆڕاندوویەتی هەرچەندێکی بێ لەسەر پشتی دەستی دادەنێن (بە ئانقەست لە شوێنی ناستەم دادەنرێن) و هەر بەردەی بە ناوی یەکێک لە سزاکانی یاری دەکرێ، ئەوجار هەڵیانداوێ و دەبێ بە بەری دەستی بیانگرێتەوە و هەرکامێکیان کەوتە خوار یا بۆی نەگیراوە. ئەو سزایەی دەدرێت.

[زەبیحی : قامووس ۲۷٦و۲۷۷]

بازەڵە

نەخۆشی منداڵە. باویژ دە زگی دەگەڕێ و وەک ئەگە ڕەگی تێهەڵدەکشێ زگی شیخاڵ شیخاڵ(خاڵی شینشین) دەکا. دەڵێن ئەگە قامکت لەسەر زگی دانا و جێ قامکت شین بۆوە ئەوە بازەڵەیەتی.

باوەڕ (٩٧٦)

٩٧٧(٩٧٦) ◊ بازەڵە بە بەشەڕانیرسییەا و پشتاوپشت دەڕوا.

٩٧٨(٩٧٦) ◊ یەکێکی ئەگە بازەڵەی لەبەر بێ و پێی چا نەبێ دەبێ ودمەکەی بدا بە یەکێکی دی.

داوودەرمان (٩٧٦)

٩٧٩(٩٧٦) ✠ شیری مەمکیان دەدۆشی و دە ژێرپیاڵەیەکیان دەکرد. مووڕووی بازەڵە(مووڕوویەکی ڕەش بوو) یان تێداوێشت و دەیانسۆوە و بە زاریاندادەکرد .

٩٨٠(٩٧٦) ✠ یەکێکی ئەگە بازەڵەی لەبەر بێ (منداڵی پێی چووبێ) دەست ڕەزگی دەخشێنێ و تفی دەداتێ.

باس

١) خەبەر.

٢) لێدوان. « لە مەجلیسێ گوێی لێبوو ئەگە باسی برایەیان دەکرد.»

[ڕەسوو باڵەکی : برایەزۆک]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (٩٨١)

٩٨٢(٩٨١) = **غەزەبی خودای لە قسە و باسی خەڵکی خۆشترە.**

٩٨٣(٩٨١) = **نازانێ دنیا چ باسە**

دەڵوو و فەقیرحاڵە بوون.‖ هاوتای **ئاگا لە دنیا نەبوون.** بڕ= ٦٤٩ / ش .

ڕێکەوەندەکان (٩٨١)

٩٨٤(٩٨١) ☆ **باسکردن**

وتوویژ دەربارەی شتێ یا کەسێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (٩٨٤)

٩٨٥(٩٨٤) = **باسی گورگیان کرد، گورگ پەیدا بوو**

هەم بەشۆخی و هەم بەڕاستی بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە لە کاتێکدا کە دوو یا چەندکەس باسی ئەو دەکەن لێیان پەیدا بێ.

٩٨٦(٩٨٤) = **دەبێ دەزنوێژت هەبێ جا باسی (فلانەی) بکەی**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)▌بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە، بە ناحەق ، بە خراپە باسی کەسێک دەکا .

▌ئاواش دەکار دەکرێ **دەبێ دەزنوێژێ هەڵگرێ جا باسی (...) بکەی. دەزنوێژت هەیە؟**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٨٤)

٩٨٧(٩٨٤) ⌘ **باسی کەر و تێڕ/ داس کردن**

لە ئەسڵی بابەت دوان.

a٩٨٧(٩٨٧) = کوتی ژن و مێردێک بوون لە دارەتی دە دنیایە تاقەکوڕێکیان بوو. لەسەر ئەو حاڵەشڕا کوڕەکەیان وەختی ژنهێنانی بوو. ژن و مێردە دانیشتبون ئەگە تەگبیرێکی لێبکەن دەی فکر، فکر. کابرا کوتی: ئەرێ دەڵێی چی حافرەت ئەو کەرەی بۆ بدەین بە ژن؟ ژنە کوتی: جا پیاوەکە! ئەوە دامنا کەرەت فرۆشت و بووکت هێنا بەرماڵی خۆ هەچی کەرێکی ئەبێ کەرێکی ناهێنێ. کوڕە کوتی: خودا لە سوڵتانمەحموودی گەورەترە ڕەحمەت لە دینێ. ئەوە بێخەبەر لەوەی هەتیو لە پشت دەرکێ ئاگای لە هەست و خوستیانە. جا ئەوە هەتا ڕیستبای مەسەلەی ژنهێنانەکەی وەبیر هێنابانەوە دەیکوت: ئەرێ دایە چۆنە بابم ئەلحان باسی کەر و تێڕەکەی ناکا؟

ڕێکەوەندەکانی تر (٩٨٤)

٩٨٨(٩٨٤) ☆ **بە چاکە باسی کەسێک کردن**

باسی چاکەی کەسێک لە لای کەسێکی تر کردن. **« لەگەن خانم و خاتوونان بە چاکە باسی سەعیدی کرد.»**

[فتاحی قازی : سعیدو میر سیف الدین بیگ ١١٧]

٩٨٩(٩٨١) ☆ **باس‌نه‌کردن**

خۆ تێ‌نه‌گه‌یاندن. « شه‌وێ که‌ ده‌پاڵ یه‌کیان ده‌که‌ن، ده‌سته‌ملانی ده‌بێ، ماچیشی ده‌کا به‌ڵان باسی ناکا... ئه‌ویش دڵێ پێم ناڤایله‌، باسی منی نه‌کردووه‌.»

[مه‌ولوود کولیکی:به‌یتی برایمۆک]

٩٩٠(٩٨١) ☆ **باس‌وخواس**

بڕ= ٩٩١.

٩٩١(٩٨١) ☆ **باس‌وخه‌به‌ر**

« تۆخودا وه‌ره‌ له‌که‌ن منی ماڵ‌وێران دانیشه‌/ هه‌ر له‌بۆم وه‌گێڕه‌ باس‌وخه‌به‌ری ده‌وێ کاول و کاوله‌وڵاتی»

[حه‌مه‌حه‌مزی : حه‌یران]

« خاتوونێ! سه‌رم دێشێ، دڵی برایمی چه‌ندی له‌ باس و خه‌به‌ره‌... ئێستا ده‌چم بۆت دێنمه‌وه‌ باس‌وخه‌به‌رێکی مه‌علووم و موخته‌سه‌ره‌»

[ڕه‌سوو بالەکی : به‌یتی برایمۆک]

٩٩٢(٩٨١) ☆ **باس هه‌بوون/ نه‌بوون**

بوونی هه‌واڵ و خه‌به‌رێک. « چ باس هه‌یه‌؟ ئه‌وڵڵا جارێ چ باس نیه‌.»

٩٩٣(٩٨١) ☆ **باسی‌سه‌ر**

خه‌ته‌ر و پڕمه‌ترسی، کار یا قسه‌یه‌ک که‌ مه‌ترسی سه‌رتێ‌داچوونی تێ‌دا بێ. « ئه‌وه‌ ژن نییه‌ باسی سه‌ره‌... »

[فتاحی‌قاضی: سه‌عید و میرسه‌یفه‌ددین بیگ ١١٨]

« میرحه‌ج کوتی: چۆن ده‌کرێ پیاو داوای ژنێ له‌ کرمانجی بکا و حه‌مامی ژنانی بۆ نۆکه‌ری پێ‌بگرێ؟ ئه‌و قسه‌ باسی‌سه‌ره‌ و ئابڕووچوونی تێ‌دایه‌.»

[ڕه‌سوو بالەکی: به‌یتی برایمۆک]

٩٩٤(٩٨١) ☆ **ده‌نگ‌وباس**

بڕ= ٩٩٥.

٩٩٥(٩٩٤) ☆ **قسه‌وباس**

ده‌نگ‌وباس.

ڕێکه‌وه‌نده‌کانی تر (٩٩٥)

٩٩٦(٩٩٥) ☆ **به‌قسه‌وباس**

= ٩٩٧.

٩٩٧(٩٩٥) ☆ **بێ‌قسەو باس**

کەسێک کە کەمدوێ‌یە و قسان ناهێنێ و نابا. ☜ ٩٩٦.

باسک

لە جومگەی دەستەوە تا نانیشک. « باسکم وەبن سەری دە / کەڵەگەتەی بەعینوان / ئێواران لاجان خۆشە / سبحەینان بەری مێرگان »

[مەلاحوسێن]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٩٩٨)

٩٩٩(٩٩٨) ⌘ **باسک بۆ یەکتر کردن بە سەرین/ سەنیر**

سەر لەسەر باسکی یەکتر دانان. « لە پاشی ئەگە شل بوون باسکیان بۆ یەگدی کردن بە سەرین و لێی وەرکەوتن.»

[خلەمەرزی : بەیتی برایموک]

١٠٠٠(٩٩٨) ☆ **باسک هەڵ‌کردن**

ئەد کردنی قۆڵ و هەڵ‌کێشانی بۆ لای شان.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٠٠٠)

١٠٠١(١٠٠٠) ⌘ **باسک لێ‌هەڵ‌کردن**

خۆ بۆ کردنی کارێک یا چارەسەر کردنی کێشەیەک ساز کردن. « من کە بێ‌دەنگم ئەوێستا چاوەڵزڕی هەل دەکەم/ هەل کە بۆم هەڵ‌کەوت ئەمجا باسکی لێ‌هەڵ‌دەکەم»

[هێمن]

١٠٠٢(٩٩٨) ☆ **باسک هەڵماڵین**

بڕ= ١٠٠٠.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٠٠٢)

١٠٠٣(١٠٠٢) ⌘ **باسک لێ‌هەڵماڵین**

« ئەو کابرا بلیمەت و هەلکەوتوە زۆر بە دەخۆڕادیوی باسکی لێ‌هەڵماڵیوە و لەو گێژاوە خۆی

پەراندۆتەوە»

[هەژار: شەرەفنامە٦٦]

بڕ = ١٠٠١.

١٠٠٤(١٠٠٢) ⌘ **باسکی (کارێک) هەڵماڵین**

« کانەبیم کوڕی کەڵباڵی/ باسکی شەڕێی هەڵماڵی/ تەرمینەی کرد خاڵی»

[سەبەحوسێن: کانەبی و نەعمان]

هاوتای **قۆڵ لێهەڵماڵین. قۆڵ لێهەڵکردن.**

١٠٠٥(٩٩٨) ☆ **باسکەمڵە**

پیلەوار. دارێکی گەورەی سووتاندن کە بە شان لە دارستانڕا دەیهێننەوە و لە ماڵێ وردی دەکەن.

١٠٠٦(٩٩٨) ☆ **باسکەسەگ**

سەگی باریک و درێژووکە(بۆ شەڕەسەگی پەسندە).

١٠٠٧(٩٩٨) ☆ **باسکەمەڵە**

بڕ = ١٠٠٩.

١٠٠٨(٩٩٨) ☆ **باسکی هاوارکەری**

دەجای هەستاوی پیاو. **« کیری وەک باسکی هاوارکەری لێهاتۆ.»**

١٠٠٩(٩٩٨) ☆ **مەڵەباسکە**

جۆرێک مەلە کە بە قەوەی باسک دەکرێ.‖ بڕ = مەلە(بەرگی م).

باش

سروشتی چاکە لە شتێ یا کەسێدا.

مەسەل (١٠١٠)

١٠١١(١٠١٠) × **بەردی لە بەردی دەی ئێستا هەر باشە**

لە هەرحاڵدا کار لە بێکاری چاکترە. هەرچی بیکەی شتێکی لێ پەیدا هەر دەبێ.

‖ هاوتای **زەرەر/ زەرەد لە بێکاری چاک/ چاترە.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالّڕستەیی (١٠١٠)

١٠١٢(١٠١٠) ≈ **بۆ ناعیلاجیان باشە/ هەر باشە**

بوون لە نەبوون چاک‌تر بوون. « جا کوا ئەوە بەکار دێ؟ - بۆ ناعیلاجیان باشە.» ▌ هاوتای

لە هیچێ هەر چاک/ چاترە.

a١٠١٢(١٠١٠) ≈ **پاش مردووان هەر ڕەحمەت باشە/ چاکە**

« مامۆستای خوا لێ‌خۆشبوو سەججادی، کە پاش مردووان هەر ڕەحمەت باشە، خراپ لەم دوو شێعرە گەیوە.»

[هێمن: چەپکێ گوڵ٢٥]

▌ ئاواش دەگوترێ **پاشی/ لەدووای مردووان ڕەحمەت باشە/ چاکە.**

بڕ = ٢٦١٣/ ئ .

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٠١٠)

١٠١٣(١٠١٠) ⌘ **شوومی شتێک/ کەسێک باش نەبوون**

« تفاق سووتاندن گونامە، ڕسقی ماڵات ڕسێکی چەوتە، شوومی باش نیە.»

[ئەمیری : میرزا ١٠٩]

هاوتای **شووم‌بوون. پێ‌وقەدەم چاک‌نەبوون. پێ‌وقەدەم ڕەش بوون.**

ڕێکەوەندەکان (١٠١٠)

١٠١٤(١٠١٠) ☆ **باش‌تر**

چاتر،چاک‌تر.

١٠١٥(١٠١٠) ☆ **باش‌بوون**

١) ساغ بوون.

٢) چاک بوون و بەرەوباشی ڕۆیشتن.

١٠١٦(١٠١٠) ☆ **باش‌کردن**

ئەنجام‌دان یا ئەدانی کارێک کە بەلای کەسێکەوە ئەوەی کراوە مەسڵەحەت بووە. « باشت کرد وەڵامت نەدایەوە.»

١٠١٧(١٠١٠) ☆ **باشەوەستا**

وەستای‌باش. « ... دڵم نایە دە مست وەستای ناشی نانێم، وەستایەکی باشەوەستا بێ، سەبرسەبر، ئەرم‌ئەرم زەحمەتی ئەدا لە مسقاڵ‌کێشانێ»

[قالەشێن : حەیران]

١٠١٨(١٠١٠١ ☆ **باشی**

دژی خرابی.

باشەواڵە

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالڕستەیی (١٠١٩)

١٠٢٠(١٠١٩١ ≈ **خۆ باشەواڵە نیم**

کار کردن / ڕاپەڕاندن دەرفەتی دەوێ. « ئەوە بۆ وا درەنگ هاتیوە ؟ - درەنگی چ هاتووەمەوە، هەر وام پێ دەکرێ نیدی، خۆ باشەواڵە نیم .»

باغ

زەوی یەک کە داری میوەی لێ چەقێندرابێ.

« وردە وردە خۆ دەبزێوی / سینگی باغە بچێ تێوی / چۆن ڕاوەستاوە لە نێوی »

[شاهرۆخ : چیرۆک و بەیتی کوردی ٤٤]

« ئەزات وەماڵم کەرێ، زیادەت لە ماڵمبابم/ سینگت باغی‌شنۆیە، سێ‌ڕۆژانی تێدابم/ بە ماچی کوڵمەت نەبێ، بە ئارەقێ مەست نابم.»

[فۆلکلۆر]

« نێوانی جووتە مەمکانت بە من بمێنێ بە سێرەکەی باغی میرانی بانەبەگ‌بەران / بەرانبەر و پێشاوێش بە کارلەشەتلاوێ »

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٨٠]

دوعا (١٠٢١)

١٠٢٢(١٠٢١١ ⊠ **وەبەر و باغ نەیەی/ نەیە**

مەتەڵ (١٠٢١)

١٠٢٣(١٠٢١١ § زیندووی بێ گوڵ

باغی بێ دڵ

- هەنجیر

مەسەل (١٠٢١)

١٠٢٤(١٠٢١) * **ئەگە کوتیان ڕۆژم هات دەبێ باغی بچەقێنی، ئەگە کوتیان حەجەم هات، دەبێ نانی بە تەندووریەوە بەجێهێڵی ـ ٢١٠٧/ ت .**

١٠٢٥(١٠٢١) * **ساحێب باغ و بێستانان ، شەرمەزارن زستانان**

هۆیەکەی؛ نەمانی میوە و زەرعات لە لایەک و ئەو قەول و وادانەیە کە لە بابەت دانی میوە و زەرعاتەوە بە خەڵکیان داوە .

١٠٢٦(١٠٢١) * **نە کوێرەکانی بە باغ، نە لە دوای چوونی ئاخ ٥٤/ ت .**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٠٢١)

١٠٢٧(١٠٢١) ≈ **سابلاغی دوڵەی باغی**

دم بەدەمەی منداڵی شار (مەهابات) و لادێیە منداڵی شاریش دەیانگوت: دێهاتی کلکم گرتی هەڵاتی.! ئەوەشیان دەکوت **سابلاغی گووی پالاغی.**

ڕێکەوەندەکان (١٠٢١)

١٠٢٨(١٠٢١) ☆ **باغ بڕین**

١) لە دوژمنایەتی داری باغ بڕینەوە.

٢) هەڵپەرتاوتنی لقوپۆپی زیادی مێو لە سەرە بەهاردا (بۆ هەڵپەرتاوتنی دار هەرس کردن دەکار دەکرێ).

١٠٢٩(١٠٢١) ☆ **باغ تەکاندن**

ڕاوەشاندنی دارە گوێز و قەیسی و سنجوو و توو بە نیازی لێ کردنەوەی بەرەکەیان .

«دارەڵەک و ترشەکان/ سێوسووری سەر لکان/ بریا من باغەوان بام/ بۆخۆم دەچووم دەمتەکاند »
[ئەوڕەحمان حوسێنپوور]

a١٠٢٩(١٠٢١) ▬ کابرایەک دەگەڵ بووکەکەی باغیان دەتەکاند. بووکەکەی بە دارێکی هەڵدەگەڕا. کابرا دەحباکەی دی. کوتی: **وەی وەی لەبەر خرێ تۆ/** بووکە کوتی: **پێی نازانێ کوڕێ تۆ/** کوتی: **بەنەحلەت بێ کوڕێ من! وەرە خۆ بدە بەر گوڕێ من.**

١٠٣٠(١٠٢١١ ☆ **باغچۆڵە**

باغی چکۆڵە. باخچە. « ... لەبۆم بترازێنە دەرزی سنجاخی/ هەڵکێشە سەر زەردی بەرچێڵی/ لەبۆم وەدەرخە باغچۆڵی دە سینگ و مەمکان...»

[ڕەسوو شێوەزاخ:حەمیان]

« ئەمن سینگۆڵی خۆمی بۆ دەکەمەوە باغچۆڵێکی دە ساوا، لێی دەچێنم گوڵی دە هەڵاڵی، دە سرێسنی، دە سومبلی، دە سوورەگوڵی، دە گیابەند و خاری»

[عەمۆلا گوڵنا :بەندی ئایشێگوڵ]

١٠٣١(١٠٢١١ ☆ **باغەوان**

ئاگاداری باغ.

باوەڕ (١٠٣١)

١٠٣٢(١٠٣١١ ◊ باغەوانی ترێی نابێ ڕیشی هەبێ (چونکە ترێ بە تاوێ دەگاتێ و نابێ سێبەری لێ بکرێ) .

مەسەل (١٠٣١)

١٠٣٣(١٠٣١١ * **باغەوان چل داران شین دەکا هەتا لەبەر یەکیان بحەسێتەوە**

١٠٣٤(١٠٣١١ * **باغەوان دە وەختی ترێیدا گوێی گرانە**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە قسەیەک کە بە زەردەی خۆی بێ نەیبیسێ و بە ئانقەست وا بنوێنێ کە گوێی گرانە .

١٠٣٥(١٠٣١١ * **باغەوانی باشترە لە چاوەڕوانی**

باغەوانی لەوەی چاکترە چاوەڕوانی ئەوەی بێ کە خەڵک میوەیەک، شتێکت بۆ بێنن.

١٠٣٦(١٠٣١١ * **سێ شت جێی بەقایە نین: کەری باغەوان و مریشکی ئاشەوان و کیژۆڵەی ماڵان ٤٥٢ / ن .**

١٠٣٧(١٠٣١١ * **کوتیان گوڵ زۆر گەشی، کوتی: باغەوانەکەم مەردە**

لە مەدحی هۆکاری پێشکەوتندا دەکار دەکرێ. « ئەرێ خۆ ئەتۆ سەرزوساڵێکی وات نی، ئەو هەموو شتەی لە کوێی فێربووی؟ / سەروەت و سامانەت چۆن وەسەریەکناوە؟ - کوتیان گوڵ ..... ئەمنیش دەبێ بڵێم ماڵە کاهەلی ئاوەدان بێ.»

١٠٣٨(١٠٣١) * **نە مار کلکی لە بیر دەچێ، نە باغەوان کوڕ**

« ئەو هەتیوە زۆر درە، ڕەشید ساخ با دیسان دەکرا هەرای لێبکەم، تازە جێی نەماوە براکوژی هاتۆتە گۆڕێ، نە مار کلکی لە بیر دەچێ نە باغەوان کوڕ.»

[ئەمیوری : میرزا٢٠٦]

ە١٠٣٨(١٠٣١) — هەبوو، نەبوو. باغەوانێکی پیر بوو. باغەوانە، حەوت کچ و کوڕێکی بوون. ڕۆژێکی باغەوانە خەریکی داروباران بوو مارێکی لێ پەیدابوو دەتکوت هەژدیهایە. کابرا لە ترسان هەر ڕووحی پێنەما، پێی وابوو هەر ئەلحان تا ئەلحان لووری دەیێنی. مارە گوتی: زۆرم نیشتیا لە شمشاڵێ، ئەگە یەک دوو هەوام بۆ لێدەدەی ئەوە باشە. دەنا سەد ڕوحت بێ بێ یەکت پێناهێڵم. ئەسقەزای ڕەببانی باغەوانە بلوێرژێکی حەجایب بوو. مارە بە بلوێرەی تەواوێک هاتەوە سەرەخۆ. باغەوانەی وەدووی خۆی دا و لۆچێکی زێڕ دە دەستی نا. ئیدی ئەوە بوو بە پیشەی، هەموو ڕۆژێ دەگەڵ خودا ڕۆژی بەحەقی دەکردەوە شمشاڵەی دەست دەدایە و مارە بگرە و هاتم. کابرا بە زێڕی، خۆی گرت و ساز بوو ئەگە بچێتە حەجێ. ئەو فێڵەی فێری کوڕەکەشی کرد و ڕۆیی بۆ کابەتوڵڵایە. کوڕە هەر بەو دەستوورەی بەیانی دەڕۆیی و ئێواری بە زێڕەوە دەهاتەوە. ڕۆژێکی ئەگە زەبتی دا ئەو ئەشکەوتەی ئەگە مارەی تێدایە پڕپڕ لە زێڕە. جا گوتی: تەماشای ئەو بابەی من چەند بێناقڵە، ئەو هەمۆ زێڕەی دیوە و چاوی لە دەست و مستی مارییە ئەگە بە خێرای خۆی لالۆچێکی دانێ یان نا. چۆوە ماڵێ، دەستی دا شیرێکی تیژ، ئەگە هاتەوە مارە پێنج شەش قەف لێک‌هاڵابوو و پاپزکەی خواردبۆوە. یەک بە هەموو دەمایە خۆی شیرێکی داهێنایە و کلکی هەڵپساند. مارە لێی بڵند بوو فەراقیڕەشی لێبڕی. باغەوانە بە سەر شینی کوڕەی‌دا هاتەوە. دەستی دا شمشاڵێ و ڕۆیە کن ئەشکەوتەی و ملی لە شمشاڵ لێدانێ نا. مارە هێندێکی زێڕ دایە و گوتی: ئیدی بەو دۆڵەی‌دا مەیەوە! - گوتی بۆ؟ - گوتی: چونکێ نە مار کلکی خۆی لەبیر دەچێ و نە باغەوان کوڕ.

[سەیدحوسێن ڕەسوولی]

١٠٣٩(١٠٣١) * **باغەوانی**

ئاگادار بوونی باغ.

١٠٤٠(١٠٢١) ☆ **باغی‌سەفا**

« ئەمن سنگی خۆمت بۆ دەکەمەوە بە گەرمێنی گەرمەسێری، بە باغی دە سەفایە»
[حەمەجان : بەندی سولێ]

١٠٤١(١٠٢١) ☆ **باغی‌شەدداد**

ئەو باغەی کە شەدداد بە لاسایی و لەداخ بەهەشت سازی کرد. بەڵام خێری لێ نەدیت و شارەکەشی وەبن لم کەوت.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٠٤١)

١٠٤٢(١٠٤١) ≠ **باغی شەدداد**

باغ و شینایی خۆش و سازگار.

« وەرەوە لاوکۆیەکی بۆ منی ماڵوێران هەڵدێرە/ شەرت بێ کرێیە لاوکۆیە، سینگ و مەمکی خۆمت بۆ دەکەمەوە بە باغی شەددادی، هەموو ڕۆژان جارێکی بۆخۆت دەستانی تێ‌بگێڕە»
[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٧٣]

« ئەمن خۆزگەم بەوان ئاشقان، دۆستان کە دەچنەوە باغی‌شەددادی لێی دەدەنەوە سازە، سەنتورە، کەرەنایە»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر٢٨]

« عیمارات و قسوور و باغ و باغات و گوڵستانی/ هەزار سوێندت دەخوارد دەتگوت بەهەشتی باغی شەددادە»

[مەلاعارف کۆکەیی]

ا بەم شێوانە دەگوترێ **دەڵێی باغی شەددادێ. وەکوو باغی شەددادی وایە. بۆتە باغی شەددادی.**

١٠٤٣(١٠٢١) ☆ **باغی‌نەمروود**

« سنگت بۆ بکەم بە باغی نەمروود بڵێن پەنجەی لاسی تێ‌گەڕاوە/ کوڵمەت بۆ بکەم بە شانەی هەنگوین، وەختی برینەوەیەتی و ڕەواقی تێ‌گەڕاوە»
[فەتاحی‌قازی : لاس و خەزال١٥١]

a١٠٤٣(١٠٢١) ☆ **چوارباغ**

شوێنێک کە دارەکانی لە ڕیز یەک و ڕاست چەقێندرابن و نێوەڕاستەکەیان هام و شۆی پێدا بکرێ و ببێتە سەیرانگا. **« دەنگت هەڵێنە بابم/ لە بەندت حاڵی نابم/ سینگی ئەو کچەی چوار باغە/ دوو شەوانی تێدا بم»**

[فۆلکلۆر]

باغەڵ/ باخەڵ

گیرفان. « سینگت لە کاغەزی مەرجانی سپی‌ترن/ باغەڵت لە وەتاغی عەجەمی خۆشترن»
[بەحری : گەنجی سەربەمۆر٩٣]

« کاکی‌نە حەیرانەکەی من حەیرانە/ چاوی ڕەشە، پڕ لە دەرمانە/ سینگی سەدەفە، باغەڵی دوکانە»
[حەیران]

مەسەل (١٠٤٤)

١٠٤٥(١٠٤٤) * ئەو خورمایەی ئەتۆ دەیخۆی دەنکەکەی دە باغەڵی مندایە ٢٢٨٩/ ت .

١٠٤٦(١٠٤٤) * باغەڵت پڕ بێ لە پارە، خزم و بێگانەت لە دەورە دیارە

هاوتای ئەگەر هەتبێ میوان زۆرە، ئەگەر نەتبێ ماڵت چۆڵە و ٢٠٧٩/ ت .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٠٤٤)

١٠٤٧(١٠٤٤) ≈ دوو مەمک دە باغەڵێکی‌دا وێک دەکەون

شەڕ و دەمەتاڵەی نێو ماڵ و شەریک و بە گشتی ئەوکەس و لایەنانەی کە بە هەر هۆیەک تێکەڵاوی‌یان هەیە شتێکی ئاسایی‌یە .

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٠٤٤)

١٠٤٨(١٠٤٤) ⌘ دەست فێرە/ فێری باغەڵ بوون

هۆگر و خووگرتوو بە کوشینی مەمک. « سەرجە و دەرد و بەلا/ لە سەر پیسەی وەخر بێ/ لێک‌ڕا دەڵێن ئیشەڵڵا/ دەبێ دەستم زیارەت کەن/ چونکێن فێرباغەڵە»
[پاپانیانی : کانی‌مرادان ٩٩]

١٠٤٩(١٠٤٤) ⌘ کێچ دە/ لە باغەڵی کەسێک‌دا سەوزەڵە/ سەوزەڵەخانم کوتن

بڕ = تولە بردنە ڕاو و ١٦٢/ ت .

١٠٥٠(١٠٤٤) ⌘ ماری سڕ دە باغەڵ نان

ئەکنەخۆ ڕاگرتن و مەیدان دان بە دوژمن.|| هاوتای **گورگ دە کۆزی خۆ هاویشتن.**

١٠٥١(١٠٤٤) ⌘ مەمک پڕ بە باغەڵ بوون

« دەستم دەبرد لەبۆ بەرۆکی، مەمکی خڕ دەکردن پڕ بەباغەڵی...»
[بەحری : گەنجی سەربەمۆر٢٩]

بە جۆرێکیش پێوانەی جحێڵ‌بوونی کچە. « کچە زلە زل، مەمکی یەک/پڕ بە باغەڵێن.»

١٠٥٢(١٠٤٤) ⌘ **هەزار پیاوی(...)دە باغەڵ نان**

« بابی ئەستی پاڵەوان بوو، کوا پیاوی وا، ئەو جۆرە پیاوانەی لە باخەڵی دەنا.»
[ئەمیوری : هاوارمیهرە٩٣]

بڕ= ١٠٢٤/ ت .

ڕێکەوەندەکان (١٠٤٤)

١٠٥٣(١٠٤٤) ☆ **باغەڵ پڕ لە مراد**

(تایبەتی ئینسانی جوانەمەرگە.) ‖ پڕئاوات، بە ئاوات نەگەیشتوو. « مەناڵە، باغەڵ پڕ لە مرادە مەناڵە...»

[قالەشین : بەیتی خەج و سیامەند]

١٠٥٤(١٠٤٤) ☆ **دە تەنگە/ تەنکەی باغەڵ/ باخەڵ نان**

دە گیرفان هاویشتن. « هێندێک لە پارەکەم لە بانک دانا و ئەوەکەی تریشم لە تەنگەی باخەڵم نا.»

[حەسەنزادە :گێلەپیاو٢١٠]

« سەدتمەنەی هەڵدەگرێ و لە تەنگەی باغەڵی دەنێ و لێدەدا و دەڕوا.»

[هەقایەت]

١٠٥٥(١٠٤٤) ☆ **زەرمەمی دە باغەڵێ**

« ... لە بۆم بترازێنە دەرزی سنجاخێ، هەڵکێشە سەر زەردی بەرچێڵێ/ لەبۆم وەدەرخە باغچۆڵێ دە سینگ و مەمکان/ ئەمن دەستی ڕاستێت داوتمە ئەستۆیە/ بە دەستی چۆپێت دەگرمەوە دوو زەرمەمی دە باغەڵێ»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر١٨٩]

١٠٥٦(١٠٤٤) ☆ **شەمامە و شەمامەڕەنگینی باغەڵێ**

مەمک. « توخولا وەرە لاقانم بنێ کۆشێ، ڕاموسە خاڵی ڕوومەتێ/ دەست بدە لە شەمامە و شەمامەڕەنگینی باغەڵێ»

[قالەشین : حەیران]

‖ شەمامەڕەنگینی باغەڵێ. « مەلێ خەجێ لەپاشەمن کێ بەهەرپاتە/ بە خودای شەمامەڕەنگینی باغەڵێ خەجێ لە دەستی هەمووکەس هەر قاتە»

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر٣١٩]

« ئەوان شەمامە و شەمامەی ڕەنگینی باغەڵێ تۆ بەمن بهێنێ بەوێ شەمامەی دە خەتخەت کە لە چوار بێستانی دە وان کوڕە بەبان شەختەی پایزێ لایەکی لە برایمی ماڵوێران دەنگاوتی»
[ڕەسووڵ بالەکی : بەیتی برایمۆک]

« ئەمما جوتێکم شەمامەڕەنگینی دە باغەڵیدا بۆ تۆ کردوونە وە پاوانە / لە نێوانی سینگ و

مەمکی خۆت دەکەمەوە تەرخانە »

[حوسێن‌شەمشە:بەیتی لاس وخەزاڵ]

بڕ= سێو (لە پیتی س). هەنار (لە پیتی ە).

باقە

باوەشێک گیا/ دەغڵی بەستراو.

مەتەڵ (١٠٥٧)

١٠٥٨(١٠٥٧) § هەزار مەرِم هەیە دە کونێکی‌دا، جێی باقەگیایەکی نابێتەوە

- شلرەمێروو

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٠٥٧)

١٠٥٩(١٠٥٧) = **سمێلی دەڵێی/ دەڵێی باقەگیایە**

بڕ= ٦٠.

« ئێستا کوڕەکەم سمێلی دەڵێی باقەگیایە، وای لێهاتووە داوای ژن دەکا.»

[فتووحی و وەیسی : شەوچرا١١]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٠٥٧)

١٠٦٠(١٠٥٧) ⌘ **باقە لێ بڵاو بوون**

وەزع پەرێشان بوون . تووشی تەنگ و چەڵەمە و گیروگرفت هاتن.

I هاوتای **چۆرت لێ پارە بوون**.

ڕێکەوەندەکان (١٠٥٧)

١٠٦١(١٠٥٧) ☆ **باقەبەست**

کەسێک کە باقە دەبەستێ.

١٠٦٢(١٠٥٧) ☆ **باقەبێن**

ئەو گیایەی باقەی پێ دەبەسترێ کە ناسیاوترینیان ئەمانەن: ١) سێ‌سوو. ٢) پسنجک. ٣) گەنمی خاو و بڵیند. ٤) جەگەن. ٥) گیازەڵە.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٠٦٢)

١٠٦٣(١٠٦٢) ☆ **باقەیێن دان/ نەدان**

١) بەباڵا بوون/ نەبوونی گەنم. « گەنمەکە باقەیێنێ نادا.» واتا کورتەباڵایە.

٢) گەنمێک کە بەهۆی زۆر گەیشتن پەڕیبێ.

١٠٦٤(١٠٦٢) ☆ **باقەیێن بادان**

گرێ دانی دوو گیا لە گیایەکانی باقەیێن بۆ باقە بەستن .

١٠٦٥(١٠٦٢) ☆ **باقەیێن ڕاخستن**

ڕاکێشان و ڕاخستنی باقەیێن بۆ سوارکردنی گیانەرمە، کلۆش، گەنم، جۆ، ونجە و قامیش.

باقی

نیوە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (١٠٦٨)

١٠٦٧(١٠٦٦) ≈ **باقی گووت بە لاقی**

بۆ منداڵان جنێوە و بۆ گەوران قسەیە.‌‌‌ منداڵ بۆ زۆربەی نیوەکان شتی لەم بابەتە دەڵێن:

مستەفا! سینگڵی سەفا! گۆچانقەوی! دە گووی کەوی! دەرنەیەوە. کاوە! لایەکی قوونت سووتاوە/ پەڕۆ و پاڵیان لێناوە. فاتم! دایکەنە هاتم. قەومەت شموکەت/ سەرومت ئەوەی بگرە بەوەت. حەسەنە! گیسکەگەنە، پووڵی دزی دای بە خەنە. هاشم! بۆت دەتاشم.

باقی

پایەدار، بەردەوام.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٦٨)

١٠٦٩(١٠٦٨) ≈ **حەمر/ حومر باقی بێ و کەس نەمێنێ**

بڕ = ٢١٤٦ / ن .

باقی

یەکێکە لە ناوەکانی خودا.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالڕستەیی (١٠٧٠)

١٠٧١(١٠٧٠١ ✍ **ماڵەباقی**

شێوەڕستەی خۆزیا و ناواتە بۆ جێبەجێ نەبوون و سەرنەگرتنی کارێک. « ئەی ئەگە تووشی بەڵایەکی هات چی بکەین؟ - کوڕە ماڵەباقی چاوم بەچاوی نەدەکەوتەوە.»‖ مەبەستی **خودای دەکرد.**

باگردان

بەرد یا کۆتەرە دارێکە لە شکڵی نوستوانە. لێک و لووس و بێ گرێ‌وگۆڵ. لە نێوەڕاستەوە بە باری درێژیدا سەرانسەر کونەودیو کراوە یا ئەو سەروسەرەکەی دوو قولفی ئاسنی تێدەخرێ و گوریسێک دە کونەکە یا قولفەکان هەڵدەکێشن. بۆ کوتانەوە و درزبڕین لە سەربان تلی دەدەن.‖ باگردێن. بانگردێن. بانگلێن. بانگلێر. بانتلێن.
[زەبیحی: قامووس٢٨٥]

مەتەڵ (١٠٧٢)

١٠٧٣(١٠٧٢١ § سەقوڵە بە باناندا ڕادەکا

– باگردان

١٠٧٤(١٠٧٢١ § کاوڕمیخەی سەربانی
گیای دەقرتێنی بە ددانی/ دەدانی

– باگردان

١٠٧٥(١٠٧٢١ § مامێکم هەیە لەسەربانی
هەڵوای دەخوا بە نانی

– باگردان

مەسەل (١٠٧٢)

١٠٧٦(١٠٧٢١ * **دوو بان و باگردانێکیان نەکوتوە**

پیاوێک دوو ماڵی پێ بەڕێناچێ.‖ ناواش دەگوترێ **دوو بان و باگردانێک نابێ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٧٢)

١٠٧٧(١٠٧٢) ــ **کونگی/ قونگی/ قوونی دڵێی باگردانە**

قوونیزل.|| هاوتای **گوێز لەسەر سمتی کەسێک شکان.**

باڵۆره/ باڵلۆره

جۆرێک گۆرانی تایبەت بە کچ و ژنە و بە عام لە شاخودران لێی دەدەن. پەنجەی دەستی بۆ خڕ دەکەنەوە و بە هەوای ئەو گۆرانیەی دەیڵێن لە دەمارەکانی ملیان دەدەن و لە گەرووشیان هەر بە عەینی هەوا دەنگی (ئەووووە. ... ، ...) دەردەخەن و لە نێوان پەنجە لە گەردن دان و (ئەووووە)دا وشەکانی گۆرانیەکەیان درێژ دەبێتەوە و پیاو بەحاڵ تێی دەگا.

[زەبیحی : قامووس ٢٨٥]

« بەگوارە و بەزرێزم/ دە دمی بابت مێزم.

باڵلۆرەی دمێژم/ ڕەشی گون درێژم/ پانۆکەت بە درێژم.

باڵلۆرەم قەدیمە/ سەر بەخاج و سیمە/ دە دم و لووتت ڕیمە

باڵلۆرەم تاوتاوە/ لێزەم لێ قەوماوە/ من ئەتۆم نەگاوە؟»

[ڕەسووڵی نادی]

|| بۆ خوێندنەوەی بەندەکانی باڵلۆرە بڕ ــ کانی مرادان : ل ١٧١- ١٧٤.

ڕێکەوەندەکان (١٠٧٨)

١٠٧٩(١٠٧٨) ☆ **باڵلۆرە لێدان**

کوتنی باڵۆرە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٠٧٩)

١٠٨٠(١٠٧٩) ــ **دڵێی باڵلۆران لێدەدا**

کەسی لێ حاڵی نابێ.

١٠٨١(١٠٧٨) ☆ **بەیت و باڵلۆرە**

بڕ = ٣٥٢٦.

١٠٨٢(١٠٧٨) ☆ **شەرِباللۆزە**

بە باللۆزان دە گژیەکڕاچوون. «فاتمەتەنەی "قۆیتەڵ"ێ بە شەرِباللۆزە کەسی پێ نەدەوێرا.»

[ڕەسووی نادری]

بالۆکە/ بالووکە

زیپکەیەکی پچووکی ڕەقە لە دەستویل و جێگای تری لەشی ئینسان دێت. کەرتی "باڵ" بە لای منەوە "بەڵ"ە کە بە مانای قیتە هاتووە.

[زەبیحی:قامووس ٢٥٨و٢٨٦]

باوەڕ (١٠٨٣)

١٠٨٤(١٠٨٣) ٥ ئەو جێی بۆق و کیەڵ میزی بەسەرداکەن دەبێتە بالۆکە.

١٠٨٥(١٠٨٣) ٥ ئەوی دەست لە بۆقی دا بالۆکەی لێ دێ. بڕ= ١٠٩٦.

داوو دەرمان (١٠٨٣)

١٠٨٦(١٠٨٣) ✠ حەوت دەنکە گەنم و حەوت کلۆ خوێیان دێنن و حەوت قولهەوونەڵلایانی بەسەردا دەخوێنن و دە پەڕۆیەکیەوە دەپێچن و لە قەراغ جۆم یا هەرشوێنێکی شەدار دە گڵی دەخەن. ئەگە گەنم و خوێیەکە ڕزین بالۆکەکە هەڵدەوەری.

١٠٨٧(١٠٨٣) ✠ دووسێ لقی ناسکی گەسکەسپیلکەی دێنن و دەناوی گەرمی هەڵدەکێشن هەتا نەرم دەبێ ئەوجار بەسەر بالۆکەکانی دادێنن و گەسکەکەی با دەدەن و لەبەر خۆوە دەڵێن هەتا ئەو گەسکە دەرزێ ئەوە هەڵوەرێ. ئەوجار گەسکە بادراوەکە دەدەنە دەست کابرای و پێیدەڵێن برۆ بیبە دە قوڕەرِشەی هاوێ ئەمان ئە قسان بکە و نە ئاوڕ بدەوە.

١٠٨٨(١٠٨٣) ✠ سێ چڵ لە گیای تیرۆ بە نییەتی چاک بوونەوە بادەدەن.

١٠٨٩(١٠٨٣) ✠ شتێکی دەکوورژنەوە و خەڵکێکی پێ بانگ دەکەن. دوای نانخواردن یەکێک لە میوانەکان ڕیخۆڵەی شتە کووژراوەکە دەگەڵ خۆی دەباتە قەبران و لەپشت سەری مردوویەک دە گڵی دەخا. دەگەڵ ڕیخۆڵەکە ئێشک بوو بالۆکەش هەڵدەوەرن.

١٠٩٠(١٠٨٣) ✠ شەخسێک هەیە لە "ئامێد"ی(دێیەکە لەسەر ڕێگای مەهاباد ـ سەردەشت)"بادینەکوێر"ی پێ دەڵێن. ئەوی بالۆکەی بێ لقێکی لە گوێنی وێ بادەدا، هەتا لە قەوەی دەخا. ئەو

گوێی نیشک بێ بالۆکەکەش هەڵدەوەرێ. هەمان کارەی لە سەر چاکی "شێخوسوروتی (لە نێزیک گوندی "لاچین"ە و کەوتۆتە ڕۆژهەڵاتی مەهاباد) دەکەن.

١٠٩١(١٠٨٣) ✠ گۆشتی کاڵ لەبن ناوردووی دەنێن ئەگەر گۆشتەکە ڕزی بالۆکەش چاک دەبێتەوە.

١٠٩٢(١٠٨٣) ✠ لۆچینک خوێی دە تەندوور داوێن و پێش ئەوەی خوێیەکە قرچەی لێ بێ هەڵدێن.

مەسەل (١٠٨٣)

١٠٩٣(١٠٨٣) * **بووکی مە زۆر جوان بوو، بالۆکێکی لە لێوان بوو**

زیاد بوونی عەیبێکی دیکە بە عەیبەکانی پێشوو.

ڕێکەوەندەکان (١٠٨٣)

١٠٩٤(١٠٨٣) ☆ **بالۆکەبڕین**

چارەسەرکردنی بالۆکە بە یەکێک لە شێوەکانی ئاماژە پێکراو.

١٠٩٥(١٠٨٣) ☆ **بالۆکە لێهاتن**

پەیدا بوونی بالۆکە لە دەست و...

باوەڕ (١٠٨٣)

١٠٩٦(١٠٨٣) ○ بۆقی بگوزی بالۆکەت لێدێ. بڕ- ١٠٨٤ و ١٠٨٥.

باڵ

ئەندامی لەشی پەلەوەران و هێندێک لە گیانلەبەران کە بە یارمەتی ئەوەوە هەڵدەفڕن.

باوەڕ (١٠٩٧)

١٠٩٨(١٠٩٧) ○ مێش باڵێکی ژەهر و باڵێکی شەفایە، بۆیە ئەگە دە چا و شتی وا کەوت دەبێ قومی کەی جا فڕێی دەی.

مەتەڵ (١٠٩٧)

١٠٩٩(١٠٩٧) § باڵی لە شاخانە
ناوی لە چۆمانە
خواردنی لە ماڵانە

– ئاش ٣٦٠/ ن .

١١٠٠(١٠٩٧) § باڵی هەیە نافڕێ
زاری هەیە ناقڕێ

–

١١٠١(١٠٩٧) § چەخت و چەپ و چەڕیدە
نە گۆشت، نە باڵ. گەڕیدە

– قرژاڵ

١١٠٢(١٠٩٧) § دادەنیشێ قوونی نیە
هەڵدەفڕێ باڵی نیە
دەیکوژی خوێنی نیە

– تالوو

١١٠٣(١٠٩٧) § دەڕوا لاقی نێ/ نیە
دەفڕێ باڵی نێ/ نیە
دەخورێ، گۆشتی نێ/ نیە

– کەنگر / قانگەلاشک

١١٠٤(١٠٩٧) § سەرکەسکی باڵ تیسوێ

– مێز

١١٠٥(١٠٩٧) § شاخی گایە، بە باڵ مەلە
پشت ماسی‌یە، بە چوارپەلە

–

١١٠٦(١٠٩٧) § قولینگ لووتێتی
شەشڕیەڕ باڵێتی
عالەم لە چەنگی
ئاە و ناڵێتی

– مێشوولە

۱۱۰۷(۱۰۹۷) ٪ یەک لاق و نۆ باڵ
سێ نوقتە و سێ خاڵ
- گوڵەگەزیزە

مەسەل (۱۰۹۷)

۱۱۰۸(۱۰۹۷) × **ئادەمی تەیری بێباڵە** - ۱۳٦/ ئ .

۱۱۰۹(۱۰۹۷) × **ئەگە وشتر باڵی بوایە، ئەو عالەمە چی کردبایە؟**
بڕ = ۱۱۱٥.

۱۱۱۰(۱۰۹۷) × **باڵی شکاوە لاتی دەبەستن**
هاوتای ۱۰٦/ ئ .

۱۱۱۱(۱۰۹۷) × **پشیلە باڵی با تۆزی چۆلەکەی لەسەر عەرزی/ حەرزی هەڵدەگرت**
بڕ= ۱۱۱٥.

۱۱۱۲(۱۰۹۷) × **چۆلەکە بە باڵێکی نافڕێ**
ڕەمەریەکیان تێن دەگەڵ **دەستێک بەتەنێ تەقەی نایە. گا بەتەنێ جووتی ناکا.**

۱۱۱۳(۱۰۹۷) × **خودا ئەگەر غەزەب لە مێروولەی بگرێ، باڵی لێدەڕوێنێ**
ئاواش دەگوترێ **خودا ئەگە غەزەب لە مێروولەی بگرێ، باڵی دەداتێ.** ا کاری گەورە و بێتوانایی بکەر.

۱۱۱٤(۱۰۹۷) × **خودا باڵی دابا بە وشتری هەموو سەریان دەڕووخان**
بڕ= ۱۱۱٥.

۱۱۱٥(۱۰۹۷) × **خودا باڵی نەدا بە گامێشی**
بۆ ئینسانی دەستەڕۆیوی بێئیدیعا دەکار دەکرێ. کەسێک کە چی بە دەستەوە نیە و بەتۆزوپۆزە. ا بڕ = ۱۱۰۹، ۱۱۱۱ و ۱۱۱٦.

۱۱۱٦(۱۰۹۷) × **گا باڵی هەبایە ڕنجەی نەدەهێشت**
بڕ= ۱۱۱٥.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (۱۰۹۷)

۱۱۱۷(۱۰۹۷) ـ **دەڵێی باڵی حاجیلەگلەگێ**
درێژە.

(١١١٨(١٠٩٧ ≈ **شاخی وا و باڵی وا**

مەدح و پێ‌هەڵاگوتنی زۆر و بێ‌جێ. « ڕۆژی دۆینێ هەر باسی ئەو کوڕەی کردوە، شاخی وا و باڵی وا... »

(١١١٩(١٠٩٧ ≈ **وەک باڵی مێشوولەی**

بۆ شتی تەنک دەکار دەکرێ. « جووتە کەوشێکی دەچاڵی لەوی دە کوڕەکی‌یە/ بەری داوەتەوە کەراسێکی تەڵەسی خاوڕێس، قەتتەقەت باڵی مێشوولەی هێندە تەنک نی‌یە »
[سەیدحوسێن ڕەسوولی : بەیتی برایمۆک]

هاوتای **وەک پەڕی‌مێشی.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٠٩٧)

(١١٢٠(١٠٩٧ ⌘ **باڵی مێش مژتن**

قرنیس و لەچەر بوون.|| هاوتای **گووکوڵێنەوە. دڵی نایە گروی بکا دەڵێ برسیم دەبێتەوە.**

(١١٢١(١٠٩٧ ⌘ **بە باڵ فڕین**

١) درۆی زل و سەقەت. « درۆی وا دەکا بەباڵ دەفڕێ. درۆی ڕەحمەتی بە باڵ دەفڕن.»|| هاوتای **درۆی وا دەکا دەمێ لە کەرێی نێ.**

٢) ئەسپ و... خۆش‌بەز و بڕەو. « سوارەکەی ئەسپەت بە باڵ دەفڕێ و هێندێک دەڵێن لاقی لەسەر عەرزی‌یە/ ڕاست و چەپ خۆت هاویشتۆتە سەر ڕکێف و ورینگت دێ لە لاق و ئاوزەنگی‌یە»

[فەتاحی‌قازی : سەعید و میرسەیفەدین٢٠١]

(١١٢٢(١٠٩٧ ⌘ **چوونە بن/ ژێر باڵی کەسێک**

١) شانی خۆ خستنە بن‌هەنگڵی کەسێکی کە ناتوانێ لە جێی خۆی هەڵستێ.

٢) خۆدانە پەنای کەسێک.

(١١٢٣(١٠٩٧ ⌘ **شاخ و باڵ لە خۆ/ شتێک نان**

پێ‌هەڵاگوتن و گەورەکردنەوە. «وەختێک قشوونی سۆڤیەت هاتە نێو ئێران و بەرەو تاران پێشڕەوی کرد، کار بەدەستانی ئێران کە هەمیشە شاخ و باڵیان لە خۆ دەنا و بە شانازی‌یەوە مێژووی پڕشکۆی ئێرانیان وەبیر خەڵک دێناوە، لەبڕ پووکانەوە و چیان پێ‌نەما.»
[مەدەنی : کوردستان و ستراتژی دەوڵەتان١٦٤]

(١١٢٤(١٠٩٧ ⌘ **کەسێک خستنە بن/ ژێر باڵ**

١) پەنادانی کەسێک. ٢) پاراستنی کەسێک لە مەترسی یا لە دەستدرێژی خەڵک.

١١٢٥(١٠٩٧) ☆ **وەک هەڵۆ لە بن باڵی خۆ ڕوانین**

ئەوپەڕی سرنج و وردبینی، زیت و وریا بوون.

باوەڕ (١١٢٥)

١١٢٦(١١٢٥) ○ هەڵۆ دەگەڵ چاوی لە بن باڵی خۆی کرد دەزانێ مشک لە کونێ هاتۆتە دەر یان نا.

ڕێکەوەندەکان (١٠٩٧)

١١٢٧(١٠٩٧) ☆ **باڵدار**

ئەو گیاندارانەی باڵیان هەیە و دەفڕن.

مەسەل (١١٢٧)

١١٢٨(١١٢٧) * **باڵدار هاتوە باڵی وەراندوە، نالدار هاتوە نالی وەراندوە**

بریتی‌یە لە جێگای پڕمەترسی کە هەرکەسی بچێتێ ڕزگار بوونی نیە.

١١٢٩(١١٢٧) * **باڵدار بێ باڵی دەشکێنن، نالدار بێ نالی دەردێنن**

« بیکە بەخاتری خودا با لێرە نەبین. کوتی: براڵە ئێمە هەر حەوتمان پاڵەوانین، باڵدار بێ باڵی دەشکێنین، نالدار بێ نالی دەردێنین، کێ حەدد و جورئەی هەیە بە لای ئێمەدا بێ و بەلای ئێمەدا بڕوا.»

[فەتاحی‌قازی : بەیتی بارام و گوڵندام]

« حەمەدخان دەڵێ: نازانی وەک پلینگی چەنگ بەخوێنم/ باڵدار بە ئاسمانێدا بڕوا باڵانی دەوەرێنم»

[وەستا برایمی‌کۆنەطانی : بەیتی لاس و خەزاڵ]

١١٣٠(١٠٩٧) ☆ **باڵ فش کردن**

باڵ کردنەوەی مەل کاتێک بەسەر زەوی‌دا دەڕوا. بڕ= ١١٦٢.

١١٣١(١٠٩٧) ☆ **باڵ شکان**

باڵدارێک کە بەهۆی گرفتی باڵ لە فڕین کەوتبێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١١٣١)

١١٣٢(١١٣١) ⌘ **باڵ شکان**

تووشی بەدبەختی هاتن و سەرنەکەوتن.

١١٣٣(١٠٩٧) ☆ **باڵ شکاندن**

شکاندنی باڵی باڵدار.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١١٣٣)

١١٣٤(١١٣٣) ⌘ **باڵ شکاندن**

بەدبەخت و بێدەسەڵات کردنی کەسێک.

١١٣٥(١٠٩٧) ☆ **باڵشکاو**

پەلەوەرێکی باڵی شکابێ.

١١٣٦(١٠٩٧) ☆ **باڵ شۆڕ بوونەوە**

داکەوتنی باڵەکانی باڵدار لە سۆنگەی نەخۆشی.

١١٣٧(١٠٩٧) ☆ **باڵ لێکدان**

« کەڵەبابێک هاتە سەر دیواری حەساری ماڵە کابرای، باڵی لێکدا و خوێندی...»
[مەتەڵ]

١١٣٨(١٠٩٧) ☆ **باڵ کردن**

هەڵقرتاندن یا هەڵکێشانی باڵی باڵندە.

١١٣٩(١٠٩٧) ☆ **باڵ گرتن**

فێرە فڕین بوون، هەڵفڕین.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١١٣٩)

١١٤٠(١١٣٩) ⌘ **باڵ گرتن**

١)خێرا ڕۆیشتن.

٢) « لە سوێی ماڵ و دراوی باڵی گرتبوو/ خەیاڵی موڵک‌وماش و ماڵی گرتبوو»
[هێمن : بارگەی‌یاران٢٤٠]

بڕ ← ١١٤١.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١١٣٩)

١١٤١(١١٣٩) ≃ **لەخۆشیان خەریک بوو/ وەختە بوو باڵ بگرم**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)‖ لە کاتی دەرباز بوون لە تەنگ‌وچەڵەمە یان بیستنی خەبەرێکی خۆش دەگوترێ. **« کاتێک دەرکەوتین لە خۆشیان خەریک بوو باڵ بگرم ، بە سەر ئەو خێز و چەوەدا هەر وا بازبازێنم بەدوای کابرادا دەکرد.»**
[حەسەنزادە : کێمەبەاو٢٨]

« ئاغا محەممەدخان کە نامەی خوسرەوخان و ئەو هەموو دیاری و مژدەی شکانی جەعفەرخانی پێ‌گەیشت، لە خۆشیان هەر وەخت بوو باڵ بگرێ.»
[هەژار : مێژووی ئەردەلان١٩٧]

‖ ئاواش دەکار دەکرێ **لە خۆشیان هەرئەوەندە بوو باڵم نەگرت. هەر ئەوەندە بوو لە خۆشیان باڵم نەگرت.** ‖ مارتای **لە خۆشیان وەختە بوو خەنی بم. لە خۆشیان خەنی بوون.**

١١٤٢(١٠٩٧) ☆ **باڵ گرتنەوە**

هەڵفڕینی مەل لە شوێنێکی کە بۆ ماوەیەکی کەم لێی نیشتبێتەوە.
[زەبیحی: قامووس٢٩٠]

١١٤٣(١٠٩٧) ☆ **باڵندە**

پەلەوەر.

باوەڕ (١١٤٣)

١١٤٤(١١٤٣) ◊ لە باڵندان قاز و قوڕینگ ڕێیە خەڵەت ناکا و لە پێڕەوان وشتر.

١١٤٥(١١٤٣) ◊ لە دەعبای پێڕەو سوێندێ بخۆی بڵێی ڕێوی‌یە، لە باڵندانیش بڵێی ئەوە مراوی‌یە سوێندت لێ ناکەوێ (مەبەست ئەوەیە ئەو دوو شتە زۆر گەرۆڵن).

١١٤٦(١٠٩٧) ☆ **باڵەبان**

باڵندەیەکی ڕاوکەرە.

١١٤٧(١٠٩٧) ☆ **باڵەتەپە**

باڵ لە زەوی دانی مەل لە کاتی مردندا.‖ پەلەقاژە.

١١٤٨(١٠٩٧) ☆ **باڵەشۆڕە**

نەخۆشی‌یەکە تووشی جووجەڵە و مریشک دەبێ و باڵیان شۆڕ دەکاتەوە.‖ هاوتای **دەردەمریشک**.

١١٤٩(١٠٩٧) ☆ **باڵەفرتێ**

باڵەفرەی پەلەوەر لە سەرەمەرگدا.

١١٥٠(١٠٩٧) ☆ **باڵەفرە**

١) باڵ لێکدانی جووجەڵە مەل بۆ فێربوونی فڕین.

٢) باڵ بە یەک دادان لە ناچاری.

١١٥١(١٠٩٧) ☆ **تیژباڵ**

مەلی خێرا لە فڕیندا.

١١٥٢(١٠٩٧) ☆ **سووربالە**

زەردەکەو.

١١٥٣(١٠٩٧) ☆ **سەرباڵ**

پەڕی درشتی مەل.

١١٥٤(١٠٩٧) ☆ **شاباڵ**

١) پەڕە گەورەکانی باڵی مەل. « هاتەوە تەیری گەرمێنێ بەڕێم دەڵێن مراوی/ پێم دەکوت بە هەڵۆی پەڕکووڕ بۆ لە تەیران بەجێ‌ماوی؟/ دەی‌کوت شاباڵی سووتاندووم/ "خەجێی ڕەسووڵ پێتاوی" »

[سەید حەولای برهانی]

« تەماشاکە شاباڵی برۆیە/ دنیایە ژین و مردنە دەچینە کاولە خەریبایەتی، ئەوەکی تۆ نەبینەمەوە تو خولا وەرە گەرنێ تۆم لێ بێ ئازا »

[بەحری : گەنجی سەربەمۆر ١٩٢]

١٢ ئەندازەی لەسەری پەنجەوە تا ئەستۆ.

[هەوار: هەنبانەبۆرینە٤٦١]

١١٥٥(١٠٩٧) ☆ **شەقۆن لە باڵی خۆ دان**

بڕ = ١١٥٧.

١١٥٦(١٠٩٧) ☆ **لاباڵ**

باڵێکی باڵدار.

١١٥٧(١٠٩٧) ☆ **لە شەقەی باڵدان**

هەڵفڕینی بەگوڕی باڵندە و پەلەوەر بە جۆرێ کە دەنگی وێک‌کەوتنی سەرباڵیان دەبیسترێ. « **قاژوو لە شەقەی باڵیدا ڕۆیشت.** »

[خەجێ نان ئەخۆن: هەقایەت]

| بڕ = ١١٥٥.

١١٥٨(١٠٩٧) ☆ **یەک‌باڵ**

تەک و تەنیا بۆ کار و کاسبی. « **تەنیاباڵ و تاقەماڵ بە شەرعیش باش نیە.** »

[قەمیری: هاوارەبەرە٨٣]

هاوتای **یەک‌تەن.**

دەست. « **هەرتک باڵیان بەستم، بەڕێیان کردم لەبۆ...** »

[ڕەسووڵ نادری : نەقڵ]

« **هەلی‌دەکێنە قەزات لە ماڵم/ کراسەکەی بەرت/ی دەخشێ لە باڵم** »

[فۆلکلۆر]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١١٥٩)

١١٦٠(١١٥٩) ~ **بەفر هێند زۆرە، دەیێ باڵی لە سەر دانێ**

بڕ = ٣٢٢٣.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١١٥٩)

١١٦١(١١٥٩) ⌘ **باڵ شۆڕ بوونەوە**

داکەوتنی شان و پێلی مرۆڤ لەبەر بێ‌وازی.

۱۱٦۲(۱۱٥۹) ☆ **باڵ فش کردن**

دەست لێک کردنەوە و سینگ دانەپێشی نیشان. بڕ= ۱۱۳۰.

فڕ (۱۱۶۲)

۱۱٦۳(۱۱٦۲) ● **هاتووم لە لای" قەرەچەلان" / باڵ فش دەکەم وەک خەرتەلان/ لەمێژە فێرم بە شەلان**

ڕێکەوەندەکان (۱۱٥۹)

۱۱٦٤(۱۱٥۹) ☆ **گوریسی حەوت/ سێزدە باڵی**

گوریسێک کە درێژایی‌یەکەی حەوت نامێز بێ. **«گوریسێکی سێزدەباڵی وەک گوریسی عارەبەی‌شاروێرانی دایانە دەستی و ڕۆیی. »**

[حوسێن‌شەمطە : بەیتی لاس و خەزاڵ]

۱۱٦٥(۱۱٥۹) ☆ **لاباڵ**

۱) دەستێک.

۲) قەراغی دەستێک.

باڵ

۱) هاوسەر، ژن. « کاحومبەر پەروزایەکی منی دەباڵدایە.»

۲) پێکەوە. « چەند ساڵە دەگەل ماڵە کاک‌محەممەدی دەباڵ یەک‌داین. »

۳) تێکەڵ. « دەباڵ یەکیان کە.»

٤) پاڵ. « ژنەش منداڵێکی بوو دە لانکێ‌دا بوو، کابرا دەسرازەکەی کردەوە و دە باڵی ڕیا.»

[سەیدحوسێن ڕەسوولی : نەقڵ]

٥) باوەش. « کچە چارەی نەما، کوتی: هۆی کەچەڵی لەننەکێشە/ وردە وردە وەرەپێشە/ گوێی لێفەی بۆ خۆت بکێشە/ وردە وردە وەرە باڵم/ گرووت بەگۆڕی مام و خاڵم»

[سەعید مامەشێرە : بەیتی کوڕ و کچ]

مەسەل (١١۶۶)

١١٦٧(١١٦٦) * **ماڵ دە چاڵدا، سێحەب ماڵ دە باڵدا**

ساحەبماڵ لە هەر هەلومەرجێکدا پارێزەری ماڵەکەیەتی.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١١۶۶)

١١٦٨(١١٦٦) ≍ **باڵمباڵە**

لە کاتی باوێش کردنەوە بۆ منداڵی چکۆڵەدا دەگوترێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١١۶۶)

١١٦٩(١١٦٦) ⌘ **دماڵ خۆدا حەفتا ماڵ بوون**

(بۆ یەکەم کەس دەکار ناکرێ.) ▌ برێتی‌یە لە نیـشـانی مەڕمووز و دمنموبڕ.

١١٧٠(١١٦٦) ⌘ **ڕووح چوونە دماڵ کەسێکەوە**

ئەوپەڕی خۆشەویستی دەگەیێنێ. **« ڕووحم چۆ دماڵێوە.»**

ڕێکەوەندەکان (١١۶۶)

١١٧١(١١٦٦) ☆ **پیاو دماڵدا بوون**

ژنێک کە دەگەڵ پیاوێک بەدزی لە ماڵ یا شوێنێکی بەستراودا خەریک بێ.

١١٧٢(١١٦٦) ☆ **پیاو دماڵدا گیران**

ژنێک کە لە کاتی حووت بوون دەگەڵ پیاوێکدا بەسەریدا چووبن و پێوەندی‌یەکەی لێ ئاشکرا بووبێ. ▌ هاوتای **پیاو لەسەر گیران.**

١١٧٣(١١٦٦) ☆ **خۆ دماڵ کێشان**

« قەرار بێ هەتا سووچی قاپووتەکەی هەڵنەداتەوە و خۆم دماڵنەکێشێ ئەمن ئەچمە کنی و خۆی تێ‌نەگەێنم.»

[شاهرۆخ : چیرۆک و بەیتی کوردی٨٧]

« خەزاڵ هەستا چۆ دەرێ... ئەگە چۆ دەرێ ڕووی لە لێوی تاپووتەکەی بوو، ئەگە هاتەوە ڕووی دە بنەبانێ بوو، دەلێ خۆی دە باڵ کێشا.»

[حوسێن‌شەملە : بەیتی لاس و خەزاڵ]

‖ بڕ ــ ١١٧٤.

١١٧٤(١١٦٦) ☆ **خۆ دە باڵ هاویشتن**

دەباڵ کەسێک خزان. تێ‌خزان دەگەڵ کەسێکی دیکە. « **جا دڵی کاکە لەو دۆشەگی بۆو دۆشەگی خۆیان دە باڵ تێکڵی ناویشت. شەقەی ماچ‌ومووچان وەک دەمانچەی تیر دەهات.** »
[عەلی شەمسی : بەیتی لاس و خەزاڵ]

١١٧٥(١١٦٦) ☆ **دەباڵ خزاندن**

١)کەس /کەسانێک دەباڵ کەس/ کەسانێکی‌تر کردن.

٢) کەسێک دەگەڵ کەسێکی تر لەسەر جێگا خەواندن.

١١٧٦(١١٦٦) ☆ **دەباڵ‌دا بوون**

هاوسەری پیاوێک بوون.

١١٧٧(١١٦٦) ☆ **دەباڵ کردن**

تێکەڵ کردن و لێک‌دان. « **براگەورە کوتی: ئەوشۆ نۆرەی منە، تێری دەباڵ بژنان کرد.** »
[مەڵاپەت]

« **جا میرحەج دەستووری‌دا ژنەکانی خۆی دە باڵ کرد.** »
[رەسووڵ‌بالەکی : بەیتی برایمۆک]

١١٧٨(١١٦٦) ☆ **دە باڵ کەسێک خزان/ غزان**

چوونە سەر جێگای کەسێک و بەیەکەوە نووستن. « **کابرا دێ دە باڵی دەغزێ و هەچی دەیکا دەیکا.** »

[مەڵاپەت]

ا هاوتای **دەگەڵ کەسێک تێ‌خزان.**

١١٧٩(١١٦٦) ☆ **دەباڵ کەسێک‌دا بوون**

پێکەوە بوونی پیاو و ئافرەت لە دیو یا شوێنێکی بەستراودا.

« **ئاشقان لە ژووریێ‌را جاسووسان خەبەریان پێ‌دان؛ کوتیان خەزاڵ کوردێکی دابەستۆ شەووڕۆژ دە باڵ وی‌دایە .** »

[حوسەین‌شەمشە : بەیتی لاس و خەزاڵ]

١١٨٠(١١٦٦) ☆ **دە باڵ نان/ هاویشتن**

دە ناو یەک نان.

١١٨١(١١٦٦) ☆ **دەباڵ‌یەک‌دا بوون**

بڕ= ١١٧٩.

١١٨٢(١١٦٦) ☆ **کەسێک دەباڵ‌دا بوون**

« **... خۆی بە ژووری ماڵە خۆیاندا کرد: حافرەت دەرکەی وەکەدا حافرەتیش ئەوە کابرای دە**

باڵدایە.»

[هەڵقایەت]

■ بڕ ـــ ١١٧١.

١١٨٣(١١٦٦) ☆ لە باڵیەک بردن

لەبەریەک هەڵتەکاندن/ بردن. تەرتوتونا کردن. لەکەلک خستن. « ماڵساڵ ڕمیکی لێەدا بە ولاغەوە دەیدروێ و هەڵیدەتەکێنێ و لەباڵ یەکی دەبا.»

[هەوار : چیرۆک و بەیتی کوردی١٤٣]

باڵا

درێژایی بەژنی ئینسان.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١١٨٤)

١١٨٥(١١٨٤) ≈ باڵای پیاوی

بەقەرا درێژایی قەدی ئینسان.

١١٨٦(١١٨٤) ≈ بەباڵا بێ

دوعایە بۆ منداڵی تازە لەدایکبوو. هاوتای ٢٣٨٢/ ئـ .

١١٨٧(١١٨٤) ≈ دوور لە باڵای(فلانە کەسەی)

لە کاتی پێک‌گرتنی باڵای کەسی زیندوو دەگەڵ کەسی مردوو دەکار دەکرێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١١٨٤)

١١٨٨(١١٨٤) ⌘ بە باڵا بران

١) بە قسمەت بوون. بە نسیب بوون. « دەیگوت من ناچم با ئەو جارە یەکێکی تر بچێ، خۆ بە باڵای من نەبڕاوە.»

٢) کارێک کە لە هەموو کەس چاتر بە کەسی بکرێ یا شتێ بۆ یەکێ لە هەموو کەس زیاتر دەستبدا. « ئەوە هەر بە ئەوزاد دەکرێ، دەڵێی بە باڵای بڕاوە.»

[زەبیحی:قاموس٣٧٣و٣٧٤]

١١٨٩(١١٨٤) ⌘ بە باڵا بڕین

بڕ ـــ ١٢٠٣ .

١١٩٠(١١٨٤) ⌘ **بە باڵا هەڵ کوتن**

تاریف‌کردن باسی چاکەی کەسێ کردن.

ڕێکەوەندەکان (١١٨٤)

١١٩١(١١٨٤) ☆ **باڵابەستە**

کورتەباڵا.

١١٩٢(١١٨٤) ☆ **باڵابەرز**

= ١١٩١. « باڵابەرزی گەزۆدەمە/ ملکی سابلاغ بۆ تۆ کەمە/ ملکی سابلاغ و لاچینی/ دەدەم لە ڕێی پێکەنینی.»

[فولکلۆر]

١١٩٣(١١٨٤) ☆ **باڵابەرزە**

قامکی ناوەڕاستی دەست. بڕ = ١٩٤٣/ ن .

١١٩٤(١١٨٤) ☆ **باڵابەژن**

بڕ = ١٧١٣/ ن .

١١٩٥(١١٨٤) ☆ **باڵاپۆش**

هەر جلوبەرگێکی سەرتاپاخواری مرۆڤ داپۆشێ. **« ئەگە مەیلەکەت نەرامۆشم بێ/ سفیدی کەفەن باڵاپۆشم بێ»**

[فولکلۆر]

١١٩٦(١١٨٤) ☆ **باڵاڕوان**

بڕ = ١٧١٤/ ن .

١١٩٧(١١٨٤) ☆ **باڵاکردن**

١)زیادبوونی درێژایی بەژنی ئادەمی‌زاد.

٢) هەڵچوون و گەشەکردنی شیناوەرد. بەرز بوونەوەی گژ و گیا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١١٩٧)

١١٩٨(١١٩٧) ⌘ **باڵاکردن**

گەورەبوونی مەعنەوی.

١١٩٩(١١٩٧) ⌘ **گمزگمز باڵا کردن**

ئەوپەڕی خۆشحاڵ بوون. « **هەچەند جاری گوێم لە سەرکەوتنی کوڕەکوردێک دەبێ گمزگمز باڵا دەکەم.** »

١٢٠٠(١١٨٤) ☆ **باڵاگرتن**

باڵاکردن. وەختێک دەکار دەکرێ کە گەورە بوون، درێژبوون و گەشەکردنەکە، شتێکی پێویست و تەبیعی بێ. بەڵام باڵاگرتن بۆ کارێکی چاوەڕواننەکراوە .

[زەبیحی : قامووس ٢٨٨]

١٢٠١(١١٨٤) ☆ **باڵانوێن**

بڕ = ١٧١٤/ ن .

١٢٠٢(١١٨٤) ☆ **باڵەکمو کردن**

لە کمو و بێژینگ دانی خەرمان پاش سوور کردنی بۆ ئەوەی چەتی لێ جودا بێتەوە. ئەم کارە بەپێوە دەکرێ و کمودکە بەقەد باڵا بەرز دەبێتەوە.

[زەبیحی: قامووس٢٩١]

« **باڵەکەوم کردووە و خەرمانم هەڵگرتۆتەوە.** »

[هێمن : چەپکێ گوڵ٤٨]

a١٢٠٢(١٢٠٢) — کابرایەک لە کێتکەتێ (دێیەکە لەسەر ڕێگای مەهاباد- سەردەشت) سەت تەغاری باڵەکمو کرد لە سووری نەهاتە دەر، جۆخینەکەی سەت تەغاری کرد، دەسکی خەنجەرێی دە سووری‌دا ون ببوو.

[سەیدحوسێن ڕەسوولی]

a١٢٠٢(١١٨٤) ☆ **بستەباڵا**

بڕ = ١١٩١.

١٢٠٣(١١٨٤) ☆ **بەباڵا گرتن**

جلوبەرگی درواو، یا قوماش بە بەژنی ئینسانێک پێوان بۆ زانینی گەورە و پچووکی و درێژی و کورتی (بۆ جلکی حازر) و زانینی ئەندازەی (بۆ قوماش).

[زەبیحی:قامووس٣٧٤]

بڕ = ١١٨٩.

١٢٠٤(١١٨٤) ☆ **دەستەباڵا**

نە درێژ و نە کورت. « **سەیدێکی ڕیشسپی ئەنک، دەستەباڵای لاواز، هاتە حەوشەی دیوەخان.** »

[هەژار : چێشتی مجێور١٣٢]

١٢٠٥(١١٨٤) ☆ **قەد و باڵا**

بەژن و باڵا.

١٢٠٦(١١٨٤) ☆ **کورتەباڵا**

« کیژێکی کورتەباڵا/ قەدی دەڵێی شەشاڵە/ دایکی دەڵێ دەندەمێ ،/ بابی دەڵێ منداڵە/ واچاکە لینگان هەڵکەین،/ ڕاوی مامزی چاوکاڵە»

[مەمەد حەوڵای برهانی]

باڵووڵ

ابو وهیب بهلول بن عمرو الصیرفی کوفی یا بۆهلوولە شێت، کە دەزگای زمانی کوردی کردوویەتە **باڵووڵ**، گەلێکی قسە و نەقڵ و نەزیلەی خۆش لێ دەگێڕنەوە. دە نێو عەرەباندا چەند کەسێکی وەک باڵووڵ ناسراون. بە باڵووڵ و بەو چەند کەسە دەڵێن "عقلاءالمجانین" (عاقڵانی [لە نێو] شێتان: مەبەست ئەو عاقڵانەن کە وا دەنوێنن شێتن). باڵووڵ ساڵی ١٩٠ی کۆچی مانگی ئەمری خودای کردووە.

b١٢٠٦(a١٢٠٦) — جارێکی هاڕوون پێشنوێژی دەکرد. باڵووڵیش لە ڕەگی دوادرایە بوو. دە جەنگەی نوێژیدا باڵووڵ یەکبەخۆی هەرای کرد: ناشدۆڵە! سلاویان داوە و جەماعەت بەتاڵ بوو. هاڕوون کوتی: ئێستا باڵووڵ ئەمن دەگەڵ تۆ بڵێم چی؟ کوتی: قوربان! ئاگام لێ بوو دە جەماحەتیدا، دە فکری خۆتدا، ئاشت نابۆوە! ئەگە ڕوانیم ئاشەکەت بێ دان بوو، ناعیلاج ناشدۆڵم کرد، کوتم با خەڵک گەنمی بێنێ و لێ بکا.

[سەیحوسێن ڕەسوولی]

c١٢٠٦(a١٢٠٦) — پیاوی حووکماتێ کەوتنە سەر یێکێ. کابرا بە کن باڵووڵیدا هات. کوتی: چم لێ دەکەی؟ دە فریام نەیەی دەمگوژن. باڵووڵ کوتی: وەرە دە قوونمەوە! کابرا هەر واتێکی بردەوە. کوتی: جا قەت ئەوە قسەیە! ئەمن ئەوە دەگوژرێم و کاکیشم فشەم پێ دەکا. باڵووڵ ڕۆبۆ شانی کابرای و وە بن باڵتەکەی خۆی دا و لە حاستە خۆی هەڵترووشکا. پیاوی حووکماتێ بە زرمەزرم گەیشتنە باڵووڵی. کوتیان: کەسێکی لەو حاڵەی و لەو ڕەنگەت نەدیوە؟ باڵووڵ کوتی: ئەوە دە قوونمدایە! کوتیان: تەمەشای ئەمە پرس بە کێ دەکەین؟ ئەوان ڕۆیشتن و کابرا هاتە دەرێ. چوونکە باڵووڵ ڕاستێکەی کوتبوو، ئێستێکی چاک بە گۆیدا هات. باڵووڵ کوتی: بۆ دەنا بە تەمای بۆ تۆ درۆیە بکەم؟!

[سەیحوسێن ڕەسوولی]

d١٢٠٦(a١٢٠٦) — ئەگە یەکێک زوڵمی لێ کردبایە، دەچوو لە بن کێلێک دادەنیشت، دەی‌کوت: ڕووحی خۆت بۆ کوێ دەبەی ناخیری دێیەوە نێرە.

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

e١٢٠٦(a١٢٠٦) — ڕۆژێکی باڵووڵ کوتی: وەرە هاڕوون با لێ‌پرسینی دنیای دیکە دانێین. هاڕوون کوتی: ئەو جار نۆرەی ئەو بەزمانەیە! کوڕە بابم ئەوە کوا بە مە دەکرێ؟ باڵووڵ کوتی: ئەتۆ بە حەمامچێکی بڵێ سبەینێ حەمامی گەرم کا، ئەوی دی لە عایدی من. هاڕوون لە ترسی زمانی باڵووڵی، چوو بە حەمامچێکی کوت: کاکە سبەینێ حەمامی گەرم کە، ڕۆژانیش چەندت هاتۆ ئەمن دوو ئەوەندەت دەدەمێ. بۆ سبەینێ حەمام گەرم کرا و باڵووڵ چۆ تێی. باڵووڵ کوتی: جا هاڕوون ئەوە قیامەتە و ئەتۆ لێم بپرسە. هاڕوون کوتی: ئەتۆ کێی؟ کوتی: ئەمن باڵووڵم. کوتی: چ کارەی؟ کوتی: لە تووڵەی بەیانی‌ڕا لێی سواری قامیشێکی دەبم و هەتا ئێواری دەسووڕێمەوە. کوتی: ئەدی خواردنت چیی؟ کوتی: لەتکە نانێکی ڕەق و کەچکێک دۆی گەرم. باڵووڵ خلاسی هات و هاڕوون چۆ تێ. باڵووڵ کوتی: ئەتۆ چ کارەی؟ کوتی: پاشای بەغدایەم. کوتی: حەد و سنوورت دەگەڵ کێیە؟ سەربازەکانت چ دەخۆن و ...؟ ئەخە سەعاتێکی لێی پرسی، خلاسی هەر ئەهات. کوڕە کوتی: مەعز بۆ ڕەزای ئەو خودایەی بمهێنە دەرێ، سووتام. جا کوتی: هاڕوون! حیسابی ئەو دنیای ئەوهایە، ئەمن چم نێ هەتا لێم بپرسن، ئەمان ئەتۆ قەتت خلاسی نابە.

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

f١٢٠٦(a١٢٠٦) — خەڵک بە سەر هاڕوونی‌دا هاتن. کوتیان: ئەو برایەت (باڵووڵ) فەقیرە، بۆ هیچی نادەیەی؟ کوتی: هەرچی ئەمن بۆی دەنێرم لێم وەرناگرێ و بە سەرمدادەداتەوە. کوتیان: ئەتۆ برێکمان زێڕ دەیە، بزانین چۆن وەری‌ناگرێ. زێڕیان دە کیسەیەکی کرد و بردیان ڕاست لەسەر ئەو پردەیان دانا ئەگە هاڕوون هاتوچۆی بە سەردا دەکرد. بە قودرەتێ ئەو خودایەی دەگەڵ گەیشتە سەر پردەکەی، کوتی: ئەرێ دەبێ کوێر چۆن بە سەر پردێ‌دا پەڕنەوە؟ وەڵڵا خۆی کوێر کرد و بە کوێرەکوێر پەڕیەوە.
جارێکی دیکەش پووڵێکیان بۆ دە مریشکی سوورەوەکراو نا، کوتی: جا ئەوە ئەمن بە ناشکوری نالێم کەنگێم شتی ڕا خواردۆ؟ وەڵڵا دەیبەم بۆ فلانە ماڵەی.

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

ڕێکەوەندەکان (a١٢٠٦)

g١٢٠٦(a١٢٠٦) ☆ قسەباڵووڵی

کەسێک کە دەتۆدۆغر و بێ پێچ‌وپەنا قسە دەکا.‖ هاوتای **قسە لە ڕوو**. ٤١٢.

بان

تەختایی سەرەوەی خانوو.

مەتەڵ (١٢٠٧)

١٢٠٨(١٢٠٧) § دارێکە و بانێکە و گۆچانێکە

– شەمعی

١٢٠٩(١٢٠٧) § سەری لێم بانە
بنی زیندانە

– کورسی سەر تەندوور

مەسەل (١٢٠٧)

١٢١٠(١٢٠٧) * **دوو بان و باگردانێکیان نەکەوتوە**
بڕ = ١٠٧٦.

١٢١١(١٢٠٧) * **دەردی جوانان دڵۆپەی بانان**
نیشانی جەوان هەردەم لە مەترسی تووش بوون بە نەخۆشیدایە.

١٢١٢(١٢٠٧) * **دە ماڵێ‌دا نیە دانەی برۆنێ/ بە بێ دەربێ‌یی چۆپیە دەکێشێ**
بڕ = ٥٠٩/ ن .

١٢١٣(١٢٠٧) * **وەختێکی نەبوو؛ جلێک بووم لە بانی، وەختێکی مردم عالەم پێی‌زانی**
هەتا نەچوو کەس پێمەوە نەبوو. ئەگەریش سەروەت و ماڵێکم پێکەوە نا و مردم قەلموقوتەی دنیایە بۆ بەشەماڵ گەیشتنە سەرم.

١٢١٤(١٢٠٧) * **یەک بان و دوو هەوا**
دوو هەڵسوکەوتی دژ بە یەک لە بەرامبەر یەک مەسەلەی هاوچەشندا.

a١٢١٤(١٢١٤) – خوشک و برایەک بە خۆیان و بە ماڵ و منداڵەوە دەچنەوە ماڵە بابیان. هاوین دەبێ و جێگایان بۆ لە بانی ڕادەخەن. دایکیان سەریان دەدا دەڵێ بزانم چیان کەم نیێ ئەگە بۆیان بەرم. ئەگە تەماشا دەکا بووک و کوڕەکەی دەگەڵ یەک تێ‌غزاون حەجایەب. دەڵێ: ڕۆڵە! بەو گەرمایەی بۆ وەسەریەک گەڕاون؟ جا خۆ ئاوا هەتا بەیانی دەپێشێن. لێک‌وەکشێن وە! دایکە ئەگە وەردەسووڕێ تەماشا دەکا کچ و زاواکەی لێک دوور

ڕاکشابوون. بە سەبرە بە کچەکەی دەڵێ: ڕۆڵە پێکەوە تێ‌غزێن. نیستێکی دی شەر دەزرینگێتەوە بە خودای لە سەرمان ڕەقهەڵدێن. بووکە لەولای گوێی لە خەسووی بوو، جا ئەوە وا دەکا: قوربانت بم خودایە. بانێکە و دوو هەوایە ئەم سەرەی بانی گەرمایە! ئەو سەری بانی سەرمایە!

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٢٠٧)

١٢١٥(١٢٠٧) ≈ **دەڵێی لە بانی/ بانیڕا بەربۆتەوە**

گێلەکە و فەقیرحاڵە.‖ مارتای **دەڵێی بە داری لە سەرت داوە.**

١٢١٦(١٢٠٧) ≈ **لە بانی مزگەوتێ ئاشکرا بێ**

لە کاتی سرتە کردنی دوو یا چەند کەسدا دەگوترێ.

١٢١٧(١٢٠٧) ≈ **وەک لە بانی بەربێتەوە/ بەربمەوە ئاوا/ وا بوو**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)‖ بڕ = ٨٨٦/ ئـ .

ڕێکەوەندەکان (١٢٠٧)

١٢١٨(١٢٠٧) ☆ **بانکوتان/ کوتانەوە**

شێلانی بانی خانوو بە قاچ و پێلەقە، لە وەختی باران و دڵۆپەی کەمدا.

١٢١٩(١٢٠٧) ☆ **بانگێڕ**

کەسێک کە باگردان دەگێڕێ.

١٢٢٠(١٢٠٧) ☆ **بانگێڕان**

گێڕانی باگردان بە بانی خانوودا بۆ پەستاوتنی درز و قەڵشتەکانی و نیشک بوونی دڵۆپەی ناو ماڵ.

١٢٢١(١٢٠٧) ☆ **بانماڵ**

کەسێ بەفری بان دەماڵێ.

١٢٢٢(١٢٠٧) ☆ **بان هەڵگێڕانەوە**

هەڵگرتن و دانانەوەی بان.

١٢٢٣(١٢٠٧) ☆ **بانەویان**

بازدان یا ڕۆیشتن لە بانێکەوە بۆ بانێک. **« لاوەبارێکەی بانەویان دەکا/ دەشتە سەفەران جەرگم ژان دەکا»**

[باباتاهیری: گلنی مراندن٦٦]

۱۲۲٤(۱۲۰۷) ☆ **دوویان**

بەشێک لە بانی خانوو کە بڵیندتر لە بەشەکەی دی بێ.

۱۲۲٥(۱۲۰۷) ☆ **سەریان**

دیوی دەرەوەی سەرپۆشی خانوو.

[هەوار:هەمبانەبۆرینە٤۳۲]

داب (۱۲۲٥)

۱۲۲٦(۱۲۲٥) ♎ دەگەڵ شەوی نەورۆزی لۆچێکیان خۆڵ لەسەربانیڕا بەردەداوە و دەپاڕانەوە مریشکەکانیان کورک بن.

مەتەڵ (۱۲۲٥)

۱۲۲۷(۱۲۲٥) § سەربانە و بن بانە

چوار مەڕ و یەک شوانە

- مەمک

۱۲۲۸(۱۲۲٥) § مامێکم هەیە لە سەربان

تیران داوێ بێ دەرمان

- تەرزە

۱۲۲۹(۱۲۲٥) § نە پێی هەیە و نە پانێ

بۆخۆی دەشتە سەربانێ

- دووکەڵ

مەسەل (۱۲۲٥)

۱۲۳۰(۱۲۲٥) * **خودا باڵی دابا بە وشتری هەموو سەریان دەڕووخان**

بڕ— ۱۱۱٥.

a۱۲۳۰(۱۲۲٥) * **لاوی بە دەرمانان ناڕوا لە سەربانان**

منداڵ ئەگە بە دەرزی و دەرمانی ڕاهات، بەرگەناگرێ و ناگاتە ئەو تەمەنەی کە توانای چوونە سەربانی هەبێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٢٢٥)

١٢٣١(١٢٢٥) = **دڵێی لە سەربانی جەهەنندەمێ/ جەحەنندەمێ لەومڕاوە**

هاوتای **دڵێی لە ژەهراوێ لەومڕاوە. دڵێی گیازمندەقە. دڵێی ڕەقەدارە**
و ٢٥٣/ ئـ .

١٢٣٢(١٢٠٧) ☆ **قورنەبان**

لای پشتەوەی بانی خانوو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٢٣٢)

١٢٣٣(١٢٣٢) ⌘ **بێ‌قورنەبان بوون/ نەبوون**

بڕ = ١٢٣٤.

١٢٣٤(١٢٣٢) ⌘ **قورنەبانی کار/ کارێک نەبوون**

عورزە و حەوسەڵەی کار کردن/ کردنی کارێک نەبوون. **«کوا قورنەبانی کارێی هەیە؟ - دڵێی کارەکەم سووکە و ماندووم ناکا. - کوڕە بەخودای قورنەبانی وەشی نێ.»**

١٢٣٥(١٢٠٧) ☆ **گڵەبان کردن**

گڵ دە بان کردنی دوای دارەڕا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٢٣٥)

١٢٣٦(١٢٣٥) ⌘ **گڵەبانی چاو کران**

(وشەی "هەتا" ی دە پێشدا دەگوترێ.)| مردن و دە قەبر نران. **« ئەتۆ پیاوەتیت کرد، ئەمنیش هەتا گڵەبانی چاوم دەکەن لەبیرم ناچێ.»**

[ئەمیری : هاولرەبەرە١٨٢]

بڕ =a١٩٦٠/ ئـ .

١٢٣٧(١٢٠٧) ☆ **گوڕێ‌بانی**

گۆشەی بانی. **« کوڕەکە لە گوڕێ‌بانی ڕاوەستابوو...»**

[ڕەسووی ئاغری : ڤائەڤێ]

بان

کاری وەخۆگرتنی بەرخ و کاریلە لە لایەن مەڕ و بزن.

ڕێکەوەندەکان (١٢٣٨)

١٢٣٩(١٢٣٨) ☆ **بانۆک**

کەسێک کە بە یەکێک لەم شێوانەی خوارەوە بێچوویەک کە دایکی لێی نەبانە یا دایکی نەماوە دەخاتەوەبەر دایکی یا دایکی تر (واش هەیە ماڵاتێک بێچووی بمرێ و بۆ بەرگری لە نیشک بوون و - بە زاراوەی مەڕداران- نەچوونەڕەوێ، بێچووی دیکەی باوێنەبەرێ):

١٢٤٠(١٢٣٩) تووتکەسەگێکی بە قرووسکەقرووسک دە پاڵ بێچوزکەی داونێن. دایکە لەتاوان پڕی دەداتێ و هەڵی دەگرێتەوە.

١٢٤١(١٢٣٩) دەست و لاقی بێچوزکەی دەبەستن، ئاردەشێڵەی بۆ دەگرنەوە و لەبەری پێی ڕا هەتا تۆقی سەری تێی هەڵدەسوون. مەڕ یا بزنەکەی دە هۆڵ یا ژوورێکی تاریک دەکەن و حەوت هەشت چێنانی بە دەوری خۆی دا دەسووڕێنن هەتا گێژگێژ دەبێ. دوو قامکی دەبەنە ماڵی هەتا حەیوانەکە قەوەتان دەکا. ئەوجار یەکێک بەدزی دایکەی بێچوزکەی دێنێتە ژوور. بانۆک قامکی دە بێچوزکەی هەڵدەسوێ هەتا بۆنی دایکی بگرێ. ئەگە حەیوانەکە بەڕووحم بێ هەڵی دەگرێتەوە.

١٢٤٢(١٢٣٩) "ڕەحمانی بەردەڕزی" ماڵی لە "ئەمینئابات"ێ (دێیەکە لە ڕۆژهەڵاتی مەهاباد) بوو. دەیگوت مانگایەک و بەرخێکم بردە کن کابرایەکی "بمیرم"ێ ئەگە بۆم باوێتە بەرێ. کابرا گوتی: مانگاکەت کەڵی گرتۆ؟ گوتم: ئەرێ وەڵلا. گوتی: دەنا بەرخەکەشت هەراشە، بەرگنی تاڵە، ئابێ دەستی بەرێیەی. گوتم: جا ئەدی کوا ئاوا هەڵی دەگرێ؟ سوێندی خوارد گوتی هەروا دەورەی دا و بەرخەکەی بردە گوانی. بۆچما بەرخەکەی هەڵنەگرتەوە!

[سەیدوسێن ڕەسوولی]

١٢٤٣(١٢٣٩) سەیدوسێن دەیگوت: کوردیەک هاتە "نامێدێ"ێ(دێیەکە لەسەر ڕێگای مەهاباد-سەردەشت) دەستی نەدەبردە ماڵی. سەری کلێنچکەی بە دوو قامکان دەگرت. مەڕەکە قەوەتی دەکرد، مەڕ تەقڵەکوت دەکەوتە سەر بێچوزکەی.

١٢٤٤(١٢٣٩) شەک و کوێشتیری ئەبان لە کۆڵەکەی دەبەستن. هەتا بێچوزکە تێرتێر دەیانمژێ و لێی دەبانەوە.

١٢٤٥(١٢٣٩) مالی گەورە ڕەگێکی لە ڕاستی کلکی هەیە دەڕوا بۆ زگی. ئەو ڕەگەی دەگرن هەتا سیس دەبێ. بڕێک پەڕۆوباڵ لە دەستی دەهاڵێن و دەیبەنە مالی و دەیهێننەوە دەری. وڵاغەکە پێیوایە ئەوە پزدانە. دەی دەباتە پشتێ و هەڵی‌دەگرێتەوە.

١٢٤٦(١٢٣٩) وشتر ئەگە لە دەیلاغی ئەبان بوو بە ڕفێدەی سوڕندی بۆ دەخوێن. دەڵێن: بە حەقی ئەو ڕفێدەی ئی خۆتە و لە هیچ کەس نەبوە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵ ڕستەیی (١٢٣٩)

١٢٤٧(١٢٣٩) = **بانۆکی چاکە، کیەڵی داوێتە بەر گامێشێ**

بۆ بانۆکی پسپۆر دەکار دەکرێ.

a١٢٤٧(١٢٤٧) = ئاغابەک گامێشی بە بانۆکێکی هاوێشتەوە بەرێ. دوایە پوولی نەدایە. کوتی: زۆرچاکە. دایکی منت گابێ. چوو لە کێوی کیەڵی هاوێشتە بەر گامێشەکەی. دەیکوت بە هۆقەهۆق گامێش وەدووی کیەڵی دەکەوت. چۆوە لە پالاغی ئەبان بوو. ئەوجار کوربەکون وەدووی بانۆکەی دەکەوت ئەگە گامێشی بۆ چاکاتەوە.

١٢٤٨(١٢٣٨) ☆ **بانین**

هەڵگرتنەوەی بێچوو لە لایان دایکی ئەبان/ بێچووی بی‌دایکەوە، ئاشت بوونەوەی دایکی ئەبان دەگەڵ بێچۆکەی. « چاکی دەبانێ.»

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٢٤٨)

١٢٤٩(١٢٤٨) = **بەسەر دەبانێ، بە قوون نابانێ**

مەڕەکە بۆی دەمرقێنێ. بۆی دەچێ؛ دەگەڵ بەرخەکە تێ‌هەڵبوو پاشی ناداتێ و ناهێڵێ بیمژێ.

١٢٥٠(١٢٤٨) = **بەسەر دەبانێ، بە قوون نابانێ**

ژنێک کە خۆ بەدەست مێردەوە نادا.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٢٤٨)

١٢٥١(١٢٤٨) ☆ **لێ‌بانینەوە**

بڕ = ١٢٤٨.

١٢٥٢(١٢٤٨) ☆ **نەبان**

شیردەرێک کە بێچووی خۆی نەوێ و شیری نەداتێ.

باوەڕ (١٢٥٢)

١٢٥٣(١٢٥٢) ٥ شەک و کرێشتیر چونکە یەکەم جارە دەزێن. بە مژینی قدیلکەیان دێ و نەبان دەبن.

١٢٥٤(١٢٥٢) ٥ مالآت ئەگە دە تاریکاییدا زا، بێچوکەی لێ ون دەبێ و لێی نەبان دەبێ. مالآتی واش هەیە لە بێڕوحمیبان نەبان دەبێ.

—♦✚♦—

بانبانک

گیاندارێکی کێوییە لە شێوەی سمۆرە، دەستەکانی لە قاچی کورتترن، ڕەنگی بە پێی فەسڵی ساڵ دەگۆڕێ. کەوڵەکەی بۆ هێندێ شتی وەک (کیسەباخەڵ) و (بەرگە کاڵان) بە کەڵک دێت. بۆیە لە زستانا کە ڕەنگی سپی و جوان دەبێ زیاتر هەوڵی ڕاوکردنی دەدرێ. لە ناو غەڵەبەرداندا دەژی.

[زەبیحی : قاموس٢٩٣و٢٩٤]

باوەڕ (١٢٥٥)

١٢٥٦(١٢٥٥) ٥ بانبانک زێڕی دەدزێ و لەسەری دەنوێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٢٥٦)

١٢٥٧(١٢٥٦) ▬ **بانبانکی سەر خەزێنەی**

دەوڵەمەند و هەبوو.

« تەنبەڵ، تەوەزەل، ترسەنۆک، خوێڕی/ بانبانکی نوستووی سەر کۆمای زێڕی»

[هەژار : بۆکوردستان ٣٢]

‖ ئاواش دەکار دەکرێ **وەک بانبانکی سەر خەزێنە/ ی. بانبانکی سەر خەزێنەیە. بە قەد/ بەقەدرا جوویەکی هەیە.** ٣٢٦٣.

—♦✚♦—

بانک/ بانک

دامەزراوەیەک بۆ پاشەکەوت، ئاڵوویر و گۆڕینەوەی پووڵ، دانی وام و خزمەت‌گەلێکی دیکەی ماڵی.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٢٥٨)

١٢٥٩(١٢٥٨) ≃ **خۆ لەسەر بانکێ دانەنیشتووم**

پووڵم نیە هەتا بتەمێ.‖ هاوتای **خۆ لەسەر خەزێنەی دانەنیشتووم. خۆ پووڵم نەکوڵاندۆتەوە.** ١٢٦١.

ڕێکەوەندەکان (١٢٥٨)

١٢٦٠(١٢٥٨) ☆ **بانک‌بڕین/ لێدان**

دزینی پارەکانی بانک.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٢٦٠)

١٢٦١(١٢٦٠) ≃ **خۆ بانکم نەبڕیوە/ لێنەداوە**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)‖ بڕ ← ١٢٥٩.

بانک/ شەمچێن

کایە و قومارێکە کە بە پەڕی قومار یا شەمچە دەی‌کەن. هەرکەسە پوڵێکی دادەنێ و بەم جۆرە بانک دادەنرێ. ئەوجار هەرکەسە بە نۆرەی خۆی شەمچەکەی هەڵداوێ، هەرکەس شەمچەکەی بۆ بچەقێ ئەو دەی‌باتەوە. ئەگەر دەگەڵ هەڵهاویشتنەکەی بڵێ "بانک" مانای ئەوەیە ئەگەر شەمچەکەی بۆ بچەقێ هەموو پووڵەکەی دەوێ، ئەگەریش شەمچەکە نەچەقێ و بەلادا بکەوێ، دەبێ بە قەد هەموو بانکەکە پووڵ دانێ.

ڕێکەوەندەکان (١٢٦٢)

١٢٦٣(١٢٦٢) ☆ **بانک‌دانان**

دانانی پارە بۆ بانک.

١٢٦٤(١٢٦٢) ☆ **بانک دەرچوون**

پڕ بوونی بانک (سێ بەرابەر بوونی پارەی دانراو).

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٢٦٤)

١٢٦٥(١٢٦٤) ⌘ **بانک دەرچوون**

زۆر دەوڵەمەند بوون. « بلەچەرچی وەباو کەوت، بانگی دەرچوو، بوو بە حاجی یەلار...»
[ئەمیری : هاوارمەهەرە ٨٢]

بانگ

وشەگەلێکی تایبەت، بە زمانی عەرەبی کە بەر لە نوێژ و بە مەبەستی بانگ کردنی موسوڵمانان بۆ کردنی نوێژ دەگوترێ.

باوەڕ (١٢٦٦)

١٢٦٧(١٢٦٦) ◊ ئەوی شادەی بە محەممەدی هێناوە لە سەرێتی حەوت جاران بانگی بدا.

١٢٦٨(١٢٦٦) ◊ ژن ئەگە لێ‌نەبۆوە دەنێرن لە دووی مەلا یا فاتیحاڕەوانێک، حەوت بانگانی لەسەر لێددا.

مەسەل (١٢٦٦)

١٢٦٩(١٢٦٦) * **بانگی محەممەدی بە ئاشکرا خۆشە - ٤٩٨/ ن .**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٢٦٦)

١٢٧٠(١٢٦٦) ⌘ **بانگ بە گوێ‌دا دان**

ئەو دوعایانەی کە لە دینی ئیسلامدا لەبن سەری منداڵی ساوادا دەخوێندرێ.

داب (١٢٧٠)

١٢٧١(١٢٧٠) ♎ دەگەڵ منداڵ حەوتووی چوو دەنێرن لە دووی خزم و دۆست و برادەر و پێشنوێژی

مزگەوتی. دوای نان خواردن مەلا لەلای ڕاستی سەری‌ڕا دەوەستێ و بانگ‌دەدا.

١٢٧٢(١٢٦٦) ☆ **جوابی بانگ دانەوە**

لەکاتی بیستنی بانگ‌دا کوتنی: مەرحەبا. عەزیزەڵڵا. سەدەق لە بانگ و سەلا. نەبەیکە یا ڕەسوولەڵڵا.

باوەڕ (١٢٧٢)

١٢٧٣(١٢٧٢) ٥ ئەگە جوابی بانگێ نەدەیەوە لە دنیایەکی دیکە ئەسرات دە گرێنی دەکەن.

ڕێکەوەندەکان (١٢٦٦)

١٢٧٤(١٢٦٦) ☆ **بانگ بوون**

گوترانی بانگ. وەعدی بانگ هاتن. «**هەڵێی بانگ بووبێ؟ نەوەڵڵا نەبوە.**»

١٢٧٥(١٢٦٦) ☆ **بانگ دان**

بانگ کوتن. « **مەلا بانگی‌دا و سۆفیان کە بار کرد/ ماڵموێزان بوو لەیلێمیان سوار کرد** »
[حوسێن‌شەمشە: لانکی ئەسمەری]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٢٧٥)

١٢٧٦(١٢٧٥) ــ **دەڵێی/ دەتکوت مەلای جوویە بانگ دەدا**

برتی‌یە لە دەنگی زل و ناخۆش. « **شەو و ڕۆژ دەی‌نەڕڕاند، دەتکوت مەلای جوویە بانگ دەدا.** »

[عومەرخالەلی: هەقایەت]

١٢٧٧(١٢٦٦) ☆ **بانگی بێ‌وادە**

بانگی بەدەر لە پێنج وادە کە لە کاتی مانگ/ ڕۆژ گیران بڵاوبوونەوەی نازار و شتی وا دەدری.

باوەڕ (١٢٧٧)

١٢٧٨(١٢٧٧) ٥ کەڵەباب ئەگەر بێ‌وادە بانگ بدا دەڵێن شوومی خراپە و سەری دەبڕن.

مەسەل (١٢٧٧)

١٢٧٩(١٢٧٧) * **کەڵەبابێکی بێ‌وادە بانگ‌بدا سەری دەبڕن**

کار لە وەختی خۆی‌دا نەکری زەرەری بەدواوەیە.

١٢٨٠(١٢٦٦) ☆ **بانگی ناوەخت**

بڕ= ١٢٧٧.

١٢٨١(١٢٦٦) ☆ **بانگ‌دەر**

کەسێک کە بانگ‌دەدا. «**عەملیەکی کوێری بانگ‌دەری مزگەوتیش کوێی منیش دەگەڵتان دێم.**»

[هەوار : چێشتی مجێور ٩]

ڕێکەوەندەکانی تر (١٢٨١)

١٢٨٢(١٢٨١) ☆ **بانگ‌دەری گاران**

گوندرێژ. 1 هاوتای **مەلا دەنگ گەورە.**

١٢٨٣(١٢٦٦) ☆ **بەربانگ**

کاتی ڕۆژووشکاندن. « **داخودا کێ بۆ بەربانگی ڕەمەزان خورمایەکی داوە بە ناڵی کە سوێندە ڕۆژووی پێ بشکێنێ.**»

[هەوار : چێشتی مجێور ٢٩٥]

ڕێکەوەندەکانی تر (١٢٨٣)

١٢٨٤(١٢٨٣) ☆ **بەربانگ کردنەوە**

ڕۆژوو کردنەوە/شکاندن. « ... بیسمیللایەکی کرد و دەستی کرد بە بەربانگ کردنەوە.»
[قزلجی : پێکەنینی گەدا٧٢]

١٢٨٥(١٢٨٣) ☆ **قەرە بەربانگ**

١ بەربانگ: پێش بانگی بەیانی.١| بەیانی‌نابەیانی.تاریک و ڕوونی بەیانی. تولحی بەیانی. دەگەڵ مەلا کوتی ئەڵلاهوئەکبەر. سیوادی بەیانی. شەوەکی. شیرەی پیرێژنێ.

١٢٨٦(١٢٨٣) ☆ **مەلا بانگ‌دان/ دانان**

کاتی بانگی‌بەیانی. « بەیانی پێش مەلابانگ‌دانێ دوو چێرگم لە حەرزی داوە»
[ئەمیری :میرزا ٣١]

« ... ئەوەندیان ئازار دام هەتا مەلابانگ‌دان چاوم لێک نەنا.»
[حەسەنزادە : گەلەپیاو٣٢]

بانگ

دەنگی بەرز. هاوار. « جا ئەوە بەندێکی بانگ کرد کوتی: سوارەکەی بە ولاغت دەکەیەوە جەولانێ و پێی دەدەیەوە تەکانە»
[فەتاحی‌قازی : لاس و خەزاڵ١٣٤]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٢٨٧)

١٢٨٨(١٢٨٧) ⌘ **بە هاوار و بانگی کەس/ کەسانێکەوە بوون**

خۆ بە گیروگرفتی خەڵکەوە ماندوو کردن. « وەک ئەو لەمڕێی خودا بە هەموو هاوار و بانگێکی ئەوانەوە هەیە و دەگاتە فریایان...»
[قزلجی :پێکەنینی گەدا١٠٣]

١٢٨٩(١٢٨٧) ⌘ **جێی هاوار و بانگان بوون**

١ بۆ بەکەم کەس دەکار ناکرێ.١| پەنا. جێگەی هانا بۆ بردن. « دایکم جێی هاوار و بانگانە. » | ئاراش دەکار دەکرێ **جێی هاوار و بانگی هەموو کەس بوون.**

ڕێکەوەندەکان (١٢٨٧)

١٢٩٠(١٢٨٧) ☆ **بانگ لەسەر بانگ لێدان**

گریان و گابۆڕی یەک لەدوای یەک. «شەهاب و نێرگس و... لە حاڵەتێکدا بانگ لەسەر بانگیان لێدەدا...»

[مێمن: چەپکێ گوڵ٦٠]

١٢٩١(١٢٨٧) ☆ **بە بانگ‌وسەڵا گریان**

گریانی بەدەنگەوە.

١٢٩٢(١٢٨٧) ☆ **لە بانگ/ێ دان**

گریانی لەنەکاو و بەدەنگ. «گریان ئەوکی پیاوانەی گرت، هەموویان لە بانگیاندا...»

[ئەمیری : هاوارەبەرە٨٦]

«خاتوون خەریک بوو لە دەرکێ لە بانگێ دا.»

[قالەشین : یرلیەوک]

دەعوەت.

ڕێکەوەندەکان (١٢٩٣)

١٢٩٤(١٢٩٣) ☆ **بانگ‌کران/ کردن**

١) بۆ نان خواردن و خواردنەوە خوازران/ خواستن. «مەلای بانگ‌کردن بۆ گوێزەبانە/ زێڕ و زێوی شا زۆر فراوانە»

[فەتاحی‌قازی: بارام و گوڵەندام٢٨]

٢) دەعوەت‌کران/ کردن بۆ ڕێ‌ورەسم و... «لە کۆڕی شاعیران و نوسەران بانگ کراوم.»

[هەژار: چێشتی مجێور٣٤٠]

بۆ شایی و زەماوەند "لێ‌گێڕانەوە" دەکار دەکرێ.

١٢٩٥(١٢٩٣) ☆ **بانگ کرانەوە**

یەکەم بانگهێشتنی کچ دوای گوێزرانەوەی لە لایان ماڵە بابیەوە.

١٢٩٦(١٢٩٣) ☆ **بانگ کردنەوە**

بانگێشتنی بووک و زاوا، بۆ یەکەم جار، بۆ ماڵە بابی بووک.

١٢٩٧(١٢٩٣) ☆ **بانگ‌هێشتن/ بانگێشتن**

بڕ ← ١٢٩٤.

۱۲۹۸(۱۲۹۳) ☆ **بانگێشتن‌کران**

بر = ۱۲۹٤.

۱۲۹۹(۱۲۹۳) ☆ **بانگێشتن‌کردن**

« ئەو سوارەی بانگێشتنم کردۆ لەمن بۆتەوە بەمیوانە/ یەگجار پیاوێکی وێچووە هەر دەڵێی

قارەمانە»

[فەتاحی‌قازی :لاس و خەزال۲۰]

دەعوەت کردن.

بانگ

هەرا، قاو، گاز.

ڕێکەوەندەکان (۱۳۰۰)

۱۳۰۱(۱۳۰۰) ☆ **بانگ‌ڕاهێشتن**

بە دەنگی بەرز مەبەستێک بە جەماوەری خەڵکی ڕاگەیاندن.‖ بر= ۱۳۰٦.

۱۳۰۲(۱۳۰۰) ☆ **بانگ‌کردن**

بە دەنگی بەرز ناوی کەسێ هێنان و دارایەک لێ‌کردن. **« ئەوە ئایشێ گوڵم بانگ دەکاتە قەرە و کەنیزەک و کڵفەت و کارەگەر و دەست و پێوەندان...»**

[ڕەسوو شێرەوۆغ : بەندی ئایشێ‌گوڵ]

‖ هەرا کردن.

مەتەڵ (۱۳۰۲)

۱۳۰۳(۱۳۰۲) ﴿ بانگ دەکەم یەکێکی

سەت دێن بە جارێکی

– مریشک

۱۳۰٤(۱۳۰۰) ☆ **بانگ‌کردنەوە**

خەبەردان بۆ گەڕانەوەی کەسێک. **« بۆچی وەکیلی ئاغا سوارەکانی بانگ‌کردۆتەوە.»**

[حەسەن‌زادە : گەڵەپەیاو۱۸۵]

١٣٠٥(١٣٠٠) ☆ **بانگ‌هێشتن**

هەرا کردن. « خودا فەرمووی ئەی جوبرەئیل/ بڵێ بانگێڵە ئەسری خەلیل/ ئەمڕۆ حەشرە و ئۆمەت زەلیل»

[هەمەی خاڵەی‌سلاوات]

« فەرخ بانگ‌دێڵێ: ئەی سی‌یە، ئەی سی‌یەی قوڕقوڕ کەرە/ لە گەرمێنێ هاتووی سەفەری کوێستانێت لەبەرە»

١٣٠٦(١٣٠٠) ☆ **بانگەواز**

بەدەنگی بەرزەوە هەرا کردن.

١٣٠٧(١٣٠٦) ☆ **بانگەواز کردن**

١)هەرا لێ کردن.

٢) هەراکردن لە مزگەوتەوە بۆ بینینەوەی شت/ کەسی ون بوو.

[هێمن: تۆحفەی٥٦٢]

 بانگ

شۆرەت، ناوبانگ.

ڕێکەوەندەکان (١٣٠٨)

١٣٠٩(١٣٠٨) ☆ **نێوبانگ/ ناوبانگ**

ئەو کەسەی یان ئەو شتەی لە لایان خەڵکەوە ناسراوە، ناودار.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٣٠٩)

a١٣٠٩(١٣٠٩) ☆ **بە نێوبانگ**

بڕ — ١٣١٠.

١٣١٠(١٣٠٩) ☆ **ساحێبنێوبانگ**

« خەج حەوت برای بوو، هەمووی پیاوی دەبیار، ساحێبنێو، ساحێبنێوبانگ، هەمووی پیاوی یەکییەکە»

[فەتتاحی‌قازی : سێ بەیتی کوردی-]

▌ بڕ— a١٣٠٩ و ١٣١٣.

١٣١١(١٣٠٩) ☆ **نێوبانگ دەرچوون**

ناودار بوون.

١٣١٢(١٣٠٩) ☆ **بە (کارێک) نێوبانگ‌دەرچوون**

بە کار و پیشەیەکەوە ناسران. « **زەعیم وەحیدیش دوور لە ڕووی تۆ بە گەواد ناوبانگی دەرچووە.**»

[**هەوار : چێشتی مجێور٢٩٢**]

١٣١٣(١٣٠٩) ☆ **نێوبانگ دیاربوون**

ناودار بوون. ناسران. « **سەعید لەکن میرسێوەدینبەگ گرتوویە ئیستراحەت و قەرارە/ چومکی نێوبانگی میرسێوەدینبەگ لە شا و خونکاری‌را دیارە**»

[**فەتاحی‌قازی: سەعیدومیرسێوەدینبەگ١٠١**]

١٣١٤(١٣٠٩) ☆ **نێوبانگ‌ڕۆیشتن**

« **عەلی کە ئیتر بە عەلی‌ئاشق ناوبانگی ڕۆیوە...**»

[**هێمن : چەپکێ گوڵ٣٧**]

بڕ ← ١٣١٦.

١٣١٥(١٣٠٩) ☆ **بە(چاکە/خراپە/...) نێوبانگ‌ڕۆیشتن**

بە ناوی چاک یا خراپەوە ناسران.

١٣١٦(١٣٠٩) ☆ **نێوبانگ کردن**

ناسران و ناو دەرکردن.

١٣١٧(١٣٠٩) ☆ **دە (کارێک‌دا)نێوبانگ کردن**

ناسران و ناو دەرکردن بەهۆی شارەزایی و مامۆستایی لە ئیشێک‌دا.

١٣١٨(١٣٠٩) ☆ **نێو و نێوبانگ هەبوون / نەبوون**

ناودار بوون/ نەبوون. « **ئەمنیش نێوونێوبانگێکی وام نەبوو خەلکم بێتە ملاقاتێ.**»

[**ڕەسووڵ ناوری : نەقل**]

١٣١٩(١٣٠٩) ☆ **نێوبانگی کەسێک بیستن/ زانین**

« **وا دیارە منت باش نەناسیوە/ ئەو شارەم پاکی لەبەر بەزیوە/ نێوبانگی منت چۆن نەزانیوە**»

[**مولانی شاسەمەدی :بەیتی کەل و شێر**]

باو

هێز، بەژن و باڵا.

ڕێکەوەندەکان (١٣٢٠)

١٣٢١(١٣٢٠) ☆ **باوخۆش**

منداڵی لە حەوت هەشت ساڵ بەرەوژوور.▌ باخۆش.

١٣٢٢(١٣٢٠) ☆ **باوخۆشتر**

بەباڵاتر. بەخۆوەتر.« هەرتکسان دە سونجێکی داین، غایەتێکی ئەو لەمن باوخۆشترە.»

—♦◆♦—

باو

پاڵێکە بە جۆڵلانەوە دەنەری بۆ ئەوەی دەست بکا بە هاتوچۆ. « **کچێ کنێر باوێکم پێوەنێ جا کە تۆش سوار بووی من بارت پێوەدەنێم.»**

[زەبیحی:قاموس٣٠٠]

مەسەل (١٣٢٣)

١٣٢٤(١٣٢٣) * **باوەڵە/ باوەڵێ باوێکی بەسە**

بۆ کچی پێ‌خۆشە دەکار دەکرێ کە لەسەر نیشارەیەکی مەعتەڵە.

—♦◆♦—

باو

ڕوو، باوباوێنی منداڵ لەوێ‌ڕا هاتووە.

[حەسەن‌زادە: گوڵ چنینەوە١٨]

کایە (١٣٢٥)

١٣٢٦(١٣٢٥) ☞ **باوباوێن**

کایەی گەورە، دەگەڵ منداڵی چکۆڵەیە. گەورە لەپشت شتێک دەوچاوی لە منداڵەی دەشارێتەوە، پاشان لە لایەکەوە سەری وەدەردەنێ و دەڵێ: باو! منداڵ لە خۆشیانی خەنی دەبێ.

—♦◆♦—

× باوی لاق خۆش/ خۆشتر بوون

١) چاکتر بوون. «ئەمڕۆ دەگەڵ ناسازیکەت چۆنی؟- وەڵڵا ئەمڕۆ باوی لاقم خۆشترە/ ترن.» «ئەمو پشوو سواربوونە کوشتوومی، ئەما ئەگە بە ڕێیەدا دەڕۆم باوی لاقم خۆشتر دەبێ.»

٢) چاک ڕۆیشتن. «وا دیارە خەبەرێکی خۆشی پێیە باوی لاقی زۆر خۆشن.»

باوەڕ

١) قبووڵی مەسەلە، قسە و بەڵێنی کەسێک. بڕوا، بەقا.

٢) ئیمان، ئاقیدە/ باقیدە.

ڕێکەوەندەکان (١٣٢٨)

١٣٢٩(١٣٢٨) ☆ **باوەڕ پێبوون**

بڕ ← ١٣٣١.

١٣٣٠(١٣٢٨) ☆ **باوەڕ پێکراو**

ئەمین، جێباوەڕی.

١٣٣١(١٣٢٨) ☆ **باوەڕ پێکردن**

١) قسەی کەسێ بەڕاست زانین.

٢) قبوڵکردنی قسە، خەبەر و... بڕوا پێبوونی.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (١٣٣١)

١٣٣٢(١٣٣١) = **هەر ئەوەندەی باوەڕ/بەقا پێبکە ئەگە دڵێ خودا بەحەقە/ هەیە**

بۆ ئیمانی درۆزن دەکار دەکرێ. بڕ ← ٢٣٤٢/ ن .

١٣٣٣(١٣٢٨) ☆ **باوەڕکردن**

١) قەبووڵ کردن و ئیمان هەبوون بە قسە و مەسەلەیەک. ٢) پێوابوون.

١٣٣٤(١٣٢٨) ☆ **باوەڕگومان**

کەسێک کە لە کارێکدا لە شک و یەقیندایە. دوودڵ.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٣٣٤)

١٣٣٥(١٣٣٤) ☆ **باوەڕگومانی**

دوودڵی.

باوەش

ناميز.

دوعا (١٣٣٦)

a١٣٣٦(١٣٣٦) ⊟ **ڕەببی/ یا خودا واقەت لە باوەشی نەیە**

بڕ = ١٤ و ٢٤٥٧.

مەسەل (١٣٣٦)

١٣٣٧(١٣٣٦) ⌘ **جووشک یێچووی خۆی دە باوەش دەگرێ دەڵێ : نۆخەی نەرمۆنۆڵەکەم**

بڕ = ٢٥٨/ ن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٣٣٦)

١٣٣٨(١٣٣٦) ⌘ **باوەش تێوەنەسووڕان/ تێوەرنەسووڕان**

زۆر نەستوور بوون. « ئەو بەر ماڵانە بەختە داری وای لێیە باوەشی تێوەنایە/ تێوەناسووڕێ/ تێوەرناسووڕێ/ لێ ناگاتەوە.» بڕ = ١٣٣٩ و ١٣٤٠.

١٣٣٩(١٣٣٦) ⌘ **باوەش تێوەنەهاتن**

بڕ = ١٣٣٨.

١٣٤٠(١٣٣٦) ⌘ **باوەش لێ نەگەیشتنەوە**

بڕ = ١٣٣٨.

ڕێکەوەندەکان (١٣٣٦)

١٣٤١(١٣٣٦) ☆ **باوەش بۆ کردنەوە**

کردنەوەی ئامێز بۆ لە باوەش کردن/ دە باوەش گرتنی کەسێک.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٣٤١)

١٣٤٢(١٣٤١) ⌘ **باوەش بۆ کردنەوە**

وەخۆ گرتن و خزمەت کردنی پەربوە و لیقەوماوان. **« عەشیرەتی مەنگوڕ، بە پانەوە، بە ئاغا و رەعیەتەوە، بە نەدار و دەوڵەمەندەوە باوەشیان بۆ کردنەوە.»**

[هێمن:تاریک و ڕوون٤٢]

١٣٤٣(١٣٣٦) ⌘ **باوەش بۆ گرتنەوە**

« ئامۆزا تورخوداکەی هەتا بۆخۆت ماری باوەشم بۆ بگرەوە / ئەوە خەجێشت بە خەڵات بۆ هاتە »

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر٣١٩]

« ئامۆزا هەتا بۆخۆت ماری باوەشێم بۆ وەگرەوە / ئەوە خەجێشت بە خەڵات بۆ هاتە »

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر ٣٢٥]

بڕ = ١٣٤١.

١٣٤٤(١٣٣٦) ⌘ **باوەش پێداگرتن**

بە هەردوو دەست و بە گورجوگۆڵی پڕ بە شتێ یا کەسێکدا کردن. **« پارە چۆکی داداوە، باوەشی بە پێردا گرتووە، بە کوڵ دەگری...»**

[ئەمیری:هاوارەبەرە ٥٩]

١٣٤٥(١٣٣٦) ☆ **باوەشێک**

زۆر و ئەستوور. **« بە حەوت شاگرد دەیاندەماند. ئاور، جاری باوەشێک لە کورە دەهاتە دەرێ.»**

[فەتاحی‌قازی: لاس و خەزاڵ١٣٢]

« داربەڕوو باوەشێک ئەستوورن.»

[ئەمیری:میرزا١٦١]

« ملی قوڵە و باوەشێک ئەستوورترە.»

[ئەمیری:هاوارەبەرە١٦٥]

١٣٤٦(١٣٣٦) ⌘ **لە باوەش کردن**

هەڵگرتنی شتێ یا کەسێ و بە سینگی خۆوە نووساندن.

مەسەل (١٣٤٦)

١٣٤٧(١٣٤٦) * **کەس ئاوری گەرم لە باوەش ناکا/ ناگرێ** ١٥١٨/ ن .

١٣٤٨(١٣٣٦) ⌘ **لە/ دە باوەش گرتن**

لەرووی خۆشەویستی دەست دە ناوقەد یا سەر و ملی کەسێ وەرهێنان. « **... ئەوە سەعیدی لە باوەش گرت، گوتی: ڕۆڵەی من وە کەس ناچێ و لە گرێن کەس نیە...»**
[فەتاحی‌قازی‌ـ‌سەعیدومیرسێوەدین١٨٧]

بایە/ بایی

١) بەها، نرخ، ئەرزش.

٢) ڕادە، ئەندازە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٣٤٩)

١٣٥٠(١٣٤٩) ☙ **بایە/ بی شاییەک/ تمەنێک/ تووڕنک**

(شایی: یەکانە (واحید)ی پووڵ کە بایەخی ئەو لە سەردەمە جۆراوجۆرەکاندا جیاواز بووە. بۆ وێنە لە سەردەمی سەفەوی‌دا سکەی زێڕ. لە سەردەمی قاجاردا بەرابەری پەنجا دینار. و لە دەورەی پەهلەوی‌دا بەرابەری پێنج دینار بووە.)‖ بێ‌ئەرزش. بێ کەڵک. **« ئەری تۆدیت ئەو کتێبەت پێ‌چۆنە؟ - وەڵڵا هەر بایی تووڕنکێ.»‖** ئاواش دەگوترێ **شاییەک/ ی/ تمەنێک/ی/ تووڕنک/ی ناهێنێ.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٣٤٩)

١٣٥١(١٣٤٩) ⌘ **بایە/ بابی توورێک لێ‌حاڵی بوون/ نەبوون**

١) کەسێک کە پێی/ پێیان وایە شتێک دەزانێ، کەچی وا نەبێ. «بە خودای ئەو کاکەستە فایەش ئینگلیسیکی حەجابەب دەزانێ. — دەوری‌دانیەا وەڵلاهی بابی توورێکی لێ حاڵی نێ/ هەر بابی توورێکی لێ حاڵێ.» ‖ هاوتای **بەقەد/ بەقەرا حەمەمناشەوان لێ حاڵی بوون/ تێ‌گەیشتن. هەرە لە برەی نەکردنەوە.**

٢) لە بابەت و مەسەلەیەک نەگەیشتن. « لە تولەی بەیانێوە خەریکی ئەو کتێبەی بووم، بابی توورێکی لێ حاڵی نەبووم/ هەر بابی توورێکی لێ حاڵی بووم.» ‖ هاوتای **هەرە لە برەی نەکردنەوە.**

برا

ئەولادی نێرینە کە دەگەڵ ئەولادی نێرینە و مێینەی دیکە دایک و بابیان یا یەکێک لەو دوانەیان یەک بێ.

١٣٥٢(١٣٥٢)ە = کەریمبەفراو (قسەخۆشێکی مەهاباتە) دەی‌گوت: هەرسێک تەڵاقم کەوێ هەموو کەس برایەکی کەری هەیە!

مەتەڵ (١٣٥٢)

١٣٥٣(١٣٥٢) § بە چوار برایان تفەنگێ داونە گزمێکێ

– گوان لە وەختی دۆشینیدا

١٣٥٤(١٣٥٢) § بە دوازدە برایان ڕیخۆڵێکیان هەیە

– بەستەوپێ

١٣٥٥(١٣٥٢) § بە سێ برایان هێلکمیەکیان هەیە، سێ لینگی لە حەرزێ و چوار لە حەوای

– مەشکە

١٣٥٦(١٣٥٢) § چوار برانە، قەت ناگەنە یەک

– قالمک

١٣٥٧(١٣٥٢) § دوو برانە، نێوانیان پردێکە

– گوێز

١٣٥٨(١٣٥٢) § دیوارێکە دوو برایان لێک جوێ دەکاتەوە

– کەمۆ

١٣٥٩(١٣٥٢) § کوڕی کوڕم و برای مێردم

– دوو کەس کە بە دایکیان ژن بە ژنەیان کردوە

١٣٦٠(١٣٥٢) § کونێکە مارێکی تێدایە سی و دوو برا لە کنی ڕاوەستاوە

– زار

جنێو (١٣٥٢)

١٣٦١(١٣٥٢) ϕ **ئی برامت تێ ٢٣٩٣a/ ئـ .**

١٣٦٢(١٣٥٢) ϕ **بە برای خۆمت دەگێم**

ناوماشی دڵێن **دایکێت بە برای خۆم دەگێم.** « کوتی: ئەوە لاساشم دەکەیەوە؟ دایکێت بە برای خۆم دەگێم،جسنەسەگ.»

[ڕەسووی نادری: تەڵاق]

١٣٦٣(١٣٥٢) ϕ **دەتدەمە دەست برایان وردوورد بتگێن/ ورددوردت بگێن.**

«کوڕی لەوێ بەرێ/ ڕندێن کلکی کەرێ/ برام لە کونێت بەرێ»

[پاپلنهانی:کلنی مرادان١٧٣]

مەسەل (١٣٥٢)

١٣٦٤(١٣٥٢) ⁎ **برا لە لای برا/ برای بێ، مەگە/ مەگەر قەزا لە لای خودای بێ**

یەکێتی و تەباوڕەبایی دەستەبەری سەرکەوتنە.

ا ناواش دڵێن **برا لە لای برا/ برای بێ، قەزا لە لای خودا/خولای بێ.**

١٣٦٥(١٣٥٢) ⁎ **برامان برایەتی، کیسەمان جودایەتی**

حەق و حیساب شتێکە و برایەتی شتێکی تر. « کوتی: جا ئەگە وا بێ دەتکەم بە شوان. برامان برایەتی کیسەمان جودایەتی،با قەراری حەقێ بکەین.»

[عەلی شەمسی:لاس و خەزاڵ]

« ... حسابی چی؟ – چۆن حیسابی چی؟ ... تۆ دەڵێی ئەمڕۆ هاتویتە بازاڕ، ... هەموو شتێک حیسابی دەوێ، برامان برایەتی، کیسەمان جیایی.»

[قزلجی:پێکەنینی گەدا٧٧]

١٣٦٦(١٣٥٢) ⁎ **کەشکیش برای دۆیە**

(بە باری مەنفیدا دەکار دەکرێ. ئەویش ئەو کاتەیە کە خراپەی یەکێک لە لایەنەکان بۆ هەموان ئاشکرایە.) ا لە کاتی باس کردن یان پێک گرتنی دوو برا یا خزمی لێک

نیزیک‌دا دەگوتری. «پێشوو ئەیانوت وە حیلەبازی/ کەرێک لە بەغدا خۆی کردە قازی/ تۆ ئێژی ڕاست بێ؟ بۆچی درۆیە/ ئێستاش هەر وایە، ماست برای دۆیە»
[هەژار:بۆ کوردستان١٨٣]

١٣٦٧(١٣٥٢) × لەسەر حەوت برایانڕا بە برای بێ‌ڵێو فیتوویان/ بلوێریان لێ‌دەدا

a١٣٦٧(١٣٦٧) = "حاجی‌قادری حەمەمیزێ" خەڵکی قارنجەگەورەی چۆمی مەجیدخان بوو، شەش حەوت کوڕی هەبوو. یەکێک لە کوڕەکانی لێوی کەت بوو. ئەگە وڵاغیان بۆ ئاودانێ دەبردنە سەرچۆمی، بە هەمووان حوکمیان لە برا کەتەی دەکرد ئەگە ئەو فیتوویان بۆ لێدا. کەتەش بە گریان دەچۆوە ماڵێ.
[حوسێن سەلیمی]

کار و ئەرک پێ‌سپاردن بە بێ لەبەرچاوگرتنی مرخ و توانایی‌یەکان.

١٣٦٨(١٣٥٢) × هەتا هەتە، عالەم براتە

بڕ = ٢٠٧٩/ ن .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٣٥٢)

a١٣٦٨(١٣٥٢) = برات نەمرێ

بڕ = ١٣٧٥.

١٣٦٩(١٣٥٢) = براڕۆ

شێوەرستەی شینگێڕانە بۆ برا و دۆستی لەدەستچوو.

١٣٧٠(١٣٥٢) = براڵە

وتەی خۆشەویستی‌یە بۆ دواندنی نێرینە. « گوتی: براڵە ڕەبی خوڵاگیرم بێ هەر لە مێن خراپ ئەوماوە/ ئەمنو دەگەڵ کەچەڵێکی دە ئەرازوویێ ناوە»
[هێمن:تۆحفە٥٢٣]

« گوتی: براڵە برۆ یەکێ تێک‌ڕا بە چوار ڕیاڵانی بدە.»
[هێمن:تۆحفە٥٧٧]

a١٣٧٠(١٣٥٢) = بۆتە برای خودای

بڕ = ١٨١٧، ٣٥٢٢.

۱۳۷۱(۱۳۵۲) = **بە برام بێ**

کچ و ژن لە کاتی باس کردنی کوڕ و پیاوی بێگانەدا دە کاری دەکەن.

۱۳۷۲(۱۳۵۲) = **بە برای دنیا و قیامەتانم بێ**

بڕ = ۱۳۷۱.

۱۳۷۳(۱۳۵۲) = **پیاو/ ئینسان/ حیسان بە برا مردنێ پشتی دەشکێ**

« میر لە دیوانێ بانگ کراوە/ دەیانگوت: ئەوە برای مردووە، سەرەخۆشی لێ کراوە/ خەبەر بە سولتانی ئەستەمبوولێ دراوە/ دەڵێن: مامخەلیفەی شاری داودی‌یە، برای مردووە، پشتی شکاوە»
[مهمن-ذو حفه ۱۸٦]

۱۳۷٤(۱۳۵۲) = **خاتوو زمهەریر شینی برایان دەکا/ دەگێڕێ**

(لە کاتی بەفر و سەرمای دوای چلەکان دەکار دەکرێ.)|| دوای چلەی چکۆلە، کە تەمەنی بیست ڕۆژە و لە دەی مانگی ڕێبەندانەوە دەست پێ‌دەکا. نۆبەی "خاتوو زمهەریر" یا "سەرمای پیرەژن"ی‌یە. خاتووزمهەریر خوشکی چلەکانە (چلەی گەورە و چلەی چکۆلە) و لەتاو تەواو بوونیان دەگری و دەبارێنی.|| ئاواش دەگوترێ **ئەوە خاتوو زمهەریرە شینی برایان دەکا.|** بۆ زانیاری زیاتر بڕ= زستان و چلە.

۱۳۷٥(۱۳۵۲) = **خودا برات پێ‌بێڵێ**

(ژنانەیە.)|| لە کاتی چاک و خۆشی‌دا دەیڵێن. بڕ = ۱۳٦۹a.

۱۳۷٦(۱۳۵۲) = **خوشک و خوشک دەبنە مشک، برا و برا دەبنە چرا**

خوشک و برا بە یەکتری دەڵێن.

۱۳۷۷(۱۳۵۲) = **کەس برای تێ‌شکاوی نێ**

بەم شێوانەش هاتووە **کەس شەریکی/ دۆستی/ لاگیری تێ‌شکاوی نێ. کەس کەسی تێ‌شکاوی نێ.**

| بڕ = ۱۳٦۸.

۱۳۷۸(۱۳۵۲) = **کەوڵی حەوت برایان**

(دەکرێ وشەکانی "بوو" و "کردیانە"ی لە پێش دابندرێ.)| بۆ شتێک دەکار دەکرێ کە شەریک و برابەشی زۆر بن.

۱۳۷۹(۱۳۵۲) = **مردن برا گەورەیە**

مردن هەموو دەمان هەر دەگەڵە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٣٥٢)

١٣٨٠(١٣٥٢) ⌘ **برا ناوڕ وە برا نەدان**

« کەوێژەگەنێکمان بە جووتێک کەڵی خاوێ نەدەدا، هاواری سەروماڵ بوو، برا ناوڕی وەسەر برا نەدەدا...»

[هێمن:تاریک و ڕوون٣٣]

‖ بڕ ـ ١٦٢٠/ ن .

١٣٨١(١٣٥٢) ⌘ **کاکە و برالەکردن دەگەڵ کەسێک**

ڕێک کەوتن و سازانی نهێنی بۆ کەڵک وەرگرتنی خراپ. « کابرای شۆفیر کە نەیدەویست دەست لە دوو دینار هەڵگرێ، کاکە و برالەی دەگەڵ سەرگرووهبانێک کرد کە وەرەقەمان بۆ تەفسەر بداتێ، لە موسڵ پاسپۆرتمان بۆ مۆر کا.»

[هەژار:چێشتی مجێور٢٨٠]

« لە سایەی ئەو کاکە و برالە کردنەوە توانی خۆی بگەیەنێتە ئەودیوی قەڵارە و بڵاوە بە لەشکری پارێزگاری بەغدا بکات.»

[هەژار:مێژووی ئەردەڵان٨٠]

ڕێکەوەندەکان (١٣٥٢)

١٣٨٢(١٣٥٢) ☆ **براباب**

نێرینەی هاوباب. دایک جیا.

١٣٨٣(١٣٨٣) ☆ **برابەش**

هاوبەش لە ماڵی دنیادا. « نێری عەکاسیمان کرد، دەستی دەگەڵ دەستمان بوو، چمان بخواردایە، چمان پۆشیبا، ئەویش وەک برایەکی هاوبەشمان.»

[هەژار:چێشتی مجێور٤٥١]

١٣٨٤(١٣٨٣) ☆ **شەریک و برابەش**

« حەیران دەڵێم ئەوە پایزە و وەعدی وەیە شوانان شەرتیان هەڵێ/ ئەتۆ وەرەوە کن ماڵەبابی خۆم/ ئەمن دەتدەمێ مانگ و سەعتەمێ/ بەڵام لە دوایی ساڵێدا، دەتکەمە شەریک و برابەشی شەمامە و شەمامۆکەی دە باغەڵێ»

[پەپانەپانێ: کانی مرادان١٨٦]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالڕستەیی (١٣٨٤)

١٣٨٥(١٣٨٤) ـ **خۆ شەریک و برابەشم نی/نیۆ**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ دەستی بە سەر ماڵ یا ئەمانەتێک‌دا گرتبێ.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٣٨٣)

١٣٨٦(١٣٨٣) ☆ **برابەش**

دۆستی زۆر نیزیک.

١٣٨٧(١٣٥٢) ☆ **براتووتە**

قامکی پەنا تووتە (قامکە چکۆلە).I بڕ= ١٩٤٣/ ن .

١٣٨٨(١٣٥٢) ☆ **برا چکۆلە**

نیسبەتی کوڕی هەرە چکۆلەی ژن و مێردێک دەگەڵ منداڵەکانی تریان.

مەسەل (١٣٨٨)

١٣٨٩(١٣٨٨) ✱ **بە پەتی سەوەتێ/ سەوەتەی بێ، بە برا چکۆلە/ چووکە نەبێ**

بڕ= ١٤٩٠.

١٣٩٠(١٣٨٨) ✱ **بە سەگ بێ بە برا چکۆلە نەبێ**

بەهۆی چکۆلەبوونەکەی:

١) وەکو وەرگێڕکە دەی‌هێنن و دەی‌بەن.

٢) زۆر شتان دەبێ قبووڵ بکا.

١٣٩١(١٣٨٨) ✱ **نە لە خوارەوەی ماڵان نە ژنی برا چکۆلان**

(ناوەڕۆ و چڵکاوی هەموو ماڵان بە سەر ماڵی خواری‌دا دەڕوا. ژنی برای چکۆلەش وەکو مێردەکەی زوڵمی لێ‌دەکرێ.)I هەرکیان زوڵمیان لێ‌دەکرێ و دەچەوسێنەوە.

١٣٩٢(١٣٥٢) ☆ **برادەر**

دۆستی کوڕ. ڕەفیقی کوڕ. « **شەوێ دەهاتەوە ماڵەخۆی، هێندێکی برادەر بوون، بۆوانی خەرج دەکرد.**»

[هێمن: تۆ حەقە ١٨٦]

« **تازەڵا و ڕادانە/ مەجلیسی برادەرانە/ برادەران تیمزای کەن/ کچی مەن چاوی جوانە**»
[بابەتنیهانی: کانی مرادان ٣٧]

١٣٩٣(١٣٩٢) ☆ **دۆست و برادەر**

« **بە شادی دۆست و برادەران، بە کوێرایی چاوی دوژمن و دەروجیرانان / دەچمەوە شیوێ، کوڵێ، تەزمێ، هەر دەگەڵ چاوڕشتنێ** »

[حوسێن حەمەشە: مواری]

١٣٩٤(١٣٩٣) ☆ **گەلی دۆست و برادەران**

سەربەندی زۆربەی حەیرانەکانە و جاروبارە دە گۆرانی‌یانیش‌دا هاتووە. « **گەلی دۆست و برادەران بۆم بگێڕن گەرمەشینێ/ چاکم بۆ چەندی سەرت لە بۆ گەرمای هاوینێ**»
[قالەمەین: فۆلکلۆر]

« **عومرما چاوەکەم پارە/ زێڕی هەژدە عەیارە/ گەلی دۆست و برادەرانا تەگبیر بکەن لەم کارە/ بابی زیندانی کردۆ/ دەوری سیمی خاردارە**»

[قالەمەین: فۆلکلۆر]

ڕێکەوەندەکانی تر (١٣٩٢)

١٣٩٥(١٣٩٢) ☆ **برادەرایەتی**

دۆستایەتی، ڕەفیقایەتی.

١٣٩٦(١٣٩٢) ☆ **برادەری**

ناواڵەتی.

١٣٩٧(١٣٥٢) ☆ **برازا**

فرزەندی برا، منداڵی برا.

مەسەل (١٣٩٧)

١٣٩٨(١٣٩٧) * **برا بوو بە برازا، کار لە کاریێ ترازا**

وەک برا لە برای قبووڵ دەکا برازا وا نیە. کە وابوو کار لە کاریێ دەترازێ و مام ناتوانێ بە پێ‌ودانی برای دەگەڵ برازای بجووڵێتەوە و چاوەڕوانی برای لێ هەبێ.

١٣٩٩(١٣٩٧) * **خاڵان خوارزا مەزن کرد، ماماں برازا بزر کرد**

خاڵ بە خوشکەزایانەوە ماندوون و پێیانەوە هەن. بەڵام مام بە برازایان هەڵدەکاڵن و دەیان بوغزێنن. **« ... درێژدادڕی دەکا و دڵێ: ئەم پەندەی پێشینیان ڕاستە کە گوتوویانە: خاڵان خوارزا مەزن کرد، ماماں برازا بزر کرد، نیزامی لە ژێر سێبەری خاڵۆ پەروەردە بووە و پێ گەیوە کە وابوو کورد بووە.»**

[هێمن-چەپکێ گوڵ٢٣]

« فەرخ بە هەزار ناری عەلی گەیشتە شامێ و ماڵی خاڵی، بەڵام ئەو پەندەی پێشینیانی لێ وە ڕاست نەگەڕا، خاڵان خوارزا مەزن کرد، ماماں برازا بزر کرد، خاڵی نەک هەر بەخێرهاتنی نەکرد، نەک هەر بە پیریەوە نەچوو، نەک هەر ڕێی نەدا بۆ ماڵی خۆی، بەڵکە جاڕی ڕاکێشا کەس ڕای نەگرێ.»

[هێمن- تۆڵەحەڵە١١٦]

ڕێکەوەندەکان (١٣٩٧)

١٤٠٠(١٣٩٧) ☆ **برازازا**

نەوەی برا.

١٤٠١(١٣٥٢) ☆ **برازاوا**

ئەو کەس یا برای زاوای کە شەوێک پێش (ئێستا ڕۆژێ) بووک گوێستنەوەی دەچێتە ماڵە زاوا. **« بووکیان لەسەر کورسی دابەزاندووە، دوو برازاوا پێیان گرتووە و بەرەو پەردوویان بردووە.»**

[هێمن-چەپکێ گوڵ٢٨]

داب (١٤٠١)

١٤٠٢(١٤٠١) ۵ برازاوا لە ماڵە بووکێ حەولی دزینی شتێکی دەدا (زۆرتر تەشی یان کەچکێکیان هەڵدەگرت و دە سەریان دەچەقاند). ماڵە بووکیش حەولیان بوو ناردەشێڵەی دە گیانۆلەتەری هەڵسوون. ا بڕ — ١٧٧/ ئ .

١٤٠٣(١٣٥٢) ☆ **براژن**

ژنی‌برا.

١٤٠٤(١٣٥٢) ☆ **براژن**

دۆست و برادەری کەسێک خێزانی هاوڕێ‌کەیانی پێ‌بانگ دەکەن.

١٤٠٥(١٣٥٢) ☆ **برا/ برای گەورە**

■= ١٣٨٨.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٤٠٥)

١٤٠٦(١٤٠٥) ☆ **براگەورە**

ئەو کەسەی چەند دۆست و برادەر یا بنەماڵێک، لەبەر هەر سفەتێکی بێ، لە ناو خۆیاندا بە گەورەی خۆیانی دەزانن و لە قسەی دەرناچن. « **بەڕاستی شیوعی، حیزبی پارتی‌یان خستبوە ماڵی کولەوە و هێشتا هەر مامۆستا و برای گەورەمان بوو.**»

[هەوار:چەپلەی مەجوور٢٨٦]

١٤٠٧(١٣٥٢) ☆ **برای ناوپشت**

١) برای پشتیوان.

٢) بڕ= ٨٩٦ a/ ن .

١٤٠٨(١٣٥٢) ☆ **برای‌باب**

مام.

مەسەل (١٤٠٨)

١٤٠٩(١٤٠٨) * **خزم برای بابیش/ بابیشت بێ هەر چاکە**

بڕ= ٣١٣.

١٤١٠(١٣٥٢) ☆ **برای دای/ دایک و بابی**

دوو برا کە لە دایک و باپێک بوورن. « مەمیش دڵێ ئیدی ئاغا و نۆکەر نین و بوویـنە برای دایک و بابی.»

[هێمن:تۆڵه‌ی ٨٥]

١٤١١(١٣٥٢) ☆ **برای دایکی**

« ماڵە برای دایکی چادریان لاپەڕ بووە.»

[فەتاحی‌قازی: لاس و خەزال٧١]

١٤١٢(١٣٥٢) ☆ **برای دینی**

هەموو ئەو کەسانەی پەیڕەوی دینێک بن. « هەر چەند بە دەم گوتوویانە: ئێمە برای دینی‌تان و موسوڵمانین و هەموو پەیڕەوی قورئانین، لە ڕاستی‌دا خواردوویانین.»

[هەژار:مەلای جزیری١٠]

١٤١٣(١٣٥٢) ☆ **برای شیری**

دوو کەس کە لە دایک و باپێک نەبن و پێکەوە سێ جاریان تێرمەمک خواردبێ.

١٤١٤(١٣٥٢) ☆ **پایزەبرا**

(پایز وەرزی حەسانەوە و وەعدی بێ‌کاری‌یە.)|| کەس یا برایەک کە لە تەنگانە و کار و کوێرەوەری‌دا نەدیوە و بۆ خۆشی و فەرعانەش وەدی‌دێ و سێحەبیبەشە. « ئاخ و سەد ئاخ لە دەستی پایزەبرا، ئەوە ئافەتێکی دیکەیە، بە هەزار کوێرەوەری خەرمان سوور دەبێ، کێڵەی لە بەردەمێ و نیوەی ڕاست لێ‌دەستێنێ، لەعنت دەکا، لە کەلک و کارت دەخا.»

[ئەمیری:هاواربەیەرە٧٤٥]

١٤١٥(١٣٥٢) ☆ **خوشک و برای شیری**

ئەو کوڕ و کچەی لە دایکێک نەبن و پێکەوە سێ‌جاریان تێر مەمک خواردبێ.

١٤١٦(١٣٥٢) ☆ **برایانە**

وەکوو برا. « بەسیەتی دووبەرەکی و ملهوڕی و لاساری/ تا برایانە هەموو پێکەوە نەدوێن، دەگریم»

[هێمن: تاریک و ڕوون ١٦٤]

١٤١٧(١٣٥٢) ☆ **برایەتی**

١) پێوەندی نێوان ئەو کەسانەی دایک و باب یا یەکێک لەو دوانەیان یەک بن. « ڕەشەبا بە برایەتی‌مان سوێندێ دەخۆم بە عومری خۆم دۆخینی حەرامم نەکردۆتەوە.»

[ئەمیری:میرزا ١٩٥]

٢) پێوەندی دۆستانەی نێوان دوو یا چەند کەس یا نێوان گەل و نەتەوەکان.

سوێند (١٤١٧)

١٤١٨(١٤١٧) ♦ **بە مەرگی برایەتیمان**

« ئەگە چووین، بە مەرگی برایەتیمان چۆنو بۆ دەگێڕمەوە ئاوا بوو...»

[ڕەسووی ئامری :ئەغڵ]

١٤١٩(١٣٥٢) ☆ **برایی**

برایەتی.

١٤٢٠(١٣٥٢) ☆ **دایکبرا**

دووکەس کە لە دایکێک بووبن و لە باپێک نەبن. **« جەعفەرخانی دایکبرای خۆشی بە پێنجهەزار سوارەوە نارد.»**

[هەوار:مۆزووی ئەرەڵان١٩٠]

١٤٢١(١٣٥٢) ☆ **زڕبرا**

برا هەر لە باب یا هەر لە دایک.

١٤٢٢(١٣٥٢) ☆ **کاربرا**

هاوبەشی لە کاردا.

برا

دۆست و ڕەفیقی زۆر نیزیک.

ڕێکەوەندەکان (١٤٢٣)

١٤٢٤(١٤٢٣) ☆ **برای گیانی‌گیانی**

دوو یا چەند دۆست کە لەسەر یەگدی گیانیان دەدەن. **« مەلاعەلی برای گیانی‌گیانی‌مان، کە هەموو سوڕی خۆمان پێ‌دەگوت، دیارە چی کردوە.»**

[هەوار:چێشتی مجێور٢٨٢]

١٤٢٥(١٤٢٣) ☆ **برای دەستەبرا**

دۆستی خۆشەویستی پیاو بۆ پیاو. **« دەستەبراکانی دەوریان داوە و قسەی خۆشیان بۆ کردووە تا ژیرۆڵە بۆتەوە و هۆشی هاتۆتەوە سەرەخۆ.»**

[هێمن:چەپکێ گوڵ٢٨]

« پشیلە هەستا ڕۆیی کوتی: دەچم تۆبەی دەکەم. چۆ مزگەوتی نووست، مشک بەسەریدا دەهاتن و دەڕۆیین، تەماحی لێ‌پەیدا بوو، کوتی: وەرە بیینە دەستەبرا.»
[خەجێ نان‌نەخۆر: هەقایەت]

بردن

ڕاگوێستن و گواستنەوەی شتێک یا کەسێ لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێک.

مەتەڵ (١٤٢٦)

١٤٢٧(١٤٢٦) § زەردی زەعفەران
ئاپان لە وشتران/ باری حەوت وشتران
بردیان بۆ کافران

– تووتن

فڕ (١٤٢٦)

١٤٢٨(١٤٢٦) ● **دەتبەمە سەر بەردێکی گڕنی‌گڕنی**
ئەوەندە/هێندەت دەگێم هەمرو دەوچاوی خۆت بڕنی

١٤٢٩(١٤٢٦) ● **دەتبەمە کن عەلی‌بەگی**
سەرت دەنێم دە دەبەگی
دەتگێم وەکو دێڵەسەگی

١٤٣٠(١٤٢٦) ● **دەتبەمە نێو لەپە و نۆکان**
ڕووتت دەکەم لەسەر چۆکان
دەتگێم هەتا سەر نینۆکان

مەسەل (١٤٢٦)

١٤٣١(١٤٢٦) ✻ **ئەگەر خودا دای هەر بنوو، ئەگەر خودا بردی هەر بنوو – ٢٠٩١/ ئ.**

١٤٣٢(١٤٢٦) ✻ **پیرە لە مردنە، جوانە لە بردنە، ماڵە لە خرا کردنە**

هەمووی ئەوانە لە مەترسی نەمان دان. پیر لە مردن نیزیکە، لاو لە بردن بۆ شەڕوشووڕ و ماڵیش لە کاول بوون (بە مانای مەجازێکەشیەوە).

١٤٣٣(١٤٢٦) ✱ **دینی نیە شەیتان بیبا، ماڵی نیە ڕەحمان بیبا**

هیچی نیە.

١٤٣٤(١٤٢٦) ✱ **کێ دەیکا، کێ دەیبا، کێ دەیخوا**

ماڵ و بەرهەمێک کە بە نەسیب کارکەرەکەی نەبێ.

‖ هاوتای **کەس نازانێ کێ بۆ کێی دەکا؟**‖ بڕ = ١٤٣٥.

١٤٣٥(١٤٢٦) ✱ **کێ کردی و کێ بردی**

بڕ = ١٤٣٤.

١٤٣٦(١٤٢٦) ✱ **مردوو دووگمز جاو دەگەڵ خۆی دەبا**

بڕ = ٧٧/ ئـ .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٤٢٦)

١٤٣٧(١٤٢٦) ≈ **نەیهێنا و نەیبرد**

(زۆرتر" وادەکا"ی بە دوادا دێ.)‖ بێمولاحیزە قسێک کردن. « **ئەو دێلەفرتۆڵە لەکن ئەو هەمزۆ کەیخودا و ڕیشسپیەی، نەیهێنا و نەیبرد، وا دەکا، ئەو ژنێکی پێتێ ئەمن چوار مێردان دەکەم.**» « **حوکمی کردۆ دەبێ پێهڵێی ئەو کوڕە بۆ هەمەوو ڕۆژێ بێرەدا دێ؟ ئەخر هەرچی کردم و کراندم، دەسپەردارم هەر نەبوو، ئەمنیش نەمهێنا و نەمبرد کردم: لە خوشکت بپرسە.**»

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٤٢٦)

١٤٣٨(١٤٢٦) ⌘ **ناوبردن** – ٨٨٧/ ئـ .

١٤٣٩(١٤٢٦) ⌘ **پێ بردن و سەر نەهێنانەوە**

ڕێگای سەخت و دژوار کە دەرچوونی لێ چەتوون بێ. « **هەچی پێی بردۆتە وێ سەری نەهێناوەتەوە.**»

١٤٤٠(١٤٢٦) ⌘ **تولە بردنەڕاو**

هاوتای ١٦٢/ ئـ .

١٤٤١(١٤٢٦) ⌘ **خوێنی کەسێک با بردن**

بڕ = ٦٤.

١٤٤٢(١٤٢٦) ⌘ **دەست هێنان و بردن**

حەول و تەقەللا لە بێنیسکانەتیدا. « **هەچی دەستی خۆم هێناوبرد نەمزانی چ لێبێم.**»

١٤٤٣(١٤٢٦) ⌘ **دەستی خۆ هێنان و بردن**

بۆ دەربڕینی ناڕەزایەتی لە دان یا نەدرانی پوولێکی کەم. « **دەستی خۆی هێنا و برد، سەدتمەنی دە ستێنم.»** « دەستی خۆم هێناوبرد سەدتمەنم دایە.»

١٤٤٤(١٤٢٦) ⌘ **ڕوحی خۆ بۆ کوێ بردن**

دە مەترسی کەوتن. « جا ئەوە لە ترسی کاکم ڕوحی خۆم بۆ کوێ بەرم؟»

« باشە ڕووحی خۆی بۆ کوێ دەبا، خۆ دە حەوت کونانێدا بێ هەر دەیبینەوە.»

١٤٤٥(١٤٢٦) ⌘ **ڕەنگێک هێنان و بردن**

گۆڕانی ڕەنگی دەوچاو لە ترسان یان لە خەجاڵەتییان.! هاوتای **ڕەنگ بە ڕووە نەمان. سپی/ سپی‌سپی هەڵگەڕان. سوور سووورداگیران.**

١٤٤٦(١٤٢٦) ⌘ **سەر بردنە بن گوێ**

سرتە کردن.

١٤٤٧(١٤٢٦) ⌘ **سەر هێنان و بردن**

١) سەر ڕاوەشاندن بە نیشانەی سەیرمان یا ناڕەحەتی. « **پاشا سەرێکی هێنا و برد و کوتی: کوڕم! چ توجاڕ و پاشا و کرمانجێک هەیە کە حەوت کچی هەبێ...»**

[عومەر خالەفی: مەقامەت]

٢) بیرکردنەوەی زۆر. « **هەرچی سەرم دێنم و دەبەم نازانم بڵێم چی؟»**

١٤٤٨(١٤٢٦) ⌘ **قسە هێنان و بردن**

شوفاری کردن.

١٤٤٩(١٤٢٦) ⌘ **لە ترسی ناوری پەنا بۆ مار بردن**

بڕ=١٨٢٩/ ئ .

ڕێکەوەندەکان (١٤٢٦)

١٤٥٠(١٤٢٦) ☆ **بووک بردن**

بڕ = ٢٢٧٦.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٤٥٠)

١٤٥١(١٤٥٠) ⌘ **بە بووک بردن**

بڕ = ٢٢٧٧.

١٤٥٢(١٤٢٦) ☆ **دەس/ دەست بۆ بردن**

١) دەست بۆ لا درێژ کردن. **« گەوهەرێ ئەی گەوهەرێ/ گەوهەرەکەم بەرەو ژوور/ دەستم برد بۆ بەرۆکێ/ هێنام لیمۆی زەرد و سوور/ دڵی یارێم نەرمکەی/ مووسا لە سەر کێوی توور»**
[پاپانیانی:کانی مرادان ١٠٢]

٢) دەست لە قوونی کەسێ دان. جزوو پێوەکردن.

مەتەڵ (١٤٥٢)

١٤٥٣(١٤٥٢) § سوخمەی ئاڵ/ تێی دایە دوو پرتەخاڵ(پرتەقاڵ)/ دەستم بۆ یەکیان برد/ هاواری کرد: دایەگیان!/ دایکی بۆم هات بە گۆچان

- بەرۆک

زمانخەڵەتێنە (١٤٥٢)

١٤٥٤(١٤٥٢) ♦ **سوارێ هات لە ئاشەوە/ سێ توورەکە بە پاشەوە/ یەکیان گوو بوو، یەکیان موو بوو، یەکیان توو بوو/ لەقەم دا لە گوو/ دەستم برد بۆ موو/ قەپم گرت لە توو - ٣٦٤/ ت .**

ڕێکەوەندەکان (١٤٢٦)

١٤٥٥(١٤٢٦) ☆ **هاوار بۆ بردن**

(هاوار: بانگ‌ڕاهێشتن بۆ یارمەتی و ڕزگار بوون لە تەنگانە.) ‖ هانابردنەبەر.

« یەکێک لە پادشاکان هاواری بردووە بۆ پاشای پەریان کە پاڵەوانێک هاتووە لە خێوەتی کچەکەت دایە.»

[عومەر خالەقی :هەقایەت]

١٤٥٦(١٤٢٦) ☆ **هێنان و بردن**

گێڕانی عافرەت لە لایەن پیاوەوە بە نیازی کەڵکی خراپ. **« ڕۆژ هەتا ئێوارێ دەیهێنێ و دەیبا.» « وەسوو لاڵی دووگردی/دەی هێنای و دەیبردی/ لە خۆی مارە کردی»**
[پاپانیانی:کانی مرادان٤٤]

١٤٥٧(١٤٢٦) ☆ **هێنان و بردن(ی گیاندار/کەسێک)**

ڕەپێ‌نان و وەدوا کەوتن.

١٤٥٨(١٤٢٦) ☆ **یەکتر هێنان و بردن**

ملەملانە کردن. « **پاڵەوان خورشیدی‌خاوەری ڕازی کرد کە زۆرەوانی لە گەڵ بگرێ، گەلێکیان یەکتر هێنا و برد.**»

[مەقایەت]

١٤٥٩(١٤٢٦) ☆ **بردنەسەر**

١) بردن بۆلای سەر. ٢) تەواو کردن، جێ‌بەجێ کردن، بە جێ‌گەیاندن. « **بە ڕۆژە ڕۆژە ساڵمان بردە سەر/...**»

[فۆلکلۆر]

ڕێکەوەندەکان (١۴٥٩)

١٤٦٠(١٤٥٩) ☆ **شەرت بردنە سەر**

لەسەر بەڵێن و پەیمان مانەوە.

١٤٦١(١٤٥٩) ☆ **قسە(ی خۆ) بردنە سەر**

قسەی خۆ سەپاندن. « **تاخری و تاقیبەتی قسەی خۆی هەر بردە سەر.**»

١٤٦٢(١٤٢٦) ☆ **بردنەدەر**

گوزنستنەوەی بۆ دەر.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١۴۶٢)

١٤٦٣(١٤٦٢) ⌘ **لەتام بردنە دەر**

بڕ= ١٠٨٥/ ن .

١٤٦٤(١٤٦٢) ⌘ **لە تورێخولورێخ بردنە دەر/ کردنەوە/ هێنانەدەر**

شوشتنی زۆری کەس یا شتێک. « **کچێ دە بەسسی بشۆ لە تورێخولورێختت بردە دەر.**» **|** ئاواش دەگوترێ **تورێخولورێخ لە خۆ کردنەوە.**

١٤٦٥(١٤٢٦) ☆ **بردنەوە**

گێڕانەوە بۆ شوێن یا هەلومەرجی پێشوو.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١۴۶۵)

١٤٦٦(١٤٦٥) ≈ **ئەوی هێناریانە بیبەنەوە**

بڕ = ٢٣٨٢/ ئـ .

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١۴۶۵)

١٤٦٧(١٤٦٥) ⌘ **(قسەیەک) بردنەوە کن خۆ**

« بابە حاشا ئەمن قسەکم بردەوە کن خۆم.» | هاوتای **دە وێ کردنەوە. وەک خۆ لێ هاتنەوە.**

١٤٦٨(١٤٢٦) ☆ **بردە**

برداو. بەرهەم. دەس‌کەوت.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (١۴۶۸)

١٤٦٩(١٤٦٨) ≈ **کردەی من و بردەی تۆ/ شەیتانی**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.) | کار و تێ‌کۆشانێک کە بەهرە و قازانجەکەی بۆ کەسێکی تر بێ و ئەو کەسەی کە زەحمەتی بە کارەکەیەوە دیوە لە بەروبووی نەخوا. **« هاکا لە داخا بوومە دێوانە/ هەر کردەی منە و بردەی شەیتانە»**
[مەلا غەفوور]

| هاوتای **کار کاری خاتوونێ، نێو نێوی مەیموونێ.**

بردن

دزین. فڕاندن.

مەسەل (١۴٧٠)

١٤٧١(١٤٧٠) ✱ **پشیلە دەگریا بەشم کەمە، سەگ دەهات ئەویشی دەبرد**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە بە بەشێک ڕازی نەبێ کەچی ئەویشی بکەوێتە چەنگ کەسێکی‌تر. | ئاواش هاتووە: **پشیلە دەگریا بەشی کەمە، سە ئەویشی دەبرد.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١۴٧٠)

١٤٧٢(١٤٧٠) ⌘ **ڕوح(ی کەسێک) بە تالان بردن**

دڵی کەسێک بەهۆی ئەوینەوە ڕفاندن. « هاوارە خودا هاوارە/ هاوار لە زینوێی ساڵان/ لەیلەکەم بۆ چی ڕۆیی/ ڕوحی بردم بە تالان»

[فولکلۆر]

بردن

هەڵگرتن، جێ بوون.

مەسەل (١۴٧٣)

١٤٧٤(١٤٧٣) * **کەر نۆی/ نۆیان بەرێ، دەش/ دەیانیش دەبا**

بڕ= ١٩٨.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١۴٧٣)

١٤٧٥(١٤٧٣) ⌘ **یەکی دی نەبردن**

برتی‌یە لە جێگای پڕ و قەرەباڵغ.**1** هاتنای لەسەر دەرک و لێوان بوون. ڕێ‌یە ڕێ‌دار نەبوون. دەرزیت هەڵاویشتبا وەحەرزی نەدەکەوت.

ڕێکەوەندەکان (١۴٧٣)

١٤٧٦(١٤٧٣) ☆ **نیشتیا بردن/ نەبردن** - ٢٤٩٣/ ن .

١٤٧٧(١٤٧٣) ☆ **بار بردن**

بڕ= ٥٤٠.

١٤٧٨(١٤٧٣) ☆ **بار نەبردن**

بڕ= ٦١١.

بردن

ئازاردان.

ڕێکەوەندەکان (١٤٧٩)

١٤٨٠(١٤٧٩) ☆ **هەور/ هەور و با بردن**

دان نەگرتن و نیشک بوونی دەغڵ و دانەوێڵە بە هۆی کارتێکردنی هەور و با.

« ئۆکەکە هەور و با بردوویە.»

١٤٨١(١٤٧٩) ☆ **سەرما بردن**

سەرما کارلێکردن. مردنی لە سەرمان. **« ئەوە چ کەرەکرمانجێکە، سەرما بردوویە دەگەڵ ڕاووڕووت و تالانی؟»**

[شاهرۆخ:بەیتوچیرۆکی‌کوردی١٢٠]

▌ هارتای **لەسەرمان ڕەقهەلاتن.**

١٤٨٢(١٤٧٩) ☆ **سەرمابردوو**

شتێ یان کەسێ کە سەرما ئازاری دابێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٤٨٢)

١٤٨٣(١٤٨٢) ≈ **تاوی سەرمابردوو**

خۆرەتاوی زستانان کە تین نادا.

١٤٨٤(١٤٨٢) ≈ **سەرما بردوو**

(بۆ یەکەم کەس دەکار ناکرێ.)▌ کەسێ کە بە سەرما ناڕاحەتە.

١٤٨٥(١٤٧٩) ☆ **گەرما بردن**

ئازاردران بەهۆی گەرما. **« ئەی هاوار پیشام گەرما بردمی.»**

بردن

تێ‌نان.

فڕ (۱۴۸۶)

١٤٨٧(١٤٨٦) ● ئەتۆ دۆم و ئەمن کورد/ سەر گۆیەکەم لە تۆ برد/ بە بیست تمەنم مەسڵەت کرد

١٤٨٨(١٤٨٦) ● پیرێژنێکی سەگ و هاری/ دە قوونێت کیری کەرداری/ دە قوونێت ڕادەم کرژەماری/ گووشت بە دەمی نسحەتکاری...پیرێژنە قۆترەی چاونەرم/ لێتوەرگرم سلاوی گەرم/ هەمووت لە قەڵشتێ قوزی بەرم

[هەمەی خالەی: شەرەفەی پیرۆژن و عەلی بەرەمشانی]

جنێو (۱۴۸۶)

١٤٨٩(١٤٨٦) ∅ لە بنە و بنەچەکەت بەم

١٤٩٠(١٤٨٦) ∅ لە تڕێت بەم/ کەر بەرێ

وەک زۆربەی جنێوەکان وشەی "هەی" و "ئای/ های" دە پێشدا دێ.

١٤٩١(١٤٨٦) ∅ لە جسنت بەم/ کەر بەرێ

١٤٩٢(١٤٨٦) ∅ لە خوێنت بەم

١٤٩٣(١٤٨٦) ∅ لە دایکت/ دایەت/ بەم

١٤٩٤(١٤٨٦) ∅ لە دایک/ دایە سەحبت/ خێوت بەم

١٤٩٥(١٤٨٦) ∅ لە دینت/ مەزهەبت بەم

١٤٩٦(١٤٨٦) ∅ لە/ لەو ڕەنگەت بەم

١٤٩٧(١٤٨٦) ∅ لە زارت بەم

١٤٩٨(١٤٨٦) ∅ لە کلکێت بەم/ کەر بەرێ

١٤٩٩(١٤٨٦) ∅ لە کونێت بەم

«کوڕی لەوێ بەرێ/ ڕندێن کلکی کەرێ/ برام لە کونێت بەرێ»

[پاهاتنهاتی:کانی مرادان۱۷۳]

١٥٠٠(١٤٨٦) ∅ لە گرێی قوونت/ قوونێت بەم

١٥٠١(١٤٨٦) ∅ لە شاختت بەم/ کەر بەرێ

بەم شێوەیە و بە راوێژێکی خەستتریش دەگوترێ **وەی/ هەی لە شاخ و شەڕەفت بەم.**

١٥٠٢(١٤٨٦) ⌀ **لە قازانجت بەم**

ناواش دەگوترێ **لە قازانجت کەر بەرێ.**

١٥٠٣(١٤٨٦) ⌀ **لە قوزی/ قوزەکەی دایکت بەم**

١٥٠٤(١٤٨٦) ⌀ **لە مەلات بەم**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٤٨٦)

١٥٠٥(١٤٨٦) ⌘ **لە تری/ ترێ کەسێک بردن**

« - ئەرێ قەدمرێکە وسوو خەبەرێ نێ! - چا خەبەری چی؟ لە ترێم بردۆ...»

I بڕ = ٨٦/ ت .

١٥٠٦(١٤٨٦) ⌘ **هەموو بردن**

بڕ = ١٨١١.

ڕێکەوەندەکان (١٤٨٦)

١٥٠٧(١٤٨٦) ☆ **لێ‌بردن**

دە ناو نان، دە ناو ڕاکردن (زۆرتر بۆ حاڵەتی تایبەتی جووتبوونی نێر و مێی گیانداران دەکار دەکرێ).

جنێو (١٥٠٧)

١٥٠٨(١٥٠٧) ⌀ **لێت بەم**

(بۆ دووهەم کەسیش دەکار دەکرێ.) **I** ناواش دەگوترێ **هەی/های لێی بەم.** بۆ بێ‌بایەخ نیشان دانی کارێک یا شتێکیش دەگوترێ: **«جا ئەوە شێعرە لێ...»** II هاوتای **ڕەزگ نان. دە قوون نان.**

١٥٠٩(١٤٨٦) ☆ **تێ‌بردن**

دە ناو خستن.

بردنەوە

لە تێوبردن. فەوتوفەنا کردن. « لە پاشان قڵپ‌بووینەوە، یەک بە دووی‌یەک‌دا، هەرچی خوا دابووی بردیەوە.»

[نەمیری:هاوارمیهرماه۸٦]

دوعا (١٥١٠)

١٥١١(١٥١٠) ⊠ **(حەک/دەک/ڕەببی/ ...) خودا بتباتەوە**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.) ‖ هاوتای **فەوتوفەنا بی. خودا فەوتوفەنات کا. بە ڕۆڵەی گلی بی.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٥١٠)

١٥١٢(١٥١٠) ⌘ **ناڵبردنەوە** - ٦٧٢/ ن .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٥١٠)

١٥١٣(١٥١٠) ≈ **ناڵوشەوە /شەوە نەتباتەوە** - ٦٧١/ ن .

برژان

ئامادە بوونی هەندێ خواردەمەنی کە ڕاستەوخۆ بە ئاگر رادێرابن.

[زەبیحی:قامووس٣١٠]

ڕێکەوەندەکان (١٥١٤)

١٥١٥(١٥١٤) ☆ **برژان**

زۆر کارتێ‌کردنی گەرما، هەست بە گەرمای زۆر کردن. « سووتام و برژام لە بن ئەو دارە/

به یارم بلّێن بۆ وا نازداره؟/ ئەگەر ئاسخوازیّ بڕوا لەم شاره»

[پایلنپایلی:کانی مرادان٧٢]

١٥١٦(١٥١٤) ☆ **دڵبرژان**

دڵسوزی. « دڵم بۆی دەبرژێ.»

١٥١٧(١٥١٤) ☆ **هەڵبرژان**

پیشهەڵاتن لە گەرمان.

برژاندن

ئامادە کردنی هەندێ خواردەمەنی بە خستنەسەر ئاگر و پێڕاداشتن.

[زەبیحی:قامووس٣١١]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٥١٨)

١٥١٩(١٥١٨) = **ماران دەبرژێنێ**

(تایبەتی ژنانە و هەر بۆ ژنانیش دەکار دەکرێ.) برێتییە لە ئینسانی زۆر بێحەیا.

برژاو

هەر شتێک کە ڕاستەوخۆ لەسەر ئاور ساز بووە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٥٢٠)

١٥٢١(١٥٢٠) ⌘ **ماری برژاو لە زاری کەسێک هاتنەدەر**

بێحەیایی کردن. بڕ= ١٥١٩.

ڕێکەوەندەکان (١٥٢٠)

١٥٢٢(١٥٢٠) ☆ **برژیو**

بڕ= ١٥٢٠.

١٥٢٣(١٥٢٠) ☆ **گیابرزێوە**

تێک‌ڕای ئەو گیا بەهاری‌یانەی کە بە زەردکراوی و سوورەوەکراوی دەخورێن.

[حەسەن‌زادە:گوڵچنینەوە١٢٥]

برسی

کەسێک کە پێویستی بە خواردن بێ.

باوەڕ (١٥٢٤)

١٥٢٥(١٥٢٤) ◊ ئەگە پاروو لە دەست بەربۆوە ئەوە لە خزم و کەسان بەکێک برسێتی.

١٥٢٦(١٥٢٤) ◊ ئەگە دایک منداڵەکەی لەکن ئەبێ و مەمکی بۆی ببزوێ (شیری لێ بتکێ) دەڵێن ئەوە منداڵەکە برسێتی.

١٥٢٧(١٥٢٤) = کابرا ژنێکی بوو کوللێرەی هەرزنی بۆ دەپێچاوە بۆ مەزرایە. کابرا کوتی: حافرەت! ئەو کوللێرانەم پێ ناخورێن، بەسـە دەستیان لێخەکەوە. ژنە کوتی: جا بۆ پیاوەکە ناکا ئەتۆ بە پەلەپەل دە زاریان ڕۆکەی؟ کوتی ئەدی چیان لێبکەم؟ کوڕە کوتی بێ‌بەلا بێ: لەسەری هۆگانییان دانێ، هەتا برێکی دەکێلی دمێتە گەنم. کابرا هەر کێلای و هەرزن بوو، هەتا لە برسان هیلاک بوو، ئەوجار وەری‌گەڕایە تاقی لە کوللێران برێ. ئێواری ئەگە چۆوە ماڵێ ژنە کوتی: ئەرێ پیاوەکە کوللێرە بوونە گەنم؟ کوتی: وەڵاهی زۆرم کێلا هەر هەرزن بوو، بەخولای دە دوایەشدا نازانم چ بوو هێندەم برسی بوو.

[سەیدحوسێن ڕەسوڵی]

| بڕ= ١٥٣١.

مەسەل (١٥٢٤)

١٥٢٨(١٥٢٤) * **بە پیاوی برسی نانی مەکڕە**

لە تاو زگی نانی چاک و خراپ لێک ناکاتەوە.

١٥٢٩(١٥٢٤) * **برسی ئیمانی نیە** - ٢٥٧٨/ ت .

١٥٣٠(١٥٢٤) * **برسی خودای/ خولای بە کەس تێر نابێ**

١٥٣١(١٥٢٤) * **برسیت بێ پێ‌خۆرت ناوێ، خەوت بێ سەنیرت ناوێ**

بڕ= ١٥٢٧ و ١٥٣٩.

١٥٣٢(١٥٢٤) * **برسێتی ڕەنگێکی هارێی پێوە**

ئاواش دەگوترێ **برسێتی ڕەنگی هارێی پێوەیە.** « ئەزانی ئەسڵی شەڕ لە کوێوەیە/ برسێتی ڕەنگی هاری پێوەیە»

[پیرەمێرد]

١٥٣٣(١٥٢٤) * **بە زگی برسی چ ناکرێ**

بڕ= ٤١/ ن .

١٥٣٤(١٥٢٤) * **تونشووی/ تێشووی خەڵکی برسێتی/ برسێتی ناشکێنێ**

هاوتای ١٨٧٠/ ن.

١٥٣٥(١٥٢٤) * **تێر ئاگای لە برسی نیە** - ٦٣٩/ ن .

١٥٣٦(١٥٢٤) * **زگی برسی تێر دەبێ، چاوی برسی تێر نابێ**

هاوتای **تەماع/ تەماح قەت پڕ نابێ.**

١٥٣٧(١٥٢٤) * **زگی برسی چ ناپرسی**

« ئەزانن بۆ دەیتە دز هەژار و بێ کەس و برسی؟/ لەبۆ تێر بوونی زگ چونکە زگی برسی چ ناپرسی»

[سەید ئەنوەر بەرزەنجی]

١٥٣٨(١٥٢٤) * **زگی تێر ئاگای لە زگی برسی نیە**- ٦٣٩/ ن .

١٥٣٩(١٥٢٤) * **زگی/ میوانی برسی، لە هیچ ناپرسی**

بڕ= ١٥٣١.

١٥٤٠(١٥٢٤) * **کەسێکی/ کەسێک خودا تێری کا، بە کەس برسی نابێ، کەسێکی/ کەسێک خودا برسی کا بە کەس تێر نابێ**

١٥٤١(١٥٢٤) * **گالۆش و پۆتین/ کەوشی فەرەنگ جیرەی دێ، زگ لە برسان قووڕەی دێ**

بڕ= ٥٠٩/ ن .

١٥٤٢(١٥٢٤) * **مریشکی برسی خەو بە خەرمانی ئاوبردەوە دەبینێ** - ٨٦٠/ ن .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نائاڵڕستەیی (١٥٢٤)

١٥٤٣(١٥٢٤) ≈ **بە زگێک تێر و بە دووان برسی**

ئینسانی هەژار کە لە چەند جەمان یەکی دەست دەکەوێ. « **ڕۆژێکی** فەرخ دەڵێ: ئەم دایانئانە، ئەم مامانانە هەرکیان ئاموسوڵمانن،ئەمن بە زگێک تێر و بەهەزار برسی.»

[محەمەدنورجان: شێخ‌فەرخ و خاتوونئەستێ]

١٥٤٤(١٥٢٤) = **ڕووت و برسی بی، بەڵام / بەڵان قەرزدار نەبی**

هاوتای **گوڵی خۆشترە لە قەرزداری.**

١٥٤٥(١٥٢٤) = **سەگی برسی**

(وشەکانی "وەک" و "دەڵێی" دە پێشڕا دێ. دەکرێ "وایە"شی بە دوادا بێ.) | زۆر برسی بوون.

١٥٤٦(١٥٢٤) = **سەگی برسی تێری لێدەخوا**

بۆ دەوچاو و دەستوڵتەری پیس دەکار دەکرێ.

| هاوتای **سەگ پێڕی لێدەکا.**

ڕێکەوەندەکان (١٥٢٤)

١٥٤٧(١٥٢٤) ☆ **چاوبرسی**

چاولەمورپن.

١٥٤٨(١٥٢٤) ☆ **برسی بوون**

هەست بە برسیایەتی کردن.

مەسەل (١٥٤٨)

١٥٤٩(١٥٤٨) * **دلی نایە گووی بکا، دەڵێ برسیم دەبێ**

بۆ نیشانی قرنیس و لەچەر دەکار دەکرێ.

| بڕ = ٩٣٢/ ت ، ٢٠٠٣.

١٥٥٠(١٥٢٤) ☆ **برسی بوونەوە**

هەست بە برسیایەتی کردنەوە پاش ماوەیەک نان خواردن. « **گورجێکی گرتی و خواردی. بەری بەیانی بوو، ڕێی زۆری برسی ببزوو، بانگی تشلەی کرد...**»

[ڕەسووی نادری: هەقایەت]

١٥٥١(١٥٢٤) ☆ **برسیایەتی**

حاڵەتی برسی‌بوون. « برسایەتی تینی بۆ هێنام...»

[حەسەن‌زادە:گوڵەبەهاو٢٠]

ڕێکەوەندەکانی تر (١٥٥١)

١٥٥٢(١٥٥١) ☆ **برسیایەتی چێژتن/ کێشتن**

١) تاقەتی برسیایەتی هێنان.

٢) بە برسیایەتی زانین.

١٥٥٣(١٥٢٤) ☆ **برسێتی**

« هێندێک بزاریێ دەکەن، ژنە برسێتی هێرشی بۆ دێنێ...»

[خەجۆنان‌نەخۆر:هەڵهەت]

١٥٥٤(١٥٢٤) ☆ **لە برسان**

لەبەر برسێتی.

مەسەل (١٥٥٤)

١٥٥٥(١٥٥٤) ✻ **دۆم لە برسان، جوو لە ترسان، فەقێ لە ترسی دەرسان**

هەرسێک دەستە لە ڕێ‌یە توند دەڕۆن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٥٥٤)

١٥٥٦(١٥٥٤) ≈ « لە برسان دڵم پێکەدا دەهات.»

[حەسەن‌زادە:گوڵەبیاو٢٢]

١٥٥٧(١٥٥٤) ≈ « ئەگە لە سەرمان ڕەق نەبم و لە برسان بەلادا نەبم...»

[هێمن:چەپکێ گوڵ١٣٨]

١٥٥٨(١٥٥٤) ≈ ئەوە قڕم دێ لە برسان. « ... نە نانم هەیە، نە ئاوم هەیە، ئەوە قڕم دێ لە برسان.»

[براهیمی ئەحمەدپوور:هەڵهەت]

١٥٥٩(١٥٥٤) ≈ « لە برسان لاقی دەبەستین»

[حەسەن‌زادە:گوڵەبەهاو١٤٣]

١٥٦٠(١٥٥٤) ≈ « له برسان لینگم دەلەرزین.»

[هێمن: چەپکێ گوڵ٥٧]

١٥٦١(١٥٥٤) ≈ « له برسان وەخت بوو بە لادابێم.»

[حەسەنزادە: گێلەپیاو٤٣]

١٥٦٢(١٥٥٤) ≈ له برسان وەک هارانی لێ هاتبوو

حاڵەتی نیشانی برسی کە لەسەر سفرە یا هەر جێیەک کە نان و خواردەمەنی لێ دانرابێ، ڕۆیبێتە شت.|| هاوتای **دەتکوت/ دەڵێی ماڵاتە شەمێلەی دیوە.**

١٥٦٣(١٥٥٤) ≈ له برسانمان دەگوزێ

١) قرنیسە و دڵی نایە خەرج بکا.

٢) کابانێک کە درمگ نانی ساز دەکا/ دادەنێ. **« کوتیان براله! ئەتۆ چ دەکەی، لە برسانمان مەکووژە.»**

[ئەمیری: هاوارمیەرە٧١]

| ناواش دەکار دەکرێ **پیاوی لە برسان دەگوزێ.**

١٥٦٤(١٥٥٤) ≈ وەختە/ وەختەبوو لە برسان بمرم

١٥٦٥(١٥٥٤) ≈ « هێندێ نەمابوو لە برسان بیورێمەوە.»

[حەسەنزادە: گێلەپیاو٧٢]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٥٥۴)

١٥٦٦(١٥٥٤) ⌘ پشتی کەسێک لە برسان شکان

« هەتا دوێنێ بوو لە برسان پشتی شکابوو، ئەلحانیش ئەو دوو تمەنە پووڵەی بە خۆیەوە شکـدەبا بۆم وەدووی ژنان دەکەوێ.» | بڕ = ١٦٢/ ن .

١٥٦٧(١٥٥٤) ⌘ لە برسان هار بوون

حاڵی کەسی هەژار و نەدار.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٥٥۴)

١٥٦٨(١٥٥٤) ☆ لە برسان مردن

مردنی بە هۆی نەخواردن. **« ڕاستە سواڵ کیمیایە، بەڵام بۆ شاعیر نا. لەبەر چاوی خۆمان... زۆری بە خوێڕی و پێڕیان هەڵکوت و لە برسان مرد.»**

[هێمن: چەپکێ گوڵ١٣٢]

برنج

بر = ١٦٥٧.

برۆ

کەوانەبەکی تووکە لەسەر ئێسقانی کەوانەیی لای خوارەوەی ناوچاوان بە دەوری نیوەی لای سەرەوەی چاواندا کشاوە.

[زەبیحی:قامووس ٣١٤]

« ئەدی چاوت بۆچی وا جوانە؟/ دەیگوت: لەبەر کلە و سورمە تێ کێشانێ/ ئەدی برۆت بۆ چی وا جوانە؟/ دەڵێ لەبەر قەڵەم کێشانێ »

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر ٩٩]

« وەرە نازیزێ، لێوی بە من بمێنێ بە قەیتانێکی ناڵ/... برۆی بە پانەپەری دە ڕەشەداڵی »
[بەحری:گەنجی سەربەمۆر٨٠]

« پیرەبرۆی بەمن بمێنێ بە مانگی دە یەک‌شەوە، ئەگە شۆقی خۆی دەدا لە ئاروونی، لە بێروونی، لە کلاوفەرەنگیان/ لێم دەنگێرێ ئیلاگی دەکوردستانێ »

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر٨٥]

« زاری دەڵێی فوتووی شیرنیاتێ، ددانی هەر دەڵێی مراوی‌نە/ چاوی دەڵێی چاوی بازێ، برۆی مالی کەوانی هیندی‌نە »

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر٨٨و٨٩]

« برۆت بە من بمێنێ بە پەری دە کەتێ/ ئەگەر دێ‌وەرتێ لە مەعبەینی عەرز و عاسمانێ »
[بەحری:گەنجی سەربەمۆر١١٥]

« ئەورۆ حەیران نادری، سەد جاران بە من نادری/ ئەوە لە چاوانت بازی، لە برۆیان سەقری/ کیژێ ماڵ‌وێران لەنجە کۆتری »

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر٢٠٣]

« فاتمۆکێ کوردستانی مە"سرتناس"ە/ فاتمۆکێ برۆت تیغی ئەڵماسە/ فاتمەجوان نیشانەی خۆت مەناسە »

[پاپانیانی:کانی‌مرادان١٢١]

« برۆی ئەو چەرخ و فەیتوون/ عەمرەکەم زاراخاتوون/ دوێنێ تیرێک لێ‌داوم/ چارەم ناکا ئیفلاتوون »

[پاپانیانی: کانی‌مرادان ١٣٦]

« چاوت ڕەشن وەک پەری داڵ/ برۆت تیری ڕۆستەمی‌زاڵ »

[پاپانیانی:کانی‌مرادان ١٣٤]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٥٧٠)

١٥٧١(١٥٧٠١ ≈ **ئەوە قاشی چاو و برۆیەتی**

(قاش: کەوانە.)‖ وەسفی چاوی گەورە و برۆی کەوانی.

١٥٧٢(١٥٧٠١ ≈ **کەس ناوێرێ بڵێ/ پێی بڵێ پشتی چاوت برۆیە**

حاڵەتی نیشانی دڵناسک و زیزەڵۆک.

١٥٧٣(١٥٧٠١ ≈ **کەس پێی نەکوتوە پشتی چاوت برۆیە**

زۆر نازدار بوون.

ڕێکەوەندەکان (١٥٧٠)

١٥٧٤(١٥٧٠١ ☆ **برۆ قەترانی**

(قەتران: دەرمانێکی ڕەشە لە کوڵاندنی داری سەوبەر دێتە دی.)‖ برۆی ڕەش. « **ئەمن نازانم برۆت لەبۆ قەترانین؟/ دڵی مەتیم ئەتۆ نازانی ئەخر ئەوە لەبەر دەست پێدامێنانی** »

[بەحری. گەنجی سەربەمۆر ١٢٩]

١٥٧٥(١٥٧٠١ ☆ **برۆقەیتانی**

برۆی باریک. « **ئای نازیزێ، دە وەرە نازیزە جوانێ/ سینگ سەدەفی مەمک فینجانێ، چاڕەشی، برۆقەیتانێ** »

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر١٠٢]

١٥٧٦(١٥٧٠١ ☆ **برۆ هەڵتەکاندن**

هەڵتەکاندنی برۆ بە نیازی نیشارە و حاڵی کردن. « **برۆت هەڵمەتەکێنە، چاوت پڕ دمێتەوە/ ئەوی دوێنێم دەزانی، ئەمڕۆم لە بیر چۆتەوە/ گرێلکی دە پاڵ گای بکەی/ حەتمەن دەفیچێتەوە** »

[حەسەن میراوایی:فۆلکلۆر]

١٥٧٧(١٥٧٠١ ☆ **برۆی سێتاق**

ئەو برۆیەی کە لە نێوان هەردوو برۆیاندا (لەو جێگایەی لووت دەبڕێتەوە و ناوچاوان دەست پێدەکا) ئەوەندەی تووک هەبێ هەر دووکی تێکەڵ کردبێتەوە.

١٥٧٨(١٥٧٠١ ☆ **قایشی برۆیە**

« **بۆت دێنم بەربازن و سەربازنان دەگەڵ خەزنەی زەرد و سوور/ دەگەڵ قایشی برۆیە** »

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر١٥٩]

برووسک/ بریسک

ڕووناکایی‌یەکی زۆر گورج و خێرا کە لە کاتی هەورەهەلا و بارانددا لە ئاسمان پەیدا دەبێ.

a١٥٧٩(١٥٧٩) ▬ لە کانی‌سێوێ (گوندێکی گەورکایەتی مەهاباد)، کابرا بەیانی زوو چووبۆ جووتی، درەنگانێکی هەر نەهاتەوە. خاڵەمی نێو دێی کوتیان بابە با پچین بزانین ئەو کابرایە بۆ هەر ون بوو. ئەگە دەچن چ بچن. کەڵ ئەوە لەوێ ڕاگیراون و کابراش خەرەزمی لەسەر شانی. ئەگە دەچنە پێشی هەموویان بە بریسکەی نیشک ببوون.

باوەڕ (١٥٧٩)

١٥٨٠(١٥٧٩) ○ بریسکە ئەڵماسی دەگەڵە، لە هەر کوێ‌یەکی دا ئەڵماسی لێ وەدەر دەکەوێ.

مەتەڵ (١٥٧٩)

١٥٨١(١٥٧٩) § لە دوور دێ قەڵەم و کاغەز/ قاقەزی سوور دێ

– برووسکە

١٥٨٢(١٥٧٩) § مردووی دەنگ گەورە
بروسک و هەورە

– تفەنگ

ڕێکەوەندەکان (١٥٧٩)

١٥٨٣(١٥٧٩) ☆ **برووسکاندن**
پەیدا بوونی برووسک لە ئاسمان.

١٥٨٤(١٥٧٩) ☆ **بریسکە دان**
بڕ = ١٥٨٣ .

برووسک/ بریسک

ئازارێکی کتوپڕ کە خێرا لە شوێنێکی لەشی ئینسان (زیاتر لە سێ‌بەندەی پشت، سەر، کەلەکە) پەیدا دەبێ و لە شوێنێکی‌تر دەبڕێتەوە و لەش لە نێوانی ئەم دوو جێگایەدا هەست بە ئێش و ژان دەکا.

[زەبیحی:القاموس٣١٤]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (١٥٨٥)

١٥٨٦(١٥٨٥) ≈ **برووسک/ بریسکێکم دە (...) وەستا ئاراوقاراوم نەبوو**

١٥٨٧(١٥٨٥) ≈ **برووسک/ بریسکێکم دە (...) وەستا زریکەیەکم لە حەرزی بوو یەک لە عاسمانێ.**

١٥٨٨(١٥٨٥) ≈ **برووسک/ بریسکێکم دە (...) وەستا وەک شێتانم لێ‌هات**

ڕێکەوەندەکان (١٥٨٥)

١٥٨٩(١٥٨٥) ☆ **برووسک/ بریسک بە جێ‌یەک‌دا هاتن**

پەیدا بوونی برووسک لە شوێنێکی لەشی نیسان.

١٥٩٠(١٥٨٥) ☆ **برووسک/بریسک دە جێ‌یەک وەستان**

راوەستانی برووسک لە پشت، دەست و...

١٥٩١(١٥٨٥) ☆ **برووسکاندن**

بڕ= ١٥٨٩.

بریا

لە سەرەتای دەربڕینی دەرد و داخ و خۆزیا و بریادا دەکار دەکرێ. « **بریا بەرهەڵبێنێک بوومایە بی‌خستمایەتە سەر ناڵ‌ووالە/ گرێی بەرهەڵبێنەی توند بکردبایە لەو قەدە شەشالە**»

[فەتاحی‌قازی:لاس و خەزال٦١]

« **بریا کۆنەکەوا بام/ دەبەر لینگانی داپام/ بە گانانی دراپام**»

[پاپانپانی:کانی مرادان١٧٣]

مەسەل (١٥٩٢)

١٥٩٣(١٥٩٢) * **بریا نەوەی بە مەڕی/ پیۆژنی دەی‌زانم بە شەکی/ کچی زانیبام**

دوای زەرەد و دەرفەت لەقیس چوونێک دەکار دەکرێ کە بەهۆی کەم‌ئەزموونی یا کەم‌تەمەنی و کەترەخەمی ڕووی‌داپێ و قەرەبووکردنەوەی دەستەدا. ئاواش دەگوترێ **نەوەی بە مەڕی/ پیۆژنی دەی‌زانی دەبوو بە شەکی/ کچی زانیبات.**

١٥٩٤(١٥٩٢) ✱ **داری بریایە شین نەبوو**

زەمانە گرێی بە خۆزگە و بریایە نابزوێ، بە حەزیا و ئاواتان چ ناکرێ.‖ ئاواش هاتووە **داری بریایە بۆ کەس شین نەبووە.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (١٥٩٢)

١٥٩٥(١٥٩٢) ≈ **بریا ئەو ئاقلی/ئاقلەی دە پێی/کەوشی (فلانەی) دایە دە سەری تۆ/ (فیـسارەی)دا بایە** - ٥٩٩/ ئ .

١٥٩٦(١٥٩٢) ≈ **بریا/ سەد بریا بە بریای خودای/ ئەو خودایەی با/ بایە**

بۆ دەربڕینی ئەو پەڕی داخ و کەسەر/ خۆزیا و بریا دەکار دەکرێ.‖ ئاواش دەگوترێ **بری بە بری دە خودای بایە/بووایە.**

« سیامەند دەیگوت: بری بە بری خودای بووبایە ئەمن دارێک بام لە داری دە شەنگەبیزایە/ بڕەخسام لەبەردەرکی ماڵی بابی کوڕەلاوکەی حەیرانێ ... »

[خلەدەرزی:ئازیزە]

١٥٩٧(١٥٩٢) ≈ **بریا لە بریاداران**

بۆ دەربڕینی خۆزیا و ئاوات دەکار دەکرێ. **« دێوی گەورە گوتی: بریا لە بریاداران هەر نەفەرەو دوو فەردەمان وەبەر کەوتبایە، ئێمە چەندەها ساڵە لە برسان ئازار دەکێشین»**

[عومەر خالەقی:مەقلیەت]

١٥٩٨(١٥٩٢) ≈ **بریا مردبام/ کوێر بام/... و ئەو ڕۆژەم نەدیبا**

بۆ دەربڕینی ئەوپەڕی داخ و کەسەر دەکار دەکرێ. **« بریا من حافز بوومایە، تۆم نەدیایە بە چاوانە/ ئیدی دیتنی تۆ بوو بە قنیاتی ئێوارە و سبەینانە»**

[فەتاحی قازی:لاس و خەزاڵ٢٥]

« چوومە دوکانی کولاهی: کوا حیسابت چەندە؟ گوتیا کوتی: بریا مردبام ئەو ڕۆژەم نەدیبا، یەک شایی پووڵم ناوێ.»

[هەژار:چێشتی مجێور٨٤]

١٥٩٩(١٥٩٢) ≈ **بریا هەر ئەو وەختی مردبام / مردباین**

لە کاتی گێڕانەوە و یادکردنەوەی بیرەوەری و بەسەرهاتە شیرنەکانی ڕابردوودا دەگوترێ.

« دەوری مە وا نەبوو، کەس چی نەدەزانی... بریا ئەو دەمی مردبام.»

[ئەمیری:هاوارەبەرە١٢٨]

« زڵەخا شانیەکی داری بە دەستەوە بوو سەری دادێنا، ئای خۆزگەم بەو دەمێ، بریا هەر ئەوێ دەمێ مردبام.»

[ئەمیری:میرزا٨٠]

١٦٠٠(١٥٩٢) ≈ **بریا هەر کللۆ بام، هەر لە وڵاتی خۆ بام**

دوای جێ‌گۆڕکێ، ئاوات بۆ جێ و حاڵی پێشوو خواستن.

٥١٦٠٠(١٦٠٠) = کوڕی پاشای زۆری پێ سەیر بوو کوتی ئەمن ئەورۆ دەچمە ڕاوێ. دەحیابەکی دەگرم بزانم مەلا دەزانێ چم گرتووە؟ ئەگەر بزانێ دیارە بە ڕاستی کەرامەتدارە. هەستا چۆ ڕاوێ، کوللوویەکی گرت و دە باغەڵیی نا و هاتەوە. کوتی: تەماشای توخولاکەی ئەمن چۆن پێوەبووم! بریا هەر کللۆ بام، هەر لە وڵاتی خۆ بام. کوڕی پاشای هەر وای کرد و کللۆی لە باغەڵی دەرێنا. پاشا کوتی: مەلا! هەتا ئەو ڕوحە بەو قالبیەوە بێ ئەتۆ لێرەی...

[سەید حوسێن ڕەسووڵی]

▌ بۆ تەواوەکەی بڕ = مەلای کتێبسوور(پیتی م).

١٦٠١(١٥٩٢) ≈ **بە ئاسمان و بریا - ٧٣٩/ ت .**

١٦٠٢(١٥٩٢) ≈ **سەدبریا**

« گەردنزەرە و گەردنزەرە/ گەرنێ زەردت هەڵماڵی/ سەدبریا نی من بوویای/ سێ شەوان بە حەلاڵی»

[بابانیانی:کانی مرادان١٤٥]

« حەیرانێ وەرە لە"کێلەرشان" / سەدبریا دەسکێک گوڵ بایەم دەگەڵ وەنەوشان/ ناوڵا مەلای دوازدەعیلم بام/ بردبایانەوە سەر ئەخۆشان»

[بابانیانی:کانی مرادان١٨١]

▌ بڕ = ١٥٩٦

برین

بەروبووی کاری برانی ئەندامێکی لەشی گیاندارانە بە دار و تێلا. بە ئامرازێکی برندە(چەقۆ، خەنجەر، شیر...)، بە گوللە یا بەربوونەوە و کارەساتی ئەم بابەتە.▌ زام، ڕیش.

[زەبیحی:قامووس٣١٨]

داوودەرمان (١٦٠٣)

١٦٠٤(١٦٠٣) ✠ ئەگە ماڵات گورگ گرتبای، زووروو و خوێیان بوزەکرد: پەڕۆیەکیان ئاور دەدا، خوێیان دەگەڵ دەخست و دە برینەکەیان دەدا.

١٦٠٥(١٦٠٣) ✠ خڵتەسیفار و سەبیلەیان دە برینی دەدا. دەیانگوت: کرمی نایێ و لەبەر بۆنەکەی مێش تخوونی نایێ.

١٦٠٦(١٦٠٣) ✠ گەڵاڕاکێشەی دەکوتنەوە و لەسەر برینی دەمەڵ وکوان دادەنێن، برینەکە دەگا.

١٦٠٧(١٦٠٣) ✠ گیامامیلە (لە نێو مێرگ و قەراغ چۆمان دەڕوێ) دەکوتن و نە برینی دەنێن .

١٦٠٨(١٦٠٣) ✠ نەفتالینیان (دەرمانێکی بۆن ناخۆشە، لە زاخ دەکا. لە خوری و لیباسی دەدا هەتا جانەوەر نەی‌خوا.) بە برینیاندا دەکرد دەیانگوت گۆشتەزوونی پێ دێنێ و کرمی هەڵناهێنێ.

١٦٠٩(١٦٠٣) ✠ هەوڵ پێشێ دەرمانەڕەشەیان (بە پێکوڵە و مازوو و میزی مانگا دەگیراوە.) پێدادەکرد، ئەوجار مەڵحەمیان (بە ڕەبناڵۆک و مێخەک و ڕۆنی کەرە و جەوی تیسوێیە دەگیراوە.) لێ‌دەنا.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٦٠٣)

١٦١٠(١٦٠٣) ≈ **وەک برینی پشتی کەرێ**

(برینی پشتی کەر زۆر درەنگ چاک دەبێتەوە. بۆ چاک بوونەوەی قالبەکێڵی بۆ دەسووتێنن و لێی‌دەنێن. ئەگەر هەر چاکیش نەبێتەوە لێی دەکاتە نێوکەرەشە و دەی‌تۆپێنێ.) ‌| برینێک کە درەنگ چاک بێتەوە.

مەسەل (١٦٠٣)

١٦١١(١٦٠٣) * **برینی لە ئاواڵی، تیری لە کەنداڵی** - ١٤٦٢/ ن .

١٦١٢(١٦٠٣) * **پڕ دەبێتەوە جێی خەنجەران پڕ نابێتەوە جێی کەسەران**

برین سارێژ دەبێتەوە، بەڵام شوێنەواری خراپی غەم و کەسەر هەر دەمێنێتەوە.

١٦١٣(١٦٠٣) * **جێگای برینی پڕ دەبێتەوە، جێگای قسەی پڕ نابێتەوە**

قسەی ناحەز و خراپ لە دڵ چوونەدەری زەحمەتە.

| ئاواش هاتووە **جێی خەنجەرێ چا دەبێتەوە، جێی قسەی چا نابێتەوە. برینی خەنجەرێ ناگاتە برینی زمانی.**

١٦١٤(١٦٠٣) * **سەگ هەر ئەوەندە زمانی گەیشتە جێ‌برینی خۆی، دەی‌لێسێتەوە، دەستبەجێ برینەکەی چاک دەبێتەوە**

دوژمن نابێ مۆڵەتی سەر کردنەوەی پێ‌بدرێ. ئەگینا خۆی تاقەت دەکاتەوە و بەرەنگارت دەبێتەوە.

١٦١٥(١٦٠٣) * هەرکەس بۆ خۆی برینی خۆی دەزانێ، کەس برینی کەس نازانێ

« کوتی: بابە! دەروێش بۆ خۆی دەزانێ چی دە جانتای دایە، هەرکەس بۆ خۆی برینی خۆی دەزانێ، کەس برینی کەس نازانێ. ئەمن بۆ خۆم دەزانم چم دە دڵی دایە.»

[قالەمڕەین :بەیتی برایموک]

▌ بڕ =٦٤٤/ ن .

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٦٠٣)

١٦١٦(١٦٠٣) ⌘ با دە برینەوە نەچوون

بڕ= ٤١.

١٦١٧(١٦٠٣) ☆ برین پەڕۆ بوون

لە بیر چوونەوە و بەسەرچوونی دەرد و ئازار. « ئەی خەنی بووم خۆ/ برین بن پەڕۆ/ حەک نەڵێم ڕۆڵەم ڕۆ»

[مەلەک ڕەسوولی:بەندی منداڵلاواندنەوە]

١٦١٨(١٦١٧) ☆ برین پەڕۆ کردن

بێ گلەیی کردن و بۆ تێهەڵێنانەوە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٦١٧)

١٦١٩(١٦١٧) ≈ چاکێکت دەگەڵ دەکەم، برینت پەڕۆ دەکەم

ئەو کەسە دەکاری دەکا کە، بە هەر هۆیەک، گلەیی لێ دەکرێ. واتا بە چاکە، ئەو خراپەی دەگەڵم کردووی بۆت قەرەبوو دەکەمەوە.

١٦٢٠(١٦٠٣) ☆ برین لێ‌هەڵوەشانەوە

«... تێی‌دایە پۆلێک سی‌نە/ هەچەند جارێ چاوم دەگێڕا بە ژوانی بەژنی‌باریک دەکەوتن لێم هەڵدەوەشانەوە کەونەبرینە.»

[قالەمڕەین:حەیران]

بڕ = ١٦٣٩.

ڕێکەوەندەکان (١٦٠٣)

١٦٢١(١٦٠٣) ☆ **برین**

دەرد و غەم، دەردی نەوین و خۆشەویستی. **« لە کولیجە و لە دەرمانی/ لە قەمتەرە و برهانی/ تۆبالْت وەستۆم جوانی/ بۆ برینام دەرمانی/ لە شانی کولۆجەی بەستۆ/ نووشتەی شێخی برهانی »**
[قالعشین: فۆلکلۆر]

« دەچمە سەیری چاوانی/ با بمرم لە سوێیانی/ هێندە کافر و دڵڕەقە/ بە برینانم نازانی »
[قالعشین: فۆلکلۆر]

« دە یارەبی دڵی کەس بە دڵی من نەبێ/ چەندی لە ئێشە و چەندی لە برینەبرینە/ برینی من هێندێک نی لفکەی دە قەرەپۆشین،/ نەوی دیکانم نی دەسرۆکەی دە هەوری‌نە/ برینی دە نوێ‌ام سارێژ دەبوون/ کەونەبرینم وەک کوێرەکانی‌نە/ برینی لە هەمووان چووکەتریان/ کۆترەباریکەیان پێدا دەفڕینە»

[حەمەدی شاهۆی: هەوای مرکان]

١٦٢٢(١٦٠٣) ☆ **برین سارد بوونەوە**

برینێک کە ماوەیەکی لێ گوزەرابێ و دەست بە ژان بکا. **« وردە وردە برینی سارد بوونەوە و دەکەنەوە ژانێ...»**

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر٣١٨]

« لاسیش برینی سارد ببوونەوە، خەریک بوو بکەوێ.»

[شاهرۆخ:چیرۆکوبەیتی‌کوردی١٠٦]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٦٢٢)

١٦٢٣(١٦٢٢) ⌘ **برین سارد بوونەوە/ نەبونەوە**

بەم جۆرانەش دەکار دەکرێ **ئێستا برینی سارد نەبۆتەوە. با برینت سارد بێتەوە.**

‖ بر— ١٦٤٩.

١٦٢٤(١٦٠٣) ☆ **تازەبرین**

کەسێک کە تازە تووشی بەلایەک بووە.

١٦٢٥(١٦٠٣) ☆ **دڵبرین/ بەبرین**

زۆر خەجار. **« دڵی خانیم بە برینە، چەند بە برینەبرینە/ زەینی خۆم دەدا چیمەنی هۆزانێ/ چەند شین و نازەنینە»**

[حەمەدی بەهتان:بەیتی دەهم]

١٦٢٦(١٦٠٣) ☆ **برین‌پێچ**

کەسێک کە کاری خاوێن کردنەوە و بەستنی برینە.

١٦٢٧(١٦٠٣) ☆ **برین‌پێچان**

خاوێن کردنەوە و دەرمان کردنی برین.

١٦٢٨(١٦٠٣) ☆ **برین‌دار**

« ئەورۆ دە بلا کیژێ! لە کوڕێت گازکەمێ بەلا لەسەر بەندەنێ/ کیژ دەڵێ: هەتیوە لاوکێ من برین‌دارە، وەڵڵا برین لە بەدەنێ/ ئەمما حەکیم و لوقمانان چ دەستانی نەکەنێ/ هەتا بۆ خۆم دەرمانێکی بۆ دەگەڕمەوە لە هێلێ، لە دارچینێ، لە مێخەکێ، لە قەنەفلێ، لە خەنەی دە ئارەقی بەرگەردنێ/ بە دەستێکە مارەک و پەنجەی پڕ لە ئەنگوستیلە/ دەیخەمە سەر زاری دە برینێ/ ئەو ساڵەکە پایزەکەی لە من گەلێک گەلێک ساردە/ ئەگا برینی لاوکێم هەڵێنێ خوسار و ئەشمێ »

[بەحری:گەنجی سەربەمۆر١٥٧و١٥٨]

مەسەل (١٦٢٨)

١٦٢٩(١٦٢٨) * **برین‌دار بە ئێشی برینی دەزانێ**

ا حاوتای **بە سەد حەکیمان/ دوکتووران بەقەد دەردەدارێکی نازانن.**

١٦٣٠(١٦٢٩) = دەستی یەکێ‌یان بڕی. کابرا هەستوخوستی نەکرد. لە پڕڕا دەستبڕاوێکی بە کۆڕدا هات. ئەوجار وای لە بانگێ دا بە کەس ژێر نەدەبوو. کوتیان چاکە ئەتۆ بۆ هەتا ئەو کابرایەت نەدی‌بوو دەرد و حەلەمت لێ نەبوو؟ کوتی: جا خۆ ئەنگۆ برین‌دار نین هەتا بە ژانی برینێ بزانن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالڕستەیی (١٦٢٨)

١٦٣١(١٦٢٨) ≃ **ماری برین‌دار**

ا زۆرتر وشەکانی "وەک" و "دەڵێی" دە پێش‌دا دێ.)**ا** تووڕە، نیشانی زەبرخواردووی تۆڵەسێن. **« ئەوان وەک ماری برینداریان لێ‌هاتووە، ڕێگە پێشت پێ‌بگرن و لەگەڵت بەشەڕ بێن. »**

[عەلی ڕەشیدی:هەقایەت]

١٦٣٢(١٦٢٨) ≃ **ورچی برین‌دار**

ا زۆرتر وشەکانی "وەک" و "دەڵێی" دە پێش‌دا دێ.)**ا** بڕ = ١٦٣١.

ڕێکەوەندەکان (١٦٢٨)

١٦٣٣(١٦٢٨) ☆ **برین‌دار بوون**

وجوودی برین لە شوێنێکی لەش.

١٦٣٤(١٦٢٨) ☆ **برین‌دار کردن**

دروست کردنی برین لە شوێنێکی لەش.

١٦٣٥(١٦٢٨) ☆ **برین‌داریی**

ئەنجامی برین‌دار بوون.

١٦٣٦(١٦٢٨) ☆ **دڵ‌برین‌دار**

زۆر خەمبار. **« هۆ خاڵەی ڕێبوار منیش ڕێبوارم/ منیش وەکوو تۆ دڵ برین‌دارم»**
[فۆلکلۆر]

١٦٣٧(١٦٠٣) ☆ **برین سارێژ بوون**

پڕ بوونەوەی برین و چا بوونەوەی. **« خزمەتی کرد هەتا برینی نەختێک سارێژ بوونەوە.»**
[خلەدەرزی: بەیتی برایمۆک]

١٦٣٨(١٦٠٣) ☆ **برین سارێژ هێنانەوە**

« کوڕی‌ندا کۆ و تەرازوو هەڵدێن، ئەستێرە لە من دە سێنە/ کوڕی‌ندا برینی هەموو دۆست و برادەران دێننەوە سارێژی/ نی من و بەژنی باریک و زەندێ بە بازن بە سوتوسوێنە»
[بەحری:گەنجی سەربەمۆر١٦٨]

١٦٣٩(١٦٠٣) ☆ **برین کولاندنەوە**

وەژان هێنانەوەی برینی بێ‌ژان. بڕ= ١٦٢٠.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٦٣٩)

١٦٤٠(١٦٣٩) ⌘ **برین کولاندنەوە**

زیاندنەوەی دەرد و ئازاری کۆن بە هەر هۆیەک. **« هەر جارناجارێک پەیدا دەبێ و باسی ئەسادوفەکەی شاهۆم بۆ دەکا و برینم دەکولێنێتەوە.»**

١٦٤١(١٦٠٣) ☆ **برین کولانەوە**

وەژان هاتنەوەی برین. « ڕۆڵە بۆ وەبیرت هێنامەوە؟ دیسان برینت کولاندمەوە.»
[خەمی‌نان‌نەخۆر:هەڵاییەت]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٦٤١)

١٦٤٢(١٦٤١) ⌘ **برین کولانەوە**

ژیانەوەی دەرد و ئازار. « زولفت بە ڕوودا داناوە/ بە بای عیشوەی دەخولانەوە/ کۆنەبرینم دەکولانەوە»

١٦٤٣(١٦٠٣) ☆ **برین لێ کردن**

برین‌دار کردن. « وەبەر خەنجەرانی دا، تا توانیمان دەستی بگرین هەژدە برینی لێ کرد.»
[زەبیحی:قاموس٣١٩]

١٦٤٤(١٦٠٣) ☆ **دڵبرین**

بڕ = ١٦٣٦.

١٦٤٥(١٦٠٣) ☆ **ساردەبرین**

کۆنەبرینی وەژان هاتوو .

١٦٤٦(١٦٠٣) ☆ **کۆنە/ کەونەبرین**

برینی کۆن، ناسۆر.

١٦٤٧(١٦٠٣) ☆ **کوڕزەبرین**

برینێک کە دوای ساڕێژ بوونەوە سەرلەنوێ سەرهەڵبداتەوە.« ... هەتا دەرمانێکم بۆ دروست دەکەن لە هێلێ، لە دارچینی، لە... ئەمما دێ‌هاوێنەوە سەر ئەوێ کوڕزەبرینێ/ نەبادا ساڵەکەی پایزەساڵە، پایزە/ لێم هەڵێنێ خوساری، ژەنگی، هەرامە تەشەنێ»
[بەحری:گەنجی سەربەمۆر١٧٩]

١٦٤٨(١٦٠٣) ☆ **گەرمەبرین**

برینێک کە هێشتا ساردنەبۆتەوە و خوێنی لێ دێ. « کوردە بە گەرمەبرینەوە لێیان ڕاست دەبێتەوە و پلارێکیان ڕێ‌دەماڵێنێ.»

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٦٤٨)

١٦٤٩(١٦٤٨) ـ **گەرمەبرین بە خۆی نازانێ**

١) گەرمەبرین هەتا سارد نەبێتەوە ژانی نیە و بریندار هەست بە برینەکەی ناکا. « هەر دڵی هیچم لێنەهاتووە.- کوڕە هیچی چی لێنەهاتووە، وەڵلا ئازای بەدەنی برینە، ئێستی ئەوە گەرمەبرینە و بە خۆی نازانێ.»

ڕێکەوەندەکانی تر (١٦٤٨)

١٦٥٠(١٦٤٨) ☆ **گەرمەبرین**

غەم و بەلا و مقەددەری تازە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٦٥٠)

١٦٥١(١٦٥٠) ـ **گەرمەبرینە، بە خۆی نازانێ**

بەلا و نەهاتی. هەر چەندی بە سەریدا تێپەڕبێ ژانی پتر دەبێ، کەسی بەلا لێدراو بە هۆی حەپەسان و دەورە ئارەدانی هەست بە قووڵی دەردەکەی ناکا.

برین

ئارساوێکی ڕەق و خڕە، لە ئەنجامی کار تێکردنی هەندێ میکرۆب یا ئاڵۆزیی دەروونی ئینسان، لە شوێنێکی لەشی ئادەمیزاد سەر هەڵدەدا و "کێم" و "هەوا"ی تێدا کۆ دەبێتەوە، پاش ماوەیەک (لە خۆیەوە یا بە داوودەرمان) سەری زەرد دەبێ و هەوا جەڕاحەتەکەی دێتەدەر و کەم کەمە خۆش دەبێتەوە.‖ **کوان.**

[زەبیحی:قامووس٣١٨]

ڕێکەوەندەکان (١٦٥٢)

١٦٥٣(١٦٥٢) ☆ **نیشکە/ وشکەبرین**

کوانی بێ‌زێنچکاو.

١٦٥٤(١٦٥٢) ☆ **برین دەرکردن**

سەرهەڵدانی برین لە شوێنێکی لەش. « چەند سالانی دەگێڕا لە گەرمێنێ هەر بە گولی بە دوزامی/ ئەگە بۆی سواڵ دەکردن لەتک و پاروو پارووی دە نانی/ ئەگەر برینی دەر دەکردن لە پشتێ، دەریدەبوونەوە لە شانی»

[خلەمەرزی: بەیتی برایمۆک]

١٦٥٥(١٦٥٢) ☆ **برین کەوتنە شوێنێک/ کەسێک**

« ئەویش ئەرکی وی دەرنەدەبرد و ئەرکی وی نەدەتوانی/ دڵێ چەند برینی دەکەوتەوە لە کوڵۆمت و لە شانی»

[خەمەموزی:بەیتی برایموک]

‖ بڕ = ١٦٥٤.

١٦٥٦(١٦٥٢) ☆ **برین لێ‌هاتن**

بڕ = ١٦٥٤.

برینج/ برنج

دانەوێڵەیەکە ڕەنگ‌سپی‌یە، لە زەوی‌یەکی ئاوی زۆر بێ دەچێندرێ. هەوەڵ پێشی لە چین و ژاپۆن و هیندوستان و ئەوانەدا بووە و پاشان بە دنیادا بڵاو بۆتەوە.

١٦٥٨(١٦٥٢) – ئاغایەک نۆکەرێکی ئاقڵی بوو، ڕۆژێکی پلاویان خواردبوو، ئاغا دەنکە برینجێکی بە سمێلانەوە بوو، نۆکەرە گوتی: ئاغا شێر ئەگە دە جەنگەڵی‌دا باغی بێ دەبێ چۆنی دەرکەی؟ ئاغاش دەسبەجێ حاڵی بوو، دەستێکی بە سمێڵی داهێنا و برینجەکەی لێ‌کردەوە. دوو سێ ئاغای لێ‌بوون، هەستان ئەگە بچنە دەرشۆریە، یەکیان بە نۆکەرەکەی خۆی گوت: ئاگات لێیە نۆکەری خەڵکی چەند ئاقڵن و چۆن ئاغای خۆیان حاڵی دەکەن. فەسڵایەک گوزەرا. ئەو ئاغایەی ئەگە نۆکەرەکەی نسحەت کرد چۆ مەجلیسێکی. ئەزقەزای‌ڕەببانی برینجیان هەبوو. ئانوەمان خوراو حالەم کشانەوە، نۆکەرە گوتی: ئاغا! ئاغا! ئەوی لە مستەڕاحانت دەخوارد ئەوە بە سمێڵتەوە!

[سەعید وسێن ڕەسووڵی]

مەتەڵ (١٦٥٧)

١٦٥٩(١٦٥٧) § برینجی چارشێو بەسەر

– مۆلە

١٦٦٠(١٦٥٧) § پێنج مانگ بەحری‌یە

بۆخۆی حاکمە

بەرگی بووزی‌یە

داوو دەرمان (١٦٥٧)

١٦٦١(١٦٥٧) ✠ بۆ بەندبوونی خوێنی ژنەزاو دوو شیشە جەرگ بە برژاوی، لە خوێنی، دەخۆن کەچکێک برینج داوێنە زار و برینکیشی هەنگوین لەسەر پێدا دەکەن.

کایە و گۆرانی (١٦٥٧)

١٦٦٢(١٦٥٧) ☏ هەی برنجە برتجە برنجە/کەوای کاکم نارنجە/ کاکم چووە ژن بێنێ/ ژنی شابەگوڵ بێنێ/ ئاور بە گڕەگڕ بێنێ/ کەوشی سووروم بۆ بێنێ/ تارا بۆ باجی دێنێ/ سمولە بۆ باجی دێنێ

مەسەل (١٦٥٧)

١٦٦٣(١٦٥٧) * **ئەگە برینجت خوارد و ئاوت خواردەوە بردی، ئەگە گۆشتت خوارد و ئاوت خواردەوە مردی**

گۆشت، ئاوی لەسەر بخورێتەوە خراپە.

a١٦٦٣(١٦٦٣) — حەمەدەشێت لە سیاقۆڵی بوو، دەستی حەکیمێ هەبوو دەیکوت شەوێکی ئەگە گۆشتیان خواردبا، دنیاشی تێدا خراباپە نەیدەهێشت شتاقیان دەم لە ئاوێ دەن. دەی کوت گۆشتەکەی دەمەێنێ.

١٦٦٤(١٦٥٧) * **برینج هەتا بیکوتی سپی‌تر دەبێ**

هەژار و چەوساوە بە سەرکوت و زەبروزەنگ بەهێزتر دەبن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٦٥٧)

١٦٦٥(١٦٥٧) ⌘ **تایەک برینج بە کۆڵەوە بوون**

لە مردن نیزیک بوون.

ڕێکەوەندەکان (١٦٥٧)

١٦٦٦(١٦٥٧) ☆ **برینجپەشیر**

کێشتێک کە بە برینج و شیر سازدەکری.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١۶۶۶)

١٦٦٧(١٦٦٦) ≃ خەبەریان بۆ خانزادیسۆران برد، کوتیان: بابت لە برسان مرد. کوتی : بۆ برینجبەشیریش نەبوو.اا ئواش دەڵێن خانزادی سۆران دەڵێ: لە جیاتی فەقیریان بام بەهاران هەر شیربرینجم دەخوارد.

١٦٦٨(١٦٥٧) ☆ **برینجی سەدری**

جۆرێکە لە جۆرە پەسەندەکانی برینج. یەکەم جار میرزاناغاخانیسەدری ئەعزەم لە هیندوستانەوە دەگەڵە خۆی هێناویەتی و لە مازندەران چاندوویەتی و هەر بەنێوی ئەویش نێوبانگی دەرکردووە.

مەسەل (١۶۶٨)

١٦٦٩(١٦٦٨) ☆ **برینجی سەدری ناڵیکی کەرێ نیە/ نێ**

ژنی جوان لە پیاوی ناحەز خەسارە .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١۶۶٨)

١٦٧٠(١٦٦٨) ≃ **دەڵێی برینجی سەدرێ**

بڕ = b١٦٧٠.

---

a١٦٧٠(١٦٥٧) ☆ **برینجی سەر سەڵەی**

برینجێک کە بە سەڵەیدا کرابێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (a١۶٧٠)

b١٦٧٠(a١٦٧٠) ≃ **دەڵێی برینجی سەرسەڵەیە**

سپی و جوان. « وردە برینجی سەرسەڵەی/ کارم کەوتۆتە پەلەی»

[فۆلکلۆر]

بڕ = ٣١٨٢، ٣٥٢٠.

١٦٧١(١٦٥٧) ≃ **برینجی عەمبەربۆ**

جۆرە برینجێکی بۆنخۆش و باشە. « چەندە هێدی و لەسەر خۆی/ وەک قەندی کلۆکلۆی/ وەک برینجی عەمبەربۆی»

[فۆلکلۆر]

« نە عەیبە و نە شکۆیە/ ئەو دڵەی من شێتی تۆیە/ خزمی‌نە مەمکەن لۆمە/ وەک برینجی عەنبەربۆیە»

[ئولکلۆر]

١٦٧٢(١٦٥٧) ≈ **برینجی گردە**

لە برینجی دیکە چرووک‌تر و قەڵەوترە. بۆ دۆڵمە و ئاش و شتی وا دەکار دەکرێ.

١٦٧٣(١٦٥٧) ≈ **سەر ماش و برینجی**

سەری ڕەش و سپی.| ئاواش دەگوترێ **دەڵێی ماش و برینجە.**

١٦٧٤(١٦٥٧) ≈ **شیربرینج**

بڕ = ١٦٦٦.

برینگ

ئامرازێکە وەکو مقەست، بەڵام گەورەتر. بۆ بڕینەوەی مەڕ و بزن دەکار دەکرێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (١۶٧۵)

١٦٧٦(١٦٧٥) ≈ **هەزار برینگ**

وەکو ماندوونەبوونی بە برینگ‌بڕی دەڵێن. واتا مەڕەکەت ببێتە هەزارسەر.

| بڕ = ١٦٧٧.

١٦٧٧(١٦٧٥) ≈ **هەزار و یەک برینگ**

| ئەو ڕستانەی دە پێشدا دەگوترێ:سڵامەت بیشەڵڵا/ خودا عافووت کا/...) | برینگ‌بڕ سڵاوی پێ دەستێنێتەوە.

| بڕ = ١٦٧٦.

ڕێکەوەندەکان (١۶٧۵)

١٦٧٨(١٦٧٥) ☆ **برینگ‌بڕ**

١) کەسێ کە بە برینگ مەڕ و بزن دەبڕێتەوە.

٢) وەختی بڕینەوەی مەڕ و بزن. **«شوانەکەمان وەعدی برینگ‌بڕێ شەرتی دەبڕێ.»**

١٦٧٩(١٦٧٥) ☆ **برینگ پڕکردنەوە**

هاتنەوەی موو و خووری بزن و مەڕ.

۱٦٨٠(١٦٧٥) ☆ **برینگ‌چی**

بڕ = ١٦٧٨.

۱٦٨۱(١٦٧٥) ☆ **برینگ دلن**

وەعدی برینەوەی مەڕ و بزن هاتن.

‖ = ١٦٨٢.

۱٦٨۲(١٦٧٥) ☆ **برینگ نەدان**

= ١٦٨١.

۱٦٨۳(١٦٧٥) ☆ **برینگ هێنانەوە**

بڕ = ١٦٧٩.

۱٦٨٤(١٦٧٥) ☆ **دە برینگ هەڵگەڕان**

ئەمەڕێک کە بە برینگ هەڵگەڕێ، دوای برینەوەی خۆ لەبەریەک دەکێشێتەوە، لاقی لە بەرزگی دەدا و وە حەرزێ دەکەوێ، وەبەر خوریانی دەدەن دەڵێن دێتەوە سەرەخۆ. وەک دەڵێن بە نووکی برینگەکەی دەنگوێ.‖ کەوتن و پێ‌چوونی مەڕ و بزن بە هۆی برینگ.

برێشکە

دانەرێڵەی لە سەر ساج بۆدراو.

باوەڕ (١٦٨٥)

a١٦٨٥(١٦٨٥) ۵ ئەگە منداڵ لە مەمک کراوە، برێشکەی بۆ دەکەن و بۆی دەبەشنەوە. ئەوانەش بۆی لە بن سەری دادەنێن، چونکە پەری سەرخۆشی لێ دەکەن.

١٦٨٦(١٦٨٥) ۵ مەمک ئەگە ماوەیەکی زۆر شیری تێ‌دا نەبایە دەیانگوت چۆتە ڕەوێ. بۆ ئەوەی سەر لە نوێ شیری بێتە تێی برێشکەی گەنمیان ساز دەکرد دوور بە دوور دایانەدەنا. سێ‌کەرەتان لێی دەکشانەوە و بە وەڕین بۆی دەچوونەوە.

مەتەڵ (١۶٨٥)

١٦٨٧(١٦٨٥) ؟ حەوشەی ڕەشە و جرپ و جۆپ

– برنشکە لەسەر سێڵ

١٦٨٨(١٦٨٥) ؟ هەڵدەبەڕێ پانێ نیە

سەری سپی یە تووکی نیە

– برنشکە/ تەرزە

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١۶٨٥)

١٦٨٩(١٦٨٥) ≈ **دەڵێی برنشکە/ برنشکان دەخوا**

کەسێک کە توند توند و زوو زوو قسان دەکا.|| هاوتای **دەڵێی ڕێی دەکەون.**

١٦٩٠(١٦٨٥) ≈ **وەک برنشکەی سەر سێڵێ**

تەقەتەقی لەسەریەک و بێ‌بڕیر. « میرزا سوڵتانی داگرت، یەک بە دوای یەکدا، وەک برنشکەی سەر سێڵی.»

[گەمیری:میرزا٢١]

ڕێکەوەندەکان (١۶٨٥)

١٦٩١(١٦٨٥) ☆ **برنشکە کردن**

دروستکردنی برنشکە. **« دایکی مە هەڵدەستا برنشکەی لە دەوری تەندووری بۆ دەکردین.»**

[خەجێ نانێنەخۆر: حەقایەت]

١٦٩٢(١٦٨٥) ☆ **گەزۆبرنشکە**

گەنمی برژاوی دەگەڵ گەزۆ تێکەڵکراوی خڕ هەڵدراو.

[هەوار:هەنبانەبۆرینە٧٣٠]

١٦٩٣(١٦٨٥) ☆ **گەنمەبرنشکە**

گەنمی لەسەر ساج بۆدراو.

بڕ

پاشگرە بەناوەوە دەلکێ و مانای بڕینەر دەدا.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٦٩٤)

١٦٩٥(١٦٩٤) ≃ **سەرووت/ ماڵ عەیببڕە**

نیشانی دارا و دەوڵەمەند عەیبیی لێ دیار نیە و خەلک باسی ناکا. « **بانگی دەرچوو، بوو بە حاجیبەلار، ئێوی بوو بەماپیرایس ... ، سەرووت عەیببڕە.** »

[ئەمیری:هلوارمیهرە٨٢]

|| **شتێکی وەک مردنی فەقیری و عەیبی دەوڵەمەندی کەس پێی نازانێ.**

١٦٩٦(١٦٩٤) ≃ **گڵ مەیلبڕە**

مردوو زوو مەیلی دەندرێ. سێحەب مردوو دەگەڵ مردووەکەی دە گڵیدا دیت کوڵوکۆی دادەمرکێ. «**چاکە گڵ مەیلبڕە دەنا مردوو زیندووی دەکوشت.**»

[ئەمیری: هلوارمیهرە٦٠]

ڕێکەوەندەکان (١٦٩٤)

١٦٩٧(١٦٩٤) ☆ **بەزبڕ**

هەرچی دەبڕێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٦٩٧)

١٦٩٨(١٦٩٧) ⌘ **بەزبڕ دەدان و تەقەپێکەر قوون بوون**

بێ‌ئیمکاناتی و بێ‌کەرەسەیی مرتڵەق .

١٦٩٩(١٦٩٧) ⌘ **بەزبڕی کەسێک دەدان بوون**

بڕ = ١٦٩٨.

١٧٠٠(١٦٩٤) ☆ **جەرگبڕ**

بەسەرهاتی تاڵ، بەڵای گەورە. « **ئەو کارەساتە جەرگبڕە هەموو کوردێکی بەشەرەفی خەمناک و تازیەبار کرد...** »

[مەهن: ئاریک و پەوون٢٩]

١٧٠١(١٦٩٤) ☆ **خلەدزبڕ**

بڕ = ١٧١٦.

١٧٠٢(١٦٩٤) ☆ **دزبڕ**

بڕ = ١٧٠١.

١٧٠٣(١٦٩٤) ☆ **دەس/ دەستبڕ**

گزیکاری، کەسێک کە کڵاو لە سەر خەڵکی دەنێ. **« خۆ من کارخانەجات نیم/ بە تۆن فرۆدەم قەندی/ خۆ دەلاڵ و دەسبڕ نیم/ وەک عەلی قەپاکەندی »**

[پاپانبانی: گڵفی مراداﻥ١٤٨]

١٧٠٤(١٧٠٣) ☆ **دەستبڕ و گوێبڕ**

بڕ ← ١٧٠٣.

١٧٠٥(١٧٠٣) ☆ **دەسبڕیی و گوێبڕیی**

« دەیزانی چۆن پێ گەیوە، سووت و سەلەم پەرەی گرتووە، بە دەسبڕی و گوێبڕی، وەک دەبەگلرو سەحات بە سەحات و ڕۆژ بە ڕۆژ پەرەدەستێنێ.»

[ئەمیری: هاوارمەهەرە٨١]

‖ بڕ ← ١٧٠٣.

١٧٠٦(١٦٩٤) ☆ **دە/ لە بنەوبڕ**

« دایەگیانا ئەتۆ ئەو گێلە دەبنەوبڕەت نەناسیوە، بە قەستی لە مەجلیسان خۆی وا نیشان دەدا...»

[هێمن: چەپکێ گوڵ٥٢]

« کوڕتی بیرپێنەوە لە بنەوبڕی و ناپاکی ئەو ئاشکرا بوو.»

[هێمن: تۆحفە٣٦]

نیشانی قین لە زگی بە ڕواڵەت فەتیرۆکە.

١٧٠٧(١٦٩٤) ☆ **سەربڕ**

کەسێ کە سەر دەبڕێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٧٠٧)

١٧٠٨(١٧٠٧) ≈ **میری سەربڕ**

(وشەکانی "وەک" و "دەڵێی" دە پێشڕدا دێ.)‖ نیشانی بەسام و توونند و تیژ.

١٧٠٩(١٦٩٤) ☆ **سەربڕ**

لابڕ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (١٧٠٩)

١٧١٠(١٧٠٩) **= دەریا سەربڕی ڕێگایە**

ڕێگای دووری پێ نزیک دەبێتەوە. **«کوتیان ئەگە ئەمە بە گەمیە بەسەر دەریایەدا بڕۆین، دەگەڵ ئەوان دەگەینێ، دەریا سەربڕی ڕێگایە.»**

[مەقامەت]

١٧١١(١٦٩٤) ☆ **کاربڕ**

ئازا لە کاردا.▌ هارتای **بەکار. = کەمڕاپەر.**

١٧١٢(١٦٩٤) ☆ **گرچووبڕ**

زەبری قورس و کاریی.

١٧١٣(١٦٩٤) ☆ **گرچووبڕ**

چێشتی سوێر.

١٧١٤(١٦٩٤) ☆ **گوێبڕ**

بڕ = ١٧٠٤.

١٧١٥(١٦٩٤) ☆ **نانبڕ**

کەسێک کە دەبێتە باعیسی ڕزق و ڕۆزی کەسێکیتر.

١٧١٦(١٦٩٤) ☆ **نان و دۆبڕ**

١) بڕ = ١٧١٥.

« هەموو کەس حاڵی شرە/ دوژمن نان و دۆبڕە»

[مۆمن: تاریک و ڕوون٩٧]

٢) ئینسانی ناشکور.

بڕ

براو، بڕدراو.

ڕیکەوەندەکان (١٧١٧)

١٧١٨(١٧١٧) ☆ **پەری‌بڕ**

منداڵێک کە خەتەنەکردنی نەوێ و پەری خەتمەنەی کردبێ.

١٧١٩(١٧١٧) ☆ **گیابڕ بوون**

دەردێکی مەڕە. مەڕ دەمی بە لەوەڕەکەیەوە، چاوی پێ زەق دەبێ و وە حەرزێ دەکەوێ و دەست دەکا بە لەرزین و لینگەفرتە و پێ‌دەچێ. هێندێک مەڕدار دەڵێن: گیابڕ نێوی گیایەکە و لە سێبەر و نوالان دەبێ، هێندێکیش دەڵێن گیا نیە و دەردە. سەیدوسێن لەو مەڕدارانەیە کە گیابڕ بە دەرد دەزانێ و بۆ پشت ڕاست کردنەوەی قسەکەشی دەڵێ: لە "میناباتێ" مەتاح و لەوەڕمان دەگەڵ ماڵە "حەولای‌شوان"یەک بوو، مەڕی وان حەلەمی لێ نەبوو، نی مەش مەڕی وە مەڕی ڕانەدەگەیی. **« کوردەش ئەوە لە بەنەڕێرا تەماشا دەکا مەڕێکی لێ گیابڕ بووە.»**

[شاهەرۆخ: چیرۆک و بەیتی کوردی١٤٧]

بڕ

ئاست، حەدد و ئەندازە.

ڕیکەوەندەکان (١٧٢٠)

١٧٢١(١٧٢٠) ☆ **چ‌بڕ**

بڕ = ١٧٢٢.

١٧٢٢(١٧٢٠) ☆ **هیچ‌بڕ**

« شکی تێدا نیە بای‌ناز دەگری، بۆ منیش دەگری، ئەگەر هیچ‌بڕ ئاقڵم بێ وایە.»

[ئەمیری: میرزا٦٦]

« خانی دەربێ‌شین شیرەکەی لە خانی لەب‌زێڕین وەرگرت، ئەگە لە شیرەکەی ڕوانی‌یە/ کوتی: شیری تۆ میسری‌یە/ هیچ‌بڕی پەسند نەکردی‌یە»

[سەید حوسێن: دەدم]

«ئەڕێ کتێبەکەت هیچ/چ‌بڕ بە کەیفێ بوو؟»

بران

تەواو بوون. لەت بوون.

مەسەل (١٧٢٣)

١٧٢٤(١٧٢٣) * **پاشی تری خەمشەی بری**

دوای ڕوودان و قەومانی کار، پەشیمانی و داوای لێبوردن بە کار نایە.

١٧٢٥(١٧٢٣) * **خواردن ئاگای لە برانێ نیە - ٦٤٠/ ئـ.**

١٧٢٦(١٧٢٣) * **مانگا مرد و دۆ برا**

لە بەین چوونی سەرچاوەی خێر و بەرەکەت. « لە سەرەخۆشی پیرەدا هەمور شت ڕوون بۆوە، لە سۆنی پوولێکی ڕەشی پێ‌ما، نە ماڵ تلپانی تەر، ئاش هەر ئەوەندەیە ئاشەوان بیلرێنێ، مانگا مرد و دۆ برا، ئەوەی پێی دەکوترا ماڵ لە گەڵ پیرە ڕۆیی.»

[ئەمیری: هاوارەبەرە ٨٠]

« کە وا بێ برا سەڵا لە خۆمان/ مانگامان مرد و براوە دۆمان»

[هێمن: بارگەی یاران ٢٩٠]

١٧٢٧(١٧٢٣) * **هەتا گندۆر گندۆر بوو، خزم لە دەورەم زۆر بوو، گندۆر هاتە برانێ، خزم هاتنە قرانێ - ٢٠٧٩/ ئـ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٧٢٣)

١٧٢٨(١٧٢٣) = **ئەگەر شەمەو/شەمەمە لە مانگێ برا - ٢١٤٦/ ئـ .**

١٧٢٩(١٧٢٣) = **ئەوەندە/ هێندەم پێ‌کوت تکا لە تکاخانەی برا**

زۆر تکا لێ کردن.‖ هاوتای تکای خوێنێک لێ‌کردن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٢٣)

١٧٣٠(١٧٢٣) ⌘ **دەنگ لە عەرز بران**

مردن. « تۆپیان لێنا بە گوڕە/ حەوتی لێ‌بوون بەورە/ دەنگی لە عەرزێ برا»

[هێمن: تۆحفە ٧٥٠]

هاوتای **تری شاخر کەندن. تۆپین. سەکەت بوون. قوون دە زریان کردن. گۆڕبەگۆڕ چوون. گۆڕی کەسێک گان. لە ترێ کەسێک بردن. لینگ جووت کردن. بە گونەدا ڕیا. ١٧٣١، ١٧٥٣.**

١٧٣١(١٧٢٣) ⌘ ڕووناکایی بڕان

« ئەو کەسی ئەمەگی خەڵکی لە چاودا نەبێ زەلیل بێ، ڕووناکایی ببڕێ لە چاودا/ قسەی ڕاستی، ئەمن بە ئامانەتی هاتوومەوە دەزگیرانی شۆخوشەنگم بەجێماوە»
[فەتاحی‌قازی: سەعید و میرسەیوەدین٢٢٧]

▌ بڕ- ١٧٣٠.

١٧٣٢(١٧٢٣) ⌘ گڕێ لە پشت بڕان

زۆر تەڵەو بوون. «چونکە مەری کوێستان... بێ‌چاوێنی بێ‌سەرە و ساکەتەی دووگی دەڵێی لینگەدەستارە و پشتی گڕێی لێ‌بڕاوە، کوا لە ئارانی قاقڕ و کراڕ دادەسەزرێ؟»
[هێمن: چەپکێ گوڵ٣٢]

▌ هاوتای پشت لووس لووس بوون. ٢٦٣٢.

ڕێکەوەندەکان (١٧٢٣)

١٧٣٣(١٧٢٣) ☆ ئاسار/ ئاسەوار بڕان

« لەشکری شێخی عارەبان تێک‌نیشتووە، ئاساری بڕا بە یەک‌جارە»

[هێمن: تۆحفە٤٤١]

شوێنەوار نەمان.

١٧٣٤(١٧٢٣) ☆ ئاگا لە خۆ بڕان

هۆش لەخۆ نەبوون. لە هۆش چوون. « سەرۆکی پۆلیس دووبارە لەسەر کورسیەکەی دانامەوە و ئیتر ئاگام لە خۆم بڕا.»

[حەسەن‌زادە: گێلەپیاو١٢٧]

« ئەگە هاتو جەنگ قەوما، ئەیکەی بە تیرەندازی ئەو دوو چاوە شەهێنە/ ئاگام لە خۆم دەبڕێ، ئەڵەمی دەستوێم مەشکێنە»

[فەتاحی‌قازی: لاس و خەزاڵ٥٠]

١٧٣٥(١٧٢٣) ☆ ئاگا لە دنیا بڕان

« کوتی هێندمیان خواردۆتەوە ئاگایان لە دنیا بڕاوە.»

[عەلی ڕەشیدی: مەقابەت]

بڕ- ١٧٣٤.

١٧٣٦(١٧٢٣) ☆ جەرگ بڕان

لەت بوونی جەرگ لە سۆنگەی زەبری قورس یان خواردنی سوێر. « هێندە ئەو خوێیەی مەخۆ جەرگت دەبڕێ.»« ساڵی بە هەزاری چووین بەو مستانە جەرگی ئەو کچەی دەبڕێ.»

١٧٣٧(١٧٢٣) ☆ **جەرگ بڕان**

حالی کەسی موسیبەت دیتوو. « خودات دەگەڵ بێ بە گیان و بە دڵ/ جەرگی بڕیوم چاوی ئایشێ گوڵ»

[فۆلکلۆر]

«کوتی: بۆ نایی بە تیرئەنداز تیرێکم بدە لە جەرگی‌یە/ جەرگی منت بڕیوە و بۆ خۆت ئاگات لە دەردی برینداری نیە»

[فەتاحی‌قازی: لاس و خەزاڵ٥٥]

١٧٣٨(١٧٢٣) ☆ **چاربڕان**

عیلاج نەمان. «دەڵێ: ڕۆڵە چلۆن تەگبیرێ بکەین لەو کۆرپەی ساوا/ تووشی ئەستۆم بووە چارم براوە»

[هێمن: تۆحفە٤٨٤]

١٧٣٩(١٧٢٣) ☆ **خەش لە دڵ بڕان**

غەم و گری لەسەر دڵ لاچوون. «کەریم تەواو بووی؟ بابی نیوەی دیت گا؟ کوتی: ئەرێ‌وەڵلا. دە کوتی ئەو جاریش خەشم لە دڵی برا.»

[ڕەسووی ناوری: نەقل]

١٧٤٠(١٧٢٣) ☆ **کەلک/کەڵک بڕان**

بێ‌بەهرە بوون. «کوردیەک پەیدا بوو کوتی: ئەمن ژنێکم دەوێ دووی هەبێ! حافزێک زۆر قوماربازبوو کوتی: ئەمن دووم هەن! بەڵێ گوێستیەوە، لە پاش و پێشێ‌ڕا پێشانی دا، هەتا بەهاری ڕای بەسەرهات کەلکی برا...»

[نەقل]

▌ هاوتای لە کەلک‌بوون. بێ کەلک بوون.

١٧٤١(١٧٢٣) ☆ **نان بڕان**

نەمانی بژیو، لە دەست چوونی داهات. « کاتێ بەختی خواری هێنا و دز و چەتە نانیان برا، هەموو هەر یەک بە لایەکدا بڵاو بوون.»

[هەژار: شەرەفنامە ٦١٦]

« ... ئەگەر من بڕۆم قوتابخانەکە پەکی دەکەوێ، یان نانی دەبڕێ.»

[حەسەن‌زادە: کڵەپیاو١٢١]

ڕێکەوەندەکانی تر (١٧٢٣)

١٧٤٢(١٧٢٣) ☆ **پێ‌بڕان**

بەش بەرکەوتن. « ئەم لادێیە بەستەزمانانە زۆر زەحمەت دەکێشن و هیچیان پێ‌نابڕێ.»

[حەسەن‌زادە: کڵەپیاو١٧٥]

« ئەو کابرای ناموس‌فرۆشیش چی پی‌نەبڕا و هەر پەشیمانی بۆ ماوە.»
[هەوار: چێشتی مجێور٣٣٩]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵ‌ڕستەیی (١٧٤٢)

١٧٤٣(١٧٤٢) ≈ **کاڵەم دڕا و چەم پێ نەبڕا**

(زۆرتر لە کۆتایی چیرۆکەکاندا دەگوترێ.)|| بێ نەسیب بوون و ڕەنج بە خەسار بوون.

« تا بەر دەرگای ماڵەوە چووم کە زۆر دوور بوو، لە دەرکە شتەکانی لێ وەرگرتم و ماچێکی داموێ و گوتی: سوپاس، دەرکەی داخست و کاڵەم دڕا و چەم پێ نەبڕا...»
[هەوار: چێشتی مجێور٣٢٩]

ڕێکەوەندەکانی تر (١٧٢٣)

١٧٤٤(١٧٢٣) ☆ **لێ‌بڕان**

تەواو بوونی شتێک لە شوێنێ یا لە کەسێ، پێ‌نەمان.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٤٤)

١٧٤٥(١٧٤٤) ⌘ **ئاخونۆخ لێ‌بڕان** - ٦٠/ ئ.

١٧٤٦(١٧٤٤) ⌘ **تاق لێ‌بڕان**

کوژرانی بە کۆمەڵ. **«هێشتا چاویان هەڵنەگلۆفی بوو سەریان بڕاو، تاقیان لێ‌بڕا و سەرەکانیان بە بەنەوە کردن.»**

[هێمن: شەرەفنامە٤١٩]

١٧٤٧(١٧٤٤) ⌘ **جۆ لێ‌بڕان**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە هەڵتۆزهەڵتۆز و کەرەکەرێ دەکا. **« چێ بە قوریان جۆت لێ‌براوە؟»**

١٧٤٨(١٧٤٤) ⌘ **خوارە لێ‌بڕان**

ڕێی دەربازبوون لێ گیران، پێوەبوون. **«خوارەی لێ‌براوە، گەیوەتە خەنیمی خۆی.»**

١٧٤٩(١٧٤٤) ⌘ **خوارەپێچە لێ‌بڕان**

(خوارەپێچە کردن: لادان و گۆڕینی ڕێ‌باز بۆ نەنگوان و دەرباز بوون، خۆ دەخوارمایان‌گرتن.)|| **« دێتە سەر ڕێ‌بازی ڕاست و دێتە ناو کۆڕی خەبات/ خوارەپێچەی لێ‌براوە پیاوی خێچ‌وخواری کورد»**

[هێمن: تاریک و ڕوون١٢٣]

١٧٥٠(١٧٤٤) ⌘ **حەیات لێبڕان**

نەوبەڕی شەکەتی و ماندوویەتی.

١٧٥١(١٧٤٤) ⌘ **حەیاتی ڕەش لێبڕان**

« کابراش هەتا بەیانی لە نێو قیلیدا حەیاتی ڕەشی لێبڕابوو.»

[فتووحی و وەیسی: شەوچرا١٣٧]

ا بڕ = ١٧٥٠.

١٧٥٢(١٧٤٤) ⌘ **دەر و ئامان لێبڕان - ٧٤٣/ ئـ.**

١٧٥٣(١٧٤٤) ⌘ **فەراقی ڕەش لێبڕان**

«...لە دەمی نیوەڕۆی مانگی جیمادی دووهەمی ١٢٨٦دا فەراقی ڕەشی لێدەبڕی. »

[هەژار: مێژووی ئەردەڵان٢٧٨]

بڕ = ١٧٥٠.

١٧٥٤(١٧٤٤) ⌘ **قرخە لێبڕان**

خنکان.

١٧٥٥(١٧٤٤) ⌘ **کون لێبڕان**

بڕ = ١٧٥٢.

١٧٥٦(١٧٤٤) ⌘ **لێبڕان**

بێحاڵ بوونی موعتاد بە هۆی نەمانی مەواد. **« ئەوە بۆ وا دەکا؟ لێی بڕاوە؟»**

ڕێکەوەندەکان (١٧٤٤)

١٧٥٧(١٧٤٤) ☆ **تۆقرە لێهەڵگیران/ لێبڕان -١٧٤٧/ ئـ**

١٧٥٨(١٧٤٤) ☆ **پرزە لێبڕان**

هێز و تاقەت نەمان. **« منیش زۆرداری پرزەی لێبڕیوم/منیش بەدکاری بواری لێتەنیوم»**

[هێمن: تاریک و ڕوون١١٤]

« هەر گا داویەتە باری کزی و زەبوونی و بەرە و نەبوونی خزیوە یەکی زۆرداری بۆ ڕەخسیوە و پرزەی لێبڕیوە و میرایەتیەکەی گۆڕیوە.»

[هەژار: شەرەفنامە١٩٧]

١٧٥٩(١٧٤٤) ☆ **حەجمین لێبڕان**

بڕ = ١٧٥٧.

١٧٦٠(١٧٤٤) ☆ **حەلەم لێبڕان**

« دەی ا ئەدی ماپەرایم چۆنە؟ - قوربان حەلەمی لێبڕاوە، ئیستکیت بە ڕێیەدا دەڕوا.»
[ئەمیری میرزا١٠٨]

بڕ= ٢٢٩/ ئـ.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٧٦٠)

١٧٦١(١٧٦٠) ☆ **دەرد و عەلەم/ حەلەم لێبڕان**

(هەم بۆ ئینسانی ناساز دەکار دەکرێ، هەم بۆ حاجەتی خرا بوو.)ا چاک بوونەوە، ساغ‌وسەلیم بوونەوە.

ا بڕ= ٢٢٩/ ئـ.

١٧٦٢(١٧٤٤) ☆ **خەوش لێبڕان**

بڕ= ١٨٥٩.

١٧٦٣(١٧٤٤) ☆ **ڕینگە لێنەبڕان**

بڕ= ٨٠٢.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٧٤٤)

١٧٦٤(١٧٤٤) ☆ **لێبڕاو**

بێ‌نەماو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٧٦٤)

١٧٦٥(١٧٦٤) ⌘ **ئاشی ئاو لێبڕاو** – ٤١٥/ ئـ.

مەسەل (١٧٦٤)

١٧٦٦(١٧٦٤) ✶ **ماڵی بێ‌میوان ئاشی ئاو لێبڕاوە** – ٣٩٦/ ئـ.

برانەوە

کۆتایی هاتن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٧٦٧)

١٧٦٨(١٧٦٧) = ئەو ڕۆژە/ ڕۆژگارە دەچێ و دەبڕێتەوە

بە درێژایی ڕۆژێ. «میرزاقادرتکمان لە لا بوو، ڕۆژ دەچوو و دەبڕاوە بە خۆی و دوو چاویلکانەوە چۆرتە دارەگوێزەکەی خرتە لێدێنا و شەتوەزڕ دەیھاویشت.»

[ئەمیری: میرزا٤١]

١٧٦٩(١٧٦٧) = ئیللەللا و بڕاوە - ٢١٨٤

بڕاو

١) بڕین لێ کراو بە تیغ و چەقۆ.

٢) لەت کراو، جودابۆوە.

مەسەل (١٧٧٠)

١٧٧١(١٧٧٠) * زمانی بڕاوە، سەری حەساوە

‖ ماوتای زمان ئەگە لێت گەڕێ، سەر سلامەتە.

a١٧٧١(١٧٧٠) * سەری بڕاوی لە کن دانێ/ پێ بسپێرە

ئەمینە و قسە و سوڕی کەس ئاشکرا ناکا. = زار بەھاوار.

‖ بڕ= ٢٦٢٨.

ڕێکەوەندەکان (١٧٧٠)

١٧٧٢(١٧٧٠) ☆ ئاگا لەخۆ بڕاو

« دایکی دەڵێ: کوڕێتم دەبەر کەن، کچەکەم دەگەڵ ئەو شەیتانەی ئابڕووی نەماوە/ نازدار دەڵێ، حەوا خۆ کچەکەشت ئاگای لە خۆ بڕاوە»

[هێمن: تۆحفە٥١٥]

بڕ= ٦٤٨/ ئـ (مانای ٢).

۱۷۷۳(۱۷۷۰) ☆ **جەرگ‌براو**

بەڵای گەورە بەسەر هاتووە. « دەوڵەمەندی وا هەبوون/ سەد لیرەی بە ژن داوە/ بۆ فەقیرێکی وەک من/ بەوەی جەرگم براوە»

« ئەی خودا هاوار! ئەی موسوڵمانان!/ کوڕم کوژراوە/ بە پیرسەری جەرگم براوە»

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۱۷۷۰)

۱۷۷٤(۱۷۷۰) = **مەڕی سەربڕاو**

(زۆرتر وشەی "وەک" و "دەڵێی" دە پێشدا دێ.)| بریتی‌یە لە نیشانی هێدی و بێ‌دەنگ. « وەک مەڕی سەربڕاو وایە. دەڵێی مەڕی سەربڕاوە.»

بڕبڕە

تاقی‌پشت، ئەو ڕیزە ئێسکەی کە لە پشتەملەوە دەست پێ‌دەکا و لە کەلەکەی دەبڕێتەوە.

| تیغەرەی پشت. مۆغەرەی‌پشت.

ڕێکەوەندەکان (۱۷۷۵)

۱۷۷٦(۱۷۷٥) ☆ **بڕبڕەی‌پشت**

دۆست یا خزمی زۆر نزیک.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۱۷۷٦)

۱۷۷۷(۱۷۷٥) = **وەرە ئەنیشتم! بڕبڕەی پشتم**

دواندنێکی خۆشەویستانە و دۆستانەیە بۆ بانگ کردنی کەسێک بۆ لەکن دانیشتن.

بڕوێش

۱) دانەوێڵەیەکە لە نێوان گەنم و برنجدا. ڕەنگی لە گەنم سوورترە و چەشنی برنج ڕوونە. دەنکەکانی وەکوو برنج لە ناو کیفێک دایە(پەڕش). بە زۆری لە کوردستانی ئێران ناوچەی موکریان دەچێندرێ. وەکو برنج دەکرێ بە قبوڵی و پلاو وەکوو ساواریش بە شلە

لی‌دەنێ: (شلەبرویش). دەگەڵ گۆشت یا قاورمەشدا دەکرێتە ناو دیزە و کشمش و پیوازی تی‌دەکری و پاش نان کردن دیخەنە تەندوورەوە (تەندووڕپلاو).
٢) گەنمی بە دەستار یا ناش قەڵتوبر کرابی. بۆ چەند جۆرە چێشتێک بەکار دێت.
[زەبیحی: قامووس٢٢٩]

داوودەرمان (١٧٧٨)

١٧٧٩(١٧٧٨) ✠ برویشی دەکوڵێنن و وەک دۆکلیو دەگەڵ پرپرەی ئێکی دەدەن. بۆ بەردی گورچیلەی وەک یەکساتەی وایە. ١٣٣٨/ ش.

مەسەل (١٧٧٨)

١٧٨٠(١٧٧٨) * **دە ماڵێ‌دا نیە دانەی برویشی، بە بێ دەرێنی چۆپی دەکێشی**
ئاواش دەگوترێ **دە ماڵێ‌دا نەیبوو برویش، خۆی کردبوو سەرچۆپی کێش.**
بر=٥٠٩/ ش.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٧٧٨)

١٧٨١(١٧٧٨) = **برویش‌کوڵێک**
ماوەیەکی زۆر، ئەوەندە کاتەی کە برویش بۆ کوڵینی دەیهەوێ. **١ = قەننێک. قەننەکێشێک. هەر ئەوەندەی بڵێی یەک‌و دوو.**

برین

١) لەت‌کردن یا کوت‌کوت کردن یا جوێ‌کردنەوەی شتێک بە کەرەسەیەکی وەک چەقۆ، مقەست، مشار و.... هەڵبرین. « **ڕانک و چۆغەکەت بە زافەرانی/ وەستا بم بە قوربانی/ بۆی ببڕە بە فراوانی/ یارم نەرم و حەلیمە/ ئەوەک بکوشێ ئێوشانی** »
[پاپانۆپانی: کانی مرادان ٨١]
٢) خلاس کردن، شوێنەوار نەهێشتن.

باوەڕ (١٧٨٢)

١٧٨٣(١٧٨٢) ◊ داربڕینی سەر چاک و پیران باش نیە.

١٧٨٤(١٧٨٣) — کەس نەی‌دەوێرا لەو هەموو داروبارەی دەورەی "چاکەشێتەی کـــەلان" نیشکەڵێکی بێنێ. سوورخاب ئەگە دروست کرا. یەکێک لەو بێوحەیاسی‌یانە چوو داری بڕین؛ کوتی: خزمی خۆمە دەگەڵ من چ ناکا.

١٧٨٤a(١٧٨٣) — "چاکی شەهیدان" لە "گردەبەردان"، گوێنی وای لێیە هەمووی وەک فیلی. ساڵێکی بێ‌تفاقی بوو، ماڕەحاتێک بوو دەستی بە بڕینی گوێنیان کرد. زگ‌چوونێکی پێوەبوو هەتا مرد زگی هەر کاری کرد؛ دەی‌فیڕاند تێراو هۆزەی.

مەتەڵ (١٧٨٢)

١٧٨٥(١٧٨٢) § گای سوور
کلکم بڕی چۆ زوور

— مۆور

١٧٨٦(١٧٨٢) § نە قەت دەبڕێ
نە قەت دەڕوێ
نە قەت دەزێ

— پێ، خەو، قیستر

١٧٨٧(١٧٨٢) § هەتا بیبڕی هەر درێژ دەبێ

— بیر

١٧٨٨(١٧٨٢) § هەتا دار بوو ئاوی دەخوارد
ئەگە بڕیان پیاوی دەخوارد

— وەکانی حەزرەتی مووسا

مەسەل (١٧٨٢)

١٧٨٩(١٧٨٢) * **بەرخی نێر بۆ سەربڕینە**

نێرینە نابێ ترسی مردنی دە دڵدا بێ. « **سەعیلە بانگ دەکا: کوڕی‌نەدا بەرخی نێر بۆ سەربڕینە.** »

[هەواڵ: بۆ کوردستان٧٨]

١٧٩٠(١٧٨٢) * **بە گۆڵم گوێ بڕی، بە دێڵ دەرچوو**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە لە کاتێک‌دا چاوەڕوانی ناکاری مەردانە و نیشانیی لێ‌دەکرێ، پێچەوانەکەی لێ ڕوودا.

١٧٩١(١٧٨٢) * **پاش‌ملە سەری میران دەبڕن**

شەرت ئەوەیە ئەوەی دەیڵێی بە کردەوە و ڕووبەڕووی نەیارەکەت بیڵێی. ئەگینا هەڕەشەو گوڕەشەی پاش ملە سۆزە و لە دەست هەموو کەس دێ. « **ئەوەی لە دڵی دایە پێی مەڵێ**

ناکرێ، دەی کاتەوە ئاشکرایە/ پاشملە پیاو قسە دەکا، بە خەیاڵی خۆی پاشملە دەبڕێتەوە سەری میر و پادشایە/ بەمنی ببەخشە، فەقیرە، سەهوی کردووە، پیاوی وا لە شە و گوردی مەجلیسێ نایە»

[فەتاحی قازی: سەعید ومیرسەیفوەدین ١٠٩]

١٧٩٢(١٧٨٢) * **هەوت‌جار بگرە، جارێک ببڕە**

هەڵسەنگاندن و لێک‌دانەوەی ورد بەر لە کردنی هەر کارێک.

١٧٩٣(١٧٨٢) * **دار ساڵێک بەری نەهێنا/ نەهێنێ نای‌بڕن**

ناکرێ سەبارەت بەوەی کە خزمێک جارێک نەهاتۆتە ماڵێ و ئەحواڵپرسی نەکردبێ. یان دیارییەکی نەهێنابێ پشتی تێ‌کرێ و وەلابندرێ. **« هیچ کاتێ بە دەستی خاڵی نەدەهاتە زیارەت، هیچ نەبێ دینارێکی هێناوە مەلاجەلالی پێ بێ‌دەنگ دەکەم... خۆ ئەگە هیچیشی نەهێنابێ، دیسان هەر قەی ناکا، هاوینە، توخشە دەرنەهاتووە، دار ئەگە ساڵێ بەری نەهێنا، ناشێ بیبڕی.»**

[قزلجی: پێکەنینی گەدا ٦٥]

١٧٩٤(١٧٨٢) * **داری بێ‌بەر بۆ بڕینێ چاکە**

ژنی نەزۆک دەبێ تەڵاق درێ.

١٧٩٥(١٧٨٢) * **سە/ سەگ سەی/ سەگی نابڕێ**

ئەو کەس و تاقمانەی کە لە کۆخێکین، بەرژەوەندی یەک‌تر دەپارێزن.| هاوتای **پیاوی خراپ لە خراپی ناکا. ٢٦٢٦.**

١٧٩٦(١٧٨٢) * **سەرێکی دە نێو سەراندا نەبێ بۆ بڕینێ چاکە**

کەسێک کە بەکار نەیە و دە کێشاندا نەبێ، نەبوونی چاک‌ترە و با هەر نەمێنێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٧٨٢)

١٧٩٧(١٧٨٢) ≈ **ئەگە وا نەبوو، گوێیەکم ببڕە**

ئەوەی دەیڵێم و بۆی دەچم ئەگە وانەبوو، گوێیەکم ببڕە.

١٧٩٨(١٧٨٢) ≈ **دەست و پێت بڕیباوە وەخۆ نەدەهاتەوە**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)|| حاڵی کەسێک کە پێ‌کەنینێکی خەست گرتوویەتی. **« دەستم لە سەر شانی دا گوتم: فڵخن پلخن، ناوی کولاوخن، پیرێژن دەست و پێت بڕیبا وەخۆ نەدەهاتەوە.»**

[هەوار: چێشتی مجێور ٣٦٠]

| هاوتای **دڵ لەخۆ بوونەوە. کەفەزگ بوون. گەشکە بوون. لە سەر گازەرا/ گازی پشت کەوتن. ئەوەندە/ هێند پێکەنی‌بووم، چەرمی زگم دێشا.**

۱۷۹۹(۱۷۸۲) ≈ **زمانت/ی به برین چێ**

۱) کردنی قسەیەک کە دە جێی خۆی‌دا نەبێ. « دەک زمانت بە برین چێ ئەو تورکیە کێویلکەت لە کوێ بۆ هات، بە خوا دیسان دەبێ لە برسان قوڕەی زگمان بێ و لە سەر جادە بخەوین.»

[هەژار: چێشتی مجێور۲۵۸]

« بابانوێزان خۆم زمانم بە برین چێ، خۆ کەس بەڵەدیی بە چلۆپلەی هەرمانێ نیە/ ئەمن پەلیم لە لاسی گرت دەترسم لە لاس بیسەوە بە دیدار ئاخرەتی‌یە»

[فەتاحی‌قازی: لاس و خەزال۹۳]

۲) کەسێک کە بە خراپە باسی خەلکی دەکا.

۱۸۰۰(۱۷۸۲) ≈ **خوا/ خودا/ خولا نەی‌بڕێ**

۱) سواڵ‌کەر و نەهلی نیاز ئەوڵ یا دوایی داخوازەکەیان دیلێن. « حەمەڕەش گوتی: خێرومەند، خوا نەی‌بڕێ، فرە برسیمە، دوو نانم بدەنێ...»

[ئازلەبی: پێکەنینی گەدا۲۳]

۲) رستەی شوکرانە.

۱۸۰۱(۱۷۸۲) ≈ **دڵێی سپی‌داری بڕیوە**

« ئەوەندە ماندوو بووم هەر کە ماڵومەجەب چۆوە دەرێ وەک سپی‌دارێکی بیڕی دانیشتم...»
[حەسەن‌زادە: گەلەپەلاو۲۷]

| هاوتای **دڵێی کەڵی لە حەرزێ داوە. دڵێی کەڵی خنکاندۆ/ کوشتۆتەوە. دڵێی گاگێوی دە نیری کردۆ.**

۱۸۰۲(۱۷۸۲) ≈ **دەتگوت/ دڵێی گاجووتت سەربڕیوە**

خوێن هاتنی زۆر. « هەتا ماوم ئێش و ئازاری ئەو ڕیشتاشینەم لە بیر ناچێ، دەتگوت گاجووتت سەربڕیوە، هەموو گیانم ببوو خوێن.»

[حەسەن‌زادە: گەلەپەلاو۲۰۴]

۱۸۰۳(۱۷۸۲) ≈ **سەگم وەک تۆ/ وی بێ، کلکی دەبڕم**

بۆ نیشانی زندخراپ دەکار دەکرێ.

۱۸۰۴(۱۷۸۲) ≈ **شیری میسری نای‌بڕێ**

ماقووڵ و هێدی‌بوون.

۱۸۰۵(۱۷۸۲) ≈ **گوللە نیە پیاوی ببڕێ**

کارێک کە ئەنجامدانی چەتوون و ئاستەم نەبێ.

۱۸۰٦(۱۷۸۲) ▬ **وەک شێر/ شێری پیاوی دەبڕێ**

حاڵی هەوای سارد.| هارتای **سەرمایەکە سەری کەوێ دەپەڕێنێ. سەرمایەکە وەک چەقۆی سەران.** ۳۰٥٦.

جنێو (۱۸۸۲)

۱۸۰۷(۱۷۸۲) ∮ **سەرت بە بڕین چێ**

زۆرتر جنێوی دایکە بۆ منداڵ.

باوەڕ (۱۷۸۲)

۱۸۰۸(۱۷۸۲) ٥ هەرکەس سێ سێ‌شەمەزیان لە سەریەک، سەر و ڕندێنی بتاشێ سەری بە بڕین دەچێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۱۷۸۲)

۱۸۰۹(۱۷۸۲) ⌘ **ئاسار/ ئاسەوار بڕین**

« کوتیان: دایە ئابڕوومان مەبە، دێ‌بەعلێنین بەندی‌یە/ ئەگەر ماهفەلێفە ئاسارمان دەبڕی‌یە»

[مەهن: تۆحفە/٥٢٩]

۱۸۱۰(۱۷۸۲) ⌘ **تام بڕین**

هارتای **بێ‌تام کردن. ۱۰۸٤/ ئـ.**

۱۸۱۱(۱۷۸۲) ⌘ **پیلبڕین**

مەغموون کردن لە سەودادا.| هارتای **بڕینەوە. لایەکی پیل لێ‌کردنەوە/ بڕین. هەتا فرتی گونان ڕەنگ نان.** ۱٥۰٦، ۱۹۰۰ و ۲۱۹۳.

۱۸۱۲(۱۷۸۲) ⌘ **پێ لە شوێن/کەسێک نەبڕین**

سەردان و هاموشۆ کردن. **« ئەوەندەی بۆت دەکرێ پێیان لێ مەبڕە.» « مامم قەت پێی لێ نەبڕیوین.»**

۱۸۱۳(۱۷۸۲) ⌘ **تامی خۆ بڕین**

« لە دوایی‌دا ئەوەندەی تریاک دەکێشا بە جارێک تامی خۆی بڕی... و هەموو کەس لێی دەتەکیەوە.»

[هەژار: چێشتی مجێور/٧٧٣]

| خۆ بێ‌تام کردن.

١٨١٤(١٧٨٢) ⌘ **دم بڕین**

(هەڕەشەیە و وەکوو نەتک دەگەڵ دوژمن کراوە.)‖ « لەوڕۆڕا سواری ماینم بی، دەست دەبڕم. »

[شاهۆزاخ: جیرۆکوبەیتی‌کوردی١٤٣]

١٨١٥(١٧٨٢) ⌘ **دەستبڕین**

« زۆر گورگم بە مەڕی پێغەمبەر زانیوە و دەستیان بڕیوم و بە عەقڵم پێکەنیون.»

[هەژار: چێشتی مجێور٥]

« ئێمەش لەو دادۆشین و دەستبڕینە ئاشکرایە خۆشیمان دەهات.»

[هەژار: چێشتی مجێور٢٠]

‖ بڕ– ١٨١١.

١٨١٦(١٧٨٢) ⌘ **زمواد نەبڕین**

هیچ شتێک نەخواردن. « بلوێر دەگری، شوانە زموادی نابڕێ، پاڵێنیش وەک مەڕی گێژ سەری لەبەر خۆی ناوە و بێ‌هەستە.»

[ئەمیری: هاوارمەبەرە ٣٩]

« کاتێک کە زانیم هیچم لە گیرفان دا نەماوە ئەوەندەم برسی بوو دەتگوت دوو ڕۆژە زموادم نەبڕیوە.»

[ئەمیری: گێلەمیاو١١٣]

‖ هاوتای **زمواد لە هیچ شتێک نەشکان. دم لە هیچ شتێک نەدان.**

١٨١٧(١٧٨٢) ⌘ **ساڵ لە خولا/ خودا بڕین**

تەمەن زۆر بوون.‖ هاوتای **بوونە کۆلکە. بەعومربوون. کۆلکەی قوون سپی بوون. دەدمی بۆ بلێن دەگری.** a١٣٧٠.

١٨١٨(١٧٨٢) ⌘ **شۆق لە تەپاڵە(ی) بڕین**

(زۆرتر لایەنی شۆخی و قسەی هەیە.)‖ « ئەرێ دەنا جەوانی چاک نیم؟ - بەڕێوەڵلا هێندە جوانی شۆقت لە تەپاڵەی بڕیوە !»

١٨١٩(١٧٨٢) ⌘ **قسەی کەسێ قسەی کەسێکی‌تر نەبڕین**

قەوە بە قسەی کەسێک نەشکان بە هۆگەلی وەک دەسەڵات و بێ‌عاری و... « چم پێ‌دەکرێ قسەی من قسەی وی نابڕێ، ئەو حیزە»

[ئەمیری: هاوارمەبەرە٤١]

١٨٢٠(١٧٨٢) ⌘ **گوێ‌بڕین**

بڕینی گوێ کە زۆرتر وەکو نەتک بەکەسێک کراوە. « ئەدی ئێوە چ کارەن؟ هەتیوێکی وا گوێ نەبڕن...»

[ئەمیری: میوز٨٦]

« بە خودای لەبەر مامۆستای نەبا هەر ئێستا گوێم دەبڕی، سەگەگلاو...»
[ئەمیری: میرزا ١٠٢]

١٨٢١(١٧٨٢) ⌘ **نان و دۆی کەسێ بڕین**

بێبەش کردن لە بژێو؛ جا چ بە زەبری زۆر و بە ئانقەست بێ و چ بە هۆی ناشکوری.

١٨٢٢(١٧٨٢) ⌘ **ئێفەک بڕین**

(ئێفەک: پارچەیەکی سێ سووچی ناوەڕاستی دەرپێ و پانتۆڵ.)‖ هەڕەشەیە. « ئەوە حەسەدەگنە بە من دەڵێی حیز، شەرتە بە شەرتی پیاوان ئێفەکت ببڕم.»
[ئەمیری: میرزا ١٠٣]

ڕێکەوەندەکان (١٧٨٢)

١٨٢٣(١٧٨٢) ☆ **بابڕین**

بڕ = ١٥٧.

١٨٢٤(١٧٨٢) ☆ **برست بڕین**

هێز و تاقەت نەهێشتن. « نەخۆشی بەجارێک برستی بڕیوە.»
[ئەمیری: هاوارەبەرمە ٥٨]

١٨٢٥(١٧٨٢) ☆ **خشتبڕین**

سەرقرتاندنی ڕاست. « هەڵی کێشا خەنجەرێ، ملی خشت بڕی.»
[سەیدەوسێن: هەڵبەت]

١٨٢٦(١٧٨٢) ☆ **سەر بڕین**

بڕینی سەر.

مەتەڵ (١٨٢٦)

١٨٢٧(١٨٢٦) § سەری دەبڕی
بۆشی دەگری

- پیواز

١٨٢٨(١٨٢٦) § سەری دەبڕی و دەیخۆی

- کەنگر

١٨٢٩(١٨٢٦) § هەتا سەری نەبڕی قسان ناکا

- نامە

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٨٢٦)

١٨٣٠(١٨٢٦) ═ **سەری/ سەریشی/ ببڕی...**

(دەکرێ ئەگەرێ دە پێشدا بێ.)‖ « ئەوەندە بەشەرمە، ئەوەندە حەیابەخۆیە، سەری ببڕی

لێرە دانانیشێ.»

[هەڵۆ]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٢٦)

١٨٣١(١٨٢٦) ⌘ **بە لباد سەری کەسێ/ دوژمنی خۆ بڕین**

لە نێو بردنی دوژمن بە سیاسەت و تەگبیر و بێشەڕ و نێوان ناخۆشی. « بە لیباد دەبڕێ سەری پیاوی لبادیەکوژە/یا ڕمی کەس نەخمیە داوی لبادیەکوژە»

[هێمن: تاریک و ڕوون٢٣١]

١٨٣٢(١٨٢٦) ⌘ **سەر لە گیان/ قالب بڕین**

جوێ کردنەوەی سەر لە لەش. « دەڵێ: ڕۆڵە مەچۆ کن سوڵتانی/ بە خولای سەرت دەبڕن لە گیانی»

[هێمن: تۆحفە١٣١]

١٨٣٣(١٨٢٦) ⌘ **گوێ تا بە گوێ/ گوێشاوگوێ سەری کەسێک بڕین**

« شەمسالدین لوەلوە، کە سەرقافڵە بوو کەوتە بەر دەستیان و وەک مەڕی ناوەکی گوێ تا بە گوێ سەریان بڕی.»

[هەژار: شەرەفنامە١٩١]

« لە لای بارکم نەیدرکێنی کە ئەمن زیندووم و داوای زێڕیم لێ کردووی [بیبیـــــەوە] سەرت گوێشاوگوێ دەبڕم.»

[عەلی ڕەشیدی: هەڵقیەت]

‖ بڕ= ١٨٣٤.

١٨٣٤(١٨٢٦) ⌘ **وەک بەرخ سەری کەسێک بڕین**

« دابەزی دەستی دا خەنجەرێ دەسک سپی‌یە/ سەری کوردی بڕی وەک بەرخی‌یە»

[هێمن: تۆحفە١٦٩]

‖ بڕ= ١٨٣٣.

١٨٣٥(١٨٢٦) ⌘ **سەر بڕین**

بڕینەوەی سەودا. «بە هەزار تمەن سەرمان بڕی.»

١٨٣٦(١٧٨٢) ⌘ **قسەبڕین**

لە قسەکردن ڕاوەستان. « گوتم: ئەوە وێنەی کێیە؟ قسەکەی بڕی، چاوی لە چاوم کرد و کوتی...»

[ئەمیری: میرزا١٦٨]

١٨٣٧(١٧٨٢) ⌘ **قسەی کەسێ بڕین**

بڕدان بە قسە و پەیڤینی کەسێک. « مامەڕەجەب بە زۆری قسەی کچەکەی بڕی: ئەمە تێناگا، منداڵە، فریوی خواردوە.»

[حەسەنزادە:گوڵەپیاو٩٥]

« پەیتاپەیتا قسەی بۆ دەکردم، لای وابوو من بە هاتنی ئەو گوندە تارەحەتم، قسەکەیم بڕی و گوتم نا...»

[حەسەنزادە: گوڵەپیاو١١٨]

١٨٣٨(١٧٨٢) ⌘ **(...) لە وڵات بڕین**

« رێوێک بە مریشکی تاوەدانی فێر ببوو مریشکی لە وڵاتی بڕی‌بوو.»

[رەسووی نادری: نەقل]

« ئەگە بابی وەبن دەکەوت دەی‌گوت: لێیدە لەو سەگبابەی خەریکە پەپووکەرەی لە وڵاتی ببڕێ.»

[رەسووی نادری: نەقل]

١٨٣٩(١٧٨٢) ☆ **نێوکبڕین**

« نێوکی فەرخیان بڕی بە کلیچی دە بانە.»

[هێمن: تۆحفە٤٧٤]

باوەڕ (١٨٣٩)

١٨٤٠(١٨٣٩) ٥ سێ‌شەممۆیان نێوکبڕین باش نیە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٣٩)

١٨٤١(١٨٣٩) ⌘ **نێوکی کارێک بڕین**

کۆتایی بە کارێک هێنان.

١٨٤٢(١٧٨٢) ⌘ **متەق/ مەتەق لە خۆ بڕین**

بێ‌دەنگ بوونی موتڵەق. « کوێخا و دوو سێ کەسی تریش داوایان کرد بچمە ماڵی ئەوان، منیش متەقم لە خۆ بڕی‌بوو...»

[حەسەنزادە: گوڵەپیاو١١٦]

١٨٤٣(١٧٨٢) ⌘ **هەست/ هەستوخوست لە خۆ بڕین**

« کابرای خانچی‌مان فێر کردبوو؛ ئەگەر مەعمووری دەی هەرای دەکرد: کش‌کش! هەڵۆ

هات، دەرگەمان گاڵە دەدا و هەستمان لە خۆمان دەبڕی...»

[هەژار: چێشتی مجێور٥٦]

بڕ = ١٨٤٢.

لێبڕین

پێنەهێشتن. لێ خلاس کردن. « دەردت لە ماڵم شەرمین/ لێت بڕیوم هێز و تین/ بە شەرت دەردی ئەجەل بێ/ هەر دووکمان لێک ڕا بمرین/ ئێستا ئەمن چاترم/ لە کوڕی کابرای ڕدێنشین»

[باباتاهیری: گاڵتی مرادان٥٦]

« دووره دەنگم نایگاتێ/ کەس نیە وڵامی دەمێ/ سەبر و هۆشت لێ بڕیوم/ کەوتوومە بەحری غەمێ»

[باباتاهیری: گاڵتی مرادان١١٢]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٤٤)

١٨٤٤(١٨٤٥ ⌘ **بڕست لێبڕین**

هێز و توانا نێ نەساندن. « لەنگێزە و باسریشک و قوروچلپاو و جلێتاو بڕستیان لە کەڵ دەبڕی.»

[هەژار: شەرەفنامە١٣]

١٨٤٤(١٨٤٦ ⌘ **تاق لێبڕین**

کوشتنی تاقە یا کۆمەڵێک. خلاس کردن. « سمکۆ هەر لەو سەفەرەدا پیلانی بۆ مارشیمۆن نابۆوه و کوشتنی و تەنانەت تاقیشیان لە پارێزەرەکانی بڕی.»

[محەممەدی: کوردستان و ستراتژی دەوڵەتان٣٦]

« ژنەی کابرای بە گوشت دا و تایفەی هەرتک لاشی تێ گەیاند، بۆ بەیانی تاقیان لێک بڕی.»

[هێمن: ڕاوەتاڵی]

« تووشی ڕەوە قەلەموونێک بێ تاقی لێ دەبڕێ.»

[هێمن: ڕاوەتاڵی]

١٨٤٤(١٨٤٧ ⌘ **جوقەوار لێبڕین**

« تا لە دەرێ ئاگادار دەبن جوقەواریان لێ دەبڕین.»

[هێمن: تۆحفە٥٧]

▌ هاوتای **شاسەوار لێبڕین**. ١٨٥٠.

١٨٤٨(١٨٤٤) ⌘ **چۆڕ لێ‌بڕین**

خواردن یا خواردنەوەی دوا قومی شلەمەنی.

▌ چۆڕبڕ کردن. بڕ ← ١٨٥٩.

١٨٤٩(١٨٤٤) ⌘ **حەیات لێ‌بڕین**

١) کوشتنی کەسێک.

٢) کار یان ئەرکی قورس. « ئەو فەرهەنگە حەیاتی لە من و لەیلای بڕیوە.»

١٨٥٠(١٨٤٤) ⌘ **خاشە لێ‌بڕین**

« خاشەیان لێ‌دەبڕێ.» بڕ ← ١٨٤٧.

١٨٥١(١٨٤٤) ⌘ **خەوش لێ‌بڕین**

بڕ ← ١٨٥٩.

١٨٥٢(١٨٤٤) ⌘ **فس لێ‌بڕین**

هیچ/ ئیدیعا پێ‌نەهێشتن.

١٨٥٣(١٨٥٢) ـ تازە لە دروێنەی بیبوینەوە، چووینە شاری، لە قاوەخانێکی گرامافۆن دەی‌کوت. دەتکوت ڕۆژی حەشرییە. یەکی پیر لەولای‌ڕا پەیدا بوو، بە "سەیدبرایمی" مەی گوت: چایەکم بۆ دەکڕی ئەوەت بۆ بێ‌دەنگ کەم؟ گوتی: ئەری‌وەڵلاهی هەتا شەوێ بخۆوە لەعایدی من. وەڵلا کابرا هەر دەگەڵ دەستی پێ‌کرد، فسی لە گرامی بڕی!

[سەیدحوسێن‌ڕەسوولی]

١٨٥٤(١٨٤٤) ⌘ **فەراق لێ‌بڕین**

کوشتن. « مارەکانیش هەموو کۆرەسار... کە پێوەدانیان یەکاریەکە و گامێشیش فەراق لێ‌دەبڕێ.»

[هەژار: چێشتی مجێور٤٧٧]

١٨٥٥(١٨٤٤) ⌘ **فەراقی ڕەش لێ‌بڕین**

« هاتە پێشوازی باوکی و هەر گەیشتە ناو خێوەت وەبەر شیرانیان دا و فەراقی ڕەشیان لێ‌بڕی.»
[هەژار: شەرەفنامە٢٥١]

▌ بڕ ← ١٨٥٤.

١٨٥٦(١٨٤٤) ⌘ **فیڵ لێ‌بڕین**

بەتاڵ کردنی فێڵ. **« بە بن بەفردا ڕەحمەندێک دەکۆڵێ و لە چەند جێگا خوزە دیاری دەدا، بۆ ئەوەی ئەو فێڵەشی لێ ببڕن بەکێک بە تاژیەوە لە ئێرەڕاست ڕادەوەستێ...»**

[هێمن: ڕاوەتاڵێ]

« دەشتی دەوژێڕیم هێلان بە هێلان/ سینگی نازدارێم حەوزی سێلان/ خۆزگەم بەو کەسەی لێی دەبڕێ فێلان»

[باباتیهانی: کانی مرادان٩٨]

١٨٥٧(١٨٤٤) ⌘ **قرت لێ‌بڕین**

(قرت: دەنکە کای درشتی بەرماو لە ناخوردا. قرتک. چەوڵ.)

▌ بڕ = ١٨٥٩.

١٨٥٨(١٨٤٤) ⌘ **قرتک لێ‌بڕین**

بڕ = ١٨٥٩.

١٨٥٩(١٨٤٤) ⌘ **قرتە لێ‌بڕین**

خواردن یا خواردنەوەی هەمووی شتێک. **« قرتەم لە بوتڵ بڕی و پەتوم هەڵکێشا و نوستم.»**

[هەژار: چێشتی مجێور٢٦٦]

« لە بەر چاوی ئەو قرتەم لێ‌بڕی.»

[هەژار: چێشتی مجێور١٦٩]

▌ بڕ = ١٨٥١، ١٨٥٧. ١٨٦٢. ١٨٦٥ و ٢٢٤/ ت .

١٨٦٠(١٨٤٤) ⌘ **قرخە لێ‌بڕین**

(قرخە: خرەخرێ گەروو لە نەخۆشی و پیری.)▌ خنکاندن. **« نە مامەشم نە مەنگوڕم/ نە حەرەمم نە کەلهوڕم/ بە ترکیت تێ‌ڕادەخوڕم/ ئەسپابت لە سەر زاری دانێم/ یەک بە جێ قرخەت لێ‌دەبڕم»**

[ڕەسووڵی نادری]

١٨٦١(١٨٤٤) ⌘ **کیرمیز لێ‌بڕین**

(کیرمیز: نێر. ئەوی بە کیر میزی دەکا.)▌ پیاو لێ خڵاس کردن. **« هەر کۆنەبەگ و پاشایەکی ڕاستەوەبێ، قسە لە قسەی مندا بکا، دەری‌ناهێنێ، کیرمیزی لە ماڵێ دەبڕم.»**

[ئەمیری: میرزا٨٥]

١٨٦٢(١٨٤٤) ⌘ **گنج لێ‌بڕین**

بڕ = ١٨٥٩.

١٨٦٣(١٨٤٤) ⌘ **لێ‌بڕین**

چاک کردنەوەی دەرد و نەخۆشییەکانی: با. بیرۆ. خڕکانە و بالۆکە بە پێی داب و

نەریتی کوردەواری. « شێخ‌ڕەحمان بالۆکەی لێ‌دەبڕێ. — بە چی لێ‌دەبڕێ؟ - بە مێوی.» « ژنی حەبوبەکری ماچۆمسووی لێ‌دەبڕێ.»

1864(1844) ⌘ **وستە لێ‌بڕین**

بێ‌دەنگ کردن.

1865(1844) ⌘ **هەست لێ‌بڕین**

١) بێ‌دەنگ کردن. « هەستام بە پشتیندەکەم کلکی سەعاتم بەستەوە بە بزمارێک‌دا و هەستم لێ‌بڕی.»

[هەوار: چێشتی مجێور٩٧]

٢) خلاس کردنی خواردەمەنی و شتی وا.‖ هاوتای **تەقە لێ‌هێنان. لێس دان. تاپۆ کردن. چۆڕ لێ بڕین.**

1866(1844) ⌘ **هەستوخوست لێ‌بڕین**

« بە پێلاوە و بە چەپۆکان بەری‌بوونێ و چەنبەریان لە چەرخی چەنبەردا و هەستوخوستیان لێ‌بڕی.»

[هەوار: شەرەفنامە٤٤٦]

‖ بە تاپۆخوێ کراوی ١٨٦٥.

بڕینەوە

١) لەت کردن و جوێ‌کردنەوە بە کەرەسەی وەک مشار. بیور و شتی لەم بابەتە.

٢) کۆتایی هێنان بە ئیش و کاران. دوایی پێ‌هێنان. دیاری کردن. پێک‌گەیشتن لە سەودا و معامەلەدا. « جووتی بە هەزارتمەن بڕیمانەوە. قسەی خۆم دەگەڵ بڕیەوە.» « بیبڕینەوە، بورجەکە داگیر کرا و پاسەوانەکانی زیاتریان کوژران و...»

[هێمن: تۆحفە٥١]

« گرتوویانە دە ساڵیشیان زیندان بۆ بڕیوەتەوە.»

[ئەمیری: میرزا١٧٤]

« بە سەد زەحمەت گوتم: دەی زڵەخا، ئەمن بەش بەحاڵی خۆم وەک تای تەورداسیم، قسەکەی ببڕینەوە ئەگەر مێردم پێ‌دەکەی بڵێ.»

[ئەمیری: میرزا١١٩]

« قسەکەمان دەبڕینەوە، پێت خۆش بوو چاوێکم، پێت خۆش نەبوو هەر دووک چاوم.»

[ئەمیری: میرزا١٢٠]

مەسەل (١٨٦٧)

١٨٦٨(١٨٦٧١ ✱ **نرخێکە شاعەباس بڕیوێتەوە**

ڕۆژێـک شـاعەباس دەگـەڵ نۆکەرەکـەی وەدەر دەکـەوێ، نۆکەرەکـەی جیغرکـی لـە بارگینـەکەی دەدا و بارگین بەردەبێتە تڕان. شاعەباس لە پەسا دەڵێ: بە ڕیشـی سـێحەبت. ئەوجار ئەمر ڕکێف لە بارگینەکەی دەدا و وەپێش نۆکەرەکەی دەکەوێ. ئەزقەزا بارگینی شاعەباسیش دەکەوێتە تڕین. نۆکەرەکەی ناوێرێ قسەکەی شاعەباس دووپات بکاتەوە لە دڵیشی دەرناچێ، دەڵێ: نرخێکە شاعەباس بڕیوێتیوە.

[حەمەگەرمان]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٨٦٧)

١٨٦٩(١٨٦٧١ = **خودا بڕیوێتێوە**

تەسلیمی وستیی خودابوون. **«جا چ دەکرێ، زۆر شوکر بە بەشی خودای، خودا بڕیوێتێوە.»**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٦٧)

١٨٧٠(١٨٦٧١ ⌘ **بەرسینگە لێبڕینەوە**

پێش لێ گرتن و ڕێگەی دەرچوون بڕین. **«محەممەدبەگی گردکی لە هێرشەکەی پێشوویەوە چێشتە بوو... دیسان خۆی لێ گیف کردن و بە گەف و هەڕەشەوە هەڵەشە بوو هاتەوە جەستەی... پیاوەکانی محەمدومانیەگ بەرسینەگەیان لێبڕیەوە و قەڵتوبڕیان وەخۆی و پیاوەکانی خست.»**

[هەژار: شەرەفنامە٤٤٣]

«ئیزیکانی ڕەزاخان و ئینگلیسی بەرسینگیان لە سمایلئاغا بڕیبۆوە، ئەی‌دەتوانی ئاراتەکەی لە کوردستانی ئێراندا وەدی‌بێنێ.»

[مەدەنی : کوردستان و ستراتژی دەوڵەتان١٢٢]

١٨٧١(١٨٦٧١ ⌘ **کورت بڕینەوە**

کورت کردنەوەی قسە. **« کورتی بیبڕینەوە ئەوێ ڕۆژێ پەرییان لە مورەحەندیس پیرانی مارە کرد...»**

[هێمن: چەپکی گوڵ٥٩]

« کورتی بیبڕینەوە وسوو بە هەزار جەڕڕێ‌سەقیل ئەجاتی بوو»

[فەتاحی‌قازی: شێخ‌فەرخ‌وخاتوون‌ئەستی٣٢]

ا= درێژدادڕی.

١٨٧٢(١٨٦٧) ⌘ لە کورتی/ کورتێ بڕینەوە

« ویستم کارێکی وا بکەم لە کورتی بیبڕینەوە، بەڵام وەکیلی گەل وازی نەدێنا.»
[حەسەنزادە: گێلەپیاو١٨٢]

بر← ١٨٧١.

ڕێکەوەندەکان (١٨٦٧)

١٨٧٣(١٨٦٧) ☆ بڕینەوە

زۆر گران پێ فرۆشتن. « کوڕە بابە خۆ کەس نایانوێرێتێ، پیاوی دەبڕنەوە.»I هارتای ڕووتاندنەوە.

١٨٧٤(١٨٦٧) ☆ بەراتبڕینەوە

دیاری کردنی بەرات.

١٨٧٥(١٨٦٧) – کابرایەک بە ناوی عەلیژاپۆنی چوو بوو بۆ مجێوری باخچە (دێیەکی بۆکانە). مەلایەکی سەڵتیش کوتبووی دەمە مەلای نێرە. کوتبوویان دەبا بانگی عەلیکەرداری بکەین بەراتت بۆ ببڕێتەوە. کاعەلی کوتی: مەلاژن و منداڵت دەگەڵن؟ کوتی: نەوەڵڵا. کوتی: ئەمە یەکی سێ کێلەمان داوە بە عەلیژاپۆنی نان بچنێتەوە، کەوشان جووت کا و ناوری بکاتەوە، هەتا بەهارێ. مەلا کوتی: وەڵڵا باشە. ئەما دەبێ ژنیشم بۆ بێنن. کاعەلی کوتی: ئەوە دەو دەوودەستەی دا ناکرێ. کێلەیەکی بۆ عەلیژاپۆنی زیاد دەکەین، ئەتۆ هەتا بەهارێ ئەوی بگێ. ئەگەر بۆ بەهاریش بۆمان ئەهێنای ماڵەو کەیخودایەکیش بگێ.

[حەمەگەردان]

بڕینەوە

لێکردنەوەی خوری و مووی مەڕ و بزن بە برینگ. لە بیست شەوە مانگێک بەهار. لە شەک و مەڕمەستێور ڕا، دەست پێدەکا و دواتر بە کاوڕ و مەڕەزاوان کۆتایی دێ. ساڵان هەتا دوای گەلاوێژێ کاوڕ و مەڕەزاویان نەدەبڕیوە. دەیانکوت تاو کاری لێدەکا.

مەسەل (١٨٧۶)

١٨٧٧(١٨٧٦) ✻ ژنیان کرد بە کوێخا، ساڵێ حەوت جاران / جارانی بزن دەبڕێوە

ژن خووریوخاڵ و کولکەی خۆش دەوێ .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٨٧٦)

١٨٧٨ (١٨٧٦) ≈ **بە قەرزی گوێلک بڕینەوەی**

(گوێلک نابڕدرێتەوە.)|| قەرزێک کە قەت نەدرێتەوە. « **پوولێکمان بە قەرز بدەیە. - بە قەرزی کەنگێ؟بە قەرزی گوێلک بڕینەوەی؟»!** = **بە قەرزی سەر خەرمانان.**

بزاوتن

بزواندن. جووڵاندن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٧٩)

١٨٨٠ (١٨٧٩) ⌘ **پەل بزاوتن**

جووڵانەوە. چرتە کردن. نارەزایەتی دەربڕین بەرامبەر بە بارودۆخی زاڵ. «**ئەمڕۆ بڵێی ئاخری یەکێک وەدەنگ نەیە؟ - کوڕە ئەمڵا، کێ دەوێرێ پەل ببزێوێ.» « لە جێی خۆت نەبزووی، هەر پەل ببزێوی وەبەرشەقانت دەدەم.»**

١٨٨١ (١٨٧٩) ⌘ **لێو بزاوتن**

متەق کردن. «**هەرکەسێکی لێو ببزێوێ/ ئەرمی دەکا وەک مێوێ/ دەریداوێ لەوێ تێوێ» [فەتاحی‌قازی: عەوڵاخانی موکری]**

بڕ = ١٨٨٠.

ڕێکەوەندەکان (١٨٧٩)

١٨٨٢ (١٨٧٩) ☆ **قوون بزاوتن**

لە کاتی سڵاو یا هاتنە ژووری کەسێک‌دا بە حاڵ‌ودووبەڵا لە حەرز جوێ بوونەوە.

١٨٨٣ (١٨٧٩) ☆ **نەبزاوتن**

= ١٨٧٩.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٨٣)

١٨٨٤ (١٨٨٣) ⌘ **باری هێلکان نەبزاوتن**

نەرم و نیان بوون. نەرمکێش بوون.

ڕێکەوەندەکانی تر (١٨٨٣)

١٨٨٣) ١٨٨٥ ☆ **قوون نەبزاوتن**

بڕ- ١٨٨٦.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٨٥)

١٨٨٥) ١٨٨٦ ⌘ **قوون لەبەر کەسێک نەبزاوتن**

هەڵنەستان لە کاتی سڵاو یا وەژوور کەوتنی کەسێکدا.

بزگوڕ

پارچە قوماشی کۆنی بێ کەڵک. «ساڵی‌نەوساڵ بزگوڕێکی بۆ نەکڕیوم.»

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٨٧)

١٨٨٧) ١٨٨٨ ⌘ **بزگوڕ بزگوڕ کردن**

(زاراوەی شەڕسەگە.)‖ **شڕودڕ/ وڕ کردن. شپڕێو کردن. شەلاڵ کردن. هیچ کوێ نەهێشتن. سەت کەڵپ زیاتر وێ کەوتن.**

١٨٨٧) ١٨٨٩ ⌘ **بزگوڕ پێوە نەهێشتن**

دادڕ دادڕ کردنی جلوبەرگی کەسێ.

١٨٨٧) ١٨٩٠ ⌘ **بزگوڕ پێوە/ دەبەردا نەمان**

حاڵی کەسێک کە بە هۆی شەڕ جلوبەرگی شڕ بووبێ.

١٨٨٧) ١٨٩١ ⌘ **بزگوڕێک لە کەسێک دادڕین**

(سەرکۆنەیە.)‖ هێندێک لە ناکار و کردەوەی کەسێک وەخۆ گرتن. چاو لە کەسێک کردن. **«ئەگەر ئێوە ئازا و کوڕن/ بزگوڕێک لە مە دادڕن»**

[هەژار: بۆکوردستان٦٨]

‖ هاوتای **تیتۆڵێک لە کەسێک دادڕین.**

بزمار

شیشەیەکی زۆرتر فیلزییە. سەرێکی تیژە و سەرەکەی دیکەی پانە و بۆ لێک قایمکردنی دوو شت یا هەڵاوەسینی شتێک دەکار دەکرێ.

مەتەڵ (١٨٩٢)

١٨٩٣(١٨٩٢) § قوتووی ناڵ و بزماران
لە پێش ماڵان
بۆ جاروباران

– هەنار

١٨٩٤(١٨٩٢) § نە ناڵە، نە بزمارە
پێنج‌پێچۆکەی هەزارە

– قەپش

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٨٩٢)

١٨٩٥(١٨٩٢) ⌘ **گوێ لە بزمار دان**

« ئەگەر دەڵێم ناسنگەر نەتۆ بابای، چەند ساڵە ناسنگەری پاشایە و پاشا گوێچکەم لە بزمار دەدا، ئەگەر دەڵێم شاگردەکەت بابایە، هەر ئەو جۆرەیە.»

[عەلی ڕەشیدی: هەقایەت]

‖ وەکوو هەڕەشەش دەکار دەکرێ. بڕ← ١٠٢a/ ش.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالڕستەیی (١٨٩٢)

١٨٩٦(١٨٩٢) ≈ **ئەو بزماریەگایەی‌دا...**

هەڕەشی کار و کوێرەوەری. «ئەو بزماریەگایەی‌دا پێنناکرێ.»

ڕێکەوەندەکان (١٨٩٢)

١٨٩٧(١٨٩٢) ☆ **بزمارڕێژ**

هەر شتێک کە بزمارێکی زۆری لە سەر کوترابێ.

١٨٩٨(١٨٩٢) ☆ **بزمارکوت**

١) بزمارڕێژ.

٢) هێشووی ترێ کە بۆلەکانی زۆر تێک‌چرژابێ.

۱۸۹۹(۱۸۹۲) ☆ **بزمار لێدان**

داکوتانی بزمار لە شتێک.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۱۸۹۹)

۱۹۰۰(۱۸۹۹) ⌘ **بزمار لێدان**

فێڵ لە کەسێ کردن.

■ هاوتای **کڵاوکردن. هەتا فرتی گونان لێبردن. بڕینەوە. فروودان. ژۆپاندن.**

بڕ = ۱۸۱۱.

۱۹۰۱(۱۸۹۲) ☆ **بزمارە**

۱) خرابوونی شوێنێکی پێستی ئینسان، زیاتر بەری پێ، و ڕەقهەڵاتن و ڕیشاڵ‌ڕیشاڵ بوونی.

۲) هەوایەکی کۆنە، ئەوەش سەربەندەکەیەتی: **« بزمارە و بزمارە/ کەوشی بریقەدارە/ پێی لە کەوشی ناوم/ جێی شوێنەکەی دیارە/ بزمارە و بزمارە/ بزمارەکەی کوردە/ با لەسەر تۆ بەکوژێ ئەو کۆمەڵە کوردە »**

[قالەشین]

بزن

گیاندارێکی گیاخۆری کاوێژکەرە، دوو شاخی هەیە بەرەو دواوە دەشکێنەوە، ڕدێنێکی درێژ و کلکێکی کورتی هەیە. لە زۆر کۆنەوە کەوێی کراوە. گۆشتی دەخورێ، شیر دەدا و لەشی موو دای‌پۆشیوە.

[زەبیحی: قامووس۳۲۷]

۱۹۰۳(۱۹۰۲) ▬ بزن مرد و کوردە ناوای پێ‌هەڵاکوت: **داخم بۆ چی چێ؟ بۆ لاقەکانی/ بۆ خۆشخۆڕینی پێش مێگەلانی/ داخم بۆ چی چێ؟ بۆ گوێیەکانی/ بۆ قوتەقوتی پێش مێگەلانی/ داخم بۆ چی چێ؟ بۆ شاخەکانی/ بۆ قیتەقیتی پێش مێگەلانی/ داخم بۆ چی چێ؟ بۆ چاوەکانی/ بۆ زەقەزەقی پێش مێگەلانی.**

هەقایەت (١٩٠٢)

١٩٠٤(١٩٠٢) ⊕ پیرێژنێک بوو لە دارەتی دنیایە تەقە بزنێکی هەبوو. هەموو ڕۆژێ شیرەکەی هەوێن دەکرد و لە حەساری لە بن سوێنەی دەیشاردەوە. ڕێوی‌یەکی بەدفەڕیش هەبوو بە شیری پیرێژنی فێر ببوو. جار دەگەڵ جاری کە پیرێژن چاوی خافڵ دەبوو، ڕێوی دەچووە زگ سوێنە و شیرەی دەخوارد. پیرێژن نەیدەزانی شیرەکەی چی لێ هاتووە، هەتا ڕۆژێکی کوتی ئەو حاڵە بەو حاڵە ناشێ! تەورداسێکی دەست دایە و خۆی لێ‌مات دا. هێندەی پێ‌نەچوو مامڕێوی پەیدا بوو، چاوێکی لەولا و لای کرد و غاری دا سوێنەی، پیرێژن نەیکردە نامەردی و بە هەموو دەمایە خۆی تەورداسێکی داهێنایە، ڕێوی دەرپەڕی ئەمما کلکی وەبەر هات و قرتاندی. بە چۆڕە چۆڕەی خوێنی ڕێوی تێ‌هەڵبووە بۆ کن ناواڵەکانی، هەموو قوماریان پێ کرد. ناعیلاج بۆ کن پیرێژنێ داگەڕاوە. کوتی: پیرێژن مەعز بۆ ڕەزای ئەو خودایەی کلکەقولەم وێ‌دەوە! پیرێژن کوتی: دەی جا ئەتۆ شیرم وێ‌دەوە هەتا ئەمنیش کلکەقولەت وێ‌دەمەوە. مام ڕێوی هەستا چۆ کن بزنی. کوتی: بز شیر دا، شیر بۆ داپیر دا، بەشکە کلکەقولەم وێ‌دا. بزن کوتی: بچۆ کن داری، گەڵام بۆ بێنە با شیرت دەمێ. مامڕێوی هەستا ڕۆیی بۆ کن داری. کوتی: دار! گەڵا بۆ بز دا، بز شیر دا بۆ داپیر دا، بەشکە کلکەقولەم وێ‌دا. دار کوتی: مامڕێوی هەستە بچۆ ئاوێ بێنە، ئاوم دە بن کە، جا ئەوجار وەرە گەڵات دەدەمێ. مامڕێوی هەستا چۆ کن کانی. کوتی: کانی ئاو دا، بۆ دار دا، دار گەڵا دا بۆ بز دا، بز شیر دا، بۆ داپیر دا، بەشکە کلکەقولەم وێ‌دا. کانی کوتی: بچۆ بانگی کچۆلان بکە با بێن لە سەرم چۆپی کێن. ئەوجار چۆ کن کچۆلان، کوتی: کیژ چۆپی کا لە کانی کا، کانی ئاو دا بۆ دار دا، دار گەڵا دا بۆ بز دا، بز شیر دا بۆ داپیر دا، کیژ کوتیان: ئەمە کەوشمان نیە ئەگە داوەتی پێ بکەین. مامڕێوی چۆ کن وەستای. کوتی: وەستا کەوش کا بۆ کیژ کا، کیژ چۆپی کا لە کانی کا .... وەستا کوتی: بچۆ هێلکەم بۆ بێنە. ڕێوی چۆ کن مریشکی. کوتی: مریشک هێلکە کا بۆ وەستا کا وەستا کەوش کا ... مریشک کوتی بچۆ هەرزنم بۆ بێنە. ڕێوی کەم ڕۆیی زۆر ڕۆیی، تووشی کابرایەکی بوو، کابرا گێرەی هەرزنی دەکرد، کوتی: مامە هەرزن دا بۆ مریشک دا، مریشک هێلکە کا بۆ وەستا کا ... کابرا کوتی: باشە دەتدەمێ ئەمما جارێ وەرە بڕێنک گێرەی لێ‌خوڕە با وچانێکی بدەم. ڕێوی بڕێکی قوتەقوت کرد، تۆپی‌یەکی لێ دیار بوو، چوو خۆی دە تۆپی‌یە هەڵکێشا و دە نێو هەرزنی‌دا گەوزی، هێندی هەرزن پێوە نووسابوو نەی‌دەتوانی ڕاست بێتەوە. بە هەزار دەردەسەری خۆی گەیاندەوە مریشکی، لەوێ خۆی تەکاند، مریشک هەرزنی خوارد و هێلکەی کرد، هێلکەی برد بۆ وەستای، وەستا کەوشی دایە،

کەوشی برد بۆ کیژان، کیژ لە سەر کانی چۆپی‌یان گرت، کانی زیاوە، دار گەڵای گرت و بردی بۆ بزنەی، بزن شیری دایە. شیری برد بۆ داپیرەی. داپیر کلکەقوڵەی وی‌دا، ئەمنیش لەولای‌ڕا هاتمەوە. کاڵەم دڕا چم پێ نەبڕا.

[خەجو ئانئەخۆل]

١٩٠٥(١٩٠٢) ⓑ بزنۆکمیەک بوو، بزنۆکە دوو کاریلەی هەبوو، یەکیان ناوی تیتل بوو ئەوی دی بیبل. بزنۆکە هەموو ڕۆژێ ئەگە وەدەر دەکەوت دەی‌گوت: ڕۆڵە هەتا ئەمن دێمەوە دەرکەی لە کەس مەکەنەوە. ئێوارانەش ئەگە دەهاتەوە دەی‌گوت: **تیتل و بیبلی دە دایە/ دەرکەی وەکەن لە دایە/ شیرم دە گوانان دایە/گیام دە کەلێنی ددانی دایە.** ڕۆژێکی گورگ بەو فێڵەی زانی، خۆی لێ مات دان و دەگەڵ زانی بزنۆکە لە ماڵ نیێ چۆ پشت دەرکێ و گوتی: **تیتل و بیبلی دە دایە/ دەرکەی وەکەن لە دایە.** تیتل گوتی: ئەتۆ دایکی مە نی، دایکی مە ڕەشە، ئەتۆ سپی. گورگ بەغار چوو خۆی دە قوڕەڕەشێ وەردا و هاتەوە، هەمان دەستوور لە دەرکێی دا و گوتی: دەرکەی وەکەن لە دایە. گوتیان: ئەتۆ دایکی مە نی، دایکی مە سوورە، ئەتۆ ڕەشی. گورگ ئەوجار چوو خۆی دە قوڕەسووری وەردا و هاتەوە. دیسانیش دەرکیان لێ نەکردەوە و گوتیان: دایکی مە دەڵێ: **تیتل و بیبلی دە دایە/ دەرکەی وەکەن لە دایە/ شیرم دە گوانان دایە/ گیام دە کەلێنی ددانی دایە.** گورگ ئەگە زانی بەو فێڵانە دەگەڵ وانی پێ ناکرێ، یەک دوو جاران کشاوە و گرم خۆی بە دەرکێ دادا و تیتل و بیبلی خواردن و ڕۆیەوە ماڵێ. ئێوارێ ئەگە بزنە هاتەوە ئەو حاڵەی دی یەک‌جێ زانی کاری گورگی. چۆ سەربانی مام گورگی و دەستی کرد بە هەڵبەزدابەزێ. گورگ گوتی: **ئەوە کێیە لە سەر سەربانم هەڵبەزەهەڵبەز دەکا/ قاپ و کەچکم لێ پیس دەکا/ میوانم لێ شەرمەزار دەکا؟** بزن گوتی: **منم منم بزبزۆکە/ دوو چاوم پێوە بزبزۆکە/ دوو شاخم پێوە پلۆپلۆکە/ کێ خواردوویە تیتلی من؟/ کێ خواردوویە بیبلی من/ بێتە شەڕەجەنگی من.** گورگ گوتی: **من خواردوومە تیتلی تۆ/ من خواردوومە بیبلی تۆ دێمە شەڕەجەنگی تۆ.** دەگەڵ یەک قەراریان دانا ئەگە بۆ سبەینێ بەشەڕێن. بزن شەوێ چۆ کن ئاسنگەری و گوتی: ئەگە دوو شاخی تیژم بۆ ساز کەی ئەمنیش شیرت دەدەمێ. ئاسنگەر دوو شاخی تیژی لە ئاسنی بۆ بزنۆکەی ساز کرد. گورگیش دوابەدوای وی چۆ کن هەمان ئاسنگەرەی و گوتی: ئەگە دوو شاخی تیژم بۆ ساز نەکەی هەلابەهەلات دەکەم. ئاسنگەر تێنی دنیایەی لە گورگی بوو، دوو شاخی لە لبادی بۆ ساز کرد و لە سەری قایم کرد. بۆ سبەینێ بەیانی زوو مەیدانیان گرت، گورگ دەگەڵ ڕاماڵێ بۆ بزنێ برد هەرتک شاخی تێک‌فیزان. ئەوجار بزن بە هەموو کەیفێ خۆی دوو شاخی لە زگی گورگی دا، لە بەر یەکی هەڵدڕی. تیتل و بیبل هاتنە دەرێ. گوتی: ڕۆڵە ئەوە لە کوێ بوون؟ گوتیان: چووبووینە ماڵە خاڵمان بۆ دانور

خواردنی. بزن کوتی: ئەدی بۆ بەشی منتان نەهێناوە؟ کوتیان: دایە! زۆر گەرم بوو، لە زارمان کرد سووتا، لە زگمان کرد سووتا، لە کۆشمان کرد سووتا، بۆیە بۆمان نەهێنایەوە.
[خەمی نانەخواو]

جۆرەکانی بزن (١٩٠٢)

١٩٠٦(١٩٠٢) ☆ **موو:**

گیانی بە جۆرێک کولکەی زبر داپۆشراوە.

١٩٠٧(١٩٠٢) ☆ **مەرەز:**

گیانی بە موویەکی نەرمی بەمۆنج داپۆشراوە.

ڕەنگەکانی بزن (١٩٠٢)

١٩٠٨(١٩٠٢) ☆ **بۆر**

١٩٠٩(١٩٠٢) ☆ **پۆش**

بزنێک کە مووی ڕەشە و گوێی پنۆکپنۆکی سپی تێدایە.

١٩١٠(١٩٠٢) ☆ **تەنگبەلەک**

بزنی سەر و قوون ڕەشی کەلەکە سپی.

١٩١١(١٩٠٢) ☆ **خەزاڵ**

بزنێک کە لەشی ڕەش بێ و لاچاوی تووکی سووری پێوەبێ.

١٩١٢(١٩٠٢) ☆ **ڕەش**

بزنی تەواو ڕەش.

١٩١٣(١٩٠٢) ☆ **سوور**

بزنێک کە تەواوی گیانی سوور بێ. . « با مووسای کێوی تووری/ خودا لە گوڵەی نەبووری/ چۆن دڵی ئەو گوڵەی دێنێتن/ بۆ شیری بزنەسووری »
[حەملی کەوەلو]

١٩١٤(١٩٠٢) ☆ **قولەشین**

بزنی سپی و شین.

١٩١٥(١٩٠٢) ☆ **کوور**

بزنی ملڕەش و موو سپی. کوور زۆر ڕەنگی وەک: کووربۆش، کوورچەقەڵ، کوورشین و...هەیە.

۱۹۱٦(۱۹۰۲) ☆ **کەژ**

۱) بزنی مل شین/ سووری لەش سپی.

۲) بزنی تەواو سپی.

۱۹۱۷(۱۹۰۲) ☆ **گوردووڕەش/ گوردۆڕەش**

بزنێک کە تەواوی گیانی ڕەش بێ.

۱۹۱۸(۱۹۰۲) ☆ **گەزیزە**

بزنێک کە گوێی پنۆکپنۆکی سپی تێدایە.

۱۹۱۹(۱۹۰۲) ☆ **مس**

بزنێک کە تووکی ڕەش بێ، خەتێکی سپی بە سەر چاویدا هاتبێ و دەوری ماڵ و دەمی سپی بێ. مسیش بۆخۆی زۆر ڕەنگی وەک: بۆرمس، سپیمس، سوورمس، کوورمس و... لێدەبنەوە.

۱۹۲۰(۱۹۰۲) ☆ **مەججاغ/خ**

بزنی خەزاڵی گوێ سوور.

جۆرەکانی شاخ (۱۹۰۲)

۱۹۲۱(۱۹۰۲) ☆ **پیاڵە**

بزنێک کە شاخی بۆلای گوێی چووبێتەوە.

۱۹۲۲(۱۹۰۲) ☆ **قیت**

بزنی شاخ قیت.

۱۹۲۳(۱۹۰۲) ☆ **کۆڵە**

بزنی بێشاخ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (۱۹۲۳)

a۱۹۲۳(۱۹۲۳) ≈ **ئەو داوەتەم خاکوخۆڵە/ لێرە چ دەکا بزنە کۆڵە؟**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە سەربەخۆ و بێ لێگێرانەوە دەچێتە داوەتان.▌ **ئەو داوەتەم بە پەرپووتە/ لێرە چ دەکا ڕایێ ڕووتە**

١٩٢٤(١٩٠٢) ☆ **کەچە**

بزنێک کە دوو شاخەکانی دەگەڵ یەک نارێک بن.

باوەڕ (١٩٢٤)

١٩٢٥(١٩٢٤) ۵ شێخ‌فەرخ دوعای بۆ شوان کردووە کە ماندوویەتی ئەو بۆ بزنەکەچەی بچێ. بۆیە ئەلحانیش بزنی کەچ ئەگە دەتوێ دەناڵێنێ.

١٩٢٦(١٩٠٢) ☆ **کەوان**

بزنێک کە شاخی بە شێوەی کەوان هەڵ‌کەوتبێ.

١٩٢٧(١٩٠٢) ☆ **مارپێچ**

بزنی شاخ لێک‌هاڵاو.

جۆرەکانی گوێ (١٩٠٢)

١٩٢٨(١٩٠٢) ☆ **بەلە**

بزنێک کە گوێی باریک و نیچ و لوولدراو بێ.

١٩٢٩(١٩٠٢) ☆ **کەرە/ کەڕڕە**

بزنی گوێ‌چکۆلە.

١٩٣٠(١٩٠٢) ☆ **گوێ‌پان**

= ١٩٢٩.

باوەڕ (١٩٠٢)

١٩٣١(١٩٠٢) ۵ ئەگە بزن ڕوو لە حەوای کا نابارێ، ئەگە ڕووی لە عەرزی کرد دەبارێ.

لێکدانەوەی خەون (١٩٠٢)

١٩٣٢(١٩٠٢) ؟ **بزن لە خەوێدا شەیتانە.**

مەتەڵ (١٩٠٢)

١٩٣٣(١٩٠٢) § دووی دە زەقن
دووی دەلەقن
دووی دە ڕەقن
چواری دەچەقن

– بزن

١٩٣٤(١٩٠٢) § ڕەشە بزن نیە
کڵتەی دەکا ژن نیە

– قالۆنچە

١٩٣٥(١٩٠٢) § لە چیای کەژی
لە مووی بزنی
لە نێڵی ژنی

– جەغ

١٩٣٦(١٩٠٢) § وردە وەک هەرزن
ڕەشە وەک بزن
بە پێنجان بۆی دەچن
بە دووان دەی‌دزن

– کەچ

١٩٣٧(١٩٠٢) § هەموو حەسارێکی چوارگۆشە
پڕ لە بزنی بەلە بۆشە

– خێستر

مەسەل (١٩٠٢)

١٩٣٨(١٩٠٢) * **ئاهی بزنە مسکێنێ، کێوان لە بنەڕەت دێنێ** ١٧١٦/ ش.

١٩٣٩(١٩٠٢) * **ئەگەر بە ڕدێن بایە/ بوایە بزن قازی دەبوو**
(بێ ئەگەرێش دەگوترێ.)‖ ڕواڵەت هەموو شتێک نیە.

١٩٤٠(١٩٠٢) * **ئەگەر بە موو دەبوو، بزن لەسەر تەخت/ تەختێ دەبوو**
ئاواش دەگوترێ **ئەگەر موو بەبەخت بێ، بزن لەسەر تەخت بێ**
بڕ = ١٩٥٠.

١٩٤١(١٩٠٢) * **ئەوی/ ئەوەی بزنێکی نەبێ بزنێکی ناهێنێ**

پیاوی فەقیر بە کاری هیچ نایە. هارتای ٢٣٦٩/ ڤ.

١٩٤٢(١٩٠٢) * **ئی/ هی بزنێ ساڵەری دوازدەی مانگێ بە دەرەوەیە، مەڕ ئەگە جارێکی وەسەرپشتێ گەڕا دەڵێن ئابڕووی چوو – ٢٥/ ڤ.**

١٩٤٣(١٩٠٢) * **بزن ئەگە ئەجەلی هات نانی شوانی دەخوا – ١٨٠٦/ ڤ.**

١٩٤٤(١٩٠٢) * **بزن بۆ شەونکی/ شەونکیش بێ، جێی خۆی خۆش دەکا**

خۆش کردن و رێک‌ورێک کردنی ماڵ و جێگاورێگا بۆ ماوەیەکی کورتیش بێ هەر پێویستە.

١٩٤٥(١٩٠٢) * **بزن دەڵێ: سەرم دەبڕن زۆر چاکە، بەڵام بەو مستەی دەمەرم ئەگە لە پاش فووکردنێ لێمدەدەن**

بۆ جوێ کردنەوەی پێست لە گۆشت بە قامیش یا خودکار حەیوانەکەی فوو دەکەن و دەی گرووێن. بۆ زانیاری زیاتر بڕ= کەوڵ کردن(پیتی ک).

١٩٤٦(١٩٠٢) * **بزنی/ گیسکی فەقیری بە لێدانێ قەڵەو دەبێ**

منداڵی فەقیری بە لێدانێ مەترووری نیە و تێک‌ناچێ .

١٩٤٧(١٩٠٢) * **بزنێکی گڕوێ ئابڕووی مێگەلێکی دەبا – ٧/ ڤ.**

١٩٤٨(١٩٠٢) * **بۆ هەر ئەمن بزنم؟**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)! کەسێک کە سەرەڕای ئەو زەرەر و زیانەی کە، بە هەر هۆیەک، پێی گەیوە ئەگەری زیانێکی‌تری بۆ دێتە/دێننە پێش.

١٩٤٩(١٩٤٨) — هەتیوێک لە ژنێکی ئەدەبزوو. هەر چەند ژنە دەی‌گوت: ئەمن مێردم هەیە و بۆ تۆ نابم، هەتیو دەسبەردار هەر نەبوو. ژنە گوتی: جا مادام وایە دەردت لە گیانم! بەڵێ ژنە هەستا چوو ئەغدەربوخت ئەوەی بوو و ئەبوو بۆ مێردەی گێڕاوە. مێردە گوتی: بۆ سبەینێ بانگی کە ماڵێ. ژنە ئەگە بە هەتیوی گوت. هەتیو لە خۆشیان خەنی بوو. بۆ سبەینێ خۆی نیفتیفە دا و ڕۆیە ماڵە ژنەی. ژنە حوکمی لێ‌کرد خۆی ڕووت کاتەوە. هەتیو خۆی ڕووت کردەوە، زۆر لووس بوو؛ خەتی نەدابوو. هاتن ئەگە دەستەملان بن، دەنگی دەرکەی هات. ژنە گوتی: هەتیوە نەبێ. ئەوە پیاوەکەیە. دەی چ بکەین چ نەکەین؟ گوتی: غاردە بچۆ دەباڵ ئەو بزنەگەلەیەوە. هەتیو خۆی دەباڵ بزنان ڕۆ کرد و پیاوەش وەژوور کەوت.

ژنە کوتی: ئەوە حەجایب پیاوەکە وا زوو هاتوویەوە؟ کچێ کوتی لە نێو شاری هەوەسم بزووت، ناعیلاج هاتمەوە. ئەی کوتی هەناوت خرا بێ! بۆ دەنا شەو قات بۆ؟ وەڵلاهی دڵیشت بتۆقێ ناتدەمێ! کچێ کوتی شتێ وا نەڵێ! ئەمدەیەی مەجبوورم دەچم بزنێکی دەگێم. - کوڕە ئەچی کاری وا بکەی، ئەچی خۆت لە تیغی خودای دەی. ژنە هەرچەند کردی و کراندی پیاوە گیرنەبوو. ئەگە چوو هەتیو خۆی دەنێو بزنان ڕاکردبوو. قوونێکی سپی، هەر چەقەسارێکی لێدا و ڕەزگی نا، هەتیو خۆی توند کرد و نەبزووت. ئێی خەلاس بوو و هاتەوە دەرێ. ژنە کوتی ناکا کاری وات کردبێ. کوتی: ئەرێ‌وەڵلا کردم. جا ئەوە وردە وردە هەوەسم دەبزوێتەوە. ئەگەر ئەمدەیەی مەجبوورم هەر دەچمەوە گیانی بزنەی. دەریجەی کردەوە و ڕۆیە ژووری. خۆی لە هەتیوی خۆش کرد، بۆ چما هەتیو قیت نەبۆوە. زەلامێک! کوتی: بۆ دایەت دەگێم هەر ئەمن بزنم!

[ڕەسووڵی نادری]

* 1950(19-2) به ڕیش بوایە/ بایە، بزن بابی هەموو کەس دەبوو
ڕووالەت هەموو شتێک نیە. بڕ - 2077/ ئ.

* 1951(19-2) خودا هەقی/ حەقی بزنی کۆڵە بەسەر بزنی شاخدارەوە ناهێڵێ
(بزنەکۆڵە: بزنی بێ‌شاخ.)‖ خودا هیچی لێ ون نابێ و تۆڵەی چەوساوان دەستێنێتەوە.

* 1952(19-2) ژنیان کرد بە کوێخا، ساڵێ حەوت جاری/ جارانی بزن دەبڕێوە
بڕ - 1877.

* 1953(19-2) مەڕ بە پێی خۆی، بزن بە پێی خۆی
هەر کەس لە قەدەر گوناهی خۆی لێی دەپرسرێتەوە.

* 1954(19-2) مەشکەی بزن/ بزنێ جارێک لە دارە، جارێک لە خوارە
بزن، شیری زووزوو کەم دەکا و هەموو ڕۆژێ مەشکەی نابێ.

* a1954(19-2) نە مشکی تەڕمزنێ، نە بەرخی بەر بزنێ، نە ماڵی سەر ماڵە بابی ژنێ - 321.

* 1955(19-2) هەتا بزن نەکا پێلەپێلێ، نێری ناکا هێلەهێلێ
هەتا کچ / ژن پێی خۆش نەبێ، کوڕ/ پیاو وە دوای ناکەوێ و ...

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (١٩٠٢)

١٩٥٦(١٩٠٢) ≈ **ئەگەر ئەوەندە بەفر بباریێ، بزن لەسەر لاتەنیشتێ ئەستێران بخوا**

هارتای **بە هەوراندا هاتبم**. ٢٠١٧/ ت.

١٩٥٧(١٩٠٢) ≈ **بزن**

١) بەدفەڕ.

٢) کەسێک کە لە ڕژد و هەڵەموت و بڵیندییان ئازا بێ.

« ئای لەو بزنەی! دەڵێی بزنە. وەک بزنی وایە.»

١٩٥٨(١٩٠٢) ≈ **بزنی وەتەگە دێنێ**

بۆ میوە و خواردەمەنی زۆر ترش دەکار دەکرێ.

‖ بڕ= وەتەگە هاتن (لە پیتی ت).

a١٩٥٨(١٩٠٢) ≈ **درۆزن کلکە بزن**

منداڵ بە منداڵی درۆزنی دەڵێن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٩٠٢)

١٩٥٩(١٩٠٢) ⌘ **بزن دان**

قام کوتن. گۆرانی کوتنی میوان یا غەریب لە مەجلیسدا. **« کوتیان کوردە غەیری مومکینە دەبێ میوان بزنێ بدا. کوتی: بابە! ئەخە ئەمن کوردێکی شارەزووریم و شوانەوڵەم و چ نازانم... کوتی: ئەمن قامێکی لە گەرمێنێ ژووروو فێری بوومە ئەو قامەیە دەیڵێم.»**

[عەلی شەمسی: لاس و خەزاڵ]

١٩٦٠(١٩٠٢) ⌘ **دەگەڵ تری بزن بەشەڕ هاتن**

(بزن زۆر دەترێ و بە ترینی ئەو فەلس بوون مانای نیە.)‖ کەمحەوسەلە و تووڕە بوون.

ڕێکەوەندەکان (١٩٠٢)

١٩٦١(١٩٠٢) ☆ **بزنانە**

جۆرە باجێکی ناغایەتییە بە پێی سەری بزنان لە خاوەنی دەستێندرا. **«دەڵێن بەرتیل بەردی نەرم دەکا، با ئەو بزنانەی دەمێ و بە قوربان و سەدەقەی بم، بەڵکە دڵی نەرم بێ و خەزاڵم بۆ بستێنێ.»**

[قەمەری: هاوارەبەرەو]

١٩٦٢(١٩٠٢) ☆ **بزنەترشە**

گیایەکە وە کەوەر دەچێ. سەلکی بەقەدرا پیوازێکی پچووک دەبێ. بزن دەیخوا و لەبەر تیژی پێی دەترێ.

١٩٦٣(١٩٠٢) ☆ **بزنگرە**

گیایەکی چەورە، قاتڵەسەری مێشانە، هەرچی بچێتە سەری وەک چەقەی پێوەی دەنووسێ.

١٩٦٤(١٩٠٢) ☆ **بزنمژ**

جۆرێک مارمێلکەی درێژ و ئەستوور.

١٩٦٥(١٩٠٢) ☆ **بزنمژە**

گیاندارێکە چوار دەست و قاچی هەیە و پەنجەکانی درێژن. دەستی وە دەستی ئینسان دەچێ. کاوێژ دەکا. لەشی بەقەد پشیلەیەک گەورە و ئەستوورە. بە کلکە درێژەکەیەوە نیزیکەی میترێک درێژ دەبێ. لە دەشت دەم بە گوانی بزنانەوە دەنێ و دەیانمژێ. هەر بزنێکی ئەم دەعبایە بیمژێ گوانی لە کەرەم دەکەوێ و شیر نادا. لە کوردستان کەوڵەکەی دەکەنە بەرگی کالانی خەنجەر.

[زەبیحی: قامووس٣٢٧و٣٢٨]

١٩٦٦(١٩٠٢) ☆ **بزنمشک**

بڕ = ١٩٦٥.

١٩٦٧(١٩٠٢) ☆ **بزنەدۆخە**

ئەو بزنەی سەبارەت بە ڕسقەکەی دەیانda بە وەعدی ئیشکبوونی.

١٩٦٨(١٩٠٢) ☆ **بزنەڕێ**

بڕ = ١٩٧٦.

١٩٦٩(١٩٠٢) ☆ **بزنەقسر**

بزنێک کە ساڵێک نەزابێ.

١٩٧٠(١٩٠٢) ☆ **بزنەکوڕانە**

ئەو بزنەی کە بە بۆنەی لە دایکبوونی کوڕی ئاغا لە لایان مسکێنەکانی گوندەوە پێشکێش بە ئاغا دەکرا.

١٩٧١(١٩٠٢) ☆ **بزنەکێوی**

گیاندارێکی گیاخۆرە، وەکوو ئاسک دەچێ، نووکی شاخەکانی خوارە، لە جێگای سەخت دەژی و بە ڕەوەز و زەرد و ماهان هەڵدەگەڕێ. ڕەنگی زەردێکی کاڵە، تیسکی (مووی) زۆر کورتە بەر پەنجە ناکەوێ. لە چیاکانی کوردستان زۆرە و نێچیروان بۆ خاتری گۆشتی ڕاوی دەکەن.

[زەبیحی: قامووس٣٢٨]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (١٩٧١)

١٩٧٢(١٩٧١) ≈ **بزنەکێوی**

کەسێک کە بە جێگای سەخت هەڵدەگەڕێ و لە بەرزایی ناپرینگێتەوە.

«دەڵێی بزنەکێویە. وەک بزنەکێوی وایە. لە بزنەکێوی حەجایەبترە. ئای لەو بزنەکێویە.»

١٩٧٣(١٩٠٢) ☆ **بزنەگەل**

ڕانی بزن.

١٩٧٤(١٩٠٢) ☆ **بزنەوەس**

مەشکەیەک کە لە پێستی بزن سازکرابێ.

▌ بڕ= مەشکە (لە پێتی م).

١٩٧٥(١٩٠٢) ☆ **بزنی کوێرگوان**

بزنێک کە تەنیا گوانێکی هەبێ. **«ماینێکی کەحلانت بێ، دەگەڵ بزنێکی کوێرگوان/ سەماوەرێکی مەشتی، دەگەڵ دەستێک ئیستیکان/ نۆ کوپە پەنیر دەگرین، دەگەڵ نۆ خێگە ڕۆنان/ دە با لێمان میوان بێ، سەت ئەمینێ و سەت ئاژان/ بە خەیاڵیدا نایە، تۆم بێژی بێ نەشمیل گیان»**

[مەلیحا ڕەحمان‌ئۆلد]

١٩٧٦(١٩٠٢) ☆ **ڕێ‌تەکەبزن**

ڕێی باریک و ناستەم. بڕ= ١٩٦٨.

بزوتن

جوولان.

باوەڕ (١٩٧٧)

١٩٧٨(١٩٧٧) ◊ بەهاری خوێن دەبزوێ و گۆشت زیندوو دەبێتەوە.

مەسەل (١٩٧٧)

١٩٧٩(١٩٧٧) * **بەرد ئەگە لە جێی خۆی بزووت جێی خۆی ناگرێتەوە**

بڕ- ٢٧٦٠.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (١٩٧٧)

١٩٨٠(١٩٧٧) ⌘ **ڕوحم بزووتن**

« پیرێژن وەک کەسێکی ئەگەر عەولادی خۆی ببینێ ڕوحمی بۆی دەبزوێ و جەرگی ئاور دەگرێ...»

[فەتاحی قازی: سەعیدو میر سەیفودین ١٨٧]

« ئەلمان ئەوە چاوم بە تۆ کەوت ڕۆحم بۆت بزوت.»

[ئەحمەد لوتفی: مەم و زین]

١٩٨١(١٩٧٧) ⌘ **سەرما/ گەرما بزووتن**

دەست پێ‌کردنی سەرما/ گەرما. « چیخیان ڕاشەنگارتووە، پەردوویەکی ئەمانەتی، سەرمابزووتووە...»

[ئەمیری: هاوارمەبەرمە ١٧٩]

١٩٨٢(١٩٧٧) ⌘ **غەرەز بزووتن**

« دووبارە غەرەزی سوڵتانمەحموودی بزووت، دەری‌کرد...»

[ئەحوور: هەڵاهەت]

١٩٨٣(١٩٧٧) ⌘ **گەلاوێژ بزووتن**

« پایزە گەلاوێژ لە من دەبزووت، هەی پایزە گەلاوێژ لە من دەبزووت...»

[حەمەدی ئاغای و ئەسمەری]

١٩٨٤(١٩٧٧) ⌘ **مەمک بزووتن**

هاتنە خوارەوەی شیری مەمک بێ‌ئیختیار.

باوەڕ (١٩٨٤)

١٩٨٥(١٩٨٤) ٥ ئەگەر دایک لە منداڵ دوور بوو و مەمکی بزووت دەڵێن ئەوە منداڵە برسێتی.

١٩٨٦(١٩٧٧) ⌘ **ئەشەی کەللە بزووتن**

« ئەشرەفی و زێڕ و هەیت و هووت/ خاڵت هێناوەتە سەر ڕووت/ ئەوجار ئەشەی کەللەم بزووت »
[سەعید و میرسێوەدین ٢٧٥]

« ... پیاو ئەشەی کەللەی دەبزوێت دڵ دەکەوێتە ئەکاندانە »
[فەتاحیقازی: لاس و خەزاڵ٦٧]

« بەندم دێن بە تاق و جووت/ عاشقم بە خاڵی سەر ڕووت/ چاوم کەوت بە چاوی/ ئیشەی کەللەم بۆی دەبزووت/ ماچت دەڵێی شەربەتە/ ڕەحمەت لە قەبری مردووت »
[پاپانیانی: کلفیمرادان١٤٥]

١٩٨٧(١٩٧٧) ⌘ **مەزە بزووتن**

ئیشتیا کردن. ئارەزوو کردن.

١٩٨٨(١٩٧٧) ⌘ **نەبزووتن**

١) ← ١٩٧٧.

« ئەگە ئەماشای کرد نقابپۆش بوو، بزواندی، نەدەبزووت! وەک جگی مانگی کانوونێ و چلەی جستانێ بەو زینەی بەستبووی!»
[قالەطین: براپۆک]

« ئابێ لە دەور و پشتی من نەبزووێ...»
[ڕەسووی ئاوری: هەقایەت]

٢) نەبەر هەڵنەستان. **« ... سلاوی کرد، یەک یەک جوابی سلاویان داوە، کەسیش لە جێی خۆی نەبزووت.»**
[سەیدوسێن: هەقایەت]

مەسەل (١٩٨٨)

١٩٨٩(١٩٨٨) ⁎ **ئاوری لە سەر پشتی پکەیەوە، لە حاست خۆی نابزوێ**

ئینسانی تەمبەڵ و تەوەزەل. کەسێک کە قوونی لە حەرزی نایێتەوە.

١٩٩٠(١٩٨٨) ⁎ **دنیا ئاو بیبا لە جێی خۆی نابزوێ.** ٨٧٦/ ئـ.

۱۹۹۱(۱۹۸۸) * **مەڵفەی وە بن دەی نابزوێ**

کەس یا شتێک کە قورس و قایم بەجێی خۆیەوە نووسابێ.‖ ناواش دەگوترێ بە **مەڵفەش هەڵناسێ.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۱۹۸۸)

۱۹۹۲(۱۹۸۸) ⌘ **گوێ نەبزووتن**

بەهێند نەگرتن.بایەخ بۆ دانەنان. «_ لە حەیفی ئەو قسانەی وسێتی وەختە وە زگ بدەم. _ کوڕە گوێشت نەبزوێ.»‖ ناواش دەگوترێ **گوێ پێ نەبزووتن.** « گوێت، گوێشت پێ نەبزوێ.»‖ هاوتای **کێر بە گون نەچوون.**

۱۹۹۳(۱۹۸۸) ⌘ **موو لێ نەبزووتن**

١) نەبزووتن و چرتە نەکردن. **« جاران کە گۆرانییەکانی مامڵیمان لێدەدا سەر تا پای دەبوو بە گوێ، مووی لێ نەدەبزووت.»**

[مەهن: هەواری خاڵی]

٢) پێ تێک نەچوون. بە هێند نەگرتن. **« سولەیمانبەگ هەر موشی لێ نەبزوتن و گنج مانا بێ نەیهاتێ...»**

[هەوار: شەرەفنامە ٣٨٥]

بزووتنەوە

جوولانەوە.

مەسەل (۱۹۹۴)

۱۹۹۵(۱۹٤٤) * **کەس لە قەدەر خۆی نابزوێتەوە**

کەس لە قەدەر بەرەی خۆی پێ ڕاناکێشێ.

بزۆک

هەر گیاندارێک کە بزێ.

مەتەڵ (١٩٩٦)

١٩٩٧(١٩٦٦) ؟ بزۆكی لەسەر نزۆكی،
لەسەر نمرۆكی
نەرۆكی لەسەر برۆكی

– ژنێک سواری پەسترێک بووە و پەسترەکە لەسەر پردێکە – ٢١٢٧/ن.

بژاردن

حیساب کردن، ژمارە کردن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (١٩٩٨)

١٩٩٩(١٩٩٨) **ژنێکە دەبێ بیبژێری**

بۆ مەدح و پەسنی ژنی چاک دەکار دەکرێ، بێعەیب و ئیراد بوون .

ڕێکەوەندەکان (١٩٩٨)

٢٠٠٠(١٩٩٨) ☆ **ئەژمار**- ١٨٣٥/ ف هەتا ١٨٣٧/ ف.

٢٠٠١(١٩٩٨) ☆ **شوکرانەبژاردن**

سپاسی خودا و شوکری نیعمەت کردن. **«میرمەم دەڵێ: میر دەخیلت بم، ئەمن دەبژێرم شوکرانێ/ دۆستی من یەکێکە وەک عوزیەکانی لە ئاسمانێ»**

[هێمن: تۆحفە١٣٥]

٢٠٠٢(١٩٩٨) ☆ **شوکرانەبژێر بوون**

بڕ = ٢٠٠١.

٢٠٠٣(١٩٩٨) ☆ **نانبژێر**

قرتیس و لەچەر. هاوتای **نانەخۆر**، ١٥٤٩.

بست

ئەندازەیەکە بۆ پێوانی درێژی شت (واحد طول) کە بە شێوەیەکی تێوتجی ٢٢ سانتیمیتر

دەبێ و لەسەری قامکە گەورەی دەستی شادەمی‌زادرا دەستپێ‌دەکا و دەگاتە دوایی پەنجەتوتە و پەنجەکانی دیکەی دەست لێک بلاو دەکرێنەوە و تیر دەکرێن.
[زەبیحی: قامووس٣٣٢]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٠٠٤)

٢٠٠٥(٢٠٠٤) ≈ **بستەڕێ**

ڕێی کورت. «ڕاوەستە بە ماشێنی دەتگەیێنمەوە. — لەو بستەڕێ‌یەی ماشێنم بۆچی؟»

ڕێکەوەندەکان (٢٠٠٤)

٢٠٠٦(٢٠٠٤) ☆ **باڵابستە**

بر= ١١٩١.

٢٠٠٧(٢٠٠٤) ☆ **بستەباڵا**

بر= ١١٩١.

بسکە

نیشانەی دڵخۆشی و بەدەماغی و سەرکەوتن کە لە دەموچاوی ئادەمی‌زاد دەردەکەوێ.
[زەبیحی: قامووس٣٣٢]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٠٨)

٢٠٠٩(٢٠٠٨) ⌘ **بسکەبسک بوون**

«هەر بسکەبسکی بوو.» ‖ بر= ٢٠١٠.

٢٠١٠(٢٠٠٨) ⌘ **بسکەی سمێڵ/ سمێلان هاتن**

بزەی لێو و گەشەی ڕوو لە خۆشیان.‖ هاوتای **فیکەی سمێل/ سمێلان هاتن. بۆرەبزە هاتن.**

بلوێر

ئامرازێکی مۆسیقای کوردی‌یە. لە قامیش دروست دەکرێ. حەوت کونی تێدایە —

بەئەندازەی حەوت پیتی نۆتەی مۆسیقای کە تازە دۆزراوەتەوە (دۆ، ڕێ، می، فا، سۆل، لا، سی) - و هەموو هەوایەکی پێ لێدەدرێ.

[زەبیحی: قامووس/٣٣٤]

باوەڕ (٢٠١١)

٢٠١٢(٢٠١١) ٥ زوو، بلوێر و حەیران لە عێراقی قاچاغ بوو، دەیانکوت غەریب غەریبەتیان پێی هەڵدەستی.

٢٠١٣(٢٠١١) ٥ شەخسێک هەیە لە گەرمێنی، ئەوی پچێ بپارێتەوە بڵێ فێری بلوێری بم و لەسەری بنوێ. ئەگە هەستا بینێ دەخواتەوە و دەبێتە بلوێرژەن.

٢٠١٤(٢٠١١) ٥ مەڕ چوارچاوی بوو، دوو چاوی لەتاو بلوێری کوێربووە و قووڵکایەکانی جێ چاوی هەر دیارن.

مەسەل (٢٠١١)

٢٠١٥(٢٠١١) * **بلوێر هەر قابیلی شوانە**

هاوتای **گۆشت هەر قابیلی/ لایەقی بازە.**

٢٠١٦(٢٠١١) * **لەسەر حەوت برایانڕا بە برای بێ‌لێو فیتوویان/ بلوێریان لێ‌دەدا**

بڕ = ١٣٦٧.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٠١١)

٢٠١٧(٢٠١١) = **بلوێری شەیتانی**

(دەگەڵ "زمان "دێ.) ▮ دووزمان، نەمام، کەسێک کە زمانی بە هەموو باریکدا دەگەڕێ. « زمانی دەڵێی بلوێری شەیتانی.» « زمان زمان نیە، بلوێری شەیتانی.»

٢٠١٨(٢٠١١) = **وەک دە بلوێرێی کا/ کەی ئاوا بوو**

حالی شوێنی باگر.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠١١)

٢٠١٩(٢٠١١) ⌘ **بلوێر بۆ گا لێدان**

قسەکردن بۆ کەس/ کەسانی ناحالی.

ڕێکەوەندەکان (٢٠١١)

٢٠٢٠(٢٠١١) ☆ **بلوێرژەن**

کەسێک کە بلوێر لێدەدا.

٢٠٢١(٢٠١١) ☆ **بلوێرژەن**

بڕ— ٢٠٢٠.

٢٠٢٢(٢٠١١) ☆ **بلوێر لێدان**

ژەنینی بلوێر.

بلوێر

لوولەیەکی دارە، بستێک درێژ دەبێ و سەرێکی تەزێ لە لاسکەکەی دێتە پێشەوە. لە بالێفەی بێشکەی منداڵ هەڵدەکێشرێ. تا کاتێ منداڵەکە میز دەکا بە بلوێردا بچێتە ناو ئاوەخانە کە بە ژێر لانکەکەوە دەیبەستن. بە پێی شکڵی ئەو بەشەی کە لە لاسکەکەی دێتە پێشەوە دەبێتە کوڕانە و کچانە.

[زەمبیجی: قامووس٣٢١]

باوەڕ (٢٠٢٣)

٢٠٢٤(٢٠٢٣) ◊ منداڵ ئەگە لە لانکێ هاتبا خوارێ، بلوێرەکەیان بە ئاوێ دادەدا - ١١٦٤/ ش.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٠٢٣)

٢٠٢٥(٢٠٢٣) ━ **(فلانی) تازە بلوێرەکەی بە ئاوێدادەوە**

بڕ— ٢٠٢٦.

٢٠٢٦(٢٠٢٣) ━ **(فلانی) پەستا/ ئێستا بلوێرەکەی ئاو نەیبردووە**

بڕ— ١١٦٩/ ش.

ڕێکەوەندەکان (٢٠٢٣)

٢٠٢٧(٢٠٢٣) ☆ **بلوێربەزێن**

حاڵی منداڵێک کە لە بێشکەدا زۆر دەجووڵێتەوە و خۆی لە بلوێر ڕزگار دەکا و میزەکەی دەماڵ خۆی دەکا.

٢٠٢٨(٢٠٢٣) ☆ **بلوێربەزێن**

ئینسانی بێچاوڕوو و ڕووهەڵماڵاو.

٢٠٢٩(٢٠٢٣) ☆ **بلوێڕێچ**

پارچە پەڕۆیەکە لە لێواری بلوێری دەماڵێنن هەتا نێوگەڵی منداڵ حەزیەت نەدا.

بله

سووکەڵەی ناوی ئیبراهیم.

مەسەل (٢٠٣٠)

٢٠٣١(٢٠٣٠) ✱ **خلە دەکا گانێ، بلەی دەبەنە دیوانێ**

باری تاوانی کەسێک خستنە سەر کەسێکی تر.

٢٠٣٢(٢٠٣٠) ✱ **خلە ژنێ دێنێ، بلە هەڵدەپەڕێ**

ئەم شێوانەش هاتوە: **داوەتی خلەیە، بلە هەڵدەپەڕێ. خلە ژنێ دێنێ، بلە بەری دەتاشێ. خلە ژنێ دەگوێزێتەوە، بلە خۆی دەڕازێنێتەوە.**

بڵاو

شتی بەکۆمەڵی لێکپڕژاو.

مەتەڵ (٢٠٣٣)

٢٠٣٤(٢٠٣٣) § سەری خڕە و بنی/ قوونی بڵاوە

ئەگەر ناقڵت بێ، دەڵێی کڵاوە - ٥٧٦/ ئـ.

ڕێکەوەندەکان (٢٠٣٣)

٢٠٣٥(٢٠٣٣) ☆ **بڵاو بوون**

لێکپڕژان. لێک دوور بوونەوە، پەخش بوون.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٣٥)

٢٠٣٦(٢٠٣٥) ⌘ **ئابڕوو بڵاو بوون** – ١٥/ ئ.

٢٠٣٧(٢٠٣٥) ⌘ **باقە بڵاو بوون**

بڕ– ١٠٦٠.

٢٠٣٨(٢٠٣٥) ⌘ **ماڵ بڵاو بوون**

ماڵ خرا بوون. سەروەت و سامان بە دەستەوە نەمان. « **خاتوونئەوڕێزی زۆر گریا، دەڵێ: بووم بۆسۆ و بەدناوە/ باپیشم چوو، ماڵی بڵاو بوو، زگم سووتاوە.**»

[فەتاحی قازی: شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ ٤٧٦]

٢٠٣٩(٢٠٣٥) ⌘ **وەک تۆوی هەرزن بڵاو بوون**

بە جارێک لێک‌پرژان و بڵاوەکردن « **تارێکی بەربەرەکانی نەکرد و پێش ئەوەی لەشکری سوور بگاتە مەهاباد، چەکی فڕێ دا وەک تۆوی هەرزن بڵاو بوو.**»

[هێمن: تاریک و روون ١٨]

٢٠٤٠(٢٠٣٥) ⌘ **پەرژ/ پرژ/ پرش و بڵاو بوون**

«**قاچم تێک‌هاڵا و کەوتم و قاپ شکا و کەباب پەرژ و بڵاو بوونەوە.**»

[هەژار: چێشتی مجێور ١٢٩]

٢٠٤١(٢٠٣٥) ⌘ **لێک بڵاو بوون**

لێک دوور بوونەوە، پەخش بوون. « **... بە دەردی هەمو براڵە چوون، لێک بڵاو بوون.**»

[هەژار: شەرەفنامە ٧٤٣]

٢٠٤٢(٢٠٣٣) ☆ **بڵاوبوونەوە**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٤٢)

٢٠٤٣(٢٠٤٢) ⌘ **بە نووکی دەرزی خڕ کردنەوە و بە نووکی درێشە بڵاو بوونەوە**

کۆ کردنەوە و بەدەست هێنانی ماڵی بەزەحمەت و لەدەست بوونەوەی بە سووک و ئاسانیی.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٠٤٢)

٢٠٤٤(٢٠٤٢) ☆ **بڵاو بوونەوەی قسە/ خەبەرێک**

پێ‌زانینی خەڵک بە قسەوباس و خەبەرێک. « **کوتی: برایم! تازە قسەی من و تۆ بڵاو بۆتەوە، بێ فایدەیە...**»

[ڕەسووڵ بالەکی: برایم‌ۆک]

٢٠٤٥(٢٠٣٣) ☆ **بلاو کردن**

لێک دوورخستنەوە. لێک جوێ کردنەوە.

٢٠٤٦(٢٠٣٣) ☆ **بلاو کردنەوە**

بەخش کردنەوە.

٢٠٤٧(٢٠٣٣) ☆ **دەستبلاو**

« ئەحمەدخان پیاوێکی زۆر دەسبلاو و هەرزەکار و کەللەیی بوو.»

[مەولوود: مۆزووویئەرمەلان٩٣]

بڕ ــ ١٧٥٤/ ش.

باوەڕ (٢٠٤٧)

٢٠٤٨(٢٠٤٧) ◊ منداڵی سارا ئەگە دەستی قووچاو بێ، دەڵێن وەک بابی لەچەر دەبێ. ئەگەر دەستی بلاو بێ دەڵێن وەک بابی دەستبلاو دەبێ.

٢٠٤٩(٢٠٣٣) ☆ **زاربلاو**

کەسێک کە قسەی تێ‌دا ڕاناوەستێ، زاربەهاوار. **« دڵنیا بە من زاربلاو نیم، نە هیچم لە تۆ بیستوە و نە ئاگام لە هیچە!»**

[حەسەن‌زادە: گۆڵەپیاو١٢٠]

بڵند/ بڵیند

١) حاڵی شتێک کە لە شوێنی خۆیەوە قیت بوویێتەوە و هێندێک لە ئەزای بەرەژوور خۆی داگیر کردبێ. **« ئەم خانوویەرمیە پازدەگەز بڵندە.»**

٢) حاڵی شتێکی کە لە زەوی‌را بەرەو ئاسمان چووبێ و تا ئەندازەیەک لە زەوی دوور کەوتبێتەوە.

٣) حاڵی مانگ و ڕۆژ کە لە ئاسۆی ڕۆژهەڵات دوور دەکەونەوە. **« مانگی یەک‌شەوە وا بڵیند نابێ.»**

[زەبیحی: قامووس٣٣٨]

مەتەڵ (٢٠٥٠)

٢٠٥١(٢٠٥٠) § بڵێندە چنار نیە
کەسکە خمیار نیە
ترشە همنار نیە
– ڕێواس

٢٠٥٢(٢٠٥٠) § لە قیلی ڕەشترە
لە بەفری سپی‌ترە
لە وشتری بڵێندترە
– قشقەلە

٢٠٥٣(٢٠٥٠) § لە وشتری بڵێندترە
لە ساواری وردترە
لە شەکری شیرنترە
– هەنجیر

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٠٥٠)

٢٠٥٤(٢٠٥٠) ~ **هەر شاخێکی بڵێندە دستی لەسەردانێ**

هاوتای **هەر ڕێیەکی سەختە بیگرە. هەر غەڵەتێکی دەی‌کەی بیکە. چ دەکەی بکە.**

٢٠٥٥(٢٠٥٠) ~ **هێندە دارێکی بەرز و بڵێندی دستم نەتگاتێ**

لە کەسێک بی‌منەت بوون.‖ هاوتای **هێندە شتێکی زەریف نی. هێندە شتێکی زەریفی ئیدی./ شتێکی هێندە...**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٥٠)

٢٠٥٦(٢٠٥٠) ※ **لە بڵێندی ڕوانین**

بەرزەفڕ بوون.

مەسەل (٢٠٥٦)

٢٠٥٧(٢٠٥٦) ※ **لە بڵێندان بڕوانی بەسەر نەویاندا دەکەوی**

ئینسان دەبێ قانع بێ.‖ هاوتای **لە هەورازی مەڕوانە، با لە نەویان نەکەوی.**

٢٠٥٨(٢٠٥٠) ≈ لێک بڵێند کردن

تێک‌بەردان، دەگژ یەک ڕۆ کردن. « خەریکن کورد و تورکان لێک بڵێند کەن.»

ڕێکەوەندەکان (٢٠٥٠)

٢٠٥٩(٢٠٥٠) ☆ **لووتبڵێند**

بادیءهەوا، بەفیز.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٠٥٠)

٢٠٦٠(٢٠٥٠) ☆ **بڵێندبوون**

چوونە حەوا، بەرز بوونەوە.

پێک‌هاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٦٠)

٢٠٦١(٢٠٦٠) ⌘ **لێ‌بڵێندبوون**

بە تووڕەیی و بە نیازی شەڕ و هەڕەشە لە کەسێک هەستان/ داواندنی کەسێک.‖ هاوتای **لێ دەرهەڵبوون، لێ ڕاستبوونەوە.**

٢٠٦٢(٢٠٦٠) ⌘ **هاوار لێ بڵێندبوون**

دەنگ لێ بەرزبوونەوە بە هۆی ترسان یا ژان پێ‌گەیشتن. « دەگەڵ چاوی بە سەگەکانی کەوت، هاواری لێ بڵێندبوو: بە قوربانتان بم دەریان کەن کلکیان وە داس دەچێ.»

[قازی ئەحمەد: مەرۆ،٧٩]

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٠٦٠)

٢٠٦٣(٢٠٦٠) ☆ **لەبەر بڵێند بوون**

بە حورمەتی سڵاو یا وەژوورکەوتنی کەسێک لە جێی خۆ هەستان.

‖ هاوتای **لەبەر هەستان.**

٢٠٦٤(٢٠٥٠) ☆ **بڵێندبوونەوە**

بەرزبوونەوە، هەستانەوە.

٢٠٦٥(٢٠٥٠) ☆ **بلیند کردن**

بەرز کردن.

مەسەل (٢٠٦٥)

٢٠٦٦(٢٠٦٥) * **خودا ئەگە یەکێکی بلیند کرد بە کەس نەوی نابێ، ئەگە یەکێکیشی نەوی کرد بە کەس بلیند نابێ**

ئاواش دەگوترێ **خودا ئەگە یەکێکی بلیند کرد.**

٢٠٦٧(٢٠٥٠) ☆ **بلیندی**

شوێنی بلیند.

٢٠٦٨(٢٠٥٠) ☆ **بلیندایی**

١) ڕادەی بەرزایی هەر شتێک بە باری قیتیدا.

٢) جێگا و شوێنی بەرز.‖ بەرزایی.

٢٠٦٩(٢٠٥٠) ☆ **بلین‌گۆ**

١) کەرەسەیەکە بۆ بەرز کردنی دەنگ.

٢) ئامرازێک کە سینگنالی ئێلێکتریکی دەکاتە دەنگ.‖ بلندگۆ. بلیندگۆ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٠٦٩)

٢٠٧٠(٢٠٦٩) ≈ **دەڵێی بلین‌گۆیە**

بۆ نیشانی دەنگ‌زل دەکار دەکرێ.

‖ هاوتای **دەڵێی هۆڕهۆڕیە.**

٢٠٧١(٢٠٦٩) ≈ **دەڵێی بلین‌گۆی قووتداوە**

بڕ ← ٢٠٧٠.

بن

خوارەوە، ژێر.

مەتەڵ (٢٠٧٢)

٢٠٧٣(٢٠٧٢) § ئاسمان/ حاسمانێ شینە و بنی قوڕعانە

– کارگ

٢٠٧٤(٢٠٧٢) § بنی دارە
نێوی تاڵە
سەری ئاورە

– سیخار و مۆدنە

٢٠٧٥(٢٠٧٢) § بنی قوڕە قیامەت
سەری سوورە عەلامەت
سەلی عەلامحەممەد

– تەندوور

٢٠٧٦(٢٠٧٢) § دایمە لە بن گڵی دایە ئەگە هاتەوە لە کابانیماڵی جوانترە

– گاسن

٢٠٧٧(٢٠٧٢) § زمردە و دمردە
لە بن بەردە

– دووپشک

٢٠٧٨(٢٠٧٢) § سیپە و پانە
سێ مەمکی لە بنانە

– قەپان

٢٠٧٩(٢٠٧٢) § سەرتاڵی بن کۆڵوو کوڕی چ پێغەمبەرێکی؟
بڕ= ٣٥٣٢.

٢٠٨٠(٢٠٧٢) § سەرکوتی بن تیژ

– سووژن

٢٠٨١(٢٠٧٢) § سەر لووسی بن پەڕاسوو

– میخ

٢٠٨٢(٢٠٧٢) § سەری بە خۆتەوە و بنی بە دایکتەوە

– مەمک

٢٠٨٣(٢٠٧٢) § سەری بە نوێژە
بنی بە کوێژە

– گۆزە

٢٠٨٤(٢٠٧٢) § سەری کەسکە، بنی سپی

– کەتگر

٢٠٨٥(٢٠٧٢) § سەری لە بن قوونی، قوونی لەسەر بەردی، بە دیان بۆی دەچن

– بزری و مەرپۆشین

٢٠٨٦(٢٠٧٢) § سەری نانی و بنی نانی

– بیسمیلا و ئەلحەمدولیلا

٢٠٨٧(٢٠٧٢) § سێ سوار لە بن سوارێکی دەلەرزن

– ئەون

٢٠٨٨(٢٠٧٢) § لە سەری ساوە
لە بنی کرێوە

– بزوێنک/ مۆمک

٢٠٨٩(٢٠٧٢) § مامێکم هەیە لە بن گڵی
بە گونان دەڵێ وڵی‌وڵی

– مشک

دوعا (٢٠٧٢)

٢٠٩٠(٢٠٧٢) ⊠ یا ڕەبی بیدا بە شووتی/ هەنار و لە بن سەری داتێ

بر– ٢٢٦٦/ ش.

پەند (٢٠٧٢)

٢٠٩١(٢٠٧٢) ⊕ لەبن سێبەری شێری دانیشە با شێر بتشکێنێ

جنێو (٢٠٧٢)

٢٠٩٢(٢٠٧٢) ϕ گووت بە بنی ڕدێنی

بر– a٢١٧٤.

مەسەل (٢٠٧٢)

٢٠٩٣(٢٠٧٢) ⌘ ئەگە ناتخورێ بنی ڕانی، چت داوە لە ماندوونەبوونی شوانی

بر– ٢١١٣/ ش.

٢٠٩٤(٢٠٧٢) * **ژنی مەردان، لەبن بەردان**

(ژنانەیە.)‖ بۆ ژن مەردایەتی و نیشانەتی مێرد گرینگە نەک ماڵوحاڵ.

ئاواش دەگوترێ **ژنی مەردان بە، لەبن بەردان بە.**

٢٠٩٥(٢٠٧٢) * **دیزە دەڵێ: بنم زڕە، ئەسکوێ دەڵێ: ئەمن لە کوڕێم کەوچک دەڵێ: وا نیە!**

(ئەسکوێ لە دیزەی نیزیکە و تێیەڵدە.)‖ بۆ کەسێک دەکار دەکرێ، لە نێو ئاسیاواندا، بە درۆ تاریفی خۆی دەکا و بە شاخ و باڵی هەڵدەڵێ.‖ وڵامێکی تر بۆ ئەو کەسانە: **بچۆ/ بچۆ جێگایەک کەس نەتناسێ، خۆت هەڵبکێشە پڕ بە کراسێ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٠٧٢)

٢٠٩٦(٢٠٧٢) = **ئەوەی لە بن بەڕیە با بێتە سەر بەڕێ**

بڕ = ٣٠٢٠ .

٢٠٩٧(٢٠٧٢) = **دەڵێی دڕوی وە بن کلکی دراوە**

زوور دەرهەڵدەبێ.‖ هاوتای **دەڵێی بیباری خواردۆ. دەڵێی بیبارە. دەڵێی باڕووتە.**

٢٠٩٨(٢٠٧٢) = **دەڵێی سێوی بن گەڵایە**

(سێوی بن گەڵای چونکە تاو لێی‌نادا جوان دەمێنێ.)‖ بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە جوان مابێ و تێک‌نەچووبێ .

٢٠٩٩(٢٠٧٢) = **سەری بێ‌ڕسق/ ڕۆزی دە بن گڵی دایە**

ئینسانی زیندوو خودا بۆی هەر دەگەیێنێ.

٢١٠٠(٢٠٧٢) = **سەری تووری و بنی گێژەری و ئەو لا و لای چەوەندەری**

توور سەرەکەی خۆش و بەتامە و گێزەر بنەکەی و چەوەندەریش ئەو لا و ئەو لاکەی .

٢١٠١(٢٠٧٢) = **سەردۆست، بن‌کۆست**

بڕ = ٧١٣/ ئ.

٢١٠٢(٢٠٧٢) = **سەری ساڵێ و بنی ساڵێ، یاخودا/ لێتان نەمرێ گەورەی ماڵێ**

بڕ = هەلارەمەلاوە (پێتی ە).

٢١٠٣(٢٠٧٢) = **سەر سوورە/ی بن هەمبانە**

بڕ = ٧١٣/ ئ.

٢١٠٤(٢٠٧٢) = **سەر تۆزی بن ئاڵۆز/ هاڵۆز - ٧١٣/ ئ.**

٢١٠٥(٢٠٧٢) ≈ **سەر لووسی بن ئاڵۆز - ٣/٧١٣ ڤـ.**

٢١٠٦(٢٠٧٢) ≈ **شەدە و دووپارە و گوڵ‌گوڵ، ئاخری دەچنە بن گڵ**

دنیا بە کەس نامێنێ و هەمووی هەر دەمرین.

٢١٠٧(٢٠٧٢) ≈ **قسەی بن کورسی**

قسە و باس و تەگبیری بە زگی تیر و دوور لە مەترسی. قسەیەک کە بە کردەوە وەدی نەیە.

٢١٠٨(٢٠٧٢) ≈ **قسەی بنشڕ**

قسەی قۆڕ و هیچەکەرپووچەکە.

٢١٠٩(٢٠٧٢) ≈ **لەوەی خودا داینا وە، قەت ئاو لە بنی نەداوە**

نازدار و سەختی نەدیو.

٢١١٠(٢٠٧٢) ≈ **مەلای بن لێفەی**

برێتی‌یە لە ژن.

٢١١١(٢٠٧٢) ≈ **نیوەی دە بن حەرزی دایە**

نینسانی کورتەباڵای فیلاری.

٢١١٢(٢٠٧٢) ≈ **وەک بەحری بێ‌بن**

زۆر و بێ‌غایەت، چ ماڵی دنیا و چ سەواد و ... « هێندی هەیە وەک بەحری بێ‌بن قەت بنەی نایە.» « مامۆستا مەلا کەماڵ وەک بەحری بێ‌بن وایە.»

٢١١٣(٢٠٧٢) ≈ **وەک قوڕی بن گۆزەی**

کەسێک کە پێرەمنووسێ و دەستبەردار نابێ.

! هاوتای **وەک قیلی کەوای سپی. وەک چەقەی. وەک چەقەی بەرەکۆنی.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٠٧٢)

٢١١٤(٢٠٧٢) ⌘ **بن/ بنی قوون گەرمداهاتن/ نەهاتن**

مانەوە بە ماوەیەکی کەم. « نەرێ کاکە نەرۆی؟ - نەو پەلەپەلەت لەچی بەستا بن/ بنی قوونمان گەرمدانەهاتوو.» **!** ناواش دەگوترێ **جێ‌قوون گەرمداهاتن/ نەهاتن.**

٢١١٥(٢٠٧٢) ⌘ **بوون بە تر/ بەردی بن گۆم**

شوێنەوار بران. بێ‌سەروشوێن چوون. «چاپخانە و بڵێندگۆمان/ بوونە بەردی بن گۆمان»
[هێمن: تاریکوڕوون٩٧]

٢١١٦(٢٠٧٢) ⌘ **بنی (شتێک) ده ئاودا نه‌بوون**

کۆتایی بێ‌هاتنی شتێک و بێ‌بن نه‌بوونی. « ئه‌وه به کوێ‌دا ئه‌و هه‌مووه پوولّه‌ت خلاس کرد؟ - چۆن به کوێ‌دا، خلاس ده‌بێ ئیدی خۆ بنی ده ئاوێ‌دا نیه.» « ئه‌رێ داخودا له تووتنه خۆشه‌که‌ی چت ماوه؟ - به‌دی ڕه‌نگه بنی ده ئاوێ‌دا بێ‌را کوڕه دوو مانگیش پتره تووتنم نه‌ماوه.»

٢١١٧(٢٠٧٢) ⌘ **به بنه‌وه بۆ که‌سێک سووتان**

ئه‌وپه‌ڕی دلّسۆزی کردن بۆ که‌سێ.

٢١١٨(٢٠٧٢) ⌘ **سووڕ وه بن گلّ که‌وتن**

مردن.

دوعا (٢١١٨)

٢١١٩(٢١١٨) ⊟ **یا ڕه‌ببی خودایه سووڕی وه بن گلّی خه‌ی**

ا بۆ یه‌که‌م که‌سیش ده‌کار ده‌کرێ.) ‖ بۆ زه‌لیلی سه‌ر جێیه ده‌کار ده‌کرێ.

‖ هاوتای **یا ڕه‌ببی خودا ڕوحمی پێ بکا.**

٢١٢٠(٢٠٧٢) ⌘ **سه‌ر ده‌رک و بن ده‌رک/ ده‌رکان کردن**

بۆ نیشانی گه‌ڕۆلّ و مالّانگه‌ڕ ده‌کار ده‌کرێ. « ڕۆژ هه‌تا ئێوارێ سه‌ر ده‌رک و بن ده‌رکان ده‌کا.» ‖ ئاواش ده‌گوترێ **سه‌ر ده‌رک و بن ده‌رکی خه‌لّک کردن.**

٢١٢١(٢٠٧٢) ⌘ **سه‌رکه‌ولّ و بن‌که‌ولّی که‌س نه‌بوون**

سه‌ربار نه‌بوون، خۆبژێو و له‌سه‌ر پێی خۆ بوون. ‖ هاوتای **به نان و ئاوی که‌س/ که‌سێک نه‌بوون.**

٢١٢٢(٢٠٧٢) ⌘ **چوونه ده بن که‌سێکه‌وه**

که‌سێک به‌ره‌و کارێکی خراپ هان دان.

٢١٢٣(٢٠٧٢) ⌘ **(شتێک) ده‌بن چۆکی خۆ نان**

ده‌ست به‌سه‌رداگرتنی شتێک و کردنه هی خۆ.

٢١٢٤(٢٠٧٢) ⌘ **(که‌سێک) ده بن/ ژێر/ ده‌بن چۆکی خۆ دان**

به سه‌ر که‌سێک‌دا زالّ بوون. « ئه‌رێ ده‌گه‌لّ عه‌بدوولّلای چۆنن؟ - جا چۆنین وه‌لّلا هه‌مووانی ده بن چۆکی خۆی ناوه.»

٢١٢٥(٢٠٧٢) ⌘ سەنیری خاترجەمیەی وە بن سەر دان

دڵنیا و نەرخەیان بوون.

٢١٢٦(٢٠٧٢) ⌘ شووتی وە بن هەنگڵی کەسیٚ دان/ دران

بە درۆ و لە خۆڕا بە کەسێ هەڵاکوتن (زۆرتر بە مەبەستی کەڵک لێوەرگرتن).

٢١٢٧(٢٠٧٢) ⌘ عەرز لە بن پێی کەسێک لەرزین

زۆر بەسام بوون.

٢١٢٨(٢٠٧٢) ⌘ لە بن چەنگی/ چنگی خۆ دان

لە ژان/ خەفەت بە دەست یا سەر لە بەری دەست دان. « هەتا ڕۆژی پاک لە ناو ژانی دەدام لە بن چەنگی خۆم داوە.»

٢١٢٩(٢٠٧٢) ⌘ لە بن داری بێسێبەر دانیشتن

٢١٣٠(٢٠٧٢) ⌘ لە بن نەهاتنە دەر

دەرۆست نەهاتن، تاقەت پێنەشکان. « لە بن ئەو هەمووە قەرزەی نایەمە دەر.»

٢١٣١(٢٠٧٢) ⌘ لە بن هێنان

هەڵتەکاندن. « هەناسەی ساردم کێو لە بن دێنێ/ داخوا خودای من چت بەسەر دێنێ» [فۆلکلۆر]

٢١٣٢(٢٠٧٢) ⌘ لە بنی کوولەکە دان

دەرخستنی نهێنی، شەرح و باسی ورد و هەمەلایەنە.‖ هاوتای ٢٠٤٤/ ت.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢١٣٢)

٢١٣٣(٢١٣٢) ≈ دەیێ بۆی لەبنی کوولەکەی دەی

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە درەنگ لە قسان حاڵی دەبێ (بەتایبەت قسەیەک کە ویژەر نایهەوێ جگە لە بەردەنگ کەسی تری لێ حاڵی بێ).

٢١٣٤(٢٠٧٢) ⌘ وەک بنی قاوەی لێهاتن

کەم بیندران.‖ هاوتای **بوون بە گوڵەگەزیزە/ بەهارە.**

ڕێکەوەندەکان (٢٠٧٢)

٢١٣٥(٢٠٧٢) ☆ **بناغە**

بڕ— ٢١٣٦.

٢١٣٦(٢٠٧٢) ☆ **بناغە**

ئەو بەشەی دیوار کە دەکەوێتە خوار ئاستی زەوی.

مەسەل (٢١٣٦)

٢١٣٧(٢١٣٦) ✕ **بناغە لە سەر خۆڵەمێشی ڕاناوەستێ**

کار دەبێ بنەما و ئەسڵ و ئەساسێکی پتەوی هەبێ.

ڕێکەوەندەکان (٢١٣٦)

٢١٣٨(٢١٣٦) ☆ **بناغەدانان**

دامەزراندن و داڕشتنی ئەو بەشەی دیوار کە لە ئاستی زەوی نزمترە و ئەرزی بۆ هەڵکەندراوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٣٨)

٢١٣٩(٢١٣٨) ⌘ **بناغەدانان**

بنیاتنان و دامەزراندنی کارێک یا شتێک.

٢١٤٠(٢١٣٨) ⌘ **بناغەی مەمک دانان**

داڕشتنی مەمک. مەمک کردن. **« تازە دامناوە بناغەی مەمکم/ وەرە بمخوازە هەوڵ لای دایکم »**

[پاپلێپانی: کانی‌مرادان ٦١]

«... بناغەی مەمکی دانا حەینی هێلکەبارژکە»

[فۆلکلۆر]

٢١٤١(٢١٣٨) ☆ **بناغەدانەوە**

هەڵکەندنی عەرز بۆ گەیشتن بە خاک و ئامادەکردن بۆ بناغەدانان.

٢١٤٢(٢١٣٨) ☆ **بەردی بناغە**

بڕ— ٢٨٩١.

٢١٤٣(٢٠٧٢) ☆ **بنار**

داوێنی کێو بەرد و دەشت.

٢١٤٤(٢٠٧٢) ☆ **بناگوێ/ بنانگوێ**

نەرمایی گوێ، نێوان کاکیلە و گوێچکە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢١٤٤)

٢١٤٥(٢١٤٤) ≃ **ئەگە بنانگوێی خۆت دی**

بڕ— ٢١٢٧/ ئ.

٢١٤٦(٢١٤٤) ≃ **کەرم دا بە کەرێ، سندان لە بنان گوێی دەرێ**

(دایک و باب لەو پەڕی تووڕەیی‌دا بۆ کچ و زاوای دەکار دەکەن.)‖ بە نەعلەت کردنی هەرتک‌لایان.

٢١٤٧(٢١٤٤) ≃ **گوێت بە بنان‌گوێتەوە چێ، هەی**

(دەکرێ هەی بێتە سەرەتای ڕستەکەوە یان وشەی "حەک" و "دەک" و هی تری لە جێگا دانرێ.)‖ بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە درەنگ وڵامی بانگ(هەرا)کردن دەداتەوە.‖ هاوتای **حەک (مس)ت دە گوێی کەم.**

پێک‌هاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٤٤)

٢١٤٨(٢١٤٤) ⌘ **لە بنانگوێی کەسێک دان/ ڕاکێشان/ قایم کردن**

برێتی‌یە لە زللە لێدان.

٢١٤٩(٢٠٧٢) ☆ **بناو**

ژێراو.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢١٤٩)

٢١٥٠(٢١٤٩) ☆ **بناوبوون**

قوچوون.

٢١٥١(٢١٤٩) ☆ **بناوکردن**

نقوم‌کردن.

٢١٥٢(٢٠٧٢) ☆ **بناوان** - ١١٩٢/ ئـ.

« هەر دڵێی گوڵە لە کێڵەک و بناوانان تازەکانی ماتەی داوە»

[فەتاحی‌قازی: لاس و خەزال٤٩]

ڕێکەوەندەکان (٢١٥٢)

٢١٥٣(٢١٥٢) ☆ **بناوان هەڵبەستن** - ١١٩٣/ ئـ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٥٣)

٢١٥٤(٢١٥٣) ⌘ **بناوانی کارێک قایم هەڵبەستن**

وەبەر چاو گرتنی هەموو لایەنەکانی بابەت یا کارێک بۆ بەرەوژوور بردنی ئاستی سەرکەوتن لەودا. **« نەیانئەزانی ئەم ماڵ و دەوڵەتە لە کوێ پەیدا بوو و ئەم بەند و جۆگەیە بناوانی لە کوێ هەڵگیراوە.»**

[قزلجی: پێکەنینی گەدا١٠٤]

٢١٥٥(٢١٥٢) ⌘ **دە بناوان کردن**

لێوردبوونەوەی قوڵ و بنەڕەتی، بە ناخدا ڕۆچوون لە ڕیشە و نەسامی بابەتێک کۆڵینەوە و بە ئاکام گەیاندنی. **«چونکە بەسەرهاتی ئەم پیاوانەم بۆ دە بناوان نەکراوە...»**

« کار تا نەیخەیتە بنجوبناوان/ دەمی تێوەردەی گوناهە و تاوان»

[هەژار: بۆ کوردستان٢٥٤]

٢١٥٦(٢١٥٢) ⌘ **کردنە بناوان**

١) کوشتن. **« پادشا مزدە بێ لە تۆ/ ئەو دوازدە هەزار پاڵەوانانە، هەر دوازدە هەزار پاڵەوانم کردۆتە بناوانی جل.»**

[خاڵەسوور: سالەیل]

٢) وەکو هەرەشە دەکار دەکرێ.I ڕەبەریەکیان نێن دەگەڵ لە تەرمەک دان. دەبەر ناو نان، کموڵ وسەحرا خستن.

ڕێکەوەندەکان (٢١٥٢)

٢١٥٧(٢١٥٢) ☆ **بناوان شل بوون**

قایم نەبوونی بناوان.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٥٧)

٢١٥٨(٢١٥٧) ⌘ **بناوانی کارێک شل بوون**

■ ٢١٥٤.

٢١٥٩(٢١٥٢) ☆ **بناوان شێلان**

شێلانی بناوان دوای چیم بڕ بڕین و گڵ پیداکردن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٥٩)

٢١٦٠(٢١٥٩) ⌘ **بناوانی کارێک شێلان**

هەلومەرجی کارێک پێکهێنان.

٢١٦١(٢١٥٢) ☆ **بناوان هەڵداشتن**

ناوی بناوان دە چۆزم کردنەوە.

« ساڵ درەنگ بوو، پایز داهات، ...نەستێر داریان لێڕاکێشرا، سەرچارە قەرزیان گرت، بناوان هەڵدێران .. »

[هێمن: جەنگی گوڵ٣١]

٢١٦٢(٢١٥٢) ☆ **سەراوان و بناوان**

هەوڵ و ئاخر، بەر و دوایی.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢١٦٢)

٢١٦٣(٢١٦٢) ≃ **سەراوان و بناوان - ١١٩٤/ ئ.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٦٢)

٢١٦٤(٢١٦٢) ⌘ **سەراوان و بناوان لێ گیران**

بێ دەرمان بوون. **«میرزا گیانا نەخۆشنەوار کوڕە، بەڵام بڕوا بکە ئەتۆش لە جیاتی من بای دەبوویە چەتە، سەراوان و بناوانم لێ گیرابوو...کەس نەبوو هاواری بۆ بەرم... »**
[ئەمیری: میرزا٧٢]

٢١٦٥(٢٠٧٢) ☆ **بندەست**

کەسێک کە لە ژێر چاوەدێری کەسێکی دیکەدا کار دەکا.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢١٦٥)

٢١٦٦(٢١٦٥) ☆ **بندەست بوون**

لە ژێردەستی کەسێکی دیکەدا کار کردن.

٢١٦٧(٢١٦٥) ☆ **بندەست**

حاڵی گەل یا کەسێکی ژێردەست کە بە سووک چاوی لێ دەکرێ و لە بەش بێبەرییە.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢١٦٧)

٢١٦٨(٢١٦٧) ☆ **بندەست بوون**

بێبەش و بێبەری لە چارەنووسی خۆ.

٢١٦٩(٢١٦٧) ☆ **بندەستی**

ماڵی بندەست.

٢١٧٠(٢٠٧٢) ☆ **بنەدوەن**

ئەو شتەی کە دەدزرێ و نایەتە حیساب.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٧٠)

٢١٧١(٢١٧٠) ⌘ **بنەدوەن دان**

پاشقول دان.

٢١٧٢(٢٠٧٢) ☆ **بنەدیوار**

بنەوەی دیوار.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٧٢)

٢١٧٣(٢١٧٢) ⌘ **بنەدیوار بوون**

حاڵی کەسی داماو و گۆشەگیر. **« سەرگەردان و بنەدیواری دەوان خەزێنەشۆڕ و گەردنزەرد و شەدە شلانم/ هەی ئامانەتت بێ پاییز بەدەنێ»**

[حوسێن‌ئەشە: بەندی پاییزە]

٢١٧٤(٢٠٧٢) ☆ **بنەڕدێن**

ئەوەندە موویەی ڕدێن کە دەکەوێتە ژێر چەنەگە.

جنێو (٢١٧٤)

a٢١٧٤(٢١٧٤) ɸ **(وەی/هەی) دە بنی ڕدێنت ڕیم/ سەگ ڕی**

جنێوێکی ژنانەیە. ئاواش دەگوترێ **گووت دە بنی ڕدێنی.**

ڕێکەوەندەکانی تر (٢١٧٤)

٢١٧٥(٢١٧٤) ☆ **بنەڕدێن هەڵدانەوە**

تاشینی مووی ژێرچەنەگە و ڕێک‌ڕێک کردنی ڕدێن.

٢١٧٦(٢٠٧٢) ☆ **بنسەر**

ژێرسەر.

مەسەل (٢١٧٦)

٢١٧٧(٢١٧٦) * **خەتی خوار دە بن سەری گای پیردایە**

لاو بە پێی تەمەن و کەمئەزموونی سادە و ساکار و بێ‌فرتوفێڵە و گای پیر بەفێڵ و فەجەرە.

« کورد ئەوەتەی هەیە لە وتەی شادەونیماندا نەیی یەکتریان نەگرتووا تایی نەشیزانیبی کە خەتی خوار دە بن سەری گای پیردایە و ئەنگوستی سوڵتان و کلکی باب و باپیرانی سوڵتانی تێدا بوە.»

[هەژار: شەرەفنامە٣٦]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٧٦)

٢١٧٨(٢١٧٦) ⌘ **شتێک دە بن سەردا بوون**

نەقشە و پیلان بە دەستەوە بوون. **« عەمەل و ڕەفتاری کاربەدەستانی سۆڤیەت لە ناوچەکانی باکووری ئێران رایان نیشان دەدا کە دەیی بۆ دوای شەڕ شتێکیان دە بن سەر دابێ.»**

[مەحمدی: کوردستان‌وستراتژی‌دەوڵەتان١٧٠]

« هەرسێک لە قاقای پێکەنینیان دا و دایکی کوتی: بی‌بی‌جان خانم چۆن کەڵەکی واشت دە بن سەری دان؟»

[هێمن: چەپکێ گوڵ٥٨]

٢١٧٩(٢٠٧٢) ☆ **بن کردن**

خڕۆکە بوونی بنی ئەو گیایانەی بەرەکەیان دە بن خاکدایە یا دەبنە سەلک.

٢١٨٠(٢٠٧٢) ☆ **بنکڕ**

شیر یا نان یا هەرچی کە بە بنی مەنجەڵەوە دەنووسێ و دەسووتێ.

باوەڕ (٢١٨٠)

٢١٨١(٢١٨٠) ◊ کچێکی نەگە بنکڕی بخوا، دە شایی‌یەکەی‌دا دەباری.

٢١٨٢(٢٠٧٢) ☆ **بن کۆڵ**

٢١٨٣(٢٠٧٢) ☆ **بن کۆڵ کردن**

١) کۆڵینەوە و هەڵکۆڵینی بنی شتێ بە نیازی هاسان کردنی خستن و ڕووخاندنی.

٢) دانەوەی بنی ڕەز و تووتن بۆ بەهێز بوونی.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٨٣)

٢١٨٤(٢١٨٣) ⌘ **بن کۆڵ کردن**

کنەکردن و پیلانگێڕان دژی کەسێ یا هەینەتێکی کۆمەڵایەتی، بە شێوەیەکی نەوتۆ تا بە خۆی دەزانی پرزەی برابێ.

[زەبیحی: قامووس٣٤٤]

٢١٨٥(٢٠٧٢) ☆ **بن گوێ**

« تونگرۆکێ لەدم ڕووباری/ لە بنی گوێیانم خۆش دێ؛/ خرمەی پیادە و سواری »

[ڕەسووی نادری: قونگرۆکێ]

بڕ= ٢١٤٤.

٢١٨٦(٢٠٧٢) ☆ **بنهەنگڵ/ بنەنگڵ**

بنپیل، بنباڵ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢١٨٦)

٢١٨٧(٢١٨٦) ⌘ **هێلکە دە بن هەنگڵی کەسێکدا کولین**

لاوی نیشقی و گەرمداهاتوو بە گڕی نەوین.

ڕێکەوەندەکان (٢١٨٦)

٢١٨٨(٢١٨٦) ☆ **قوون لە بنهەنگڵ**

نەوی قسەی هیچەکەوپووچەکە دەکا.|| مارتای **قسەلترن.**

۲۱۸۹(۲۰۷۲) ☆ **بنە**

نێوەڕاستی خەرمان کە بە گای‌بنە گێرە دەکرێ. **« گوریسی دە پیلی دایکی خست و کردیە بنە و بزنی دە گێرەی کردن. »**

[حەمەدی‌ئاغای: بەیتی‌لەشکری]

ڕێکەوەندەکان (۲۱۸۹)

۲۱۹۰(۲۱۸۹) ☆ **گای بنە**

ئەو گایەی کە لە نێوەڕاستی کلۆشدا لە حاستە خۆی دەسوورێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۲۱۹۰)

۲۱۹۱(۲۱۹۰) ≈ **دەلەی/ دەلێی گای بنەیە**

(گایەکی بەتینوتوان دەخرێتە ناوەند و گایەکانی دی بەسەر کلۆشدا بلاوەکرێنەوە و دەست دەکەن بە سووڕان لەسەر خەرمانەکە. بەلام گایەکەی نێوەڕاستی هەر بە دەوری خۆیا دەسووڕێتەوە و جێ‌گۆڕکێی زۆر کەمە و هەر وەک نەبێ وایە. **[زەبیحی: قاموس۳۴۵]**) **I** ئینسانی تەمبەڵ و تەپلۆس، کەسێک کە لە جێی خۆی نابزوێ.

۲۱۹۲(۲۰۷۲) ☆ **بنەبان**

ئاخری شوێنێک .

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۲۱۹۲)

۲۱۹۳(۲۱۹۲) ⌘ **هەتا بنەبان ڕەزگ نان**

۱) بردنە ژووری سەروبەری نێرە دە مێیە. زیاتر بۆ حاڵەتی تایبەتی جووتبوونی نێر و مێی گیانداران دەکار دەکرێ.

۲) مەغبوون کردن لە سەودادا. **I** ئاواش دەگوترێ **هەتا بنەبان بردن/ لێ‌بردن. I** هاوتای **کووپ‌ڕێژ کردن. هەتا فرتی گونان لێ‌بردن. کونگ پێوەهینان.** بڕ– ۱۸۱۱.

٢١٩٤(٢٠٧٢) ☆ **بنەچەکە**

پشتاوپشتی کەسێ یا خێزانێ.

جنێو (٢١٩٤)

٢١٩٥(٢١٩٤) ∅ **لە بنە و بنەچەکەی بەم**

ئاواش دەگوترێ **هەی/ وەی بنە و بنەچەکەت دەگێم.**

٢١٩٦(٢٠٧٢) ☆ **بنەگۆگەم**

بنی گیای گۆگەم بە کەلکی سورتاندن دێ و ئاگری درەنگ دەکوژێتەوە. دەی کوتن کەفێکی لێ پەیدا دەبێ دەیکەنە گۆمەوە، ماسی دەکوژێ.

[زەبیحی: قاموس٣٤٦]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢١٩٦)

٢١٩٧(٢١٩٦) = **بنەگۆگەم**

(زۆرتر وشەی "دەڵێی" دە پێشدا دێ.)‖ ئینسانی کورتەباڵای تێکسمراو.

٢١٩٨(٢٠٧٢) ☆ **بنە نەهاتن**

تەواو نەبوون، نەبڕانەوە.

مەسەل (٢١٩٨)

٢١٩٩(٢١٩٨) * **ماڵی بە دایە قەت بنەی نایە**

هەتا دایک بمێنێ ماڵ هەر دەبێ.

٢٢٠٠(٢٠٧٢) ☆ **بنەوە**

ژێرو، خوارەوە. ⇐ سەرەوە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٢٠٠)

٢٢٠١(٢٢٠٠) ≈ **سەرەوەی هەرێ هەرێ، بنەوەی بە قوونی کەرێ**

بڕ - ٧١٣/ ئـ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢٠٠)

٢٢٠٢(٢٢٠٠) ⌘ **لەسەرەوە هەی کردن و لەبنەوەی دەی کردن**

کەسێک کە بە ڕواڵەت و لەبەرچاوان بە شەڕ و کێشەیەکەوە ماندووە، و لەولاشەوە ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ ئاوری شەڕەکە خۆشدەکا.

٢٢٠٣(٢٠٧٢) ☆ **بنی ددان/ دەدان**

بنەوەی ددان، پووک.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢٠٣)

٢٢٠٤(٢٢٠٣) ⌘ **(...) لە بنی ددان/ دەدانی کەسێک دەرهێنانەوە**

ماڵ و شتی خۆ ئەستاندنەوە، بۆ حەق و ماڵی خۆ دەسەر کەسەوە نەچوون. « ماڵی ڕەسووت پێ ناخورێ، لە بنی دەدانتی دەردێنێتەوە. »

٢٢٠٥(٢٢٠٣) ⌘ **تامی(...) لە بنی ددان دا مان**

بۆ یادی کێشت و خواردەمەنی زۆر بەتام دەکار دەکرێ کە پێشتر خوراوە. « پار زستانێ لە ماڵە ڕیحانی سەنگەسیرێکمان خوارد ئەلمانیش تامەکەی لە بنی ددانم دایە/ لە بنی ددانمدا ماوە.»

٢٢٠٦(٢٠٧٢) ☆ **بنیدنیا**

زۆر دوور. « دوکتور ئەمیری حەسەنپوور لە بنی دنیایەڕا چاوساغی من بووە.»

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٢٠۶)

٢٢٠٧(٢٢٠٦) ≈ **لە بنی دنیایە بێ...**

بۆ شوبهاندن و شێوەکردنی کەسێک لە دووڕا دەگوترێ. « **بە گەلاوگەڵ ڕۆیشتنەکەیڕا گوتم بە خودای لە بنی دنیایە بێ ئەوە مامەحەسەنەیە.** »

٢٢٠٨(٢٠٧٢) ☆ **بنیمەنجەڵ**

بنەوەی مەنجەڵ لە دیوی دەرێڕا کە بە هۆی ڕەش بوونی لەسەر ئاور بۆتە تەمادی ڕەشی. « **دۆستت نەزان بوو لەبەری هەڵێ/ پرووڕەشی لە دووە ماچی مەنجەڵێ** »
[مەولر]

داوودەرمان (٢٢٠٨)

٢٢٠٩(٢٢٠٨) ✠ بۆ چارەسەر کردنی نەخۆشی ئاورە کەشکی ڕە بنی مەنجەڵی دەخشێنن و بە زیپکەکانی دادێنن. ▌ بر– ١٦٠٩/ ف.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٢٠٨)

٢٢١٠(٢٢٠٨) ≈ **ڕوت ڕەش بێ وەک بنی مەنجەڵێ**

لە کاتی گێڕانەوەی قسەی درۆدا دەگوترێ.

٢٢١١(٢٠٧٢) ☆ **سەراوین/ سەروین**

ژێروژوور، سەر دە خوار کرار.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٢١١)

٢٢١٢(٢٢١١) ≈ **کووپەی سەروین**

قەڵەوی ناقۆڵا. «**بۆتە کووپەی سەروین.**» « **وەک کووپەی سەروین وایە.** »

٢٢١٣(٢٠٧٢) ☆ **سەر و بن**

هەوەڵ و دوایی.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٢١٣)

٢٢١٤(٢٢١٣) ≈ **سەروینی قسە**

بڕ= /١١٩٤/ ڤ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢١٣)

٢٢١٥(٢٢١٣) ⌘ **سەروینی مانگان دەگەل بوون**

(تەنیا بۆ کەسانێک دەکار دەکرێ کە مانگێ یەک دوو جاران فێ دەیانگرێ.) ▌

فێداربوون، ئازار لەسەربوون، حاڵات گرتن. «برایم سەروینی مانگانی دەگەلە.»

٢٢١٦(٢٢١٣) ⌘ **(شوێنێک) سەروین کردن**

گەڕانی سەرتاسەری شوێنێک. « ئەو شارم سەروین کرد فەرهەنگی زارەکیم وەدەست نەکەوت.»

٢٢١٧(٢٠٧٢) ☆ **وەبن دان**

١) خستنە ژێر.

٢) تەشەنا کردنی برین. کوانەکەی وەبنی داوە.

[هەوار: هەمبانەبۆرینە٩١٦]

٢٢١٨(٢٠٧٢) ☆ **وەبن کەوتن**

ژێر کەوتن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢١٨)

٢٢١٩(٢٢١٨) ⌘ **وەبن قەرزان کەوتن**

زۆر قەرزدار بوون و توانای دانەوە نەبوون.

٢٢٢٠(٢٢١٨) ⌘ **وەبن کەوتن**

زەرەد کردن یا تێداچوون لە سەودادا. ▌ هاوتای **ڕەبەرکەوتن.**

بن

پەردەیەکە لە نێو شەرمی کچاندا کە نیشانەی کچێتی کچە و دەگەڵ یەکەم نزیکی دەگەڵ پیاودا دەدڕێ.

ڕێکەوەندەکان (٢٢٢١)

٢٢٢٢(٢٢٢١) ☆ **بێبن**

کچێک کە کچێتی‌یەکەی نەمابێ.

جنێو (٢٢٢٢)

٢٢٢٣(٢٢٢٢) **بێبنی قەحبە.**

بنە

حەشارگەی ڕاوچی بۆ ڕاو[illegible]ـیە.

ڕێکەوەندەکان (٢٢٢٤)

٢٢٢٥(٢٢٢٤) ☆ **بنەنانەوە**

سازکردن و پێکەوەنانی بنە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢٢٥)

٢٢٢٦(٢٢٢٥) ⌘ **بنە نانەوە**

١) هەڵنانی شوێنێک بۆ دزی.

٢) هەڵنانی کەسێک بە نیازی خۆشەویستی.

———♦♦♦———

بنێشت

جەویی‌یەکی زەردباوە کە لە دارەبەن دەتکێتەوە و بۆ خۆش‌کردنی تامی دەم دەی‌جوون. لە چەند شوێنێک دارەبەن (دارقەزوان) بریندار دەکەن و لە قوڕێکی کۆجیلەیەک ساز دەدەن و بە جێگا بریندارەکانیانەوە دەنێن. پاشان کە پڕ بوون لێیان دەکەنەوە و بەتاڵیان دەکەنە ناو مەنجەڵەوە. ئەو جەویی‌یە لەم کاتەدا ڕەنگی بۆرزەرد و ڕەگ‌ڕەگی ڕەشی تێدایە و تامی تاڵە. دەی‌کوڵێنن تاڵایەکەی دەڕوا و ڕەنگی سپی مەیلە و زەرد دەبێ. بێجگە لە جاوین بۆ داوودەرمان و سەنعاتیش بە کار دێت و یەکێکە لەو کاڵایانەی کە لە کوردستان دەنێردرێتە دەرەوە.

[زەبیحی: قاموس۳٤۷]

« کیر و گونەکەی بنێشتە/ کچۆڵان دەیانجێشتە/ پێیان وابوو بنێشتە»

[باباتاهیانی: کانی مرادان۲۸]

داوودەرمان (۲۲۲۷)

۲۲۲۸(۲۲۲۷) ✠ **بەز و بنێشت**

هەتوانێکی کوردەواری‌یە. لە تێکەڵ‌کردنی بەزی خاوی مەڕ یا بزن دروست دەبێ و دەخرێتە سەر هەندێ برینی وەکوو سوورەکوان و دووصەڵ و... بۆ ئەوەی بگا و دەمی بکاتەوە و کێم و هەوایەکی تێ‌دا کۆبۆتەوە بێتەدەر (دەربێ).

[زەبیحی: قاموس٤٢٦]

پەند (۲۲۲۷)

۲۲۲۹(۲۲۲۷) ⊕ **قسە دەبێ وەک بنێشتی بیجووی**

قسە. لێک‌دانەوە و ڕەچاوکردنی حاڵی بەردەنگ و مەجلیسی پێویستە.ا ڕەبەر بەکیان تێن دەگەڵ حەزرەتی‌عەلی دەیکوت: **پیاو دە وەختی قسەکردنی‌دا دەبێ گەردنی بەقەد حەوت وشتران درێژ بێ.** ۳٦۷٤.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۲۲۲۷)

۲۲۳۰(۲۲۲۷) = **بنێشت بە نان بەختی ژنان**

ڕستەی هەجیجی و چەرچی‌یان بوو، کە بنێشتیان بە نان دەگۆڕیەوە.

« بلەچەرچی وردەواڵەی لە شانی دەنا، دەرک بە دەرک، کۆڵان بە کۆڵان... هاواری دەکرد: وردەواڵە وردەواڵە، یان دەیکوت: بنێشت بە نان بەختی ژنان... »

[ئەمیری: هەوارەبەرە۸۱]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۲۲۲۷)

۲۲۳۱(۲۲۲۷) ⌘ **کردن بە بنێشتی مەلای مەزبوورە**

ناگاداریی لە ماڵە خۆ کردن.

۲۲۳۲(۲۲۳۱) = دەڵێن مەلای مەزبوورە هەتا بنێشتی جووتوورە ئەوە جووتوویەوە دەنا بە سەری لووتیەوە نووساندوە. کوتوویانە مەلا ئەو بەزمە چی؟ کوتوویە دەمەوێ ماڵی خۆم لەبەر چاوی خۆم بێ.

۲۲۳۳(۲۲۲۷) ≈ **لە حەسرەت بنێشت کاغەز جاوتن**

لە شتێک بێبەش بوون و قەرەبووکردنەوەی ئەو بێبەشی‌یە بە شتێکی لەوی پێشتریان کەمتر.

« حەکیما ئەدی بۆ دەتکوت دوای "سەبری" حەلالی دنیایە لە من حەرام بێ، خۆ ئەو ژنەی ئەلعانت لە بابت خۆشتر دەوێ! — کورە وەڵلا لە حەسرەت بنێشت کاغەز دەجاوم.»

ڕێکەوەندەکان (۲۲۲۷)

۲۲۳۴(۲۲۲۷) ☆ **بنێشت پووچەڵ بوون**

بێ‌پێز بوون و کون‌کون بوونی بنێشت بە هۆی زۆر جووتران.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۲۲۳۴)

۲۲۳۵(۲۲۳٤) ⌘ **بنێشت لێ پووچەڵ بوون**

کار لێ خرا بوون، ڕیس لێ بوونەوە خووری. «خان کە تەواو بنێشتی لێ پووچەڵ ببوو، پەنای بە پیر و کەیخودایان برد کە تەگبیری چارێ بۆ بکەن.»

[هەوار: مۆزووی‌ئەربەلان۱۵۱]

۲۲۳٦(۲۲۲۷) ☆ **بنێشت خۆش کردن**

۱) کوڵاندن و پاڵاوتن و قاڵ کردنی بنێشت.

٢) جاوین و نەرم کردنەوەی بنێشتی ڕەق. بنێشت پاش کوڵاندنی ڕەق و تورت دەبێ و منداڵ نازانن بیجاون. هەر لە دەمیاندا ورد بوور قووتی دەدەن. بۆیە یەکێک لە پێشدا بۆیان دەجوێ تا نەرم دەبێتەوە و لەبەر یەک دەکشێ.

[زەبیحی: قامووس٣٤٨]

٢٢٣٧(٢٢٣٧) ☆ **بنێشتەتاڵ**

بنێشتی نەکوڵێندراو و خۆشکراو.

داوودەرمان (٢٢٣٧)

٢٢٣٨(٢٢٣٧) ✠ بنێشتەتاڵ بۆ تەنگەنەفەسییە دەکاردەکەن.

٢٢٣٩(٢٢٣٧) ✠ بنێشتەتاڵەی لە سەر کوان دادەنێن، کوان پێی دەگا و دەردەبێ.

٢٢٤٠(٢٢٣٧) ✠ بۆ ژانی مێعدەی نەختێک بنێشتەتاڵەی دە لەتکێک نان دەنێن و دەیخۆن.

٢٢٤١(٢٢٣٧) ✠ – کابرایەک باڵی کەوێی دیوە نەگە شکاوە، کەوەکە بە دندووکی بنێشتەتاڵی لێناوە. چیوای پێنەچۆ باڵەشکاوەکەی لەوی دیکەی چاتر بۆتەوە.

[ئالەمەن]

٢٢٤٢(٢٢٣٧) ☆ **بنێشتەخۆشکە**

بنێشتی خۆشکراو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢٤٢)

٢٢٤٣(٢٢٤٢) ⌘ **کردن بە بنێشتەخۆشکە**

کوتن و کوتنەوەی قسەیەک، زۆر باسی شتێک کردن. « لە مەجلیسی ئەودا جنێو بە نیسامەکانی سوننی ببوو بە بنێشتەخۆشکە و شەوچەرە...»

[هەژار: مۆزووی ئەرمەلان١٠٨]

٢٢٤٤(٢٢٣٧) ☆ **بنێشتی ئەمیرکە/ ئەمریکا**

چەقە، نادامس.

فڕ (٢٢٤٤)

٢٢٤٥(٢٢٤٤) ● **بۆت دەکرم بنێشتی ئەمیرکەی/ ئەوەت دەکرتم دە میتکەی**

٢٢٤٦(٢٢٢٧) ☆ **دارەبنێشت/ بەق**

بەژنی ٣ هەتا ٤ میترنک دەڕوا، سەختترین دارە کێوی‌یە کە بنێشتی لێ‌دەبێ، بەرەکەی بەنێو قەزوان دەناسرێ کە بە شێوەی هێشوویە و گەڵای شین و جوانە. قەزوان بە شینی دەخورێ و مزرە و بۆنی بنێشتی کاڵی لێ دێ.

بوخچە

پارچە چوارگۆشەیەک بۆ کەلوپەل تێ‌نان.

مەتەڵ (٢٢٤٧)

٢٢٤٨(٢٢٤٧) ؟ شتێکم هەیە لە دەشتانێ

کۆت و بوخچەی لە کەتانێ

خودا نەبێ کەس نازانێ

– مندال

کایە (٢٢٤٧)

٢٢٤٩(٢٢٤٧) ☏ **بوخچە بگەردانێ/ گەردان**

حالەتێک دەوران‌دەور دادەنیشن و پرنسکەیەک بۆ یەکتری هەڵ‌دەدەن و یەکێکیش کە تێ‌کەوتووە لە دەرەوەی کۆڕەکە بە دەوریاندا هەڵ‌دەخولێ و هەوڵ دەدا پرنسکەکە بگرێتەوە و لە دەستی هەر کەسی قۆستەوە ئەو کەسە تێ‌دەکەوێ و جێ‌گەیان دەگۆڕنەوە.

ڕێکەوەندەکان (٢٢٤٧)

٢٢٥٠(٢٢٤٧) ☆ **بوخچە تێک‌نان**

پێچانەوەی کەلوپەل لە ناو بوخچەیەک‌دا.

٢٢٥١(٢٢٤٧) ☆ **بوخچەی نەکراوە**

کچ و کوڕی زەماوەندنەکردوو. **« ڕەنگ بێ ئەگەر دایکم نەبوویا ئێستاش بوخچەی نەکراوە بوویام.»**

[ئەسیوری: میرزا٢٥]

بووک

کچێکی بە شوو درابێ، لەو ڕۆژەڕا کە دەست بە سازکردنی دەکرێ بۆ چوونە ماڵەمێرد پاشانیش تا ماوەیەک.

مەتەڵ (٢٢٥٢)

٢٢٥٣(٢٢٥٢) § ئەومندوکە، بە دندووکە
لە پێش حاکمان دەڵێی بووکە

– چرا

٢٢٥٤(٢٢٥٢) § چاوی هەیە نابینێ، دەستی هەیە کار ناکا، زاری هەیە شت ناخوا

– بووک

٢٢٥٥(٢٢٥٢) § چواری گۆیە
هەشتی پێیە
بووکی دەوێ

– جووتکردن

٢٢٥٦(٢٢٥٢) § چوومە سەر گردێکی
سەد بووکم دی لە ڕەنگێکی

– گوڵە خەشخاشک

باوەڕ (٢٢٥٢)

٢٢٥٧(٢٢٥٢) ٥ ئەگە ناوێنەی پێش بووک و زاوا بشکێ خراپە.

٢٢٥٨(٢٢٥٢) ٥ بووکی چاوشینی قەدبارێک شوومی باش نیە و بەرەکەتی ماڵێ دەبڕێ.

٢٢٥٩(٢٢٥٢) ٥ زاوا دەبێ شەوی هەوەڵێ کارێکی وا بکا ئەگە سامی ڕەسەر سامی بووکێ کەوێ .

٢٢٦٠(٢٢٥٢) ٥ ژنێک کە منداڵی بووبێ و چلەی نەچووبێ نابێ بچێتە کن بووکێ، دەنا بووک منداڵی دەمرن.

٢٢٦١(٢٢٥٢) ٥ هەرکەس زوو لەباڵ بووکێ بێتە دەرێ مەردە.

داب (٢٢٥٢)

٢٢٦٢(٢٢٥٢) ♎ بۆ ئەوەی خێروبەرەکەتی ماڵەبووکێ دەگەڵ بووکێ نەڕوا، پێش ئەوەی بووک سوار بێ و بڕوا، ماڵەبابی دەستی دەگرن و سێ‌دەورانی بە دەوری تەندووری‌دا دەسووڕێنن.

٢٢٦٣(٢٢٥٢) ♎ بۆ ئەوەی دەستەخوشک و دۆست و برادەر ئوخشەیان لێ‌بێ، بووک و زاوا دەستیان بەسەردا دێنن.

٢٢٦٤(٢٢٥٢) ♎ پێش ئەوەی بووک لە ماڵەبابی بێتە دەرێ و سوار بێ، شایەر ئەو گۆرانیەی دەگوت:
دایکی بووکێ دەکورکێنێ/ مەشکەڕەقەی دەخووسێنێ/ نایەتە دەر نایەتە دەر، بووک یاغی‌یە و نایەتە دەر/ ئەسپی بووکێ، ئەسپی شێ‌یە/ نایەتە دەر نایەتە دەر/ بووک مەترسە زاوان پێیە/ نایەتە دەر نایەتە دەر/ ئەسپی بووکێ شێ نێ، بۆزە/ نایەتە دەر نایەتە دەر/ بووک مەترسە، زاوا قۆزە/ نایەتە دەر نایەتە دەر/ لە بەر دەرکێ وڵات ئاڵۆزە/ نایەتە دەر نایەتە دەر.

٢٢٦٥(٢٢٥٢) ♎ دایکی بووکێ سێ کلۆی قەند دەداتێ، بووکیش یەکیان لە ژووری فڕێ دەدا. یەکیان لە زار دەرکەی و ئەوی دیشیان لە ماڵەزاوای. دەڵێن بەوەی بووک لە کن زاوا و کەسوکاری شیرن دەبێ.

٢٢٦٦(٢٢٥٢) ♎ گیابەندیان لەبەر پێی بووکێ بڵاو دەکردەوە هەتا پێ و قەدەمی خێر بێ.

کایە (٢٢٥٢)

٢٢٦٧(٢٢٥٢) ♋ **بووک‌بووکێن/ بووکێنە**
منداڵ لێک دەهاڵێن و یەکێ دەکەنە بووک و یەکێ دەکەنە زاوا.

مەسەل (٢٢٥٢)

٢٢٦٨(٢٢٥٢) * **بووک لەسەر زینی یا نسیب**
زۆر جاری وا بووە بووک سواریش کراوە کەچی زەماوەند سەری نەگرتووە.

٢٢٦٩(٢٢٥٢) * **بووکە نازانێ/ نەیدەزانی هەڵپەڕێ دەڵێ/ دەیکوت حەسارەکە خوارە**
ئاواش دەگوترێ **کابرا نەیدەزانی هەڵپەڕێ دەیکوت حەسارەکە خوارە .**
بڕ = ٣٧٧/ ث.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٢٥٢)

٢٢٧٠(٢٢٥٢) ≈ **بە شەو دروو دە لاقی حیسانیدا بووکە دەرنایە**

دەرهێنانەوەی درروو بە شەو زۆر زەحمەتە.

٢٢٧١(٢٢٥٢) ≈ **دەڵێی بووکە**

جوان و ڕازاوەیە. « **دەنوێ دەنوێ دەنوێ، کە دەنوێ دەڵێی بووکە/ لەبەر دایکی ناوێرم پێرێژن خەوی سووکە**»

[فۆلکلۆر]

« **ئەو کوردستانە دەیبینی/ هێندە سوورە دەڵێی بووکە/ هەر لاخڕێکی دەیبینی/ پڕ لە خونچە و گوڵۆکە**»

[پاپانیانی: گڵنی مەردان٩٣]

٢٢٧٢(٢٢٥٢) ≈ **دەڵێی بووکی پەنا جەواڵێیە**

(بووکی ساڵان هەتا قەدەرعەیامێکی زۆر خۆیان دە پەنا جەواڵ و شتیوادا دەشاردەوە و پێیان عەیب بوو خۆ وەدەرخەن.)

▌ ١) کەسێک کە لە شەرمان خۆ دێرەدەوێ دەکرتێ.

٢) کەسێک کە خۆ ناداتە کاران.

٢٢٧٣(٢٢٥٢) ≈ **دەڵەی/ دەڵێی دایکی بووکێیە**

١) کەسێک کە بەردەوام دە هاتوچۆدا بێ.

٢) کەسێک کە لەکوڵ و دڵپڕ بێ.

٢٢٧٤(٢٢٥٢) ≈ **کڵاوی بووکێ**

شتێک کە زۆری دەست وێکەوێ. ▌ بەم شێوانەش دەکار دەکرێ **بوو بە کڵاوی بووکێ. کردیانە کڵاوی بووکێ. وەک کڵاوی بووکێ هەر کەس/ هەرچی گەیشتێ/ دەگاتێ دەستێکی دەگەێنێتێ.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢٥٢)

٢٢٧٥(٢٢٥٢) ⌘ **لە بووکێ بوونە پیاو**

لابردنی کچێنی بووک. بوونە زاوا.

ڕێکەوەندەکان (٢٢٥٢)

٢٢٧٦(٢٢٥٢) ☆ **بووک بردن**

بووک گوێستنەوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٢٧٦)

٢٢٧٧(٢٢٧٦) ⌘ **بە بووک بردن**

هاوتای **دەھۆڵ بۆ/ لەدوو ھەڵگرتن. وەکێو خستن. شێت کردن.** ٤/ ن. ١١/ ن. ١٣/ ن. ١٨/ ن. ٣١/ ن. ٣٦/ ن. ٦٨٧/ ن.

٢٢٧٨(٢٢٥٢) ☆ **بووکانی**

بە شێوەی بووک.

٢٢٧٩(٢٢٥٢) ☆ **بووکخنکێنە**

دانەدانەی نێسکەکانی ملی مریشک.

٢٢٨٠(٢٢٥٢) ☆ **بووک دابەزاندن**

گەیشتنی بووک بۆ ماڵەزاوا و ھێنانە خواری لە ئەسپ یا ماشێن.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٢٨٠)

٢٢٨١(٢٢٨٠) ☆ **بووک بۆ کەسێک دابەزاندن**

« لەبەر دڵی خاتەخەزنم بێتەقەوڕەتە بووکیان بۆ دابەزاندم.»

[قەسیوری: ھاوارەمەرە١٤٥]

٢٢٨٢(٢٢٥٢) ☆ **بووک دابەزین**

ھاتنە خواری بووک لە دەرکی ماڵە زاوا.

داب (٢٢٨٢)

٢٢٨٣(٢٢٨٢) ⍝ ئەگە بووک دادەبەزی، زاوا کەڵەبابی بەسەردا ھەڵداویشت، مانای ھا کوڕی بێ.

٢٢٨٤(٢٢٨٢) ⍝ ئەگە بووک دادەبەزی قەند و گەنمیان بەسەردا ھەڵداویشت. گەنمەکە بانی پێ بە ھەرزانی بێ و گرانی بە دوودا نەیە.

٢٢٨٥(٢٢٨٢) ⍝ بووک دانەدەبەزی ھەتا جوانەگایەک. بەرانێک شتێکیان نەزر نەکردبایە .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٢٨٢)

٢٢٨٦(٢٢٨٢) ≈ **دڵەی/ دڵێی بووکی بۆ دابەزیوە**

بڕ - ١٥٣٨/ ش و ١٨٩٥/ ش.

٢٢٨٧(٢٢٨٢) ≈ **بووکی دانەبەزیو**

کچێک کە خۆ نەداتە کاری.

٢٢٨٨(٢٢٥٢) ☆ **بووک سوار کردن**

بووک لە بەر ماڵی بابی سواری وڵاغ/ هەر کەرەسەیەکیتر کردن.

باوەڕ (٢٢٨٨)

٢٢٨٩(٢٢٨٨) ◊ شەممە مەکە کار، شەممە مەکە بار، شەممە بووکێ مەکە سوار

٢٢٩٠(٢٢٥٢) ☆ **بووک گواستنەوە/ گوێزتنەوە**

بردنی بووک لە ماڵی بابی ڕا بۆ ماڵی مێردی. **« کاکەعەزیز زەماوەندی ساز دەکرد، کچی لە برای خوازتبوو، ... بووکی بۆ کاکە مەلکەوانی دەگوێزتەوە...»**

[بەحری: گەنجیسەربەمۆر٣٦٩]

باوەڕ (٢٢٩٠)

٢٢٩١(٢٢٩٠) ◊ بووک دەبێ دە ڕۆژی پێنجشەممەیدا بگوێزرێتەوە چونکە ئەو عەولادەی ئەگە شەوی جومعەی وە زگی دایکی کەوێ بە چاک دەردەچێ.

داب (٢٢٩٠)

٢٢٩٢(٢٢٩٠) ⩮ هەر لە شەممەی ڕا داوەت دەبوو هەتا ڕۆژی پێنجشەممەی کە بووک دەگوێزراوە. ماڵە کاعەلی بەیتاس (دێیەکە کەوتۆتە سەر جاددەی مەهاباد - سەردەشت.)ی پازدە ڕۆژانیان داوەت بوو.

[ڕەسووی نادری]

٢٢٩٣(٢٢٥٢) ☆ **بووک گۆڕینەوە**

پێک‌گۆڕینەوەی دوو بووک کە ژنبەژنمیان پێ‌کرابێ.

داب (٢٢٩٣)

٢٢٩٤(٢٢٩٣) ⌂ هەر لایەی کچی خۆی دەگەڵ بووکنچی‌یان بەڕێ دەکەن و لە نیوەی ڕێ‌بەیەک‌دەگرنەوە و هەر لایەی بووکی خۆی سوار دەکا و دەگەڕێتەوە. زۆرجاران لەسەر ئەوەی کێهەلا دەبێ بووکی خۆی لە پێش‌دا تەسلیم بکا دەمەوەڕی پەیدا بووە و بۆتە بگرە و بکوتە.

٢٢٩٥(٢٢٩٣) ⌂ لە وەختی بووک گۆڕینەوەی‌دا، لایەکیان بووکیان وە جێ‌یەکی بڵێندتر دەخست و دەی‌کوت با نی من بە سەر نی تۆ دا فایق بێ. لە "کارێش گوێ‌ڕەش"ان (لە نێوان جاددەی مەهاباد ـ سەردەشت هەڵ‌کەوتووە.) چڵ‌پەنجا سوار دەبوون لەسەر ئەو ئەزمەی پێک‌هەڵ‌بڕژان، یەکیان دەرنەچوو، بووکێک لە "بەیرەمی"ڕا هاتبوو، یەکیان لە "ئافانێ"ڕا، یەکیان کیرمیزی نەماوە.

[ڕەسووی نادری]

٢٢٩٦(٢٢٥٢) ☆ **بووکنچی**

ئەو کەسانەی کە لە ماڵی زاوا ڕا دەچن ئەگە بووکی بێنن.

٢٢٩٧(٢٢٥٢) ☆ **بووکنی**

ئەو کەسانەی لە ماڵی زاواڕا دەچن بۆ ماڵە بووک و بووکێ دەگەڵە خۆیان دێنن.

٢٢٩٨(٢٢٥٢) ☆ **بووکێنی**

جلوبەرگ یا هەر شتێک کە بۆ بووک کڕدرابێ.

٢٢٩٩(٢٢٥٢) ☆ **بەربووک**

ئەو ژنەی کە هەر لە خوازێنی‌ڕا تا حەوتوویەک دوای بووک‌گوێزرانەوە دە نێوان ماڵەبووک و زاوادا دێ‌ودەچێ و ڕۆژی جلک‌هەڵ‌گرتن و خەنەبەندان و گوێستنەوە بە دوو لایەن ڕادەگەیێنێ. شەوی هەوەڵیش بێ لەوەی فێری بووکێ دەکا لەگەڵ زاوای چ

بکا و چ نەکا ئەگە گرفتێکی وەک خوێنڕێژی بێتە گۆڕێ یان بووک پێی نەبێ(بێ بن بێ) ئەوە بەربووکە دە فریایان دێ. زۆر جاری وابووە بەربووک بە خوێنی مریشک و شتی‌وا بۆ بووکێی پینە کردووە. دەکوترا کە ساڵان زاوا و بووک حەوت ڕۆژان نەدەهاتنە دەرێ. بەربووک ئەو ماوەیەش هەر دەگەڵیان دەبوو. « پرپۆڵەی پڕ لە جاترە/ بەربووک لە بووکێ سازترە/ بووک دانیشتوو وەک زێڕێ/ شۆڕباولەیە سەی تێڕێ»
[زاوا قداره: سابلی کوردستان‌پرچەس]

۲۳۰۰(۲۲۹۹) ☆ **بەربووکی**

ئەو کارەی بەربووک دەیکا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۲۳۰۰)

۲۳۰۱(۲۳۰۰) ⌘ **بەربووکی کردن**

(تەشەر و تانووتە.)|| ڕێکخستنی نێوانی دوو یا چەندکەس. هەڵسووڕوداسووڕ بۆ ڕاپەڕاندنی کار یا بە ئەنجامگەیاندنی کارێک کە پێوەندی ڕاستەوخۆی بەو کەسەوە نەبێ.

۲۳۰۲(۲۲۵۲) ☆ **تازەبووک**

بووکی تازە. « هێنام تازەبووکە/ تازە بووکی میری/ هێنام بە یەخسری...»

۲۳۰۳(۲۲۵۲) ☆ **نۆبووک**

« خەجێ دەناڵێنێ: ئەمڕۆکە خەجێ دەساوە نۆبووکە/ ... تەماشای بەختی منی قەلەندەر و بابانوێران کە...»

[بەهەری: گەنجی‌سەربەمۆر۳۵۱]

بڕ= ۲۳۰۲.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (۲۳۰۳)

۲۳۰۴(۲۳۰۳) ≈ **دڵێی نۆبووکە**

ناراش دەگوترێ وەک **نۆبووکی وایە**. بڕ= ۲۲۷۱.

نیـــبەتی ژنێ دەگەڵ هەموو خێزانی مێردەکەی. « ... یا مێردی بکە بە خۆم/ یا مێردی بکە بە کاکم/ ئەگەر بێت و ڕازی بی/ ئەوا من خۆڵی پاتم/ مەولوودێ لەسەر شانم/ ببی بە بووکی دایکم»

[پاپانپانی: کانی مرادفن۹۷]

باوەڕ (۲۳۰۵)

۲۳۰٦(۲۳۰۵) ◊ پەپووسێمانە/ پەپزسلەمانە بە زەمانی ئەسحابان بووک بوون. خەسووی شیری پێ‌ئەسپاردووە و کوتوویە ئەو شیری گەرم کە و مەهێلە هەڵچێ. ئەویش شیرەکەی لەسەر ئاوری داناوە و چۆ ئەگە سەری بشوا. هەتا هاتەوە شیرەکە هەڵچووبوو ئەویش یەستا سەری تەڕ بوو و شانەکەشی هەر تێدا بوو. جا لەبەر خۆیەوە هەر کوتی: پەککو پەککوو... ئەوجار لە ترسی خەسووی تێر لە خودای پاڕاوە ئەگە بیکا بە باڵندەیەک. جا بوو بە پەپزسلێمانە و ئەلحانیش ئەگە دەخوێنێ هەر دڵێ: **پەپوو پەپوو/ شیرەکەم هەڵچوو/ خەتام نەبوو.**

مەتەڵ (۲۳۰۵)

۲۳۰۷(۲۳۰۵) § ئەوە چی‌یە بە چی پێ‌دەڵێن
تەپکە بە کونجی پێ‌دەڵێن
عەبا نارنجی پێ‌دەڵێن
بووکی مامحاجی پێ‌دەڵێن

– هەنجیر

مەسەل (۲۳۰۵)

۲۳۰۸(۲۳۰۵) * **بووکی ئەوڕۆ، نە خەسوو نە خەزوور، هەڵکەوتوون چەکمەسوور**

بووکی ئەو زەمانەی ڕێز و حورمەتی خەسوو و خەزوورانیان لەبەر نیە.

۲۳۰۹(۲۳۰۵) * **بووکی خالان کەوی دە نوالان بووکی پووران خۆڵی لێو/ ێو تەندووران**

بە شێوەگەلێکی تریش دەگوترێن **بووکی خالان گوڵی مالان. بووکی پووران کۆڵەوەژی تووێنەندووران/ لە تووێنەندووران.**

۲۳۱۰(۲۳۰۵) * **بووکێ دەگەڵ تۆمە خەسوو گوێت لێ‌بێ**

هاوتای **دارە دەگەڵ تۆمە دیوار گوێت لێ‌بێ.**

۲۳۱۱(۲۳۰۵) * **بووکێ مە زۆر جوان بوو، بالاکێکی لە لێوان بوو**

بڕ– ۱۰۹۳.

٢٣١٢(٢٣٠٥) * **بووکێ نازت لە قەدەر جیازت/گیازت**

« بە خودای ئەتۆ چەندت گیاز بۆ ساڵە مە هێناوە ئەو بووکەی مەش هەر ئەوەندە سەربانی ئەومش کێها پەتۆ چاک نەبێ بەخۆیدانادا. دەڵێم: ڕۆڵە ئەو پەتۆیانە مەمێنەگۆڕێ، ئەوانەم بۆ میوانان کڕیوە. دەڵێ: بەوانە نەبێ خەوم لێناکەوێ. دەڵێم بووکێ نازت لەقەدەر گیازت. »

٢٣١٣(٢٣٠٥) * **بووکێکمان هەیە ناشی و نەدانە، دەمێک خوێ دەکا و دەمێک خوێدانە**

کەسێک کە خۆ بە کاری بێ‌کەڵکەوە خەریک دەکا.

٢٣١٤(٢٣٠٥) * **یا لەگەڵ دایکی منداڵان یا لەگەڵ بووکی گەورەماڵان**

چوونە دەر و لە ماڵ وەدەرکەوتن دەگەڵ ئەو دووانە خۆشە، چونکە بۆ ماڵێ بە پەلەن و لە جێیان زوو هەڵدەستن .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٣٠٥)

٢٣١٥(٢٣٠٥) ≈ **چلەی چکۆلە دەڵێ: ئەگە هومرم بە قەرا کاکم (چلەی گەورە) بایە، دەستی بووکێم بە گۆزەوە و دەستی خەسووم دە هەویریدا دەبەست.!** بۆ زانیاری زیاتر بڕ= چلە(لە پیتی چ).

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٣٠٥)

٢٣١٦(٢٣٠٥) ⌘ **بووکی ماڵەباب بوون**

بڕ= ٢٤١ و ٢٣١٧.

دوعا (٢٣١٦)

٢٣١٧(٢٣١٦) ⊡ **یا خودا هەر بووکی ماڵەبابی بێ**

بڕ= ٢٣١٦.

٢٣١٨(٢٣٠٥) ☆ **بووک و خەسوو**

١) پێوەندی و خزمایەتی بووک و خەسوو.

٢) ئێوی هەوایەکی کۆنە.

« ئەوەندەی من گوێم لێبووبێ ئەو حاڵەتە لە ئاهەنگی بووک و خەسووشدا بە تەواوی هەست دەکرێ. مانای ئاهەنگ لە دڵی ئاهەنگدا خۆ نیشان دەدا، ئەو کاتەی بووک قسە دەکا نەرم و

ئەوی دەدوێ، بە حاڵ لێوی دەبزوێ، زۆر لەقیرانە، حاڵەتی پاڕانەوە و لالانەوەیە، کەچی هەر لۆرەی خەسوو دێ بە پێی خووخدەی تایبەتی خۆی دەقیژێنێ، دەشاتێنێ، تەنانەت ڕەنگە لە داخان سەر و قژیش بڕنێتەوە و سەری وەک مریشکی ناوەڕووت لێ بکا.»

[ئەمیری حەواوەبەرە ۲]

۲۳۱۹(۲۳۱۸) = هەبوو، نەبوو، پیرەژنێک بوو. پیرەژنە تاقە کوڕێک و بووکێکی بوو. کوڕە، تاجر بوو. ڕۆژێکی بۆ تووجارەتێ چۆ سەفەرێ و دایکەی بۆ ژنەکەی بەجێهێشت. بووکە، ڕقی دنیایەی لە خەسوری بوو. هەر دەگەڵ مێردەی لێ نەدیوو دەبوو، دەمی دە جەرگی دەنا. ئەوێ ڕۆژێش هەر بەو دەستوورەی دەستی پێ کرد. گوتی: ئەرێ ناموژن! لە قسان بە جحێڵی حەجەب تەونکەرێک بووی! دا وەرە بزانم چت لەبیر ماوە! پیرەژنی فەقیر بە سوێندانێدا بە ناسرەپەلاسێدا دەچوو. دەیگوت: وەللاهی وەبیللاهی وەتەللاهی قەتم دەست پێدا نەهێناوە! ئەو جار حوکمی لێدەکرد: هێندێکت هێلکە بۆ دادەنێمەوە، دەبێ هەڵیانهێنێ! بووکە بەوەش دەسبەردار نەبوو، دەستی خەسووەی گرت و بردێ بازاڕی و دای بە لۆتییان. لۆتیش ڕەگەڵە خۆیان خست و ورچیان پێ هەڵدەپەڕاند. پیرەژن دەگەڵ ورچەی هەڵدەپەڕی و دەیگوت: **هەوەڵ نەخشوونیگارم، دووهەم هێلکە هەلارم/کۆچ و کۆچبارم، سێهەم پەندی ڕۆژگارم! لا بڕ – ۵۸۵/ ن .**

مەسەل (۲۳۱۸)

۲۳۲۰(۲۳۱۸) * **خەسوو دەڵێ: بە بووکێکی خەنیمە، بە دووان چ نیمە، بە سێیان تێی ڕیمە**

خەسوو بە بووکی یەکەم کەیفخۆشە، دەگەڵ بووکی دووهەمیش دەسازێ، بەڵام بە هاتنەگۆڕی بووکی سێهەم ماڵەکەی لێ دەشێوێ.

۲۳۲۱(۲۳۱۸) * **ڕەشەمەمەی ڕەشەڕووان، بەتاڵ دەکا کەندووان، لێک دەکا بووک و خەسووان**

ڕەشەمەمە دوایین مانگی ساڵە و ڕەق و بێخۆر و زەمهەریر ناگانێیە و کەندوو بەتاڵ دەبن. بۆیە 'مانگی قوونهەڵکرێنە'شیان پێ گوتووە، بەو مانایە کە کابان هەر قوونیان هەڵکراندووە چ بکەن و چ لێنێن! بەشی هەمە زۆری خەڵکی، لە ژووری خۆبانێدا سەمەنیان دەکرد و ئەو مانگەیان پێ دەگوزەراند. جا دە باروودۆخێکی ئاوادا لالووت بوون بسان تەنانەت پێکهەڵپرژانی بووک و خەسووانیش، ناکرێ شتێکی سەیر و چاوەڕواننەکراو بێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٣١٨)

٢٣٢٢(٢٣١٨) ≃ خەسرو هەمرو خەسوون، وەک ماری کلک لووسن، لە دووای بووکان جاسووسن، قسەی بووکان دەنووسن.

بووک

داوەڵێکی بچووکە. کچۆڵان لە چیلکە و پەڕۆپیاڵ دەی‌کەن و ئێستا لە پلاستیک و ئەوجۆرە شتانەش دروست دەکرێ.

داب (٢٣٢٣)

٢٣٢٤(٢٣٢٣) ⌂ بووکەبارانە/ بە بارانە

داوەڵێکە لە کاتی بێ‌بارانی‌دا منداڵان دوو داران ڕاستوچەپ لێک دەبەستن و پەڕۆوپیاڵی پێدادەدەن بە جۆری شێوەی ئادەمی‌زاد بدا و بە ماڵانەوە دەی‌گێڕن و ئەم بەندانە دەڵێنەوە:

بووکە بە بارانی دەوێ/ ئاوی بێ/ نێو دەغڵانی دەوێ/دەوزی کچۆڵانی دەوێ

ڕێکەوەندەکان (٢٣٢٣)

٢٣٢٥(٢٣٢٣) ☆ ئاڵابووک – a/٦٨٧ ئـ و a/٦٨٧ ئـ.

٢٣٢٦(٢٣٢٣) ☆ ئاڵەبووک

بڕ – ٢٣٢٥.

٢٣٢٧(٢٣٢٣) ☆ بووکەشووشە/ چینی

بووکێک کە لە شووشە یا چینی دروست کرابێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٣٢٧)

٢٣٢٨(٢٣٢٧) ≃ دەڵێی بووکەشووشە/ چینی‌یە

ئادەمیزادی:

١) ناسک و نازدار، بەناز پەروەردە.

٢) جوان.

بۆ

ئەوەی کە "هەستی شامە"، بە یارمەتی ئەوەت، هەستی پێ دەکا.

ڕێکەوەندەکان (٢٣٢٩)

٢٣٣٠(٢٣٢٩) ☆ **بۆسۆ**

بۆنی سووتانی لۆکە یا هەر قوماشێ کە لە لۆکە دروست کرابێ.

[زەبیحی: قامووس٢٥٩]

«گەردنت ڕادیۆ و بلێن‌گۆ/ لە گەرمێنی زەرد بوو جۆ/ لە دەروونم دێ بۆسۆ.../ فرێنم دەن لە کۆلانان/ مل‌کەچ و دەستەونەژنۆ/ ...هەمووی بۆ من خەلاتن/ سەبارەت بە چاوی تۆ»

[پاپانیانی: کانی‌مرادان١١٠]

پێک‌هاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٣٣٠)

٢٣٣١(٢٣٣٠) ⌘ **ئاور پێوەنان/ تێ‌بەردان [و] بۆسۆ لێ‌ئەهاتن** - ١٥٥٢/ ئـ.

هاوتای

٢٣٣٢(٢٣٣٠) ⌘ **ئاور دە ماڵە کەسێک بەردان [و] بۆسۆ لێ‌ئەهاتن** - ١٥٥٥/ ئـ.

٢٣٣٣(٢٣٢٩) ☆ **بۆگەن**

بۆنی زۆر ناخۆش.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٣٣٣)

٢٣٣٤(٢٣٣٣) ≃ **کلیل، قفڵ، تەتەنە، هەتس، مەتس، بۆگەنە**

منداڵ لە کاتی هەست بە بۆنی ناخۆش کردندا و بە مەبەستی ئاشکرا کردنی ئەو کەسەی کە بایەکەی لێ‌بۆتەوە دەکاری دەکەن. ئەویش بەم شێوەیە کە قامک بۆ ئەفەری یەکەم ڕادەدێرن و دەڵێن: کلیل، بۆ دووهەمی قفڵ و... بۆگەنەکە وەبەر هەر کەس کەوت تێک‌ڕا لێی لەمەڵادەدەن.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٣٣٣)

٢٣٣٥(٢٣٣٣) ☆ **بۆگەنیو**

بۆگەن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٣٣٥)

٢٣٣٦(٢٣٣٥) ≃ **بۆگەنیوی (وڵاتی/ئەو ماڵەی/ ئەو گەڕەکەی/ ئەو دۆڵەی) هەڵگرتبوو**

هاوتای ٢٣٣٧، ٢٢٣٨ و ٢٢٣٩.

٢٣٣٧(٢٣٣٥) ≃ **بۆگەنیوێک دەهات وەختەبوو مێشکی سەرم بچێ/ فەراقی سەرم بچێ**

«بۆگەنیوی ئەو ئاوەڕۆیەی مێشکی سەری پیاوی دەبا.»

٢٣٣٨(٢٣٣٥) ≃ **وەک وڕچی هەتا بۆگەنیوی نەکا نای‌خوا/ وەدەری‌ناخا**

کەسێک کە خواردەمەنی و شتی وا بە دەستەوە نادا.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٣٣٥)

٢٣٣٩(٢٣٣٥) ⌘ **بۆگەنیوی سەی تۆپیو لی‌هاتن**

هاوتای ٢٢٣٦.

بۆر

ڕەنگی خۆڵەمێشی.

نیوونرتکە (٢٣٤٠)

٢٣٤١(٢٣٤٠) * **دەبۆر**

« لە کێ بوویە، لە زۆران/ لە جۆخۆر و دەبۆران/ دایک حەسڵە و باب گۆران»

[پایانبلنی: کانی‌مرادان٣٧]

باوەر (٢٣٤١)

٢٣٤٢(٢٣٤١) ◊ سەگی زەردی دەبۆر و سپی سوور پەسندن.

مەسەل (٢٣٤٠)

٢٣٤٣(٢٣٤٠) ⌘ **مار چ ڕش بێ و چ بۆر، پێی لی‌نێی پێتەوە دەدا**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالّڕستەیی (٢٣٤٠)

٢٣٤٤(٢٣٤٠) = **بۆری بن گرنیە**

(زۆرتر وشەی "دەلّێی" دە پێشدا دێ.)|| نیشانی بۆر.

ڕێکەوەندەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٣٤٠)

٢٣٤٥(٢٣٤٠) ⌘ **هۆری هۆری چوونەوە سەر کیرەبۆری**

گەڕانەوە و خۆ دە نامێز هاویشتنەوەی شەرمەزارانە. « بۆ کوێ دەچی؟ هۆری هۆری دێتەوە سەر کیرەبۆری.»|| ئاواش دەگوترێ **دێیەوە/ دێتەوە سەر کیرەبۆری.**

ڕێکەوەندەکان (٢٣٤٠)

٢٣٤٦(٢٣٤٠) ☆ **زۆر و بۆر**

چەندێتی زۆر و چۆنیەتی کەم.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالّڕستەیی (٢٣٤٦)

٢٣٤٧(٢٣٤٦) = **بە زۆر و بۆرێ/ بۆرییە نێ، بە کەم و پوختێ/ پوختێیە**

دە کاردا چۆنیەتی گرینگە، نەک چەندێتی.

٢٣٤٨(٢٣٤٠) ☆ **چەکمەبۆر**

١) بەگزادەی نابووت.

٢) لاسار و بێ گوێ.

مەسەل(٢٣٤٨)

٢٣٤٩(٢٣٤٨) ✻ **مالّی خۆنەخۆری بۆ چەکمەبۆری/ چەکمەسۆلی**

مالّێک کە خاوەنەکەی نەیخوا، بە نەسیب خەلّک دەبێ.|| هاوتای **نەیخۆی بۆت دەخۆن.** « ئەوی کە نای‌خوا دەولّەتی زۆرە/ مالّی خۆنەخۆر بۆ چەکمەبۆرە»

[پیرەمێرد]

٢٣٥٠(٢٣٤٠١ ☆ **بۆرایی**

پەڵەی بۆر لە سەر هەر شتێکی بێ.

جنێو (٢٣٥٠)

٢٣٥١(٢٣٥٠١ ⌀ **لە بۆرایی قوونێت بەم.**

بۆر

یەکسمی پنۆک‌پنۆکی ڕەش و سپی. **«خەجێ ڕووی دەکردەوە تەویلە و یەختەرمەخانە/ دەری‌دەکێشا بۆرێکی سەرخڕی کەفەڵپانە...»**

[بەهری: گەنجی‌سەربەمۆر٣١٢]

«ئەگەر سیامەند وای دەزانی ڕووی دەکردەوە دە یەختەرمەخانێ/ دەری‌دەکێشا بۆرێکی کلک‌ویاڵ بە ژەنگاری، کلک لە نێو چەوانە...»

[بەهری: گەنجی‌سەربەمۆر ٣٤٤]

« پاییزە، پاییزە، شەو دە شەوێ‌دا، خۆ من لە بنی گۆڕێم خۆش دێ/ نرکەی بۆر و بەدوان شەقەی ئاوزەنگیان، دەگەڵ هەڵاتهەڵاتی دە سواران»

[بەهری: گەنجی‌سەربەمۆر٣١]

مەسەل (٢٣٥٢)

٢٣٥٣(٢٣٥٢١ * **بۆ/ لە جستان/ زستان شەوێ، بۆ/ لە پیران تەوێ، بۆ/ لە بۆران هەوێ**

اتەو: تا. تۆبەتێ. هەو: وشەی دەنگ دان.‖ زستان شەوێکی مایێ کاری خۆی دەکا، پیر بە تەوێکی دەچێ و بۆر بە هەوێکی باڵ دەگرێ.‖ بڕ= ٢٣٦٥.

ڕێکەوەندەکان (٢٣٥٢)

٢٣٥٤(٢٣٥٢١ ☆ **بۆرە**

ئەسپ، مایێن، سەگ و تاژی کە ڕەنگیان بۆر بێ. ئەسپی بۆرە بۆ نێو دڕوودالی باش نیە و ڕێ نابڕێ.

٢٣٥٥(٢٣٥٢) ☆ **بۆرەزەلام**

پیاوی کەتەی گەورە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٣٥٥)

٢٣٥٦(٢٣٥٥) ≈ **وەعەلیکە/ وەعەلێکەسەلام، ئەی بۆرەزەلام، ترخێنەی بێ‌تام، لە بەرت هەڵنەستام**

(فشەیە.)‖ سڵاوی پێ‌دەستێنەوە.

٢٣٥٧(٢٣٥٢) ☆ **بۆرەسوار**

سواری نەناسراو. سواری لات و شپرزە.

مەسەل (٢٣٥٧)

٢٣٥٨(٢٣٥٧) ✻ **خۆت بۆ بۆرەسوار بکوژی، دەڵێ: بە دەردی خودا/ خولای مرد**

٢٣٥٩(٢٣٥٧) ✻ **لە بەرێم نا، لە پشتێم نا، بۆرەسوارم ڕۆ**

(بەر: خزمایەتی و نزیکایەتی‌یەک کە بەهۆی زەماوەند پەیدا بووە (ژنبرا. تاوالزاوا و...). پشت: خزمایەتی و نزیکایەتی‌یەک کە لە دایک و باب کەوتوونەتەوە(مام. خاڵ و...).‖ گریان تەنیا بۆ خزم و ناسیاوان ڕەوایە.

بۆر

دەنگی گڕ و زل.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٣٦٠)

٢٣٦١(٢٣٦٠) ⌘ **دەنگ بۆڕ بوون**

باڵغبوونی کوڕ.‖ هاوتای **شەیتان پێ‌کەنیو.**

بۆز

شینی نامالْــیی زیاتر بۆ ئەســپ و گوێدرێژ و تێــتر بەکار دێ. دما حالْەتی جنێو بەخۆیەرە دەگرێ: « یارم کەمێ منداڵە/ لاڵ بم ناتوانێ گۆزە/ ئەو حمیلە ئەمن دەگوزێ/ دایان بەو کورەبۆزە»

[پاماڵنهانی: کانی مراادان١٠٦]

« ئەسپی بووکێ شێ نێ بۆزە/ بووک معترسە زاوا قۆزە»

[پاماڵنهانی: کانی مرادان١٢٠]

مەسەل (٢٣٦٢)

٢٣٦٣(٢٣٦٢) * **بڕەک هەتا بۆز نەبێ لێ‌نادا**

ئەوەی پیر دەیزانێ و دەیکا جەوان قەت بە زەینی‌دا نایە.

٢٣٦٤(٢٣٦٢) * **وەک بۆزی وایە ئەگە تێری خوارد هەڵدەوێ**

کەســێکی تــازە پێ‌گەیشــتوو کــە دە گــوزەرانی خۆش‌دا هــەڵ‌ناکا و کــاری ســووک و هیچەکەوپووچەکەی لێ واقع بێ.

٢٣٦٥(٢٣٦٢) * **لە بۆزی هەوێنک، لە زستانی شەوێنک**

بڕ – ٢٣٥٣.

بۆق

گیانداریکە لە وشکانی و ئاوا دەژی، پێــستێکی لینجقی هەیە، پنۆک پنۆکی ڕەش و قاوەیی تێدایە. لە ئاوا (گەرا) دادەنێ، بە گەراکەی دەڵێن سەرەمێکوتە یان کلکەتەشی.

a٢٣٦٦(٢٣٦٦) – برایمناغای حەمباری کوێخای نارد گوتی: ئەو بۆقانە مێشکی سەریان بردووین، بزانە کارێکیان دەگەڵ ناکەی! کوێخا ڕۆیی و هاتەوە. گوتی: قوربان! بۆق عەرزیان کردی جاری داوەتمان بە دەستەوەیە، ئەما دوو مانگی پایز بچێ بار دەکەین ئەگە ساڵ سارد بوو بۆق لە واقەواق دەکەوێ!.

[سەیدحوسێن ڕەسوولی]

باوەڕ (٢٣٦٦)

٢٣٦٧(٢٣٦٦) ◇ بۆقی بکوژی باڵۆکەت لێ دێ.

نیوونرتکە (٢٣٦٦)

٢٣٦٨(٢٣٦٦) * **چاوبزق**

چاو لە ڕوو، چاوزەق. **«چاوت چاوی سەقر و بزقی/ لە دوات دەکەم گورگەلۆقی/ ناتگەمێ دلم بۆت تۆقی»**

[چاپلەنپانی: کانی‌مرادان١٧٢]

جنێو (٢٣٦٦)

٢٣٦٩(٢٣٦٦) ∅ **بزقن.**

مەتەڵ (٢٣٦٦)

٢٣٧٠(٢٣٦٦) § ئەگەرکلکی بوو لاقی نەبوو، ئەگەر لاقی بوو کلکی نەبوو

- بزق - ٢٠٧٠/ ئ .

٢٣٧١(٢٣٦٦) § چاو ناسکی دەنگ دلێر

فیل گەردنی جێگە شێر

- بزق

٢٣٧٢(٢٣٦٦) § شلە و قولە، قوونتەڕی بێ‌موو

- بزق

٢٣٧٣(٢٣٦٦) § شلەی قولەی بێ‌مووە

قرەقرەی لە دووە

- بزق

٢٣٧٤(٢٣٦٦) § لە نێو ئاودا زیندووە

- بزق - ٨٠٦/ ئ .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٣٦٦)

٢٣٧٥(٢٣٦٦) ≈ **بزقەپیشاو**

١) ڕەنگ زەردی هەڵساو.

٢) قین لە زگ.|| ناراش دەگوترێ **دەڵێی بزقەپیشاوە.**

a٢٣٧٥(٢٣٦٦) ≈ **دەڵێی بزقە هەڵپزاوە**

بڕ = ٢٣٧٥.

٢٣٧٦(٢٣٦٦) ≈ **کیسەڵ چوو لە دووی بزقی، لە ڕێیە دڵی تۆقی**

(تایبەتی منداڵانە.)|| ماناکەی بەستراوەتەوە بە کاتی دەکار کرانی. واتا هەم بە فشە دەیڵێن و هەم یەکتری پێ تەڵس دەکەن.

ڕێکەوەندەکان (٢٣٦٦)

٢٣٧٧(٢٣٦٦) ☆ **بۆق لە زگ**

قین لە زگ و بەغەرەز.

٢٣٧٨(٢٣٦٦) ☆ **بۆقەمەلە/ مەلەبۆقە**

جۆرێک مەلەی وەک بۆق.

بۆقژە

ئەخۆشی‌یەکی منداڵانە کە بە هۆی تووش بوونیەوە تێو زاریان دەبێتە بلۆق.

داوودەرمان (٢٣٧٩)

٢٣٨٠(٢٣٧٩) ✠ بۆقژە - ١٤٦/ ش و ٢٥٠٢/ ش.

بۆڵە

ورتە و پرتەی تووڕەیی.

ڕێکەوەندەکان(٢٣٨١)

٢٣٨٢(٢٣٨١) ☆ **بۆڵاندن**

١) ورتەورتی گلەیی.

٢) ئەو دەنگەی لە دەمی ورچی تووڕە دێتەدەر.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٣٨٢)

٢٣٨٣(٢٣٨٢) ≈ **وەک ورچی هەر دەبۆڵێنێ**

بڕ = ٢٣٨٥.

٢٣٨٤(٢٣٨١) ☆ **بۆڵەبۆڵ**

بۆڵەی یەک لە دوای یەک. **«چرای ماڵەکەت سۆڵەسۆڵەیەتی/ پیرەبابەکەت بۆڵەبۆڵیەتی»**
[پاپانیانی: کانی‌مرادان١٨]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٣٨٤)

٢٣٨٥(٢٣٨٤) ـ **وەک پیرێژنی دۆ لێ‌ڕژاوە، هەر بۆڵەبۆڵیەتی**

برتی‌یە لە نیشانی بەبۆڵەبۆڵ. بڕ= ٢٣٨٣ و ٢٣٨٩.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٣٨٤)

٢٣٨٦(٢٣٨٤) ☆ **بەبۆڵەبۆڵ**

کەسێک کە زۆر بۆڵەبۆڵ دەکا.

٢٣٨٧(٢٣٨١) ☆ **بۆڵە کردن**

ڕەوتی بۆڵە.

٢٣٨٨(٢٣٨١) ☆ **بۆڵە هاتن**

«بەو ڕۆژگارەی بۆڵەی دێ. بۆڵەت نیە.»

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٣٨٨)

٢٣٨٩(٢٣٨٨) ـ **دەڵێی پیرێژنی دۆ لێ‌ڕژاوە، هەر بۆڵەی دێ**

بڕ= ٢٣٨٥.

٢٣٩٠(٢٣٨١) ☆ **بەبۆڵە**

کەسێک کە زۆر بۆڵەی دەکا.

٢٣٩١(٢٣٨١) ☆ **پرتەپرت و بۆڵەبۆڵ/ پرتە و بۆڵە**

بڕ= ٢٣٨٩.

بۆن

بر- ۲۳۲۹.

مەتەڵ (۲۳۹۲)

۲۳۹۳(۲۳۹۲) ؟ نە گەنمە و نە جۆیە

وردە و زەردە و بێ‌بۆیە/بۆنە

- هەرزن

باوەڕ (۲۳۹۲)

۲۳۹٤(۲۳۹۲) ٥ کەر ئەگەر گورگی دی بە پێلێوە دەچی. ئەگە بۆنی پێوە بکا دەڵێ: ئەوە خاڵەمە هاتۆ سەرم بتاشی.

۲۳۹٥(۲۳۹۲) ٥ گورگ دەڵێ: بریا وەک چوارپێی بۆنم کردبا، مردووم لە قەبران نەدەهێشت.

مەسەل (۲۳۹۲)

۲۳۹٦(۲۳۹۲) * **چێشتی/ کێشتی خۆش بە بۆنی‌ڕا دیارە**

« لەگەڵ ئەم بیر و باوەڕە چۆنی؟/ دەڵێن چێشتی خۆش دیارە بە بۆنی»

[مەلا هەموور]

▌ مەسەل ئاواش دەگوترێ **چێشتی/ کێشتی خۆش لە دوورەوە/ دووڕرا بۆنی دێ.**

بر-٢٦٢٤a/ ڤ.

۲۳۹۷(۲۳۹۲) * **دەڵێی میسکە، هەتا پیسوویەوە بۆنی خۆشتر دەبێ**

پاراستنی تایبەتیی لە هەر هەلومەرج و بارودۆخێک‌دا. **« ئێمە بۆ خۆمان ئەو ڕێگایەمان هەڵبژاردوە، ڕووس ئاگایان لێ‌نەبوو، ئێستاش هەر لە سەری دەڕۆین و چیان لە دەست دێ مەنعیان نەبێ، قازی کوتی: خوا شوکور، لاری کورد وەک میسک وان تا پیان سوویەوە بۆنیان خۆشتر دەبێ.»**

[هەژار: چێشتی مجێور۳۲]

۲۳۹۸(۲۳۹۲) * **کاڵەکی شیرن لە بۆنی‌ڕا دیارە**

بر- ۲۳۹٦.

۲۳۹۹(۲۳۹۲) * **نە ترە دەنگی بێ، نە فسە بۆنی بێ**

(بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)▌ کەسێک کە لە خۆڕا خۆ تێ‌هەڵقوتێنێ و مافی ڕا دەربڕین بۆ خۆی قایل بێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٣٩٢)

٢٤٠٠(٢٣٩٢) **≈ ڕەشە بۆنی خۆشە**

بۆ ئیـــانی ڕەش و ڕەشئەسمەر دەکار دەکرێ.‌‌‌‌ ‌|‌ ئەگەر ڕەشە بۆنی خۆشە.

٢٤٠١(٢٣٩٢) **≈ وەک گوری وایە هەتا چیلکەی تێوەردەی بۆنی دێ**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە قسەی حیسێبی نەسەلمێنێ و مشتومڕ دەگەڵی بێناکام بێ.‌ | ئاواش دەگوترێ **منداڵ وەک گوری وایە هەتا چیلکەی تێوەردەی بۆنی دێ. گوویە، هەتا چیلکەی تێوەردەی خراترە. چیلکەی تێوەرمەدە.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٣٩٢)

٢٤٠٢(٢٣٩٢) **⌘ بۆن تێ کەوتن**

(زاراوەی بیستان.) | پەیدا بوونی بۆن لە بیستان کە نیشانەی سەرەتای پێگەیشتنیەتی.

٢٤٠٣(٢٣٩٢) **⌘ بۆن دە/ لە ولات/ جێیەک گەڕان**

بلاوبوونەوەی بۆنی خۆشی شتێک بە هەر هۆیەک. **« کەوڵ لە عەرزێ درا، مزراویلکە بۆنی لە ولاتی گەڕا...»**

[ئەمیری: هاوارمەمرە١٢٥]

٢٤٠٤(٢٣٩٢) **⌘ بۆنی خوێن لە شوێنێک هاتن**

جێگەی بەسام و پڕمەترسی.

٢٤٠٥(٢٣٩٢) **⌘ بۆنی (شتێک) دەمار بە دەمار گەڕان**

بڕ = ٢٤٠٣.

٢٤٠٦(٢٣٩٢) **⌘ بۆنی (کەسێک) بە (کەسێکەوە) نان**

(کەسی یەکەم ئازیزێکی کۆچ کردووە و خزم یا دۆستێکی نزیکی کەسی دووهەم بووە.) | خۆشەویستنی کەسێک بە بۆنەی ئازیزێکی لە دەستچوو. **« بۆنی محەممەدیم بە تۆوە ناوە، ڕۆژێ جارێکت نەبینم شێت دەبم.»**

٢٤٠٧(٢٣٩٢) **⌘ بە بۆن کەوتن**

نەخۆش بوونی منداڵی ساوا لەبەر ئەوەی بۆنێکی بە سەردا چووبێ. لە کوردەواریدا وا دەزانن کە منداڵی ساوا لەبەر ئەوەی زۆر ناسکە، بۆنی توندی سابوون و عەتر و... ئەو جۆرە شتانە کاری لێ دەکا و نەخۆشی دەخا.

[زەبیحی: قامووس٣٧٤]

ڕێکەوەندەکان (٢٣٩٢)

٢٤٠٨(٢٣٩٢) ☆ **بۆن پێوەکردن**

بردنە پێشی لووت لە شتێک و هەڵمژینی بۆنی ئەو شتە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٤٠٨)

٢٤٠٩(٢٤٠٨) ⌘ **بۆن پێوەکردن**

دانانی شتێک و کەڵک لێ وەرنەگرتنی. **«ئەوە ئەو باقلاوەشان بۆچی داناوە، بۆنی پێوەدەکەن؟»**

[زەبیحی: قامووس٣٦٥]

« ئەوە بە کوێدا لەوەر بووبە ئەو شەرنتێ؟ ئەی چی لێبکەم بۆنی پێوەکەم؟»| ماوتای بۆ جوانیچ

دانان/ داندران.

٢٤١٠(٢٣٩٢) ☆ **بۆنخۆشکە**

گیایەکی بۆنخۆشە. لە زەوی بووره دەڕوێ، نیومیترێک بەرز دەبێتەوە. لاسکی درێژە و لقوپۆپی چڕوپڕە. گوڵی وەکوو نی بابوونە وایە. شیرەیەکی لێ دەگیرێ زۆر تاڵە. ژەهرە و زەمانی پێشوو بۆ چارەکردنی نەخۆشی ئیفلیجی، لۆغە، لەرزۆکیی، فیلداریی، نەخۆشی مەعدە و جەرگ و کرمی ناو زگ، کەڵکیان لێ وەرگرتووە.

[زەبیحی: قامووس٣٦٥]

٢٤١١(٢٣٩٢) ☆ **بۆندار**

هەر شتێکی بۆنی خۆشی لێ بێ.

٢٤١٢(٢٣٩٢) ☆ **بۆن ڕۆیشتن**

بلاوبوونەوەی بۆنی خۆش. **« بۆنی خەج و سیامەندی دەڕۆیی بە میسال سوێسن و هەلالە و بەیبوون و گیاخاوە...»**

[بەهری: گەنجی‌سەربەمۆر٣٣٦]

٢٤١٣(٢٣٩٢) ☆ **بۆن‌کردن**

هەست کردن بە بۆن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٤١٣)

٢٤١٤(٢٤١٣) ⌘ **بۆن کردن**

تۆزێ ئاگادار بوون لە کارێکی نهێنی. « ئەگەر حاجی بۆن بکا، دەرکرانم وەک ئاو خواردنەوەیە.»

[ئەموری: هاوارەبەرەی٢٨]

I هاوتای **شک‌کردن.**

٢٤١٥(٢٣٩٢) ☆ **بۆن کردن**

هەڵمیستنی بۆنی شتێک، بۆن پێوەکردن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٤١٥)

٢٤١٦(٢٤١٥) = **خۆ شەمامە نیە/ نیم بۆنی کەم**

شت بۆویە کەڵکی لێوەرگیرێ. « ئەو خواردەمەنیەت دەدەمێ، بەڵام جارێ مەیخۆ. — ئەیخۆم چی لێبکەم؟ خۆ شەمامە نیە بۆنی کەم.» I بر= ١٨٦٣/ ئ .

٢٤١٧(٢٣٩٢) ☆ **بۆن گرتن**

١) پەیدا بوونی بۆنی ناخۆش لە هەندێ شت کە لە ئەنجامی تەفاعولی ناوەوەی خۆیان یا تەفاعول دەگەڵ هەوای دەوروبەر، بۆنیان دەگۆڕێ.

٢) بۆنی خۆش یا ناخۆش وەرگرتنی جل یا شتی دیکەوە لە ڕێگەی ناڕاستەوخۆ. « کراسەکەت بۆنی سابوونی گرتوە.»

مەسەل (٢٤١٧)

٢٤١٨(٢٤١٧) * **ئاو زۆر لە جێیەک ماوە بۆن دەگرێ**

بر=٨١٨/ ئ.

٢٤١٩(٢٣٩٢) ☆ **بۆن لێ‌هاتن**

١) بۆن دانی شتی بۆن‌گرتوو.

٢) خۆ پیس‌کردنی منداڵی چووکە.

مەسەل (٢٤١٩)

٢٤٢٠(٢٤١٩) ✱ **ئەوەی سیری نەخواردبێ بۆنی سیری لێنایە**

سیری نەخۆی بۆنی سیرت لە زاری نایە. ▌ بڕ= ٧٥٤/ ث .

٢٤٢١(٢٤١٩) ✱ **بۆنی/ بۆی دایە، لە کەس نایە**

هیچ کەس نایێتە دایک .

٢٤٢٢(٢٤١٩) ✱ **پووران بۆنی دایکیان لێدێ**

(زۆرتر مەبەست لە دایکی کۆچ کردوویە.)▌ پوور لە جێی دایکە و نیشان بۆنی دایکی لێدەکا.

٢٤٢٣(٢٤١٩) ✱ **سیر بە پیواز دەڵێ: بۆنت لێ دێ**

کەسێک کە کەس یا کەسانێکیتر بە بوونی تایبەتی/ ناکار و خووخدەیەک تاوانبار دەکا کە بۆ خۆشی خاوەنی هەمان تایبەتی/ ناکار و کردەوەیە.

▌ هاوتای **قەل بە قەلێ دەڵێ ڕووت ڕەش بێ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٤١٩)

٢٤٢٤(٢٤١٩) ≈ **بۆنی عەتر و عەبیبی لێ دێ**

بۆ نیشانی بۆنخۆش دەکار دەکرێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٤١٩)

٢٤٢٥(٢٤١٩) ⌘ **بۆنی سەگی تۆپیو لێهاتن**

بڕ= ٢٣٣٩.

٢٤٢٦(٢٤١٩) ⌘ **بۆنی شیری خاو لە زار(ی کەسێک) هاتن**

(لە کاتی کێشە و دەمەمڕێدا دەکار دەکرێن و زۆرتر وشەی "ئێستا"ی دە پێشدا دێ.)

▌ منداڵ بوون، نەبوونی توانای شەڕ و بەربەرەکانی. « **ئاگات لە زارت بێ، ئێستا بۆنی شیری خاوت لە زاری دێ...**»

[ئەمیری: میرزا٨٥]

٢٤٢٧(٢٣٩٢) ☆ **بۆنوبەرام**

بڕ= ٢٤٢٨.

٢٤٢٨(٢٣٩٢) ☆ **بۆنوبەرامە**

ئەو بۆنە خۆشەی کە لە شتێک هەڵدەستێ و دە وڵاتی دەگەڕێ.

٢٤٢٩(٢٣٩٢) ☆ **بۆنی قورس**

بۆنی ناخۆش. بۆنێک کە سەری نیشانی بگرێ. « **بۆنی زیندان بۆنێکی قورسە، خاوە، هەڕنەهەوتە، سەری گرتووە.** »

[ئەمووی: میرزا ١٩٧]

▌ بڕ= ٢٤٣٠.

٢٤٣٠(٢٣٩٢) ☆ **بۆنی گران**

بڕ= ٢٤٢٩.

بە

دە سەرەتای سوێندانێدا دێ و بە "ب" ی سوێند ناسراوە.

سوێند (٢٤٣١)

٢٤٣٢(٢٤٣١) ♦ **بە** + نایەت./ نیسمت./ نیسمی خودای./ جەددت./ حەزرەت./ حەدیث./ حەقی ئەو بەرەکەتەی./ حەقی ئەو تەپەتەپەی./ حەقی ئەو چواربەندەی./ حەقی ئەو خودایەی./ حەقی ئەو قورعانە./ حەقی پێغەمبەری./ حەقی خودای./ حەقی نامەی خودای./ قورعان./ پێغەمبەر./ کەلامولڵا./ کەلامەڵلا./ خودای./ خوداوەندێ خودای./ خوێنی ئەو شەهیدانە./ دینی محەممەدی(ژنانەیە)./ دینەکەی نازی ڕەسووڵەڵلایە./ زاتی یا ززاتی خودای./ سەری پێغەمبەری/ سەری شای حەکیم./ سەری شێخی/ سەری بابم ...../ قورعان./ قورعانان./ سێ یا سی جزمی قورعان./ شالت./ شەبیاکی پێغەمبەری./ شەرەی خودای./شەرەف./ شەرەفی پێغەمبەر./ شەرەفی هەرچی پیاوە./ غەوسی بەغدایە./ فەخری عالەم./ قودرەتی خودای یا ئەو خودایەی/ قەبری ئەو بابەم یا..ی چۆتێ./ قەبرێکی نەگە ئەو (خاڵەم/ مامەم/...) سەری وێ کردۆ./ قیبلەی محەممەدی./ گۆڕ یا گۆڕێکی شەهیدان یا ئەو شەهیدانە./ نازی ڕەسووڵەڵلایە./ نامەی خودای./ نێوت./ نێوی/ئێ خودای./ ماڵە خودای./ مەرقەدی یا مەرقەدەکەی شێخی./ محەممەدولمستەفا./ مەرقەد یا مەرقەدەکەی شێخیبرهانی./ وەڵلاهی نەگە عەزیم و سازگارە./ نێو یا نێوی خودای./ یەکێتییە ئەو خودایەی.

٢٤٣٣(٢٤٣١) ◊ **پەو** + بەرەكەتەی./ پێغەمبەرەی ئەگە خودا خۆشی دەوێ./ جەددەت/ خودایەی ئەگە خودایەتی دەکا/ خودایەی نامرێ./ زوادەی/ قوبڵەی محەممەدی/ قورعانەی یا قورحانەی بۆ پێغەمبەری بە خەڵات هاتۆ یا هاتوە./ قورعانەی ئەگە خودا بۆ پێغەمبەری بە خەڵات ناردۆ یا ناردوە./ قورعانەی یا قورحانەی ئەگە مەردی نازای لێدەگەڕێتەوە. / قورعانەی یا قورحانەی دە سینگی پێغەمبەری دایە./ قورەی دە سینگی پێمەرەی دایە(قسەیە)./ قورعانەی یا قورحانەی شادەت پێهێناوە./ قورعانەی یا قورحانەی گوێی لە دەنگە./ قورعانەی یا قورحانەی لەسەر ڕانی ڕاستەم یا ڕاستەت داناوە./ قەبرەی جوانەمەرگەکەی تێچووە./ قیبلەی ڕووم تێیەتی.

بەتاڵ

ئەوەی هیچی تێدا نەبێ.

باوەڕ (٢٤٣٤)

٢٤٣٥(٢٤٣٤) ◊ ئەوەنکی(ئەوەی) چاو لە قەبری بەتاڵ کا، دەبێ شتێکی لە خۆی حەرام کا.

مەسەل (٢٤٣٤)

٢٤٣٦(٢٤٣٤) * **ئەوەی دە تووڕەکەیدا بوو بەتاڵی کرد** - ٢٣٦٢/ ئ .

٢٤٣٧(٢٤٣٤) * **تووڕەکەی بەتاڵ ئەسپی پێناگیرێ**

کار کەرەسە و پێداویستی خۆی دەوێ، چت بە دەستەوە نەبێ چت پێناکرێ.‖ بڕ- ٣٦٨/ ئ ، ٣٦٩/ ئ ، ٩٢٩/ ئ ، ٢٦٠١/ ئ ، ٣٠٦٠ ، ٣١٩٢ ، ٣٥٩٢ .

٢٤٣٨(٢٤٣٤) * **کاسەی ماڵێ بە تەمای جیرانان بەتاڵە**

بڕ- ٢٥٠٥/ ئ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٤٣٤)

٢٤٣٩(٢٤٣٤) = **وەک ئاشی بەتاڵ** - ٤٠٨/ ئ.

پێکەوەندەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٤٣٤)

٢٤٤٠(٢٤٣٤) ⌘ ئاقڵ بەتاڵ بوون – ٦١٤/ ئـ.

٢٤٤١(٢٤٣٤) ⌘ ئاوزەنگی بۆ کەسێک بەتاڵ کردن – ١٦٣٢/ ئـ.

٢٤٤٢(٢٤٣٤) ⌘ ئاوزەنگی بەتاڵ کردن – ١٦٣٣/ ئـ.

٢٤٤٣(٢٤٣٤) ⌘ جەواڵی بەتاڵ بردنە ئاش – ٤٢٠/ ئـ.

٢٤٤٤(٢٤٣٤) ⌘ ڕکێف بەتاڵ کردن – ١٦٣٣/ ئـ.

٢٤٤٥(٢٤٣٤) ⌘ کەلێن بەتاڵ بوون

دەرفەت بوون، هەل هەڵکەوتن، هەل ڕەخسان. « ... لە دامێنانم سوروکە ساماڵە/ ئەمڕۆ گوڵێکی دە گوڵەمێردان لە ماڵی نێ/ کوڕێ بم هەتیوحەیران لە کوێی/ بەخودای کەلێنۆک بەتاڵە »

[پەلهانیهانی: کانی مرادان١٨٨]

« کیژ دڵێ جوانێکم بۆ بەرنەوە کوڕەحەیرانی/ ئەمڕۆ دوو ڕۆژە گوڵەکی دە گوڵەمێردان چۆتە کاروانی/ بێ دەستەگوڵی خۆی بۆنشێنێ، کەلێن بەتاڵە »

[بەحری: گەنجی سەربەمۆر١٦٧]

بڕ = ٤٠١/ ئـ .

٢٤٤٦(٢٤٣٤) ⌘ نەعرەتە لە سینگ بەتاڵ کردن

گوڕاندن. « کەڵە گوڵ شەقۆنی دەبردەوە، هەڵیدەکەند ڕەگ و ڕیشەی دە دارانە/ سکۆڵی دەکرد و نەعرەتەی لە سینگی بەتاڵ دەکرد/ تۆز بڵیند دەبوو و دەیگرتەوە بەری عاسمانێ »

[بەحری: گەنجیسەربەمۆر٢٣٢]

« سکۆڵی دەکردەوە لە عەرزێ، ئەقورچی دەدا لە بەردانە/ نەعرەتەی بەتاڵ دەکردەوە لە سینگی و وەدەریدەنا کۆتی دە دارانە »

[بەحری: گەنجیسەربەمۆر٢٤٠]

ڕێکەوەندەکان (٢٤٣٤)

٢٤٤٧(٢٤٣٤) ☆ ئاش بەتاڵ - ٣٩٨/ ئـ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٤٤٧)

٢٤٤٨(٢٤٤٧) ⌘ ئاش بەتاڵ کردن/ لێ کردن - ٣٩٩/ ئـ.

٢٤٤٩(٢٤٣٤) ☆ **بەتاڵ کردن**

هێنانە دەری ناوەڕۆکی شتێک یا شوێنێک.

٢٤٥٠(٢٤٣٤) ☆ **بەتاڵ‌وحەتاڵ**

بە جارێک خاڵی و هیچ تێ‌دا نەبوو.

٢٤٥١(٢٤٣٤) ☆ **بەدەستی بەتاڵ**

بێ‌دیاری.

مەسەل (٢٤٥١)

٢٤٥٢(٢٤٥١) ✱ **پیاو ئەگە بە دەستی بەتاڵ چوو بۆ جێ‌یەکی وەک شووتی لە کەرێ/ دمی کەرێ بەر ێتەوە ئاوایە**

بێ‌دیاری چوون بۆ جێ‌یەک خەجاڵەتی پێوەیە و ناحەزە.

٢٤٥٣(٢٤٣٤) ☆ **دەستبەتاڵ**

بێ‌پووڵ (دیارە دەکرێ کابرا دەوڵەمەندیش بێ پووڵیشی بە دەستەوە نەبێ).

٢٤٥٤(٢٤٥٣) ☆ **دەستی بەتاڵ**

« گەنمم نێ بیکەم دە چاڵ/ سۆڵی نیە بۆچمە بەرماڵ/ بەڕەم نێ، نامهەوێ ماڵ/ ڕاژێ سەد ماچان دەکەم/ بێ‌پووڵ و دەستی بەتاڵ»

[بابانیانی: کڵلی مرادان١١٠]

مەسەل (٢٤٥٤)

٢٤٥٥(٢٤٥٤) ✱ **بە دەستی بەتاڵ هیچت بۆ ناکرێ**

بڕ – ٢٤٣٧ .

٢٤٥٦(٢٤٣٤) ☆ **کونبەتاڵ**

بێوەژن.

٢٤٥٧(٢٤٣٤) ☆ **کۆشپەتاڵ**

بێ‌منداڵ، وەجاغ‌کوێر. **ا** بڕ– ٦a١٣٣ .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٤٥٧)

٢٤٥٨(٢٤٥٧) ≈ **زگ پڕی کۆش بەتاڵ**

ژنێک کە زگان دەکا و منداڵەکانی دەمرن.

باوەڕ (٢٤٥٧)

٢٤٥٩(٢٤٥٧) ○ ئەگە گەسکی لە کۆشی هەج ژنێکی دەی کۆش بەتاڵ دەبێ.

بەتاڵ

هەڵوەشاو و بێ‌ئیعتیبار. «هەرچی نوێژ دەکەم نوێژم بەتاڵە/ تەحیات دەخوێنم تۆم لە خەیاڵە» [موکریا]

باوەڕ (٢٤٦٠)

٢٤٦١(٢٤٦٠) ○ ئەگەر کەسێک بیهەوێ نشتوی ڕەشی لە کەسێک بکا (یەکێک لە بەر چاوی یەکێکی دیکە بخا) نشتوەکەی بە ناوی‌دا دەدا، هەتا قەتقەت بەتاڵ نەبێ.

٢٤٦٢(٢٤٦٠) ○ ئەگە "نشتوی ڕەشێت" دیتەوە، بۆ بەتاڵ بوونەکەی دەبێ بیکەیەوە و بە ناوێی دادەی.

مەسەل (٢٤٦٠)

٢٤٦٣(٢٤٦٠) ✱ **ئەگە/ ئەگەر زۆر هات قەباڵە بەتاڵە**

٢٤٦٤(٢٤٦٠) ✱ **ئەگە شا هات میر بەتاڵە**

٢٤٦٥(٢٤٦٠) ✱ **ئیمام بترێ جومعە بەتاڵ نابێ** - ٢٥٧٠/ ن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٤٦٠)

٢٤٦٠١(٢٤٦٦ ≈ **تەقدیر تەگبیر بەتاڵ دەکا**

بڕ = ٢٤٦٧.

٢٤٦٠١(٢٤٦٧ ≈ **تەقدیری خودای تەگبیری عەبدی بەتاڵ دەکا**

ئەوەی کە خودا داینابێ و قەرارە بێ، هەر دەبێ و گەڕانەوەی بۆ نییە. « ئەمن دەمکوت مەسڵەحەت وایە ئەگەر باب بە ڕۆژێکی سێ بووکان لە بۆ کوڕانی بێنێ/ نەمزانی تەقدیری خودای تەگبیری عەبدی بەتاڵ دەکا»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٢٦٣]

٢٤٦٠١(٢٤٦٨ ≈ **کاری خودای بە بەندەی بەتاڵ نابێ**

« هەی مەناڵە، گۆڕغەریبە مەناڵە/ سیامەند خێرت لە گیانی خۆت نەدی/ کاری خودایە بە بەندەی نابێ بەتاڵە»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٢٥١]

بڕ = ٢٤٦٧.

ڕێکەوەندەکان (٢٤٦٠)

٢٤٦٠١(٢٤٦٩ ☆ **دین‌بەتاڵ**

ڕێڕەوی دینی باتڵ(مەبەست غەیرە ئیسلامە).

بەتاڵ

بێ‌کار.

مەسەل (٢٤٧٠)

٢٤٧٠١(٢٤٧١ * **شەڕ لە بەتاڵیە/ بەتاڵی‌یە خۆشترە**

مارتای زەرەد لە بێ‌کاری/ بێ‌کاری‌یە چاترە/ چاکترە.

٢٤٧٠١(٢٤٧٢ * **شەوگار درێژ و عەبدال بەتاڵ**

« وەرە پاییزە، وەرە پاییزە / بەیان ساردن، کوردستان بەخووسن، شەوگار درێژن، عەبدالم بەتاڵن»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٣٨]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٤٧٠)

٢٤٧٣(٢٤٧٠) ⌘ **دەست بەتاڵ نەبوون**

بێ کار نەبوون، دەست گیران.

ڕێکەوەندەکان (٢٤٧٠)

٢٤٧٤(٢٤٧٠) ☆ **بەتاڵ پێ**

بێ کار و بار.

بەتاڵ

خڵاس. تەواو و کۆتایی.

ڕێکەوەندەکان (٢٤٧٥)

٢٤٧٦(٢٤٧٥) ☆ **بەتاڵ بوون**

خڵاس بوون و کۆتایی پێ‌هاتن. **« ئەوە ئەودەزانی ئەگە جەماعەتێ نوێژێ خەوتنان بەتاڵ بوو/ ئاغا میرحەج بەگی دەردێکی ئەنگوتوێ...»**

[خلە تەوزی: براپەوک]

٢٤٧٧(٢٤٧٥) ☆ **ڕاو بەتاڵ بوون**

« قەدەرێکی ڕاوی گێڕا، کوتی: بابە! ڕاو بەتاڵە.»

[خلە تەوزی: براپەوک]

«پادشا حوکمی کرد، ئەو پڕکەماڵە/ ڕاوکەر ڕاوەستن ڕاومان بەتاڵە/ تا بزانین دەروێش بۆ تاڵ‌ئەحواڵە؟/ بۆ ئاوارەی کێو، بۆچی عەبداڵە؟»

[مامەشەحمەد: بەرام وگوڵندام]

٢٤٧٨(٢٤٧٥) ☆ **بەتاڵ کردن**

تەواو کردن و کۆتایی پێ‌هێنان. **« سوڵتان مەحموود ئەو قسەی چۆ دە دڵی، گەشتی بەتاڵ کرد و چۆوە ماڵێ.»**

[فەلوور: هەقایەت]

بەحر

«حەکاکان پێنن دە دم و ددانی نموێ کەڵەمەرجانی فکرن/ ددانت لە دوڕی بەحران سپی‌ترن/ کەپزت لە کافووری ڕسەنترن»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر۹۲]

مەتەڵ (۲۴۷۹)

٢٤٨٠(٢٤٧٩) § دووری بەحرە
نێوی ئاورە

– سەمەلۆمر ۱۵۰۸/ ث.

باوەڕ (۲۴۷۹)

٢٤٨١(٢٤٧٩) ٥ گەوهەری شەوچراغ دە بەحرێ دابە و شەوانە دێتە دەرێ و وەک چرا شەبەقێ دەدا.

مەسەل (۲۴۷۹)

٢٤٨٢(٢٤٧٩) * **ئەگەر بچێتە سەر بەحرێ ئێشکی دەکا - ۲۱۲٤/ ث.**

٢٤٨٣(٢٤٧٩) * **بچێتە سەر بەحر/ سیروان/ جەغەتوو/ لاوێن ئێشکی دەکا - ۲٥۳٥/ ث.**

٢٤٨٤(٢٤٧٩) * **بۆ تەماحێ خۆ دە بەحرێ داوێ**
بۆ ئینسانی زۆر بەتەماح دەگوترێ.

٢٤٨٥(٢٤٧٩) * **بەحر بە زاری سەی/ سەگی پیس نابێ**
ئینسانی ڕاست و دروست بە قسەوباسی نەیاران خرا نابێ.

٢٤٨٦(٢٤٧٩) * **دە بەحرێ باوێی/ هاوێی دێتەوە دەرێ**
بۆ ئینسانی گیانسەخت و چیرەوەبوو دەکار دەکرێ.

٢٤٨٧(٢٤٧٩) * **جیرانی بەحرێ تینووی نابێ**

٢٤٨٨(٢٤٧٩) * **دە بەحرێ باوێی/ هاوێی، ماسیان قڕ دەکا**
مەبەست ئینسانی چلکن/ جلوبەرگ پیسە.

ڕێکەوەندەکان (۲۴۷۹)

٢٤٨٩(٢٤٧٩) ☆ **ئەسپی بەحرێ - ۱۹۰٦/ ث.**

٢٤٩٠(٢٤٧٩) ☆ **بەحری بیّبن**

بەحری قووڵ. « خۆت لیّ کردوومە خاسەکەو/ هەڵۆ دەگری بە چەنگی/لیّم کەوتیە بەحری بیّبن/ دەرنایەی لە زاری نەهەنگی»

[پاپانیانی: کانی مراداان٩١]

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٤٩٠)

٢٤٩١(٢٤٩٠) ☆ **بەحری بیّبن**

نیـشانی زانا و پڕ.

فڕ (٢٤٩٠)

٢٤٩٢(٢٤٩٠) ● **نۆخەی نۆخەی خاڵۆژن**

قوونت وەک بەحری بیّبن

بۆت تیّداوێم کیر و گون

تا قیامەتێی تیّدا بن

٢٤٩٣(٢٤٧٩) ☆ **بەحری خویّیە**

بەحری ورمێ. « دەچمە سەر بەحری خویّیە/ بەرامبەر بە شنۆیە/ لە هەواڵان دەپرسم/ میرزا چکۆڵەم لە کویّیە»

[پاپانیانی: کانی مراداان٨٠]

٢٤٩٤(٢٤٧٩) ☆ **بەحری غەم**

« بەو خودایەی بیّمەکانە/ ئەو دڵەم بەحری غەمانە/ بۆ دەستی دەکرم بازنە/ بۆ ملی دێنم زەنگیانە/ ... ئەشهەدوو ماڵم قەبرە/ کولمەی قەندی ماچانە»

[پاپانیانی: کانی مراداان١٠٦]

« دووری دەنگم نایگاتێ/ کەس نیّ وڵامی دەمێ/ سەبر و هۆشت لیّبڕیوم/ کەوتوومە بەحری غەمێ/ سووچی چادرەکەت لادە/ مانگ دێتەدەر لە تەمێ»

[پاپانیانی: کانی مراداان١١٢]

بەخت

ئەوەی بە شێوەی چاوەڕوان نەکراو لە ژیاندا ڕوو دەدا. بەش یا نەسیبێک کە لە ژیاندا بە نیشــان دەگا.

دوعا (٢۴٩۵)

٢٤٩٦(٢٤٩٥) ☒ **بەختت ڕەش بێ و خەنەت هەش بێ**

مەسەل (٢۴٩۵)

٢٤٩٧(٢٤٩٥) * **بەختت هەبێ تەختت دەبێ**

بەخت دەستەبەری ماڵ و پلە و پایەیە.

٢٤٩٨(٢٤٩٥) * **بەختی دایکان جیاز/ گیازی کچانە**

دایکی بەختەوەر کچەکەشی بەختەوەر دەبێ و دایکی بێبەخت کچەکەشی بێبەخت دەبێ.

٢٤٩٩(٢٤٩٥) * **بەختم بە بەختی سوێنە بێ**

(سوێنە: تەشتی سواڵەتی، تەشتی گڵینە.)| سوێنە هەمیشە دەور و بەری پڕ بووە لە جلوبەرگ و شەکی شوورشتن.

٢٥٠٠(٢٤٩٥) * **بەختی ساحەیێتی/ سێحەیێتی دێتەوە ماڵێ**

بۆ نیشانی گێلۆکە دەکار دەکرێ.

٢٥٠١(٢٤٩٥) * **پیاو ئەگە بەختی بوو سە/ سەگی دەرکێشی چا/ چاک دەبێ**

بر- ١٩٢٤/ ڤ.

٢٥٠٢(٢٤٩٥) * **دوورە لە بەختی فەقیری، گاڕەش یێتە بەر نێری**

کەم بوونی ئەگەری مل دانی لایەن و سەرگرتنی، فەقیر بێبەختە.

٢٥٠٣(٢٤٩٥) * **ماڵم لە تاتانە و بەختم لە فاتانە**

زۆر بێبەخت بوون.

٢٥٠٤(٢٤٩٥) * **هەتا بەخت بوو یار، ئەسپەندەر و هەزار سوار/ ئەگە بەخت نەبوو یار پیرێژنێک و تاقەدار**

ئەسپەندەر (ئیسفەندیار) هەتا بەخت و ئیقباڵی هەبوو دەرەقەتی هەزار سواران دەهات. ئەگەر

بەختەکەشی لە دەست دا دەگەڵ پیرێژنێک - کە تاقە دارێکی بە دەستەوە بوو - پێی‌نەکرا و شکا.

▌ بڕ= ٢٠٧٥/ ش و ٢٠٩٩/ ش.

٢٥٠٥(٢٤٩٥) ✱ **هەوڵ تەخت و هەوڵ بەخت**

١) بۆ ژنی ناڕازی لە مێرد دەکار دەکرێ.

٢) ژنێک دە کاری دەکا کە لە یەک مێردی زیاتر کردبێ و لە ژیانی خۆی ناڕازی بێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٤٩٥)

٢٥٠٦(٢٤٩٥) ≈ **بە بەختی چاک بی**

(تایبەت بۆ کچانە.)‖ دە چاک و خۆشی‌دا دەیڵێن. « **یا خوا ڕووسووری دنیا و قیامەت بی، بە بەختی چاک بی، دایک مەرگت نەبینی.**»

[مۆمن: چەپکی گوڵ٥٢]

ڕێکەوەندەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٤٩٥)

٢٥٠٧(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت بڵیند/ بڵند بوون**

« **بەختت بڵند بێ، گەرد نەگرێ ڕەنگت/ ئاورزێن بکرێ، جەرگ و دڵی تەنگت.**»

[فەتاحی‌قازی: سەعیدومیرسێوەدین]

▌ هاوتای ٢٥١٢ و ٢٥٢٢.

٢٥٠٨(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت(ی کەسێک) بەستران**

کچی بێ‌داواکار.

٢٥٠٩(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت چوون**

= ٢٥١٢.

باوەڕ (٢٥٠٩)

٢٥١٠(٢٥٠٩) ◊ بە شەو وڵاتی گەسک دەی، بەختت دەچێ.

٢٥١١(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت خستنە سەر شان**

« ئیللاهی بۆ خاتری پێغەمبەرانت/ بۆ خاتری سەیدی ئاخری زەمانت/ بەخت و تەرەقیم بخەیە سەرشان»

[فەتاحی‌قازی: سەعید و میرسەیوەدین ١٩]

٢٥١٢(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت ڕوو تێ کردن**

بڕ= ٤٠١/ ئـ.

٢٥١٣(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت ڕەش بوون**

« بەختی برایمی هێندە ڕەش بوو، تێری دەترازا لەبەر کەمبەرێ/ تۆق و تەلەسمی خاتوونێ دەیانکرد بە خرمژن و بە قارقارە»

[حەمەدی بەیتان: برایمۆک]

٢٥١٤(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت سووتان**

« موتریب لێی‌دە بینای سازت ... بەختت سووتێ لەبۆ نازت»

[هێمن: چەپکێ گوڵ٢٩]

٢٥١٥(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت(ی کەسێک) قوون دان**

بڕ= ٢٥١٣ و ٢٥٢١.

٢٥١٦(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت(ی کەسێک) کرانەوە**

بڕ= ٢٥٠٧.

٢٥١٧(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت گرتنەوە**

چلدانە گرتنەوە، تاقی کردنەوەی بەخت و چارە بۆ دەرکەوتنی هات و نەهات بە ڕێگاگەلێکی وەک:

٢٥١٨(٢٤٩٥) ♎ دەچوونە سەر شەخسێکی هەشتا بەردیان دێنا. دەیانکردە دوو سێ کۆ. دەستیان ڕێ‌دەخستن و دەیانگوت: لە نەزەری دڵی من. ئەگە جووت بایە مەرامی دڵم حاسڵ دەبێ و ئەگەر تاق بێ جێ‌بەجێ نابێ.

٢٥١٩(٢٤٩٥) ♎ ژنێک باسکی دەستی چەپەی هەڵدەکا و لە شوێنێکی دیاری کراو ڕا بە دەستی ڕاستی بست و قولانجان دەپێوێ و ئەو عیبارەتانەش دەڵێتەوە: بیسمیللاهیرڕەحمانیرڕەحیم، بە دەستی من نەبێ بە دەستی ئایشێ و فاتمان بێ، زارا و زلەخایان بێ، لە بن داری دارەبەنێ‌یان دەگرتەوە، دڵی بەغەمیان پێ ڕوون دەکردەوە، چاوی بەفرمێسک‌یان پێ ئیشک دەکردەوە، دەستەکە ئەگە ئەو نیازەی من قبووڵ دەبێ ئەوە ڕاست وەرە دەنا کوورِ وەرە. ئەگەر بستەکە لە قامکەکانی دەستی چەپ ڕەد بێ، ئەوە نیازەکە قبووڵ دەبێ.

٢٥٢٠(٢٤٩٥) ⌂ دەست لە بن هەرتک لاقی منداڵی دادەنێن. ئەگە منداڵەکە لاقی ڕاستەی دە پێشدا هەڵگرت ئەوە کارەکە ڕاست دێ و ئەگە نی چەپەی هەڵگرت ئەوە سەر ناگرێ.

٢٥٢١(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت(ی کەسێک) نووستن**

سەرنەکەوتن و تێشکانی یەک لە دوای یەکی کەسێک بەهۆی بێبەختی.

٢٥٢٢(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت(ی کەسێک) هەستان**

بڕ= ٢٥٠٧، ٢٥١٦ و ٢٥٣١.

٢٥٢٣(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت هێنان**

« منی هەژاریش بۆ یەکەمجار لە ژیانما بەختم هێنابوی و وە ژێر سێبەری باڵی ئەو قارەمانە پڕقەدەم پیرۆزە خزابوم»

[هەوار: شەرەفنامە٣]

٢٥٢٤(٢٤٩٥) ⌘ **بەختی خۆ تاقی/ بەتاقی کردنەوە**

«دەچمە سەری "سوڵتانی" چلدانەی دەگرمەوە/ بەختی خۆم و لێوناڵێ بەتاقی دەکەمەوە»
[فۆلکلۆر]

بڕ= ٢٥١٧.

٢٥٢٥(٢٤٩٥) ⌘ **بەخت وەرگەڕان**

چەواشە بوونی کەسێک لە باشی‌ڕا بۆ خراپی.

باوەڕ (٢٥٢٥)

٢٥٢٦(٢٥٢٥) ٥ ئەگە تیشکی ناوڕنەیان دە ژنان دەگرت دەیانکوت: تیمان مەگرن تازە بەختمان وەرناگەڕێ.

دوعا (٢٥٢٥)

٢٥٢٧(٢٥٢٥) ⊠ **هەک/ دەک/ ڕەبیی بەختت وەرگەڕێ**

٢٥٢٨(٢٤٩٥) ⌘ **بەختی کەسێک وەک سەگ وەڕین**

(تیرمی پێ‌بردنە.)‖ زۆر بەبەخت بوون.

٢٥٢٩(٢٤٩٥) ⌘ **شەق/ شەپ لە بەختی خۆ هەڵدان**

لە هەل و دەرفەت و نیمکانی ڕەخسار کەڵک وەرنەگرتن. بڕ← ٢٥٣٢.

٢٥٣٠(٢٤٩٥) ⌘ **لە بەختان بوون**

بە هەرتک باری چاک و خراپدا دەکار دەکری. « مامم دەستێکی کەواوپاتۆڵ بۆ حیوای کڕی. - هیوا لە بەختانێتی، خاڵیشی تازەی سەعات بۆ کڕیوە.» « وەڵلاهی حەمیزی زاوامان هەر بابی تەمێکی. - جا بە ناشکوری ناڵێم ئەمە هەر لە بەختانسانە، پێت وایە کامیل لەوی چاترە.»

٢٥٣١(٢٤٩٥) ⌘ **لەسەر بەخت/ بەختان بوون**

بڕ← ٢٥٢٢.

٢٥٣٢(٢٤٩٥) ⌘ **لەقە لە بەختی خۆ دان**

بڕ← ٢٥٢٩.

ڕێکەوەندەکان (٢٤٩٥)

٢٥٣٣(٢٤٩٥) ☆ **بەخت بوون/ هەبوون**

« هەتا بەختت بوو ساحێب ئەرکان بووی/ گەورەی هێلی خۆت، دەوری زەمان بووی»
[فەتاحی‌قازی: سەعید و میرسەیفوددین۴۳]

٢٥٣٤(٢٤٩٥) ☆ **بەبەخت**

خاوەن‌بەخت، بەختیار.

مەسەل (٢٥٣٤)

٢٥٣٥(٢٥٣٤) ✱ **ئەگەر مێرو بەبەخت بوو، کەچەڵ بەدبەخت دەبوو**

بڕ= ٢٠٧٧/ ن.

٢٥٣٦(٢٥٣٤) ✱ **ئەگەر مێرو بەبەخت بێ، بزن لە سەر تەخت بێ**

بڕ← ٢٥٣٥.

ڕێکەوەندەکان (٢٥٣٤)

٢٥٣٧(٢٥٣٤) ☆ **قوز بەبەخت**

ژنی بەبەخت و ئیقباڵ. ژنێک کە لە ماڵە مێردی بە دڵی خۆی بۆی بگوزەری.

٢٥٣٨(٢٤٩٥) ☆ **بەربەخت**

کچی عازەب.

٢٥٣٩(٢٤٩٥) ☆ **بەخت و ئیقباڵ**

«ئەگەر خودا بیدابایە بەختم دەگەڵ ئیقباڵم/ ئەمن دەبوومەوە بە سەردار، ئەتۆش دەبوویەوە بە حەلاڵم»

[بەحری: گەنجی سەربەمۆر٣٦٢]

٢٥٤٠(٢٤٩٥) ☆ **بەختەکی**

بەهەڵکەوت.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٥٤٠)

٢٥٤١(٢٥٤٠) ☆ **ئەڵڵابەختەکی**

بێ هەڵسەنگاندن و لێکدانەوە. بڕ= ٢١٩٢/ ش.

٢٥٤٢(٢٤٩٥) ☆ **بەختەوەر**

خاوەنبەخت. کەسی بەبەخت.

٢٥٤٣(٢٥٤٢) ☆ **بەختەوەر بوون**

خاوەن بەخت بوون، ڕازی بوون لە ژیان.

باوەڕ (٢٥٤٣)

٢٥٤٤(٢٥٤٣) ○ کونەتفێنکی گوێدرێژ مورووی تێدایە، هەرچی وە چنگی کەوێ بەختەوەر دەبێ.

دوعا (٢٥٤٣)

٢٥٤٥(٢٥٤٣) ☒ **بەختەوەری دنیا و قیامەتێ/ تان بێ**

٢٥٤٦(٢٥٤٢) ☆ **بەختەوەر کردن**

هۆی بەختەوەری کەسێک پێ‌هێنان.

٢٥٤٧(٢٥٤٢) ☆ **بەختەوەری**

خۆشبەختی، بەختیاری.

٢٥٤٨(٢٤٩٥) ☆ **بەختیار**

کەسێک کە بەختی دەگەڵە، خاوەن‌بەخت.

٢٥٤٩(٢٤٩٥) ☆ **بەختەبەران**

بڕ – ٧٥٠.

٢٥٥٠(٢٤٩٥) ☆ **بەختە/ بەختەڵ باران**

بڕ – ٧٥٠.

٢٥٥١(٢٤٩٥) ☆ **بەدبەخت**

« بەدبەخت بڕۆ دەرێ. ئاغا ڕقی هەستاوە، دەمێکی دی پەشیمان دەبێتەوە.»
[حەمەدی بەیتان: برایمۆک]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٥٥١)

٢٥٥٢(٢٥٥١) ≈ **بۆ بەدبەختی/ بەدبەختیان**

بە بەدبەختی‌یەوە، لە بێ‌بەختی‌یان. **« ... خەریک بوو هەر لەوێ بەسەر ئەسپەکەوە دیق بکەم، بەلام بۆ بەدبەختی لە سەگ گیانسەختترم.»**
[حەسەن‌زادە: گلەیپاو ١٨٤]

٢٥٥٣(٢٥٥١) ≈ **بەدبەخت نەخۆم**

بڕ – ٢٢٥٤.

٢٥٥٤(٢٥٥١) ≈ **لە خۆم بەدبەختی**

« ئەگە هەڵدەستن لە خەوێ، دەرکی ژنەی بۆتە گوڵ و گوڵستان و دەرکی دەنکەمناریش بۆتە دڕوداڵ و تیکانا دەڵێ: تەماشای پیرێژن چی لێ‌کردم، لە خۆم بەدبەختی.»
[هەڵایەت: خەجێ ئانێنەخۆر]

٢٥٥٥(٢٥٥١) ≈ **ماڵی بەدبەختی**

١) ملک و ماڵی نیشانی هەژار. « ئەری ئەو ساڵ دەڵێن گەنم باشە. - کورە باشی کوێ بە ماڵی بەدبەختی کوا چاک دەبێ.»

٢) نیشانی بەدبەخت. کەسێک کە بە پێچەوانەی قازانجی خۆی دەجوولێتەوە. «کەس نێ پێی بڵێ ماڵی بەدبەختی ئەتۆ چت لەو بەزمەی داوە، خودا ئانێکی داوە بۆ خەریکی ئەویش ببڕی.»

٢٥٥٦(٢٥٥١) ≈ **یارمەی کەس بەدبەخت نەبێ**

کەسێک دەکاری دەکا کە بە ناحەق تاوان یا خراپەیەکیان ڕەپاڵ دابێ.

ڕێکەوەندەکان (٢٥٥١)

٢٥٥٧(٢٥٥١) ☆ **بەدبەخت بوون**

تووشی نەگبەتی و چارەڕەشی هاتن. « بچێ کن هەچ ئاغایەکی کاری من و تۆ وە پاش دەکەوێ، بەدبەخت دەبین.»

[حەمەدی ئاغای: برایمۆک]

٢٥٥٨(٢٥٥١) ☆ **بەدبەخت کردن**

کەسێک تووشی چارەڕەشی کردن. « یەکی دیکە منی بەدبەخت کردبوو...»

[حەسەنزادە: گەلەپەپاو٧]

٢٥٥٩(٢٥٥١) ☆ **بەدبەخت و سەرسەخت**

زۆر بەدبەخت.

٢٥٦٠(٢٥٥١) ☆ **بەدبەختی**

« بەدبەختی برایمی نێرەی دەبرازان لەبەر کەمبەرێ/ تۆق و تەلەسمی خاتوونێ دەیانکردنەوە خرمێن/ هەڵبەرزان لە مەجلیسی دە میرانی و لەوێندەرێ»

[حەمەدی بەیتان: برایمۆک]

مەسەل (٢٥٦٠)

٢٥٦١(٢٥٦٠) ✻ **ئەگەر بەدبەختی هات بە پەلووی ددانت/ دەدانت دەشکێ** - ٢٠٧٥/ ئ.

ئەگەر بەدبەختی هات گۆڵەکەرەکەشت بەرداوێ - ٢٠٧٦/ ئ.

٢٥٦٢(٢٥٦٠) ✻ **بەدبەختی لە پێشدا لە کیسە و قەلیانی دەدا**

بڕ= ٢٥٦١.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٥٦٠)

٢٥٦٣(٢٥٦٠١ ⌘ **بەدبەختی بەسەردا هاتن**

نەهامەتی و بەڵا و موتەددەر تووش بوون. « چ تەگبیرێکی پکەین ئەگەر نەزی، لە پێش چاوی میری پکەوێ، بەدبەختی بە سەردا بێ و رووحی بیێ فانی»

[فەتاحی قازی: مەحموود میرزا و مەدین ٢٥٠]

٢٥٦٤(٢٥٦٠١ ⌘ **بەدبەختی بەشاندا هاتن**

بڕ – ٢٥٦٣.

٢٥٦٥(٢٥٦٠١ ⌘ **بەدبەختی شان(ی کەسێک) گرتن**

« کوتی: قوربان هاتووم قاقەزێکی بنووسم و بۆم نیمزاکەی ئەگە ئەمن لە تایفەی جەعفەری نیما هاروون کوتی: جا تەماشای بەدبەختی چۆنی شانی رەی گرتۆ! کوڕە ماڵوێران ئەو سەد هێندەی من ساحەب پشتە.»

[سەید حوسێن رەسووڵی: هەقایەت]

بڕ = ٢٥٦٣.

٢٥٦٦(٢٥٥٧١ ⌘ **بەدبەختی (کەسێک) گرتن**

بڕ = ٢٥٦٣.

٢٥٦٧(٢٥٥٧١ ⌘ **بەدبەختی مل(ی کەسێک) گرتن**

« ... کوتی: تەماشای چ بەدبەختێک ملی منی گرت! لەسەر پیاوێکی وەک جەعفەری را تووشی چ بووم...»

[سەید وسێن رەسووڵی: هەقایەت]

بڕ – ٢٥٦٣.

٢٥٦٨(٢٥٥٧١ ⌘ **تووشی بەدبەختی کردن**

« ... چ خودا هەڵدەگری لاوێکی بێتاوان تووشی ئەو بەدبەختییە بکەی.»

[حەسەنزادە: گیلەپیاو ٦٧]

بڕ – ٢٥٦٣.

٢٥٦٩(٢٥٥١١ ☆ **بێبەخت**

بێئیقباڵ.

٢٥٧٠(٢٥٥١١ ☆ **بێبەختی**

بێئیقباڵی. « ئەمن لە دەروونم دێتە دەرێ بڵێسە و بۆ سۆیە/ نازانم ئە بێبەختی منە سەیدەوان ،

نە نەدامەتی تۆیە»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٣٦٤]

٢٥٧١(٢٥٥١) ☆ **تەختوبەخت**

دوعا (٢٥٧١)

٢٥٧٢(٢٥٧١) ⊟ **یاخودا تەخت و بەختت ڕێک کەوێ**

بۆ کچێک دەکار دەکرێ کە تازە مێردی کردووە یا قەرارە کە بیکا.

٢٥٧٣(٢٥٥١) ☆ **خۆشبەخت**

« هەتیوا لە دڵت مەگرە غەمێ/ منداڵم تازە دەگەمێ/ گەورە بم ماچت دەدەمێ/ دەبیە خۆشبەختی عالەمێ»

[پاپانیانی: کانی مرادان٧٩]

← ٢٥٧٥.

٢٥٧٤(٢٥٥١) ☆ **خۆشبەختی**

← ٢٥٦٠.

٢٥٧٥(٢٥٥١) ☆ **خۆوبەخت**

خوابەختەکی.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٥٧٥)

٢٥٧٦(٢٥٧٥) ← **خۆت و بەختی خۆت**

کارێک کە ئەنجامەکەی دیار نیێ و پێشبینی نەکرێ.

٢٥٧٧(٢٥٥١) ☆ **دووبەختی/ دوو بەختەکی**

بڕ ← ١٧٢٦/ ش.

٢٥٧٨(٢٥٥١) ☆ **قەرەبەخت**

چارەڕەش، کڵۆڵ، بەدبەخت.

٢٥٧٩(٢٥٥١) ☆ **نۆبەخت**

١) کچێک کە خوازبێنی لێ کرابێ.

٢) کەسێک کە لە فەقیرییەوە پێ گەیبێ.

بەخت

فیرۆ، بەخشین.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٥٨٠)

٢٥٨١(٢٥٨٠) ⌘ **بەخت کردن(ی) ماڵ یا شتێک**

لە دەست دەرکردنی شتێک یا ماڵێک. **« دایکی دەڵێ: ڕۆڵە ئەتۆ بۆچ وا ئەبلەی و شێت و نەزانی/ ماڵی خۆت بەخت دەکەی دەستۆی ئاسکانی دەکەی و دەینەوە فانی»**
[سەیدحوسێن ڕەسووڵی: سەعیدومیرسێوەدین]

بەدەن

بڕ – ٣٤٠٤.

بەر

دیوی ئاوەوەی ئەو شتانەی دوو ڕوو یا دوو لایان هەیە و بە چاو فەرقیان دەکرێ.
[زەبیحی: قامووس-٣٩٠]

باوەڕ (٢٥٨٣)

٢٥٨٤(٢٥٨٣) ◊ ئەوەی بەری پێی بخوری، سەفەری دێتەڕێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٥٨٣)

٢٥٨٥(٢٥٨٣) ≈ **بەر و پشتی بۆ کەس نیە**

بۆ نیشانی بێ‌ئەمەگ و سپڵە دەکار دەکرێ. کەسێک کە بەقای بۆ کەس نیە و بە

نرخی رۆژ نانی دەخوا. بر ـ ٢٥٨٧.

٢٥٨٦(٢٥٨٣) ≈ **مچوڕکێکم بە بەری پێ‌دا هات لە تەپڵی سەرم چۆ دەری**

بریتی‌یە لە تێکچوونی زۆر بە هۆی بیستنی خەبەر یا قسەیەکی ناخۆش. بر ـ ٣٣٧٨.

٢٥٨٧(٢٥٨٣) ≈ **وەک نیسک/ نیسکی وایە، بەر و پشتی بۆ کەس نیە**

بر ـ ٢٥٨٥.

٢٥٨٨(٢٥٨٣) ≈ **هەی نەوست دە بەری پێت هەڵ‌گەڕێ**

بۆ نیشانی نەوسن دەگوترێ.

پێک‌هاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٥٨٣)

٢٥٨٩(٢٥٨٣) ⌘ **تەپڵی سەر لە بەری پێ کەرتر بوون**

بر ـ ٦٤٧.

ڕێکەوەندەکان (٢٥٨٣)

٢٥٩٠(٢٥٨٣) ☆ **بەراوەژوو**

حاڵی جلوبەرگ یا هەر شتێکی دیکە کە دیوی ژووریی بە دەرەوە بێ.

باوەڕ (٢٥٩٠)

٢٥٩١(٢٥٩٠) ○ بەراوەژوو دەبەرکردنی لیباس هێندە خراپە کە خۆشەویست لەسەر ڕەوی ڕانەوەستاوە نەگە قۆڵەکەی بیبێتەوە و یەکسەر لەبەرەخۆی دادڕیوە.

٢٥٩٢(٢٥٩٠) ○ گۆشت بەراوەژوو بێ، غەیبەتیان کردووی.

٢٥٩٣(٢٥٩٠) ○ لیباس نابێ بەراوەژوو قەد بکرێ.

ڕێکەوەندەکان (٢٥٩٠)

٢٥٩٤(٢٥٩٠) ☆ **بەر و پشت ئەتڵەس** - ١٧٦٤/ ش.

بەر

میوەی درەخت و گیاوگوڵ.

مەتەڵ (٢٥٩٥)

٢٥٩٦(٢٥٩٥) § دارێکم هەیە بەر دەگرێ

نەوەی بیخوا پێی دەمرێ

– قورعان

مەسەل (٢٥٩٥)

٢٥٩٧(٢٥٩٥) ⋇ **دار ئەگە وەختی خۆی بەرت لێنەکردەوە/ بەرەکەت نەڕنی، بەرەکەی دەوەرێ**

کار ئەگەر لە وەعدی خۆیدا نەکرا بە کەلک نایە.

٢٥٩٨(٢٥٩٥) ⋇ **داری بەبەر بەردی وێدەکەوێ**

ئینسانی زانا و بەبەهرە لە لایان خەلکی ڕەشۆکەوە دەیوغزێندرێ.

بەر

لا. پێش.

دوعا (٢٥٩٩)

٢٦٠٠(٢٥٩٩) ⊠ **بەری با بێ و پشتی کەندەڵان**

بر = ١٣.

مەسەل (٢٥٩٩)

٢٦٠١(٢٥٩٩) ⋇ **بەری تران بە ڕانکێ ناگیرێ**

بر = ٩٢٩.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٥٩٩)

٢٦٠٢(٢٥٩٩) = **لاچۆ لەبەری، ناسکە بەربەری**

(بەربەری: جۆرێک نانی نەستوورە.) ‖ تایبەتی مێزمندالانی شارە و لە جیاتی **ڕێم کە، دڕ دە، خەبەر.** دەکار دەکرێ. ‖ مارتای **لاچۆ چەور دەبی.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٥٩٩)

٢٦٠٣(٢٥٩٩) ⌘ **بەری ئاسمان لێ تاریک بوون**

هاوتای **سەری حەوت کێوان لێ ڕێک‌هاتن.**

٢٦٠٤(٢٥٩٩) ⌘ **تۆز بەری ئاسمان گرتن**

بریتی‌یە لە تەپ‌وتۆزی زۆر.
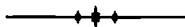
بەر

پانایی، بەربڵاوی.

مەسەل (٢٦٠٥)

٢٦٠٦(٢٦٠٥) ✻ **بەری تەنگانان تەسکە**

ڕۆژگاری دەرد و مەینەت کورت و کەم خایەنە. ئاواش دەگوترێ **تەنگانان بەریان تەسکە.**

بەر

بەرگەدە، تووکی خوار سەرڵدانی نینسان.

باوەڕ (٢٦٠٧)

a٢٦٠٧(٢٦٠٧) ◊ ئادەم و حەوا، دوای ئەوەی کە لە گەنمە مەنع‌کراوەکەیان خوارد. خۆیان پیس کرد. ئەوجار حەولی ئەوەیان بوو پیسایی‌یەکەی بشارنەوە. هیچ کوێیان وەگیر نەکەوت دە بەر و بن هەنگڵیان هەڵسوو. ئەو پیسایی‌یە بوو بەو تووکەمنداره، بۆیە هێشتنەوەی دروست نیە و دەبێ بتاشرێ.

فڕ (٢٦٠٧)

٢٦٠٨(٢٦٠٧) ● **هاتمە ماڵتان بۆ کاشی**

دایکت بەری دەتاشی

یەکم لێ‌دا لە پاشی

بەرات

حەق و جیرە و مواجبی ڕەنجبەر (شوان، گاوان، کاردار و...). میرزا و مەلا و ئەو جۆرە کەسانە. « بەوەی کەم ئەگەر ئەبەدی‌یە/ هیچ کەس لە گرێن وی نی‌یە/ ئاورم بەربوە لە دڵی‌یە/ بەراتم خاتوونەستی‌یە»

[فەتاحی‌قازی: شێخ‌فەرخ و خاتوون‌ئەستێ٥٩]

٢٦١٠(٢٦٠٩) ـ چاپەزی دێبۆکریان بەراتی نەبوو، هەچی لە مەجلیسی ـ لە قەند و چا و نان و شتی وا ـ مابا‌وە، دەگەڵە خۆی دەی‌بردەوە ماڵێ.

٢٦١١(٢٦٠٩) ـ کابرایەک چووبووە دێ‌یەکی کارداری بکا. پاییزێ ئەگە هاتەوە، لێ‌یان پرسی: چەندت بەرات وەرگرتووە؟ گوتی: نیوەیان نەدامێ و نیوەشم پێ بەخشین!

مەسەل (٢٦٠٩)

٢٦١٢(٢٦٠٩) * نۆکەری بێ‌خەڵات و بەرات، ئانجی/ ئاجی سەری ئاغای خۆیەتی

بر=٥٢١/ ش.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٦٠٩)

٢٦١٣(٢٦٠٩) = بەرات بەرات، هەرچی هات

کەس نازانێ چی بە بەرات دەدرێتێ‌یە.

٢٦١٤(٢٦٠٩) = خەڵاتە یان بەراتە؟

کاتێک گەورەیەک لە دووی کەسێک دەنێرێ و بانگی دەکا، بانگ‌کراو دەکاری دەکا. واتە: بۆچی لە دووی ناردووم؟ ئەمنی بۆ چی‌یە؟! هارتای خێرە؟

ڕێکەوەندەکان (٢٦٠٩)

٢٦١٥(٢٦٠٩) ☆ بەراتخۆر

کەسێک کە بەکارێکەوە خەریکە و بەرات وەردەگرێ.

بەرات

یەکێک لە جێژنە نافەرمیی‌ەکانی ئایینی کە دەکەوێتە شەوی ١٥ی مانگی شابان.

« ئەستەم بە سووری بەراتێ/ منداڵە و تازە دەگاتێ/ گەورە بێ ماچمان دەداتێ»

[فۆلکلۆر]

باوەڕ (٢٦١٦)

٢٦١٧(٢٦١٦) ٥ ڕسقی هەرچی زیندەوارە دە شەوی جێژنی بەراتدا دیاری دەکرێ و ئەوەی نووسراوە هەر ئەوەیە و هەتا ساڵی نوێ دەیتەوە لێی کەم و زیاد ناکرێ.

٢٦١٨(٢٦١٦) ٥ شەوی جێژنی بەراتێ لە هەر جێیەکی جێژنەی بکەی(نانی بخۆی) ڕزق و ڕۆزی ئەو ساڵەت بۆو ماڵەی دەبێ.

٢٦١٩(٢٦١٦) ٥ هەرکەس شەوی جێژنی بەراتێ تێر نەخوا قەت تێر ناخوا.

بەراز

گیاندارێکی بەهێز و قورسە، لەوانەیە بەچکەی خۆیان بە شیری مەمکان بەخێو دەکەن. سمی هەیە، پێستی ئەستوورە، تووکی کورت و ڕەقە، لمبۆزی هەیە، دوو ددانی لەولاولای دەمی هاتوونە دەر (شفرە)یان پێ‌دەڵێن، بۆ خۆ پاراستن و شەڕکردن کەڵکیان لێ‌وەردەگرێ.

تێبینی:

ئەلف) ئادەمی‌زاد لە زۆر کۆنەوە بەرازی کەویی کردوە و بە ڕەوە بەخێوی کردوە، لە دەوروبەری " چەمچەماڵ" (کوردستانی عێراق) دێیەکی کۆن بەناوی " چەرمووگ" لە ژێر خاک دەرکەوتوە زانایانی باستانناس لایان وایە یەکێکە لەو شوێنانەی ئادەمی‌زاد پاش ئەوەی ئەشکەوتنشینی بەلاوە ناوە، ئاوەدانی کردۆتەوە و شتی وای تێدا دۆزراوەتەوە کە پێشان دەدەن خەڵکی ئەم دێ کۆنە بەرازیان بەخێو کردوە، پاش بڵاو بوونەوەی ئیسلامەتی لە کوردستان و موسڵمانبوونی زۆربەی زۆری کوردان و لەبەر ئەوەی کە خواردنی گۆشتی بەراز لە ئیسلامەتی‌دا ڕەوا نیە، تۆوی بەرازی کەویی لە کوردستانا براوەتەوە و فەلەی کورد کەم تا پێشێک لە ماڵانا بەخێوی دەکەن. بەڵام بەرازی کێوی لە گەلێ شوێنی کوردستانا هەیە.

ب) بەرازی کێویی زیاتر لە ناو زۆنگ و مێشە و دارستانێدا دەژی و شەوانە دەردەکەوێ و زەویی دەکێڵێ و زیان بە باغ و کشتوکاڵ دەگەیێنێ.

ج) بەراز گیاندارێکی قەڵەوە و گۆشت و خەزوبەزێکی زۆری هەیە، دەست و قاچی لە چاو گەورەیی جەستەی کورتن، ملی ئەوەندە نیە کە بتوانێ سەری بەم لاولای خۆی‌دا وەرچەرخێنێ.

د) بەرازی نێر یا گۆڵەبەراز " برەک" و " یەکانە"ی پێ‌دەڵێن و دێڵەکەشی " مالۆس"ی ناوە، مالۆس هەر عومری گەیشتە نۆ مانگ توانایی ئەوەی دەبێ یەکانە هەڵبگرێ و

سالّی دووجار، له سەرەتای بەهار و پاییزدا دەترەكێ و هەرجارە ٦-١٢ بەچكەی دەبێ كە پێی دەڵێن " كۆدەڵە" یا " بزمڵە" . بەراز تا پازدە ساڵان دەژی.

[زەبیحی: قاموس٣٩٢]

«دەمشكەم پێستی بەرازی/ خۆشە دەنگ و ئاوازی/ كابان بە گوڵەی ئاڕازی»

[مەلەک پاپلاپالی]

٢٦٢١(٢٦٢٠١ — ئەگە پادگانی "جەڵدیان"ی ساز دەكرا، ئەمیرکەیی لەسەر بوون، بەرازێكیان هێنا خەڵكی ئەو دێهاتەی هەموو لەسەر بوو، بەكانێك بوو وەك فیلی. هێند ماندوو بوو خۆی دە گۆلێكی هاویشت، تفەنگیان لیّدا بەراز كەوت. ئەمیرکەیی ماشێنیان هێنا، گوتیان: دەگەڵمان تیّهاوێن. عالەمەكە گوتیان: ئەمە پێمان گڵاوە دەستی لیّدەین. ئەوجار پووڵیان دا، بە پووڵی دەگەڵیان هاویشتنە سەری. گوتیان كێ ئەوەی لەنگۆ حەرام كردۆ؟ گوتیان: خودا فەرموویە و پێغەمبەر فەرموویە، گوتیان: دەبەر ئەو پێغەمبەرەی مرین ئەگە ئەوەی لەنگۆ حەرام كردۆ. دەنا قەت تاقە دەنكێكو وەبەر مە نەدەهێشت.

[سەیدحوسێنی‌رەسووڵی]

باوەڕ (٢٦٢٠)

٢٦٢٢(٢٦٢٠١ ○ بەراز هێندە گڵاوە، ئەگە بە شەرتی ڕاوەكەشی وەدەركەوتی دەبێ ئازای بەدەست گڵاو كەیەوە.

مەتەڵ (٢٦٢٠)

٢٦٢٣(٢٦٢٠١ § بە سەر ئەسپە و بە مل بەراز
بە لاق مشار دەڕوا بەناز

– كوللوو/كوللۆ

٢٦٢٤(٢٦٢٠١ § ڕەشی ڕەش بەراز
دندووكی ئاڵقەگاز
چل گەزی كراس

– ٦٩٢/ ئ

مەسەل (٢٦٢٠)

٢٦٢٥(٢٦٢٠١ * **ئاوی ئاوخوازی بۆ بەرازی - ٩٩٥/ ئـ.**

٢٦٢٦(٢٦٢٠١ * **بەراز بەرازی ئابڕیٚ**
بر= ١٧٩٥.

٢٦٢٧(٢٦٢٠) * **پێستی بەرازی/ ئ، دەباغی نایە**

(بە شەرعی ئیسلام پێستی بەرازی قەت خاوێن نابێتەوە و دەباغی نایە.)‖ ئینسانی یەکجار خراپ کە هومێدی چاک بوونی لێ نەکرێ و بە هیچ پا نەبێتەوە.

٢٦٢٨(٢٦٢٠) * **سەری بەرازی لەکن بشارەوە**

بڕ = a١٧٧١.

٢٦٢٩(٢٦٢٠) * **گوتیان بەراز هێلکەی کرد، گوتی: داعبایەکی/ دەعبایەکی زەرەندیە، کردی کردی**

ئینسانی خراپ هەموو خراپەیەکی لە دەست دێ و هیچ شتێکی لێ بەدوور نیە.

٢٦٣٠(٢٦٢٠) * **موویەکیش لە بەرازی بێتەوە/ کەم بێتەوە هەر باشە**

بە غەنیمەت زانینی چووکترین دەسکەوت یان دیاری لە لایان دەسەڵاتدار یان کەسێک کە بە قرێسی نێوی ڕۆیوە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٦٢٠)

٢٦٣١(٢٦٢٠) = **دڵێی بەرازە**

١) قەڵەوی قوڵەبنە.

٢) زەلام و بەخۆوە.

٣) ئازا و نەترس.

« **ڕەشید دزە، نەهەنگە، بەرازە، نەترسە، بێڕەزایە.**»

[تەمیوری: هەوارمەهەرە٥٥]

‖ هاوتای **دڵێی تانۆکە، دڵێی لادیوارە. دڵێی تڕەدێوە. دڵێی دێوە. دڵێی فیلە.**(دەگەڵ مانای ٢).

٢٦٣٢(٢٦٢٠) = **دڵێی بەرازی دابەستراوە**

« **کابرایەکی زڕتەزەلامی سوورەوڵ، دەتگوت بەرازی دابەستراوە دەرگەی کردەوە.**»

[هەژار: چێشتی مجێور١٩]

‖ بڕ = ١٠٧/ ئـ ، ٧٤٣/ ئـ ، ١٧٣٢، ٣٠٣٧ و ٣٠٨١.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٦٢٠)

٢٦٣٣(٢٦٢٠) ⌘ **ڕۆنی بەراز لە پشتی سە/ سەگ دان**

دانی پروولی کەسێکی خراپ و حەرامخۆر بە کەسێکی لە خۆی خراپتر.

٢٦٣٤(٢٦٢٠) ⌘ **لووت وەک لووتی بەراز بوون**

زۆر قسەپتوون بوون. کەسێک کە قسەی لە قسەی نەکرێ.

« خاتووزین دڵێ: لووتی کاکم وەک لووتی بەرازێ/ تازە ئەتۆ دەتوانی کار و حاجەتان لە من بخوازێ »

[سەیدحوسێن: برایمۆک]

٢٦٣٥(٢٦٢٠) ⌘ **لە کۆلک/ کۆلکە ڕوینە (و) بەسەر بەرازدا کەوتن**

(کۆلک: داری ئەستوور، کۆلکە.) ‖ **« منی قوڕ بەسەر لە کۆلکێ ڕەوی بوومەوە بەسەر بەرازێدا کەوتبووم، نەمدەزانی مامۆستا چ تەگبیرێکی بۆ کردووم و دەبێ چۆنم کەڵک لێ وەرگرێ...»**

[حەسەنزادە: کێلەپیاو٧٥]

« ... گەران گەران تێو و شۆڕەتیان دیتەوە: مەشسوول! خودایە! جا وەرە لە کۆلکەی بڕمرێوە بەسەر بەرازێدا کەوێ! ئەمن لە زیندانێم نەجاتی بوو لۆرەی سەربازێیە.»

[ڕەسووی ئاتری: نەقڵ]

| بڕ = ٢٦٣٦.

٢٦٣٦(٢٦٢٠) ⌘ **لە کۆلکە کردنەوە (و) بە بەرازدا خستن**

لە بەڵایەک ڕزگار کردن و بە بەڵایەکی تر گرفتار کردن، بە جۆرێک کە بەڵای یەکەم گەورەتر و گرانتر بێ.

٢٦٣٧(٢٦٢٠) ⌘ **مل وەک بەراز بوون/ لێهاتن**

مل ئەستوور بوون.

ڕێکەوەندەکان (٢٦٢٠)

٢٦٣٨(٢٦٢٠) ☆ **بەرازە**

دوو ددانی گەورەیە کە وڵاغی بەرزە پاش ئەوەی تەخت دەبێ و لە شێلە پاک دەبێتەوە، لە تەمەنی ٤-٦ ساڵیدا دەریدەکا.

٢٦٣٩(٢٦٢٠) ☆ **بەرازی غەزریو**

بەرازێکی ڕقی هەڵستابێ و هەرچی بێتە پێشی پەلاماری بدا.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٦٣٩)

٢٦٤٠(٢٦٣٩) = **وەک بەرازی غەزریوە**

ئادەمیزادی ڕقئەستوور کە لە داخان پێش بخواتەوە. **« مامەمزار قسەی خۆشت لۆ دەکا،**

ئەتۆ وەک بەراز غەزریوی و لێن چوویە کونێوە»

[هەژار: چێشتی مجێور٥٠٢]

▌ ئاواش دەگوترێ **وەک بەرازی، هەمیشە غەزریوە.**

« سۆفی وەک بەرازی پیر غەزری‌بوو، ... چورتەی نەدەکرد...»

[ئەمیری: هاوارمەهرە٨٥]

٢٦٤١(٢٦٢٠) ☆ **پیرەبەراز**

بەرازی پیر.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٦٢٠)

٢٦٤٢(٢٦٢٠) ☆ **پیرەبەراز**

مێردی ناحەز و نابەدڵ. « ئەوە عازیز حەیفێک و سێ‌سەت مخافەتی دە دنیایە ئەمن دەکوژی/ ئەوە بەژنێکە باریکەڵان شەو دە سێباری شەوێ‌دا / هەر لە باڵ ئەوێ پیرە بەرازێ‌دا دەناڵێ...»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٩٠]

‖ هاوتای **گولەی مێردان.**

« جا وەرە خوداوەندی میری مەزن قەبووڵ بکا/ ئەو ئاسک و ئەجیم و شلوەمل و هەنارملێ/ شەوێ دە سێباری دە شەوێ‌دا دەبن ئەو پیرەبەرازێ‌دا چلۆن دەناڵێ»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر١١٧]

٢٦٤٣(٢٦٢٠) ☆ **ڕاوەبەراز**

گەڕان بۆ بەراز گرتن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٦٤٠)

٢٦٤٤(٢٦٤٣) = **ڕاوەبەراز**

(زۆرتر وشەگەلی "وەک" و "دەڵێی" دە پێشدا دێ.)▌ ١) سەیر و پێ‌کەنینی. «مەفەرموو ڕاو ئەما لەو شارە تازە/ کە سەیری ڕاوکەران ڕاوەبەرازە»

[هێمن: تاریک و ڕوون١٤٤]

٢) نیشـانی قـەخۆش. « سەیری ڕەسووی لە ڕاوەبەرازێ خۆشترە. ڕەسوو دەڵێی ڕاوەبەرازە.»

٢٦٤٥(٢٦٢٠) ☆ **گیابەرازە**

گیایەکی باڵابەرز.

٢٦٤٦(٢٦٢٠) ☆ **ماینبەراز**

ئەسپی فەحل کە ماینی لێ چا دەکەن.

بەران

شەکەنێرێکە تەمەنی لە چوارساڵان تێپەڕیبێ و شاخ و سەر و سەکوتی جوان و ڕێکوپێک بێ. بە تایبەتی بەخێوی دەکەن و دەیڕەنگێنن و لە کاتی پێویستدا بەری دەدەنە ناو مەڕان بۆ تۆوی ناوسیان کا.

[زەبیحی: قامووس٣٩٣]

« هەرکەسێ دەکا مەحبەبێتی دوو دڵان، بەهارانی بەرێ کەڵی بەر جووتی/ پاییزان بەرانی گەڵ مەڕی/ جستانان کوڕە جحێڵەی سەربانی/ ساڵدەی دوازدەی مانگێ عەزیەتکێش و ڕەنجبەخەسار بێ »

[هەموران]

|| بە دەنگی بەران دەڵێن مرقە. « بەرانەکە دەمرقێنێ.»

مەسەل (٢٦٤٧)

٢٦٤٨(٢٦٤٧) * **بەرانی سوڵتان مەحموودی**

ئینسانی ئازاد. کەسێک کە بۆی گوزەرابێ و هەچی بیکا لێپرسینەوەی نەبێ. **« لە گەڵ گەلی خاڵۆزاکانم کە وەک بەرانی سوڵتان مەحموود بەرەڵڵا و تەرخان بوون و لە هیچ جێگایەک دەنگ نەدەدران و کەس بەرپەرچی نەدەدانەوە...»**

[هێمن: یادگەی یادان١٧]

٢٦٤٩(٢٦٤٧) * **بەرخی مێچکە بۆ بەران نایێ**

بڕ ـ ٢٧٢٧.

٢٦٥٠(٢٦٤٧) * **بەرخێک بۆ بەران بێ لە کۆزێدا دیارە**

ئینسانی شیاو هەر لە مندالیڕا دیارە.

٢٦٥١(٢٦٤٧) * **سەری دوو بەرانان دە مەنجەڵێکیدا ناکوڵێ**

دوو گەورە دە شوێنێکدا هەڵناکەن.|| بڕ ـ ٢٩٥٥.

٢٦٥٢(٢٦٤٧) * شوان کەیفی لێ بێ لە گوێی بەرانی پەنیری دەکا

بڕ – ٢٤٨٨/ ن .

ڕێکەوەندەکانی ڕستەی و ناماڵڕستەیی (٢٦٤٧)

٢٦٥٣(٢٦٤٧) – فێڵم فێڵی شەیتانی، گونم گونی بەرانی، کەس بە فێڵم نازانی

لە کاتی دیتنەوەی ڕێگاچارەی گرفتێکدا دەگوترێ.

ڕێکەوەندەکان (٢٦٤٧)

٢٦٥٤(٢٦٤٧) ☆ بەبەران

مەڕی بەرانخواز.

٢٦٥٥(٢٦٤٧) ☆ بە بەران

شەرتێک(قەراردادی شوان و گاوان و کاردارو...) کە لە کاتی بەرانتێبەردانێدا کۆتایی پێدێ.

٢٦٥٦(٢٦٤٧) – مامڕەحمانێک هەبوو، ڕەحمانی "بەردەوەز"یان پێدەگوت. دەیگوت: لەگەڵ کابرایەکی بەیرەمی (دێیەکی مەهاباد) دامەزرا بووم بە بەران. گوتی کابرا زۆرم بۆ خراپ بوو. کامان پێبوو، هەرتکمان سەری ڕشکەمان پێبوو. ئەگە دیبی سوێنگەی ماڵان بەدی لە "بەیرەم"ی هەورازێکی بێڕەزای لێیە، هەورازی لانکۆڵەی پێدەڵێن. ئەلەوێ. گوتی: ئەگە ڕوانیم لە پێش ماڵی "بەیرەم"ی بەران لە نێو مەڕی بوو. بە کابرام گوت: وەرە سەری ئەو ڕشکەم لێ وەرگرە! گوتی: ئەخە بابە ئەوەی ڕشکەم پێیە، خۆ سەت دەستم نێ. گوتم: وەرە بیگرە بە سەری شای حەکیم بەری دەدەم! هەمانێ بەران لە نێو مەڕێ. کابرا وەک جووی دەپاڕاوە، جوابم هەر نەداوە. ڕشکەم بەردا قەت کیلۆیەکی کا تێدا نەما.

[سەیدحوسێن ڕەسووڵی]

٢٦٥٧(٢٦٤٧) ☆ بەرانپۆز

حاڵی ئینسانێ کە لووتی هەر لە نێوان برۆیانەوە بە زەقی هاتبێتە خوار تا دەگاتە سەر تفێنکی.

بڕ – ٢٦٧٧.

٢٦٥٨(٢٦٤٧) ☆ **بەرانی بەنەسرۆ**

بەرانی شاخدار.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٦٥٨)

٢٦٥٩(٢٦٥٨) ≈ **بەرانی بەنەسرۆ**

(زۆرتر وشەگەلی "وەک" و "دەڵێی" دە پێشدا دێ.)‖ نیشانی ئازا و شەڕکەر. « عرفۆ دڵێ: ئەمن عرفۆمە/ بەرانێکی بەنەسرۆمە/ میری ہرات لە شانانڕا دەگرۆمە»

[فۆلکلۆر: مەم و زین]

٢٦٦٠(٢٦٤٧) ☆ **بەرانی تاڵ**

بەرانی ڕەنگ تاڵ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٦٦٠)

٢٦٦١(٢٦٦٠) ≈ **بەرخی بەرانی تاڵە/ دایکت ماینی بەئاڵە**

ئەگەر کچ ئەویان بە کوڕ کوتبایە، مانای وابوو کە خۆشی دەوێ و جوابی دەداتەوە.

≠ ٢٦٦٢.

٢٦٦٢(٢٦٦٠) ≈ **بەرخی بەرانی تاڵە/ دایکت ماینی بەئاڵە**

≠ ٢٦٦١.

٢٦٦٣(٢٦٤٧) ☆ **بەر بەران**

شەکەمی‌یەکی گەیشتبێتە پایز و ئامادە بێ بەران بگرێ. « ئەمن بوت دەفرۆشم پێتسەت مەڕی لەبەر بەرانی...»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر ٢٨٩]

٢٦٦٤(٢٦٤٧) ☆ **بەران تێ‌بەردان**

بەرهەڵدا کردنی بەران بۆ نێو مەڕ.

داب (۲۶۶۴)

٢٦٦٥(٢٦٦٤) ۵ ٤٥ شەوی لە هاوین چووبا بەرانیان تێبەردەدا. وەکو شایەی لە خەلکیان دەگێڕاوە، بەرانەکانیان بە ڕەنگی سوور و شین و زەرد دەڕەنگاند و جوورە دەرمانێک کە پێی دەڵێن" نەوت" لە زێی مەڕەکان دەکەن دەڵێن ئەو دەرمانە ناهێڵێ مەڕ و بەرخەکە بادار بن. ئەوجار شوان مان دەگرێ و هەتا خەڵاتی نەکەن ناهێڵێ بەران تێبەردرێ! ئەوجار بەران بەرەوپێلی مێگەلە مەڕ دەبەن و کچ و کوڕ هەتا نوێژی شێوان هەڵدەپەڕن.

٢٦٦٦(٢٦٦١) ۵ منداڵێکی کچ سواری بەرانی دەکەن ئەگەر مەڕی ڕەش بەرەوپێلی هاتبایە دەیانکوت ساڵی ناخۆش دەبێ و ئەگەر مەڕی سپی هاتبایە دەیانکوت ساڵی خۆش دەبێ.

‖ بڕ = ٧١٨.

٢٦٦٧(٢٦٤٧) ☆ **بەران گرتن/ نەگرتن**

بەرخ وەزگ کەوتن/ نەکەوتنی مەڕ. «**ئەو مەڕە ئەبرەشە، نە شیری دە گوانیدایە، نە بەرانی گرتووە.** »

[شاعرزاخ: چیرۆکوبەیتیکوردی١١٦]

٢٦٦٨(٢٦٤٧) ☆ **بەرخبەران**

بەرخێک کە خاوەنی تایبەتمەندی بەرانی باش (بۆ وێنە دەگەرم بوون) بێ.

٢٦٦٩(٢٦٤٧) ☆ **پاشبەران/ بەرانە**

ئەو زەنبەرەی لە چەشنی نەڕشەگوڵینگ و ناوێنە کە وە دووگە و پشتدووگەی بەران دەخرێ.

٢٦٧٠(٢٦٤٧) ☆ **پاشبەران**

وەبەران هاتنەوە و جووت بوونی لە جارێک زیاتری مەڕ دەگەڵ بەران بە هۆی بەران نەگرتنی. « **ئەو بەرانەشم گێڕاوەتەوە بۆ پاشبەرانێ.** »

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۲۶۷۰)

٢٦٧١(٢٦٧٠) ⌘ **پاشبەران کردن/ کردنەوە**

بڕ = ٢٦٧٠.

٢٦٧٢(٢٦٤٧) ☆ **ڕەپستەی بەرانی**

« ڕەپستەی هەوڵگا، ڕەپستەی بەرانی، ڕەپستەی پنجهست...»

[ئەمیری: هاوارمبەرە١٧٦]

ڕەپستەیەک کە دوای بەران تێبەردان دەکرێ (بڕ= ڕەپستە لە پیتی ڕ).

٢٦٧٣(٢٦٤٧) ☆ **شەڕەبەران**

بەشەڕهاتنی بەرانان.

باوەڕ (٢٦٧٣)

٢٦٧٤(٢٦٧٣) ◊ سەیری شەڕەبەران و شەڕەکەڵ حەرامە.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٦٧٣)

٢٦٧٥(٢٦٧٣) ☆ **شەڕەبەران**

١) لێکدان و پێکدادانی چەند شت و تەقوتۆق ساز بوون. **« دە وەرە عازیزێ ا ئەدی ئەوان زەردەمەی دە باغەڵێت لە بۆ وا فینجانین؟/ دەڵێ: هەتیم ئەتۆ نازانی، ئەگە دەگەڵ حەدمەدی دە نێوە شەوێدا، هەتیوەلاوکی من لەسەر سینگ و مەمکی منی بابانۆڕانێ/ هەر پێیان دەکاتەوە شەڕەبەرانێ»**

[بەحری: گەنجیسەربەمۆر١٢٧]

« گووارە و کرمەکانت سەبرێک بۆ ببزێوم پکەونە حەرەکەت و جۆلانە/ هێندێک بڵێن سەحرای مەحشەرە، هێندێک بڵێن ئاخری زەمانە، هێندێک بڵێن خێرا شەڕەبەرانە»

[فەتاحی‌قازی: لاس و خەزاڵ١٢]

‖ بڕ= ٨٣٨.

٢) شەڕی بە تەواو مانا. **« لاس دەڵێ: میرێدانی، بە لاسی بزانە/ شەڕی کاوڕان نیە شەڕی بەرانە/ ژنانو دەکەمە ئێخسیر، جێ‌ماڵو دەکەمە سەبزیخانە»**

[ئۆحەفە: لاس و خەزاڵ]

٢٦٧٦(٢٦٤٧) ☆ **شەکبەران**

(شەک: بەرخی دوو بەهار دیتوو.) ‖ شەکی نێری سێ‌بەهارە. **« بۆیان دەکرد بە گاروگەردوون، بیستوپێنج مەڕ بێجگە لە شەکبەرانی»**

[فەتاحی‌قازی: سەعید و میرسەیفەدین٩٢]

٢٦٧٧(٢٦٤٧) ☆ **قەپووز/ قەپۆزبەران**

(قەپۆز: دەولووت.)‖ « هەمووی قەپۆزبەرانی و ڕەنگ‌پیاو و ڕەشەسمەرە»

[فەتاحی‌قازی: سەعید و میرسەیوەدین٢٠٥]

« مەلایەکی زگ‌زلی، قەپۆزبەرانی... دەهاتە حوجرە.»

[هەژار: چێشتی مجێور٢٠٩]

‖ بڕ- ٢٦٧٩.

٢٦٧٨(٢٦٤٧) ☆ **کاوڕبەران**

کاوڕێک کە بۆ بەران دەگێڕدرێتەوە(دیاری دەکری و نافرۆشری) . پێشی بڵێند، کلێنجەی قووڵە و پەلی ئەستوور، لە تایبەتمەندی‌یە هەرە بەرچاوەکانی کاوڕبەرانە.

٢٦٧٩(٢٦٤٧) ☆ **کەپۆ/ لووتبەرانی**

« تارانیەکی ڕەشتاڵەی باڵابەرزی لووتبەرانی...»

[هەژار: چێشتی مجێور٣٦٢]

‖ بڕ- ٢٦٧٧.

٢٦٨٠(٢٦٤٧) ☆ **گرێ‌بەرانە**

جۆرێ گرێ کە لە ملی ناژەڵ توند نابێ و بە هاسانی دەکرێتەوە.

٢٦٨١(٢٦٤٧) ☆ **گڵەبەرانە**

جۆرێ خاک بۆ ڕەنگ‌کردنی دەفری سواڵەتی.

٢٦٨٢(٢٦٤٧) ☆ **گیابەرانە**

گیایەکی پتەوی باڵابەرزە بۆ چیغ کردن دەکار دەکرێ.

٢٦٨٣(٢٦٤٧) ☆ **وەبەران‌هاتن**

مەڕێک کە وەختی بەرانی هاتبێ.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٦٨٣)

٢٦٨٤(٢٦٨٣) ☆ **وەبەران هاتنەوە**

بەبەران بوونەوەی سەرلەنوێی مەڕێک کە بەرخی وەزگ نەکەوتبێ.

بەراو - ١١٩٥/ ڤ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٦٨٥)

٢٦٨٦(٢٦٨٥) ≈ دایکی کوڕان بەراوە - ١١٩٧/ ڤ.

ڕێکەوەندەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٦٨٥)

٢٦٨٧(٢٦٨٥) ⌘ ئاوێژە لە بەراو دەرچوون - ١١٥٥/ ڤ.

٢٦٨٨(٢٦٨٥) ⌘ چیمی بەراو(ێک) نەبوون - ١١٩٧/ ڤ.

ڕێکەوەندەکان (٢٦٨٥)

٢٦٨٩(٢٦٨٥) ☆ بەراودان - ١٢٠٠/ ڤ.

٢٦٩٠(٢٦٨٥) ☆ زاریەراو - ١١٩٩/ ڤ.

بەربانگ

بر = ١٢٨٣.

بەربووک

بر = ٢٢٩٩.

بەربوون

١) ئازاد بوون.

٢) بێ‌ساحەب بوون. بەرهەڵدا/ بەرەڵڵا بوونی مەتاع و لێرەوار.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالڕستەیی (٢٦٩٣)

٢٦٩٤(٢٦٩٣) = **بۆ دەنا بەرپۆ/ بەربوە**

(لە کاتی زەبر و زیاندا دەگوترێ.) ‖ ئەو شوێنە سێحەبی هەیە و لێی دەپرسرێتەوە.

‖ بڕ= a٢٦٩٤.

a٢٦٩٤(٢٦٩٣) = **خۆ مازوو نیە بەربوویێ**

مازوو چەند ڕۆژ دوای گەلاریز نەنگوتن دەگا. هەتا ئەو وەعدەش ـ کە مازوو بەر دەبێ ـ کەس هەقی نیە بچێتە مازووچنینی. ‖ بڕ= ٢٦٩٤.

٢٦٩٥(٢٦٩٣) = **دەڵێی لە ڕەشی/ ڕەوەی/ گەوەی بەرپۆ/ بەربوە**

بۆ نیشانی تامەزرۆی خواردن و تێرنەخۆرە دەگوترێ. ‖ هاوتای **دەڵێی سێلاو هێناویتی. دەڵێی لە قاتی هاتۆ/ هاتوە.**

بەربوونەوە

کەوتن، کەوتنە خوار.

مەسەل (٢٦٩٦)

٢٦٩٧(٢٦٩٦) * **ئەوەی لێم بەرپۆوە، تێم بەرپۆوە**

ئاواش دەگوترێ **لێم بەرپۆوە، تێم بەرپۆوە. لێت بەرپۆوە، تێت بەرپۆوە.**

‖ بڕ= ٢٣٥٩/ ئـ.

٢٦٩٨(٢٦٩٦) * **پاروو لە زار بەرپۆوە، بۆ کۆشی باشە**

بەم شێوانەش دەگوترێ **پاروو لە زاری بەربێتەوە کۆش بیگرێتەوە باشە. پاروو بکەوێتە کۆش چاترە. پاروو لە زاری پیاوی بکەوێتە کۆشی، بەفیڕۆ نەچووە.** ‖ بڕ= a١٠٠٣/ ئـ و ٣٧٢٧.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٦٩٦)

٢٦٩٩(٢٦٩٦) ⌘ **دڵ بەربوونەوە**

بێهێزی لە رادەبەدەر بە هۆی برسێتی. ‖ هاوتای **دڵ بووورانەوە. دڵ دەخێڵەوە هاتن. دڵئێشان.**

بەرتیل

پووڵ یا دیاری‌یەک کە دەدرێ بە کەسێک. زۆرتر کارمەند و کاربەدەستی دایرەکانی حکوومەت. بۆ ڕاپەڕاندن یا جێبەجێ کردنی کارێکی نایاسایی. **«حاکمی دێریکم بە بەرتیلێک ڕازی کردووە کە سەنگ و سووکێکمان دەگەڵ بکا.»**

[هەژار: چێشتی مجێور۲٤۸]

مەسەل (۲۷۰۰)

۲۷۰۰۱،۲۷۰۱ * **بەرتیل بەردی نەرم دەکا**

بەرتیل شاکلیلەی گیروگرفتانە. **« جا بە هەموویان تەگبیریان کرد، بەرتیلیان دا، بەرتیل بەردی نەرم دەکا.»**

[فەتاحی‌قازی: سەعید و میرسەیفوددین۲٥۱]

« دەڵێن بەرتیل بەردی نەرم دەکا، با ئەو بزنانەی دەمێ و بە قوربان و سەدەقەی بم، بەڵکە دڵی نەرم بێ و خەزاڵم بۆ بستێنێ.»

[میرزا: هاوارمەپەرە٩٠]

|| بڕ = ۲۷٦٦.

۲۷۰۰۱،۲۷۰۲ * **بێ‌بەرتیل باییشیان نانێرن**

بڕ = ۲۷۰٦.

۲۷۰۰۱،۲۷۰۳ * **سەت بەرتیل قەرزێکی نابژێرێ**

بۆ نەدانەوەی قەرز دانی بەرتیل بێ‌کەڵکە و جێ‌ناگرێ. وا باشترە نیسان قەرزەکەی بداتەوە و بەرتیلی نەدا.

۲۷۰۰۱،۲۷۰٤ * **هەتا ئەمن بووم بە بانانەوە، بەرتیلیان دەدا و دەپاڕانەوە**

بڕ = ۲۱۳۰/ ف.

ڕێکەوەندەکان (۲۷۰۰)

۲۷۰۰۱،۲۷۰٥ ☆ **بەرتیل خواردن**

وەرگرتنی پارە یا هەر شتێک بۆ جێبەجێ کردنی کارێک. **«خاڵند کوتی: حەلیا بە خودای دەزانم بەرتیلت خواردێ.»**

[حوسێنی‌ڕۆستەمی: ڕاوی بەرەنشانی]

۲۷۰۰۱،۲۷۰٦ ☆ **بەرتیل‌خۆر**

کەسێک کە بەرتیل وەردەگرێ. ئەو کەسەی بە ئانقەست و بە مەبەستی بەرتیل وەرگرتن چەت و گرێ‌وگۆڵ دەکاری خەڵکی دەخا. **« بەرتیل‌خۆر و گورگەمێش/ وەک سەگی سەر خۆڵەمێش...»**

[هێمن: تاریک‌وڕوون٩٨]

٢٧٠٧(٢٧٠٠) ☆ **بەرتیل دان**

دانی پارە یا هەر شتێک بۆ جێبەجێ بوونی کار.

٢٧٠٨(٢٧٠٠) ☆ **بەرتیل وەرگرتن**

قبووڵ کردنی دیاری و پارە بۆ رابەڕاندنی کاری کەسێک.

بەرخ

بێچووی مەڕ هەتا لە شیر دەبێتەوە.

مەتەڵ (٢٧٠٩)

٢٧١٠(٢٧٠٩) § حاکمە و حوکمی نیە

دوو بەرخ دەخوا تێسکی نیە

– منداڵ

مەسەل (٢٧٠٩)

٢٧١١(٢٧٠٩) * **بەرخ هەتا سەر لە/ دە بن سەوە/ سەوەتەی‌دا نایێ**

بۆ هەر هەڵدان و گەشە کردن و پێشکەوتنێک دەکار دەکرێ. **« بەرخ هەر بن سەوە نایێ... ڕۆژێک دێ شاخی پەیدا بێ. کوڕەکانی خانەبداڵ وردەوردە پێ‌گەیشتن، نەمامی ساوا بوونە دار و تازەلاوی بەژنزراو، هەمووی بوونە کەڵەپیاوی بەدەستومەچەک و بەشانوباهۆ و... کەریان بە پلار داویشت و گنجیان لە تورێ نەدەنیشت.»**

[هەوار: شەرەفنامە٣٠٥]

«ماشەڵلا ڕەحیمی جۆلای دەڵێی حووجە، ئەوە بە کوێ‌دا را زەلام بوو؟ - ئەی کاکە زەلام دەبێ چۆن، خۆ بەرخ هەتا سەر دە بن سەوەی‌دا نایێ.»

٢٧١٢(٢٧٠٩) * **بەرخی نێر بۆ سەربڕینە**

بڕ — ١٧٨٩.

٢٧١٣(٢٧٠٩) * **بەرخێک بۆ بەران بێ لە کۆزێ‌دا دیارە**

نیشانی بەجەوهەر و شیاو هەر لە چکۆڵەیی‌را دیارە.

٢٧١٤(٢٧٠٩) * **لەگەڵ بەرخ بنوو لەگەڵ چۆلەکە هەستە**

(بەرخ زوو دەنوێ و چۆلەکەش زوو هەڵدەستێ.) ▌شەو بۆ خەو و پشوودانە و ڕۆژیش بۆ کار و تێ‌کۆشان.

٢٧١٥(٢٧٠٩) * **مەڕ پێ لە بەرخی خۆی نانێ**

ئینسان دەگەڵ خزم و کەسی خۆی خراپەی ناکا.| ناواش دەگوترێ **مەڕ بەرخی خۆی ناشێلێ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٧٠٩)

٢٧١٦(٢٧٠٩) ≈ **بەرخم**

لەبەر خۆشەویستی یا بۆ سەرکۆنەکردن بە منداڵ دەگوترێ. دەکرێ گەورەش بۆ چووکەی دەکار کا.

٢٧١٧(٢٧٠٩) ≈ **بەرخیبابم**

بڕ = ٢٧١٦.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٧٠٩)

٢٧١٨(٢٧٠٩) ⌘ **نە بە بەرخی تێر شیر بوون نە بە مەڕی تێرگیا بوون**

لە خێر و خۆشی بێبەری بوون. ڕووی خۆشی نەدیتن.

ڕێکەوەندەکان (٢٧٠٩)

٢٧١٩(٢٧٠٩) ☆ **بەرخبەران**

بڕ = ٢٦٦٨.

٢٧٢٠(٢٧٠٩) ☆ **بەرخۆڵە**

ناوی گیایەکە دە دزکلێوی دەکەن.

٢٧٢١(٢٧٠٩) ☆ **بەرخەل**

ڕانی بەرخ. **« لە کن کارژیلە و بەرخەل/ لە کن بزن و مەڕی شەل/ کە بۆیان هەڵکەوێ هەل/ کچ و کوڕ دەکەن هەمزەل»**

[هێمن: تاریک و ڕوون١٠٨]

| بڕ = ٢٧٢٣ و ٢٧٣٢.

٢٧٢٢(٢٧٠٩) ☆ **بەرخەکۆڕیە**

« کوڕ دەڵێ: زەرمەمی دە بەژنیباریک بە کاکی تۆ بیێنن/ هەر دەڵێی بەرخەکۆڕیەی دە

دەوڵەمەندانن/ وەکی دە هەوڵێ مانگی دە بوهاریێ/ لەسەر تیلەکی دە کوردستانان هەواری نێری
قووچی قەزەڵی... دەگەڵ گوڕی دە هەورێ دە فڕینکەوە هەڵێ»
[بەهری: گەنجی‌سەربەمۆر٤٦]

٢٧٢٣(٢٧٠٩) ☆ **بەرخەگەل**

بڕ= ٢٧٢١.

٢٧٢٤(٢٧٠٩) ☆ **بەرخی پیرەمەرێ**

منداڵێک کە لە دایک و بابی پیر بووە.

٢٧٢٥(٢٧٠٩) ☆ **بەرخی خووساری**

بەرخێک کە ڕەنگی کەروێشکی.

٢٧٢٦(٢٧٠٩) ☆ **بەرخی مێچکە**

بەرخێک کە بە هەر هۆیەک- چ دایکی مردبێ و چ دایکی جەمی بووبێ (دووانەی دیبێ) و دایکی پێی تێر نەبێ- بە مەڕی دیکەی بمێژێنن.

مەسەل (٢٧٢٦)

٢٧٢٧(٢٧٢٦) * **بەرخی مێچکە بۆ بەران نابێ**

منداڵ ئەگە لە لای دایک و بابی خۆی گەورە نەبوو، خووڕەخدە و ناکاری مەردانەی نابێ. « مەڕی نەبانم گرتووە و بەرخی مێچکەم مێژاندووە.»
[هۆمن: چەپکێ گوڵ٤٩]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٧٢٦)

٢٧٢٨(٢٧٢٦) = **دڵێ بەرخەمێچکەیە دە دایکی خۆشی نافکرێ**

ئینسانی بێ‌نامووس و داوێن‌پیس.

٢٧٢٩(٢٧٠٩) ☆ **بەرخەمێ**

بێچووی مێینەی مەڕ.

٢٧٣٠(٢٧٠٩) ☆ **بەرخەنێر**

= ٢٧٢٩.

٢٧٣١(٢٧٠٩) ☆ **بەرخەوان**

کەسێک کە لەبەر بەرخان بێ و بیانلەوەڕێنێ. **« ئەلحان وەدەزانێ مێردی کردۆتەوە بە چ شوان و بە چ گاوانە/ خەراتر لە هەموو بەرخەوانە»**

[سەیدەوەسمێن: خەج و سیامەند]

٢٧٣٢(٢٧٠٩) ☆ **بەرەغەل**

بر= ٢٧٢١.

٢٧٣٣(٢٧٠٩) ☆ **کەوڵەبەرخ**

بر= ١٦٨/ ذ.

٢٧٣٤(٢٧٠٩) ☆ **کڵاوی کەوڵەبەرخ**

کڵاوێک کە لە کەوڵی خۆشکراوی بەرخەساوا ساز کرابێ.

٢٧٣٥(٢٧٠٩) ☆ **گوێ‌بەرخۆڵە**

گیایەکە دەخورێ و گۆشت بەرخۆکیشی پێ‌دەڵێن.

بەرد

جیسمێکی ڕەق و سەختە. لەسەر زەوی و ناو کان و شاخ و چیایان زۆرە. گەورە و بچووک و کۆمای زۆر زل (شاخ)ی هەیە. شکڵێکی سابیتی نیە و گەلێ ڕەنگی تێ‌دا دەبینرێ. لە عەناسوری جیاجیای کیمیایی پێک‌هاتووە.

[زەبیحی: قاموس١٠٥]

باوەڕ (٢٧٣٦)

٢٧٣٧(٢٧٣٦) ◊ بەردی سپی، سەیدی بەردانە و دروست نیە دە دیواری گرێ.

٢٧٣٨(٢٧٣٦) ◊ دەچنە سەر شەخسێکی هەشتا بەردان دێنن و دەی‌کەنە دوو سێ کۆ، دەستی ڕێ‌دەخەن و دەڵێن: لە نەزەری دڵی مە. ئەگەر جووت بێ دەڵێن مەڕامی دڵمان حاسڵ نابێ و ئەگەریش تاق بێ دەڵێن ئەوە مەڕامەمان حاسڵ بوو.

٢٧٣٩(٢٧٣٦) ◊ ژن ئەگە چۆ نێو قەبران دەبێ بەردێک لە بن موسوڵدانی قایم کا، دەنا مردوو بە ڕووتی دەی‌بینن و حەدەمی وەدیاردەکەوێ.

٢٧٤٠(٢٧٣٦) ◊ سێبەری بەردی حەرامە، چونکە ئەگە حەزرەتی حوسێن شەهید بوو لە بەردی بەدەر هیچ شتێک سێبەری نەدابە.

مەتەڵ (٢٧٣٦)

٢٧٤١(٢٧٣٦) § چووەمە سەر بەردی
ڕوانیم لە زەردی
داری لە چەپۆک
بەربوو لە بەردی

– کاش – ٣٦١/ ذ

٢٧٤٢(٢٧٣٦) § زەردی زەردان
لە بن بەردان
ئاڵقەی شێران
گوێی نامەردان

– تفەنگ – ٦٩٣/ ذ.

٢٧٤٣(٢٧٣٦) § گۆشتی لەدەر
پێستی لە ناو
بەردی خارا
دەکا بە ئاو

– سیکەتۆزە – ٨٠٥/ ذ.

٢٧٤٤(٢٧٣٦) § زاری لە پشتی
بۆخۆی لە بەردی
هێزی لە ناردی

– کالمی کلوی – ١٥٠/ ذ.

٢٧٤٥(٢٧٣٦) § زەردە و دەردە
لە بن بەردە

– دووپشک

٢٧٤٦(٢٧٣٦) § زەردی زەردانە
لە بن بەردانە
زمانی نامەردانە
دەرمانی حەوت دەردانە

– مار

٢٧٤٧(٢٧٣٦) ⸎ زەردی زەردی

لە بن بەردی

– مار

٢٧٤٨(٢٧٣٦) ⸎ سەر لە بن قوونی، قوون لەسەر بەردی

بە دمیان بۆ دوریان دەچی

– بۆری و مەرمۆشین

٢٧٤٩(٢٧٣٦) ⸎ سەری بەردە و بەرد نیە

بنی بەردە و بەرد نیە

کەماخۆرە و کەر نیە

هێلکە دەکا و مریشک نیە

– کیسەڵ

٢٧٥٠(٢٧٣٦) ⸎ حەوزێکە پڕپڕ، لە بەردی سپی

– ددان/دەمان

٢٧٥١(٢٧٣٦) ⸎ لە بەردی ڕەقترە

لە کەکرەی تاڵترە

لە زۆر شتانیش شیرنترە

– گوێز

کایە (٢٧٣٦)

٢٧٥٢(٢٧٣٦) ⸎ **بەردی بن کۆشی**

لە نێو کۆڕێکدا دووکەس پێکەوە کێنەوبەینەی دەکەن و یەکێ فەقیرحاڵ ڕەچاو دەکەن. یەکیان دەچێتە دەرێ و ئەوی دیش دەڵێ: "ئەمن بەردێکی دەبن کۆشی یەکێکتان دەنێم بزانین دەتوانی وەی‌بینی" جا گڵەتەبەردێکی هەڵدەگرێ و دەگەڕێ و دەبن کۆشی کابرای ڕەچاوکراوی دەنێ. دوایە بانگی ئەو کەسەی دەکەن کە چۆتە دەرێ، ئەویش دێتەوە ژوورێ و هێندێک دەگەڕێ و دەست دەبن کۆشی کابرای فەقیرحاڵ دەنێ و بەردەکە دەردێنێ و دەڵێ: ئەها، ئەوەتا گورێلم لێ ڕاکێشا خەڵکەکەی دەورووبەریش دەست دەکەن بە پێ‌کەنین و گاڵتەکردن.

٢٧٥٣(٢٧٣٦) ⸎ **چلیەردە**

ئەو کایە لە نێوان دوو کەسان بەرێوە دەچێ. هەر کامیان چالاکتر و زیرەکتر بن، دەی‌بەنەوە. کایەکە بەو چەشنەیە: چلیەردان بە ڕیز و بە مەودای چەند گەز دور لە

یەکتر دادەنێن بە چەشنێک کە ئەو چل بەردە هەمووی لە ڕاستێک بن. دووکەس دەست دەکەن بە کایە. لە شارەوە یەکیان دەست دەکا بە کۆ کردنەوەی بەردەکان بەو چەشنە کە هەڵدێ بەردی هەوەڵ هەڵدەگری و دەیهێنێتەوە و لە شارەی دادەنێ و دووبارە بە هەڵاتن بۆ بەردی دووهەم دەچێ، بەو شێوەیە هەتا ئەو چل بەردەی دانەدانە بۆ شارە دێنێتەوە. نەفەری دووهەم هاوکات لەگەڵ نەفەری هەوەڵ دەست بە هەڵاتن دەکا بەرەو جێگایەکی کە لە پێشدا دیاری کراوە و دەچێ دەست لە وێ دەدا و دەگەڕێتەوە (بە هەڵاتن) هەر کامیان زووتر خۆی گەیاندەوە شارە ئەو کایەی دەباتەوە. (دیارە هەرکەس چاتر هەڵێ و نەفەسی زۆرتر بێ ئەو کایە دەباتەوە.)

▌بڕ=١٤٧/ ش.

پەند (٢٧٣٦)

٢٧٥٤(٢٧٣٦) ⊕ **کانێکی/ کانییەکی ئاوت لێخواردەوە، بەردی تێ‌ماوێ - ٨١٤/ ش .**

٢٧٥٥(٢٧٣٦) ⊕ **کانێکی/ کانیەکی ئاوی لێ دەخۆیەوە بەردێکی لێ فڕێدە - ٨١٦/ ش .**

مەسەل (٢٧٣٦)

٢٧٥٦(٢٧٣٦) * **ئەگەر دەستت کەوتە بن بەردی دەبێ بە ئەسپایی دەریهێنی**

لەسەرەخۆیی و پشوودرێژی لە کاتی تەنگانە و لێقەوماندا.

٢٧٥٧(٢٧٣٢) * **ئەمن پشتم دانوێنم هەموو کەس بەردی لە سەر دادەنێ**

کار بۆ من زۆرە و لەسەر کار پەکم ناکەوێ.

٢٧٥٨(٢٧٣٦) * **ئێسترم تۆڕ و جاش بێ، لایەکی پووش و لایەکی بەرداش بێ، ئەوەکی ڕەفیقی خراپم وێڵداش بێ - ٢٤٢٨/ ش.**

٢٧٥٩(٢٧٣٦) * **بەرتیل بەردی نەرم دەکا**

بڕ- ٢٧٠١ و ٢٧٦٦.

٢٧٦٠(٢٧٣٦) * **بەرد ئەگەر هەڵقەندرا، جێی خۆی ناگرێتەوە**

بڕ- ٢٧٦١.

٢٧٦١(٢٧٣٦) * **بەرد هەر لە جێی خۆی سەنگینە**

ئینسان هەتا لە نێو خزم و کەس و وڵاتی خۆیەتی قەدر و حورمەتێکی هەیە. لە وڵاتی غەریب، بە هۆی نەناسراوی، کەسایەتی و هونەرەکەی بەهێند ناگیرێ.▌ **بەرد هەتا لە**

جێی خۆیەتی سەنگینە/ قورسە. « بۆیە جوابی تۆم نەداوە، پێم وایە بەرد هەتا لە جێی خۆیەتی قورسە، ئەمن بۆخۆم قەدری خۆم نەزانم، ئەتۆ قەدرم ناگری...»
[هێمن: هاوارەبەرە١٨١]

ا بڕ= ٢٧٧٧ و ١٩٧٩.

٢٧٦٢(٢٧٣٦) * **بەردت وێنادا سەری خۆتی پێبشکێنی**

بۆ نیشانی حاجەتناخۆش دەکار دەکرێ. کەسێک کە دڵی بە شتومیە و نایدا بە خەلک.≠ **حاجەتخۆش.** ا شێوەیەکی‌تری **داوای بەردی سەرشکێنەی لێ‌پکەی ناتداتێ. بچی بۆ بەردی سەرشکێنەی ناتداتێ.**

٢٧٦٣(٢٧٣٦) * **بەردی/ چاکەی لەخۆوە سەری پیاوی دەشکێنێ**

« کاری سەربەخۆ ناحەز دەنوێنێ/ بەردی لەخۆوە سەران دەشکێنێ»
[مەلاغەفوور]

١) چاکە دەگەڵ خزم و ناسیاو. خراپەی لە دووە.

٢) چاکەی بە بێ پرسوڕا ناڕاحەتی لە دووە.

ا چاکەی سەربەخۆ سەری سێحەبی دەخوا. چاکەی سەربەخۆ سەری خاوەنی دەشکێنێ.

٢٧٦٤(٢٧٣٦) * **بەردی لە بەردی دەی، هەر باشە**

لە هەرحاڵدا کار هەر باشە و شتێکی هەر لێ پەیدا دەبێ.

٢٧٦٥(٢٧٣٦) * **بەردێکی شتێک دە بیرنێ/ چاڵاوێی باوێ/ هاوێ بە سەت ئاقڵان نایەتەدەر**

- ٥٨٢/ ش.

٢٧٦٦(٢٧٣٦) * **پووڵی لەسەر بەردی دانێی نەرمی دەکا**

بڕ= ٢٧٠١.

٢٧٦٧(٢٧٣٦) * **چ سەر لە بەرد/ بەردی و چ بەرد لە سەر/سەری**

بە هەرتک باردا سەر هەر دەشکێ و ناکامی هەر دوورکیان زیانە.

« پەیامیان نارد کە ئەگە ناوی سەرانە بگۆڕن و پێی بڵێن پارمەتی و کۆمەگانە ئەوا دێینەوە و جیتان دەوێ دەیدەین! ئیمام عومەر کە ئەمری بیستەوە فەرمووی پارمەتیش هەر سەرانەکەیە، ئەوان بیدەن و بە هەر ناوێک دەیدەن لێیان وەردەگرین، واتا چ سەر لە بەرد و چ بەرد لە سەر.»
[هەژار: شەرەفنامە٢٠١]

٢٧٦٨(٢٧٣٦) * **چۆلەکەی دەشتێ و بەردی دەشتێ**

هەنگاوتان بۆ کارێک کە خەرج و زەحمەتی تیە.

٢٧٦٩(٢٧٣٦) * **خەتا بەردێکی گەورەیە کەس خۆی لەبەر ناگرێ**

کەس دان بە خەتا و تاوانی خۆیدا نانێ.‖ هاوتای **خەتا شتێک نیە کەس وە ئەستۆی/ وەستۆی خۆی بگرێ.**

٢٧٧٠(٢٧٣٦) * **دار بەر/ بەرێ بێنێ بەردی دارێنێ**

نیشانی پێگەیشتوو، بە قسەوباس و ڕەخنەی بێجێ و نادۆستانە، دەبوغزێندرێ.

٢٧٧١(٢٧٣٦) * **داری بە بەر بەردی ڕێدەکەوێ**

بڕ= ٢٧٧٠.

٢٧٧٢(٢٧٣٦) * **ژنی مەردان، لە بن بەردان**

ئاواش دەگوترێ **ژن ژنی مەردان بێ، با لە بن بەردان بێ.**

‖ بڕ= ٢٧٧٦.

٢٧٧٣(٢٧٣٦) * **سەت/ سەد قەل و بەردێک**

سەد قەل لەبەر بەردێک خۆ ناگرن و بە بەردێک لێک بڵاو دەبن.

« پێشمەرگە خاوەن سەردارە/ ژین لە دوژمن ژەهری مارە/ سەتیان هەڵدێ لەبەر کوردێ/ وەک دەڵێن سەت قەل و بەردێ»

[هەواڵ بۆ کوردستان١٠٣]

٢٧٧٤(٢٧٣٦) * **سێبەری بەردان، بەقای مێردان**

(سێبەری بەرد بە هۆی جێگۆڕکێی هەتاو بەردەوام نییە.)‖ مێرد وەفای بۆ ژن نییە و بۆ باوەڕ پێکردن نابێ. بڕ= ٣٢٦١.

٢٧٧٥(٢٧٣٦) * **دڵۆپە، ئاسنیش/ بەردیش کون دەکا** - ٣٢٦/ ئـ.

٢٧٧٦(٢٧٣٦) * **دەگەڵ مەردان لەسەر بەردان**

بڕ= ٢٧٧٢.

٢٧٧٧(٢٧٣٦) * **دەڵێن: بەردە بۆ وا گرانی؟ دەڵێ: هەتا لە جێی خۆم ماوم**

بڕ= ٢٧٦١.

٢٧٧٨(٢٧٣٦) * **قسەی ڕاست بەردە**

‖ هاوتای **حەق تاڵە. قسەی حەق ڕەقە.**

٢٧٧٩(٢٧٣٦) * **لە سندەگڵیان پرسی: بۆ چی وا ڕەقی؟ گوتی: چاو لە بەردی دەکەم**

ولاّمی کەللەڕەقی کەللەڕەقییە.

٢٧٨٠(٢٧٣٦) * مەستەچاو لە خەودا، ئەو ماڵەی بە تۆم دا، بەرد بوو لە ئەژنۆی خۆمدا

شێوەیەکی دیکەیە لە ١٨٤٠/ ئـ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٧٣٦)

٢٧٨١(٢٧٣٦) ≈ ئەو بەراوە بەردی ناوێ - ١١٩٦/ ئـ.

٢٧٨٢(٢٧٣٦) ≈ ئەوی لە بەردی نەرمتر بێ

هەموو شت، هەرچی هەبێ و نەبێ. « ئەوی پێی بڵێن شت و لە بەردی نەرمتر بێ هەمووی بە بەرتیل دا و...»

[هەژار: شەرەفنامە١٠٩]

« ئەوی لە بەردی نەرمتر بێ دیخوا، ئەوی لە بەردی نەرمتر بێ دەیگێ.»

٢٧٨٣(٢٧٣٦) ≈ باسی (فلانەی) مەکە بەردت لێ دەبارێ

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە بە ناحەق بە خراپە باسی کەسێک دەکا. ‖ ئاواش دەگوترێ: باسی (فلانەی) مەکە، لەڕاست وی بەردت لێدەبارێ. هاوتای دەبێ دەزنوێژت هەبێ [جا] باسی (فلانەی) بکەی. دەزنوێژت هەیە؟

٢٧٨٤(٢٧٣٦) ≈ بەرد لە ئاسمانێ بەربێتەوە خەتای (...) - ٢٨٢/ ئـ.

٢٧٨٥(٢٧٣٦) ≈ بەردێک لە ئاسمانێ بەربێتەوە وە سەری (فلانی) دەکەوێ - ٢٨٣/ ئـ.

٢٧٨٦(٢٧٣٦) ≈ بەقەد/ وەک دار و بەرد

«بێدینن، سەزەب چەوتن/ وەک دار و بەردی کەوتن»

[- : بەیتی حەتەم]

بڕ- ٢٩٧/ ئـ.

٢٧٨٧(٢٧٣٦) ≈ خوشکە، بەردی ئانیشکە، دایە، لە من بەلایە، بابە، شەڕە کەڵەبابە- ٧٦١/ ئـ.

٢٧٨٨(٢٧٣٦) ≈ چاوێکی پێوەیە/ هەیە بەردی دەقەڵشێنێ

زۆر چاوپیس بوون.

٢٧٨٩(٢٧٣٦) ≈ بەرد نەماوە سەری وێنەکا

(تایبەتی شوانانە.)‖ شوانی لەمێژینە و کۆنەکار.

٢٧٩٠(٢٧٣٦) ≈ دار و بەرد گوێی کەڕ بێ

(تەنیا کاتێک کە باسی دەرد و نەخۆشی کەسێک دەکرێ دەگوترێ.)‖ خودا نەخواستە. خودا بەوێ ڕۆژێ نەکا. « دەست بە سەر و گوێی دادێنێ، دەم و لووتی دەشوا،

دارفزۆی لە مل دەکا، ئەوەکو دار و بەرد گوێی کەڕ بێ، پشووسواری و فزفزۆی بگرێ.»
[میرزا: هاوارمەبەرە۳۸]

ڕەبەر یەکیان تێن دەگەڵ **قورعان مەعبەین بێ. بە دووروودێری بێ.**

۲۷۹۱(۲۷۳٦) ≈ **زمانێکی پێوەیە/ هەیە بەردی نەرم دەکا**

زۆر زمان لووس بوون.

۲۷۹۲(۲۷۳٦) ≈ **هەتا بەردم بەسەر چاوی‌دا دەکەن**

بڕ- ۱۹٦۰a/ ئـ .

پێکهاتەکانی لە چاوک وەرگیراو (۲۷۳۶)

۲۷۹۳(۲۷۳٦) ⌘ **ئاو لە بەرد پەیدا کردن** - ۹۲٦/ ئـ.

۲۷۹٤(۲۷۳٦) ⌘ **ئاو لە بەرد هێنان**

زۆر کاسب بوون.▌ هاوتای **لەسەر کێوی‌ڕەش نان پەیدا کردن. لەسەر بەرد نان پەیدا کردن.** ۲۸۲۵.

۲۷۹٥(۲۷۳٦) ⌘ **بوون بە بەردی بن گۆم**

« چاپخانە و بلیندگۆمان/ بوونە بەردی بن گۆمان»

[هێمن: تاریک و ڕوون۹۷]

▌ بڕ- ۹۳۷/ ئـ.

۲۷۹٦(۲۷۳٦) ⌘ **بە بەردێک دوو چۆلەکە کوشتن/ گوشتن**

بڕ- ۲۷۹۷.

۲۷۹۷(۲۷۳٦) ⌘ **بە بەردێک دوو/ چەند کێل شکاندن**

« ... خەنەبەندان، شیرنی خواردن، جلهێنان، لێک‌ڕا بە ڕۆژنکە، تێک‌ڕا و ڕنگ‌ڕا، سۆفی چەند کێلی بە بەردێک ئەنگاوتووە.»

[میرزا: هاوارمەبەرە۱۵۲]

‖ لە هەنگاو/ کارێک دوو ئاکام/ بەرهەم وەگیر کەوتن.

۲۷۹۸(۲۷۳٦) ⌘ **بەرد بە گرچووی کەسێک‌دادان**

قسەی ڕەق پێ کوتن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٧٩٨)

٢٧٩٩(٢٧٩٨) = دەڵێی بەردی بە گورچووی پیاوی‌دا دەدەن

قسەی ناخۆش و قسەی ڕەق کردن.

٢٨٠٠(٢٧٣٦) ⌘ بەرد هەڵێنان/ هەڵاویشتن و سەر وەبەردان

بڕ= ٢٥٩٢/ ش.

٢٨٠١(٢٧٣٦) ⌘ بەرد بە گومبەزدادان

بڕ= ١٩٠١/ ش.

٢٨٠٢(٢٧٣٦) ⌘ بەرد بە لەت بوون

کاری حاستەم. شاکار. « ئەتۆ دەڵێی دووسەت ئەمن دەڵێم، ئەگە سەتمەن‌مان داتێ بەرد بە لەت دەبێ.» بڕ= ٢٨٠٥.

٢٨٠٣(٢٧٣٦) ⌘ بەرد بە گرچوو/ گورچووی کەسێکەوە نان

داخ لەسەر دڵ دانان. بڕ= ٢٨١٠.

٢٨٠٤(٢٧٣٦) ⌘ بەرد دە گونی کەسێک خستن

جۆرێک نەتک پێ‌کردنە. « بەو کەلامەی لێت خوێندووە، بەردی دوو پوتیان دە گونی دەخەم، لە گرتووخانەدا دەپانڕزێنم.»

[میرزا: هاوارەبەرە١٠٠٠]

٢٨٠٥(٢٧٣٦) ⌘ بەرد قەڵشان

بڕ= ٢٨٠٢.

٢٨٠٦(٢٧٣٦) ⌘ بەرد لە ئەژنۆی خۆ دان - ١٨٤٥/ ش.

« تەنانەت چەپ‌ڕەوی وامان هەبوون کە لە عەینی نەخوێندەواری و نەزانی‌دا گاڵتەیان بەو جۆرە بیر و بڕوایە دەکرد و بەردیان لە ئەژنۆی خۆیان دەدا.»

[مۆمن: تاریک و ڕوون٣٩]

٢٨٠٧(٢٧٣٦) ⌘ بەرد لە خودا/ خوڵا هاویشتن

دەرهەڵبوون و تەڵس بوونی تێکەڵ بە کفر کردن. هاوتای لە خودا حاسێ بوون.

٢٨٠٨(٢٧٣٦) ⌘ بەرد لە سەر قسە/ کار/ مەسەلەیەک دانان

وازهێنان و بێ‌دەنگە لێ‌را کردن لە قسە/ کار یا مەسەلەیەک. « ئیدی قسەی ئەوتان بۆ دەگێڕمەوە، مەیکەنە بەیتی بلە و بەردێکی لە سەر دانێن...»

[میرزا: هاوارەبەرە١٣٠٠]

▌ بەم شێوەیەش دەگوترێ **با بەردێکی لە سەر دانێین. بەردێکی پەوتی لەسەر دانێ. ٢٨٠٩.**

٢٨٠٩(٢٧٣٦) ⌘ **بەرد لەدرووی/ دوای شتێک/ کەسێک هاویشتن**

وازلێهێنان و دەس‌بەردار بوون. بڕ= ٢٨٠٨.

٢٨١٠(٢٧٣٦) ⌘ **بەرد لە سەر دڵی کەسێک دانان**

بڕ= ٢٨٠٣.

٢٨١١(٢٧٣٦) ⌘ **بەرد/ بەردی خۆ لە سەر مەڵۆ دانان**

بڕ= ١٥٥/ ش.

٢٨١٢(٢٧٣٦) ⌘ **بەرد هاڕین**

زۆر برسی بوون. « **مەزەی رودکانە هێشتا سینگی باڕی/ ...! ئەوطلا هێندە برسی بەرد دەهاڕی** »

[هێمن: تاریک و ڕوون١١٨]

٢٨١٣(٢٧٣٦) ⌘ **بەردی سەرشکێنە لە شوێنێک/ کن کەسێک وە دەست نەکەوتن**

بڕ= ٢٧٥٨.

٢٨١٤(٢٧٣٦) ⌘ **بە کلک بەرداش سووڕاندن**

زۆر قەڵەو و بەکەیف بوون.▌ ئاواش دەڵێن **بەرداشی وە کلکی خەی هەڵی دەسووڕێنێ.**

٢٨١٥(٢٧٣٦) ⌘ **خۆ لە دار و بەرد دان**

(وشەی "زۆر" و "هەرچەند"ی دەپێشڕا دێ.)▌ هەوڵ و تەقەللای زۆر بۆ جێبەجێ بوون/ نەبوونی کارێک.

٢٨١٦(٢٧٣٦) ⌘ **دار بە بەردا دان**

« **بەو سەرە شیرنەت، جارجار وەک منداڵان وایە، دەهری دەبێ، داری بە بەردی دا دەدا، کەس ناپارێزێ، جاری واشە هەر دڵێ مەڕی پێکەمبەری یە.** »

[مەوزا: هاوارمەبەرە١٤٢]

▌ بڕ= ٢٨٢٨ (دەگەڵ مانای دوو).

٢٨١٧(٢٧٣٦) ⌘ **دار بە سەر بەردەوە نەمان**

« **هێشتا مانگێک لە داگیرکرانی ئێران تێنەپەڕی بوو ئەم نەزم و نیزامە توندە، داری بە سەر بەردێوە نەما.** »

[هێمن: تاریک و ڕوون١٧٨]

▌ ئاواش هاتروە **دار لە سەر بەرد نەمان.** بڕ= ١٢٧/ ش.

٢٨١٨(٢٧٣٦) ⌘ **دار و بەرد هەڵ گرتن**

برنتی‌یە لە زۆر بوونی شتێک. « ئەوساڵ کارگ هێند زۆرە داروبەردی هەڵ گرتووە.»

| بڕ = ٢٩٧/ ش.

٢٨١٩(٢٧٣٦) ⌘ **دار بە سەر بەردەوە نەهێشتن**

« لە ڕۆژی بیستەمی مانگی شاباندوە هەتا ڕۆژی نیەتی ڕەمەزان داریان بەسەر بەردەوە نەهێشت و دار و بەردوویان بە سەر یەک دادا.»

[هەژار: شەرەفنامە١٥٩]

| بڕ = ١٢٨/ ش.

٢٨٢٠(٢٧٣٦) ⌘ **مرتەق لە دار و بەرد هاتن و لە کەسێک نەهاتن**

بێ دەنگ بوونی موتڵەق.

٢٨٢١(٢٧٣٦) ⌘ **زگ بە دار و بەرد خستن**

١) ئەوپەڕی ناڕاحەتی و ئێش و ئازار لە دەرد و نەخۆشی‌یەک.

٢) تووک و دوعا لە کەسێک کردن.

٢٨٢٢(٢٧٣٦) ⌘ **سەری خۆ/ کەسێک لە بەرد دان**

« کەسێکی یێتە کن تۆ بە نۆکەری‌یە/ سەری لە بەردی داوە، وەبزانێ ڕوحی پێ نی‌یە»
[فەتاحی‌قازی: لاس و خەزاڵ٣٤]

٢٨٢٣(٢٧٣٦) ⌘ **قەڵەمی کەسێک لە سەر بەرد کار کردن**

زۆر باسەواد بوون(سەواد بە مانا کۆنەکەی مەبەستە).

٢٨٢٤(٢٧٣٢) ⌘ **لە بەرد دان**

بە فیڕۆ دان و تەوتاندنی شتێک.

| بڕ = ٩٦٤/ ش.

٢٨٢٥(٢٧٣٦) ⌘ **لە سەر بەرد/ بەردی ڕەق نان پەیدا کردن**

« بڵێی خەزاڵ دەگەڵم نیە، ئەگەر هاتبا هەڵمدەگرت! دەچوومە گەرمێنێ، لەسەر بەردی ڕەق نانی پەیدا دەکەم...»

[ئەمیری: هاوارمەهەرمە٤١٦]

زۆر کاسب بوون.| بڕ = ٢٧٩٤.

٢٨٢٦(٢٧٣٦) ⌘ **لە سەر بەردی ڕەش خۆی بەڕێ بردن**

بڕ = ٢٨٢٥.

٢٨٢٧(٢٧٣٦) ⌘ **لە نێوان دوو بەردان ئاردێکی ورد ویستن** - ١٥٨/ ش.

٢٨٢٨(٢٧٣٦) ⌘ **وەک دار و بەرد لێ‌هاتن**

١) ڕەق بوون و ڕەق هەڵاتنی شتی نەرم.

٢) زۆر توورە بوون. بڕ= ٢٨١٦.

▌ ئاوایش دەگوترێ **بوون بە دار و بەرد.**

ڕیکەوەندەکان (٢٧٣٦)

٢٨٢٩(٢٧٣٦) ☆ **ئەستێ و بەرد** - ٢٠٠٥/ ئـ.

٢٨٣٠(٢٧٣٦) ☆ **ئیشکەبەرد** - ٢٥٤٣/ ئـ.

٢٨٣١(٢٧٣٦) ☆ **بزمارەبەرد**

جۆرە بەردێکی درێژووکە، بۆ پتەو کردنی دیوار لە چینی دیوار دەگیرێ.

٢٨٣٢(٢٧٣٦) ☆ **بنەبەردیلە**

ڕێواسێک کە لە بن بەرد و جێگای خلیسک دەڕوێ. ڕێواسێکی تورت و سپی و جوانە.

٢٨٣٣(٢٧٣٦) ☆ **بوونە بەرد**

ڕەق هەڵاتن وەک بەرد.

٢٨٣٤(٢٧٣٦) ☆ **بەرداش** - ٤٨٠/ ئـ.

٢٨٣٥(٢٧٣٦) ☆ **بەرداوێژ**

مەسافەیە، نموەندی یەکێک لە شوێنێکەوە بەردی بیگاتێ. زۆرترین لە ٦٠-٧٠ میتر تێ‌ناپەڕێ. « **لێرەرا تا هۆز دارە دوو بەرداوێژ دەبێ و نابێ.** »

[زەبیحی: قامووس٢/٤٠٢]

٢٨٣٦(٢٧٣٦) ☆ **بەرداوی**

زەوی‌یەک کە بەردی زۆر بێ. بڕ= ٢٨٨٦.

٢٨٣٧(٢٧٣٦) ☆ **بەردایی**

بڕ= ٢٨٨٦.

٢٨٣٨(٢٧٣٦) ☆ **بەردبڕ**

کەسێک کە بەرد لە کێو دەبڕێتەوە.

٢٨٣٩(٢٧٣٦) ☆ **بەردبڕین**

کاری بڕین و شکاندنی بەرد.

٢٨٤٠(٢٧٣٦) ☆ **بەردبژێر**

« ئەدیبانە بێزلەتەکەی ئەو پرژێ بە پا کردووە و لە کەوی داوە و بەردبژێری کردووە و بە دانستە سپی کردوە و ...»

[هەژار: شەرەفنامە شێستوحەوت]

٢٨٤١(٢٧٣٦) ☆ **بەردتاش**

کەسێک کە کاریی لێک‌ولووس کردنی بەرد بێ.

٢٨٤٢(٢٧٣٦) ☆ **بەردکاریی**

دەکار کردنی بەرد چ بۆ هەڵچنینی دیوار بێ و چ بۆ جوان‌کاری دەر و ژووری خانوو.

٢٨٤٣(٢٧٣٦) ☆ **بەردکێش**

١) کەسێکە لە دەشت و چیا بەرد کۆ دەکاتەوە بە کرێ، یا بۆ فرۆشتن کێشەوەی دەکا بۆ ئاوەدانی.

٢) خەرەکێکە لە دار و تەختە دروست دەکرێ و جووتێکی پێکەوە دەبەستن و بە سەر پشتی گوندرێژیدا دەدەن و لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێک بەردی پێ کێشەوە دەکەن.

[زەبیحی: قامووس٤٠٣]

مەسەل (٢٨٤٣)

٢٨٤٤(٢٨٤٣) * **کەری بەردکێشی کورتانی مەخمەری بۆ بکەن عالەم پێی پێدەکەنێ**

٢٨٤٥(٢٧٣٦) ☆ **بەردووکە**

بەردی چکۆلە.

٢٨٤٦(٢٧٣٦) ☆ **بەردهەلکەن/ هەلقەن**

کەسێک کە لەو کان و جێگایانەی خڕکەبەرد دەگەل گڵ و خۆڵ تێکەلە، بەرد هەلدەقەنێ.

٢٨٤٧(٢٧٣٦) ☆ **بەردەناوێنە**

بەردێکە وەک ئاوێنە دەنوێنێ.

٢٨٤٨(٢٧٣٦) ☆ **بەردباران**

وەکو باران بە بەرد بەسەردادان. **« کەوتنە شوێنی و گرتیان و هێنایانەوە ئاوایی و لەبەر چاوی حەشامەت بەردبارانیان کرد و چاوی نامەردانیان پێترساند . »**

[هەوار: شەرەفنامە ١٠٨]

٢٨٤٩(٢٨٣٦) ☆ **بەردباران کردن**

١) تاوانبارێک بەم سزایە گەیاندن. ئەم کارە بە شێوەی جیاجیا ئەنجام دراوە. لە هەندێک کۆمەڵگاکانی ڕۆژهەڵاتا، کابرای تاوانباریان تا ناوقەدی لە زەوی گرتوە و دەستیان کردوە بە بەرد تێگرتنی، هەتا مردووە. لە هێندێکیشیان لە دەشتاییەک ڕایانگرتووە و خەڵکیـــان لـە دەورەی کــۆ کردۆتـــەوە و بــۆ هـــەر لابـەک ڕای کردبـــێ بـەردی پێـدادراوە.| **سەنگەسار کردن.**

٢) زۆر بەرد بە جێگەیەک دادان. ئەم کارە بە نیازی تووڕەکردن و سووکایەتی بە سەر خاوەنی جێگەکە هێنان. دەکرێ.

[زەبیحی: قامووس ٤٠٢]

٢٨٥٠(٢٧٣٦) ☆ **بەردبەڵەک**

بڕ = ٢٨٥٩.

٢٨٥١(٢٧٣٦) ☆ **بەردمێر**

بەردێک کە شوان لە سەری دادەنیشێ و مەڕ بۆ بێری دەگرێ. **«دوو برالەم پێیڵێ/ لە سەر بەردمێرێ/ لینگان دە کچان دێڵێ»**

[پاپاڵێهانی: کانی مرادان ٤١]

« ئەو جار دەڵێم: بەردی دە بەردمێران دە شێنن، دە خەرە/ ئێری و بەرانی دە وان حاکمەماڵان لێک‌دەمشێن و لێک دە مکوڕە/ بەڵام ئەو تووڕ و شیرمەشکان لە منی دە کارمامزان مەدڕە »

[پاپاڵێهانی: کانی مرادان ١٨٥]

« ئەوە بە بیانووی ئەو کاروڕی سێ‌جاران وەرە ئێرە/ جارێکم دەگەڵ دانیشە لە سەر بەردمێرێ، لە دوایە بە لفکەی دە سۆزانیان دەگەڵم بکەوە هاوژرە»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر ٨٢]

٢٨٥٢(٢٧٣٦) ☆ **بەردەپێچ**

جۆرێک خڕکەبەردی بێ‌سووچی سەخت و ڕەقە و لەبەر ئەوەی پتەو نیە و کون‌کونە لەچاو حەجمی سووکە. لە کوردەواری‌دا بۆ خاوێن‌کردنەوەی چڵکی قاچ لە حەماما

(زیاتر نافرەت) بەکاری دێنن. هەروەها بۆ خۆشکردن و زیادە تورک لە کەوڵ کردنەوە کەلکی لێ وەردەگیرێ. بەردەمەڕمەڕ و ئەو جۆرە شتانەشی پێ دەسوونەوە و پێی ساف دەکەن.

[زەبیحی: قامووس٤٠٤]

٢٨٥٢(٢٧٣٦) ☆ **بەردەتات**

تەختەبەردی لووس و پان بۆ نوێژ لەسەر کردن. **«حەیران دەڵێم لە مێرگەرۆیە/ ئەسپی کورەحەیرانێم هاتە سەر پاشووان، دەکا ئەسکۆیە/ بریا سینگی من تات و تاتەبەرد بوایە/ لێی کردباوە هەر چوارنەڕزان کورەحەیران دەگەڵ نوێژی دە نیوەڕۆیە»**

[پەلەپەلێ: کانی مرادان١٨٨]

بڕ = ٢٨٩٨ و ٢٩٠١.

باوەڕ (٢٨٥٣)

٢٨٥٤(٢٨٥٣) ٥ ئەگە لە بەندەنێ تووشی بەردێک بووی و کوتت ئەوە بەردەتاتی چاکە. ئەو بەردە دڵی خۆش دەبێ و هەر چاوەڕێیە بێێ و دەستی دەنێ.

بڕ = ٢٨٨٢.

٢٨٥٥(٢٧٣٦) ☆ **بەردەتراوک/ تراویلکە**

زیخە شینکە کە لەبەر تاو ئەترووسکێ و وەک ئاو دیار دەکا.

[هەژار: هەنبانەبۆرینە٧٣]

٢٨٥٦(٢٧٣٦) ☆ **بەردەترۆق**

بەردێک کە ئەگە هەتاو لێی دا لە دوور ڕا دەدرەوشێتەوە.

٢٨٥٧(٢٧٣٦) ☆ **بەردەپشت**

بەردێک کە وەک کۆلکە و کورسیلە دادەنرێ و پشتی وێ‌دەدەن.

٢٨٥٨(٢٧٣٦) ☆ **بەردەخوێ**

بۆ ماڵاتی دە ئاخوڕی دەنێن، ماڵات دەیلێسێتەوە. **« سێ‌چوارێکی خەواڵوو بەرەو ئاوردەست ڕۆیشتبوانە، چەشنی مەڕ بۆ سەر بەردەخوێ.»**

[مێرزا: هاوارمەیرە١٧١]

٢٨٥٩(٢٧٣٦) ☆ **بەردەجەرگە**

جۆرێک بەردی سوور و لووسە لە کوتەجەرگ دەکا.

٢٨٦٠(٢٧٣٦) ☆ **بەردەچەرخ**

بڕ– ٢٨٦١.

٢٨٦١(٢٧٣٦) ☆ **بەردەچەخماخ**

جۆرێک بەردی سەخت و ڕەقە، کە ئاسنی لێ بدرێ وەکوو بەردەستێ پریشکی ئاگری لێ‌دەبێتەوە، لە فابریقە دەی‌تاشن و لێک‌ولووسی دەکەن و دەی‌کەنە دانەی بچووک بچووک، لە چەرخی پووشوو، بەنزین و غازدا بەهۆی لێ‌خشانی تۆپی چەرخەکەوە ئاگر دەکاتەوە.

[زەبیحی: قامووس٤٠١]

▌ بڕ– ٢٨٦٠.

٢٨٦٢(٢٧٣٦) ☆ **بەردەڕێژ**

حالی جێگا و ڕێگا یا کۆڵان و خەیابانێ کە بەردی تێ‌گیرا بێ. سەنگ‌فەرش.

٢٨٦٣(٢٨٦٢) ☆ **بەردەڕێژ کردن**

ڕیزکردن و قایم‌کردنی بەرد بە پانایی و درێژایی ڕێگا و کۆڵان و خەیاباندا.

▌ سەنگ‌فەرش کردن. سەنگ‌چن کردن.

٢٨٦٤(٢٧٣٦) ☆ **بەردەزووورە**

بەردێکی سەخت و ڕەقە، ڕەنگی سوورێکی زەردباو یا زەردێکی مەیلەوسوورە. ناوەکەی لەوەوە هاتوە کە بەدەست پێداخشاندن هەست بە زبرایی دەکرێ و دەشکرێ بە زوورە و بۆ تیژ کردنی داس و چەقۆ و... بەکار دێنێ. ئەو شتانەی بەم بەردە تیژ دەکرێن پاشان بە هەسان دەیانساون تا دەمەکەیان کەند و کلۆیان تێدا نەمێنێ.

[زەبیحی: قامووس٤٠٤]

٢٨٦٥(٢٧٣٦) ☆ **بەردەسان**

هەسان.

٢٨٦٦(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەساو**

بر = ٢٨٦٥.

٢٨٦٧(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەساتە**

بەردێکی ڕەشی زبر و سەختە.

٢٨٦٨(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەسیلە**

بر = ٢٨٧٨.

٢٨٦٩(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەشۆر**

کاری جودا کردنەوەی بەرد و خیز لە هەندێک دانەوێڵەی وردی وەک نیسک و لەپە.

٢٨٧٠(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەشۆر کردن**

شوتنەوەی بۆ بەرد لێ جیا کردنەوە.

٢٨٧١(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەشوانە**

ئەو بەردەی شوان بۆ گێڕانەوەی مەڕ دەیهاوێتە پێش مەڕی.

٢٨٧٢(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەعازەبە**

بر = ٢٢٣٦/ ئ.

٢٨٧٣(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەقسڵ**

جۆرێک بەردە، ناوی کیمیایی (کاربۆناتی کالیسیۆم)ە. لە کان دەری دێنن و دە کوورەی تایبەتیدا دەی سووتێنن، دەبێتە ئاهەک (قسڵ). بۆ پتەوی و قایمی لە بناغەی دیوار و شەشە کێشانی ناو حەمام و... کەلکی لێ وەردەگیرێ.

[زەبیحی: قامووس٤٠٦]

٢٨٧٤(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەکانی**

بەردی زەلام و ڕاست لە جۆری بەردەتات کە لەسەر کانییانە، بۆ نوێژ کردن دایدەنێن.
«ئەوە کەڵەمەحبووبە دێتە سەر بەردەکانی لەوێ دە بەردەمێژە/ دەکاتەوە دوو ڕەکاعەت نوێژی لەوێ دە سەر بەرمۆژێ»

[بەهری: گەنجی سەربەمۆر١٣١]

٢٨٧٥(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەکولانە**

بەردێکی تەخت کە زستانان بەسەر کولانەی دادەکەن، بە پەینیش دەوری دەگرن هەتا سەرمایە نەدا.

٢٨٧٦(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەگراو**

لە جێیەک دەبێ ئەگە ناوی گراوی لێبێ.

٢٨٧٧(٢٧٣٦) ☆ **بەردەگرە**

بڕ= ٢٩٣٠.

٢٨٧٨(٢٧٣٦) ☆ **بەردەگۆشە**

بەردی پان و چوارگۆشە کە بۆ گۆشەی دیوار دەکار دەکرێ. بڕ= ٢٨٦٨ و ٢٨٩٩.

٢٨٧٩(٢٧٣٦) ☆ **بەردەکلە**

بەردێکی شینە، دە هەویرێی دەگرن و دە تەندووری داوێن هەتا دەسووتێ. ئەوجار بە دەسکاونگ دەیهاڕن و چاوی پێ دەڕێژن.

٢٨٨٠(٢٧٣٦) ☆ **بەردەکەچەڵە**

بەردێک کە خەنەتیلکەی زۆری پێوەیە.

٢٨٨١(٢٧٣٦) ☆ **بەردەکێل**

بەردی کێل.

باوەڕ (٢٨٨١)

٢٨٨٢(٢٨٨١) ٥ ئەگە لە بەندەنێ تووشی بەردێک بووی و کوتت: ئەوە بەردەکێلی چاکە، ئەو بەردە هەتا قیامەتێ هەر دلەرزێ. بڕ= ٢٨٥٤، ٢٨٨٣.

٢٨٨٣(٢٨٨١) ٥ کێل گوێی لە عەزایی قەبر دبێ و لە ترسانی دلەرزێ.

٢٨٨٤(٢٧٣٦) ☆ **بەردەگۆگمە**

بەردێک کە پاش کون کردن دە کونی گۆلێی دەگرن.

٢٨٨٥(٢٧٣٦) ☆ **بەردەگێچ**

بەردێکە لە تەبیعەتدا زۆرە، ناوی کیمیایی (سوڵفاتی کالیسیۆم)ە کە هێندێک ناوی تێدایە، لە کوورەی تایبەتیدا دەیپێژن، ناوەکەی دەڕوا و خۆی دەبێتە تۆزێکی سپی. بۆ کاروباری بەننایی - بە تایبەتی سپی‌کاری ناو خانوو بە کەڵک دێت. ئەم بەردە لە هەموو پارچە و مەڵبەندەکانی کوردستان بە زۆری دەستەکەوێ.

[زەبیحی: قامووس٤٠٦]

٢٨٨٦(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەڵان**

زەوی و شوێنی پڕ بەرد و ڕەقەن. بڕ ← ٢٨٣٧.

٢٨٨٧(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەمۆر**

شتێکی چوارسووچی درێژووکە یا خڕە لە گڵی کەربەلا و نەجەف دروست دەکرێ و ئایەتێکی قورئان یا ناوی دوازدە ئیمامانی لەسەر دەنووسرێ، پێڕەوانی مەزهەبی شیعە لە کاتی سوژدەی نوێژدا ناوچاوانی دەنێنە بان.

[زەبیحی: قامووس٤٠٦]

٢٨٨٨(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەمووروو**

بەردێکە لە بنەوەی بەرداش و تەوەرەی لە سەر دەسووڕێ.

٢٨٨٩(٢٧٣٦١ ☆ **بەردەمەڕمەڕ**

بەردێکە لە تیرەی ئەو بەردانەی لە کالیسیۆم دروست بوون. پاش ئەوەی لە کان دەردێنرێ بە شێوەی تایبەتی لێکولووس دەکرێ و بریقەبریقەیەکی تایبەتی هەڵدێنێ. تا ئەندازەیەک ڕوونە، لە کار و باری بەتنایی و ڕازاندنەوە دیکۆری دەر و ژووری خانوو، بەکار دێت. زۆر ڕەنگی هەیە و گەلێ شتی دیکەشی لێ دروست دەکرێ.

تێبینی:

١) ئەم وشەیە وەختێک دەکار دەکرێ کە باسی بەردەکە بێ لە حاڵەتی پێش سافکردن و ساوینەی‌دا.

٢) بە قسەی "ژابا" وشەی مەڕمەڕ لە "مارمارۆس"ی یۆنانی وەرگیراوە و فەرەنسی پێی دەڵێن "ماربر" و "لارووس" دەڵێ ئەم وشەیە لە "مارمۆ"ی لاتینی خوازراوەتەوە.

[زەبیحی: قامووس٤٠٦و٤٠٧]

« ئەگەر پاشوێنکی دە بەردی مەڕمەڕەوە دەژەنی/ سیامەندی هەڵداشت بەسەر پەلی دە دارەبەنێ »

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٣٢٨]

« ئەمن دەپێم دەکرد جووتێک کەوشی نوقرەدار/ پەنجەم لێ دەبزاوت و هەر پانیەم لە بەردی مەڕمەڕ دەدانە/ ئەوە بروسکی ئاوریان لێ‌دەبزوە/ هەر دەیانکردەوە بە ئاوربارانە»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر١٢٢]

« لەپێم دەکرد جووتێکە کەوشی نوقرە و پانیەم لە بەردی مەڕمەڕ دەدانە/ ئەوان دەیانکردەوە ئاورپارانە»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر١٢٠]

« پانیەت لە بەردی مەڕمەڕ خڕترن/ بەلەکت لە وڕی لۆکەی نەرمترن»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٧٩]

« گوڵ دەپشکوێن لە ئاستەمێ/ سینگ وەکو بەردی مەرمەڕێ/ با بووک بێ گەڕێک هەڵپەڕێ »

[فەتاحی‌قازی: سەعید و میرسەیوەدین٢٧٤]

« ئاوی سپی لە حەوزی کەوسەرێ دێ هەڵدەڕژێتە سەر بەردی مەرمەڕ پەخش و پەرێشان دەبێ لە نێو چوارباغی »

[تۆحفە: مەم و زین]

٢٨٩٠(٢٧٣٦) ☆ **بەردەنوێژ**

بڕ = ٢٨٩٧.

٢٨٩١(٢٧٣٦) ☆ **بەردی ئەلحەد - ٢١٦٩/ ئـ هەمنا ٢١٧٠/ ئـ.**

٢٨٩٢(٢٧٣٦) ☆ **بەردی بناغە**

بەردێک کە دە بناغەی خانوو داویشترێ.

ڕێکەوەندەکانی تر (٢٨٩٢)

٢٨٩٣(٢٨٩٢) ☆ **بەردی بناغە**

بنەما و ئەساس، ڕاوەستاو و بەردەوام. **« ئەستێرێک هەڵدێ لە لای مەراغێ/ ... ڕەبی ڕۆڵە! عومرت هەزار ساڵ بێ و بۆ من ببیەوە بەردی بناغێ »**

[پابلنیانی: کانی مرادان١٨]

٢٨٩٤(٢٧٣٦) ☆ **بەردی دانە**

بەردێک کە لە کاتی بڕیندا خشت دێتەدەرێ و ورد نابێ.

٢٨٩٥(٢٧٣٦) ☆ **بەردی سارد و گەرم**

کەندوکۆسپ، تەنگ‌وچەڵەمە و ناڕەحەتی. **« هەرۆ، بڕۆ، ڕەبی بەردی سارد و گەرمت نەیەتە بەر پێی، بە سلامەتی بگەڕێیەوە لاوەکەی شێردەستوور و بەنەرکانە »**

[فەتاح‌قازی: سەعید و میرسەیوەدین١٨٦]

« خودایە ئەمن لەبەر تۆ دەکەمەوە ئەمەننایە/ ئەگەر تۆ دروستت کردووە عەرز و سەمایە/ ئەگەر بەردی سارد و گەرم وەبەر پێی لاس نەیە »

[فەتاحی‌قازی: لاس و خەزاڵ٩٣]

٢٨٩٦(٢٧٣٦) ☆ **بەردی سەخرەتوڵلا – ٢٢٠١/ ئـ.**

٢٨٩٧(٢٧٣٦) ☆ **بەردی کانی**

« لە خۆشیان مشیان مەرِ سەرچڵ کردبایە، هاتبانایە سەر بەردی دە کانی‌یە»
[تۆحفە: لاس و خەزاڵ]

I بڕ = ٢٨٥٣.

٢٨٩٨(٢٧٣٦) ☆ **بەردی کەڵلەدار**

بەردی ئەستوور و راست.

٢٨٩٩(٢٧٣٦) ☆ **بەردی نێوچاواندار**

جۆرە بەردێکی زەق و بلیندە و لە گۆشەی دیوار دادەندری.I بڕ = ٢٨٧٨.

٢٩٠٠(٢٧٣٦) ☆ **پەلەبەرد**

بازنەیەکە بەقەرا لەپی دەست یا شتێک گەورەتر .

٢٩٠١(٢٧٣٦) ☆ **تاتەبەرد**

بڕ = ٢٨٥٣.

٢٩٠٢(٢٧٣٦) ☆ **تاشەبەرد**

١) بەردی زۆر زل و بڵند لە سەر کێو، تیشەشاخ.

٢) بەردی تاشراوی سافکراو.

٢٩٠٣(٢٧٣٦) ☆ **تلیشەبەرد**

پارچەی ناسکی لە بەرد پەڕیو.

٢٩٠٤(٢٧٣٦) ☆ **تەلسمەبەرد**

بڕ = ٢٩٠٦.

٢٩٠٥(٢٧٣٦) ☆ **تەلاشەبەرد**

بڕ = ٢٩٠٦.

٢٩٠٦(٢٧٣٦) ☆ **تەڵەبەرد**

پارچەیەکی درێژ و پانکەڵە لە بەرد.

٢٩٠٧(٢٧٣٦) ☆ **تەڵەزمەبەرد**

بڕ = ٢٩٠٦.

٢٩٠٨(٢٧٣٦) ☆ **تیژەبەرد**

بەردی تیژ.

۲۹۰۹(۲۷۳٦) ☆ خڕەبەرد

بەردی خڕ.

مەسەل (۲۹۰۹)

۲۹۱۰(۲۹۰۹) * **دڵێ خڕەبەردە بە هیچ وەستایەکی جێبەجێ نابێ**

۱) نیشـانی نەحاواوە.

۲) ـ /۱۸۳ ت.

۲۹۱۱(۲۷۳٦) ☆ خڕەبەرد

بڕ ـ ۲۹۱۲.

۲۹۱۲(۲۷۳٦) ☆ خڕکەبەرد

کوچک، خیزی درشت.

۲۹۱۳(۲۷۳٦) ☆ دوورەبەرد

بەرد هاویشتنی لە دوورەوە.

۲۹۱٤(۲۷۳٦) ☆ دوو بەرد

بەردی ناو گۆڕ. « مەلەکڕیحان کوتی: ئەگە بەنگین ئەمنی بوێ مێردی پێ دەکەم، بەنگین کوتی: دوو بەردەت داخان بێ! ئەمن چۆن ئەتۆم دەوێ؟»

[ئەحمەد لوتفی: مەم و زین]

۲۹۱٥(۲۷۳٦) ☆ سوورەبەرد

بڕ ـ ۲۸٥۹.

۲۹۱٦(۲۷۳٦) ☆ سەنگ‌وبەرد (نان)

لە ژێر شتی گران دانان. « سیاسەتی ئیستراتیژیکی ئەمریکا لەو پێوەندییەدا بە مانای لە سەنگ‌وبەرد نانی ئابووری وڵاتی ڕووسیایە.»

[مەدەنی: کوردستان و ستراتژی٤٦٠]

۲۹۱۷(۲۷۳٦) ☆ سێ‌بەردە

سێ‌تەڵاق.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٩١٧)

٢٩١٨(٢٩١٧) ⌘ **سیٚبەردە لە/ دە مست نان**

تەڵاق دانی ژن. « هاتەوە تەیری گەرمێنی/ بەو تەیری دڵێن هەوڕەوە/ تۆ ئەگە مەنزووری ژنمە/ لە مستی دەنێم سێبەردە»

[باباتیهانی: کانی مرادان٨٨]

مەسەل (٢٩١٧)

٢٩١٩(٢٩١٧) ⌘ **ژن ئەگە نێوی سووکی وەدوا خستی سێبەردەی بنێ مستی**

٢٩٢٠(٢٩١٧) ⌘ **سێبەردە و ماڵی فەقیری**

« هەر دەمێکی بوومە حەلاڵی تۆ، لە سەرڕا هەمەووت بۆ دەگێڕمەوە، ئەوەدەمیش پێت وابوو خەتابارم سێبەردە و ماڵی فەقیری»

[ئەمیری: هاوارمەهەرە١٣٠]

٢٩٢١(٢٧٣٦) ☆ **کەسنەکێڵ و بەردەڕەق**

ملک و زەوی قاقڕ، زەوییەک کە کاری کشتوکاڵ و وەرزێری تێدا نەکرێ. «وەزیری بەغدایەش دەڵێ: جا ئەگەر ئەتۆ بەو کەسنەکێڵ و بەردەڕەقەی لە من قایل بی، ئەوە هەتا ناشی گاردەلیشم بۆ هاوێشتی‌سەرێ.»

[شامراخ: چیرۆک و بەیتی‌کوردی ١٤١]

ا بڕ = ٥٤٤/ ٿ.

٢٩٢٢(٢٧٣٦) ☆ **کەلپەبەرد**

بەردی تیژ. نووک و تیژایی بەرد. « هەڵۆ کوتی: هێندە لیژملیژێ مەکە... چوو لە سەر کەلپەبەردێکی هەڵنیشت.»

[سەعیدحوسێن: هەڵایەت]

٢٩٢٣(٢٧٣٦) ☆ **قانگەبەرد**

کانەبەرد. ئەو جێیەی بەردی باشی بۆ خانوو لێ دەردێنن.

٢٩٢٤(٢٧٣٦) ☆ **قرژەبەرد**

بڕ = ٢٩٢٦.

٢٩٢٥(٢٧٣٦) ☆ **قۆزەبەرد**

بڕ = ٢٩٢٦.

٢٩٢٦(٢٧٣٦) ☆ **کرێژەبەرد**

قەوزەی سەر بەرد.

٢٩٢٧(٢٧٣٦) ☆ **کەڵەکەبەرد**

کۆما بەردی بەسەر یەکدادراو.

٢٩٢٨(٢٧٣٦) ☆ **کێلوبەرد**

« نادرشاش سبەینەکەی دەستووری دەدا کە ئەو جێگایە خاوێن بکرێتەوە و کێلوبەردی بۆ ساز بکرێ...»

[حەسەنیانی: شاری وێران١٠٣]

٢٩٢٩(٢٧٣٦) ☆ **گابەرد**

بەردی زل.

٢٩٣٠(٢٧٣٦) ☆ **گڕەبەرد**

بەردێکی زەق و زەردە و یەکتر چاک دەگرێ و بۆ دیواری پەسندە.

٢٩٣١(٢٧٣٦) ☆ **نەخشی بەردی**

شتێک کە کوژرێنەوەی نەبێ. **« قسەی پێشینیان نەخشی بەردێ.»**

بەرکە

خێر و بەرەکەت.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٩٣٢)

٢٩٣٣(٢٩٣٢) = **بەرکە دا/ کا**

لە کاتی زانی مەڕوماڵدا بە سێحەبەماڵی دەڵێن.

٢٩٣٤(٢٩٣٢) = **بەرکەی لێ بێ**

بڕ– ٢٩٣٣ و ٢٩٨٥.

بەرگ

هەرچی دە بەر دەکرێ.

باوەڕ (٢٩٣٥)

٢٩٣٦(٢٩٣٥) ◊ بەرگی زەرد لە خەودا غەمە.

مەتەڵ (٢٩٣٥)

٢٩٣٧(٢٩٣٥) § باغی دڕی. بەرگی دڕی
دەستەکۆڵەی سارد و سڕی

– زستان

مەسەل (٢٩٣٥)

٢٩٣٨(٢٩٣٥) ✻ **بەرگ بۆ هەموو کەس نەهاتوە، ئەوس بۆ هەموو کەس هاتوە**

هەموو کەس توانای کڕینی جلوبەرگی نیە، بەڵام هەموو کەس ئیشتیای هەیە.

٢٩٣٩(٢٩٣٥) ✻ **خودا بدا مەرگم زاوا نەکا بەرگم**

مردن لەوەی خۆشترە ئینسان چاو لە دەستی زاوا بێ و ئەو بەخێوی بکا.

٢٩٤٠(٢٩٣٥) ✻ **خودا سەرمای لەقەدەر بەرگی دەدا**

دەرد و بەڵا و نەهامەتی خودای. لە توانا و تاقەتی ئینسانی بە دوور نین و بەزەیی خودای دەگەڵ ئینسانی هەر هەیە.

٢٩٤١(٢٩٣٥) ✻ **لاو لاو نیە، بەرگ لاوە**

جلوبەرگی جوان دەبێتە هۆی جوانی و وەقەدەر کەوتن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٢٩٣٥)

٢٩٤٢(٢٩٣٥) ═ **بەرگی شایی و شینانی هەر ئەوەیە**

(زۆرتر ژن دەیڵێن.)‖ ئینسانی کەملیباس.

a٢٩٤٢(٢٩٣٥) ═ **پاشا! بەرگی نوێت لێ‌مبارەک بێ**

(لە هەقایەت و بەسەرهاتاندا دەکار دەکرێ.)‖ دەسپێکی خەبەر دان بە پادشایە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٩٣٥)

٢٩٤٣(٢٩٣٥) ⌘ **بەرگ‌پۆشین**

(پۆشین: دەبەر کردن.)‖ دەبەر کردنی جلوبەرگی تایبەت بۆ خۆ گۆڕین بە هەر

مەبەستێک. « سوڵتان مەحموود و حەسەنمێمەندی هەموو شەوێ بەرگیان دەپۆشی و وە نێو شاری دەکەوتن.»

[سەیدحوسێن: عطایەت]

۲۹٤٤(۲۹۳٥) ⌘ **بەرگی غەزەب دەبەر کردن/ پۆشین**

(تەنیا بۆ سێهەم کەس دەکار دەکرێ.)‖ ڕقهەستان و تووڕە بوون، ڕاستبوونەوەی بە تووڕەیی بە نیازی شەڕ. « شا دەنێرێتە شوێن پەپوو، حازری کەن شا بەرگی غەزەب دەبەر دەکا و دەڵێ: پەپوو بڵێ بزانم بۆ بێئەمریت کردووە؟»

[ئەمیری: هاوارەبەرە ۱٤۷]

« مەعسووری دەوڵەتی بیستویەک کەس بەرگی غەزەب دەبەر کەن/ بە مەم بڵێن مەچۆوە لە مزڵی من بە، مەچۆوە ماڵە قەرەحاژدینبەگ...»

[ئەحمەد نوتکی: مەم و زین]

۲۹٤٥(۲۹۳٥) ⌘ **چوون دە بەرگی کەسێکەوە**

خۆ هێنانە سەر شێوەی کەسێک. « کچ کوتی دەبم بە کەوڵی قومقومی/ دەچم دە بەرگی حاکمی »

[حوسێنشعطە: بەیتی کوڕ و کچ]

ڕێکەوەندەکان (۲۹۳٥)

۲۹٤٦(۲۹۳٥) ☆ **بەرگی ئاشکرایی**

«بەرگی شەوگەردی و بەرگی ئاشکرایی حازر کرا . »

[ئەفتاحی قازی: بارام و گوڵەندام ٤٨]

⟵ ۲۹٥٠.

۲۹٤٧(۲۹۳٥) ☆ **بەرگی ئالمۆدە/ ئەلمۆدە**

جلکی بە دابی ژنە ئورووپایی. « چەندی لێ جوانە هاتوچۆی ئەلا/ بەرگی ئالمۆدە، دەدانی تەلا»

۲۹٤٨(۲۹۳٥) ☆ **بەرگی سەفا**

« خوشکی نێونجی هەڵیئەستان، بەرگی سەفایەی دەبەر کرد ... »

[ئۆسکارمان: تۆحفە ۲۲۹]

۲۹٤٩(۲۹۳٥) ☆ **بەرگی سەفەر**

ئەو جلکەی تایبەتی سەفەرە.‖ ⟵ ۲۹٥١.

۲۹٥٠(۲۹۳٥) ☆ **بەرگی شەوڕەنگی**

جلوبەرگی تایبەت بە گەڕانی شەوانە. کە تایبەتی پادشایان بووە و بۆ نەناسرانەوە

دەبەریان کردووە . «سوڵتانمەحموود شەوێ بەرگی شەوڕەنگی دەبەرکردبوو و دە نێو شاریدا دەگەڕا ... »

[هەقایەت/ غەفوور]

« شەوێکی سوڵتانمەحموود بەرگی شەوڕەنگێی دەبەرکرد و لە ماڵێ وەدەرکەوت. »

[غەفوور: هەقایەت]

٢٩٥١(٢٩٣٥) ☆ **بەرگی ماڵێ**

« شازەمان بەرگی ماڵێی دەبەر دابوو»

[فەتتاحیقازی: لاس و خەزاڵ٢]

|| = ٢٩٤٩.

بەرماڵ

پارچەیەک خام یا تەختەیەکی بچووکی قاڵی. یا هەر قوماشێکی تایبەتییە و جۆلا دەیتەنێ و پاک و خاوێن رایدەگرن و بۆ نوێژ لە سەر کردن تەرخان دەکرێ.

[زەبیحی: قامووس١٥]

باوەڕ (٢٩٥٢)

٢٩٥٣(٢٩٥٢) ◊ دەگەڵ نوێژەکەت کرد دەبێ بەرماڵەکەی خڕ کەیەوە، دەنا شەیتان نوێژی لەسەر دەکا .

مەسەل (٢٩٥٢)

٢٩٥٤(٢٩٥٢) × **بۆ کێچێکی بەرماڵێکی ناسووتێنن**

٢٩٥٥(٢٩٥٢) * **دوو شێخی بەقەوەت لەسەر بەرماڵێکی نابن**

هاوتای **دوو مێگەلە کاوڕ لە دۆڵێکدا نابن.** ٢٦٥١.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٩٥٢)

٢٩٥٦(٢٩٥٢) ⌘ **بەرماڵی کەسێک لەسەر ئاو گەڕان – ٩٥١/ ن.**

بەرماو

ئەندازەیەک لە چێشت کە لە پاش کەسێک دوای تێر بوونی دەمێنێتەوە. بەرماوە. پاشماو/ پاشماوە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٢٩٥٧)

٢٩٥٨(٢٩٥٧) ≈ **بەرماوی هەموو عالەمی‌یە**

کچێک کە جوابی زۆرانی داوەتەوە.

بەرۆک

پێشەوەی کەوا یا کراس لە حاستی ملڕا تا دەگاتە نیوەی سینگ. ئەوەندەی لە کراسی کوردی‌دا بە یەخە دادەندرێ.

[زەبیحی: قامووس٤١٨]

« ئەوە من دەستم ناگاتە بەرۆکێ، هێندە بڵیندە/ دەبێ نێردیوانێکی بۆ دروست کەم لە داری عەنایێ »

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٢١]

باوەڕ (٢٩٥٩)

بڕ= ٦٦٨/ ئـ و ٦٦٩/ ئـ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٢٩٥٩)

٢٩٦٠(٢٩٥٩) ⌘ **بەرۆک بەردان**

واز لێ‌هێنان، دەست لێ هەڵگرتن.

٢٩٦١(٢٩٥٩) ⌘ **بەرۆک گرتن**

شەڕ پێ فرۆشتن، گێچەڵ تێ‌هاڵاندن.

٢٩٦٢(٢٩٥٩) ⌘ **دووگمەی بەرۆک/ سینگ و بەرۆک ترازاندن**

کردنەوەی دووگمە و دەرخستنی سینگ و مەمک. **« کیژێ ئەگەر پاشی من سینگ و بەرۆک بۆ کەس بترازێنێ/ دڵت بەکەس خۆش بێ؛ یارمی ئازاد نەبێ، عازایی قەبرت لەسەر کەم نەبێ »**

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر١٥٥]

« ... دووگمەی بەرۆکم بترازێنم... لەوانە کافرت کەم...»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٩٤]

٢٩٦٣(٢٩٥٩) ⌘ **سینگ و بەرۆک لە کەسێک کوتان**

تووک و نزا لێ کردن.

ڕێکەوەندەکان (٢٩٥٩)

٢٩٦٤(٢٩٥٩) ☆ **بەرۆک ژاکاو**

دەست دە مەمک وەردراوە.

٢٩٦٥(٢٩٥٩) ☆ **دراو بەبەرۆک**

« ... مەخسوودی مرادان، کلکەی شاقازی، سەر و کەللەی دە شەنگەبێریان/ دراو بە بەرۆکی پژدەریان...»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر١٨٩]

٢٩٦٦(٢٩٥٩) ☆ **سینگ و بەرۆک**

سینە و بەر.

٢٩٦٧(٢٩٥٩) ☆ **گرێ‌بەندی بەرۆک**

« هاڕەی تۆق و تەلەسمان، گرێبەندی دە بەرۆکێم، هەموو ئاوازیان لێک دەدانە»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر١١٨]

٢٩٦٨(٢٩٥٩) ☆ **گۆبەرۆک**

ڕیزە دووگمەی زێڕ و زیو کە لە پێسیر دەدری. **« ئەمن بۆت هەڵدەڵێم بە گراوی سەیدشۆڕی/ ئەگەر لە گەڕی دە دیلانێ گۆی دە بەرۆکی با ڕایدەژێنێ»**

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٢٥٢]

بەرەجووت

بەروبوومی جوتێک گا لە کشتوکاڵدا.

مەسەل (٢٩٦٩)

٢٩٧٠(٢٩٦٩) ⌘ **خەسوو بەرەجووتن**

لە ماڵی خۆیان بۆ عەولادی دەپچڕن و لە باری ماڵی‌یەوە دابینیان دەکەن. ■ هاوتای **خەسوو بەناش و باغە.**

بەرەكەت

بەختیاری.

باوەڕ (٢٩٧١)

٢٩٧٢(٢٩٧١) ◊ ئەگە زەمهەریان دەكرد جۆیان دەگەڵ دەخست، چونكە جۆ بەرەكەتی داوێتێ.

٢٩٧٣(٢٩٧١) ◊ ئەگەر گایان دەكڕی گاسنیان داوێشتە بەر لاقانی، دەیانگوت خێر و بەرەكەتی زۆر دەبێ.

٢٩٧٤(٢٩٧١) ◊ پێستەگوێلك ئەگە ڕۆنی تێ‌هاوێی بەرەكەتی بەرمەشكەی خەڵكی بۆ دەچێ.

٢٩٧٥(٢٩٧١) ◊ دروێنەی بە داسی بەرەكەتی زۆرە و نی مەڵەغانی بێ‌بەرەكەتە.

٢٩٧٦(٢٩٧١) ◊ دەركە هەتا بەیانان زووی بكەیەوە چاكە. خێروبەرەكەت دێتە ژووری. ئێوارانەش زووی پێوەدەی باشە چون غەزەب دێ.

٢٩٧٧(٢٩٧١) ◊ كەس نابێ بە پێش جۆخینی‌دا بڕوا. چونكە بەرەكەتی دەچێ.

٢٩٧٨(٢٩٧١) ◊ گای بەڵەك بۆ جووتی بەرەكەتی زۆرە.

٢٩٧٩(٢٩٧١) ◊ نان ئەگە بژاردت بەرەكەتی نامێنێ.**1** بر= ١٨٣٦/ ڤ.

٢٩٨٠(٢٩٦٧) ◊ هۆڵ بە گەسك بماڵدرێ حەیوانی بێ‌بەرەكەت دەبن.

لێكدانەوەی خەون (٢٩٧١)

٢٩٨١(٢٩٧١) ؟ **دیتنی كچی جوان خێر و بەرەكەتە.**

سوێند (٢٩٧١)

٢٩٨٢(٢٩٧١) ⸸ **بە بەرەكەتی ئەو ڕسقەی/ زوادەی/ ...**

« قەسەتەم بە بەرەكەتی ئەلف هەتا یێ/ بە شەو یا بە ڕۆژ كاشماغا بێ/ كەلاك داڵاش و خەرتەلی پێ خەنی دەبێ»

[ئەحمەدی شەنگ]

مەسەل (٢٩٧١)

٢٩٨٣(٢٩٧١) ✱ **لە تۆ حەرەكەت لە خودای بەرەكەت**

بەرەكەت لە كار و تێكۆشان دایە. **« خوایە ئەگەر پیرت بردەوە زەلیلم مەكە، تا سەرم دەدەی ڕزێم بدە، خۆت فەرمووتە لە تۆ حەرەكەت لە من بەرەكەت.»**

[ئەمیری: هەواڕسەبەرە٨٥]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالْڕستەیی (٢٩٧١)

٢٩٨٤(٢٩٧١) ≈ **بەرەکەت**

بێری و مەردۆش ئەگەر لە دۆشینی مەڕێک بوونەوە، بە سەرپێری دەڵێن. یانی خلاس بوو. بەردیدە یا بڕوا.

٢٩٨٥(٢٩٧١) ≈ **بەرەکەت کا**

« دەگاتە حاستی هەرکەس پێی دەڵێن: مبارەکە سۆفی، خێر بداتەوە، بەرەکەت کەن...»
[ئەمیری: هاوارەبەرە١٠٢]

‖ بڕ ـ ٢٩٣٤.

٢٩٨٦(٢٩٧١) ≈ **پێنج: بەرەکەتی هەر پێنج فەرزان/ گەنم و جۆ ببێ هەرزان**

بڕ = خەرمان پێوان (پێتی پ).

٢٩٨٧(٢٩٧١) ≈ **چوار،بەرەکەتی هەر چوار یاری دە نەبی/ ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی**

بڕ = خەرمان پێوان (پێتی پ).

٢٩٨٨(٢٩٧١) ≈ **حەوت: یا مەلەکەلمەوت/ بەرەکەتی حەوت تەبەقەی عەرز وعاسمانی تێ کەوت**

خەرمانپێوان (پێتی پ).

٢٩٨٩(٢٩٧١) ≈ **خودا بەرەکەتی باوێتێ، بێبەشمان مەکە لە خەرمانێ**

سواڵکەر و موستەحەق لەسەر خەرمانێ دەیڵێن.

٢٩٩٠(٢٩٧١) ≈ **خێر و بەرەکەت پڕ بە جەواڵی**

بێ منەت بوون لە سەردان و پێوەندی کەسێک. « دێ یا نایە، چش، ئیدی خێر و بەرەکەت پڕ بە جەواڵی.»

٢٩٩١(٢٩٧١) ≈ **خێر و بەرەکەتی خودات دەگەڵ بێ**

لە کاتی هەڵگرتنی خەرمان و چوونە نێو مەڕوماڵدا دەگوترێ.

٢٩٩٢(٢٩٧١) ≈ **خودا بەرەکەتی خۆی باوێتێ**

هەر کەس بگاتە سەر جێخوونێ دەیڵێ.

٢٩٩٣(٢٩٧١) ≈ **خێر و بەرەکەتت هێنا**

بەخێر هێنانی میوانە.

٢٩٩٤(٢٩٧١) ≈ **دوازدە: بەرەکەتی هەر دوازدە ئیمامی دەشتی بەغدایەت تێ کەوێ**

بڕ = خەرمانپێوان (پێتی پ).

٢٩٩٥(٢٩٧١) = **سێ: بەرەکەتی ئایات و حەدیسێ/ لەو کۆگایەی بڕەخسێ**

بڕ- خەرمانپێوان (پێنی پ).

٢٩٩٦(٢٩٧١) = **میوان خێر و بەرەکەتی خودایە/ خوڵایە**

a٢٩٩٦(٢٩٧١) = **هیممەت و بەرەکەتی حازر بێ**

دوابەدوای ناوهێنانی خەری زێندە ئەو ڕستەیە دەڵێن.

ڕێکەوەندەکان (٢٩٧١)

٢٩٩٧(٢٩٧١) ☆ **بەبەرەکەت**

= ٢٩٩٩.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٢٩٩٧)

٢٩٩٨(٢٩٩٧) = **خەتە، بەبەرەکەتە**

لە کاتی هەڵاویشتنی پووڵ بە نیازی شێروخەتدا ئەو کەسە دەیڵێ کە کوتوویە خەت و ئەگەر پووڵەکە بە لای شێردا بکەوێ دەیدۆڕێنێ.|| بۆ شێرەکەش دەڵێن **شێرە، شێری ئیمامی عەلی.**

٢٩٩٩(٢٩٧١) ☆ **بێبەرەکەت**

ئەوەی بەرەکەتی نەبێ و زوو خەلاس بێ. = ٢٩٩٧.

٣٠٠٠(٢٩٧١) ☆ **خەرمانبەرەکەت**

بەخششێ کە خاوەن خەرمان دەیکا.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٣٠٠٠)

٣٠٠١(٣٠٠٠) = **خەرمانبەرەکەت**

١) دوعا بۆ زۆر بوونی خەرمان.

٢) كاتێک کە دەبینن کەسێک خەریکی پوول بژاردنە، بە مانای بەشی ئێمەش، دەکاری دەکەن.

٣٠٠٢(٢٩٧١) ☆ **شەنگلە/ شینگلە بەرەکەتە**

دوانی پێکەوە نووساو. « هارونکە شینگلەبەرەکەتەیە.»

بەرهەڵبێنە

پارچەیەک قوماشی چوارگۆشەیە زیاتر لە خامی شین یا سپی دروست دەکرێ و کابان و بێری کاتی نیش و کاری ناوماڵ و مەڕدۆشین و ... بە پێش خۆیانەوەی دەگرن و لە ناو ئەدیانی گرێ دەدەن بۆ ئەوەی جلکیان پیس نەبێ. ! **بەرامپیل، بەرانپێچ، بەرێنکە.**
[زەبیحی: قامووس٤١٨]

مەسەل (٣٠٠٣)

٣٠٠٤(٣٠٠٣) ⋇ **دنیا وەک بەرهەڵبێنە وایە، هەر ڕۆژی بە بەر یەکێوەیە (یەکێکەوەیە)**

ڕێکەوەندەکان (٣٠٠٣)

٣٠٠٥(٣٠٠٣) ☆ **بەرهەڵبێنە لە خۆ دان**

بەستنی بەرهەڵبێنە.

بەڕوو

١) بەری دارێکی گەورەی جەنگەڵییە. توێکڵێکی تەنک؛ بەڵام سەختی هەیە کە ڕەنگی قاوەیییە، لە سەرێکەوە کڵاوەیەکی گرنجگرنجی سەخت و مەیلەوشینی پێوەیە. ئەم دارە لە لێرەوارەکانی کوردستان زۆرە و بەڕوو بە کاڵی، بەڕوو بە کوڵاوی، بەڕوو بە

برژاوی دەخورێ و لە هێندێ شوێن (دێیەکانی دووری ناو لێرەوارێ سەردەشت) دەشکرێ بە نان.

٢) یەکێکە لە بەرەکانی دارمازوو.

[زەبیحی: قامووس٤٢٤]

٣٠٠٧(٣٠٠٦) ــ پیرێژنێک بوو تاقە کورێکی هەبوو، کورەی لێ نەخۆش کەوت. گوتیان: کورەکەت دەگەڵ ناسازییەکەی چۆنە؟ گوتی: وەڵڵا کورەکێ من زەحمەتە بژی! گوتیان: خودا نەکا، بۆ قسەی وا دەکەی ماڵتە؟! گوتی: بەڕووێ بە کاڵی و بەڕووێ بە کوڵیوی، لە پشت سەرێنە، شتاقە لایان ناخوا!

[مەحەممەدحوسێن ڕەسوولی]

داوودەرمان (٣٠٠٦)

٣٠٠٨(٣٠٠٦) ❋ توێلکی دەنکە بەڕووی دەکوتن و لە برینی دەنێن (بۆ سووتاوی نابێ).

بەڕە

ڕایەخێکی ئەستووری ژنانی کوردەواری لە بەنی ڕەنگاوڕەنگ. بە قەوارەی گەورە و پچووک دەیتەنن. ساکار و نەخشینی هەیە و بێتیسکە.

[زەبیحی: قامووس٤٢٤]

▌ بەڕە تەپەی دێ.

کایە (٣٠٠٩)

٣٠١٠(٣٠٠٩) ☏ **تەرکی بن بەڕەی**

سێ چوار کەس لە دەوری یەک خڕ دەبنەوە. یەکی ساویلکە و ناشی دە بن بەڕە یا پەتۆیەکی ڕادەکەن. دەڵێن ئەمە بە گورزان لێت دەدەین. ئەگە ئەتۆ زانیت کێ لێیداوی کابرا دێتە جێگای تۆ. لەو کایە دا دوو کەس دەوری بەرچاو دەگێڕن. یەکیان ئەوییە کە فێڵەکەی دەزانێ و یەکیان ئەوەی کە نایزانێ. هەر دووک لەسەر پشت ڕادەکشێن و پەتۆ بە سەر خۆیان دادەدەن و دەڵێن ئەگەر نێوەکەمان ڕاست کوت جێیەکەمان دەگۆڕینەوە. کابرای ناشی لەوەی بێخەبەرە ئەگە ئەو داوە بۆ وی‌یە و ڕاست ناکەن. ئەو جار گورزەکە دەدەن بە دەست ئەوەی ئەگە کایەکە دەزانێ، ئەویش بێئەوەی هەستی بێ، بە

هێز و قەوەتی خۆی وەردەگەڕێتە کابرای و ئەویش هەر جارەی تێوێک هەڵدەدا، بێ‌خەبەر لەوەی ئەوە ڕەفیقەکەی خۆیەتی دەیکوتێ. ڕەفیقەش هەر تاوناتاوێکی بە قەستی تێوی کەسێک هەڵدەدا.

مەتەڵ (٣٠٠٩)

٣٠١١(٣٠٠٩) § سەر لە بەرێ و قوون دەگەڕێ

- ژنێک کەڵەگای هەبوو، شەوێکی کابرای کەڵەگا دەچێتە زگی. ژنە بەرمیەکی بە خۆی‌دادەدا. بەرەکەی لە لای قوونی‌را بۆ کابرای هەڵدەداتەوە و بەو مەتەڵەش کابرای مێردی دەخافڵێنێ، دەڵێ: دەنا کابرا ئەوە چیە سەر لە بەرێ و قوون دەگەڕێ! کابرای ساڵ‌وێرانیش دەڵێ: دەججا ئەوە چیێ؟ ئەوە دۆکولێوی بە زڕەینگێ!

مەسەل (٣٠٠٩)

٣٠١٢(٣٠٠٩) * **ئەگە بەرە بەتۆز نەبێ ساحێبی ڕای‌ناوەشێنێ**

لێدان و سەرکۆنەکردنی کەسی نێزیک بە بێ هۆ نیە.

٣٠١٣(٣٠٠٩) * **بەرە هەر لە لای تەنکێوە دەدڕێ**

فەقیر و هەژار هەمیشە لە مەترسی زەرەد و زیان دایە، زەرەد و نەهامەتی هەر داوێنی هەژاران دەگرێتەوە.

٣٠١٤(٣٠٠٩) * **بەڕەی خەڵکی دەبێ لە سەری هەستی**

بڕ = ١٨٧٠/ ف.

٣٠١٥(٣٠٠٩) * **پایز داهات و هاوین چوو، بەڕەی فەقیری دڕا**

بڕ = ٣٢٢ و ٣٠٢٣.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٠٠٩)

٣٠١٦(٣٠٠٩) = **بەرە نیێ/ نیە پێت ڕانەگا**

دنیا زۆر و زەوەندە و بەشی هەموو کەسی تێدایە.

٣٠١٧(٣٠٠٩) = **دەڵێی بەرمیە**

ئەستووری و قایمبوونی شتگەلێکی وەک کاغەز و پارچە و ...

٣٠١٨(٣٠٠٩) = **لەو بەرەی بەم ئەگە ئەو کوڕە بۆو بابەی دەگێڕێتەوە**

بۆ کوڕی خراپ و بێ‌کەلک دەگوترێ.

٣٠١٩(٣٠٠٩) ✤ وەک چەقەی بەڕەکۆنی پێوەی نووساوە

لە سەر مەعامەلە سوور بوون و دەس‌بەردار نەبوون.‖ بڕ = ٢١١٣.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٠٩)

٣٠٢٠(٣٠٠٩) ⌘ ئەوی بن بەڕەی هێنانە سەر بەڕەی

بڕ = ٢٠٤٤/ ئـ و ٢٠٣٨/ ئـ.

٣٠٢١(٣٠٠٩) ⌘ بەڕە لەسەر هەتیوان لابردن/ لادان/ هەڵدانەوە

سوورِ و نهێنی ئاشکرا کردن. « ... ئەگەر بیبیسەوە گلەییو لێم هەیە، بەڕە لەسەر هەتیوان لادەدەم، زەرەر دەکا.»

[هەژار: چێشتی مجێور٢٧٤]

« ئەوەندە دەستەپاچە ببووم کە هێندەی نەمابوو بەڕەی لەسەر هەتیوان هەڵدەمەوە بە زمانی خۆمان بەخێراتنی مامۆستای بکەم!»

[حەسەن‌زادە: گەلەمپاوە٧٤]

٣٠٢٢(٣٠٠٩) ⌘ بەڕەی (خۆ) پێ لە ئاو دەرهاتن

« چووم لە مزگەوتان بخوێنم/ بەڕەی خۆم لە ئاو دەرێنم/ پێیان گوتم: قەزا و قەدەر/ نووسی: لە نەگبەت نەچیە دەر»

[هەژار: بۆکوردستان١٧٥]

٣٠٢٣(٣٠٠٩) ⌘ بەڕەی فەقیر(ی) دڕان

داهاتنی سەرماوسۆڵ.‖ بڕ= ٣٠١٥.

٣٠٢٤(٣٠٠٩) ⌘ بەڕەی کەسێک لەسەر ئاو گەڕان - ٩٥٢/ ئـ.

٣٠٢٥(٣٠٠٩) ⌘ بەڕەی ماڵە کەسێک بە قوونانەوە چوون

(بە مانا پێچەوانەکەشی دەکار دەکرێ.)‖ زۆر هاتوچۆ کردنی ماڵێک.

٣٠٢٦(٣٠٠٩) ⌘ چوونە سەر بەڕەی کەسێک

خوازبێنی لێ کردن. « بە جووتە هاتووینە سەر بەڕەی، هاتووین یاری بە نۆکەری خۆت دەبووڵ کەی.»

[ئەمیری: هاولرمبەرە١٤٥]

٣٠٢٧(٣٠٠٩) ⌘ کەس نەهاتنە سەر بەڕە

بێ داواکار بوون.

٣٠٢٨(٣٠٠٩) ⌘ **لەسەر بەرە هەستاندن**

رلامی نا بە کەیخودا و ناردراوی داواکار دانەوە. « قسە قسەی ئاغای بوو، کێ دەیوێرا ئاغای لەسەر بەرێ هەستێنێ.»

[ئەمیری: هاولرمەبەرە١٤٥]

٣٠٢٩(٣٠٠٩) ⌘ **لەئەندەر بەرێ (خۆ) پێ راکێشان**

« میر سەید ئەحمەدی نۆکەرت کە پای بە ئەندازەی بەرێ خۆی رانەکێشابوو تۆ پات پێ هەلکێشایەوە و سزای کردەوەت دایەوە.»

[هەژار: شەرەفنامە٧١١]
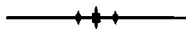
بەرِیوان

کەسێک کە بۆ چارەسەر کردنی کێشە و نێوانناخۆشی نێوان دوو یا چەند کەسان هەنگاو دەنێ.

رِێکەوەندەکان (٣٠٣٠)
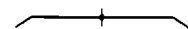
٣٠٣١(٣٠٣٠) ☆ **بەرِیوانکەر**

کەسێک کە بەرِیوانی دەکا.

مەسەل (٣٠٣٠)

٣٠٣٢(٣٠٣٠) ✱ **شەرکەر لێکدەبوونەوە، بەرِیوانکەر دەستیان هەڵنەدەگرت**

بر– ٣٠٦.

٣٠٣٣(٣٠٣٠) ☆ **بەرِیوانی**
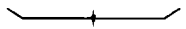
ئاشت کردنەوەی دوو یا چەند کەسان.

بەز

چەورایی‌یەکی سپی‌یە لە سەر گۆشت و لە ناو زگی ئادەمی‌زاد و هێندێ گیانداری تر.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٠٣٤)

٣٠٣٥(٣٠٣٤) ≈ **وەک بەزی مندارەوە بوو**

(دەکرێ وشەکانی "دەتکوت" و "دەڵێی" لە پێش دابنرێ.)‖ بڕ ← ٣٢٧٧.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٣٤)

٣٠٣٦(٣٠٣٤) ⌘ **بەزکوڵین**

هەست بە سەرما نەکردن، گەرما بوون. « دایە بەزم دەکوڵێ. بەو سەرمایەی ئەو دەرکەت بۆ کردۆتەوە، بەزت دەکوڵێ؟. ئەو کورە نازانێ سەرما و شت چی دەڵێی بەزی دەکوڵێ.»

٣٠٣٧(٣٠٣٤) ⌘ **گورچیلە دە/ لە بەزدا ون بوون**

زۆر قەڵەو بوون. ٢٦٣٢. ← ٣٠٣٥.

ڕێکەوەندەکان (٣٠٣٤)

٣٠٣٨(٣٠٣٤) ☆ **بەزی‌چاو**

گۆشتەزووێک کە لە ژێر چاوی ئینسان پەیدا دەبێ.

[زەبیحی: قامووس٤٢٥]

بەزم

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٠٣٩)

٣٠٤٠(٣٠٣٩) ≈ **ئەو بەزمەی**

شێوەڕستەی نارەزایەتی و نارەحەتی‌یە.

٣٠٤١(٣٠٣٩) ≈ **ئەوجار نۆرەی ئەو بەزمەیە/ بەزمانەیە**

هاتنە ئارای داخوازگەلێکی ناماقووڵ دوابەدوای داخوازگەلێکی هاوچەشنی پێشوتر.

«کاک نارزگار دڵی سڕنیم دەویَ. – بەا ئەوجار زۆرێ ئەو بەزمەیە/ بەزمانەیە. خۆ بەستا مانگێک بە کۆلەپرولێکم بۆ داوە بە چەرخ.»

٣٠٤٢(٣٠٣٩) = **چت لەو بەزمەی داوە**

(زۆرتر وشەی "جا"ی دەپێشدا دێ و بە گەردان کردن بۆ هەموو کەس دەکار دەکرێ.)**!**

لە خۆوە دەردەسەری و نارەحەتی تووشی خۆ کردن. **«دەستی کرد بە بانگێشتنان، حالەم دەعات نانی دەخوارد، لە دەرکێ دەرکەوانان دەیانپرسی دەزگای شای چ عەیبێکی هەیە؟ دەیانگوت: هیچ. لە فەقیرێکیان پرسی، گوتی: وەڵلا دوو عەیبی هەیە. کورە گوتیان بەدبەخت هەتا خواردووتە ئەلحان چت لەو بەزمەی داوە؟»**

[سەیدحوسێن: هەقایەت]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٣٩)

٣٠٤٣(٣٠٣٩) ⌘ **بەزم بۆ سازکردن**

نارەحەتی و دەردەسەری تووشکردن. **«گوتی: بێنە زنڕەکە بەش کەین. گوتی: زنڕی چی؟ ئاکا ئەو بەزمەی بۆ ساز کەی و بە گرتنی دەی.»**

[حاجیغەفوور: هەقایەت]

٣٠٤٤(٣٠٣٩) ⌘ **بەزم پێ گرتن**

١) شەڕفرۆشتن بە کەسێ، شڵتاغ پێکردن، تەشقەڵە کردن بە یەکێ.

٢) وەخت پێ ڕابواردن.

٣٠٤٥(٣٠٣٩) ⌘ **بەزمگرتن**

سازکردنی داوەت یا کۆڕی کەیف و ڕابواردن.

٣٠٤٦(٣٠٣٩) ⌘ **بەزمی سەگ پێ کران**

عەزیەت و نارەحەتی زۆر کران. **« لە هەڵبژاردنەدا گوتیان توهماسبی ناوێکی ئێرانی گوتوویە سەلیم جاسووسە، هەڵنبژێرا و بەزمی سەگی پێ کرا.»**

[هەژار: چێشتی مجێور١٩٨]

ا بڕ= ٣٠٤٧.

٣٠٤٧(٣٠٣٩) ⌘ **بەزمی سەگ پێ کردن**

عەزیەت و نارەحەتی زۆر کردن. **« شەرت بێ وا بکەم، دەوڵەتی گەورەی من بەزمی سەگتان پێ بکا!»**

[هەژار: چێشتی مجێور٥٢٩]

ا هاوتای **دەردی سەگان بە کەسێک دان. دەرد بە کەس دان. دەرد بە کەسێک کردن.**

ڕێکەوەندەکان (٣٠٣٩)

٣٠٤٨(٣٠٣٩١ ☆ **بەزمچڕەزم**

١) هەرا و چەقەچەقی منداڵان.

٢) هەڵپەڕکێ و داوەت، کۆڕی خواردنەوە یا گۆرانی و شادی.

بەژن

درێژایی لەشی ئادەمی‌زاد، قەد. «حەیران حەیرانە، حەیران حیکمەتە/ بەژنی باریکت بە من بچێنی بە خاسەکەری دە بەهارێ، لە کرێستانی عەزیم و عەزیمەت/ سەری کۆسرەتێ بندبەندی مامخاڵان، لە من دەرژێنی خاڵ و خەتە.»

[قادرعزیزی: حەیران]

« ئەمنت دەمرمەوە لەبەر بەژنێکە باریک، دڵێی چرۆزە بیزایە...»

[فەتتاحی‌قازی: شۆخ‌فەرخ٣٧]

« لەبەر ئەو بەژنەت مرم دڵێی چووزە قامیشە...»

[پاپانیهانی: کانی‌مرادان٩٤]

«ڕنگاکەی" شاڕووت" شیشی بە شیشی/ بەژنی یاری خۆم داری کشمیشی»

[پاپانیهانی: کانی‌مرادان٦٨]

« بەژنت ڕیحانەی شەتڵ/ بۆنت وەکوو قەنەفڵ»

[پاپانیهانی: کانی‌مرادان١٠٤]

« دەبەرت مرم ئەومندە/ بەژنت ڕیحانەی لەندە»

[پاپانیهانی: کانی‌مرادان٣٦]

« بەژنت بە من بچێنێ بە داری عوودێ...»

[حوسێن‌شەمە: ئازیزە]

« بەژنت لە داری عوودێ ڕاستترن...»

[عەلی‌کەربلر: ئازیزە]

« بەژنی ئەوێ نازدارحەیرانێ بە من بچێنێ بە دارەکەی شەکرداری...»

[فەلی‌حەمۆل: حەیران]

« بەژنت بە من بچێنێ بە وێ سپی‌دارێ...»

[قادربرهازی: ئازیزە]

« سیامەند دەی‌گوت: ئامۆزا! بەژنت بە من بچێنێ بە دارەخێوەتی ڕەمبانێ...»

[حەمەدی‌بەیان: خەج‌وسیامەند]

« بەژنت بە من بچێنێ بە دارێکی لە لێڕی... »

[فەتتاحی‌قازی: شۆخ‌فەرخ٥١٦]

« بەژنی ئازیزێ بە من بمێنن بە وان شۆڕەیی دە شۆڕ...»

[هۆمەنوشەمشە: ئازیزە]

« بەژنت قەلا خۆم لەشکرم/ حەوت ساڵان دەورەت دەگرم/ بۆ من لە پیسەی کەمترم.. »

[فۆلکلۆر]

« بەژنی تۆم دارە، چ دارە/ دارەکەی سەر جۆی ئاشی... »

[پاپانەپانی: کانی‌مرادان١٣٢]

« کیژێ حەرەبیمە/ بەژن دارە بیمە... »

[پاپانەپانی: کانی‌مرادان١٧٢]

« ئەو ڕەنگی گەنمی و ئەو بەژنی شمشاڵە... »

[ئەمتناحی‌قازی: لاس‌وخەزاڵ ٩]

« سێڵ وەنەوشەی بەژن کەللە قەند/ گەر منت ئەویست بۆ پێت کردم پەند»

[پاپانەپانی: کانی‌مرادان٥١]

« دە بەر ئەو بەژنەت دەمرم دڵێی خەیاتەی خاوە...»

[پاپانەپانی: کانی‌مرادان٧٦]

« دە بەر ئەو بەژنەت دەمرم ڕاستە وەکوو منارە...»

[پاپانەپانی: کانی‌مرادان١٤٣]

دوعا (٣٠٤٩)

٣٠٥٠(٣٠٤٩) ☐ **حەک بەژنت دە گلی گرن**

ڕێکەوەندەکان (٣٠٤٩)

٣٠٥١(٣٠٤٩) ☆ **بەژنبارێک**

= تەنگەزل.

٣٠٥٢(٣٠٤٩) ☆ **بەژن و باڵا**

دیمەنی ئادەمیزاد سەرتاپاخوار. « دایکی دەبەر ئەو بەژن و باڵایەی مرێ.»

[زەبیحی: قامووس٤٢٨]

٣٠٥٣(٣٠٤٩) ☆ **بەژنی خوارێ**

درێژایی لە پشتێن بەرەژێری نیسان.

٣٠٥٤(٣٠٤٩) ☆ **بەژنی سەرێ**

درێژایی لە پشتێن بۆ سەرێی نیسان.

بەستن

ڕەقبوونی ماددەیەکی تراو بە هۆی سەرمای زۆر، بوونە سەهۆڵ.

[زەبیحی، قاموس٠٣١]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٠٥٥)

٣٠٥٦(٣٠٥٥) = **تفی هەڵاوێی دەیبەستێ**

(بۆ زەمانی ڕابردووش دەکار دەکرێ.)‖ بۆ هەوای زۆر سارد دەگوترێ.

بڕ= ١٨٠٦ و ٣٠٥٧.

٣٠٥٧(٣٠٥٥) = **هێلکەی لەگەڵەگێ دەیبەستێ/ بەستوویە**

بڕ = ٣٠٥٦.

بەستن

پێکەوە لکاندن و لێک توندکردنی دوو یا چەند شت، بە بەن و پەت و .... گرێدان شتەکان.

[زەبیحی، قاموس٠٣١]

باوەڕ (٣٠٥٨)

٣٠٥٩(٣٠٥٨) ٥ ئەگە شتێک ون بوو، دەبێ گوێی شەیتانی بۆ ببەستی: بەردێک هەڵدەگرن و تفی لەسەر ڕۆدەکەن و بەردێکی دیکەی لەسەردادەنێن.‖ بڕ= ٣٠٦٦.

مەسەل (٣٠٥٨)

٣٠٦٠(٣٠٥٨) * **ئەتۆ بە دەستی بەستراو بەو دیواری هەڵاچوو**

بڕ = ٢٤٣٧.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٠٥٨)

٣٠٦١(٣٠٥٨) = **دڵێی هاروێت لە لووتی بەستۆ**

بۆ ئینسانی کەپۆزل دەکار دەکرێ.‖ هارتای **کەپۆسەوەتە.**

٣٠٦٢(٣٠٥٨) ≈ **زاری ببەستی بە قوونی‌دا قسان دەکا**

زۆربلە و چەنەوبر بوون .

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٥٨)

٣٠٦٣(٣٠٥٨) ⌘ **دەستبەستن**

هۆی بێ‌کار بوون.

٣٠٦٤(٣٠٥٨) ⌘ **زارکی کیسە بە کەوەر بەستن**

بڕ=١٦٩٢/ ئ.

a٣٠٦٤(٣٠٥٨) ⌘ **سەری خۆ دە پرنسکە بەستن**

بڕ= ٣٠٨٩.

٣٠٦٥(٣٠٥٨) ⌘ **کەسێک لە کلکی ئەسپ بەستن/ خستن - ١٩٠٣/ ئ.**

٣٠٦٦(٣٠٥٨) ⌘ **گونی شەیتان بۆ شتێک بەستن**

بڕ= ٣٠٥٩.

ڕێکەوەندەکان (٣٠٥٨)

٣٠٦٧(٣٠٥٨) ☆ **بەستران**

گری خواردن.

پێکهاتەکانی لەچاوگ وەرگیراو (٣٠٦٧)

٣٠٦٨(٣٠٦٧) ⌘ **نوتق بەستران**

قسە پێ‌نەکران لە شەرمان یا لە ترسان یا بە هەر هۆیەکی تر.

« وەختی قسەم نییە، ناکەم گوفتوگۆ/ زمانم لاڵە من لەحاستی تۆ/ نوتقم بەستراوە، عاقڵم کەم بووە/ ڕوحی‌ڕەوانم لە تەن ڕابیرە»

[مامەحەمەد: سەعیدومیرسەیدومەنیبن]

٣٠٦٩(٣٠٥٨) ☆ **بەستران**

نەبوونە پیاوی زاوا لە بووک بەهۆی سێحر و جادوو.

باوەڕ (٣٠٦٩)

٣٠٧٠(٣٠٦٩) ◊ بۆوەی زاوا بەستری دوعایەک بە سەر قفلێکی زەنگاوی یان کەتەناڵێکی‌دا دەخوێنن. ئەگەر قفڵ بێ، قفڵەکەی دادەخەن و ئەگەریش ناڵ بێ ناڵەکەی بە بزمار لە جێیەک دادەکوتن. هەتا ئەو قفڵ و ناڵە وەک خۆیان بمێننەوە (قفڵەکە نەکرێتەوە و ناڵەکە دەرنەکێشرێ) یان دوعایان لێ‌نەکرێ، زاوا لە بووکی نابێتە پیاو.

٣٠٧١(٣٠٦٩) ◊ کوڕێکی ئەگەر بەسترابێ، هەتا دوعای بۆ نەنووسرێ نابێ بە زاوا.

٣٠٧٢(٣٠٦٩) ◊ لە جەنگەی مارەکردنی‌دا ئەگە یەکێک بەنی بادا/ گرێ‌دا زاوا دەبەسترێ.

٣٠٧٣(٣٠٦٩) ◊ لە جەنگەی مارەکردنی‌دا ئەگە یەکێک دەستێبی بگێڕێ زاوا دەبەسترێ.

٣٠٧٤(٣٠٦٩) ◊ مستێک خۆڵ هەڵدەگرن و دەگەڵ دوعا لێ‌خوێندن ئەو دەستوودەستی پێ‌دەکەن. ئەو جۆرە بەسترانە بە هیچ ناکرێتەوە.

٣٠٧٥(٣٠٥٨) ☆ **پێ‌بەستن**

١) توندکردنی شتێک، پێچانی شتێک بە شتێکی دیکە.

٢) توند و قایم‌کردنی دوو شت بە شتێکی تر.

[زەبیحی: قامووس٤٣٠]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٧٥)

٣٠٧٦(٣٠٧٥) ⌘ **پشت پێ‌بەستن**

لە یارمەتی کەسێک خاترجەم بوون.

پەند (٣٠٧٦)

٣٠٧٧(٣٠٧٦) ⊕ **قەت پشت بە بێگانە مەبەستە**

بڕ = ٣٧٢٤.

٣٠٧٨(٣٠٦٩) ☆ **دابەستن**

لە ماڵ‌ڕاگرتنی ماڵات بۆ قەڵەو بوون.

ڕێکەوەندەکانی تر (٣٠٧٨)

٣٠٧٩(٣٠٧٨) ☆ **دابەستن**

ڕاگرتن و بەخێو کردنی نیسانی بێ‌کار.

٣٠٨٠(٣٠٧٨) ☆ **دابەستە**

مالاتی لە ماڵ ڕاگیراو بۆ قەڵەو بوون.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٠٨٠)

٣٠٨١(٣٠٨٠) ≃ **دڵێی دابەستەیە**

نیسانی قەڵەو و بەکەیف.

٣٠٨٢(٣٠٦٩) ☆ **دابەستن**

مجادەلە و جوابەجەنگی کردن.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٨٢)

٣٠٨٣(٣٠٨٢) ⌘ **دەگەڵ کەسێک دابەستن**

هاوتای **جوابەجەنگی کەسێک کردن. دم دە دمی کەسێک نان. دەبەدمەی کەسێک/ دەگەڵ کەسێک کردن.**

٣٠٨٤(٣٠٦٩) ⌘ **زاربەست**

جۆرە دوعایەکە بۆ پاراستنی مەڕوماڵ لە مەترسی گورگ. بڕ– ٣٠٩٠.

٣٠٨٥(٣٠٦٩) ☆ **لێک‌بەستن**

لە یەکتر توندکردنی چەند شت یا چەند کەس بە جۆرێکی مەعلووم نەبێ کێهەیان لە کێهە قایم کراوە.

[زەبیحی: قامووس٤٣٢]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٨٥)

٣٠٨٦(٣٠٨٥) ⌘ سەگ و ئینسان لێک بەستن - ٢٦١٩/ ئـ

٣٠٨٧(٣٠٦٩) ☆ لێبەستن

گرێدان و قایمکردنی کەسێ یا شتێ لە شتێکیتر.

[زەبیحی: قامووس٤٣٦]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٠٨٧)

٣٠٨٨(٣٠٨٧) ≈ دایکت لە بابت دەبەستم

بڕ= ٣٥٩.

٣٠٨٩(٣٠٨٧) ≈ سەرت ناهێشێ پرسکەی لێدەبەستی

پێکموەنانی نەسبابی کێشە و نارەحەتی لە کارێکدا کە پێوەندی پێتەوە نەبێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٨٧)

٣٠٩٠(٣٠٨٧) ⌘ زاری گورگ لێبەستن

١ بۆ پاراستنی کەس یا مەڕ و ماڵێک لە مەترسی گورگ. لە لای مامۆستا یا پیاوچاکێک دوعایەک دەنووسن. ئیدی گورگ زاری هەڵناپچڕێ.١‖ « تازە لە مەڕەکەی ناترسێ زاری گورگیم لێبەستو.»‖ بڕ= ٣٠٨٤.

٣٠٩١(٣٠٨٧) ⌘ گو لە دەمی کەسێک بەستن

بردنەوە پاش و پێشێل کردنی قسە یا بڕیاری کەسێک.

٣٠٩٢(٣٠٦٩) ☆ هەڵبەستن

بەرز کردنەوەی دیوارۆکە یا هەر شتێکی تری لەم بابەتە بۆ هەندێ مەبەستان.

[زەبیحی: قامووس٤٣٧]

مەسەل (٣٠٩٢)

٣٠٩٣(٣٠٩٢) * ئاخوڕی بۆ هەموو کەرێکی هەڵنابەستن - ١١١/ ئـ.

٣٠٩٤(٣٠٩٢) * ئەسپی نیە ئاخوڕی بۆ هەڵبەستێ - ١٨٧٢/ ئـ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٠٩٢)

٣٠٩٥(٣٠٩٢) ⌘ **تەون هەڵبەستن**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە بۆ ماوەیەکی درێژ بەتەمای مانەوە لە دنیا دایە. ◘ ئەتۆ ئەمانە هەڵبەستی تەون/ کوانێ شەداد و نەمروود و فیرعەون◘

[ئەحمەد لوتفی: پیرەدار]

٣٠٩٦(٣٠٩٢) ⌘ **کاڵەی ئاسن بۆ شتێک/ کەسێک هەڵبەستن** - ٣٣٤/ ئـ.

ڕێکەوەندەکانی تر (٣٠٩٢)

٣٠٩٧(٣٠٩٢) ☆ **ئامورر هەڵبەستن**

"وەستاحەولاً" لە "قزڵجەی سەرێ" بوو، ئاموورری هەڵدەبەست؛ دەی گوت: ئەمن شیرەپەی لێدەدەم پەڕی سیفاری تێدەنێم و حەوت شەو و ڕۆژان دە ئاوێی دەنێم. ئەو پەڕە تەڕ نابێ (وەها توندی دەکا)!

٣٠٩٨(٣٠٩٢) ☆ **بناوان هەڵبەستن** - ١١٩٣/ ئـ.

٣٠٩٩(٣٠٩٢) ☆ **گۆڕ هەڵبەستن**

سەری قەبر بە خشت و قسڵ دابەستن.

[هەوار: هەنبانە٢٠٧]

٣١٠٠(٣٠٦٩) ☆ **هەڵبەستن**

ڕێکخستن و دروستکردنی قسە و دەنگ و باسی ناڕاست.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣١٠٠)

٣١٠١(٣١٠٠) ⌘ **بەندوباو هەڵبەستن**

بڕ = ٣٣٧٠.

٣١٠٢(٣١٠٠) ⌘ **بەیت و باڵۆرە بۆ هەڵبەستن**

بڕ = ٣١٠١.

٣١٠٣(٣١٠٠) ⌘ **تەون بۆ کەسێک هەڵبەستن**

بڕ = ٣١٠١.

٣١٠٤(٣١٠٠) ☆ **درۆ هەڵبەستن**

درۆ کردن. « کابرا لە درۆ هەڵبەستندا بێ‌وێنە بوو...»

[هەوار: چێشتی مجێور١٨١]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣١٠٤)

٣١٠٥(٣١٠٤) ⌘ **درۆ بە زار/ زمانی کەسێکەوە هەڵبەستن**

بە ناوی کەسێکەوە درۆ کردن.

٣١٠٦(٣١٠٠) ☆ **سەختە هەڵبەستن**

بوختان کردن.

٣١٠٧(٣١٠٠) ☆ **قسە هەڵبەستن**

بوختان کردن.

٣١٠٨(٣٠٦٩) ☆ **هەڵبەستنەوە**

شکەستەبەندی شکاو کردن.

[هەوار: هەنبانە٩٨٦]

مەسەل (٣١٠٨)

٣١٠٩(٣١٠٨) ✗ **سەگ دەستی دەشکێ، کلکی هەڵدەبەستنەوە**

بڕ ـ ١٠٦/ ش.

٣١١٠(٣١٠٨) ✗ **لاقی شکاوە کلکی هەڵدەبەستنەوە**

بڕ ـ ١٠٦/ ش.

بەش

١) بەھرە، سەھم.

٢) لەتلەت و بڵاو کردن.

پەند (٣١١١)

٣١١٢(٣١١١١ ⊕ **شەڕکەریش بی، دەبێ بەشی ئاشبوونەوەی تێدا بێڵیەوە**

ئینسان دە شەڕدا دەبێ ئەوەی لە بیر بێ کە دواتر لایەنی بەرانبەر دەبینێتەوە، بۆیە نابێ کارێکی وەھا بکا پێی عەیب بێ سەری لەبەر ھەڵێنێ.

دوعا (٣١١١)

٣١١٣(٣١١١١ ⊡ **یا خودا بەشت/ی ھەر ئەوە بێ**

لە بەدبەختی و چارەڕەشی ھەمیشەیی‌دا بوون. «کێ بوو لە برایمپاشای ئەوجوانە/ کوژرایی گەیە ھەرتک چارەکانە/ دەڵێ: بە سەری پیری بەشم بێ‌کوڕی و زگ‌سووتانە»

[تۆحفە: مەم و زین]

سوێند (٣١١١)

٣١١٤(٣١١١١ ♦ **بەو سبەینەی ساڵحان [ئەگە] نە خێر بەش کراوە نە شەڕ**

بڕ- ٣٥٠٤.

مەسەل (٣١١١)

٣١١٥(٣١١١١ ⁕ **ئەگەر ئاقڵیان بەش دەکرد ئەو لەوێ نەبوو** - ٥٩٦/ ئـ.

٣١١٦(٣١١١١ ⁕ **ئـەگەر ڕەمـەزانە و ئـەگەر شەشـەکانە، بەشـی من/مە جەم و دوو نانـە** - ٢٠٩٧/ ئـ.

٣١١٧(٣١١١١ ⁕ **ئەوی تۆراوە بەشی خوراوە** - ٢٣٨٣/ ئـ.

٣١١٨(٣١١١١ ⁕ **بەشی کەرێ یان ئاوکێشانە یان دارکێشان**

«کەریان بانگ دەکرد بێتە سەر شایی/ کەر هاواری کرد: ماڵی‌وێرانم/ وا هەڵناپەڕم سەرچۆپیم دەنێ/ گۆرانی خۆشیش کەچڕ دەزانم/ بە خوا دەترسم بمکەن بە ئاوکێش/ یان باراشی ئاش بێتە سەر شانم»

[هەژار: بۆکوردستان٢٤٠]

٣١١٩(٣١١١) * **بەشی گەڕاو و نوستووان نیە/ نەماوە**

کەسێک کە نوستووە یان لە دەرێ بووە و درەنگ هاتۆتەوە خواردنی بۆ ڕاناگیرێ.

ا بڕ= ٣١٢٥.

٣١٢٠(٣١١١) * **پشیلە دەگریا: بەشم کەمە، سەگ دەهات ئەویشی دەبرد.**

٣١٢١(٣١١١) * **جەماعەت زۆر و ئیسیوەت کەم، دەبێ بەش بکا - ٢٤٧٦/ ئـ.**

٣١٢٢(٣١١١) * **چ شا بی و چ گەدا بی، بەشت هەر گەزە جاوێکە**

بڕ= ٧٧/ ئـ.

٣١٢٣(٣١١١) * **سەگ بفسێ دەڵێ بەشم/ بدە بەشم**

بۆ نیشانی چاونزێر و خوازەڵۆک دەکار دەکرێ.

٣١٢٤(٣١١١) * **کابان یان بێبەشە یان ڕووڕەشە**

چونکە ناخیری هەموویان بۆ خۆی تێدەکا یان بەشی خۆی نامێنێ، یان بەهۆی ناحەز و ناخۆشبوونی نان و کێشتەکەی شەرمەزارە.

٣١٢٥(٣١١١) * **هەرچی/ هەچی زیزە، بەشی میزە**

بڕ= ٣١١٩.

٣١٢٦(٣١١١) * **هەرچی گەندە و مەندیە، بەشی خەری‌زیندیە**

بەخشینی شتی بێ‌کەلک. بڕ= ٢٣٧٦/ ئـ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣١١١)

٣١٢٧(٣١١١) ~ **بەش بە حاڵی خۆم**

بەرانبەر، بەگوێرەی. « ئێوە ساحیبچاکەن، بەش بەحاڵی خۆم لە حاست ئێوە سەرم هەڵنایە...»
[ئەمیری: هاولرەبەرە١١١]

٣١٢٨(٣١١١) ~ **بەشی بەش نەبووی**

(کەسێک کە بەشی دە شتێکیدا نەبێ ئەگەر شتێکیشی بدرێتێ دیارە شتێکی ئەوتۆ نیە.) ا ماڵ و شتی بێ‌کەلک.

٣١٢٩(٣١١١) ~ **بەشی تۆ بە گونەڕەشم**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە داوای بەش دەکا.

٣١٣٠(٣١١١) ≈ **دوو/ سێ بەشی**

زۆرتــر. زۆری. « **سیـامەند بانگ دەکا: خەجێ! ئەمن لەبەر برینانم ناناڵم/ سێ‌بەشی لەبەر بێ‌کەسێکەی تۆ دەناڵم»**

[عەولا جەمیران]

« **خەجێ: ئەمن دوو‌بەشی لەبەر گریانی تۆ بێ‌حاڵم»**

[حەمەدی ئاغای]

٣١٣١(٣١١١) ≈ **کەس بەشی بەسەر کەسەوە نەما/ نیە**

ئاڵۆزی و بشێوی ساز بوون.‖ بڕ = ٣١٣٤.

٣١٣٢(٣١١١) ≈ **ماڵی من و (فلانەی) بەش نەکراوە**

لە وڵامی سپاس و پێ‌زانینی کەسێک‌دا دەگوترێ کە حاجەت یا پوولێکی بە ئەمانەت و قەرز دراوەتێ. « **کوڕە سۆفی خۆ تۆ وا نەبووی، ئەمن پێم وابوو زۆر پیاوی، ماڵی من و تۆ کوا بەش کراوە.»**

[ئەمیری: هاوارمەهرە٨٠]

پێک‌هاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣١١١)

٣١٣٣(٣١١١) ⌘ **ئاڵێکی دوو وڵاغ/ کەران پێ بەش نەکران - ٦٦٣/ ئـ.**

٣١٣٤(٣١١١) ⌘ **بەشی لێدانێ دەست کردنەوە/ ڕاسان**

بۆ ئینسانی دەست نەکەرەوە دەکار دەکرێ .

٣١٣٥(٣١١١) ⌘ **بەشی نۆ کوردان کردن**

(تەنیا بۆ خواردەمەنی دەکار دەکرێ.)‖ یەک‌جار زۆر. « **مام ڕەشیدا بە من دەکەی چی دی مەبرژێنە، هەر ئەوەی لە ژێر نانەکەدایە، بەشی نۆ کوردان دەکا، بەسە خەسار دەبێ...»**

[ئەمیری: میرزا٦٨]

٣١٣٦(٣١١١) ⌘ **کەس بە سەر بەشی کەسەوە نەبوون/ نەمان**

بڕ = ٣١٣١.

٣١٣٧(٣١١١) ⌘ **بەش‌بڕان**

بێ‌نسیب بوونی کەسێ لە شتێ.

« **لە خودام تەڵەبە بەندت زنجیر بێ/ لە دوای بەش بڕان هەر بەشت پیر بێ»**

[مۆلکوی]

٣١٣٨(٣١١١) ⌘ **بەش تێ‌دا بوون**

سەهم. قسمەت و نەسیب دە شتێک یا کارێک دا بوون. « **سەد ڕەحمەت لە مە و لە گوێ‌دێران/ بەشی تێدا نەبێ شەیتانی دینەوزمنی ماڵ‌وێران»**

[ڕەسووڵ بالەکی: برایمۆک]

٣١٣٩(٣١١١١) ⌘ **بەش چوونەوە سەریەشان**

دابەش کردنەوەی بەشە میراتی میراتگرێکی مردوو، ماڵ بە میرات چوون، میراتگر نەمان .

دوعا (٣١٣٩)

٣١٤٠(٣١٣٩) ⊠ **ڕەبی بەشت بچێتەوە سەر بەشان**

٣١٤١(٣١١١١) ⌘ **بەشخواردن**

بێبەهرە کردنی کەسێک لەوەی بۆی دیاری کرابێ.

٣١٤٢(٣١١١١) ⌘ **بەشخواردن**

بە ناڕەوا دەست دە ماڵی خەڵک نان و دەست بە سەر هێندێک یا هەمووی داگرتن.

«مامەکەیان بەشی ئەو هەتیوانەی هەر خوارد.»

[زەبیحی: قامووس١٣٨]

٣١٤٣(٣١١١١) ⌘ **بەش کردن**

١) بەخشینەوە و لەتوکوت کردن.

٢) تێڕاکردن، بەسبوون.

مەسەل (٣١٤٣)

٣١٤٤(٣١٤٣) * **جەماعەت زۆرە و ئیسیوەت کەم، دەمێ بەش بکا** – ٢٤٧٦/ ن .

a٣١٤٤(٣١٤٣) * **لە/ دە شەڕێدا هەڵوای بەش ناکەن**

جنێودان و قسەی ناحەز دە شەڕێدا شتێکی ئاسایییە - دوای شەڕ- بۆوەی نابێ وەکو گلەیی باسی بکرێ.‖ مارتای **دە شەڕێدا دسکە گوڵی پێک دانادەن.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣١٤٣)

b٣١٤٤(٣١٤٣) ≈ **خۆ بەشی ناکەین**

(مەبەست ماڵ بەشکردنە.)‖ لەوەی زیاتر دانانیشین. لە مێژە دانیشتووین. ئەگەریش

خانەخوێ (بەشەرێنێک شۆخی دەگەڵ میوانەکان بێ و تێیان ڕابیبنێ) دەکاری بکا، بەم شێوانەی دڵێ: **ئەرێ بچم/ بۆ نەچم لە دوای مەلای و بەشی کەین. ئەرێ بەشی کەین؟**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣١٤٣)

٣١٤٥(٣١٤٣) ⌘ **میرات بەش‌کردن**

شەڕ و پێک‌هەڵپڕژانی بێ‌خۆ. « ئەرێ شەڕی ماڵە بارمیسان لەسەر چ بوو؟ - چوزانم لە سەر چ بوو میراتی بەش دەکەن.» ‖ ناواش دەگوترێ **میراتی باب بەش کردن.** « چی ئەوە؟ میراتی بابتان بەش دەکەن؟»

ڕێکەوەندەکان (٣١١١)

٣١٤٦(٣١١١) ☆ **برابەش**

بڕ = ١٣٨٣ هەتا ١٣٨٦.

٣١٤٧(٣١١١) ☆ **بەبەش**

ئەوی ڕسقی زۆرە .

مەسەل (٣١٤٧)

٣١٤٨(٣١٤٧) ☓ **سوور فشن، بەبەشن**

لە کاری زوو ماندوو دەبن و دادەمێنن بەڵام ساحەب ڕسقیشن .

٣١٤٩(٣١١١) ☆ **بەشبڕاو**

بێ‌نسیب لە دەست‌کەوتن بە شتێک.

٣١٥٠(٣١١١) ☆ **بەشڕبەش**

حاڵی شتێک، جێگایەک یا وڵاتێک کە پارچەپارچە و لەتوکوت کرابێ.

٣١٥١(٣١١١) ☆ **بەشڕیەش کردن**

شتێک، جێگایەک یا وڵاتێک کردنە چەند پارچە.

٣١٥٢(٣١١١) ☆ **بەش‌خوراو**

بێ‌بەهرە بوون. کەسێکی بەشی خورابێ، شتێکی لێ داگیر کرابێ یان بە زۆر ماڵی زەوت کرابێ.

٣١٥٣(٣١١١) ☆ **بەشدار**

حاڵی کەسێکی بەشی لە شتێک‌دا هەبێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣١٥٣)

٣١٥٤(٣١٥٣) ≈ **ئەگەر بەشە، بەشدارین** - a٢١٢٧/ ش.

٣١٥٥(٣١٥٣) ≈ **بەشدارم خۆ زۆردار نیم**

بڕ= ٣١٥٤.

٣١٥٦(٣١١١) ☆ **بەشەخێر**

بەشی گۆشتی قوربانی.

٣١٥٧(٣١١١) ☆ **بەشەخێر**

یەکانە (واحد)ی بژاردنە. «- خەلیفان چەند ماڵە؟ - وەڵلا سەدوپەنجا بەشەخێری هەیە.»

٣١٥٨(٣١١١) ☆ **بەشی خودا**

شتێک کە خودا دیاری کردبێ. « کێ دیویە لە دەورەتی دە زەمانان، بووک لە سەر سێ کوڕان، بە جلی سوورەوە بچێتەوە ماڵی دە بابان بە کیژی؟ بووک دەڵێ: مامە شوکری بەرە بە بەشی خوا و ڕەسووڵانە»

[قادر قادربوور: سەیەموان]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣١٥٨)

٣١٥٩(٣١٥٨) ≈ **خودایە دەبەر بەشت مرم**

١) ڕستەی داخ و پەژارەیە.

٢) بە کەسێک دەگوترێ کە خۆی لێ گۆڕاوە.

٣) بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە، لە ڕوانگەی وێژەری ئەم ڕستەوە، شیاوی ئەو پێگە و جێگەیە نەبێ کە پێی گەیوە. **« بە ورتەیەکی هەناسەساردانەوە بڵێم: خوایە دەبەر بەشت مرم، تا کەی هەڵی‌دەگری؟ ئێمە بۆ چی دەبێ هەر وا چارەڕەش و کلۆل بین...»**

[هەژار: شەرەفنامە٦]

| بەم جۆرانەش دەگوترێ: **دەبەر/ لەبەر بەشی خودای مرم. بە قوربانی بەشی خودا/ خولای بم. «لەبەر بەشی خودای مرم/ چۆن منی کردۆ بە گادا/ بۆ خۆی وا لە عەیشی‌دا/ بە منی دەکێشێ جەفا/ خۆی لێ کردووە مێرێ/ منی کردۆ بە وەفا»**

[بابانیانی: کانی مرادان٧١]

٣١٦٠(٣١٥٨) ≈ **زۆر شوکر/ شکور بە بەشی خودای/ خولای**

ڕستەی دڵدانەوە و شوکرانەیە لە ئاست موسیبەت و موقەددەرێکدا.

٣١٦١(٣١١١) ☆ **بەشینەوە**

دابەش کردنی شتێک بەخۆڕایی. **« بۆت هەڵدەڵێم بە حاجی عەزیزی ماڵ لە گروێسێ/ ئەگەر بەهارانی گیا ئەوی هەی‌بوو دەی‌بەشێوە لە حالەمێ...»**

[خەلەمرزی: ئازیزە]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣١٦١)

٣١٦٢(٣١٦١) ≈ **ئا! ئا! دەبەشنەوە**

ڕستەیەکە بە سەرسوورمانەوە دەگوترێ. زیاتر دوکاندار بە کڕیارێکی دەڵێ کە نرخێکی وا بۆ کاڵایەک بڵێ نەچێتە عەقڵەوە.

[زەبیحی: قامووس٤٤٠]

مەسەل (٣١٦١)

٣١٦٣(٣١٦١) ✕ **لە/ دە شەڕێدا هەڵوای نابەشنەوە**

(زۆرتر لە کاتی ئاشت کردنەوەی دوو لایەنی شەڕدا دەگوترێ.)|| جنێو دان و قسەی ناحەز تایبەتیی شەڕە و شتێکی ئاسایی‌یە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣١٦١)

٣١٦٤(٣١٦١) ⌘ **لە کەسێک بەشینەوە**

پشت تێ‌کردن و هاوشۆ نەکردن.

٣١٦٥(٣١١١) ☆ **پڕبەش**

ماڵ یا شتێک کە بەشداری زۆر بێ.

٣١٦٦(٣١١١) ☆ **دابەش**

بەش‌کردن.

٣١٦٧(٣١١١) ☆ **دابەش دابەش**

پارچە پارچە.

٣١٦٨(٣١١١) ☆ **دابەش کراو**

پارچە پارچە کراو.

٣١٦٩(٣١١١) ☆ **دابەش کردن**

بەش کردن.

٣١٧٠(٣١١١) ☆ **دابەشین**

دابەش کردن.

٣١٧١(٣١٧٠) ☆ **دابەشینەوە**

دابەش کردن.

٣١٧٢(٣١٧١) ☆ **ڕاو دابەشینەوە**

هەر یەکە و لایەکی نێچیر گرتن. گەمارۆ دانی نێچیر. **« ئەوی‌تر دەڵێ: چەند کەسێک ڕاویان لێ‌دابەشیم، گرتیانم جا وەرە بکوژە.»**

[هەژار: چێشتی مجێور٢٨٨]

« سەعید ڕۆژێ سوار دەبوو دەگەڵ نۆکەران، ڕاوی دادەبەشی لە چیا و لە تەلانی.»
[سەید حوسێن: سەعید و میرسێوەدین]
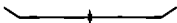
٣١٧٣(٣١١١) ☆ **داروبەش کردن**

دابەش کردن، بەشینەوە. **« هەچی پەیداشی کردبا لە نێو منداڵاندا دار و بەشی دەکردن.»**
[سەیدحوسێن: هەقایەت]

٣١٧٤(٣١١١) ☆ **داربەش**

دابەش.

٣١٧٥(٣١١١) ☆ **دووربەش**

کەسێک کە لە بەشی یەکی تر بەش بگرێ .

٣١٧٦(٣١١١) ☆ **هاوبەش**

شەریک.

٣١٧٧(٣١١١) ☆ **هاوبەشی**

شەریکایەتی.

بەشەر

ئینسان.

مەسەل (٣١٧٨)

٣١٧٩(٣١٧٨) ✻ **بەشەر ڕەسەنی نیە**

ڕەسەن بوون و نەجیمبوونی دایک‌وباب و بنەماڵە دەستەبەری ساڵح و پاکی ئینسان نیە.‖ بڕ= ٣٢٦٩.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣١٧٨)

٣١٨٠(٣١٧٨) ≈ **ئەو بەشەرەی!**

شێوەرستەی سەیرمانە. لە کاتی بیستنی قسە یا ڕوودانی کارێکی سەیر و دوور لە چاوەڕوانی لە کەسێک، دەکار دەکرێ.

٣١٨١(٣١٧٨) ≈ **بەشەر وەک گیسکەمازەڵەی وایە، ئەگەر جێی خۆش بێ قەت پیر نابێ.**

٣١٨٢(٣١٧٨) ≈ **ڕوحی بەشەر/ بەشەری**

(بۆ هەموو شتێکی جوان دەگوترێ، بەڵام هاوتاکانی تەنیا بۆ کچ و ژنی جوان دەکار دەکرێن.) ئاواش دەگوترێ: **دەڵێی ڕوحی بەشەرێ.**‖ هاوتای: **دەڵێی سوراحی زێڕێ. دەڵێی پێدانەی زەردە. دەڵێی دەنکی هەنارێ. دەڵێی کەوە. وەک ئەو چرایە/ لامپە دایسێ.**‖ بڕ= ٣٢٧٢ و ٥١٦٧٠.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣١٧٨)

٣١٨٣(٣١٧٨) ⌘ بەشەر بوون

وەک بەشەر هەڵسوکەوت کردن. « چاکە ئەتۆ نابێ بەشەر بی؟»

٣١٨٤(٣١٧٨) ⌘ کردنە بەشەر

ناقڵ کردن، هێنانە سەر ئەخلاقی بەشەر. « ئەگە بیدەن بە من وای دەکەمە بەشەر ئەیتەوە.»

٣١٨٥(٣١٧٨) ⌘ نەبوونە بەشەر/ بە بەشەر

لە ناکار و کردەوەی بەشەر بە دوور بوون. « ئەوە قەت نابێتە بەشەر.»

بەغدا

مدینەالسلام. ناوی شارێکی کۆن و لەمێژینەی عێراقە. « ئەری کیژێ لە سەری کوێستانان باران باریوە، لە دامێنانی خوناوە لە گیایە/ ئەوە مرادی هەموو دۆست و برادەران حاسڵ بوو، نێ من و تۆ پەنا بە غەوسەکەی ماڵ لە بەغدایە»

[حەیران]

باوەڕ (٣١٨٦)

٣١٨٧(٣١٨٦) ◊ بەغدا تۆپێکی لێیە تۆپەڕەشی پێ دەڵێن، کەسێ لە سەر نیە و هەر بۆ خۆی هەڵدەستێ. دوو جاران هەستاوە، ئەوجار هەڵستێ ئیدی دنیا خەرا دەبێ.

٣١٨٨(٣١٨٦) ◊ جرجاڵ دنیایە دەگرێ، دوور و نیزیکی بەغدایە دەبێ شکستی بەسەر دادێ و ناتوانێ بەغدایە بگرێ.

٣١٨٩(٣١٨٦) ◊ شێنشینک بە هەرکەس دانووسێ هەتا کەر لە بەغدایە ئەزمرێنێ بەری نادا.

مەسەل (٣١٨٦)

٣١٩٠(٣١٨٦) * بۆ پیاوی فەقیر بەغدا/ گەرمێن دوورە

ئینسانی نەدار دەستی وە هیچ ڕاناگا.

« لێم بۆتە مەتەڵ بەهەشتە جێگەی حوورە/ هەنگوین و کەرە و شیر و مەی و کافوورە/ با ئێمە بە مەی لێرە بەهەشتێ ساز دەین/ تا پیاوی هەژار دەگاتە بەغدا دوورە »

[هەژار]

ا‌مەل ناراش دەگوترێ بەغدا/ گەرمێن دوورە بۆ پیاوی فەقیر.

٣١٩١(٣١٨٦) ⁕ **بە پرسیاران ئینسان/ پیاو دەشتە بەغدایە**

بە پرسین هەموو جێیەک دەدیترێتەوە.

٣١٩٢(٣١٨٦) ⁕ **بە قوونەخشکە بەغدا ناگیرێ**

بڕ = ٢٤٣٧.

٣١٩٣(٣١٨٦) ⁕ **خورما زۆرە لە بەغدایە**

مەسەل ئاواش دەگوترێ **خورما(ش) لە بەغدایە زۆرە.**

٣١٩٤(٣١٨٦) ⁕ **شاران لە حەسرەت بەغدایە دروست دەکەن**

بەغدا لە جوانیدا، نموونەی شارانە.

٣١٩٥(٣١٨٦) ⁕ **گەر بچێتە بەغدایە نایێتە یەستر/ ئێستر - ٢٤٣٢/ ڤ.**

٣١٩٦(٣١٨٦) ⁕ **هەموو چۆم دەچنەوە بەغدایە**

بەغدا خاوەنی بایەخە و لایەنی ناوەندێتی هەیە و هەرچی کاروبارە لە وێ چارەسەر دەکرێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣١٨٦)

٣١٩٧(٣١٨٦) ≈ **بۆ خۆی لێرەیە و کلکلی لە بەغدایە تۆزێ دەکا**

بۆ ئینسانی بەهەوا و لە خۆبایی دەکار دەکرێ.

٣١٩٨(٣١٨٦) ≈ **بەغدا نیوەی ڕێ‌یەت/ی بێ**

ئاواتی سەفەری بێ گەڕانەوەیە. **«هەر کە خەلک لێت ڕاسا بۆی دەرچووی و هەڵاتی/ دە بڕۆ ئەی شاهی خاین بەغدا نیوەی ڕێ‌یەت بێ»**

[هێمن: تاریک‌وڕوون١٣٧]

ئاواش دەگوترێ **(با بڕوا/ یاخودا) ڕێی نیزیکی بەغدا بێ.**

٣١٩٩(٣١٨٦) ≈ **تەمبەڵی بەغدایە، ئاوی ترومپایە، گۆزەڵەی خات زیبایە - ٧٨٥/ ڤ.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣١٨٦)

٣٢٠٠(٣١٨٦) ⌘ **قسەیەک لێرە و قسەیەک لە بەغدا کردن**

قسەی بێ‌سەروبەرە و ئاتەران پاتەران کردن.

‖ هاوتای **هەر ترەی لە کەنداڵێک دان.**

ڕێکەوەندەکان (٣١٨٦)

٣٢٠١(٣١٨٦) ☆ **چارشێوی بەغدازەمین**

« بە سەر شانی‌دا دەدا چارشێوێکە بەغدازەمینی، ڕیشوو نیو گەزی؛ هەر لە وانی دە سێ قەلاتی »

[حەمەی بەهیشان: بڕایمۆک]

« بە سەر سەری خۆی‌دا دەداوە چارشێوێکە بەغدازەمینی عەسڵی تێرانی...»

[ڕەسوو بالەکی: بڕایمۆک]

بەفر

کلووی شەشپەڕی سووکە، بە دیمەن وەک لۆکە وایە. زستانان کاتێک پلەی گەرما دادەبەزێتە خوار (سیفر دەرەجە) هەڵمی ئاو کە لە ئاسمانا وەستاوە دەبێتەوە ئاو و دێتە خوار و لە سەرمای نیزیک زەوی‌دا دەی‌بەستێ.

[زەبیحی: قاموس٤١]

باوەڕ (٣٢٠٢)

٣٢٠٣(٣٢٠٢) ◊ شێخ‌فەرخ هەرچی کردوویە وڵاغەکەی لە بەفرێ سەری دەرنەکردۆ. ئەویش لەحەیفان دوعای لە بەفری کردۆ بۆیە ئەلحانیش ئەو نەخۆشەی ئەگە زۆر داوای بەفرێ بکا ئەوە دەردی پێ‌مردنێتی. **«بەفر دەڵێ: فەرخۆڵە، چرای چاوانم! ئەمن خانەخوێتم ئەتووی میوانم/ ئەمن بە ڕەزای خولای بیناى چاوانم/ بەرەکەتی ئەرز و ئاسمانانم/ لەوەش بە دەرەوە ڕۆژی هەرچی بەگیانم/ لەوی زیاتر، دەرمانی نەخۆش و بیروودارانم. فەرخ دەڵێ: بزانم چلۆنم لێ هاتۆتە مۆلەکێ، هەر نەخۆشێکی تۆ تەڵەب دەکا، ڕەببی لێی بیبێە کۆخە و برک، لێی بچێە دە کەلەکێ! هەر نەخۆشێکی بە ترو ڕاس دەبێتەوە، هەڵنەستێ لەوێ کەونەلێفۆکێ»**

[ئۆسکارمان: تۆحفە٣٩هـ٤٠٥]

٣٢٠٤(٣٢٠٢) ◊ مانگێک بەهار کە ڕنوو بۆر و تۆزاوی دەبوون، خەڵک دەچوون لە بەفریان دەخوارد، دەیانکوت ئەوە گڵی مەککە و مەدینانە شەماڵ هێناویەتی و متفەڕکە.

داوودەرمان (٣٢٠٢)

٣٢٠٥(٣٢٠٢) ✠ بۆوەی خرووی بیرۆ بشکێ، بەفری ڕێ‌دەخشێنن.

لێکدانەوەی خەون (٣٢٠٢)

٣٢٠٦(٣٢٠٢١ ؟ **بەفر خەم و ناڕەحەتی‌یە.**

٣٢٠٧(٣٢٠٢١ = لە سیمورغیان پرسی لە دنیا چی سەیرت دیوە. گوتی لەو دارەی لەسەر هێلانەی بووم، لە هێلانەی هەوڵ بەفرم گەیشتێ. چوومە نێوەڕاستێ، لەوێش باڵم لەسەر دانا. بۆ سبەینێ سۆفی هاتە نوێژێ. گوتیان دەڵێی ئەوشۆ ئەمبارانێک باریوە! هەڵی گرتەوە و بە حوومری خودای ئەو هەمۆ بەفرە چووبۆوە.

مەتەڵ (٣٢٠٢)

٣٢٠٨(٣٢٠٢١ § ناردی بێژراوە
هێلەگی نەدیتراوە

– بەفر

٣٢٠٩(٣٢٠٢١ § بە خاوێنی دێ، بە پیسی دەمرێ

– بەفر

٣٢١٠(٣٢٠٢١ § پەیدا دەبێ لە ناوێ
وەک بەفری بەر تاوێ
دەچێتەوە سەر ڕەنگی ناوێ

– خوێ

٣٢١١(٣٢٠٢١ § لە قیلی ڕەشترە
لە بەفری سپی‌ترە
لە وشتری بلێندترە
لە پشیلەی نەوی‌ترە

– قەقەلە

مەسەل (٣٢٠٢)

٣٢١٢(٣٢٠٢١ ⁕ **بە با و بە بارانێ هەر لە عومری بەفری کەم دەبێتەوە**
بڕ= ٢٠٧٢/ ذ.

٣٢١٣(٣٢٠٢١ ⁕ **بەفریش سپی‌یە و سەی لەسەر دەڕی**
جوانی نیشانی هەموو شتێک نی‌یە و دەبێ چاکەی دەگەڵ بێ. ناواش دەگوترێ
بەفری سپی سەی لەسەر دەڕی.

٣٢١٤(٣٢٠٢) ✱ **خودا کێوان/ دەبینێ، بەفریان تێدەکا/ داوێتێ**

ئەو کەس یا کەسانەی جێگە و پێگەیەکیان پێنەدراوە. شیاوی ئەوەی بوون و بە هۆی شیاو نەبوون و نەبوونی زەرفییەت. خودا لەو ناستەدا هێشتوونیەوە. « **ئەشرافمان هەموو بێڕۆح و سستن/ دەخیلە پشتیان هیچ پێمەبەستن/ هەموو ناکۆک و پارەپەرستن/ کاکە خوا نیشی نابەجێ ناکا/ تا کێو نەبینێ بەفری تێناکا** »

[فایق بێکەس]

«خوا کێو نەبینێ و بەفری تێ ناکا/ بەندیش ماستاوی ساردی لێ ناکا»

[پیرەمێرد]

٣٢١٥(٣٢٠٢) ✱ **دڵێ بەفری گەردالی هەوڵشەوە**

بڕ = ٣٢٢٨ و ٣٢٢٩.

٣٢١٦(٣٢٠٢) ✱ **مانگی ئاداری، بەفر بباری، هەتا گوێی داری، خۆ ناگرێ هەتا ئێواری**

- ١٣٠/ ئ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٢٠٢)

٣٢١٧(٣٢٠٢) ≈ **ئەگەر ئەوەندە بەفر بباری بزن لە سەر لاتەنیشتێ ئەستێران بخوا** - ٢٠١٧/ ئ.

٣٢١٨(٣٢٠٢) ≈ **بۆیە بەفری شکاندۆ ئاوی سارد بخواتەوە**

ئەرک و زەحمەت کێشان بۆ گەیشتن بە خۆشی و فەرعانییە.

٣٢١٩(٣٢٠٢) ≈ **بەفر ئەلێرەیە**

زۆرتر بۆ بەفرێک دەگوترێ کە بارستایی پشتێن، یا پشتێن بۆ سەرێ بێ. بڕ = ٣٢٢٢.

٣٢٢٠(٣٢٠٢) ≈ **بەفر لە پشتێندێیە/ پشتێنێیە**

بڕ = ٣٢٢٢.

٣٢٢١(٣٢٠٢) ≈ **بەفر لە سینگێ**

ئاواش دەگوترێ **بەفر لە سینگی پیاوێ/ حیسانێ/ عیسانێ. بەفر لە کۆڵە/ کۆڵێ سینگییە**

« **دە خەرێندا دەبێژە بە قاتی و نانگرانی/ خەڵکی ئەو وڵاتەم دەچوونەوە ڕاوێ، بەفرێک دەباری لە سینگی عیسانی** »

[خالەسوورە: بەیتی سەعیدو میرسێوەدین]

« **ئەگە تەماشایان کرد بەفر لە کۆڵی سینگی بووا** »

[مەولوود کۆلینگی: برایمۆک]

٣٢٢٢(٣٢٠٢) ≈ **بەفر هێند زۆرە بەرزگی وڵاغی دەگرێ**

بڕ = ٧٦٣، ٣٢١٩، ٣٢٢٠، ٣٢٢١، ٣٢٢٣، ٣٢٢٤، ٣٢٣٤.

٣٢٢٣(٣٢٠٢) ≈ بەفر هێند زۆرە دەبێ باڵی لە سەر دانێ

بڕ= ٣٢٢٢.

٣٢٢٤(٣٢٠٢) ≈ بەفر هێند زۆرە کەروێشکی تێناگەڕێ

بڕ= ٣٢٢٢.

٣٢٢٥(٣٢٠٢) ≈ بەفری کۆنی هەر لێ دەمێنێ

حاڵی کێوی زۆر کوێستان کە بەفرەکەی هەموو ناتوێتەوە و نێ تازەی بە سەردا دەبارێ.

« ئەوە قەندیلم دەی کوت ئەمن قەندیلم/ بەفری کۆناوکۆن وەخۆ هەڵدەگرم»

[خلەدەرزی: ئاژیژە]

« خۆ من لە بۆت هەڵدەڵێم بە قەندیلەگچکەی مامەکۆیان/ دەی کوت هەتا بەفری نوێم لێدەبارێ نێ کۆنم لێ ساوە»

[خلەدەرزی: ئاژیژە]

٣٢٢٦(٣٢٠٢) ≈ شەماڵ جێی بەفری خۆش دەکا

لە کاتی هەڵ کردنی شەماڵ دەیڵێن. شەماڵ دە زستاندا بەفری بەدوادا دێ.

٣٢٢٧(٣٢٠٢) ≈ کاڵەبێنێک/ کاڵەپێیەک بەفر باریوە

بارینی بەفر ئەوەندەی پێڵاو داپۆشێ. ئاواش دەگوترێ بەفر لە کاڵەبێنیێیە. « کوڕی چاک وەرە لە لای ئەڵێنێ/ بەفرێک باریوە لە کاڵەبێنێ/ حەیران ئاوا بوو حەمرم نەمێنێ»

[پاپانیانی: کانی مرادان٣٦]

٣٢٢٨(٣٢٠٢) ≈ وەک بەفری کوێستانان

جوان و سپی.|| بڕ= ٣٢١٥.

٣٢٢٩(٣٢٠٢) ≈ وەک کولووی بەفر

سپی.| بڕ= ٣٢١٥.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٢٠٢)

٣٢٣٠(٣٢٠٢) ⌘ بەفر چوونەوە

توانەوەی بەفر.

« بەڵام مەنشوورە، بەفر ئەچێتەوە/ ڕووی ڕەش بۆ خەڵووز ئەمێنێتەوە»

[هەژار: بۆ کوردستان٣٤]

٣٢٣١(٣٢٠٢) ⌘ بەفر دە حەرز دابوون

لەسەر عەرز بوونی بەفر. « هاواری خودا و پێغەمبەران دەکەن فایدەی نادا، زستانیش دەبێ و بەفر دە حەرزیدا دەبێ...»

[ڕەسووی نادری: نەقڵ]

۳۲۳۲(۳۲۰۲) ⌘ **بوون بە/ بوونە بەفری پار**

لەنێوچوون، فەوت و فەنا بوون. « ئەمجار شاحوسێنخانی شاملووی قومی بە لەشکرەوە نارد و ئەو لە هەمووان ئەختەر پشتی وە عەرز کەوت و ئەو لەشکرەش بوو بە بەفری پار»

[هەژار: شەرەفنامە۶۲۰]

« هاکا توانەوە بوونە بەفری پار/ هەر پایەدارە هێزی کرێکار»

[هەژار: بۆ کوردستان۳۳]

۳۲۳۳(۳۲۰۲) ⌘ **دەگەڵ بەفری پار چوون**

بڕ= ۹۳۷/ ئـ.

۳۲۳٤(۳۲۰۲) ≈ **هەتا سینگ بە بەفرێوە بوون**

« کوتیان قوربان وەڵڵاهی هەتاکوونێ سینگمان بە بەفرێوە بوو.»

[مەولوود کوڵێنگی: برایمۆک]

بڕ= ۳۲۲۲.

ڕێکەوەندەکان (۳۲۰۲)

۳۲۳٥(۳۲۰۲) ☆ **بەفر**

١) زۆر سپی. «سیامەند دەیکوت: ئامۆزا! بەژنت بە من بفێنێ بە دارخێوەی ڕ(میانێ)/ سینگت بە من بفێنێ بە بەفری سێکەرە و سەرخانێ»

[هەمەمەیبەبتان: خەج‌وسیامەند]

«ئەرێ کیژێ چاوبەنگی‌یە/ سنگت وەک بەفری سپی‌یە/ ...بۆ ئاگات لە دەردی من نی‌یە؟»

[ئەحمەدلوتفی: بەیتی‌شێخی‌سەنعان]

٢) جوان و بێ‌وێنە. « پێ لەو پردەی دامەنێ/ ئاڵووداری ڕزیوە/ کراسەکەی مانتۆی کەسکە/ لە سەر سینگی خزیوە/ مەردەهێ لە عومری خۆم/ جوانێکی وام نەدیوە/ قەبری مردووی مۆری من/ بەفرە بە بای باریوە»

[پاپانیهانی: کانی‌مرادان۱۰٤]

۳۲۳٦(۳۲۰۲) ☆ **بەفراو** - ۱۲۰۱/ ئـ.

مەسەل (۳۲۳٦)

۳۲۳۷(۳۲۳٦) * **کەرێکی بە پووڵی بەفراوێ بکڕی دە چۆمی‌دا/ ئاوێ‌دا دەخنکێ**

ماڵ و پووڵێک کە ئارەقەی پێوە نەڕێژرابێ بە هیچێ دەچێ.▌ بڕ= ۲٦.

٣٢٣٨(٣٢٠٢) ☆ **بەفرکوژ**

شوێنی ڕژد و ئاستەمی کوردستان کە بەفرەکەی درەنگ دەچێتەوە.

٣٢٣٩(٣٢٠٢) ☆ **بەفر و دۆشاو - ١٢٦٨/ ند**

٣٢٤٠(٣٢٠٢) ☆ **بەفری ئەستوور**

« بەفرێکی ئەستوور و وشک باری.»

[هێمن: تاریک و ڕوون٣٢]

« جێستانی بەسەر دا هات، بەفرێکی ئەستوور باری، تەواوی ماڵی "بۆیوکتانی" قڕانی کرد.»
[ئالەشین: بەسەرهات]

▌ بڕ ٣٢٤٩.

٣٢٤١(٣٢٠٢) ☆ **بەفری قورس**

بڕ = ٣٢٤٠.

٣٢٤٢(٣٢٠٢) ☆ **بەفری مۆر**

بەفری نەشکاو. **« ڕێگەم پرسی و لەسەر بەفری مۆر ڕووم کردە بلەسمن.»**
[هێمن: تاریک و ڕوون٩٠]

٣٢٤٣(٣٢٠٢) ☆ **بەفری یەکشەوە**

ئەو بەفرەی کە شەوێک بە سەر بارینیدا تێپەڕ نەبووبێ و بۆر و تاحەز نەبووبێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٢٤٣)

٣٢٤٤(٣٢٤٣) ⌘ **وەک بەفری یەکشەوە لێهاتن**

سپی هەڵگەڕان لە ترس یا لە خەجاڵەتیان.▌ ئاواش دەگوترێ **ڕەنگی بوو بە بەفری یەکشەوە.**

٣٢٤٥(٣٢٠٢) ☆ **بەفرین**

« ئەمن هەڵبەستام دە نرێژی دە سجعینیدا/ ڕووم دەکردە کوردستانی عەزیمەت و سازگار و بەفرینە»

[ڕەسووڵشێرمۆغ: ئازیزم]

٣٢٤٦(٣٢٠٢) ☆ **پزوو/ پزوە بەفر**

ڕنووی باریک و درێژی بەفر کە بارستەکەی زۆر نیە.

٣٢٤٦(٣٢٠٢) ☆ **چاڵە بەفر**

لە نیسیان، ئەو جێیەی ئەگە بەفرگر بێ و بارینی لێ بکا، چاڵەبەفری لێ ساز دەکەن. ئەگە جێیەکە گۆڕ بێ، ئەوە چاڵاوی ناوێ و وەکوو گۆلێ بڕێکی بۆ خۆش دەکەن. دمنا ئەوە حەرزی بۆ هەڵدەقەنن. ئەو جار دەستەیەک باڵاتەکەیان (باڵاتە: لەتکە بەفری بەقەدرایە باڵای ئینسان) دەبڕی و جاڵیان دەکردەوە و دەستەیەکیش دیانتەپاندەوە. چاڵەبەفری وا هەمبووە ٥ — ٦ میتر بڵیند دەکرا. ئەو جار خوێیان پێدا دەکرد و بە کایە دایاندەپۆشی.

[عومەر پاپانیانی]

٣٢٤٧(٣٢٠٢) ☆ **کەوی/ کەویەبەفر**

« شابسکت بە من بێنیێ بە جەی دە پیرە عەبدالێ/ دەبلا نێوانی سینگ و مەمکانت بە من بێنیێ بەوان کەوێبەفران ئەگەر خۆ داوێتەوە لای نیسێیە لەبەر گوڕڕەی دە پیرشەمالێ»

[قادر زالە: شازیزە]

« کەویەبەفر و ڕنوو هەرمسیان دەهێنا...»

[هەژار: شەرەفنامە ٦٣]

| بڕ = ٣٢٤٨.

٣٢٤٨(٣٢٠٢) ☆ **کەویلکەبەفر**

ڕنوو. « ئەمن زەینی خۆم لە بۆ دەدایەوە ئیلەی دە کوڵستانێ/ سەریان دێنادەری لە بن کەویلکەکەویلکەی دە بەفری»

[رەسووڵخێرمۆخ: پایزە]

٣٢٤٩(٣٢٠٢) ☆ **گەردەلە/ گەردالێک بەفر**

بەفری/ بەفرێکی کەم. « گەردالێک بەفر باری/ دای گرتۆ باڵەخانە/ لەسەر سینگت جووتێک سێو/ هەر دوو قامکیان تێوانە/ بە حوکمی خودای لەسەر/ بۆ دەردی من دەرمانە»

[پاپانیانی: کانی مرادان١١٣]

|| ← ٣٢٤٠ و ٣٢٤١.

بەقا

باوەڕ. بڕوا.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٢٥٠)

٣٢٥١(٣٢٥٠) ← **ژن نی بەقایە نیە**

٣٢٥٢(٣٢٥٠) ≈ ژن و ئەسپ و چەک بەقایان بۆ نیە - ١٨٦٤/ ت.

ڕێکەوەندەکان (٣٢٥٠)

٣٢٥٣(٣٢٥٠) ☆ **بەقا پێ بوون**

« میر دەڵێ: میرمەم بەقام بە قسەی تۆ هیچ نیە...»

[ئالانطین: مەمۆزین]

٣٢٥٤(٣٢٥٠) ☆ **بەقا پێ کردن**

باوەڕ پێ کردن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٣٢٥٤)

٣٢٥٥(٣٢٥٤) ≈ **هەر ئەوەندەی باوەڕ/ بەقا پێ بکە ئەگە دەڵێ خودا بەحەقە/ هەیە**

بر ← ٣٢٦٧.

٣٢٥٦(٣٢٥٠) ☆ **بەقا پێنەکردن**

← ٣٢٥٤.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٢٥٦)

٣٢٥٧(٣٢٥٦) ⌘ **لەسەر قورعان/ پەڕی قورعان هەڵپەڕین و بەقا پێ نەکردن**

باوەڕ پێ نەکردن بەهۆی:

١) لە درۆ بوونی قسەیەک خاترجەم بوون. « لە خۆڕا سوێندان مەخۆ بە خودای لە سەر قورعانێ هەڵپەڕی بەقات پێ ناکەم.»

٢) بێ متمانەیی و بەدبینی.« جا چی پێ دەڵێی؟ خۆ ئەلێرە بۆی لەسەر پەڕی قورعانێ هەڵپەڕی بەقات پێ ناکا.»

٣٢٥٨(٣٢٥٠) ☆ **بەبەقا**

بەوەفا، جێی باوەڕ و متمانە. « ئەوە کوڕ دەڵێ: ئەمن چ بکەم بۆ قاسیدێکی بە بەینەت و

بەبەقا/ بینێرمەوە کن چەلەنگی ئەویٚ کاولە دنیایە/ بزانم ماوە لەسەر قەولٚ و قەرارەکەی پیرەمەوطێ»

[حوسێنشەمەلە: پاییزە]

« ئایشیلی جاران زۆر چا بووی/ چەند یارێکی بەبەقا بووی/ بەزار چۆن بووی بە دڵ وا بووی»

[پاپانیلنی: کانی مرادان۱۳۸]

۳۲۵۹(۳۲۵۰۱ ☆ بێبەقا

أ = ۳۲۵۸.

بەقا

وەفا، بەڵێن. عەهد. « سیامەند لە خەوێ ڕاپەڕی، دەیگوت: ئامۆزا خەجێ! / سەت لەعنەت بێ لە بەین و بەقای ژنانە...»

[سەید وسێن ڕەسوولی: خەج‌وسیامەند]

« ڕووی ڕەش بێ لە دنیایە/ زۆر بێ‌مەیل و بەقایە/ چ بکەم چی دەگەڵ نایە»

[پاپانیانی: کانی‌مرادان۱٦۹]

مەسەل (۳۲۶۰)

۳۲٦۱(۳۲٦۰۱ * سێبەری بەردی و بەقای مێردی

بڕ = ۲۷۷٤.

بەقەد

هێندەی. بە ئەندازەی. « وەکوو سەری کوردستانان دایمە سەرم بەتەمە/ بارگەکەت بۆ کوێ لێک‌نا، بەقەد دنیایەم غەمە»

[پاپانیانی: کانی مرادان۹۷]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۳۲۶۲)

۳۲٦۳(۳۲٦۲۱ = بەقەد/ قەدرایە جووی لەندەن/ لەندەنێی هەیە

بڕ = ۱۲۵۷.

٣٢٦٤(٣٢٦٢) ∞ **بەقەد حەوت مەلایان دەزانێ**

زۆرتر بۆ منداڵی زۆرزان و بۆ کەسێک کە گێل دەنوێنێ دەکار دەکرێ. « وەڵلاهی خەبەر هیچ نازانێ، بڕوەی نابێ قسەی لێبگرێ. - بۆ هیچ نازانێ، بەقەد حەوت مەلایان دەزانێ.» مامۆستا هێمن بە مانا حەقیقیەکەی دەکاری کردووە. « ئەگەر چی نەخوێندەوار بوو بەڵام بەقەد حەوت مەلایانی دەزانی.»

[هێمن: چێشتی‌مجێور٥٢]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٢٦٢)

٣٢٦٥(٣٢٦٢) ⌘ **بەقەد/ لەقەدەر بەڕەی خۆ پێ ڕاکێشان**

خەرج کردنی بە پێی نیمکان و لەقەدەر توانایی.

٣٢٦٦(٣٢٦٢) ⌘ **بەقەد حەمەناشەوان تێنەگەیشتن/ لێحاڵی بوون/ نەبوون** - ٤٥٨/ ش.

٣٢٦٧(٣٢٦٢) ⌘ **درۆی بەقەد خۆ کردن**

هاوتای **درۆی وا دەکا دەبێ لە کەرتێ نێی**. ٣٢٥٥، ٣٠٥/ ش و ٢٣٤٢/ ش.

بەگ

کەسێک کە پلەوپایەی لە خان یا خاقان چووکترە، سەرۆکی هۆزێکی چکۆلە بە پێچەوانەی خان یا خاقان کە سەرۆکی هۆزی گەورەیە.

مەسەل (٣٢٦٨)

٣٢٦٩(٣٢٦٨) ✱ **لە بەگان سەگ دەبێ و لە سەگان بەگ**

وا هەیە لە دایک و بابی چاک منداڵی خراپ بکەوێتەوە و واش هەیە لە دایک و بابی خراپ منداڵی چاک.‖ بڕ- ٣١٧٩.

٣٢٧٠(٣٢٦٨) ✱ **هەر بڵێ بەگم و ماڵم لە مەحمەشەیڕا هاتۆ/ هاتووە**

(مەحمەشە: دێیەکی سەر بە مەهابادە.)‖ بێ‌کەلک بوونی قسە و بە هیچ کوێ نەگەیشتنی هاوار، دوای کار لە کار ترازان.

‖ هاوتای **هەر بڵێ حەمەدم گام لێدزراوە. هەر بڵێ حەمەدم ماڵم لە تۆڕیتەڵێیە. هەزار هاوار بە پوولێکێ/ پوولێکی‌یە.**

ڕێکەوەندەکان (٣٢٦٨)

٣٢٧١(٣٢٦٨) ☆ **بەگ‌زادە**

منداڵی بەگ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣٢٧١)

٣٢٧٢(٣٢٧١) ≈ **دەڵێی بەگ‌زادەی بەری میرانانە**

(بۆ کوڕ و پیاوی جوان دەگوترێ.ا بەم شێوانەش دەگوترێ: **دەڵێی بەگ‌زادەی بانەیە. دەڵێی بەگ‌زادەی سەرچۆمی مەجیدخانێ. دەڵێی زێڕە. دەڵێی کادمروێشێ.**

‖ بڕ- ٣١٨٢.

٣٢٧٣(٣٢٦٨) ☆ **جرمبەگ‌زادە**

مەلێکی ڕەنگاوڕەنگی جوانە.

[مەولو: هەنبانەبۆرینە١٨٢]

٣٢٧٤(٣٢٦٨) ☆ **دڕوومبەگ‌زادە**

گیایەکە لە دم ناران دەڕوێ و بە شلکی دە دۆکلیوی دەکەن .

٣٢٧٥(٣٢٦٨) ☆ **کۆنەبەگ**

کەسێک کە لە بەگایەتی هەر ناوەکەی پێبڕاوە، بە بێ ماڵ و سامانێک. « **قسە قسەی منە، هەر کۆنەبەگ و پاشایەکی ڕاستەوە بێ، قسە لە قسەی مندا بکا دەری‌نامێنێ...»**

[ئەمیری: هاوارەبەرە٨٥]

بەلەچەک

کوولەکە و تەڕەکاری ویشک کراو بۆ زستان، تاسمە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣٢٧٦)

٣٢٧٧(٣٢٧٦) ≈ **دەڵێی بەلەچەکە**

بڕ- a٢٥٣٧/ ئـ و ٣٤٠٩.

بەلەک

نێوانی ئەژنۆ و پانی. « ئەوە کوڕە دەیکوت: کیژێ ئەتۆ بەلەکت بۆچی وا جوانن؟ دەڵێ: خانەخراپ ئەتۆ نازانی لەبەر خرخاڵ تێ گێرانی»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٩٩]

« بەلەکی وەک هوڕڕەی لاکەی/ گوێزینگی گۆیە لە زێڕینە»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر١٣٦]

« بەلەکت لە وڕەی لاکەی نەرمترن/ بەژنت لە داری عودێ ڕاستترن»

[بەحری: گەنجی‌سەربەمۆر٩٣]

مەتەڵ (٣٢٧٨)

a٣٢٧٨(٣٢٧٨) § پانکێ لەسەر پانکێ
دەست بە بەلەکێ

– دەستلر

مەسەل (٣٢٧٨)

٣٢٧٩(٣٢٧٨) * **بەلەکی ڕەش و سپی لە دەراوێ‌دا دیاری دەکا**

دە ڕۆژی تەنگانە و ناخۆشی‌دا، ئازا دەناسرێ.

ڕێکەوەندەکان (٣٢٧٨)

٣٢٨٠(٣٢٧٨) ☆ **بەلەک‌پێچ**

دۆلاغ، ساق‌پێچ.

بەلا

شتێ یا بەسەرهات و ڕووداوێکی خراپ کە تووشی کەسێک دێت و بە زەحمەت چارەی بۆ دەکرێ.

[زەبیحی: قامووس١٥٦]

« لای‌لایت بۆ دەکەم بە دڵ و بە گیان/ خوا بتپارێزێ لە بەڵای ڕەزاخان»

[پەلپەلنهانی: کانی مرادان٤٧]

باوەڕ (٣٢٨١)

٣٢٨٢(٣٢٨١) ◊ چوارێی گەورە نەگە دەلووریێ، دەڵێ: خودایە! نەگە بەڵا هاتە خوارێ وە سەری من کەوێ و وەسەری سەحەبم نەکەوێ.

٣٢٨٣(٣٢٨١) ٥ جوارپێی چکۆلە (تولە) دەقرووسکێنێ دەڵێ: خودایە هەچ بەڵایەکی بۆ سێحەبم دێتە خوار وسەری ری کەوێ و وە سەری من نەکەوێ.

٣٢٨٤(٣٢٨١) ٥ ماڵی چاک، سەر وەبەر بەڵای سێحەبی دەگرێ.

مەسەل (٣٢٨١)

٣٢٨٥(٣٢٨١) * **بەڵا لەو قەتارەی دا پێشەنگی کەر بێ**

کارێک کە ڕێبەرایەتیەکەی بە دەست نەزانەوە بێ سەر ناگرێ.

بڕ- ٧٤/ ش.

٣٢٨٦(٣٢٨١) * **بەڵا وەکوو پوشوپەڵاش دەسوورێتەوە**

بەڵا زۆرە و هەردەم هەرمشە لە نیشان دەکا.

٣٢٨٧(٣٢٨١) * **ڕۆژی تەنگانەی/ لە تەنگانەی‌دا ڕێوی کلکی خۆی لێ بەڵایە.**

٣٢٨٨(٣٢٨١) * **خوشکە، بەردی ئانیشکە، دایە، لە من بەڵایە، بابە، شەرەکەڵەبابە** - ٧٦١/ ش.

٣٢٨٩(٣٢٨١) * **دووگی چەور بێ‌بەڵا نێ/ نیە**

هەل و نیمکانی باش بۆ پێک‌هاتن، لە لایان غەیری دۆستەوە، بۆ ڕاماڵن و لێ‌وردبوونەوە دەبێ. ‖ مەسەل ئاواش هاتووە **دووگی چەور و مزڵی نیزیک بێ‌ئەسەر نێ/ نیە. دووگی تەڕوبڕ بێ بەڵا نێ/ نیە.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٢٨١)

٣٢٩٠(٣٢٨١) ـ **بەڵا دوور بێ**

بۆ کەسێ دەکار دەکرێ:

١) تووشی نەخۆشی یان تەسادوف هاتبێ.

٢) نیشانەیەکی لەم دەردانەوە پێوە دیار بێ.

٣) لە جێ‌یەکی وەک نەخۆشخانە و زیندان و ئەوانە ببیندرێ. ‖ بڕ- ٣٣٣٠.

٣٢٩١(٣٢٨١) ـ **بەڵا لە ئاقڵی ناتەواوت دا**

« ... ئەتۆش دووجار ڕەدووکەوتبووی، بەڵا لە ئاقڵی ناتەواوت دا، ...»

[ئەمیری: هاوارمیهرە٩٣]

‖ بڕ- ٦٠٣/ ش و ٦٠٨/ ش.

٣٢٩٢(٣٢٨١) ـ **بەڵا لە درۆیە دا**

کەسێک کە دەیهەوێ ڕاستی‌یەک بدرکێنێ لە سەرەتای ڕستەدا دەکاری دەکا. « بەڵا

لە درۆیە دا، بەخولای کوڕی ئەڕالی نەرمنگ بی دزی بکەی شووت پی‌ناکەم.»
[ئەمیری: هاوارمیەرە١٢١]

٣٢٩٣(٣٢٨١١ ≈ **بەلایەا بەلا**

بۆ کەس/ شتی خراپ دەگوترێ.

٣٢٩٤(٣٢٨١١ ≈ **بێ‌بەلا بی/ بێ**

بۆ دەربڕینی نارەزایەتی و تووڕەیی لە قسە و کردەوەی کەسێک دەکار دەکرێ. « دەی دەی ماهڕشید، خەریکی وردەوردە نەرمم کەی، دەتەوێ بمکەیە چەتە؟ ها! وانیەا ئەی بێ‌بەلا بی کێ کوتوویە ببە چەتە، دەلێم هێندەی گوێ مەدەیە.»
[ئەمیری: هاوارمیەرە٦٩]

« ... دەگەمە خزمەت تۆ دەپرۆچێنمەوە، بێ‌بەلا بی وەمات منداڵترسێن کردووین.»
[ئەمیری: هاوارمیەرە ٦٩]

٣٢٩٥(٣٢٨١١ ≈ **سەدەقە و بەلاگێر بێ**

بۆ دڵخۆشیدانەوەی ئینسانی زەرەر پێ گەیو دەکار دەکرێ.

٣٢٩٦(٣٢٨١١ ≈ **عومری تۆ بێ‌بەلا بێ**

« عومری تۆ بێ‌بەلا بێ! لێت نەشێوێنن زولفان/ چەتری تاوسی بنگێوە، زەمانت لەنگ نەبێ لە قسان»

[فەتتاحی‌قازی: سەعید و میرسەیفەدین٧٥]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٢٨١)

٣٢٩٧(٣٢٨١١ ⌘ **بەربەلا کردن**

تووشی وەبەر بەلا دان. « لەسەر دەستی مامۆستای هەرچەندی زەرەرت دیوە ئەمن دەی‌بژێرم، ولاتی بەربەلا مەکە.»

[ئەمیری: هاوارمیەرە١٠١]

٣٢٩٨(٣٢٨١١ ⌘ **بەلا بەسەرهاتن**

موسیبەت و موتەددەر بەسەرهاتن. تووشی نەخۆشی و نارەحەتی هاتن. « وەخت و بێ‌وەخت چاری لە شەکەخەزاڵە، نەوەک خوای‌نەخواستە بەلایەکی بەسەر بێ...»
[ئەمیری: هاوارمیەرە٢٧]

٣٢٩٩(٣٢٨١١ ⌘ **بەلا بەسەر هێنان**

نارەحەتی بۆ سازکردن، لێدان و تەمبێ کردن. « ئەگینا ئەگەر پێ خوار دابنێی بەلایەکت بەسەر دێنن بە داستان بیگێڕنەوە.»

[حەسەن‌زادە: گڵەمپاو١٧٧]

« دڵەکوتەم گرتبوو، خوایەگیان! نەکا بەلایەکم بەسەر بێنێ!»

[حەسەن‌زادە: گڵەمپاو٢٤]

٣٣٠٠(٣٢٨١) ⌘ **بەڵا لەسەر لابردن**

دوور خستنەوە و لە مل کردنەوەی: ئینسانی بەزەحمەت و مزاحیم. شتی کۆن و تەنگەشکاو- کە بە هۆی زوو زوو خرا بوون جۆرێک بەڵایە- کەس یا تاقمی ملهوڕ و هەر بوونەوەرێکی نەحاواوە.

٣٣٠١(٣٢٨١) ⌘ **بەڵا لە کۆڵ بوونەوە**

بەڵا لە سەر لاچوون.

٣٣٠٢(٣٢٨١) ⌘ **بەڵا لە کۆڵ کردنەوە**

« ئەگەر زینەڵبەگی بۆ بکوژی و ئەو بەڵایەی لە کۆڵ کاتەوە دۆستایەتی خۆشتر دەبێ.»
[هەژار: شەرەفنامە ٢٤٧]

‖ بڕ= ٣٣٠٠.

٣٣٠٣(٣٢٨١) ⌘ **بەڵا لێدان**

١) گرفتار بوون، تووشی نارەحەتی هاتن.

٢) نەمان، فەوتان. **« وەک بەڵا لەم حاڵە دا. بەڵای لێدا ژیانی قوون دەرکان.»**
[زەبیحی: قامووس٤٥١]

« بەڵا لەو دوولێنگەت دا، دەڵێی کەڵ هەڵیھاویشتو.»

دوعا (٣٣٠٣)

٣٣٠٤(٣٣٠٣) ☒ **بەڵات لە سەری دا**

٣٣٠٥(٣٣٠٣) ☒ **بەڵات لێدا**

« حەسەبانی‌یە، دایمە لە شەڕە/ سەت بەڵای لێدا چەندە بەدفەڕە»
[فەتتاحی‌قازی: بارام و گوڵندام٥٣]

٣٣٠٦(٣٢٨١) ⌘ **سەر لە بەڵا دەرنەچوون**

بڕ= ٣٣٠٧ و ٣٣٢٧.

٣٣٠٧(٣٢٨١) ⌘ **سەر لە/ دە بەڵادا بوون**

بڕ= ٣٣٠٦.

٣٣٠٨(٣٢٨١) ⌘ **خۆ لێ‌بەڵا بوون**

١) بێ‌واز و جاڕز بوون.

٢) کاری خۆ پێ جێ‌بەجێ نەبوون. ده کاری خۆدا مانەوە.

٣٣٠٩(٣٢٨١) ⌘ **شتێک/ کەسێک لێ بوونە بەڵا**

بە شتێ یا کەسێکەوە عاجز بوون. موزاجیمەت بۆ ساز بوون بە شت یا کەسێکەوە. « **بۆ چی خەرجی ناکەی؟ مەنزوورت چیە ڕای‌دەگری... لێت دەبێتە بەڵا و ناچاری خەرجی کەی...** »

[هەژار: چێشتی مجێور٣٢٠]

٣٣١٠(٣٢٨١) ⌘ **شتێک/ کەسێک لێ‌بەڵا بوون**

« **کەرت کەری چا نەبوو/ باری دوو باقەگیا بوو/ نالیکی پووتێک جۆ بوو/ ئەگە گەرما دادەهات/ ئەویشی لێ‌بەڵا بوو** »

[محەممەدئەحمەدی‌نازم: بەیتی کەرمشین]

بڕ = ٣٣٠٩.

ڕێکەوەندەکان (٣٢٨١)

٣٣١١(٣٢٨١) ☆ **بەڵای‌ڕەش**

بەڵای گەورە. « **ئەسپ نەبوو، بەڵای‌ڕەش بوو، تووشی هەر ئەسپ یان ماین یان ئێستر، یان کەر بوایە، سواری دەبوو ...** »

[هەژار: چێشتی مجێور٣٧٧]

٣٣١٢(٣٢٨١) ☆ **بەڵاگەردان**

کەسێک یا شتێک یا ڕووداوێک کە ئەوەی لێ‌ڕەچاو بکرێ پێشی بەڵا بگرێ (سەدەقە، نەزر، خێر و خێرات) و لە مرۆڤ دووری خاتەوە.

٣٣١٣(٣٢٨١) ☆ **بەڵاگێر**

« **مێردی پای‌ناز یەکێک لەوانە بوو کە سەدەقە و بەڵاگێری ژن و منداڵەکەی بوو.** »

[ئەمیری: هاوارەبەرە٩١]

▌ بڕ = ٣٣١٢.

مەسەل (٣٣١٣)

٣٣١٤(٣٣١٣) ✕ **کوڕی خۆ بەڵاگێڕی کچی خەڵک/ خەڵکی کردن**

بڕ=١١٦٦/ ش.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالّڕستەیی (٣٣١٣)

٣٣١٥(٣٣١٣) ~ **بەلاگێڕی تۆ**

« گایەکی چاکم بوو، بەلاگێڕی تۆ ... » بۆ کەسێک دەکار دەکری کە زەرەر و زیانێکی ماددی وێ کەوتبێ.‖ بر= ٣٣١٢ و ٣٣١٦.

٣٣١٦(٣٣١٣) ~ **سەدەقەو بەلاگێڕ بێ**

بر= ٣٣١٥.

ڕێکەوەندەکانی تر (٣٣١٣)

٣٣١٧(٣٣١٣) ☆ **بەلاگێڕەوە**

بر= ٣٣١٢.

٣٣١٨(٣٢٨١) ☆ **بەڵای لابەلا**

بر= ٣٣١٩.

٣٣١٩(٣٢٨١) ☆ **بەڵای ناگەهان/ لەنەکاو**

« بەهەڵکەوت میرسەیدی لەوێ بوو، وەک بەڵای لەنەکاو لە حەشارگە هاتەدەر و تاوی‌دانێ.»
[هەژار: شەرەفنامە٥٢٠]

بر= ١٨٠٩/ ٤.

٣٣٢٠(٣٢٨١) ☆ **بەڵا لێ‌دراو**

تووشی موسیبەت هاتوو.

٣٣٢١(٣٢٨١) ☆ **دەرد و بەڵا**

نەخۆشی و نارەحەتی. « لووس و عانە و مەنگەڵە/ ترکی و کوردیم تێکەڵە/ سەرەجە و دەرد و بەڵا / لەسەر پیسەی وە خڕ بێ/ لێک‌ڕا دەڵێین نیشەڵڵا»
[پاپانپانی: کانی مرادان٧٣]

دوعا (٣٣٢١)

٣٣٢٢(٣٣٢١) ⊠ **لە دەرد و بەڵایە بە دوور بی**

« هاوار دەکەمە پێغەمبەری ئاخرزەمانێ/ بەدوور بی لە دەردێ، لە بەڵایە»
[پاپانپانی: کانی مرادان٢١]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٣٢١)

٣٣٢٣(٣٣٢١) ≈ **هەموو شتێکت زۆر بێ دەرد و بەلا نەبێ**

بۆ نیشانی حاجەتخۆش (کەسێک کە ئەسبابی ماڵ و ئامرازی کار بێ بۆڵە و چاوەڕوانی دە دەست خەلک دەنێ.) و سێحەبچاکە دەکار دەکرێ.

٣٣٢٤(٣٣٢١) ≈ **بسم‌الله ... دارەتوو، دەرد و بەلای ئەو دارەم دا بە توو**

بڕ= ئەمەیی (پێتی ل).

٣٣٢٥(٣٣٢١) ≈ **دانوو هات و دانوو چوو، دەرد و بەلا لە هۆڵەی دەرچوو**

بڕ= ١١٣٤/ ئـ.

٣٣٢٦(٣٣٢١) ≈ **دەرد و بەلات بۆ من بێ/ وە من کەوێ**

ڕستەی خۆشەویستیی‌یە.

٣٣٢٧(٣٣٢١) ≈ **ڕۆژ بە قەزا چێ، دەرد و بەلای وی بە قەزا ناچێ**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ تووشی دەرد و بەلای یەک لە دوای یەک بێ.

I بڕ= ٣٣٠٦.

٣٣٢٨(٣٢٨١) ≈ **قەزا و بەلا**

بەلا، بەسەرهاتی ناخۆش.

مەسەل (٣٣٢٨)

٣٣٢٩(٣٣٢٨) * **ڕۆژ دێ و شەو دەڕوا، قەزا و بەلای دنیا ناڕوا**

ئەوی قەرارە بێ. هەر دەبێ و گەڕانەوەی بۆ نیە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٣٢٨)

٣٣٣٠(٣٣٢٨) ≈ **قەزا و بەلا دوور بێ**

« خۆ بێ‌ئەزیەتی، ئەلحەمدلای چاکی/ قەزا و بەلا دوور بۆ را خەمناکی»

[هەژار: بۆ کوردستان٢٨٨]

I بڕ= ٣٢٩٠.

بەڵم

لاسک و ساقەتی گیای برنج، پاش ئەوەی چەڵتووکەکەی لێ جیا دەکرێتەوە. ئەو بەشەی گیایەکەیە کە لە گەنم و جۆدا دەیکوتن و دەیتە کا.

[زەبیحی: قامووس۱۵۳]

مەسەل (۳۳۳۱)

۳۳۳۲(۳۳۳۱) * **مانگا دەدڕا بەڵمیان تێ‌داخنی**

مەسەل ئاواش هاتووە: **وشتر قونی/ قونگی دەدڕا، بەڵمیان دە زاری داخنی**

بڕ = ۱۰۶/ ئـ.

بەڵەد

حاڵی کەس یا گیاندارێک کە شارەزای ڕێگاوبان و شوێن و کارێک بێ. « ... **جوانووی برایمی بەڵەدە بۆ ماڵی میرشێخی بردا بەولاوە...»**

[سەیدحوسێن: برایمۆک]

« کوتی: کاکە گیانا ئەتۆ نازانی، وا دیارە لە سەی بەڵەد نی.»

[ڕەسووی نادری: نەقڵ]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۳۳۳۳)

۳۳۳٤(۳۳۳۳) ⌘ **دە ڕەگی کەسێک/ قوونی کەسێک بەڵەد بوون**

شارەزای تەواوی ئاکار و کردەوە و خووخدە و تەبیعەتی کەسێک بوون. ناسینی حاڵی بەهێز و لاوازی کەسێک.|| هاوتای **دە ڕەگی قوونی کەسێک گەیشتن.**

۳۳۳٥(۳۳۳۳) ⌘ **پێ‌بەڵەد بوون**

بڕ = ۳۳۳٦.

۳۳۳٦(۳۳۳۳) ⌘ **تێ‌بەڵەد بوون**

ناسین. شارەزای ئاکار و خووخدەی کەسێک بوون. « **وردە وردە نۆکەرەکانی دی کە تێیبەڵەد بیوون، گوتیان: براله ئەتۆ ئەوە چ دەکەی، لە برسانمان مەکووژە»**

[حەسەن‌زادە: گێلەپیاو۷۱]

« ئەو پایەزینی ئەمن تێ‌بەڵەدم، ساحب ئیحلانە، هیچ‌کەس مەعتەڵەبێی لێ نازانێ»

[ئالەشین: مەموزین]

ڕێکەوەندەکان (٣٣٣٣)

٣٣٣٧(٣٣٣٣) ☆ **بەڵەدیی**

زانینی ڕێگاوبان، شارەزایی. « ... خۆ کەس بەڵەدی بە چڵپلەی حومامێ نییە...»
[فەتتاحیقازی: لاس و خەزاڵ٩٣]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٣٧)

٣٣٣٨(٣٣٣٧) ⌘ **بەڵەدیی بە جێیەک بوون**

شارەزای شوێنێک بوون. « لێیان پرسی: بۆ کوێ دێی بەڵەدیت هەیە، بە شاری چزیرێ، لە کوێیە ڕێگایە؟»

[قالەشین: مەموزین]

٣٣٣٩(٣٣٣٧) ⌘ **بەڵەدیی نەبوون**

شارەزایی. ناشنایی.

« کوتی: زۆر گەڕاوم لە بەرییە و لە چۆلییە/ چاو بەستراوم و ئەمن بەڵەدیم نییە»
[فەتتاحیقازی: لاسوخەزاڵ١٢٣]

« ئەمن نابەڵەدم خۆ هیچ بەڵەدیم نییە...»
[فەتتاحیقازی: لاسوخەزاڵ١٣٥]

٣٣٤٠(٣٣٣٣) ☆ **نابەڵەد**

« ... تەیری من گەلێک منداڵ و نابەڵەدە، نەبادا بیگرنەوە بە تۆڕێ، بە داوێ»
[بەحری: گەنجی سەربەمۆر١٥٥]

‖ = ٣٣٣٣.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٤٠)

٣٣٤١(٣٣٤٠) ⌘ **خۆ لە کەسێک نابەڵەد کردن**

حاشا لە ناسیاوی دەگەڵ کەسێ کردن. « کوتم: دایکم! ئەمن کەنگێ دۆشاوفرۆش بووم؟ ئای کوتی خۆم لێ نابەڵەد دەکا! یەک سەعاتە یەک بەخۆی هاوار دەکا، ئەلحانیش دەڵێ کەنگێم دۆشاو پێ بۆ؟!»

[ڕەسووی نادری: نەقل]

‖ هاوتای خۆ لە کەسێک نەناس کردن.

بەڵێ

وەلامی بانگ کردنە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٣٤٢)

٣٣٤٣(٣٣٤٢) ⁂ **زاری بەڵێت/ بەڵێیەت خۆش بێ**

بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە بە بەڵێ وڵامی بانگ کردن دەداتەوە.

بەن

خووری، مەرەز و موو کە پاش بە شانەکردن، بە تەشی ڕێسرابێ و بادرابێ. بۆ ئەوەی بیکەن بە گۆرەوی و ئەو جۆرە شتانە.

[زەبیحی: قامووس٥٥٤]

باوەڕ (٣٣٤٤)

٣٣٤٥(٣٣٤٤) ○ بۆ چارەسەر کردنی نەخۆشی سەبنیی(نەخۆشی چواریی‌یە) بەنی سوور و پیوازی دە ملی دەکەن.

٣٣٤٦(٣٣٤٤) ○ بۆوەی کە منداڵ زوو پێ‌هەڵ‌گرێ، بەنی سووری دە لاقی دەکەن.

مەتەڵ (٣٣٤٤)

٣٣٤٧(٣٣٤٤) § دار لە دارە
ناسی جلەودارە
بەنی هەوسارە

- تەشی/ ز.

مەسەل (٣٣٤٤)

٣٣٤٨(٣٣٤٤) * **خانزادی سۆران دەڵێ: دەبەر دۆخین/ دێخوون درێژ و بەنکاڵە کورتان مرم ئەما بەنکاڵە درێژ و دۆخین/ دێخوون کورتم دەبەر مرن**

بۆ هاوار و بانگ، دۆخینی کورت دەبڕێتەوە، خرکردنەوەی بەنکاڵەی درێژیش وەختی دەوێ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و شێوەڕستەیی (٣٣٤٤)

٣٣٤٩(٣٣٤٤) ≈ ئازای بەندەم دڵێی بەنە خاو بۆتەوە

بڕ = ٣٤١٤.

٣٣٥٠(٣٣٤٤) ≈ دڵێی بەنی ئەستووری، قەت دە شەوگوردی کەس نایەی - ١٩٨٣/ ئـ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٤٤)

٣٣٥١(٣٣٤٤) ⌘ سەری بەنێک پێ دوو لا نەکرانەوە

بڕ = ٦٦٣/ ئـ.

٣٣٥٢(٣٣٤٤) ⌘ قسە/ کارێک بۆ کەسێک بە بەنەوە کردن

« تازە کار لەوەی دەرچوو، بەخودای بۆت بە بەنەوە دەکەن.»

|| بڕ = ٦٨٧/ ئـ.

ڕێکەوەندەکان (٣٣٤٤)

٣٣٥٣(٣٣٤٤) ☆ بەنبادان

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٥٣)

٣٣٥٤(٣٣٥٣) ⌘ بەنی کەسێک پێ با نەدران

بڕ = ١٨٦.

٣٣٥٥(٣٣٤٤) ☆ بەندروو

بەنێکە جەوالی پێ دەدروون.

٣٣٥٦(٣٣٤٤) ☆ بەن دەمبێن

ئەو بەنەی دەمبێنی گا و گوێلی پێ دەبەستن.

٣٣٥٧(٣٣٤٤) ☆ بەنسامۆتە/ سامۆرتە

بەتێکی باریکە بە دانـــە دەھۆندرێتەوە، خورجین و هەگبە و... پێ لە پاشتەرکی زین دادەبەستن.

٣٣٥٨(٣٣٤٤) ☆ **بەن‌کاڵە**

هەودایەکی ئەستوورە (چەند هەودایەنی ئاسایی پێکەوە بادراون) کاڵەی خاوی پێ لە قاچ توند دەکەن.

[زەبیحی: قامووس،٦٠]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٥٨)

٣٣٥٩(٣٣٥٨) ⌘ **بەن‌کاڵە دە بەن‌کاڵە خستن**

١) بوونە بەرهەڵست بۆ کاری یەکێک.

٢) گێچەڵ و تیتاڵ بە کەسێ کردن.

[زەبیحی: قامووس،٦٠]

‖ ئاواش دەگوترێ **بەن‌کاڵە لە بەن‌کاڵە گرێ‌دان.**

٣٣٦٠(٣٣٤٤) ☆ **بەن‌کەڵەوە**

بەنێک بە درێژی میترێک. کەڵەوی پێ دەبەسترێ.

بەننا

وەستای خانوو سازکردن. ئەو کەسەی پیشەی خانوو دروست کردنە.

مەسەل (٣٣٦١)

٣٣٦٢(٣٣٦١) * **پیاو فەعلەیە و ژن بەننایە**

« پێشینیان گوتوویانە پیاو فەعلەیە و ژن بەننایە، بەننا خانوو دروست دەکا، فەعلە هەر کەرستە پێنێ و کەس نەبێ بۆی لە سەریەک دانێ، جگە لە وڵات پیس کردن و تۆز بە با کردن شتێک دە گۆڕێدا نیە...»

[هەژار: چێشتی مجێور،٢٢٠]

ڕێکەوەندەکان (٣٣٦١)

٣٣٦٣(٣٣٦١) ☆ **بەننایی**

کار و پیشەی بەننا.

بەند

١) بەستە. وردەقام.

٢) هۆنراوەی ناو بەیتەکان کە بە دەنگ دەگوترێ. « ئەو بەندەش دەڵێ بە گریان، برایم دێتە ژووری.»

[حەمەی بەهێنان: برایمۆک]

« بەند لەسەر بەند وەستاوە/ دەنگێ نەشئەم نەماوە/ دەک کوێر بم لەو چاوانە/ بە چاوانی گریاوە...»

[پاپلنپانی: کانی مرادان١٠٦]

« بەندم دێن بە تاق و جووت/ عاشقم بە خاڵی سەر ڕووت/ چاوم کەوت بە چاوی/ نیشەی کەللەم بۆی دەبزووت/ ماچت دەڵێ شەربەتە/ ڕەحمەت لە قەبری مردووت»

[پاپلنپانی: کانی مرادان١٤٥]

« شابەرێکی مسکێنم/ لە بەندان دانامێنم/ ئەگەر بەندم خلاس بێ/ لە گیرفانمی دەردێنم»
[فۆلکلۆر]

« سەوڵی‌تەپە و گۆڕخانە/ دڵ عەمباری بەندانە/ ئەگەر شێرەی لێ بەردەم/ دێ وەک تەرزە و بارانە/ ئەو ژنە ڕیخی دەرێژێ/ کەسری شانی کوردانە»

[پاپانیلنی: کانی مرادان١١٠]

« غەمم یەکە، دەردم نۆ/ دەیلێم بەندی سەربەخۆ/ میوانی چاوی کاڵم/ سبحەی نوێژی نیوەڕۆ»
[مەلاحوسێن]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٦٤)

٣٣٦٥(٣٣٦٤) ⌘ **بەند بانگ کردنە کەسێ**

« کوێی با بەندێکی بانگ کەمێ بزانم میران لەسەر قەرلی خۆی ماوە؟»
[حەمەی‌بەهێنان: برایمۆک]

٣٣٦٦(٣٣٦٤) ⌘ **بەند پێ هەڵ کوتن**

وەسف و پێ‌هەڵاکوتنی بە بەند بەکەس یا شتێکەوە. « بە دەستی خۆت لە سەر ڕێ و بەر ڕێیانم بنێژە/ ئەگەر دەگەڵ پۆلێ شەنگەیێریان هاتی/ بە چاوی بۆم بگری/ بە دلیش بەندێکم پێ‌هەلبلێ و بۆم بوێژە»

[حوسێن‌شەقە: خەجێ‌وسیامەند]

٣٣٦٧(٣٣٦٤) ⌘ **بەند تێ‌هەڵ کردن**

١) بەند کوتن.

٢) دواندنی کەسێک بە بەند.

٣٣٦٨(٣٣٦٤) ⌘ **بەند هاویشتنە کەسێک**

« ... وەڵڵاهی بەندێکیان داوێمێ. جا دڵێ کوڕێ زۆر چاکە بەندێیان باوێیە: ئەوە برایمی مەلانم دەگوت لەبەر ئاغامیرشێخ و میرحەجیەگانە/ ئەوە چەندی دە بێ‌لوتفن و چەندی دە کەمەرحەمەت و چەندی دە کەمەماریفەتن...»

[خلەدەرزی: براهۆک]

ڕێکەوەندەکان (٣٣٦٤)

٣٣٦٩(٣٣٦٤) ☆ **بەندوباو**

قسەی هەڵبەستراو.‖ بڕ – ٣٥٢٨.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٦٩)

٣٣٧٠(٣٣٦٩) ⌘ **بەندوباو هەڵبەستن**

سازکردن و بڵاو کردنەوەی قسە و قسەڵۆک دەربارەی کەسێ بۆ بەدناو کردنی.

[زەبیحی: قاموس ١٥٨]

‖ بڕ – ٣٥٢٩.

٣٣٧١(٣٣٦٤) ☆ **پڕبەند**

لە باری بەندەوە پڕ بوون. شایەرێک کە بەندان زۆر دەزانێ. « کەس وەک وەستێ‌شەشەی پڕبەند نەبووە.»

٣٣٧٢(٣٣٦٤) ☆ **سەربەند**

پارچەیەک لە گۆرانی و بەستە و مەقام کە لە دوای هەموو پارچەکاندا دووپاتە دەکرێتەوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٧٢)

٣٣٧٣(٣٣٧٢) ⌘ **سەربەند بۆ/ لەبەر کەسێک گێڕانەوە**

گوتنەوەی سەربەند لە جیات گۆرانی‌بێژ یان دەگەڵ ئەو. « هەر ئەوەندەی دەوێ ببینێ، ئەوەندە مەرەی لە پەنا بدۆشێ، جارجار چاوە شەرماوی‌یەکانی هەڵێنێ و بڕوانێتە شەشاڵی. خرمەی بازنە و خڕخاڵ تێکەڵاوی بلوێری بێ و سەربەندی بۆ بگێڕێتەوە.»

[ئەمیری: هاوارمەمەرە ١٠٠]

ڕێکەوەندەکانی تر (٣٣٧٢)

٣٣٧٤(٣٣٧٢) ☆ **سەربەند و پاشبەند**

بڕ- ١١٩٤/ ئـ.

٣٣٧٥(٣٣٦٤) ☆ **سەربەند**

ئەو گۆرانی‌یەی کە لە کۆتایی حەیراندا دەگوترێ.

بەند

ڕەگ، هێز.

ڕێکەوەندەکان (٣٣٧٦)

٣٣٧٧(٣٣٧٦) ☆ **بەندی جەرگ و دڵ**

زۆر خۆشەویست. « ڕۆڵە ڕووناکی گلێنەی چاوم/ بەندی جەرگ و دڵ هێزی هەناوم»
[هەوار]

ا کوولەکەی ڕوح. نێوی دڵ. بینایی چاو. هێزی هەناو. ڕوح. بڕبڕەی پشت. ڕەگی حەیات.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٧٦)

٣٣٧٨(٣٣٧٦) ⌘ **بەندی جەرگ و دڵ/ دڵان پسان**

تێکچوون بەهۆی بیستنی خەبەری ناخۆشەوە. « هەستی پێی نەقیب هەر وا نیزیک دەبۆوە، کە گەیشتە پشت دەرگاکە وەستا، بەندی جەرگ و دڵم پسا.»
[حەسەنزادە: گەلەپیاو١١]

« ... ئەمن بۆ خۆم لە گەڵت دێم، بەندی جەرگ و دڵانم پسا...»
[حەسەنزادە: گەلەپیاو١٩٧]

ا تۆقین، خوودار بوون، شێت بوون. بڕ= ٢٥٨٦.

٣٣٧٩(٣٣٧٦) ⌘ **بەندی لاق چوون**

بڕ= ٣٣٧٨.

٣٣٨٠(٣٣٧٦) ⌘ **لاق دە بەند چوون**

هێزی پێ نەمان و لە پێ کەوتن بە هەر هۆیەک. « وەی لاڵ بم ئەوە لەبەر دەنگی دە وان سواران/ ئەوە لاقی دە بەند دەچوون، چاوی دە مۆلەق دەوەستان، نەی‌دەتوانی هەستێ هەڵێ »
[بەهری: گەنجی‌سەربەمۆر٤٤]

« ئەگەر چاوم پێ دەکەوت لە سوێ‌یان شێت دەبووم، نە توانیم بێمەوە، نە توانیم بچمە سەراوێ، پێم دە بەند چوو هەتا سەعاتێکی...»

[ئۆسکارمان: ئۆحەفە٥٧٨]

بەند

قایم، وێسان و گیربوون.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٣٨١)

٣٣٨٢(٣٣٨١) ⌘ **بە جەرێ بەند بوون**

١) قایم نەبوون. « دیوارەکە بە جەرێ بەندە.»

٢) حاڵی نیـــانی زیزەڵۆکە و دڵناسک.■ بڕ= ٣٣٩٢.

٣٣٨٣(٣٣٨١) ⌘ **بە دوعا بەند بوون**

بڕ= ٣٣٨٢.

٣٣٨٤(٣٣٨١) ⌘ **بەند بوون**

مانەوە.

٣٣٨٥(٣٣٨١) ⌘ **بەند نەبوون**

نەماوە. گیر نەبوون. « دەگەڵ سـایل دەچوینە ماڵە ڕەحیم، نەیهێشت بەند بم، بردمیە ماڵە خۆی.»

[هەژار: چێشتی مجێور٥٤٣]

پێکهاتەکانی تر (٣٣٨٥)

٣٣٨٦(٣٣٨٥) ⌘ **پێوە بەند نەبوون**

گیرنەبوون و ڕانەوەستانی شتێ بە شتێکی دیکەوە. « هەرچی دەکا شەدەکەی بە سەرەوە بەند نابێ.»

[زەبیحی: قامووس١٥٨]

٣٣٨٧(٣٣٨٥) ⌘ سەری کەر پێوە بەند نەبوون

بۆ شتی (بەتۆ، لیفە و...) دڕاو دەکار دەکرێ. «سەری کەرێی پێوە بەند نابێ.»

٣٣٨٨(٣٣٨٤) ⌘ پێوە بەند نەبوون

بێ ئیختیار با لێبوونەوە. ■ ئاواش دەگوترێ: **تڕ پێوە بەند نەبوون.** « شەو دایکی هاتبو: قوچ‌بەگ گیانا کوڕەکەم بێ‌ئیختیار بای لێدەبێتەوە، تری پێوە بەند نابێ، عیلاجێکی بکە.»
[هەوار: چێشتی مجێور٣٤]

٣٣٨٩(٣٣٨٨) – شەخسێک لە ئیراقی‌یە، هەرکەس دزی کردبایە. ئەگە چووبا سەری، پێیەوە بەند نەدەبوو. کاعەنی سڵۆکی بۆ خۆی دیوێتی.

فڕ (٣٣٨٨)

٣٣٩٠(٣٣٨٨) ● **پیرێژنێکی بەدۆلایی**
هێندەت پێ دەڵێم چا نابێ
بۆت بکەم دوو قسەی حیسابی
ئەگەر ئەوەت لێ‌بەدەرم
یەکت پێوە بەند نابێ

[حەمەی خاڵەی: شەرمەری پیرێژن و بەرەنگانی]

٣٣٩١(٣٣٨١) ⌘ کەڵ بە موو بەند بوون

کەش و هەوای پڕ لە خەفەقان، زەبروزەنگ نواندنی دەسەڵاتدار. « منی زنجیرپسێن لێرە نەسیری بسکی جوانێکم/ زەمانە گەرچی ئاڵۆز و پەشێوە، کەڵ بە موو بەندە»
[هێمن: دیوانی‌هێمن: ٢٨٢]

٣٣٩٢(٣٣٨١) ⌘ لە تڕ بەند بوون

بڕ=٤٣٥a/ ـ. ٣٣٩٣.

٣٣٩٣(٣٣٨١) ⌘ لە پل/ پلە/ پلێک بەند بوون

بڕ= ٣٣٩٢.

بەند

سارد و سەرمای زۆر. «ماشەڵلا حەجیب بەدێکە.»

ڕێکەوەندەکان (٣٣٩٤)

٣٣٩٥(٣٣٩٤) ☆ **ئیشکەبەند/ ویشکەبەند**

سەرمای بێ‌بەفر. « وشکەبەند و سەرما و سایقەی بە دوودا هات و...»

[هێمن: تاریک و ڕوون٣٢]

بەند

جێگەی بەستنەوەی وڵاغی بەرزە لە تەویلەدا.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالڕستەیی (٣٣٩٦)

٣٣٩٧(٣٣٩٦) ≈ **ئۆحە/ هەسسە بۆ سەر بەندی خۆت**

لە کاتی دەنگ دانی وڵاغی بەرزە بۆ سەر بەند دەگوترێ. بڕ= ٣٣٩٨.

٣٣٩٨(٣٣٩٦) ≈ **ئۆحە/ هەسسە بەندە**

بڕ= ٣٣٩٧.

بەندە

عەبد.

مەسەل (٣٣٩٩)

٣٤٠٠(٣٣٩٩) * **بەندەناس خودایە**

١) هیچ کەس بەو جۆرەی پێویستە بە چاکە و خراپەی کەسێکی تر نازانێ. « کێ دەزانێ دڵی خەڵک چی تێدایە، هەر خوا بۆخۆی دەزانێ، بەندەناس هەر ئەوە.»

[ئەمیری: میرزا٥٨]

٢) هەر خودا خەڵک دەناسێ و لە ڕووی کردەوەی خۆیان - کە خەڵکی تر نای‌زانن - ڕەفتاریان دەگەڵ دەکا.

٣٤٠١(٣٣٩٩) * **گا زمانی نیە و بەندە ئیمانی نیە - ٢٥٨٠/ ئ.**

٣٤٠٢(٣٣٩٩) * **ولاغ لە ئەستووری، بەندە لە غوللووری - ١٩٨٢/ ئ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٣٩٩)

٣٤٠٣(٣٣٩٩) = **بەندە/ بەندەی بێعەیب نایێ**

ئاواش دەڵێن **بەندەی خودای هیچی بێعەیب نین .**

بەندەن

لەش. بەدەن.

مەتەڵ (٣٤٠٤)

٣٤٠٥(٣٤٠٤) ؟ کانێکم هەیە لە بەندەنێ

دوو مەلا دەستی دەبەنێ

- کەپوو/ دم

یا

کانیەکە لە بەندەنێ

میر و مەزن دەستی دەبەنێ

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٤٠٤)

٣٤٠٦(٣٤٠٤) = **بەندەنت خرا بێ**

زۆرتر حاڵەتی سەرکۆنەکردنی هەیە. **|** هاوتای **داڕزێی. داوەشێی. کرمەڕێژ بی. هەلاهەلا بی.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٤٠٤)

٣٤٠٧(٣٤٠٤) ⌘ **بەندەن/ ئازای بەندەن بە نوێنانەوە چوون**

دە جێدا بوونی زۆر بەهێزی نەخۆشی. **« دوومانگی ڕەبەق بۆی لەسەر ڕەقی پشتی کەوتم،**

ئەسپەکێ لەسەری دام و قسەی هاتەرانپاتەرانم دەکرد، هەموو بەندەنم بە ئێشانەوە چوو و تونگی هاریشت. »

[مەمن: ئاریک و رووون٢٨]

دوعا (٣٤٠٧)

٣٤٠٨(٣٤٠٧) ⊠ **بەنلەنت بە ئێشانەوە چێ**

٣٤٠٩(٣٤٠٤) ⌘ **گۆشت بە قەلای بەندەن/ بەدەنەوە نەمان**

بڕ = ٣٢٧٧.

ڕێکەوەندەکان (٣٤٠٤)

٣٤١٠(٣٤٠٤) ☆ **ئازای بەندەن**

ئەندامەکانی لەش.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٤١٠)

٣٤١١(٣٤١٠) ⌘ **ئازای بەندەن/ هەموو گیان ڕەش و شین بوونەوە**

شوێنەواری وێکەوتن بەسەر لەشەوە بوون.

٣٤١٢(٣٤١٠) ⌘ **ئازای بەندەن/ هەموو گیان ڕەش و شین کردنەوە**

لێدان و تەمبێ کردنی بە خەستی. « بزنەکانی دەدەمێ، بڵێی تووڕە نەبێ، تووڕە دەبێ، شتی کەسی ناوێ، پێم وایە ئازای بەندەنم ڕەش و شین دەکاتەوە.»

[ئەمیری: هاوارمەهەرە٤٩]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٤١٠)

٣٤١٣(٣٤١٠) ≈ **ئازای بەندەنت/ هەموو گیانت ڕەش و شین دەکەمەوە**

هەڕەشەیە و گەورە بە تایبەت ژن بە منداڵی دەڵێن. ئەو جۆرە هەڕەشانە بە تەنکیدەوە دەگوترێن: شەرت بێ بە شەرتی خودای.... شەرت بێ... . ‖ هاوتای **وەک ماریت پێوە دەدەم/ وەک ماری پێتەوە دەدەم.**

٣٤١٤(٣٤١٠١ ≈ ئازای ئەندامم/ بەندەنم دەڵێی دە زاری ماری/ ماراندایە/ مارانگازە/ داركاری كراوە/ شكاوە - ٢٢٤/ ش.

٣٤١٥(٣٤١٠١ ≈ ئازای ئەندامم/ بەندەنم كاوەكاوێتی/ دەچریكێنێ- a٢٢٤/ ش.

٣٤١٦(٣٤١٠١ ≈ ئازای بەندەنم/ بەدەنم دەڵێی بەنە خاوبۆتەوە

(بەن ئەگە خاو بێتەوە دەبێتەوە خوری.) بڕ = ٣٤١٤.

٣٤١٧(٣٤١٠١ ≈ ئازای بەندەنم/ بەدەنم مێروولان دەكا

بڕ = ٣٤١٥.

بەهار

یەكەمین فەسڵە لە چوار فەسڵەكەی ساڵ. بەپێی ئاووهەوای نیوكورەی باكووری زەوی، لەو ڕۆژەوە دەست پێدەكا كە ڕۆژ دەچێتە بورجی "بەرخ"ەوە ئەویش دەكەوێتە ٢١ی مارت نەورۆز و لە ٢١ی حوزەیران دەبڕێتەوە. بەهار سێمانگی ٣١ ڕۆژییە و لە موكریان ناوی مانگەكان بەم جۆرەیە: خاكەلێوە. بانەمەڕ. جۆزەردان.

[زەبیحی: قامووس٤٦١]

باوەڕ (٣٤١٨)

٣٤١٩(٣٤١٨١ ٥ گیاوگوڵ لە بەهاریدا/ دەگەڵ شەوی نەورۆزی نیزن دەدرێن.

٣٤٢٠(٣٤١٨١ ٥ لە بەهاریدا خوێن و گۆشت دەزێتەوە/ دەزێتەوە.

بڕ = ٣٤٢١.

ڕێكەوەندەكانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٤١٨)

٣٤٢١(٣٤١٨١ ≈ لە بەهاریدا خوێن و گۆشت دەزێتەوە/ دەزێتەوە

سەرەتای بەهاران بۆ كەسێک دەكار دەكرێ كە دەست بە سەرمایە دەكا.

داب (٣٤١٨)

٣٤٢٢(٣٤١٨١ ⚖ بۆ دیاری كردنی بەهار ئەم چەند كارانەیان كردووە:

تیشكی كولانەیان دەكردە نیشانە. واتا هەر دەمابەک تیشكەكە لە فلانە جێیەی بدا ئەوە بەهارە.

٣٤٢٣(٣٤١٨) ۩ بەردی زەلام و درێژ لە باسکێکی دەچەقێنن و دەوری قایم دەکەن (بەو بەردانە دەڵێن نێرەک.) هەوڵ ڕۆژی بەهاری ڕۆژ لەسەر نێرەکی ئاخیری ئاوا دەبوو. جا دەیانگوت بە حیسێبی نێرەکان ئەورۆ بەهارە.

٣٤٢٤(٣٤١٨) ۩ لە موکریاندا کەم نەبوون ئەو حیسابگەرە بەئەزموونانەی کە بە شێوازی جۆراوجۆر حیساباتی ساڵیان کردووە. مەلاعەبد و مەلاداود لە ناودارترینیانن. دەڵێن ڕۆژێکی یەکیان کوترویەتی ئەو بەیانەی بەهارە، ئەوی دییان کوترویەتی ئەوەڵلا ئێواری بەهارە. هاتوون گرنویان کردوە و بەیانی و ئێواری برێکیان گەنمی بەهاروو چاندووە. ئەوەی پێشنوێژی داچاندرابوو گوڵی کرد، ئەوی پاشنوێژی داچێندرابوو گوڵی نەکرد. چونکە بەهاروو لە بەهاردا گوڵ ناکا.|| بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە حیساب و حیسابگەر (پیتی ح).

مەتەڵ (٣٤١٨)

٣٤٢٥(٣٤١٨) § سێ بێ
سێ زەرد بێ
چوار هەنار
سێ ژەهرەمار

– بەهار، هاوین، پاییز، زستان

مەسەل (٣٤١٨)

٣٤٢٦(٣٤١٨) * **بە گوڵێکی بەهار نایە**

« دیارە مەلای وەک خانی و حاجیقادرمان بوون کە نرخی سامانی نەتەوایەتی کوردیان زانیوە و ڕێزیان لە شاعیر و خۆشخوانەکان گرتووە، بەڵام بە گوڵێک بەهار نایە. ئەگەر مەلا و فەقێیەکانی زووەمان نرخی هونەریان زانیبا و... ئێستا کارمان لە جێیەکی دیکە بوو.»
[ئۆسکارمان: ئۆجەغە٩]

« هەر وا پێم خۆشترە بۆ نیوەڕۆیە بێیە ماڵێ، دەنا دەزانم بە جەمێکی ماڵە مە قەلەو نابی و بە گوڵێکی بەهار نایە.»

٣٤٢٧(٣٤١٨) * **تا/ هەتا دەڵێ بەهار، هاوین دێ**

کەسێک کە لاڵەپەتەیە یان لە قسەکردندا بەکاوەخۆیە.

| مارتای **هەتا دەڵێ تڕێ قژرە دەگاتێ.**

٣٤٢٨(٣٤١٨) * **خانزادی سۆران دەڵێ: لە جیاتی فەقیران بام بەهاران هەر شیربرنجم دەخوارد.**

٣٤٢٩(٣٤١٨) * **لە بەهاری نەهاتوو، لە کەوی نەگرتوو، لە ژنی بەشەڕهاتوو**

کێشە و دەمەدەمە لەسەر کارێک کە بوون و نەبوونی دە نەگەر و نەگەردایە.

« لاوەژمێک بوو، مێردی دوو ژنە/ یەک ناوی: "ناریێ"، ئەوی تر: "شنە"/ زستان بوو، دەی‌گوت: ئەمساڵ بەهاری/ دوو کەوان دەگرم بۆ "شنە" و "ناریێ"/ بوو بە شەڕەژن لەسەر کەوی نێر/ ئەو دەی‌گوت بۆ من، ئەم ئەی‌وت نەخێر/ یەکتریان شێلا بە پێلاقە و پێ/ هاواریان دەکرد زارووزیچی دێ: / نە بەهار هەیە و نە کەو گیراوە/ قژی دژمەژن گشتی ڕناوە/ زۆر لاوەکوردیش وەک ژنی لاوە/ شەڕیانە و هێشتا کەو بە چیاوە»

[هەوار: بۆکوردستان٢٤٤]

٣٤٣٠(٣٤٢٩) = دۆمە دوو ژنی بوون. کوتی: شەرت بێ ئەگە بەهارم لێ دابێ سێ کەوان بگرم. یەکێ دەدەم بە بۆرێ، دووش دەدەم بە سۆزێ. ژن لەسەر ئەوەی یەکیان لەوی دی کەمتری پێ براوە کردیانە شەڕێک کەچکی تێ‌نەدەگەڕا.

| ناواش دەگوترێ **لە بەهاری نەهاتوو کەجان جەنگ لە سەر کردوو.**

٣٤٣١(٣٤٢٩) = دۆمێک دوو ژنی هەبوون. ژنەکان زۆر ناتەبا بوون. کابرای مێردیان کوتی: بەهاری دەچمە راوێ سێ کەوان دەگرم. یەکیان دەدەم بە "کەجان"ێ. دووان دەدەم بە "مەجان"ێ. کەجان دەرهەڵبوو، کوتی: بۆ دووان دەدەی بە مەجانێ؟ وەڵڵاهی قەت تاقەسەحاتێکت لەکن نابم! هەچی مێردە کوتی دایکت چاک، بابت چاک، ژنە گێر هەر نەبوو. کابرا لەبەرخۆیەوە وادەکا: لە بەهاری نەهاتوو، لە کەوی نەگرتوو، کەجان سەفەر لەسەر کردوو.

[مەلیحا ڕەحمانژاد]

٣٤٣٢(٣٤١٨) * **کەرە مەمرە بەهارە، کورتانت بۆ دێ لەو شارە**

دڵخۆش کردن و بە تەما کردنی بەخۆڕایی. **« خۆمانیان بۆ بە گۆشت ئەدەین. تا هەموو وڵاتەکانیان بەرەبەرە وەک خوێنی پژاومان سوور دەبێ و وەک شێلان و دەنکەمەرجانی ناو بەرموور دیمەنیان دێتە بەرچاومان. هەرگا ئەوان سوورهەڵگەڕان خۆیان فەرمانمان پێ دەدەن بێژین: کوردین (کەرە مەمرە بەهار دێ) عاسمان دوور و زەوی سەخت ئەمن چبکەم؟»**

[هەوار: بۆ کوردستان٧]

٣٤٣٣(٣٤١٨) * **کوتیان: بەهار عومرت بۆوا/ بۆ ئەوەندە کورتە؟ کوتی: خودا غەزەب لە جیرانی خراپ گرێ**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٤١٨)

٣٤٣٤(٣٤١٨) ≈ **بە گیای بەهاریدا ناڕی**

(تێکەڵ بە تشەیە و حاڵەتی ڕەسمی نیە.)‖ وەسفی حاڵی نیشانی نەخۆش و کەلەلا.

هاوتای: **لە گیادۆکلێری ئەو ساڵ ناخوا.** a٤٧٧/ ئ.

٣٤٣٥(٣٤١٨) ≈ **بوویە/ بۆتە هەوری بەهاری نە ئەویە بباری نە ئەویە نەباری**

٣٤٣٦(٣٤١٨) ≈ **ڕوح گیای بەهاری نی/ نیە زیندوو بێتەوە**

بۆ ڕەت کردنەوەی قیامەت و زیندووبوونەوەی پاش مەرگ دەڵێن.

٣٤٣٧(٣٤١٨) ≈ **سە/ سەگ زەمهەرێش لێناکا و دەشگاتە بەهاری**

بە بێ پاشەکەوتیش ژیان هەر دەگوزەرێ. ئاواش دەگوترێ: **سە/ سەگ زەمهەرێش خەم ناکاتەوە و دەشگاتە بەهاری.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٤١٨)

a٣٤٣٧(٣٤١٨) ⌘ **لەکەری بەهاری ماندووتر بوون**

بڕ = ٥٣٥.

ڕێکەوەندەکان (٣٤١٨)

٣٤٣٨(٣٤١٨) ☆ **بەهاران**

وەختی بەهار، فەسڵی بەهار.

باوەڕ (٣٤٣٨)

٣٤٣٩(٣٤٣٨) ◊ بەهاران خوێن دەبزوێ و گۆشت زیندوو دەبێتەوە.

٣٤٤٠(٣٤٣٨) ◊ بەهاران گۆزەی بەتاڵ دە نێو مەڕیدا بگێڕی. مەڕەکە تیشک دەکا.

مەسەل (٣٤٣٨)

٣٤٤١(٣٤٣٨) ⌘ **مەڕ دەڵێ: بەهاران خەو، هاوینان ڕەو، پاییزان شەو**

مەڕ بەهاران پێی خۆشە بیخەوی و لێی گەڕێی بنوێ. هاوینان دەنگی دەی بۆ لەوەڕێ و پاییزانەش شەوەکەی پێ خۆشە. ‖ بڕ = ٤٨٩/ ئ.

٣٤٤٢(٣٤٣٨) ✱ **مەڕ دەڵێ: بەهاران شوانم شەل بێ، هاوینـان ئاشق بێ، پاییزان حەیابەخۆ بێ** - ٤٨٩/ ئـ.

٣٤٤٣(٣٤١٨) ☆ **بەهاراو** - ١٢٠٣/ ئـ.

٣٤٤٤(٣٤١٨) ☆ **بەهاربەند**

جێگایەکە وەکوو بەرهەیوان لایەکی بەرڕەڵایە. کاتێ تەشقی سەرما دەشکێ و بەرزەولاغ لە تەویلە گەرمایان دەبێ لەوێ دەیانبەستنەوە.

[زەبیحی: قامووس٤٦٢]

٣٤٤٥(٣٤١٨) ☆ **بەهاروو**

جۆرەگەنمێکە بەهاری دادەچێندرێ.‖ بڕ ← ٣٤٢٤.

مەسەل (٣٤٤٥)

ه٣٤٤٥(٣٤٤٥) ☆ **نان؛ نانی بەهارووی، دین؛ دینی محەممەدی**

لە نێو ناناندا نانی بەهاروو پەسەندە و لە نێو دینەکانیشدا ئایینی ئیسلام.‖ ئەم مەسەلە شێوەیەکی دیکەشی هەیە **نان؛ نانی بەهارووی، دین؛ دینی محەممەدی، حیزب؛ حیزبی دێ...ات .**

٣٤٤٦(٣٤٤٥) ☆ **ئاردی بەهاروو** - ١٨٣/ ئـ.

مەسەل (٣٤٤٦)

٣٤٤٧(٣٤٤٦) ✱ **ئاردی بەهارووبە هەموو نانێکی لێدێ** - ١٨٤/ ئـ.

ڕێکەوەندەکانی تر (٣٤٤٥)

٣٤٤٨(٣٤٤٥) ☆ **بەهارووی سپی**

قەڵچغە نیە، گوڵڕووت.

٣٤٤٩(٣٤٤٥) ☆ **بەهارووی سوور**

ڕەنگێکی سووری هەیە و وەک بریشی دەچێ .

٣٤٥٠(٣٤١٨) ☆ **بەهارە**

نەخۆشی‌یەکی چاوە، بەهاران پەیدا دەبێ.

٣٤٥١(٣٤١٨) ☆ **بەهارەزێ**

بەرخێک کە لە بەهاردا بووبێ.‖ = **زستانەزێ.**

٣٤٥٢(٣٤١٨) ☆ **بەهارەکانی**

کانی‌یەک کە بەهاران دەژێتەوە و پاشان نیشک دەکا.‖ **کوێرەکانی. درۆێزنە.**

٣٤٥٣(٣٤١٨) ☆ **بەهارەکێڵ**

حاڵی زەوی‌یەکی لە بەهاردا کێڵدرابێ.‖ ≠ **پایزەکێڵ.**

٣٤٥٤(٣٤١٨) ☆ **بەهاری**

هەرچی سەر بە بەهارە.

٣٤٥٥(٣٤١٨) ☆ **تەڕی بەهار**

جەنگە و هەرمتی بارینی بەهار. **« ئەمن بەغیلیە نابەم بە تەحسەدەچکۆڵەی زیوی، نەگە دە تەڕی د بەهاریدا/ لە بنی گوێیانی دێ دەنگی پێنجهەزار سەر مەڕ و ماڵی»**
[قادرمزلە: ئازیزە]

٣٤٥٦(٣٤١٨) ☆ **تێرەخۆرەی بەهاری**

ئاخری خاکەلێوە. ئەو کاتەی کە بەندەن ئەوەندەی گیاوگۆڵ هەیە کە مەڕوماڵ لێی تێر بخوا .

٣٤٥٧(٣٤١٨) ☆ **ساڵی دووبەهار**

ساڵێک کە دە پایزەکەیدا شێنکە دابێ، ماڵات بیخوا و تێرەخۆر بکەوێ . ئەم ساڵانە زستانی سەختیان دەبێ .

مەسەل (٣٤٥٧)

٣٤٥٨(٣٤٥٧) ⁂ **پیاوی گوێبەگوار، ژنی شەدەلار، ساڵی دووبەهار، پەسند/ پەسەند نینە**

٣٤٥٩(٣٤١٨) ☆ **سێ‌شەشی بەهار**

هەژدە ڕۆژی هەوەڵی بەهار. « ڕەبی چاوی جاسووسێم کوێر بێ، دەستی پەلەپیتکەم شکێ، بە سێ‌شەشی دە بەهارێ، بە بای شەماڵ دەیدا لە کاکۆڵی سەیدەشۆڕی/ وەسەدزانی نێرییە بەلەبۆزە»

[حاجی‌ساڵحەتەورە: سەیدەوان]

« ئاورێکم بەربۆتە دەروونێ دە دەروون‌خانێ/ نە دەکوژێتەوە بە بای و نە بە بارانێ/ ئەوە نە بە سێ‌شەشی دە بەهارێ/ نە بە کرێوەی دە جستانێ»

[قالەمێین: بڕایمۆک]

٣٤٦٠(٣٤١٨) ☆ **سیاسووتی بەهارێ**

هەورەتی ڕاوەکەوی سەرەتای بەهار. « دەیکوت: نازانی ئەگە سیاسووتی بەهارێ/ ڕاوچی دێ لەرێ کەوێ نێرم پێوەدەنێ/ دەستەکا بە قاسپەقاسپ و بگریگر و هاوارهاواری»

[خلەدەرزی: هەیران]

« بە سێ‌ڕۆژ و سیاسووتی بەهارێ/ گەلێک شەو مارمەوە تا ڕۆژ لە ڕارگە»

[هێمن: تاریک و ڕوون١٩٢]

٣٤٦١(٣٤١٨) ☆ **ڕۆژی بەهارێ**

« دە وەرە کوڕ دڵێ: کوڕینە! چەند خۆشە/ دەستت دەستۆی ماشقێ خۆت دابێ دە خانوویەکی زۆر تاریک‌دا/ سێ شەوان بە شەوی دە پاییزێ، سێ‌ڕۆژان بە ڕۆژی دە بەهارێ...»

[حوسێن‌شەشە: پاییزە]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٤٦١)

٣٤٦٢(٣٤٦١١) ≈ **پیاو دە ڕۆژی بەهارێدا بابی بمرێ هەتا ئێوارێ لە بیری دەچێتەوە** یان **بەهارێ هێند درێژە/ درێژن بابت بمرێ هەتا ئێوارێ لە بیرت دەچێتەوە.**

٣٤٦٣(٣٤٦١١) ≈ **ڕۆژی بەهارێ هەموو ئاواتێکی تێدا پێک‌دێ**

ڕۆژی بەهارێ درێژن و دەرفەت بۆ هەموو کارێک دەڕەخسێنن. ■ بڕ= ٣٤٦٢.

٣٤٦٤(٣٤١٨) ☆ **سەرەبەهار**

سەرەتای بەهار. « کوڕم ئەوە سەرەبەهارە، وا باشە خاترجەم بین، ئەگەر دێیەوە لام قەرار و بڕیەی خۆمان بکەین.»

[ئەمیری: هاولرەبەرە٣٦]

٣٤٦٥(٣٤١٨) ☆ **گوڵەبەهارە**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٤٦٥)

٣٤٦٦(٣٤٦٥) = **بۆتە گوڵەبەهارە**

ناراش دەگوترێ: **دڵێی گوڵەبەهارمیە. وەک گوڵە بەهارەی وایە.**‖ بر– ٢٠١٦/ ئـ.

٣٤٦٧(٣٤١٨) ☆ **هەمیشەبەهار**

گیایەکە، هەرکەس شیرەکەی بخوا وا شۆڕەی دەگرێ. دەبێ دەرپێی دانێ.

٣٤٦٨(٣٤١٨) ☆ **هەوڵبەهار**

سەرەتای بەهار. **« خاسەکەوی هەوڵبەهار/ دووردەنگێوی نیزیک خەسار»**

[فەتتاحی قازی: سەعیدومیرسەیفوددین١٧٩]

بەهەشت

جێگایەکە وەکوو باغ و هەموو چەشنە خواردەمەنی و خواردنەوە و کەیف و ڕابواردن و کۆشک و خانووبەرەی جوان و ڕازاوەی لێیە. لە تەورات و ئینجیل و قورئانی پیرۆزدا باسی کراوە و خوا تەرخانی کردوە بۆ ئەو کەسانەی لە دنیادا لە فەرمانی دەرناچن و خراپە ناکەن و لە پاداشتی ئەوەدا لەو شوێنە نیشتەجێ دەکرێن.

[زەبیحی: قامووس٤٦٤]

باوەڕ (٣٤٦٩)

٣٤٧٠(٣٤٦٩) ٥ بەهەشت لە بن پێی دایک و بابدایە

« سەعید دەچووە کن دایک و بابی، دەیگوت دایە ئازادم کە! چون بەهەشت لە بن پێی دایک و باب دایە»

[فەتتاحی قازی: سەعیدومیرسەیفوددین ٨٩]

٣٤٧١(٣٤٦٩) ٥ جەهەندەم/ جەحەندەم لە بن حەرز/ عەرز دایە و بەهەشت لە ئاسمانە.

٣٤٧٢(٣٤٦٩) ٥ ژن سێ جاران جێ بزێ (دوانەی بێنێ) دەچێتە بەهەشتێ.

٣٤٧٣(٣٤٦٩) ٥ کاڵەک میوەی بەهەشتێ و هەچی کووزێکی لێ بخوا هەفتا گوناحی هەڵدەوەرێ.

٣٤٧٤(٣٤٦٩) ٥ هەرکەس حەوت سەرمازەلان بکوژێ دەچێتە بەهەشت.

٣٤٧٥(٣٤٦٩) ٥ هەنار دەنکێکی میوەی بەهەشت دەگەڵە، بۆیە ئەگە خواردت نایێ یێلی هیچی لێ بڕژێ.

٣٤٧٦(٣٤٦٩) ٥ هەرکەس ئەدبەدی خۆی ببینێ دەچێتە بەهەشتێ.

لێکدانەوەی خەون (٣٤٦٩)

٣٤٧٧(٣٤٦٩) ٤ **شینایی بەهەشتە.**

مەسەل (٣٤٦٦)

٣٤٧٨(٣٤٦٩) × **دنیا بەهەشتی کەرانە/ نێرەکەرانە**

بۆ ئینسانی دڵکەر دەکار دەکرێ. کەسێک کە گوێ ناداتێ و غەمی هیچ شتێکی لەبەر نیە.

٣٤٧٩(٣٤٦٩) × **زمانی خۆش/ قسەی خۆش لە بەهەشتێڕا هاتۆ**

شتێکە وەک: **قسەی خۆش کرێستانی دلانە.**

٣٤٨٠(٣٤٦٦) × **عەولاد میوەی بەهەشتێیە**

شیرن و خۆشەویستە.

٣٤٨١(٣٤٦٦) × **کوتەک لە بەهەشتێڕا هاتۆ**

زۆر جاران کوتەکێک کاری سەت نامۆژگاری و قسەی خۆش دەکا. ئەگەر کارەکە بە کوتانێ جێبەجێ بوو ئەو مەسەلە دەگوترێ.! ڕەمبەر بەکیان ئێن دەگەڵ **کوتەک دەزانێ قۆناغ لە کوێیە.**

٣٤٨٢(٣٤٦٦) × **کیتەڵەی/ دیزەی بەتەنێ بەهەشتی بەنێ**

ماڵی جودا لە خەسوو و خەزوور بۆ بووک و لە دایک و باب بۆ کوڕ. خۆش و بێدەردەسەرە. « پادشایەتی‌یە ماڵی بەتەنێ/ کیتەڵەی تەنێ بەهەشتی بەنێ »

[مە ٢٨ هەلوور]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٤٦٩)

٣٤٨٣(٣٤٦٩) = **ئەگە هەشتە وەک بەهەشتە**

بڕ = دە شەوەی شوقاق (پیتی د).

٣٤٨٤(٣٤٦٩) ≈ **پچیه/ بچیه بەهەشتێ**

لە کاتی چاکوخۆشی و تۆقەکردندا دەکار دەکرێ.

٣٤٨٥(٣٤٦٩) ≈ **پێخۆری/ نانی فەقێیان! بچنە بەهەشتێ**

فەقێ لە کاتی نانچنینەوەدا دەڵێن. « لە هێندێک جێگایانیش بە جێی " رابە رەحمەتو لێ بێ" رستەی "پێخۆری فەقێیان بچنە بەهەشتێ" و ئەگەر نان بە جۆی بچندرێتەوە " نانی فەقێیان بچنە بەهەشتێ" دەگوترێ. »

[مەحموودیان: فەقێ و فەقێیەتی لە کوردستان٣٥–٣٦]

٣٤٨٦(٣٤٦٩) ≈ **جێی لێ نەبێ، دەڵێی بەهەشتە**

لە کاتی وەسفی خۆشی و رازاوەیی شوێنێکدا دەکار دەکرێ. واتا تەشبیهات بە بەهەشتێ نەبێ.

٣٤٨٧(٣٤٦٩) ≈ **دەنگی من بچێتە بەهەشتێ، دەنگی تۆ بچێتە جەحەندەمێ/ جەهەندەمێ/ جەهەننەمێ**

منداڵ لە کاتی شەڕ و کێشەدا پێکتری دەڵێن! مارتای **چەمۆڵە بۆ تۆ، تاوێنە بۆ من.**

٣٤٨٨(٣٤٦٩) ≈ **کەس، کەس ناباتە بەهەشتێ**

چاکەی کەس بۆ کەس نانووسرێ و هەرکەسە دەبێ بۆخۆی چاکە و خێر و خێراتی بکا. ڕابەر بەکیان تێن دەگەڵ **کەس ناچێ دە قەبری کەسەوە.**

٣٤٨٩(٣٤٦٩) ≈ **هەشت: قاپی بەهەشت، نووری نیلاهی بوو بە گەشت**

بر– خەرمان پێوان (بیتی خ).

ڕێکەوەندەکان (٣٤٦٩)

٣٤٩٠(٣٤٦٩) ☆ **بەهەشت**

وڵات و شوێنی خۆش و سازگار. خانوو و ماڵی خۆش و ڕازاوە.

٣٤٩١(٣٤٦٩) ☆ **بەهەشتی**

دانیشتووی بەهەشت. کەسێک کە دەچێتە بەهەشت. « کاک سەلیم بەهەشتی.»

باوەڕ (٣٤٩١)

٣٤٩٢(٣٤٩١ ◊ خۆشەویست فەرمووی: زۆرتری بەهەشتیان دڵووکارن و زۆرتری جەحەنەمیان ژن و جوون.

٣٤٩٣(٣٤٦٩١ ☆ **بەهەشتی باقی**

بەهەشتی هەرمان. **« دەیگوت: تێرانی خانەخەراپ پێم وایە ئەتۆ ئەو شەربەتەت لە قابەقەوسین و بەهەشتی باقی هێناوە.»**

[فەتتاحی‌قازی: سەعیدومیرسەیفوددین٩٧]

٣٤٩٤(٣٤٦٩١ ☆ **پەپوولەی بەهەشت/ بەهەشتی**

ئینسانی نەتیرحاڵە و بێ‌زەرەر. **« برا گەورەی مەلا مستەفا لە کونە ئەشکەوتێکدا بوو، پیاوێک بوو قەتی تفەنگ نەهاویشتبو، هەمیشە هەر نوێژی دەکرد، ئەگەر بڵێن پەپوولەی بەهەشت بوو درۆیان نەکردۆ.»**

[ئەوان: چێشتی مجێور٤٢٩]

٣٤٩٥(٣٤٦٩١ ☆ **سێوی بەهەشتی**

ئەو سێوەی خدری‌زیندە یان گەورەپیاوێکی ئایینی بۆ وەجاخ‌کوێر و ئەو کەسانەی دەیدەن کە کوڕیان نابێ. **« برایمپادشای یەمەن هیچ کوڕی نەبوو. دەگەڵ وەزیری خۆی هەڵستان، ڕۆیین بۆ ماڵە خولا. دوازدە مەنزڵان ڕۆیین. خولا ڕەحمی بە وان کرد وەیسەلقەرەنی ماهی دەشتی نارده کن ئەوان، دوو سێوی پێدا نارد؛ نوستبوون، لە پشت سەری وانی دانا؛ ئەوانە بگەڕێنەوە، ئێنە «نەیمەنە» بێتوڵڵا. ئەوانە بۆ کوڕی هاتوون، بچنەوە ماڵە خۆیان؛ شەوی جومعەی دەستنوێژ هەلگرن، ئەو سێوەی لەت بکەن، لەتێکی بۆخۆی بخوا، لەتێکی ژنی، جیماع دەگەڵ ژنی خۆیان بکەن. ژنی وان زگیان پڕ دەبێ ئینشاڵڵا، یەکی کوڕێکیان دەبێ.»**

[ئۆمکارمان: تۆحفە٢٢٢]

« کاکەمەم چونکە لە سێوی بەهەشتی ئیجاد بووە دەبێ برایمپادشا لە شانی راستە و چەپەی خۆی بیانبینێ هەورڵی سەحمینانە/ چونکە لە سێوی بەهەشتی ئیجاد بووە، هەرکەسێک لە سەلامی نوێژی بیانبینێ مەم و بەنگینانە»

[ئۆمکارمان: تۆحفە٢٢٧]

بەیار

زەوی نەکێڵدراو. بوورد.

مەسەل (٣٤٩٦)

٣٤٩٧(٣٤٩٧) * بەیار کێلان و گای لەڕ؟

بڕ = ١٨٨٣/ ش.

بەیان

کاتی دەست پێ‌کردنی ڕۆژ. سەرەتای ڕۆژ بەر لە هەڵاتنی تاو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٤٩٨)

٣٤٩٩(٣٤٩٨) ⌘ بەیان ئەنگووتن

ڕۆژ بوونەوە. « بەیان ئەنگووت و شەو ڕابورد و من هێشتا خەوم نایە/ دەخوێنن بولبول و قومری بەڵام قاسپەی کەوم نایە»

[هێمن]

‖ بڕ = ٣٥٠٠، ٣٥٠١ و ٣٥١٨.

٣٥٠٠(٣٤٩٨) ⌘ بەیان بەربوون

« وا خستمی چاوی کە بە داو زوڵفی وەلا دا/ شەو ڕۆیی، بەیان بەربوو، ئەمن هەر لە خەوا بووم»

[وەفایی]

بڕ = ٣٤٩٩.

٣٥٠١(٣٤٩٨) ⌘ بەیان داهاتن

بڕ = ٣٤٩٩.

ڕێکەوەندەکان (٣٤٩٨)

٣٥٠٢(٣٤٩٨) ☆ بەیانان

کاتی بەیان. سەرەتای دەسپێ‌کردنی ڕۆژ.

باوەڕ (٣٥٠٢)

٣٥٠٣(٣٥٠٢) ○ کەسێکی نەگە بەیانان درەنگ هەستێ، شەرع لە ڕیزی چوارپێی دادەنێ.

٣٥٠٤(٣٥٠٢) ○ هەموو بەیانان خێروشەڕ بەش دەکرێ. ‖ بڕ = ٣١١٤.

جنێو (٣٥٠٢)

٣٥٠٥(٣٥٠٢) ∅ هەمرو بانگی بەیانان دەگەڵ سەی/ سەگی بە نەحلەت/ نەعلەت بی.

مەسەل (٣٥٠٢)

٣٥٠٦(٣٥٠٢) ✱ خزمی ژنێ لاولاوەیە، لە بەیانیان دەپشکوێ و ئیواران خڕ دەبێتەوە - ٢٦٢٣/ ف.

٣٥٠٧(٣٥٠٢) ✱ شەڕی بەیانان لە خێری ئێواران چاترە/ چاکترە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣٥٠٢)

٣٥٠٨(٣٥٠٢) ≈ پیرێژن دەڵێ: خودایە لە دینی محەممەدیم بکەی لە ڕەپی بەیانانم نەکەی

(ڕەپی بەیانان: کیر هەستانی بەیانیان.)| ئاوات خوازتنی بە نەسیب بوونی ڕەپی بەیانان.

ڕێکەوەندەکان (٣٥٠٢)

٣٥٠٩(٣٥٠٢) ☆ **بەری‌بەیانان**

لای بەیانان. پێش‌بەیانان. « چاوت ئەستێرەی شوانان/ هەڵدێ بەری بەیانان/ شۆقی دا لە کۆلانان/ تورونەبانی ژنجوانان...»

[پاڵپاڵتیپالی: کانی‌مرادان٥٠]

٣٥١٠(٣٤٩٨) ☆ **بەیانە**

سەرەتای ڕۆژ.

باوەڕ (٣٥١٠)

٣٥١١(٣٥١٠) ◊ بەیانەی سارد پەسەندە.

ڕێکەوەندەکان (٣٥١٠)

٣٥١٢(٣٥١٠) ☆ **بەیانەبەند**

سەرجێی کردنی بەیانی‌یان.

٣٥١٣(٣٤٩٨) ☆ **بەیانی**

١) کاتی دەست پێ‌کردنی ڕۆژ.

٢) لە وەختی بەیاندا.

باوەڕ (٣٥١٣)

٣٥١٤(٣٥١٣) ◊ خەونی دوای نوێژی بەیانی ڕاستە.

مەسەل (٣٥١٣)

٣٥١٥(٣٥١٣) * **بەیانی زوو نانی بخۆ هاوار دێ، شەوێ درەنگ نانی بخۆ میوان دێ**

٣٥١٦(٣٥١٣) * **هەرکەس بەیانی زوو هەستا ئەو کەی‌خودایە/ هەمەکارەیە**

حاڵی شوێن و مەسەلەکەش بێ‌سەروبەرە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٥١٣)

٣٥١٧(٣٥١٣) ▬ **بەیانی نا بەیانی**

هاوتای **تولحی‌بەیانی/ شێرەی پیرێژنێ/ کازیوەی بەیانی/ دەگەڵ ئەڵلاهوونەکپەڕی مەلای/ دەگەڵ مەلا کوتی/ کوتوویە ئەڵلاهوونەکپەڕ/ دەگەڵ کازوکووزی بەیانی.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٥١٣)

٣٥١٨(٣٥١٣) ⌘ **بەیانی دان**

ڕۆژ بوونەوە. « کە سبحەینێ بەیانی داوە/ شەپوویان کێشا، ئاڵا هەڵ‌کراوە»

[نووسکارەمان: تۆحفە]

« سبحەینێ بەیانی داوە/ جاڕیان ڕاکێشا، بەیداغ ڕاکێشراوە»

[نووسکارەمان: تۆحفە]

‖ هاوتای ٣٤٩٩.

ڕێکەوەندەکان (٣٥١٣)

٣٥١٩(٣٥١٣) ☆ **بەری بەیانی**

« بەری بەیانی/ لە سێری ئینجانی/ کاری من و تۆ/ عالەم پێی زانی»

[پایانیانی: کانی‌مرادان١٢٣]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٥١٩)

٣٥٢٠(٣٥١٩) = **دڵێی گەلاڕێژی بەری بەیانێ**

بڕ = ٠b١٦٧٠.

بەیت

١) "بەیت" نەوعێک هونەری کوردە. وەک "داستان" یا "حەکایەت" لە ترکی‌دا. وەک تەسنیف یا گۆرانی‌یە گشتی‌یەکانی ئەسکاتلەندی و بریتانیایی و "ویسە"ی Vise دانمارکی و "**ڕۆمانس**"ی Romance ئەسپانیایی و "**بیلینا**"ی Bylina ڕووسی.

بەیت ئەزیلەیەکی سەرزارەکی‌یە کە هەمووی بە دەنگ و ئاهەنگ دەگوترێ یا تێکەڵاوێکە لە ئاهەنگ و شێعر و پەخشان. بەیت دەگەڵ ئاوازە بەزمی‌یە فۆلکلۆری‌یەکان (حەیران، قەتار، لاوک) جیاوازە، یانی دوور و درێژترە و تایبەتمەندی گێڕانەوە و نەقڵی ڕووداوی تێدا بەرچاوترە. لە لایەکیشەوە بە هۆی شکڵی هۆنەوە دەگەڵ حەکایەت و چیرۆک یەکتر ناگرنەوە. بە پێچەوانەی ئاوازی ئاژەر (بڕوانە "**ئاشق**") ئامرازی موسیقایی دەگەڵ بەیت دەکار ناکرێ.

ناوەڕۆک و مەوزووعی بەیتەکان جۆراوجۆرن. هێندێکان تراژێدی و ئەویندارانەن، وەک: **مەم و زین، شۆڕمەحموود و مەرزینگان و خەج و سیامەند**. هێندێک‌یان باسی ڕووداوی مێژوویی و شەڕ و بەرەنگاری ئەمیرانی کورد دەگەڵ دەسەڵاتدارانی ئێرانی و عوسمانی دەکەن، وەک بەیتی **دمدم** یا **ھاپیرئاغای مەنگوڕ**. بڕێک‌یان باسی شەڕ و پێک‌دادانی ئەمیر و دەسەڵاتدارانی کورد دەگەڵ عێلات و عەشیرەتی دیکەی کورد دەکەن، بۆ نموونە بەیتی **عەبدوڵڵاخانی موکری**. هەروەها لە هێندێکاندا بابەتی ئایینی و مەزهەبی هاتوونە گۆڕێ، وەک بەیتی **جولەندی**، بەیتی **سواڵکەر** و بەیتی **قەبر**.

زۆربەک لە بەیتەکان، وەک **پیوازان** و **هەڵکەتی و خڕناڵ**، زۆرتر ئاوڕ لە باری هونەری بەیتبێژ و ژیانی بەیتبێژان دەدەنەوە. هێندێک لە بەیتەکان سەرەتا و ئەنجامێکی ئەخلاقی‌یان هەیە و بەشێکیش جەوهەر و دەروونمایەی شۆخی و گاڵتەجاڕی‌یان تێدا بەدی دەکرێ. وەک بەیتی **کوڕ و کچ**.

شکڵی جۆراوجۆر لە یەک بەیت (ناوچەیی یا زاراوەیی) دەبیندرێ کە لە باری درێژایی بەیتەکە. درێژی و کورتی دێڕەکان، ئاهەنگ و پێک‌هاتی لە باری هۆنە و پەخشانەوە، جیاوازی‌یان پێکەوە هەیە.

پێوەندی‌یەکی دەروونی بەهێز لە نێوان ئەدەبی نووسراوە و بەیتەکاندا هەیە. هێندێک لە شاعیرانی کلاسیک و نووسەرانی سەردەم لە گەنجینەی ئاسەواری ئەو بەیتوباوانە بۆ

ئافراندنی کاری ئەدەبی خۆیان کەلکیان وەرگرتووە (بۆ نموونە بڕوانە نووسراوەکانی: **قەیزیزادە، مووسائیلیان، رۆدینکۆ، تەمیران**). مەسەلەن مەم و زینی ئەحمەدی خانی (١١٠٥ی کۆچی ٩٤-١٦٩٣) کە لە بنەڕەتدا بەیتە، بۆتە حەماسەی نەتەوەیی گەلی کورد.

هەرچەند لە بەیتەکاندا مایەی فۆلکلۆری نەتەوەکانی تر دەبینرێ و هێندێکیان لە فارسی و عەرەبی وەرگیراون (**شێخی سەنعان، مێهر و وەفا، لەیلێ و مەجنوون، یوسف و زولەیخا**). بەڵام زۆرینەیان ریشە و ڕەچەڵەکی کوردییان هەیە.

بەیت لە هەموو ناوچەکانی کرمانجیوێژی (زاراوەی شیمالی) وەک ئێران، ئەرمەنستان، تورکیا، سووریا و عێراق و هێندێ ناوچەی سۆرانی (ناوەندی کوردستان)دا، یانی میرنشینەکانی بابان، سۆران و موکریاندا بەربڵاوە و بە سەر زارانەوەیە.

ئاڵوگۆڕی ژیانی دێهاتی لە پاش شەڕی دووهەمی جیهانی بوو بە هۆی کز بوون و کەم بوون و کەم بوونەوەی هونەری بەیتبێژی. بەرپا بوونی دام و دەزگای ڕاگەیاندن و ڕادیۆی دەوڵەتی (لە ساڵی ١٩٣٩ لە عێراقدا و ١٩٥٠ لە ئێراندا) بەیتبێژی لە برەو خست و لە هەمان کاتدا پەیدا بوونی زەبتی کاسێت بوو بە هۆی بووژانەوە و برەو پەیدا کردنی ئەو هونەرە لە ئێران و عێراقدا.

[گۆڤاری سروە، ژمارە ١٦٣، ل ٣١ و ٣٢، دوکتوورئەمیرحەسەنپوور (وەرگیراو لە ئەنسیکلۆپیدی ئیرانیکا، وەرگێڕاوەی **عەلی مەیمەندی**)]

٢) قسەوباسی دوور و درێژ و بێسەروبەرە.

مەسەل (٣٥٢١)

٣٥٢٢(٣٥٢١) * **بەیتی دەدمی بۆ بکەن/ بڵێن دەگری**

بۆ ئینسانی پیر و بەتەمەن دەکار دەکرێ.| هاوتای **ساڵی لە خولا/ خودای بڕیوە. کۆلکەی قوون سپی بوون. بەعومر. لەمێژینە.** ١٣٧٠a.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٣٥٢١)

٣٥٢٣(٣٥٢١) ≃ **دڵێی بەیتی بۆ گوێی دەکەن**

١) کەسێک کە لە کاتی قسە بۆ کردندا، گوێ نەداتێ یان هەر تێنەگا.

٢) ئینسانی ناحاڵی.| ئاواش دەگوترێ **وەک بەیتی بۆ گوێی بکەی(ئاوایە/ پێی وایە..).**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٥٢١)

٣٥٢٤(٣٥٢١) ⌘ **بەیت بۆ کردن**

١- بەیت بۆ کوتن. ٢- نەقڵ گێڕانەوە، دەردی دڵ کردن.

« یەک دانە ساحەتی بەیتی بۆ کردین.»

a٣٥٢٤(٣٥٢١) ⌘ **سەلای سەگ و بەیتی کەر پێ کردن**

« بەگژڕی ئەو شێخەی بەکێک خوێنی لە لووتی بێ، سەلای سەگ و بەیتی کەرت پێدەکەم.»

[ئەمیری: هاوارە بەرە١٠٢]

‖ بڕ- ٢٤.

ڕێکەوەندەکان (٣٥٢١)

٣٥٢٥(٣٥٢١) ☆ **بەیتبێژ**

کەسێک کە بەیت دەڵێ.

٣٥٢٦(٣٥٢١) ☆ **بەیت و باڵۆرە**

جگە لە مانا حەقیقیەکەی، بە گشتی بە هەموو بابەتەکانی ئەدەبی زارەکی دەگوترێ.

«حالەم سەبارەت بەو بەیت و باللۆرەی هەر خۆشیان ویستووم.»

[قالمطبون]

٣٥٢٧(٣٥٢١) ☆ **بەیتوباو**

فۆلکلۆر بە گشتی. **« بەو دەنگە خۆش و زوڵاڵەوە لاوک و حەیران و بەیتوباوی کۆنی بۆ دەگوتن.»**

[هێمن: چەپکێ گوڵ٥٣]

ڕێکەوەندەکانی تر (٣٥٢٧)

٣٥٢٨(٣٥٢٧) ☆ **بەیتوباو**

« ئەلحەمدولای چ کەچوکوێری و ناتەوارێکمان نیە، لە تەدەر خۆمان دەوڵەمەندین، چ بەیت و بارێکیشمان بە دووەوە نیە.»

[ئەمیری: هاوارەبەرە٩٠]

‖ بڕ- ٣٣٦٩.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٥٢٨)

٣٥٢٩(٣٥٢٨) ⌘ **بەیتوباو بۆ ڕێکخستن**

« براکانی لێی کەوتنە تۆپ‌وتەشەر، ناوونیشکەیەکی زۆریان دواخست و هەزاران بەیتوباویان بۆ ڕێک خست.»

[ازلجی: پێکەنینی گەدا ۱۰۸]

‖ بڕ ـ ۳۳۷۰.

۳۵۳۰(۳۵۲۱) ☆ **بەیتی بلە**

قسەیەک کە نەبڕێتەوە. بەم شێوانەش دەگوترێ: **بەیتی بلەیە، نایبڕێتەوە. بوو بە بەیتی بلەی. کردی/ کردێ بەیتی بلەی.** « ئیدی قسەی ئەوتان بۆ دەگێڕمەوە، مەیکەنە بەیتی بلە و بەردێکی لەسەر دانێن، دەیگوت: ئەو چەتە و دز و درۆزنانە، تێگرا و لێکرایان برادەری میرزان.»

[ئەمیری: میرزا ۱۳۰]

بی

دارێکی بێ‌بەری بەسێبەرە، پتر لە شوێنی شێ‌دار و پەنا جۆگە و ڕووباران دەڕوێ. گەڵاکانی درێژ و سادەن. مالات چاکی دەخۆن. لقەکانی ناسکن بۆ شووڵ و سەلە و سەوەتە چنین زۆر باشە. دارەکەی بۆ کەرەسە ساز کردن باش نیە و زوو دەرزێ. ناوی لاتینی ئەم دارە Salix و تونکڵی ئەم دارە مادەیەکی بە ناوی Salicine هەیە. کە بۆ تۆبەتێ و باداری کەلکی لێ‌وەردەگرن. بیکۆڵ. ویکۆڵ.

[ئانەنوازادە: فەرهەنگی‌هەرمان ۱۰۷]

« مەی لە دوور وەی لە دوور/ مەڕ لە دوور دێ‌یە/ مەمکێکت هەنار/ ئەوەی دیت بێ‌یە »

[فۆلکلۆر]

مەتەڵ (۳۵۳۱)

۳۵۳۲(۳۵۳۱) § بی تەڕ تاڵە

ـ دیارە بی بە تەڕی تاڵە. بەڵام کەسێک کە ئەو مەتەڵە داوێنێ هێند بە خێرایی دەیڵێ کە بەردەنگ فکری بۆی ناچێ.

۳۵۳۳(۳۵۳۱) § لێو تەڕە. دوونە. بی تەڕ/ تەڕە شێنە

بڕ = ۳۵۳۲.

بیانوو

« دەستێکە کیژان وەکۆکە بە بیانووی مەڕ خوێ‌دانێ/ وەرە پێریەکم بەسەر جەنازەکەی‌دا دە/ بڵێ

قەبری سیامەندە گۆڕ غەریبەکەم نەوعانی»

[خەلیلڵغا: خەج وسیامەند]

مەسەل (٣٥٣٤)

٣٥٣٥(٣٥٣٤) ✱ **بیانووی تڕێ نانی جۆیە**

بڕ= ٣٧٧/ ئـ.

٣٥٣٦(٣٥٣٤) ✱ **خەوی نایە بیانووی کێچە**

بڕ=٣٧٧/ ئـ.

٣٥٣٧(٣٥٣٤) ✱ **مێرد ئەگە لە ژنی لە بیانوو بوو دەڵێ: ئەگە ئاردی دادەبێژی قوونی/ قوونان دەبزێوی - ١٥٣/ئـ.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٥٣٤)

٣٥٣٨(٣٥٣٤) ⌘ **بیانوو پێ گرتن**

بیانوو هێنانەوە، ئیراد گرتن.

٣٥٣٩(٣٥٣٤) ⌘ **بیانوو پێ نەمان/ نەمان**

برانەوەی بیانوو بۆ ئەنجام نەدانی کارێک. بڕ= ٣٥٤٢.

٣٥٤٠(٣٥٣٤) ⌘ **بیانوو پێ نەهێشتن**

بڕینەوەی بیانووی کەسێک.

٣٥٤١(٣٥٣٤) ⌘ **بیانوو دیتنەوە**

عوزر و بیانوو هێنانە گۆڕ بۆ ئەنجام نەدانی کارێک، بیانوو داتاشین. **« میرحەج دەڵێ: بیانووان نەبینێ، لێم ئەگرێ مانێ/ دەبێ بڕوا سبەینانێ»**

[ئۆسکارمان: تۆحفە]

٣٥٤٢(٣٥٣٤) ⌘ **بیانوو لێ بڕان**

بڕ= ٣٥٣٩.

٣٥٤٣(٣٥٣٤) ⌘ **بیانوو لێ بڕین**

بڕ= ٣٥٤٠.

٣٥٤٤(٣٥٣٤) ⌘ **بیانوو لێ بڕینەوە**

وەڵام دانەوەی هەمووی ئەو عوزر و بیانووانەی کە یەکێک بۆ ئەنجام نەدانی کارێک دەیانهێنێتەوە.

٣٥٤٥(٣٥٣٤) ⌘ **بیانوو لێ‌نەبڕان**

نیـــانی پڕبیانوو. « **کیژە شاریەکە کە عادەتی بە ... گرتووە بەهانەی لێ‌نابڕێ.**»
[ممزاز: چێشتی مجێور٨]

٣٥٤٦(٣٥٣٤) ⌘ **بیانوو وە دەست/ وە گیر کەوتن**

« **... هەر ئاوران دێنێ، لە وەی دەگەڕێ بیانووی وە دەست کەوێ، دووقڕانی لە سەر بەری دەستیەتی بۆ شەڕێ.**»
[ئەمیری: میوز١٨١١]

٣٥٤٧(٣٥٣٤) ⌘ **لە بیانوو بوون**

لە خۆوە و بێ هیچ بەلگەیەک بیانوو پێ گرتن.

٣٥٤٨(٣٥٣٤) ⌘ **لە کەسێک لە بیانوو بوون**

٣٥٤٩(٣٥٤٨) ▬ شێخ مەحمەد ئاشقی یای حەلیمی باپیرئاغای بێکۆسن بوو. یای حەلیم زەلامێکەی دە وەی‌دا نەبوو. لە گلێنانی‌ڕا بۆ کونەکێچێ دوو بارگینی وەستاند. شێخ کوتبووی ئەگە مێردم پێ بکا دیهێنم. یای حەلیم ولامی ناردبۆوە: شێخ ئەگە بتوانی لاقێکم هەڵێنێتەوە مێردی پێ دەکەم. شێخ کوتبووی وەڵلا لێم لە بیانوویە. دەنا ئەگە نیشتیای لێ بێ لە جیات لاقێکی هەرتک لاقم بۆ هەڵدێنێتەوە.‖ بر= ١٥٨/ ئ.

ڕێکەوەندەکان (٣٥٣٤)

٣٥٥١(٣٥٣٤) ☆ **بڕوبیانوو**

ئاواڵ‌دوانەن. « **جا ئەدەرێک برو دەگەڵیان نەدەنووست. ژن لێی وە بڕوبەهانە کەوتن...**»
[ڕەسووی ئاوری: نەقل]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٥٥١)

٣٥٥٢(٣٥٥١) ⌘ **بڕ و بیانوو لێ بڕین**

« **دەبمە مەلایەکی عیلمزانە/ لە دەورتدا دەتێم فەقێیانە/ دەرتدێنم بە عیلمی کتێبانە/ لێت دەبڕم**

بڕوبەهانە»

[شاهرۆخ: چیرۆکوبەیتی کوردی،۲٤]

‖ بڕ ← ٣٥٤٠ و ٣٥٤٣.

بیبار

١) نیــوت.

٢) سەوزەیەکە تیژ و ناوک بەتۆو.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣٥٥٣)

٣٥٥٤(٣٥٥٣) ≈ **دمڵێی بیباری خواردۆ**

زوو توورە دبێ.‖ هاوتای **دمڵێی تووتن و بیبارە. دمڵێی گڕالکە.**

ڕێکەوەندەکان (٣٥٥٣)

٣٥٥٥(٣٥٥٣) ☆ **بیـبار**

کەـیک کە زوو دەرهەڵدەبێ.

٣٥٥٦(٣٥٥٣) ☆ **دەبیبار**

بێ حەیا.

بیر

یاد، هزر و فکر.

باوەڕ (٣٥٥٧)

٣٥٥٨(٣٥٥٧) ◊ نەوەی نوێژێ خراپ بکا، خەوتی لەبیر نامێنن.

مەسەل (٣٥٥٧)

٣٥٥٩(٣٥٥٧) ✱ **ئەگەر بووی بە میر، خوڵای پکەوە بیر.**

٣٥٦٠(٣٥٥٧) ✱ **بیری منداڵی/ منداڵیە تیژە**

یاد و بیرەوەری و بەسەرهاتەکانی سەردەمی منداڵی لە بیر ناچنەوە.

٣٥٦١(٣٥٥٧) * **سووری دی سەپانی/ سەمای لە بیر چۆوە**

لە بیر چوونەوە و بێبایەخ بوونی کەس، شت یا دیاردەیەک بە هۆی پەیدا بوونی جۆری نوێیەکەی.

٣٥٦٢(٣٥٥٧) * **فێرکردان فێریان مەکە، دەنا لە بیریان مەکە**

ئەگەر کەسێکت بە چاکەی خۆت فێر کرد، چاکەی لێ مەبڕە.

٣٥٦٣(٣٥٥٧) * **کەر جۆی ببینێ کاری لە بیر دەچێتەوە**

٣٥٦٤(٣٥٥٧) * **نە مار کلکی لە بیر دەچێ نە باغەوان کوڕ**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و نامالڕستەیی (٣٥٥٧)

٣٥٦٥(٣٥٥٧) = **ئابڕووی چوو، حەیای چوو، چەمەدانەکەی لە بیر چوو - ٢٣/ ش.**

٣٥٦٦(٣٥٥٧) = **لە بیر کەس نەدەچوو**

(لە کاتی داوا کردن و چاوەڕوانییەک دا دەگوترێ.)‖ ئەگەر ئەو پیاوەتییەت دەگەڵ کردبام منەتی زۆر بوو، جێی سپاس و بێزانین بوو.

a٣٥٦٦(٣٥٥٧) = **لە بیرم بێ، لە بیرت چێ، تسی گورگی لە زمینت چێ**

لە کاتی چۆڵەمەشکێندا دەڵێن.

٣٥٦٧(٣٥٥٧) = **وەک خەون وە بیرم دێ**

(لە کاتی باس و گێڕانەوەی بیرەوەری یان بەسەرهات و ڕووداوێکدا دەگوترێ.)‖ زۆر بە کورتی لە بیرم ماوە.

ڕێکەوەندەکان (٣٥٥٧)

٣٥٦٨(٣٥٥٧) ☆ **بیرەخەو**

خەوی سووک، خەوێک کە ئەوەندە قووڵ نەبووبێ کە ئاگا لە ئینسان ببڕێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٥٦٨)

٣٥٦٩(٣٥٦٨) ⌘ **چاو دە بیرەخەو ڕاچوون**

خەوتنێکی سووک، سەرەتای خەو لێ کەوتن.

٣٥٧٠(٣٥٦٨) ⌘ **دە بیرەخەو ڕاچوون**

بڕ - ٣٥٦٩.

۳٥۷۱(۳٥٥۷) ☆ **بیرهۆش**

بڕ = ۳٥٦۸.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۳٥۷۱)

۳٥۷۲(۳٥۷۱) ⌘ **چاو دە بیرهۆش/ بیرهۆشەوە ڕاچوون**

بڕ = ۳٥٦۹.

۳٥۷۳(۳٥٥۷) ☆ **لە بیر بردنەوە**

بردنی هۆشی کەسێک و لە مێشک بردنە دەری مەسەلە یا قسەکەی.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۳٥۷۳)

۳٥۷٤(۳٥۷۳) ⌘ **لە بیر خۆ بردنەوە**

پشت گوێ خستن.

۳٥۷٥(۳٥۷۳) ⌘ **نێوی خۆ لە بیر بردنەوە**

دەرد پێ کردن. **« حەزرەتی مووسا کوتی: کەس لە من عالمتر نیە، خودا وای لێ کرد لە سەر کێوی توورێ نێوی خۆی لە بیر بردەوە...»**

[مەهەدحوسێن: هەڵەهەت]

۳٥۷٦(۳٥٥۷) ☆ **لە بیر بوون**

لە مێشکدا بوون. لە بیر نەکردن.

باوەڕ (۳٥۷٦)

۳٥۷۷(۳٥۷٦) ◊ ئەگە هازەت لە گوێی هات دەمێ ئەوانە دووبات کەیەوە: **قەبرم لەبیرە، مردنم لە بیرە، دەوڵەتی هاڕوون و قاڕوونی هەر لە حەرز بێ.**

۳٥۷۸(۳٥٥۷) ☆ **لە بیر چوونەوە**

لە بیر کردنی شت یا مەسەلەیەک بە یەکجاری.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣٥٧٨)

٣٥٧٩(٣٥٧٨) ← ئەگەر/ ئەگە گەورە بووی لە بیرت دەچێتەوە - ٢١٥٦/ ش.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٥٧٨)

٣٥٨٠(٣٥٧٨) ⌘ نێوی خۆ لە بیر چوونەوە

بر- ٤٢٤/ ش.

٣٥٨١(٣٥٥٧) ☆ وە/ بە بیر کردن

فەرامۆش کردن، لە یاد کردن. « یان ئەو مەجالانەت وەبیر کردوون/ ئەگە حەوت ساڵان بە سواری کەرەشینیم دەگێڕای دە وڵاتی»

[خلە نەوزی: برابەۆک]

٣٥٨٢(٣٥٥٧) ☆ وە بیر هاتن

لە بیر نەچوون، فەرامۆش نەکردن. « کوڕە نەتۆ بە بیرت نایە ئەگە ئەمن نەتۆم حەوت ساڵان دەگێڕا بە کۆڵێ...»

[خلە نەوزی: برابەۆک]

« دایکی بەنگینە دەڵێ: ڕۆڵە لە خۆم نەفیری/ نەتوو ئەمەگی دایکی فەقیرت وە بیرێ»

[ئۆسکارمان: ئۆجەقە]

٣٥٨٣(٣٥٥٧) ☆ وە بیر هاتنەوە

دوای لە یاد چوون کەوتنە خەیاڵەوە.

٣٥٨٤(٣٥٥٧) ☆ وە بیر هێنان

لە فەرامۆش کردنی شتێ ڕزگار کردن، بیر خستنەوە.

٣٥٨٥(٣٥٥٧) ☆ وەبیر هێنانەوە

وە بیر هێنان. « جا برایم ئەمەگەکانی وە بیر میرانی هێناوە و بانگی میرانی کرد.»

[قادر قادرپور: برابەۆک]

٣٥٨٦(٣٥٥٧) ☆ هاوبیر

لە بیر و ڕادا وەکو یەک.

٣٥٨٧(٣٥٥٧) ☆ هەردە بیر

وازوازی، هەردەمی.

بیر

چاڵاو.

مەتەڵ (٣٥٨٨)

٣٥٨٩(٣٥٨٨) § چوومە سەر پردێکی
کەوتمە ناو/ نێو بیرێکی

– چەکمە

٣٥٩٠(٣٥٨٨) § هەتا بیبڕی هەر درێژ دەبێ

– بیر

فڕ (٣٥٨٨)

٣٥٩١(٣٥٨٨) ● **دەگەڵ تۆمە مامەپیرە**
دەت تەنگوتکە هەویرە
وەرە تێر بخۆوە لەو بیرە

[مامەخالە : شەرەفی بەرەسلانی و بەرازان]

مەسەل (٣٥٨٨)

٣٥٩٢(٣٥٨٨) * **بە دەرزی بیر هەڵناقەندرێ**
بڕ = ٢٤٣٧.

٣٥٩٣(٣٥٨٨) * **بەردێکی شێتێک دە بیرێ باوێ بە سەت ناقڵان نایەتە دەر** - ٥٨٢/ ف.

٣٥٩٤(٣٥٨٨) * **پیاو کەوتە بیری چ گەزێک و چ چل گەز**
بۆ ڕێبەرییەک بار دەبێ لەگەڵ: **گۆم هەتا قووڵ بێ مەلەی خۆشترە.**

ڕێکەوەندەکان (٣٥٨٤)

٣٥٩٥(٣٥٨٨) ☆ **بیراو** - ١٢٠٤/ ف.

بیراز

بڕ = ٣٥٩٧.

ڕێکەوەندەکان (٣٥٩٦)

٣٥٩٧(٣٥٩٦) ☆ **بیرازکردن**

گڕنی گڕنی کردنی بەرداش.

مەسەل (٣٥٩٧)

٣٥٩٨(٣٥٩٧) * **ئاش هەتا بیرازی نەکەی گەنمی ورد ناکا** - ٣٧٨/ ئـ.

ئاواش دەگوترێ **ئاشی بیراز نەکەی ئاردی ورد ناکا.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٥٩٧)

٣٥٩٩(٣٥٩٧) ⌘ **بیراز کردن**

لێدان و دارکاری کردن.

٣٦٠٠(٣٥٩٦) ⌘ **بیراز هاتن**

١) پێویستی بەرداش بە بیرازکردن.

٢) وەعدی لێدان و دارکاری هاتن.

بیرۆ

نەخۆشییەکی پێستە. پێست سوور هەڵدەگەڕێ، هەڵدەمێ، بلۆقی دەکا و زۆر بەخوروویە.

داوودەرمان (٣٦٠١)

٣٦٠٢(٣٦٠١) ✠ بۆ ئەوەی بیرۆ خرووی بشکێ بەفری ڕێدەخشێنن.

٣٦٠٣(٣٦٠١١ ✠ بە تفی ئەو کەسەی نەگە لە بەریەتی خمنەی دەگرنەوە و تێی‌دەدەن.

٣٦٠٤(٣٦٠١١ ✠ چەپچەپی‌یان دەکوتا و لێ‌یان دەنا، دەمز بلۆقێک، بلۆقەکەیان دەدڕی و خەڵاس دەبوو .

ڕێکەوەندەکان (٣٦٠١)

٣٦٠٥(٣٦٠١١ ☆ **ئیشکەبیرۆ** - ٢٥٤٥/ ئـ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٣٦٠٥)

٣٦٠٦(٣٦٠٥١ ≈ **قوونی کەرێ سلامەلێ/ ئیشکەبیرۆم لێ هەلۆەرێ** - a٢٥٤٥/ ئـ.

٣٦٠٧(٣٦٠١١ ☆ **گیابیرۆ**

ناوی گیایەکی گوڵزەردە بیرۆی پێ چا دەبێتەوە.

٣٦٠٨(٣٦٠١١ ☆ **تەڕبیرۆ**

≈ ٣٦٠٥

بیسمیلا

بە ناوی خودا.

باوەڕ (٣٦٠٩)

٣٦١٠(٣٦٠٩١ ○ دێوەزمە شەوانە خۆ دێنێتە سەر ڕەنگی خەلکی و بە ماڵاندا دەگەڕێن و خەلکی دەگەڵە خۆ دەبەن و وەک جنۆکان بە بیسمیلایی ون دەبن.

مەتەڵ (٣٦٠٩)

٣٦١١(٣٦٠٩١ ؟ سەری نانی و بنی نانی

- بیسمیلا و ئەلحەمدولیلا

مەسەل (٣٦٠٩)

٣٦١٢(٣٦٠٩١ * **ئێستا نەمکوت/ نەمکوتوە بیسمیلا، کوتی ئەلحەمدولیللا** – ٢١٧٢/ ئـ.

٣٦١٣(٣٦٠٩) ⌘ **بیسمیللا لە سفرەی خاڵی ناکرێ**

دەست پێ کردنی کار کەرەسەی دەوێ.

٣٦١٤(٣٦٠٩) ⌘ **ترخێنە بیسمیللای ناوێ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٦٠٩)

٣٦١٥(٣٦٠٩) ≈ **بیسمیللا**

١) شێوەڕستەی سەیرمان. «بیسمیللا ئەوە بۆ دەکەی؟»

٢) لە کاتی بینینی کردوەیەکی ناناسایی لە منداڵ: ڕاچڵەکین. زۆر گریان/ پێ کەنین. فێ گرتن و... دەگوترێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٦٠٩)

٣٦١٦(٣٦٠٩) ⌘ **وەک جنۆکەی بیسمیللا لێ کراو**

حاڵی کەس یا شتێک کە لە نەکاو ون دەبێ.

ڕێکەوەندەکان (٣٦٠٩)

٣٦١٧(٣٦٠٩) ☆ **بیسمیل(کردن)**

شووشتنی شتی مندار کە بیسمیللای لەسەر دەڵێن.

ڕێکەوەندەکانی تر (٣٦١٧)

٣٦١٨(٣٦١٧) ☆ **پووربیسمیل**

برتی‌یە لە نیشانی حەمبەلی.

٣٦١٩(٣٦٠٩) ☆ **بیسمیللایی (کردن)**

کوتنی بیسمیللا.

باوەڕ (٣٦١٩)

٣٦٢٠(٣٦١٩) ٥ نەگە لەسەر نانی بیسمیللایی نەکەی شەیتان دەگەڵت دەخوا.‖ بڕ= ٣٦٢٥.

٣٦٢١(٣٦١٩) ٥ بۆ نان خواردنێ دەبێ پارووێک بخوری جا بیسمیللایی بکری.

٣٦٢١a(٣٦١٩) ٥ پێش نان خواردن نەگە بیسمیللای نەکەی شەیتان نانت دەگەڵ دەخوا.
بڕ= ٣٦٢٣.

٣٦٢٢(٣٦١٩) ٥ مار زۆر گەورەیە. نەگە بیسمیللایی بکەی و تێیهەڵکەی وێی هەر دەکەوێ.

٣٦٢٣(٣٦١٩) ٥ هەر کارێکی دەکرێ دەبێ بیسمیللایی دەگەڵ بکرێ. تەنانەت سەرجێیی کردنیش.
‖ بڕ= ٣٦٢٦.

٣٦٢٤(٣٦١٩) — شەیاتینی "عەلیبەردەشان"یان بردە داوەتێ. دەگەڵ "قوڵەشین"ی . شایەری جنۆکان. کەوتنە بەندان. "بکێ و نەکێ" کچی شەیاتینییان بوون. عەلییان خۆش دەویست. کوتیان: ئەچی بیسمیللاییبە بکەی! هەڵت دەدێرن. قوڵەشین کوتی: ئەتۆ بە من ناوێری. ئەویش کوتی: نە ئەمڕۆ بوو نە سبحانێ/ بیسمیللا وەرە مەیدانێ. هەر وای کوت و هەڵیانداشت. ڕاوچییان لە جابەشاخانیان هێناوە دەرێ.‖ بڕ= ٩١٥/ ف.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣٦١٩)

٣٦٢٥(٣٦١٩) — **ئەرێ قەت بیسمیللایی دەکەی**

بۆ کەسێک دەگوترێ لە نانی تێرخواردنی نەبێ و لەسەر سفرەی نەکشێتەوە. بڕ= ٣٦٢٠.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٦١٩)

٣٦٢٦(٣٦١٩) ✱ **بیسمیللایی دەگەڵ نەکران**

بۆ منداڵی بەدفەڕ و ناجسن دەکار دەکرێ. « سوێندێ بخوی بڵێی منداڵی ئەڵمان هیچی بیسمیللاییان دەگەڵ نەکراوە سوێندت لێ ناکەوێ.»

٣٦٢٧(٣٦١٩) ✱ **بیسمیللایی کردنەوە**

بڕ= ١١٧٤/ ف.

بین

هەناسە، پشوو.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٦٢٨)

٣٦٢٩(٣٦٢٨) ⌘ **بینخواردنەوە**

هەناسە هەڵکێشان و دە سینگدا ڕاگرتنی لە کاتی لێدانی شەشاڵ و توورزەلە.

بڕ= ٣٦٣١ و ٣٦٣٣.

٣٦٣٠(٣٦٢٨) ⌘ **بین پێومنان**

دم پێومنان بە شتی ناوەکی و خەلاس کردنی بە یەکجار.

٣٦٣١(٣٦٢٨) ⌘ **بینڕاگرتن**

هەناسە لە سینگدا ڕاگرتن، پشوو نەدانە دەر.

٣٦٣٢(٣٦٢٨) ⌘ **بین/ بینە کێشان**

هەناسە دە سینگدا ڕاگرتن کاتی خۆ قووم کردن و چوونە بن ناو.

٣٦٣٣(٣٦٢٨) ⌘ **بین لێ خواردنەوە**

بڕ= ٣٦٢٩.

ڕێکەوەندەکان (٣٦٢٨)

٣٦٣٤(٣٦٢٨) ☆ **یەکبین**

١) یەکپشوو، یەکسەر، بێ تێوبڕ. **« ماڵتە ئەو هەتیوە لە تولحی بەیانێوە یەکبین دەیلێ.»**

٢) بڕ= ٣٦٣٠.

بینایی

هێزی چاو، سۆمایی.

ڕێکەوەندەکان (٣٦٣٥)

٣٦٣٦(٣٦٣٥) ☆ **بینایی چاو**

بڕ= ٣٣٧٧.

٣٦٣٧(٣٦٣٥) ☆ **بینایی چاوان**

برێتییە لە خودا. **« بە قوربانت دەبم بینایی چاوان/ قوربوولی بۆ دەکەی تۆ سووچ و تاوان»**
[هێمن: ناڵەی‌جودایی٨٦]

« بەو مووسایەی کەم نەگە هەزار و یەک کەلیمەی عەرزی بینایی چاوان دەکرد لە سەر کێوی تووری »

[خەلیلخان: گولی]

بینین

دیتن.

مەسەل (٣٦٣٨)

٣٦٣٩(٣٦٣٨) ⁜ **دنیا ڕووی پێزینگی/ پێزینگە، چۆنم ببینی ئاوا/ ئاوات دەبینم**

بڕ = ٣٦٦٦.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالڕستەیی (٣٦٣٨)

٣٦٤٠(٣٦٣٨) ≈ **بمبینە، دەتبینم**

بڕ = ٣٦٦٦.

٣٦٤١(٣٦٣٨) ≈ **دەتبینمەوە**

بڕ = ٢٣٨/ ش.

بیور

تەور.

مەتەڵ (٣٦٤٢)

٣٦٤٣(٣٦٤٢) § مامێکم هەیە بە لینگێکی

دەچێتە شەڕی گوندێکی

— بیور

مەسەل (٣٦٤٢)

٣٦٤٤(٣٦٤٢) ⁜ **دار ساڵ دوازدەمانگە نیزاعی دەگەڵ بیوری/ بیوری یە**

دوو کەس کە دانوویان پێکەوە ناکوڵێ و دایمە شەڕیانە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٦٣٨)

٣٦٤٥(٣٦٤٢) ⌘ **تڕ بە بیور نەشکان**

بڕ- ٥٣٢/ ش. ١٦٢٥/ ش.

٣٦٤٦(٣٦٤٢) ⌘ **ملی کەسێک بە نۆ بیوران نەشکان**

بۆ ئینسانی ملئەستوور دەکار دەکرێ.| هاوتای ئەوە **گویٚ پەڕەی ملێتی. ملی دملێی تاجۆیە.** ٣٦٤٧.

٣٦٤٧(٣٦٤٢) ⌘ **ملی کەسێک بە حەوت/ نۆ بیوران دانەهاتن**

بڕ- ٣٦٤٦.

بێر

کۆ کردنەوەی ئاژەڵ بۆ دۆشین.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٦٤٨)

٣٦٤٩(٣٦٤٨) = **بێرئاوا**

سلاو و ماندوو نەبوونی ڕێبوارە لە بێری.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٦٤٨)

٣٦٥٠(٣٦٤٨) ⌘ **لابێر بۆ گرتن**

دەنگ دان و هەڵ کردنی مەڕ بۆ سەر بێر. **« هەموو ڕۆژێ بە پێنووی کاوڕۆکە وەرە بۆ ئێرە/ بە هاسکانم لە بۆ بگرەوە لابێر لابێرە»**

[خلە دەرزی: ئازیزە]

٣٦٥١(٣٦٤٨) ⌘ **لەبێر دان**

دۆشینی مەڕ بە شێوەی بێر. شێوەی دیکەی مەڕ دۆشین دەستە دۆیە. کە بە پێچەوانەی شێوەی پێشوو مەڕ کۆ ناکرێتەوە و هەروا دە نێو مەڕەکەی دەکەون و دەی دۆشن.

٣٦٥٢(٣٦٤٨) ⌘ **مەڕ لەبەر بێر بوون**

کۆ کرانەوە و دۆشرانی مەڕ. **« ئەمسان مردن لە کاکی خۆت گەلێ نزیکە، مەر بەخێرێ/ ئەمسا ماچ کردن کەنگێ خۆشە/ فەسڵی نیوەڕۆیە، مەڕۆ، مەڕ لە بەر بێرێ»**

[مەحمەل: حەیران]

فڕ (٣٦٤٨)

٣٦٥٣(٣٦٤٨) ● **ئەتۆی پیرێژنەی هەولێری**

لێم کەوتوویە گەرمەسێری

خۆت هەلکردۆ بۆ بەرێزی

ئەو کیرەت دە کونی ئەستێری

ڕێکەوەندەکان (٣٦٤٨)

٣٦٥٤(٣٦٤٨) ☆ **پێرەدۆش**

١) ئەو کەسەی بە حەق (پوول و...) ئاژەڵ دەدۆشی. « **... ڕۆژی بازاڕی خوێرگەی/ لەکن مالی قەلایە/ جحێل دەستەدەستە بوون/ هاتنە سەیری تووبایە/ شیرەشکی لە خۆی داوە/ پێرەدۆشی ئاغایە** »

[پاپانیانی: کانی مرادان١٤٦]

٢) دەفری شیر تی‌دا دۆشین.

٣٦٥٥(٣٦٤٨) ☆ **پێرەمەڕ**

کاتی مەڕدۆشین. کاتی پێرەدۆش.

٣٦٥٦(٣٦٤٨) ☆ **دارپێر/ پێرە**

داری ڕایەڵ‌کراوی نێوان دۆشراو و نەدۆشراو لە کاتی مەڕ دۆشیندا.

٣٦٥٧(٣٦٤٨) ☆ **ڕانەپێر**

هێنانەوەی مەڕ بۆ نێو دێ بۆ دۆشین.

٣٦٥٨(٣٦٥٦) ☆ **ڕانەپێر کردن**

دۆشینی مەڕ لە ناو دێ‌دا.

٣٦٥٩(٣٦٤٨) ☆ **سەرپێر**

١) کەسێک کە لە سەر پێر، حەیوان بۆ پێری دەگری. « **بۆخۆم دەبم بە سەرپێر/ ئاسکی دەگرم بە پێری/ تاولێکی بۆ هەلدەدەم/ لە بنەی بادینەکوێری** »

[قالەشین]

٢) یەکەم حەیوانێک کە لە بێردا دەدۆشرێ.

٣٦٦٠(٣٦٤٨) ☆ **شەوبێر**

دۆشینی مەڕ و ماڵات لە شەودا.

٣٦٦١(٣٦٤٨) ☆ **مەرپێر**

کاتی هێنانەوەی مێ گەل بۆ دۆشین.

٣٦٦٢(٣٦٤٨) ☆ **مەرپێرە**

دەمی دۆشینی مەڕ.

بێژینگ

دەفرێکی خڕی هەندێک قووڵە. بەقەرا دەفەیەک دەبێ. بنەکەی تۆڕی سیمی کون کونی تێ کراوە. دەوروبەری دارەکە بە خەرکەمان خوار دەکەنەوە. بۆ دابێژتن کەڵکی لێوەردەگرن. بێژینگ لە پەیوەندی دەگەڵ ئەو شتەی کە پێی دادەبێژن گەورە و چووک و کونی ورد و درشتی هەیە(هێلەگ. داشگیر. باڵەکەو. سەرەد).

باوەڕ (٣٦۶٣)

٣٦٦٤(٣٦٦٣) ٥ مندالی ساوا، لە ترسی ناڵ و شەوە، هەتا حەوترویەک لەسەر بێژینگ دەنوێنن. « لەسەر بێژینگ لە فێلی ناڵوشەوە پارێزراوم...»

[هێمن: چەپکی گوڵ١٨]

« ... نێوکی دەبڕن و دەیهاوێنە سەر بێژینگ تا حەوتووی دەچێ.»

[ئۆسکارمان: ئۆ-حفه١٠٤]

« ئەوە ئەوڕۆکانە دادەپێچمەوە، دادەنێمەوە لەسەر کەوێ/ هێنەدەت لای لایی بۆ دەکەم هەتا خەوت لێ دەکەوێ»

[پاپانیانی: کانی مرادان١٧]

ا بڕ= ٦٦٥/ ش هەتا ٦٧٢/ ش.

مەتەڵ (٣٦۶٣)

٣٦٦٥(٣٦٦٣) § لە سەری ساوە

لە بنی کرێوە

— بێژینگ

مەسەل (٣٦٦٣)

٣٦٦٦(٣٦٦٣) * **دنیا ڕووی پێڕینگی/ پێڕینگە، چۆنم بینی ئاوا/ ئاوات دەبینم**

هاوتای **بۆم بە، بۆت دەبم. بمبینە، دەتبینم. دنیا دار بە دارە. دنیا دەستەواوە. قەرز بە قەرز.**

٣٦٦٧(٣٦٦٣) * **دووان ڕاونیانە پێڕینگی: ئەتۆ چۆن دەڕوانیە من، ئەمنیش وا دەڕوانمە تۆ**

بڕ = ٣٦٦٦.

٣٦٦٨(٣٦٦٣) * **هەموو کەس پکا دەنگی، ئەتۆ پچۆ/ بچۆ بن پێڕینگی**

١) کەسێک دەبێ ڕەخنە لە کار و کردەوەی کەسێک بگرێ کە بۆخۆی ئەم ئیرادانەی تێدا نەبێ.

٢) حەقی خۆ زیاتر بە لاوە هاتن.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣٦٦٣)

٣٦٦٩(٣٦٦٣) ≈ **پێڕینگێکی بە ڕووتەوە بگرە**

حەیا بکە. شەرمێ بکە. خەجاڵەتی بکێشە.

٣٦٧٠(٣٦٦٣) ≈ **لێی گەڕێ هەتا ئێواری پێڕینگێک چاوان دەردێنێ**

مەسەلە بۆ ئینسانی زاڵم.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٦٦٣)

٣٦٧١(٣٦٦٣) ⌘ **ئاو دە پێڕینگ کردن - ٩٠٦/ ئـ.**

٣٦٧٢(٣٦٦٣) ⌘ **بە پێڕینگ ئاو هێنان/ کێشان ٩٥٠/ ئـ.**

٣٦٧٣(٣٦٦٣) ⌘ **پێڕینگ بردنە بەر مانگا**

بڕ = ٤١، ١٢٩.

٣٦٧٤(٣٦٦٣) ⌘ **قسە لە پێڕینگ دان**

هاوتای **قسە جووتن. ٢٢٢٩.**

ڕێکەوەندەکان (٣٦٦٣)

٣٦٧٥(٣٦٦٣) ☆ **بنپێڕینگ**

ئەوی لە پێڕینگ دەکەوێ. بنژێل.

٣٦٧٦(٣٦٦٣) ☆ **پێزینگ فرۆش**

کەسێک کە پێزینگ دەفرۆشێ. ساڵان لە موکریان زۆرتر کاری دۆم و قەرەچی‌یان پێزینگ‌فرۆشی بووە.

ڕێکەوەندەکانی تر (٣۶٧۶)

٣٦٧٧(٣٦٧٦) ☆ **پێزینگ فرۆش**

بێ‌حەیا و ڕووهەڵماڵاو.

بێستان

جێگای کردنی زەرعات (کاڵەک، شووتی، هاروێ، باینجان و ...). « **دەڕوا بەرەو کوێستان/ مەمکی قیت ڕاوەستان/ بوون بە باغ و بێستان/ لە بۆ خزم و دۆستان**»

[پاپانپهانی: کانی مرادان٣٦]

« **ماڵە خودای بێ ئاوا/ بێستانی سوور و ساوا/ چ پووڵمان پێ نەداوە**»

[پاپانپهانی: کانی مرادان ١٧٤]

a٣٦٧٨(٣٦٧٨) ــ ساڵێکی بێستانی مامۆستا هێمن ترترە لێی‌دەدا و بەشی زۆری دەفەوتێ. مامۆستاش لە داخان ئەو شێعرەی بۆ دەنووسێ: « **هاتی و ڕزقی هەموو خەڵکت بڕی ئەی ترترە/ من بە یەک تر تەلـسم و تۆ دوو تری ئەی ترترە** »

b٣٦٧٨(٣٦٧٨) = کەڵە بە ترترەی دەڵێ: ئەمن ئەوە دەچم بۆ گیانی بێستانێ. ئەگە بۆم فوو درا ئەوە هیچ. دەنا بۆ خۆت وەرە! ئەگە هەر نەشبوو لە دووی گەزۆ و مێشوولەی بنێرە.

باوەڕ (٣۶٧٨)

٣٦٧٩(٣٦٧٨) ◊ بۆ پاراستنی بێستان لە چاووزار یا دوعایان دەنووسی و لە داری‌یان قایم دەکرد. یان سەرەکەریان بە دارئوە دەکرد .

مەسەل (٣۶٧٨)

٣٦٨٠(٣٦٧٨) * **بێستان بێ سەرەکەر نابێ**

بڕ ــ ٣٦٨١.

٣٦٨١(٣٦٧٨) * پێستان و بێ‌سەرەکەر؟

لە هەموو شوێنێک و لە هەر هەلومەرجێک‌دا نیشانی خراپ و لا و بێ‌کەڵک، پەیدا هەر دەبێ.

a٣٦٨١(٣٦٧٨) * پێستانم سیرە و ڕەپستەم کیرە

بڕ = ١٦٢/ ڤ و ١٨٤٧/ ڤ.

٣٦٨٢(٣٦٧٨) * ساحێب/ سێحەب باغ و پێستانان، شەرمەزارن زستانان

چونکە چی‌یان نیە بیدەن بە خەڵک.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ناماڵڕستەیی (٣۶٧٨)

٣٦٨٣(٣٦٧٨) ≈ پێستان وەک کوچک و کەڵەکی کەوتبۆ سەریەک

حالی پێستانێک کە زۆری پێوە بێ.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣۶٧٨)

٣٦٨٤(٣٦٧٨) ⌘ بۆن تێ‌کەوتنی پێستان

سەرەتای گەیشتنی پێستان. « پێستانەکە بۆنی تێ‌کەوتوە.»

٣٦٨٥(٣٦٧٨) ⌘ تەرزهاویشتنی پێستان

بڕ = ٣٦٨٨.

٣٦٨٦(٣٦٧٨) ⌘ دەسکەداسە بوونی پێستان

(زۆرتر بۆ هاروێ دەگوترێ.)| بڕ = ٣٦٨٤.

٣٦٨٧(٣٦٧٨) ⌘ دە گوڵدا بوونی پێستان

« پێستان هەر دە گوڵدا بوو ڕاویان نایێن.»

[هەژار: چێشتی مجێور١٣٤]

٣٦٨٨(٣٦٧٨) ⌘ قۆڵهاویشتنی پێستان

مەبەست ئەو قۆڵمیە لە بڕکە دەری دەکا.| بڕ = ٣٦٨٥.

٣٦٨٩(٣٦٧٨) ⌘ لەبەر کەوتنی پێستان

« ساڵ دەرەنگ بوو، پایز داهات... پێستان لەبەرکەوتن، بڕکە هەڵکێشران...»

[هێمن: چەپکێ گوڵ]

ڕێکەوەندەکان (٣٦٧٨)

٣٦٩٠(٣٦٧٨) ☆ **پێستانڕن**

ئەو کەسەی کە بەری پێستان لێ‌دەکاتەوە.

مەسەل (٣٦٩٠)

٣٦٩١(٣٦٩٠) * **کاڵەکخۆری یان پێستانڕن؟**

لەسەر قازانج و دەسکەوتی خۆت بە، بە بێ ئەوەی لە چەندوونی کارەکە بپرسی. «...- جا
بڵێی قەت ئەوە جێبەجێ بێ؟ - ئەتۆ چت لەوەی داوە؟ کاڵەکخۆری یا پێستانڕن؟»

٣٦٩٢(٣٦٧٨) ☆ **پێستانی خێزی**

بڕ= ٣٦٩٣.

٣٦٩٣(٣٦٧٨) ☆ **پێستانی چۆمی**

لە بەستێنی چۆمی، جێیەک کە بەهاری چۆم گرتبێتی و نیشک بووبێ، قوڵکەی دەدەنەوە هەتا دەگاتە تەڕایی‌یە. مستێکی خۆڵەمێش تێ‌دەکەن و دەنکێکی شووتی تێ‌داوێن و پڕی دەکەنەوە. شووتی وای پێوە دەبێ لاسکەکەی بەقەد قامکی بەشەرێ و پیاو دەبێ وەک کەرێ سواری بێ.| بڕ= ٣٦٩٧.

٣٦٩٤(٣٦٧٨) ☆ **پێستانەدێم**

تاڵکە و شووتی لێ‌دەکرێ و تامیان وەک دۆشاوی وایە.

« خواردەمەنی بە پێی فیلانە، بەلاشە، پێستانەدێم، گرکەدێم...»

[ئەمیری: خواردەمەنی ١٣٦]

٣٦٩٥(٣٦٧٨) ☆ **جێ‌پێستان**

جێگای پێستان لێ کردن.

٣٦٩٦(٣٦٩٥) = کابرایەک چۆ کن ئاغایەکی بەگزادان، بەهار بوو. ئاغا کوتی: لەچی دەگەڕێی؟ کوتی: ئاغا! هاتووم ماڵم بێ. کوتی: چ کاسپێکی دەکەی؟ کوتی: پێستانچیم. کوتی: حەک بەخێربێی! شەرت بێ جێ‌پێستانێکت دەمێ. پاییزێ ماڵ و منداڵت بۆ ورکان

دەرکاودەرکان بکەن! کوتی: ئاغا! شەرت بێ ئەمنیش پێستانێکت بۆ بکەم لە باتی شەمامان بۆن بە گونەوە کەی.

[سەید وسێن رەسوولی]

٣٦٩٧(٣٦٧٨) ☆ **چوارێستان**

« ئەوان شەمامە شەمامەی ڕەنگینی باخەڵی تۆ بە من بێنن/ بەوێ شەمامەی دە خەت‌خەت کە لە چوارێستانی دە وان کوڕە بەبان/ شەختەی پایزێ لایەکی لە برایمی ماڵوێران دەنگاوتی »
[ڕەسووڵ بالەکی: برایمۆک]

« مەمکی من دەڵێی شەمامەی چوارێستانە»
[عەتتاحی‌قازی: شێخ عەرەب‌وخانزادی‌نەسەنی٣٥]

« کوڵمەت دەڵێی شەمامەی چوارێستانە، خاڵ‌خاڵ سوور بووە...»
[عەتتاحی‌قازی: لاس‌وخەزاڵ٣٢]

ا بڕ- ٣٦٩٣.

بێعار

بێ‌شەرم.

مەسەل (٣٦٩٨)

٣٦٩٩(٣٦٩٨) * **دنیا یا زۆردار دەی‌خوا یا بێ‌عار**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٣٦٩٨)

٣٧٠٠(٣٦٩٨) ≈ **موو بێ‌عارە**

زوو دێتەوە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٦٩٨)

٣٧٠١(٣٦٩٨) ⌘ **دانە باری بێ‌عاری**

ڕوو دە بێ‌عاری کردن. کاری بێ‌عارانە کردن.

بێکار

کەسێک کە ئیش و کاری نەبێ.

مەسەل (۳۷۰۲)

۳۷۰۳(۳۷۰۲) * **دەلاک ئەگە بێکار بوو بەری خۆی دەتاشی**

دەست لە کاری سەرەکی خۆ هەڵگرتن و وەدوای کاری ناپێویست کەوتن. دە گژ یەک ڕۆهاتن.

a۳۷۰۳(۳۷۰۲) * **زەرەد/ زەرەر لە بێکار/ بێکاریە چاکترە/ چاترە**

۳۷۰٤(۳۷۰۲) * **نە کارم کارە، نە دەستم بێکارە**

بە کاری هیچ و بێبایەخەوە بەسترانەوە.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۳۷۰۲)

۳۷۰٥(۳۷۰۲) ~ **بێکار ڕۆژی لێ ئاوا نابێ.**

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۳۷۰۲)

۳۷۰٦(۳۷۰۲) ⌘ **کاری بێکاری/ بێکاریە کردن**

خۆ خافڵاندن بە هەر هۆیەک. **I** هاوتای **کیرەخۆڵە کردن.**

ڕێکەوەندەکان (۳۷۰۲)

۳۷۰۷(۳۷۰۲) ☆ **بێکار بوون**

بێئیش بوون.

۳۷۰۸(۳۷۰۲) ☆ **بێکاروبار**

- ۱۹۳٥/ ش . « لەبەر حەمەسەعیدی بێکاروبارە/ بە نابەڵەدی بە چوارسوقی بازاڕیدا دەهاتەوە خوارە»

[فەتتاحی‌قازی: مەحەمەدومیرسەیفوەدین ۲۳۲]

۳۷۰۹(۳۷۰۲) ☆ **بێکارە**

ئینسانی بێکاروبار. کەسێک کە بێکار دەسووڕێتەوە و ئیشتیای لە کار کردن نیە. شت و حاجەتی بێکەڵک بوو.

۳۷۱۰(۳۷۰۲) ☆ **بێ‌کاری**

کار نەبوون. تەحـیلی و پشوو.

بێگار

کارێک کە بە زۆری بە بێ‌حەق و بە خۆڕایی بە خەڵک دەکرێ. « **ویستومە ڕۆژگارێک دابێ هەزار لە بێگار ڕزگار بێ و بە گیانداری بمنابرو حەساو بکرێ و هەر بە سەری زیندو نەمرێ.** »

[هەژار: بۆ کوردستان!]

۳۷۱۲(۳۷۱۱) — "میرزاقادری وزنەیی" (خودا بیبەخشی) بە "شێنەی میرزاوەهابی قازی" دەکوت : کرمانج هەموو شتی بێگاریی جودایە، کەری بێگارێی! گوریسی بێگارێی ... هەی لە زمانە چکۆڵەت بەم کرمانج.

[سەید وەسفی ڕەسوولی]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (۳۷۱۱)

۳۷۱۳(۳۷۱۱) ⌘ **بەرێبگاربوون**

بێگار پێ‌کران. فێرە بێگار کردن. « **... لەشکر ڕۆیی. عەلی بەردەشانی هاتەوە، بە ژنەی کوت ئەو کاوکۆنە چیی؟ کوتی: بوویە قوونی‌شەپان و بەرێبگار بووی ... »**

[حوسێن‌شەمشە: تالانی‌بەردەشانی]

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (۳۷۱۱)

۳۷۱٤(۳۷۱۱) ≈ **بێگاری قاڕنجەی**

(قاڕنجە: دوو دێ بەم ناوە هەن کە سەر بە مەهابادن.)‖ بۆ کەسێک دەکار دەکرێ کە کردنی کارێکی لەبەر گران بێ.

۳۷۱۵(۳۷۱۱) ≈ **دڵێی بێگاری/ بێگاریی پێ‌دەکەن**

کاری نابەدڵ و بەزۆری. « **شوانی وایە دڵی بە مەڕیەوە، نی وایە دڵێی بێگاری پێدەکەن...** »

[ئەمیری: هاوارمەبەرە۱٦۲]

ڕێکەوەندەکان (۳۷۱۱)

۳۷۱٦(۳۷۱۱) ☆ **بێگارچی**

ئەوەی بێگار دەکا.

٣٧١٧(٣٧١١) ☆ **بێگاری**

کاری بێگار.

٣٧١٨(٣٧١١) ☆ **کەری بێگاران**

کەرێک کە بێگاری پێ دەکرێ.

ڕێکەوەندەکانی تر (٣٧١٨)

٣٧١٩(٣٧١٨) ☆ **کەری بێگاران**

حاڵی یەکێک کە هەرکەس کە دەگاتێ کاری پێ‌دەکا. ناواش دەگوترێ: **بۆتە کەری بێگاران.**

بێگانە

١) هەرچی خزم نەبێ.

٢) کەسێک ناشنایەتیت دەگەڵ نەبێ، نەناس.

٣) کەسی خەڵکی هەندەران.

پەند (٣٧٢٠)

٣٧٢١(٣٧٢٠) ⊕ **خزمی بەرمەدە بۆ بێگانە.**

مەسەل (٣٧٢٠)

٣٧٢٢(٣٧٢٠) * **ناوێک برِوا بۆ چۆمی، خزم بیخواتەوە نەک بێگانە** - ١٠٠٣/ ئ.

٣٧٢٣(٣٧٢٠) * **بێگانە چەند میبانە**

دۆستایەتی دەگەڵ بێگانە، سەربەخۆ و بە بێ ناسیاوی، دروست نیە و دەبێ زۆر میدانانی دەگەڵ ببینی و بەتاقی کەیەوە.

٣٧٢٤(٣٧٢٠) * **بێگانە نابێتە خزم**

٣٧٢٥(٣٧٢٠١ * **تڕ کێ کەندی؟ بێگانە**

هەرچی تاوان و خراپەیە دەخەنەڕتە ئەستۆی بێگانە.

٣٧٢٦(٣٧٢٠١ * **ڕاو ببڕێ لە ڕاوخانە، خزم چاترە/ چاکترە لە بێگانە**

لە هەلومەرجێکدا، هەر خزم باشترە. بڕ= ٢٤٥٢/ ئ.

٣٧٢٧(٣٧٢٠١ * **خێر بە خزمی نەک بە بێگانە**

چاکە و خێر بۆ خزمی پێویستترە. بڕ= ٢٦٩٨.

٣٧٢٨(٣٧٢٠١ * **ژن تا نەزێ بێگانەیە**

ژن هەتا منداڵی نەبێ ماڵەمێرد بە هی خۆی نازانێ. ژن سەبارەت بە منداڵی زۆر شتی قبوڵ دەکا.

٣٧٢٩(٣٧٢٠١ * **سێ کۆ خۆڵ وەسەر ئەو کەسەی خۆ بەردەدا و بێگانە دەگرێ**

کایە و گۆرانی (٣٧٢٠)

٣٧٣٠(٣٧٢٠١ ✉ **ئاورەگرەی خۆمانە/ قەت نایدەین بە بێگانە - ١٥٠٣/ ئ.**

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٣٧٢٠)

٣٧٣١(٣٧٢٠١ ≈ **ئەسپەندەر دانە دانە، چاوی بەد و بێگانە، هەڵتۆقێ وەک پەمۆدانە - ١٩٢٢/ ئ.**

٣٧٣٢(٣٧٢٠١ ≈ **بێگانە بە دەر**

بۆ هەڵاواردنی بێگانە لە خزم و دۆست دەگوترێ.

ڕێکەوەندەکان (٣٧٢٠)

٣٧٣٣(٣٧٢٠١ ☆ **بێگانەپەرست**

ئەوی ڕووی دە بێگانە و پشتی دە خزم و کەس کردووە. « **دیکوت: کیژێ لە دڵێکە من گەڕێ گیراوە حەفسییە/ هەرملی ڕۆژێ نی خۆم بەرداوە و چومەتە بێگانەپەرستییە/ دەنا سێو بە دارێکەوە بن هەرتک یەکڕەنگ بن ئەرقیان چییە** »

[فەتتاحی قازی: لاسو خەزاڵ ١٠٢]

پەند (٣٧٣٣)

٣٧٣٤(٣٧٣٣١ ⊕ **ئەوی بکا بێگانەپەرستی ناخری/ ئاقیبەت دێنێ شکستی/ شکەستی/ نشوستی**

بڕ= ٧٣/ ئ و ٣٠٧٧.

بێلەبێل

هاوارهاواری بزن.

مەسەل (٣٧٣٥)

٣٧٣٦(٣٧٣٥) ✱ **هەتا بزن نەکا بێلەبێلێ، نێری ناکا هێلەهێلێ**

بر– ١٩٥٥.

بێڵ

١) ئامرازی هەڵقەندنی زەوی و ڕاگوێزتن و هەڵگرتنی کۆما شتی دیکە، کە بریتی‌یە لە دەسکێکی پان و سازکراو کە هەندێک جار بۆ هەڵکەندن کوتەدارێکی بە ناوی نەسپەرە تێ‌دەخەن. پێمەڕە.

٢) ئامرازی چێوی بۆ بەفر ماڵین و ڕادان و هەڵگرتنی کۆما شتی دیکە. ئەم ئامرازە بریتی‌یە لە دەسکێکی درێژ و دەمێکی چوارگۆشەی پان. پێڵەدارینە، پارو.

[ئانەوازانە: فەرهەنگی هەرمان٤٨٧]

داب (٣٧٣٧)

٣٧٣٨(٣٧٣٧) ۵ **بێڵندانە**

جێژن و خۆشی بێڵ دانان، کە دەکەوێتە دوایین حەوتووی زستان. ئاورێک‌یان دەکردەوە پاشان دارێک‌یان لە نێوەڕاستی ئاورەکە دەچەقاند لایەکی گوڵەگەنمیان پێ هەڵدەواسی و لایەکەی دیش مازوو. ئەگە دارەکە بە لای گەنمەکەدا کەوتبا ئەوە دەیانکوت دەغڵ و دان زۆر دەبێ. ئەگەریش بە لای مازۆکەدا کەوتبا دەیانکوت ڕسق و ڕۆزی زۆر دەبێ.

[محەممەد ڕەسوڵ‌هاوار]

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٧٣٧)

٣٧٣٩(٣٧٣٧) ⌘ **ناوی کەسێک لە دوای بێڵ ڕۆیشتن** - ١١٤٢/ ئ.

٣٧٤٠(٣٧٣٧) ⌘ **بێڵ لەبەر میچ چەقاندن**

تەواو بوونی کار. خلاسی هاتن.|| بر= ١٥٥/ ئ.

٣٧٤١(٣٧٣٧) ⌘ **شەنە و بێڵ دە ماڵی(خۆ) نان**

ڕەوتی ماڵ و سامانی خۆ بڵاو کردنەوە. ئاواش دەگوترێ **شەنە و بێڵ تێ‌نان.**

« ئەرێ کوڕەکانی کا خوسرەوی هەر وا دەوڵەمەندن؟ - وەڵڵا شتە و پێڵیان تێنارە، جا ئەڵڵاهومحافیز.»
ا هاوتای دەست دە ماڵی خۆ نان.

بێوەژن

ژنی بێمێرد. « هەر بێوەژنەی شاڵکرمانی بێ/ هەزار گەورەکچ بە قوربانی بێ»
[فۆلکلۆر]

مەسەل (٣٧٤٢)

٣٧٤٣(٣٧٤٢) * **ئەوەی بە بێوەژنی دەتکرد بە کچی کردبات/ بتکردایە**
وریا بوونەوە و سوحتات بوونی پاش زەرەر و زیان.

٣٧٤٤(٣٧٤٢) * **بریا ئەوەی بە مەرێ/ بێوەژنی دەیزانم بە شەکی/ کچی زانیبام**
بڕ - ٣٧٤٣.

٣٧٤٥(٣٧٤٢) * **بێوەژن ناڵچەی کەوشی زێڕ بێ تێستا/ هێشتا خێری پێ دەشێ**
بێوەژن هەرچەند دەوڵەمەندیش بێ دەبێ خێری پێ بکرێ.

٣٧٤٦(٣٧٤٢) * **کوڕی بێوەژنی دەیتە ماڵ، نایتە پیاو**
لەچەر بوون و بێدڵودەروونی، تایبەتمەندی هەرە بەرچاوی بێوەژنە. کوڕی بێوەژن بە هۆی هەڵگرتنەوەی ئەم تایبەتمەندییە دڵکوێرە و پیاوەتی لە دەست نایە.

پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو (٣٧٤٢)

٣٧٤٧(٣٧٤٢) ⌘ **بێوەژنکۆشی بۆ کەس/ کەسانێک کردن**
ڕەنج و دەردی هەژاری کێشان بۆ نانی پەیدا کردنی کەسێک، ئەنجامدانی هەوڵ و تێکۆشانی زۆر و دڵسۆزانە لە گرتن حەولی بێوەژن بۆ منداڵی خۆی.

ڕێکەوەندەکان (٣٧٤٢)

٣٧٤٨(٣٧٤٢) ☆ **سەربێوەژن**
نیـــانی لەچەر و قرنیس.

بێوڵە/ بێوەڵە

بێچووی ورچ.

ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئاماڵڕستەیی (٣٧٤٩)

٣٧٥٠(٣٧٤٩) ــ **دەڵێی بێوڵە/ بێوەڵە ورچە**

بۆ منداڵی قەڵەو دەکار دەکرێ.

پاشکۆ

چاوساغی ئەلفبێیی

نیرکەکان - ڕێکەوەندەکان - ڕێکەوەندەکانی ڕستەیی و ئامالّ ڕستەیی - مەسەل - پەند - پێکهاتەکانی لە چاوگ وەرگیراو - مەتەڵ - دوعا - فڕ - جنێو - زمانخەڵەتێنە - سوێند - نێوونرتکە

ت

ج

چ

ح

خ

د

ژ

س

غ

گ

ل

م

هـ

ی

چاوساغی بابەتیی

باوەڕ ـ پەند ـ جنێو ـ داب ـ داوودەرمان ـ دوعا ـ زمانخەڵەتێنە ـ فڕ ـ کایە و گـۆرانی ـ مەتـەڵ ـ لێکدانەوەی خـەون ـ مەسەل ـ نێوونـرتکە

٥ باوەڕ

⊕ پەند

⌀ جنێو

⌂ داب

❋ داوودەرمان

⊠ دوعا

♦ زمانخەڵەتێنە

● فڕ

☏ کایە و گۆرانی

§ مەتەڵ

٤ لێکدانەوەی خەون

* مەسەل

* نێوونرتکە